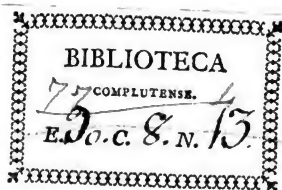

BIBLIOTECA
COMPLUTENSE.
E. 3 o. C. 8. N. 13.

BIBLIOTHECA

APOSTOLICA VATICANA

A SIXTO V. PONT. MAX.

IN SPLENDIDIOREM, COMMODIOREMQ. LOCVM TRANSLATA,

ET A FRATRE ANGELO ROCCHA A CAMERINO, Ordinis Eremitarum S. Augustini, Sacræ Theologiæ Doctore,

COMMENTARIO

VARIARVM ARTIVM, ac Scientiarum Materijs curiosis, ac difficillimis, scituq. dignis refertissimo, illustrata.

AD S. D. N. GREGORIVM XIV.

ROMÆ, M. D. XCI.

Ex Typographia Apostolica VATICANA.

Anno 1705

De la libreria de Alcala de la Comp.ª de Jhs.

S.^MO D. N.

GREGORIO XIV.
PONT. OPT. MAX.

FRATER ANGELVS ROCCHA Augustinianus, à Camerino, humillimus seruus, perpetuam felicitatem.

BIBLIOTHECAM Apoſtolicam Vaticanam, PATER BEATISSIME, ceterarum omnium nobiliſsimam, & celeberrimam, & a Sixto V. in inſigniorem locum tranſlatam, atque in elegantiorem formam, ditioremq. ſtructuram redactam, varijs item ac mirificis ornamentis, breuiſsimo temporis ſpatio, atque incredibili omnium admiratione illuſtratam, cum omnes cuiuſcumque ordinis & conditionis viri quotidie, certatimq. vndique confluentes viſerent, Emblematum, atque Hiſtoriarum explanationem optarent, inſcriptionesq. auide perlegerent, ac diligenter excerperent, animum induxi meum, vt omnia ſcitu digniora explicarem, atque, omnium tam Romæ degentium, quàm

a 2 eorum,

eorum, qui ab Vrbe absunt, commoditati consulens, typis mandarem. Quod cum præstiterim, Bibliothecam ipsam Apostolicam Vaticanam, hoc est omnium artium ac scientiarum, reiq. litterariæ antiquitatum Theatrum amplissimum S. T. dicare mihi visum est, & iure quidem, cum res Tibi oppignerata tamquam opus summorum Pontificum a B. Petro originem trahens, eorumq. præstitum commoditati, citra stellionatus crimen alteri offerri non possit. Meus hic certe liber si ex virium mearum imbecillitate spectetur, munus perexiguum esse fateor: si ex animo, magnum: quodq. de paupercula illa Muliere Euangelica scribitur, quæ duobus tantum obolis largam diuitum omnium opulentiam, atque munificentiam longe superasse commemoratur, meis hisce scriptis e pauperculo ingenioli mei Scrinio depromptis, id euenturum spero, atque etiam confido. Magis enim prompta & propensa offerentis voluntas, quàm rei oblatæ pretium perpendi debet; ac, teste Gregorio Magno, vacua illa manus dici haudquaquam potest, si Arca cordis optima sit voluntate repleta. Tu igitur, BEATISSIME PATER, qui duos Gregorios, Beatissimi scilicet Gregorij Magni pietatem & sanctitatem, Gregorijq. XIII. benignitatem, magnanimitatem, ac liberalitatem in te vno Gregorio concludis, humilia ne

despicias,

despicias, sed tuos Gregorios, immo diuinam bonitatem, hoc est SALVATORIS nostri exemplum imitatus, ea, (cuiusmodi est hoc munusculum leuidense meum) benigno, quo soles, vultu atque animo suscipias, sicut etiam Pontificiæ dignitatis immensa hisce in terris potestas pollicetur, tuiq. Gregorij, (benigna tamen tua facie id præseferente, tuaq. natura non reluctante) iure quidem postulant, & expectant: Tui enim Nominis celsitudine, feliciq. aura elucubratio mea, qualiscumque sit, erigetur, erectaq. omnibus in Tuo Nomine apparebit. Ego interim ad Beatitudinis Tuæ pedes prouolutus suppliciter Deum deprecor, ac deprecabor semper, vt te multis annis auctum incolumem conseruet, ad vniuersæ Christianæ Reip. dignitatem tuendam, seu potius restituendam, augendam, exornandam, catholicamq. fidem ac disciplinam toto denique terrarum orbe propagandam.

Romæ M. D. XCI.
Kal. Mart. Ex Typographia Apostolica Vaticana.

AVCTORVM

Qui in hoc opere passim citantur, nomina, cognomina, origines, monimenta insigniora, & elogia breuiter conscripta, atque ex probatissimis Scriptoribus desumpta.

A.

BBEN Ezra, & Abraam Leuita, & Gedalia Iachia Rabini, quorum primus scripsit in 11. cap. Danielis, secundus de gestis Romanorum, tertius vero Traditionum cathenam, quamuis sint ex ijs, qui foris sunt, donationem tamen Constantini fatentur, velint nolint: quorum primi vixerunt circa ann. Dom. 400. tertius vero ætate nostra vixit.

Accursius Aquilanus, dictus Mariangelus, de Typographicæ artis inuentore, ac de libro primum omnium impresso. Floruit circa Ann. Dom. M. D.

Ado Viennensis Archiepiscopus, Breuiarium Chronicorum ab origine mundi ad sua vsque tempora, ad ann. scilicet salutis nostræ 1353. conscripsit, quo scilicet anno claruit.

Adolphus Mekerchus Brugensis, vir sane admodum eruditus, qui de recta & veteri pronunciatione linguæ Græcæ scripsit Commentarios: eamq. cum Hebraica confert. Edidit etiam Appendicem de accentibus Græcorum. Claruit Anno Dom. M. D. L XIV.

Adrianus Papa huius nominis primus, Natione Romanus, vir quidem doctus, & sanctus, scripsit librum de veneratione sacrarum imaginum, libr. item ad Karolum Imp. & Epistolas ad diuersos. Claruit Anno Domini D. C C. XCV.

Aegidius Columna Romanus Archiepiscopus Bituricensis, Theologus insignis Ord. Erem. sancti Augustini, & sancti Thomæ Aquinatis auditor, multa in artes varias ac disciplinas more scholastico, necnon in Scripturam sacram, atque in libros Sententiarum Petri Lombardi conscripsit, & alia edidit permulta, sed doctissime sane omnia, atque ita, vt nomen Fundamentarij merito ei tributum sit. Claruit Anno Dom. M. CC. LXXX.

Aegidius Tschudus Glaronensis de prisca ac vera Alpina Rhætia cum reliquo

reliquo Alpinarum Gentium tractu librum Germanice scriptum edidit peragratis locis ijs, Auctorumq. monumentis perlectis. Hinc de illarum Gentium lingua, locorumq. nominibus scripsit. Anno Domini M. D. LXXV.

Aelianus Sophista Romanus, Pausaniæ auditor, & a Philostrato maxime laudatus, quòd Romanus homo tam probe atticissarit, tamq. eleganter peregrinam a Patria vocem retinuerit. Scripsit de animalibus, de varia historia, ac de re militari: quæ omnia in magna habentur existimatione. Claruit sub Adriano Romanorum Imp.

Aelius Spartianus scriptor insignis, qui quasdam Cæsarum vitas conscripsit, hoc est Adriani Imperatoris, & Aelij Veri Cæsaris ad Diocletianum Augustum. Claruit sub Diocletiano Augusto.

Aeneas Siluius Senensis, qui fuit deinde Pius II. vir bonarum artium peritissimus, scripsit profectionem in Turcas, quam cum indixisset, non potuit perficere Anconæ mortuus, qui Romam translatus sepultus est in Aedibus sancti Petri prope Altare sancti Andreæ. Hic edidit descriptionem Europæ, Abbreuiationes Blondi, Historiarum opus imperfectum, Epistolas ad diuersos, multaq. alia, quæ in lucem sunt edita, præsertim vero lib. de rebus a se gestis. Claruit circa Ann. Domini M. CCCC. LXIIII.

Aldus Manutius iunior, Pauli filius, Aldi Nepos de bonis litteris, ac litteratis optime meritus, varia scripsit, multos Auctorum bonorum libros illustrauit, & nonnullos ex Græco in Latinum, & ex Latino in Italicum transtulit sermonem. Claret Anno Domini M. D. XCI.

Aloysius Lippomanus Venetus, & Episcopus Veronensis, qui sanctorum vitas, Cathenam in Genesim & Exodum omnibus doctis pergratam, & in Psalmos conscripsit, & alia, præsertim vero Cathenam in Leuiticum, quæ in tenebris adhuc latet. Claruit Anno Domini. M. D. XLV.

Alphonsus Ciacon Hispanus Biacensis, vir profecto eruditissimus, antiquitatum helluo, librum de sancti Hieronymi Cardinalitia dignitate docte quidem & exacte conscripsit, necnon historiam de anima Traiani a cruciatibus tartareis erepta, & alia, quæ nondum edita sunt in lucem, circiter viginti volumina. Claret Anno Domini M. D. XCI.

Ambrosius sanctus, Episcopus Mediolanensis, patria Romanus, & Doctor Ecclesiæ eloquentissimus, qui sacro Baptismatis fonte Augu-

stinum

ſtinum Chriſto Saluatori noſtro peperit , Commentarios edidit in Scripturam ſacram , multaq. alia pie atque catholice ſcripſit : ritumq. Antiphonarum , Reſponſoriorum , atque Hymnorum e Græca Eccleſia in Latinam , teſte Sigeberto in Chron. Naucl. tranſtulit . Claruit Anno Domini . C C C. L X X X.

Ambroſius Bergomenſis,Ord.Eremitarum S.Auguſt. Calepinus e Calepio dictus Oppido in Cenomanis ad 14. lapidem a Bergomo Brixiam verſus ad Colles in ſiniſtra parte ſito , & a bonitate vini denominato : καλὸς bonus , καὶ πίνω , bibo , Calepinus dictus eſt : erat enim ex Familia Comitum Calepij . Hic diuinarum , humanarumq . litterarum ſtudioſus ac peritus , magno ſane labore , Dictionarium ex innumeris fere Auctoribus collectum non ſolum voces omnes Latinas , & Græcas ad Poetas & Oratores , ad Medicos & Philoſophos , & Mathematicos , necnon ad Doctores Eccleſiaſticos pertinentes , ſed etiam Auctorum , ac locorum omnium , ſiue propoſitionum atteſtationem ipſam comprehendens ordine congeſſit Alphabetico , & in lucem edidit : opus quidem & doctis & indoctis valde vtile , ac pergratum , & cuiusuis litteraturæ hominibus perneceſſarium , ex eo enim tamquam e cella penaria voces omnes Latinæ , Latiniq. ſcribendi modi , exploſa barbarie , nobis prompte ſubminiſtrantur : quæ item ignorabantur , aut a doctis in dubium reuocabantur , nunc diſcuſſa dubietatis , & ignorationis tenebra , latiſſime patent . Nec audiendi ſunt ij , qui aiunt hoc opus paruum olim fuiſſe codicem : erat enim pergrande , vt ego ipſe ex Exemplari primo omnium edito noui , atque hoc idem Trithemius teſtatur , ipſum pergrande opus appellans. idem ait Iacobus Philippus Bergomenſis in ſupplemento chronicorum , eiq . coætaneus : immo ipſemet Ambroſius opus pergrande appellauit in Epiſtola nuncupatoria , qua Dictionarium Senatui , Populoq. Bergomenſi circa ann . Dom . M . D . dedicauit : nam ſecunda vice M . D . IX . idem Dictionarium Aegidio Viterbienſi ſummo totius Ordinis Auguſtiniani Magiſtro , tertia vero vice Conuentus Bergomenſis eidem Aegidio Cardinali M . D . XIX . dicauit . Dolendum autem eſt , ex hoc Dictionario voces innumeras non ſolum ad Doctores Eccleſiaſticos , verum etiam ad varias artes pertinentes , quæ ſcitu ſunt digna , fuiſſe ſublatas . Laudandi tamen ſunt qui ex eodem Dictionario , tamquam e tritico lolium , hoc eſt voces ob Typographorum ſiue aliorum incuriam corruptas ſubſtulerunt , vocibus quibuſdam Latinis ac Græcis adiectis . Claruit Anno

b Dom.

reliquo Alpinarum Gentium tractu librum Germanice scriptum edidit peragratis locis ijs, Auctorumq. monumentis perlectis. Hinc de illarum Gentium lingua, locorumq. nominibus scripsit. Anno Domini M. D. LXXV.

Aelianus Sophista Romanus, Pausaniæ auditor, & a Philostrato maxime laudatus, quòd Romanus homo tam probe atticissarit, tamq. eleganter peregrinam a Patria vocem retinuerit. Scripsit de animalibus, de varia historia, ac de re militari: quæ omnia in magna habentur existimatione. Claruit sub Adriano Romanorum Imp.

Aelius Spartianus scriptor insignis, qui quasdam Cæsarum vitas conscripsit, hoc est Adriani Imperatoris, & Aelij Veri Cæsaris ad Diocletianum Augustum. Claruit sub Diocletiano Augusto.

Aeneas Siluius Senensis, qui fuit deinde Pius II. vir bonarum artium peritißimus, scripsit profectionem in Turcas, quam cum indixisset, non potuit perficere Anconæ mortuus, qui Romam translatus sepultus est in Aedibus sancti Petri prope Altare sancti Andreæ. Hic edidit descriptionem Europæ, Abbreuiationes Blondi, Historiarum opus imperfectum, Epistolas ad diuersos, multaq. alia, quæ in lucem sunt edita, præsertim vero lib. de rebus a se gestis. Claruit circa Ann. Domini M. CCCC. LXIIII.

Aldus Manutius iunior, Pauli filius, Aldi Nepos de bonis litteris, ac litteratis optime meritus, varia scripsit, multos Auctorum bonorum libros illustrauit, & nonnullos ex Græco in Latinum, & ex Latino in Italicum transtulit sermonem. Claret Anno Domini M. D. XCI.

Aloysius Lippomanus Venetus, & Episcopus Veronensis, qui sanctorum vitas, Cathenam in Genesim & Exodum omnibus doctis pergratam, & in Psalmos conscripsit, & alia, præsertim vero Cathenam in Leuiticum, quæ in tenebris adhuc latet. Claruit Anno Domini. M. D. XLV.

Alphonsus Ciacon Hispanus Biacensis, vir profecto eruditißimus, antiquitatum helluo, librum de sancti Hieronymi Cardinalitia dignitate docte quidem & exacte conscripsit, necnon historiam de anima Traiani a cruciatibus tartareis erepta, & alia, quæ nondum edita sunt in lucem, circiter viginti volumina. Claret Anno Domini M. D. XCI.

Ambrosius sanctus, Episcopus Mediolanensis, patri[illegible] & Doctor Ecclesiæ eloquentißimus, qui sacro Bapti[illegible] Augu[illegible] [illegible]nur

stinum Christo Saluatori nostro peperit, Commentarios [illegible] in Scripturam sacram, multaq. alia pie atque catholice [illegible] tumq. Antiphonarum, Responsoriorum, atque Hymnorum [illegible] Ecclesia in Latinam, teste Sigeberto in Chron. [illegible]

Claruit Anno Domini. C C C. LXXX.

Ambrosius Bergomensis, Ord. Eremitarum S. August. Calepinus [illegible] dictus Oppido in Cenomanis ad 14. lapidem a Bergomo [illegible] sus ad Colles in sinistra parte sito, & a bonitate [illegible] καλὸς bonus, καὶ πίνω, bibo, Calepinus dictus est [illegible] milia Comitum Calepij. Hic diuinarum, humanarumq. litterarum studiosus ac peritus, magno sane labore, Dictionarium ex [illegible] fere Auctoribus collectum non solum voces omnes Latinas, [illegible] cas ad Poetas & Oratores, ad Medicos & Philosophos, & Mathematicos, necnon ad Doctores Ecclesiasticos pertinentes, [illegible] ctorum, ac locorum omnium, siue propositionum [illegible] sam comprehendens ordine congestis Alphabetico, & in lucem edit: opus quidem & doctis & indoctis valde vtile, ac pergratum, & cuiusuis litteraturae hominibus pernecessarium, ex eo [illegible] quam e cella penaria voces omnes Latinae, Latinaq. [illegible] di, explosa barbarie, nobis prompte subministrantur [illegible] rabantur, aut a doctis in dubium reuocabantur, nunc [illegible] bietatis, & ignorationis tenebrae, latissime patent. [illegible] sunt ij, qui aiunt hoc opus paruum olim fuisse [illegible] pergrande, vt ego ipse ex Exemplari primo [illegible] atque hoc idem Trithemius testatur, ipsum pergrande [illegible] idem ait Iacobus Philippus Bergomensis in supplemento [illegible] eiq. coaetaneus: immo ipsemet Ambrosius opus [illegible] in Epistola nuncupatoria, qua Dictionarium [illegible] gomensi circa ann. Dom. M. D. dedit [illegible] M. D. IX. idem Dictionarium Aegidio [illegible] tius Ordinis Augustiniani Magistro, [illegible] Bergomensis eidem Aegidio Cardinali [illegible] Dolendum autem est, ex hoc Dictionario [illegible] lum ad Doctores Ecclesiasticos, [illegible] nentes, quae scitu sunt digna, [illegible] sunt qui ex eodem Dictionario [illegible] voces [illegible] raphorum [illegible] rur [illegible] ibusdam [illegible]

AVCTORVM

Qui in hoc opere passim citantur, nomina, cognomina, origines, monimenta insigniora, & elogia breuiter conscripta, atque ex probatissimis Scriptoribus desumpta.

A.

Bben Ezra, & Abraam Leuita, & Gedalia Iachia Rabini, quorum primus scripsit in 11. cap. Danielis, secundus de gestis Romanorum, tertius vero Traditionum cathenam, quamuis sint ex ijs, qui foris sunt, donationem tamen Constantini fatentur, velint nolint: quorum primi vixerunt circa ann. Dom. 400. tertius vero ætate nostra vixit.

Accursius Aquilanus, dictus Mariangelus, de Typographicæ artis inuentore, ac de libro primum omnium impresso. Floruit circa Ann. Dom. M. D.

Ado Viennensis Archiepiscopus, Breuiarium Chronicorum ab origine mundi ad sua vsque tempora, ad ann. scilicet salutis nostræ 1353. conscripsit, quo scilicet anno claruit.

Adolphus Mekerchus Brugensis, vir sane admodum eruditus, qui de recta & veteri pronunciatione linguæ Græcæ scripsit Commentarios: eamq. cum Hebraica confert. Edidit etiam Appendicem de accentibus Græcorum. Claruit Anno Dom. M. D. L XIV.

Adrianus Papa huius nominis primus, Natione Romanus, vir quidem doctus, & sanctus, scripsit librum de veneratione sacrarum imaginum, libr. item ad Karolum Imp. & Epistolas ad diuersos. Claruit Anno Domini D. C C. XCV.

Aegidius Columna Romanus Archiepiscopus Bituricensis, Theologus insignis Ord. Erem. sancti Augustini, & sancti Thomæ Aquinatis auditor, multa in artes varias ac disciplinas more scholastico, necnon in Scripturam sacram, atque in libros Sententiarum Petri Lombardi conscripsit, & alia edidit permulta, sed doctissime sane omnia, atque ita, vt nomen Fundamentarij merito ei tributum sit. Claruit Anno Dom. M. CC. LXXX.

Aegidius Tschudus Glaronensis de prisca ac vera Alpina Rhætia cum reliquo

reliquo Alpinarum Gentium tractu librum Germanice scriptum edidit peragratis locis ijs, Auctorumq. monumentis perlectis. Hinc de illarum Gentium lingua, locorumq. nominibus scripsit. Anno Domini M. D. LXXV.

Aelianus Sophista Romanus, Pausaniæ auditor, & a Philostrato maxime laudatus, quòd Romanus homo tam probe atticissarit, tamq. eleganter peregrinam a Patria vocem retinuerit. Scripsit de animalibus, de varia historia, ac de re militari: quæ omnia in magna habentur existimatione. Claruit sub Adriano Romanorum Imp.

Aelius Spartianus scriptor insignis, qui quasdam Cæsarum vitas conscripsit, hoc est Adriani Imperatoris, & Aelij Veri Cæsaris ad Diocletianum Augustum. Claruit sub Diocletiano Augusto.

Aeneas Siluius Senensis, qui fuit deinde Pius II. vir bonarum artium peritissimus, scripsit profectionem in Turcas, quam cum indixisset, non potuit perficere Anconæ mortuus, qui Romam translatus sepultus est in Aedibus sancti Petri prope Altare sancti Andreæ. Hic edidit descriptionem Europæ, Abbreuiationes Blondi, Historiarum opus imperfectum, Epistolas ad diuersos, multaq. alia, quæ in lucem sunt edita, præsertim vero lib. de rebus a se gestis. Claruit circa Ann. Domini M. CCCC. LXIIII.

Aldus Manutius iunior, Pauli filius, Aldi Nepos de bonis litteris, ac litteratis optime meritus, varia scripsit, multos Auctorum bonorum libros illustrauit, & nonnullos ex Græco in Latinum, & ex Latino in Italicum transtulit sermonem. Claret Anno Domini M. D. XCI.

Aloysius Lippomanus Venetus, & Episcopus Veronensis, qui sanctorum vitas, Cathenam in Genesim & Exodum omnibus doctis pergratam, & in Psalmos conscripsit, & alia, præsertim vero Cathenam in Leuiticum, quæ in tenebris adhuc latet. Claruit Anno Domini. M. D. XLV.

Alphonsus Ciacon Hispanus Biacensis, vir profecto eruditissimus, antiquitatum helluo, librum de sancti Hieronymi Cardinalitia dignitate docte quidem & exacte conscripsit, necnon historiam de anima Traiani a cruciatibus tartareis erepta, & alia, quæ nondum edita sunt in lucem, circiter viginti volumina. Claret Anno Domini M. D. XCI.

Ambrosius sanctus, Episcopus Mediolanensis, patria Romanus, & Doctor Ecclesiæ eloquentissimus, qui sacro Baptismatis fonte Augustinum

ſtinum Chriſto Saluatori noſtro peperit, Commentarios edidit in Scripturam ſacram, multaq. alia pie atque catholice ſcripſit: ritumq. Antiphonarum, Reſponſoriorum, atque Hymnorum e Græca Eccleſia in Latinam, teſte Sigeberto in Chron. Naucl. tranſtulit. Claruit Anno Domini. C C C. L X X X.

Ambroſius Bergomenſis, Ord. Eremitarum S. Auguſt. Calepinus e Calepio dictus Oppido in Cenomanis ad 14. lapidem a Bergomo Brixiam verſus ad Colles in ſiniſtra parte ſito, & a bonitate vini denominato: καλὸς bonus, καὶ πίνω, bibo, Calepinus dictus eſt: erat enim ex Familia Comitum Calepij. Hic diuinarum, humanarumq. litterarum ſtudioſus ac peritus, magno ſane labore, Dictionarium ex innumeris fere Auctoribus collectum non ſolum voces omnes Latinas, & Græcas ad Poetas & Oratores, ad Medicos & Philoſophos, & Mathematicos, necnon ad Doctores Eccleſiaſticos pertinentes, ſed etiam Auctorum, ac locorum omnium, ſiue propoſitionum atteſtationem ipſam comprehendens ordine congeſſit Alphabetico, & in lucem edidit: opus quidem & doctis & indoctis valde vtile, ac pergratum, & cuiusuis litteraturæ hominibus pernecesſarium, ex eo enim tamquam e cella penaria voces omnes Latinæ, Latiniq. ſcribendi modi, exploſa barbarie, nobis prompte ſubminiſtrantur: quæ item ignorabantur, aut a doctis in dubium reuocabantur, nunc diſcuſſa dubietatis; & ignorationis tenebra, latiſſime patent. Nec audiendi ſunt ij, qui aiunt hoc opus paruum olim fuiſſe codicem: erat enim pergrande, vt ego ipſe ex Exemplari primo omnium edito noui, atque hoc idem Trithemius teſtatur, ipſum pergrande opus appellans. idem ait Iacobus Philippus Bergomenſis in ſupplemento chronicorum, eiq. coætaneus: immo ipſemet Ambroſius opus pergrande appellauit in Epiſtola nuncupatoria, qua Dictionarium Senatui, Populoq. Bergomenſi circa ann. Dom. M. D. dedicauit: nam ſecunda vice M. D. IX. idem Dictionarium Aegidio Viterbienſi ſummo totius Ordinis Auguſtiniani Magiſtro, tertia vero vice Conuentus Bergomenſis eidem Aegidio Cardinali M. D. XIX. dicauit. Dolendum autem eſt, ex hoc Dictionario voces innumeras non ſolum ad Doctores Eccleſiaſticos, verum etiam ad varias artes pertinentes, quæ ſcitu ſunt digna, fuiſſe ſublatas. Laudandi tamen ſunt qui ex eodem Dictionario, tamquam e tritico lolium, hoc eſt voces ob Typographorum ſiue aliorum incuriam corruptas ſubſtulerunt, vocibus quibuſdam Latinis ac Græcis adiectis. Claruit Anno

Dom. M. D. IX. & decrepita ætate, atque oculis orbatus. M. D. X. obijt.

Ammianus Marcellinus historiam Romanam ab anno Christi. 98. vsque ad 382. conscripsit & præsertim de rebus a Constantio, Iuliano Apostata, & Valentiniano gestis: qui, quamuis Ethnicus, nonnihil tamen de Constantini donatione fatetur. Vixit sub ijsdem Imperatoribus circa Ann. Dom. C C C. LXXXIII.

Anastasius Romanus, Apostolicæ Bibliothecæ custos diligentissimus, atque instaurator, vir sane non solum in humanis scientijs, verum etiam in diuinis scripturis insigniter eruditus, necnon Græcæ linguæ, ac Latinæ peritus, iubente Nicolao I. cuius Bibliothecarius erat, transtulit e Græco in Latinum sancti Ioannis Eleemosynarij vitam, vnam Dionysii Hierarchiam, vitasq. multorum patrum. Scripsit historiam Ecclesiasticam, atque summorum Pontificum. Claruit Anno Domini. D C C C. L X.

Anastasius Germonius, Archidiaconus Taurinensis, vir profecto doctus, libros de Immunitatibus Ecclesiasticis, ac de Indultis Cardinal. conscripsit, & alia eruditis viris pergrata: edidit enim Sessiones pomeridianas pro lingua Latina, Paratitla, siue Summulas ad quinque libros Decretalium, Animaduersionumq. libros duos ad ius Cæsareum & Pontificium. Claret ætate nostra M. D. XC I.

Angelus Politianus, Grammaticus celebris, Philosophus, Orator, & Poeta insignis: Græcæ item linguæ, & Latinæ præsertim peritissimus, Epistolarum libros 12. conscripsit, & Miscellanea, librumq. in errores Latinæ linguæ: edidit Elogia, Epigrammata Græca & Latina, Herodianumq. historicum de Græco vertit, & alia. Claruit sub Alexandro VI. circa ann. Dom. M. CCCC. XCIIII.

Antoninus Ordinis Fratrum Prædicatorum, Archiepiscopus Florentinus, Summam casuum conscientiæ satis grandem, & Chronicos libros, atque alia edidit. Moritur sub Federico Imp. III. Anno Dom. M. C C C C. L I X. Sexto Nonas Maij.

Appianus Alexandrinus Sophista, qui historiæ Romanæ libros, teste Volaterrano, 22. conscripsit, quorum nouem tantum ad nos peruenerunt. Edidit & alia complura de varijs populorum bellis. Floruit sub Adriani Principis temporibus.

Aristeas Græcus, Ptolemæi Philadelphi cubicularius, seu potius ὑπερασπιστής, idest protector qui clypeum ante Regem portabat, historiam de 72. Interpretibus conscripsit. Composuit etiam librum Mirabilium Orbis, & libr. Fabularum. Claruit sub eodem Philadelpho, Olympiade 124.

de 124. Anno ante Christi Aduentum. C C C. L.

Aristoteles Stagyrites Philosophus insignis, toteq. terrarum orbe celeberrimus, omniumq. Philosophorum Peripatetica scholæ princeps: cuius scripta, quæ manibus omnium eruditorum ac studiosorum teruntur, longum esset recensere. Huius doctrina tanta est apud Philosophos, ac Theologos ea in facultate, necnon apud omnes bonarum artium professores, quanta vix vmquam verbis explicari posset. De Aristotele Quintilianus loquitur in hanc verborum formam: Quid Aristotelem? quem dubito, scientia rerum an scriptorum copia, an eloquendi suauitate, an inuentionum acumine, an varietate operum clariorem putem. Hæc Quintil. Libros supra trecentos, Plutarcho teste in Sylla, reliquit: vel quadringenta volumina, vt Suidæ placet. Hic fuit statura paruus, gibbosus, & balbutiens, sed ob summam eruditionem socius, præceptor, & a secretis Alexandri Magni euasit. Platonem audiuit decem annis, vel viginti, vt scribit Laertius. Excessit ætatis suæ Anno LXVIII. eodem quo Demosthenes anno mortuus est: hic in Apulia, ille in Eubœa: ambo profugi, Antipatro persequente.

Arnobius Afer presbyter, philosophus, & rhetor insignis in Africa florentissime Rhetoricam docuit, & aduersus Gentes libr. conscripsit, & Commentarios edidit in Psalmos, scripsitq. alia permulta. Claruit circa Ann. Dom. C C C.

Asconius Pedianus Patauinus historicus, qui etiam luculentos in Ciceronis orationes Commentarios edidit. Hic anno ætatis suæ 73. captus fuit luminibus: postea tamen summo cum honore, & hominum gratia vixit annos 12. Eusebio teste. Floruit circa Neronis tempora circa Ann. Dom. LV.

Athenæus Naucratita Grammaticus, Dipnosophistarum, idest argute sciteq. in conuiuio differentium libros 15. conscripsit, opus varium & eruditum. Floruit sub Marci Antonini Principis tempore, circa Ann. Dom. C. XXXIX.

[illegible]andrinus, Theologus insignis, qui multa pie, atque catholice scripsit, quæ longum esset recensere. Claruit tempore Valentiniani & Valentis Imperatorum, sed sub Valente obijt Anno Dom. CCC. LXXIX. Sacerdotij sui XLVI. Sexto Nonas Maij.

Augustinus S. Afer, Tagastensis, Eremitarum Ordinis fundator, baptismate à B. Ambrosio suscepto, anno ætatis suæ 30. cum dimidio die 5. Maij. Hic deinde anno ætatis suæ 36. salutis vero 394. creatus fuit Epi-

b 2 scopus

ſcopus Hipponenſis, & Doctor Eccleſiæ celeberrimus, Doctorumq. iubar fulgentiſſimum, & lux, malleusq. hæreticorum iure nuncupatus, cuius ſcripta tot tantaq. ſunt, vt nihil fere a quopiam docto ſcribatur, aut dicatur, quod eorum doctrina reſperſum non ſit. Quamuis autem omnia eius opera ſint inſignia, & præſertim de Sanctiſſima Trinitate, opus tamen de Ciuitate Dei ob mirificam rerum, & doctrinarum varietatem celeberrimum eſt, quod inter cœnandum Karolus Magnus ſibi legi curabat. Moritur anno Domini CCCC. XXXIII. ætatis ſuæ LXXVI. Epiſcopatus XL. Quinto Kal. Septembris.

Auguſtinus Triumphus Anconitanus Ord. Erem. S. Auguſtini Theologus inſignis, permulta ad 42. ſcilicet librorum volumina edidit: ſcripſit enim, & doctiſſime quidem in varias artes ac ſcientias, necnon in ſacram Scripturam. Edidit autem opus de Poteſtate Eccleſiaſtica more ſcholaſtico omnibus doctis gratiſſimum, & numquam ſatis laudatum. Milleloquium Auguſtini incœpit, ſed morte præuentus imperfectum reliquit, quod Bartholomæus Vrbinas eiuſdem ordinis perfecit. Claruit ſub Ioanne XXII. Anno Dom. M. C C C. XXVIII. Aetatis ſuæ. LXXXV.

Auguſtinus Steuchus Eugubinus ex congregatione Canonicorum regularium ſancti Saluatoris, Epiſcopus Kiſſami inſulæ Cretæ, & Bibliothecæ Apoſtolicæ præfectus ſub Paulo III. ex nobiliſſima Farneſiorum familia, de perenni philoſophia decem libros edidit, atque de Conſtantini donatione contra Laurentium Vallam ſcripſit, & alia complura, & in ſacram Scripturam, præſertim vero in Pentateuchum. Claruit circa ann. Dom. M. D. XL.

Aulus Gellius, qui noctium Atticarum libros erudite conſcripſit, fuit diligentiſſimus rerũ priſcarũ perſcrutator. Claruit circa ann. C. XLIIII.

Auſonius Gallus Burdegalenſis Auguſtorum præceptor, & Poeta inſignis, cuius extant Epigrammata arguta quidem, & leporis plena de Auguſtis, & alijs rebus. Epigrammatum librum ex Græcis Poetis acceptum in Latinos numeros conuertit. Varijs item carminibus ſcripſit Epiſtolas, & ſoluta [illegible], & præſertim ad Gratianum Imperatorem diſcipulum circa ann. Dom. C C C C.

B.

BArtholomæus Marlianus, Patritius Mediolanenſis, Topographiam antiquæ Romæ, eiuſdemq. admirandas res conſcripſit. Claruit anno Dom. M. D. LXVI.

Bartho-

Bartholomæus Platina Cremonensis vir suo tempore doctißimus, scriptor seu abbreuiator Apostolicus & Sixti IV. familiaris, Bibliothecæq. Vaticanæ præfectus, scripsit librum de gestis & vitis Romanorum Pontificum, de naturis rerum, Epistolas, & quædam alia. Moritur Romæ ex peste sub eodem Sixto M. CCCC. LXXXI.

Bartholomæus Sibylla Dominicanus, Theologus non ignobilis, qui peregrinas quæstiones conscripsit, in quibus multa curiose tractantur. Claruit Anno Dom. M. D. XXXIV.

Beda Venerabilis Anglicus, vel Britannus, Monachus Benedictinus, Theologus celeber, qui ob vitæ modestiam Venerabilis dictus, vel vt alij volunt, quia visu orbatus dum in itinere quodam concionem haberet ad id faciendum cohortatus ab ijs, qui eum ducebant, dicentes multas illic Gentes sacrum expectare sermonem, quamuis nemo adesset, audita fuerunt in aere, concione habita, hæc verba: Benedixisti Venerabilis Beda. Multa in Scripturam sacram conscripsit, necnon Chronica ab Orbe condito ad ann. vsque 700. Edidit quoque Martyrologium, & alia permulta. Hic fuit Strabi Glossæ ordinariæ frater, cuius discipuli fuerunt Rabanus, Alchuinus, & Ioannes Scotus, alius a Franciscano scholastico Doctore, & alij Viri insignes. Moritur sub Leone Imp. Anno Dom. DCC. XXXII. Aetatis suæ LXXII. Prid. Kal. Iunij.

Bernardus S. Burgundus Abbas Clareuallensis, oraculum sui temporis, plurima pie atque erudite conscripsit, & præsertim Commentarios in Cantica, & Super Missus est, Considerationem diuinæ contemplationis ad Eugenium Pontificem: vnde muneris Pontificij ratio narratur. Varias insuper Epistolas edidit, Sermo[illegible] in sollemnibus diebus habitos, & alia permul[illegible] Huius doctrina, diuina potius tradita, quàm labore com[illegible] iudicatur. Claruit [illegible]. M. C. XL. sub Conrado Imp. III.

[illegible] Ararium Terræ Sanctæ conscripsit, va-
Bernardus Breitembrans. Claruit ætate nostra.

[illegible]sus Chaldæus, Sacerdos, Astrologus, & Historicus, cui ob prædictiones, quas Athenienses diuinas existimarunt, simulacrum in Gymnasio inaurata lingua statuerunt, seriem rerum Assyriæ, & aliorum a diluuio fere vsque ad Iosue, Gentium item origines Græcis explicauit, [illegible] Chaldaicam historiam suam tribus comprehendit libris. Scripsit[illegible] de posteris Noe, sed perpauca eius extant scripta, quæ Ann[illegible] Viterbiensis produxit: hæc tamen adulterina a do-

ctis

ctis Viris indicantur. Claruit sub Seleuco Nicanore, & Antiocho eius filio ac successore, cui Chaldaicam historiam dedicauit.

Bessarion Nicenus, vir sane doctissimus, Patriarcha Constantinopolitanus & S. R. E. Cardinalis multa eruditissime scripsit, Platonicam doctrinam secutus, suamq. Bibliothecam insignem Resp. Venetæ dono dedit: cuius tanta erga doctissimos viros fuit liberalitas, vt eius domus artium liberalium, litteratorumq. Asylum diceretur. Moritur ætate confectus sub Sixto IV. Anno Dom. M. CCCC. LXXXIII.

Blondus Foroliuiensis libros de Italia conscripsit, & alios historicos libros, hoc est de gestis Romanorum, de Roma triumphante, & instaurata, necnon alia quædam. Claruit ætate nostra circa ann. Dom. M. CCCC. LXXX.

Bonauentura S. Balneoregiensis Ordinis Minorum, Alexandri de Ales auditor & discipulus, & S. R. E. Episcopus Cardinalis Albanensis, atque Ecclesiæ Doctor, qui in Scripturam sacram, & in quattuor Petri Lombardi Magistri Sententiarum libros edidit Commentarios, nec non opuscula permulta docte ac pie scripta, quæ omnium manibus teruntur. De hoc Doctore sancto hunc in modum scribit Trithemius: S. Bonauentura in scribendo profundus est, non verbosus: subtilis, non curiosus: disertus, non vanus: flammantia, non inflantia verba proferens. Vnde & securius legitur, facilius ab amante intelligitur, vtilius frequentatur: pauci scribendo libros docuerunt vtramque. Bonauentura autem & multos superauit, & paucos: dum eius doctrina deuotionem, deuotio instruit doctrinam. Si ergo & doctus vis esse & deuotus, illius opusculis [illegible] intentus. Hæc Trithemius. Doctor iste sanctus, a B. Thoma sanctus, dum [illegible] fuit appellatus. Alexander vero de Ales de eo frequenter dicere solebat: In Fratre Bonauentura Adam peccasse non videtur. Moritur sub [illegible] Papa X. in Concilio Lugdunensi Anno Dom. M. CC. LXXXI [illegible]

Boetius vir consularis, Orator, Philosophus [illegible]sia cathedrali sepultus. præsertim de consolatione philosophica libros versu, [illegible]pulsa, & scripsit. Edidit etiam libros & Commentarios in varias artes ac disciplinas. Multos Aristotelis libros de Attic. lingua in Latinam transtulit: ingenio subtilis, sensu promptus atque catholicus, & sermone Latino Ciceroni non inferior: gener Symachi Patritij fuit, & sancti Benedicti amicus. Moritur eodem anno, quo Symmachus Patritius, & Ioannes Papa sub Anastasio, iussu Theodorici

Regis

Regis apud Rauennam post diuturnum exilium in carcere iugulatus Anno Dom. D. XXIII.

C.

CAto Maior, Orator, qui & censorius dictus est, originem ex Tusculano municipio trahens, Graecisq. litteris ab Ennio edoctus in Sardinia, quam subegit, septem libros originum conscripsit. Huius tempore Graecia Romanis nondum suas dederat litteras, quas tamen teste Plinio, inspiciendas non perdiscendas esse affirmabat: quin Graecos ex Italia expellendos sentiebat. Claruit ab Vrbe cond. Anno D. LIX. ante Christum. C. XCIII.

Caelius qui dicitur Ludouicus Caelius Rhodiginus antiquarum lectionum libros 30. curiose, & eruditissime quidem conscripsit. Edidit etiam quasdam in Ouidij Metamorphoseon annotationes. Claruit circa ann. Dom. M. D.

Caesar Imp. dictus Iulius Caesar, vir sane celeberrimus, bonarumq. litterarum cultor maximus, Commentarios edidit, & in Aegyptum profectus Fastos, siue Kalendarium Numae Pompilij, qui lunaribus mensibus annos distinxerat, correxit, & ad solis cursum reuocauit, vt Plinius lib. 18. cap. 15. testatur. Floruit ante Christi Aduentum. Anno LXXXVII.

Caesar Baronius Soranus, vir profecto in sacris historijs optime versatus, Martyrologium eruditis Commentarijs insignitum edidit, Annalesq. Ecclesiasticos in lucem emittit, omnibus quidem pergratos. Claret aetate nostra. M. D. XCI.

Cicero Arpinas vir doctissimus, gracili corpore, & infirmo, collo procero ac tenui, vt narrat Genebrardus, Oratorum omnium Romanorum celeberrimus, & Latinae linguae parens, exulans post oppressam Remp. vacuus negotijs forensibus & ciuilibus multos quidem aureos libros philosophicos, omnium qui Latine scripserunt, tum doctrina, tum sermonis elegantia primos, quos enumerat initio lib. 2. de Diuinatione: sed in tribus de Natura Deorum seipsum superauit, Deo prouidente, vt Idololatria per suos cultores oppugnaretur, quae mox per Christum Saluatorem nostrum esset expugnanda, ac triumphanda. Primum enim refellit Deum Epicureorum, deinde Deos Stoicorum, Planetas & alios, denique Deos populares, quos fabulosos, hominesq. fuisse contendit. Extant eiusdem Ciceronis libri Rhetorices plurimi, Orationum, & Epistolarum, quarum aliae Familiares dicuntur,

dicuntur, alia ad Atticum, Brutum, & Q. fratrem sunt scripta, quæ manibus omnium teruntur. Claruit sub Iulio Cæsare, & Octauiano Aug. ante Christi Aduentum. Anno LXXXVII.

Claudius Claudianus Alexandrinus Poeta insignis, quem nonnulli Florentinum fuisse volunt, sed falso: hic aptus & facilis fuit ad carmen componendum varijs figuris ac sententijs plenum. Scripsit libros quattuor de raptu Proserpinæ, libros duos in Ruffinum, duos item in Eutropium, vnum de Bello Gildonico, ac Getico, & alia permulta. Floruit sub Theodosii, & Honorij temporibus.

Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, Pantherij discipulus, & Origenis Magister, qui tam de diuinis scripturis, quàm de sæcularibus litteris multa conscripsit. Floruit sub Seuero, & Antonino Principibus. Anno Dom. CC.

Columella, qui L. Moderatus Columella Gaditanus genere dicitur, libros de re rustica absolutissimos edidit. Claruit sub Claudio Principe.

Cornelius Publ. Tacitus historicus, Eques Romanus, historiæ Romanæ siue Annalium lib. 16. ab excessu Augusti, necnon libellum annorum 56. atque de Germanorum Populis, moribus, ac situ, & alia, conscripsit. Floruit tempore Claudij Tiberij Neronis anno ab Vrbe condita. DCC. LXVII. Vsque ad Flauij Vespasiani tempus, Anno ab Vrbe. DCCC. XXII.

Cyprianus Cæcilius Afer, Ecclesiæ Carthaginensis Episcopus & Martyr, Cæcilio presbytero suadente ad fidem conuersus, a quo sortitus est cognomen, multa scripsit opuscula pie quidem, atque erudite. Martyrio coronatur sub Valeriano, Anno Dom. CC. XLIX. VIII. Kalendas Octobris.

Cyrillus natione Græcus, & Episcopus Alexandrinus, qui Concilio Ephesino contra Nestorium & Pelagium præsedit, multa scripsit opuscula, doctrina ac sententijs plena, & præsertim aduersus Nestorium, occulta eius venena refellens. Edidit quoque Epistolas, Homilias, & Sermones complures. Claruit Anno Domini CCCC. XXXII.

D.

Damasus S. Papa, natione Lusitanus, & sancti Hieronymi amantissimus, scripsit Summorum Pontificum gesta, necnon Epistolas varias, de fide contra hæreticos, carminaq. diuersa: nam in

pangendis

pangendis versibus fuit peritus. Claruit Anno Dom. CCC. LXX.

Diodorus Siculus, qui historiam res Romanas continentem, Bibliothecam inscripsit, historiamq. ipsam mille centum ac triginta annorum libris 40. distinxit. Claruit sub Augusto, teste Suida.

Diogenes Laertius historicus insignis, vitam & mores, decreta, & responsa Philosophorum conscripsit, idq. omne libris decem comprehendit.

Dion Cassius cognomento Cocceius, patria Nicæus, vir consularis, qui Romanam historiam a Pompeio Magno usque ad Alexandrum Mamææ 80. libris comprehendit, & vitam Ariani Philosophi, resq. gestas Traiani Imp. conscripsit, Romanam item historiam edidit, libris 25. comprehendens. Claruit sub Alexandro Seuero.

Diomedes Grammaticus multi ingenij vir, scripsit nonnulla ad grammaticam pertinentia admodum quidem utilia.

Dioscorides Pedacius Anaxarbeus Medicus, Marci Antonij & Cleopatræ familiaris libros VIII. de materia Medica conscripsit, & unum de lethalibus venenis, eorumq. præcautione, & curatione. Scripsit etiã de stirpium, necnon plantarum differentijs. Claruit sub Iul. Cæsare.

E.

Epiphanius Cypri Salaminæ Episcopus, & sancti Hieronymi amicus, ad eumq. misit Epistolas, tantaq. vitæ sanctitate clarus extitit, ut spiritu prophetiæ meruerit illustrari, sacrarumq. litterarum scientia excellens scripsit aduersus omnes hæreses, & alia permulta, quæ ab eruditis propter res, a simplicioribus propter verba lectitantur. Scripsit & alia, de quibus S. Hieronymus mentionem facit. Historiam item tripartitam in Latinum transtulit. Claruit Anno Dom. C C C. XC.

Ephorus historicus Cumanus, Isocratis auditor, ac Theopompi condiscipulus, quorum alter fræno, alter calcaribus indigebat, teste Suida, Epitomen historiarum Herodoti, & quæ Bello Peloponnesiaco gesta sunt, scripsit. Claruit sub Cæsare, cuius erat familiaris.

Euagrius Monachus, & Macharij Aegyptij discipulus, vir sane doctissimus, & Antiochiæ Episcopus, quem Hieronymus multos diuersarum ὑποθέσεων Tractatus eum sibi legisse ait. Scripsit præsertim vitas Patrum, & vitam B. Antonij, & Commentarios in

Prouerbia Salomonis. Claruit Anno Dom. CCC. LXXX.

Eusebius ob arctam cum Pamphilo necessitudinem Eusebius Pamphili dictus est, qui fuit Episcopus Casariensis, Chronicos edidit libros, Historiam Ecclesiasticam ex Philone, Iosepho, Clemente Alexandrino, Egesippo & alijs. Scripsit item de praparatione Euangelica, & alia. Claruit Anno Dom. CCC. XX.

Eustathius Epiphanaus, qui scripsit temporum Epitomen ab Aenea Troiano vsque ad Anastasium Principem, sub quo fuit, & alia quadam. Claruit sub eodem principe, circa annum Domini CCCC. XCVI.

F.

F*Estus Pompeius, qui & Sextus Pompeius Festus dictus est, scripsit de verborum significatione, siue priscorum verborum cum exemplis, libros viginti. Claruit sub Augusto.*

Flauius Vopiscus, qui Principum Romanorum Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Firmi, Saturnini, Proculi, Bonosi, Cari, Carini, Numeriani vitas conscripsit. Claruit sub Numeriano.

Franciscus Sanctus Ordinis Minorum institutor, Assisii in Vmbria natus, vir sane vita sanctitate celeberrimus, scripsit Regulam, ac Testamentum breue. Claruit Anno Dom. M. CC. XX.

Franciscus Toletus Cordubensis e Societate Iesu, Vir sane vita probitate clarus, ac doctissimus, summorumq. Pontificum multis ab hinc annis concionator, eruditissime in Logicam & Philosophiam Aristotelis, necnon in Scripturam sacram Commentarios valde vtiles, & omnibus pergratos conscripsit, & ad hanc vsque diem, Euangelio B. Ioannis explanato, & in lucem edito, in Luca Euangelium scribit, & alia, qua nunc sub incudine iacent, lectoribus admodum profutura. Hic enim non minus facilis quàm doctus in scribendo ac docendo est. hinc ab eruditis de eo passim dici solet: TOLETVS DOCET. Claret atate nostra, Anno Domini M. D. XCI.

Franciscus Alumnus Ferrariensis scripsit permulta ad Italicam linguam emendatiorem pertinentia, Fabricam scilicet mundi ac Diuitias inscripta, opera quidem magni laboris, necnon magna studiosorum vtilitatis atque commoditatis. Claruit Anno Dom. M. D. LVIII.

Genebrardus

GEnebrardus vir quidem eruditissimus, Theologus Parisiensis, Diuinarum, Hebraicarumq. litterarum professor regius, & nostra ætate percelebris, vniuersæ historiæ Speculum, siue Chronographiæ quattuor libros ab Orbe condito ad nostra vsque tempora conscripsit, & in lucem edidit, opus profecto admodum vtile, & omni laude dignum. Floret Anno Dom. M. D. XCI.

Gratianus Monachus Benedictinus Bononiensis, vel Classensis, si credimus Trithemio, qui ex aliena opinione ait eum esse Hetruscum, summorum Pontificum Decreta congessit: opus admodum vtile, quod Gratiani Decretum vocitatur: cui adiectæ sunt Decretales Epistolæ Gregorij IX. Sextus item Decretalium Bonifacij VIII. Clementinæ constitutiones Clementis V. Extrauagantes Ioan. XXII. & Extrauagantes communes aliorum Pontificum. Sunt qui velint Gratianum natum esse Clusii, quod est Oppidum Mediterraneum in Tuscia, vt videre est in Pomario Eccl. Rauenn. sed in codice vetustissimo, quod in Bibliotheca Vaticana asseruatur, legitur, eum esse Bononiensem, & in Cœnobio S. Felicis Bonon. Collegisse Decretum: & ab Eugenio III. circa ann. Dom. M. C. LXXXXV. approbatum. Claruit Anno Dom. M. C. LI. vel M. C. XX. vt Trithemio placet in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, vel M. C. XXVII. vt idem Trithemius ait libro 2. de Viris Illustribus Ordinis sancti Benedicti.

Gregorius Nyssenus Episcopus & Basilij Cæsariensis frater scripsit librum de Hominis imagine, & libros duos contra Eunomium, quos Hieronymus in Catalogo sibi & Gregorio Nazianzeno ab Auctore ipso lectos fuisse narrat. Claruit Anno Dom. C C C. LXXX.

Gregorius Pontifex Maximus huius nominis primus Patria Romanus ex ordine Benedictino sanctitate ac doctrina celeberrimus & Ecclesiæ Doctor præcipuus, qui multa in Ecclesia & in Missa instituit, permulta in Pontificatu etiam scripsit, pie, atque catholice omnia, Moralia ceteris excellentiora, & vtiliora, quamuis omnia sint existimatione digna. Hic propter res præclare gestas, atque Anglos ad fidem conuersos, Magnus & Anglorum Apostolus dictus est, cuius precibus animam Traiani Imp. a tartareis cruciatibus ablatam fuisse, Alphonsus Ciacon exacte declarat. Moritur anno secundo Phocæ Imp. Anno Dom. DC. V. miraculis clarus. Quarto idus Martij.

Gabriel Prateolus Marchosius de Vitis, Sectis, & Dogmatibus omnium hæreticorum ab Orbe condito ad sua ipsius vsque tempora libros 21. conscripsit. Claruit Anno Dom. M. D. LVIII.

Gabriel Barrius Franciscanus Calaber de locis ac rebus Calabriæ scripsit, Romanæ linguæ puritate ornatus. Claruit circa Annum Domini M. D. LX.

H.

HEnricus Glareanus, doctus quidem Heluetius ex pago Glarona, scripsit librum de varijs populis, eorumq. linguis, & præsertim de recta Latini Græciq. Sermonis pronunciatione, necnon & alia complura ad Grammaticam, & alias artes pertinentia: conscripsit etiam Commentarios, & Scholia in Liuium, & in alios Auctores. Claruit sub Maximiliano Augusto circa annum Domini M. D. LXIIII.

Herodotus Halicarnassæus, quem Cicero lib. 1. de Legibus, historiæ Patrem appellat, quia fuit e primis Græcorum Historicis, historiam scribere cœpit a Cyro Persarum Rege libris nouem, quorum quilibet Musæ nomine inscriptus est. Strabo tamen libro vltimo hunc non Historiam sed Mythihistoriam, hoc est fabulosam, edidisse ait. Claruit anno ab Vrbe condita C C C.

Hieronymus sanctus presbyter S. R. E. Cardinalis, vt Alphonsus Ciacon recte probat, quem nos item in hac nostra Bibliotheca secuti sumus, rationes alias & auctoritates in medium afferentes, Patria Stridonensis, & vir sane doctissimus ac Doctor Ecclesiæ præcipuus, Latinam, Græcam, Hebraicam, & Chaldaicam linguas callens, ac de diuinis Scripturis optime meritus, multa scripsit, quæ in maxima habentur existimatione, & manibus omnium eruditorum teruntur: eaq. longũ esset recensere. Moritur plenus dierũ Anno Dñ. C C C C. X X I I.

Horatius ex Venusia, Oppido Apuliæ, Poeta Lyricus insignis, sententijs plenus, sed moribus obscœnis, vitaq. incontinentissimus, sectam Epicuream secutus, vt ipsemet ait, varia carminum genera edidit, quæ Odæ vocantur. Qua in re tulit palmam. Quod Quintilianus etiam testatur, dicens: Inter Lyricos solus fere dignus est legi Horatius: quoniam & insurgit aliquando, & plenus est iucunditatis & gratiæ, varijsq. verbis & figuris felicissime audax. Hæc Quintil. Laudatur item a Persio, & Ouidio, Apollinari & alijs.

alijs. Eius natalis, Crinito teste, fuit duobus circiter annis ante coniurationem Catilinæ, quo tempore celebres erant in Ciuitate, ex Poetis Catullus, ex Oratoribus Cicero, ex Philosophis Varro, Terentius. Orbilium, quem alicubi plagosum vocat, a puero audiuit. Amicos ex Poetis habuit Tibullum, Virgilium & alios clarissimos viros. Artem etiam Poeticam, Epodon lib. Satyras, Epistolas & Sermones carmine hexametro conscripsit: quæ omnia manibus omnium teruntur, & in Scholis leguntur. Hic breui statura fuisse traditur, corpore obeso, oculis lippis, vt ex carmine illius varijs locis colligitur. Floruit sub Augusto & Mecœnate, quos miris laudibus celebrauit. Mortuus est autem anno ætatis suæ septimo, & quinquagesimo, si Eusebio credimus.

I.

IAcobus Pamelius, canonicus Brugensis, & Doctor Louaniensis, qui in sancti Cypriani opera luculenter conscripsit, de libris sacris bene meritus. Scripsit Micrologum de Ecclesiasticis obseruationibus, & Catalogum Commentatorum selectiorum in Biblia, & alia. Floruit Anno Dom. M. D. LXXXIX.

Ignatius Martyr, Antiochenæ Ecclesiæ tertius post B. Petrum Episcopus, qui Christum post resurrectionem in carne se non semel vidisse omnino affirmat, & præsertim cum Christus ad Petrum & ad alios adiuit, vt narrat Hieronymus in Catalogo, scripsit Epistolas aliquot, hoc est, ad Ephesios, Magnesianos, Trallenses, Romanos, Philadelphos, Smyrnæos, & ad Polycarpum, in qua Epistola mentionem facit de Euangelio translato a Hieronymo id ipsum affirmante: & in hac eadem Epistola Christum post resurrectionem se vidisse ait. Scripsit etiam Epistolas duas ad sanctum Ioannem, & vnam ad Deiparam Mariam semper Virginem, Trithemio teste. Martyrio coronatur Anno Do. C. XI.

Innocentius III. Anagninus Pontifex Max. vir sane doctissimus, & non minus probus, quàm doctus, qui Concilium Lateranense II. omnium, quæ vmquam fuerunt in Europa, celeberrimum coegit, sermones doctrina & elegantia plenos, Commentarium in septem Psalmos ad Pœnitentiam pertinentes, libellum de mundi contemptu, & Epistolas Decretales feliciter edidit, & alia quædam. Mortuus est autem Perusiæ anno sui Pontificatus 18. mense 7. die 16. Anno Dom. M. C C.

Ioannes VIII. Pontifex Max. vir doctus, scripsit nonnulla, & præsertim

sertim Epistolas aliquot, vt videre est in Registro, quod in Bibliotheca Vaticana asseruatur. Vixit annos 2. mensem 1. dies 4. in Pontif. Anno Dom. D C C C. L I.

Joannes Chrysostomus, quasi os aureum ob eloquentiam dictus, Patriarcha Constantinopolitanus, Doctor Graecus & quidem celeberrimus, permulta, & varia doctissime, atque elegantissime scripsit. Moritur Anno Dom. C C C C. X L. Sexto Kalen. Februarij.

Joannes Potken praepositus Ecclesiae sancti Georgij Coloniensis, qui Psalterium Chaldaicum Aethiopicis characteribus imprimendum curauit, adiecto Alphabeto, necnon legendi modo. Floruit circa annum Dom. M. D. L X X V.

Joannes Picus, Mirandulae comes, summus Philosophus, omnisq. bonae litteraturae studiosissimus, qui tanta ingenij perspicacitate doctrinaq. extitit, vt naturae monstrum fuerit vocitatus, scripsit in Genesim, & in Psalmos: nongentasq. conclusiones philosophicas, multaq. alia edidit opuscula. Claruit anno Dom. M. C C C C. X C I I I I.

Joannes Nauclerus praepositus Tubingensis, Chronographiam scripsit ab exordio mundi breuiter comprehendentem res memorabiles seculorum omnium, ac Gentium vsque ad annum Christi M. D. His Chronicis adnexum est additamentum Nicolai Basilij ab anno Dom. M. D. L. in annum vsque M. D. X I I I I. huic vero tempori adiecta est Appendix vsque ad ann. Dom. M. D. X L I I I I. cuius historia a Surio Carthusiano continuata est. Claruit anno Dom. M. D.

Joannes Trithemius ex ordine Benedictino Abbas Spanneimensis, deinde Peapolitanus, librum de Ecclesiasticis Scriptoribus studiosis admodum vtilem, atque commodum, qui incipit a primitiua Ecclesia ad annum vsque M. C C C C. X C I I I I. Scripsit & Polygraphiam sex libris distinctam, hoc est varios siue multos scribendi modos, qui a Gellio scripta furtiua, ab Italis Cifrae vocitantur. Scripsit denique opuscula pene innumera, quae in lucem non prodierũt, & praesertim Steganographiam, occultam scilicet scribendi rationem, vt in Polygraphia legitur, opus quidem admirandum, a voce Graeca, στεγανὸς, idest occultus, & γραφὴς scriptio, dictam. Claruit sub Alexandro V I. Anno Dom. M. C C C C. X C I I I I.

Joannes Baptista Egnatius Venetus, insignis bonarum litterarum in Patria professor, tres de Romanis Principibus, vel Caesaribus libros, & nouem de Exemplis instar Valerij Maximi edidit in lucem,

cem, obseruationes in Ouidium, & Commentarios in Epistolas Familiares Ciceronis conscripsit, & alia. Claruit anno Dom. M.D.L.

Josaphath Barbarus Venetus, qui scripsit duo Itineraria, quorum vnum est Tanense, alterum Persianum. Vixit circa ann. Dom. M. C C C C. LXX.

Josephus Hebraeus Patria Hierosolymitanus, & sacerdos scripsit Bellum Iudaicum, & libr. de Mundi Antiquitatibus, contra Apionem, ac de potentia dicendi, & alia. Hic quamuis Iudaeus, genus tamen Christianorum persaepe laudauit, atque de Saluatore nostro Jesu Christo in lib. 18. Antiquitatum insigne testimonium scriptum reliquit. Huius volumina tantae auctoritatis apud Romanos adhuc illo viuente fuerunt, vt in Bibliotheca publica fuerint asseruata, eiq. post mortem statua aerea a Senatu, & Populo fuerit constructa. Claruit Romae sub Vespasiano, & Tito Principibus, & ad Traiani vsque tempus vixit. Anno Dom. C.

Jrenaeus Lugdunensis post Photinum martyrem Episcopus Lugduni, & Polycarpi martyris olim discipulus, scripsit libr. 1. aduersus Gentes, libr. 5. contra haereses, de Monarchia Dei libr. 1. & alia quaedam. Claruit sub Antonino Vero. Anno Dom. C. LXXV.

Jsidorus Iunior Episcopus Hispalensis, vir sane doctissimus, scripsit Etymologiarum libros viginti, & in totam Scripturam sacram commentarios, necnon alia permulta edidit, quae longum esset recensere. Claruit Anno Dom. DC. XXX.

Julius Capitolinus vitas Caesarum aliquot ad Diocletianum Augustum scripsit, hoc est Antonini Pij, M. Antonini philosophi, Veri Imp. & Pertinacis; qui postremus post Aelij Lampridij historias habetur. Floruit sub Diocletiano Augusto, ad quem scripsit Caesarum vitas.

Judas Apostolus scripsit paruam Epistolam, quae catholica est, & in ea fit mentio de libro Enoch.

Justinus philosophus & Martyr, Neapoli Vrbe Palestinae natus, vir quidem doctissimus, scripsit multos libros aduersus Gentes, Dialogum contra Iudaeos, & praesertim contra Triphonem Iudaeorum Principem, contra omnes haereses libr. 1. contra Marcionem libr. 1. & alia. Claruit sub Antonino Pio. Anno Dom. C. L.

Justinus historiographus, qui Epitomen in Trogum tanta styli felicitate conscripsit, vt aliorum prope inuentum sibi vendicauerit. Floruit sub Pio Imperatore.

Justus lypsius scripsit in Cornelium Tacitum, & in alios Auctores, necnon

necnon Epistolicarum quæstionum 5. libr. & lectionum antiquarum commentarios edidit, & alia. Claret ætate nostra. M. D. XCI.

Iuuenalis Aquinas, dictus Decius Iunius, Poeta Satyricus, qui in hoc scribendi genere omnes alios antecellit, sexdecim Satyras conscripsit. Frontonem Grammaticum primo audiuit, deinde præceptis atque institutis Quintiliani fuit eruditus. In satyris conscribendis secutus est exemplum Lucilij, & Horatij: qua in re maximam laudem adeptus est, teste Martiali, qui ei plurimum detulit. Floruit sub Domitiano principe, & ad Neruæ, ac Traiani ætatem peruenit.

L.

LActantius Firmianus, qui & L. Cœlius dicitur, Arnobij Rhetoris discipulus, vir sane pauperrimus, vt ait Eusebius, sed doctissimus, qui libros de diuinis institutionibus, hoc est, de falsa religione, & de vera & falsa sapientia pie atque catholice scripsit, necnon alia ad Christianam pietatem pertinentia. Senex in Gallia docet, vbi Crispo Constantini filio Magister præficitur, vt Hieronymus in Catalogo testatur. Claruit sub Constantino Principe, cui fuit amicissimus, suaq. scripta dedicauit. Anno Dom. C C C. XX.

Leo I. Hetruscus, vel, vt nonnulli volunt, Romanus, rerum gestarum, doctrinæ, vitaq. sanctitatis præstantia Magnus, qui omnium Romanorum Pontificum primus in Basilica Vaticana sepultus est, Sermones eloquentiæ, ac doctrinæ maiestate refertos edidit, & alia item conscripsit. Hic fuit Ecclesiasticæ dictionis Tullius: sacræ Theologiæ Mercurius: Rationum fidei Aristoteles: Auctoritatis Apostolicæ Petrus, & in Christiano pulpito Paulus. Moritur sub Leone I. Imp. Anno Dom. C C C C. LXI. Quarto Kal. Iulij.

Liuius Patauinus, historicus insignis, qui res Romanas miro artificio, luculentoq. sermone conscripsit, ad quem, Hieronymo teste to.3. ep.103. in princ. ad Paulinum, lacteo eloquentiæ fonte manantem de vltimis Hispaniarum, Galliarumq. finibus quidam nobiles adierunt: & quos ad contemplationem sui, vt Hieronymus ait, Roma non traxerat, vnius hominis fama perduxit. Hic Historiam annor. 750. ab Vrbe condita ad ann. 41. Augusti, vel ad Christi vsque natalem scripsit libris 140. vel vt alij volunt, 142. teste Genebrardo: de quibus non nisi 45. supersunt. Claruit circa annum Dom. XXX. Mortuus est Patauij quarto Tiberij anno, vt Eusebius in Chronicis testatur.

Lucanus Cordubensis dictus M. Anneus, Poeta celeberrimus, Senecæ viri grauissimi, ac Tragediarum Scriptoris nepos. Hic Bellum ciuile inter Cesarem, & Pompeium hexametris, & alia conscripsit, in quibus maximam ingenij ac doctrinæ laudem adeptus est. Hunc Martialis valde laudat, dum multis carminibus eius natalem describit. Quintilianus autem ipsum Lucanum magis Oratoribus, quàm Poetis annumerandum esse ait. Est, inquit, ardens, concitatus, sententijsq. clarissimis excellens. In concionibus admirandus atque excultus, adeo vt videatur satis exprimere elegantiam, & maiestatem Virgilij. Vere autem Poeta dici non potest, si vis poematis, a quo nomen Poetæ sumitur, perpendatur, vt Aristoteles optime docet: non enim versus, sed poema facit Poetam. Hic Romam ab infantia delatus, & adolescens factus, in Grammatica habuit præceptorem Rhemnium Palæmonem Vicentinum eruditissimum, sed tanta arrogantia virum, vt Marcum Varronem porcum appellaret: & secum natas & morituras litteras iactaret. In Rhetoricis præceptorem habuit Flauium Virginium. Græce deinde ac Latine non sine summa audientium admiratione declamauit: & inter ceteros condiscipulos, Bassum, & Persium Satyricos singulari dilexit beneuolentia, mutuisq. officijs prosecutus est. Vxorem habuit nomine Polam Argentariam, mulierem quidem eruditissimam, quæ cum Lucano ipso tres primos Pharsaliæ libros emendauit: ceteri imperfecti, & inemendati fuerunt relicti propter intempestiuum interitum. nam patefacta contra Neronem coniuratione, C. Pisone huius præclari facinoris Principe, Lucanus incisione venarum interfectus fuit iussu Neronis, qui eum prius amabat ob laudes sibi tributas, sed postea mutauit sententiam, ægre ferens laudes alienas, hinc carminum Lucani famam deprimebat: & hac detractione Lucanum fortasse ad conspirationem concitarat. Obijt igitur sub Nerone anno ætatis suæ XXX.

Lucretius, qui dicitur Titus Carus Poeta, & philosophus antiquissimus, Epicureorum doctrinam, & Empedoclem poetam secutus, teste Crinito, sumpto amatorio poculo, sicut ait Eusebius, tanto furore percitus est anno suæ ætatis 44. vt manu sua se interfecerit. Sex de rerum natura per insaniæ interualla conscripsit libros, quos Cicero, cuius ætatem is non multo antecessit, emendauit. Quod autem de Lucano dictum est, de Lucretio item dici debet. Hic enim vere Poeta ob eandem rationem dici non potest. Lucretij carmen

d *elegantia*

elegantia præstare Quintilianus testatur, qui tamen ipsius carmen multum difficultatis retinere ait, non modo propter ipsam materiam difficultatis plenam, verum etiam propter egestatem linguæ & rerum nouitatem, vt ille ait. Ab hoc poeta Virgilius, vt ait Crinitus, non solum verba aliquot, sed locos pene integros transtulit. De Lucretio hunc in modum ait Ouidius:

Carmina sublimis tum sunt peritura Lucreti,
Exitio terras cum dabit vna dies.

Et Statius:

Et docti furor arduus Lucreti.

Hic ex Lucretiorum familia, quæ Romæ insignis erat, natus censetur: & fuit Ter. Varrone, & M. Tullio paulo antiquior.

M.

M*Acrobius, Latine longæuus, vir quidem eruditissimus, scripsit Saturnaliorum libros, & Commentarios edidit in Somnium Scipionis. Claruit circa ann. Dom. D C C C C. L.*

Marianus Victorius Reatinus, vir eruditissimus, & Episcopus Reatinus, postea Amerinus, qui Scholiis, multisq. rebus aliis opera sancti Hieronymi luculenter illustrauit. Floruit sub Pio IV. cui opera omnia sancti Hieronymi dedicauit circa annum Domini M. D. LXXVIII.

Marsilius Ficinus Florentinus, Philosophus ac Theologus, vir profecto doctissimus, & Platonica doctrina perspicuus & celeberrimus, ac primus omnia Platonis opera e Græco in Latinum feliciter transtulit, & in ea edidit argumenta, multosq; alios Græcos libros in Latinam vertit linguam, & Epistolarum libros aliquot, compluraq. alia scripsit. Floruit Anno Dom. M. C C C C. XC. Obiit autem septuagenarius eodem anno, quo Laurentius Mediceus, Hermolaus Barb. Politianus, Mirandulanus, Landinus, & Sauonarola mortui sunt, quorum interitum Ficinus deplorauit.

Martialis, dictus M. Valerius Martialis, Poeta lepidissimus, ex Bilbili Hispaniæ & Celtiberiæ oppido, qui 14. libros Epigrammatum conscripsit, ingenii acumine, facilitate, festiuitate, ac salibus respersos, lasciuos tamen interdum, & parum castos. Marsum Poetam, Pedonem, ac Getulicum secutus est: Catullum, & Licinium Caluum plurimi fecit in hoc scribendi genere claros: & inter amicos præcipuos

cipuos habuit Stellam Patauinum , Silium Italicum , & alios complures , ad quos scribit . Claruit sub Domitiano , Nerua , Traiano, & Adriano Imp . Postremo in Patriam redijt , vbi interijt .

Martianus Capela Carthaginiensis , multa ingeniose , ac docte conscripsit , & præsertim de Artibus liberalibus libros septem , & alia . De huius tempore nihil certi inueniri potuit .

Mattheolus Petrus Andreas Senensis vir sane eruditus in 6 . libros Dioscoridis Medici scripsit Commentarios longe doctissimos , ac libr. de Gallici morbi curatione & alia . Claruit circa ann . Domini M . D . L .

Messalla Coruinus , qui fuit tertius vir Terentiæ Ciceronis vxoris , post Salustium , Orator nitidus & candidus , Quintiliano teste libro 10 . cap. 1 . et , vt Crinitus narrat libro 1 . cap. 12 . de honesta disciplina , ex morbo amisit rerum omnium , suiq . item nominis memoriam . Scripta edidit luculenta , præsertim vero de Augusti Cæsaris progenie , & mira diligentia , & assiduis officijs fouit Tibullum , qui Romæ , vt creditur , natus est Hirtio & Pansa Coss . qui annus etiam Ouidij Poetæ natalibus fuit insignis . Hunc Messallam euntem in Prouinciam Phæacum Tibullus comitatus , in itinere obijt adhuc iuuenis non sine maximo mærore Nasonis Poetæ , necnon Horatij & Macri , quos familiariter dilexit . Claruit Messalla sub Augusto .

Michael Mercatus Miniatensis Protonot. Apost. & vir admodum eruditus , de Obeliscis perdoctum edidit librum . Scripsit etiam Metallothecam , opus sane non minus doctum , quàm curiosum , ac principibus dignum , quod propediem in lucem proditurum audiui . Claret ætate nostra M . D . XCI . sub Gregorio XIV .

N .

NIcephorus Callistus Xanthopulus , historicus Ecclesiasticus insignis ac diligentissimus , suam Historiam Ecclesiasticam a Christi natiuitate ad annum vsque 625 . decurrentem conscripsit . Edidit etiam Opuscula & Epigrammata , omnia senarijs (qui non quantitatem , sed numerum Syllabarum obseruant vt in singulis versibus sint Syllabæ 12 .) metris conscripta præter Orationem confessoriam , quæ postremo loco soluta oratione habetur . Claruit Anno

Domini M. C C C. X X X I I. Vel secundum alios, M. C C C. LXXXIIII. Sub Paleologo Imp.

Nicolaus Papa Sanctissimus, huius nominis primus, Patria Romanus, pijs humilis fuit & mansuetus ac blandus, impijs terribilis, Regibus ac Tyrannis imperans auctoritate plenus. Scripsit Decretales Epistolas a Gratiano collectas. Extat etiam eius Epistola insignis ad Michaelem Imp. de Ignatij Patriarchæ Constantinopol. iniusta depositione: in qua Epistola mentionem facit de Iustiniano Imp. qui a Ioanne VII. Canonum sextæ Synodi confirmationem postulauit. Claruit circa ann. Dom. D C C C. LXII.

Nicolaus Lyranus ex Ordine Minorum, natione Anglus, & Hebraicæ linguæ non ignarus, vtiles in vetus ac nouum Testamentum Commentarios edidit, & alia complura conscripsit. Claruit sub Ioanne XXII. Anno Dom. M. C C C. XX.

Nicolaus Myrepsus Alexandrinus libros edidit 24. medicinales, opus vtile iuxta 24. litteras Alphabeti. De huius tempore nihil certi inueniri potuit.

Nonius Marcellus Tiburticensis, siue (vt putat Aldus Manutius) Tuburbigensis, ex Hispaniæ ciuitate, Grammaticus insignis aliquot de nominum origine libros erudite conscripsit, necnon de proprietate sermonum, & alia ad grammaticam artem pertinentia. De tempore nihil certi habetur.

O.

ONuphrius Panninius Veronensis Ordinis Erem. S. Augustini antiquitatum helluo, vt Paulus etiam Manutius in Epistolis ait, in rerum antiquitatibus inquirendis fuit curiosissimus ac diligentissimus, multosq. Scriptorum errores detexit, necnon a rebus multis tenebras abstulit, dum plurima atque vtilia, omnibusq. eruditis viris pergrata conscripsit, & in lucem edidit, quæ manibus omnium studiosorum teruntur: fuit enim vir ad omnes Romanas & Ecclesiasticas antiquitates e tenebris eruendas natus. Scripsit & multa alia, quæ in tenebris delitescunt ob illorum caussam, qui ea penes se asseruant, nulla publicæ vtilitatis & commoditatis habita ratione. Quæ autem in lucem prodierunt, sunt Fasti ac Triumphi Romanorum, Commentarij Reip. Romanæ, & in Fastos consulares, Chronicon Ecclesiasticum, & Epitome Romanorum

manorum Pontificum, & Cardinalium, ac de septem præcipuis Romæ Ecclesiis. Huius effigies ad viuum ex ære expressa in Ecclesia sancti Augustini Romæ visitur: infra vero Epitaphium honoris caussa ab amicis in marmore nigro incisum legitur. Obijt autem Panhormi Anno Dom. M. D. LXVIII. Decimo octauo Kal. Aprilis anno ætatis suæ XXXIX. Alexandrum Farnesium Cardinalem & Vicecancellarium in Siciliam prosecutus, præclaris multis & perfectis & inchoatis industriæ suæ monumentis relictis.

Orus Apollo Niliacus, qui Hieroglyphicas notas, hoc est sacras Aegyptiorum litteras declarare studuit, easq. paruo comprehendit libello. Huius scripta a Plinio lib. 30. cap. 37. citantur. De tempore autem nihil certi inueniri potuit.

Optatus Afer & Mileuitanus Episcopus sex contra Donatistas libros conscripsit, multas item Epistolas, & alia edidit. Claruit sub Valentiniano, & Valente Principibus. Anno Dom. CCC. LXX.

P.

PAulus Apostolus Iudæus, qui ante Saulus, ex Lupo in agnum mutatus, ex persecutore Ecclesiæ, defensor factus, & prædicator veritatis, ac Doctor Gentium, multas conscripsit Epistolas tum publicas tum priuatas Christiana pietate ac doctrina refertissimas, in quibus nomen IESV quingenties exprimit. Extant eiusdem Pauli Epistolæ ad Senecam scriptæ: Paulus enim & Seneca amici se mutuis litteris frequenter salutarunt, quarum meminit S. Hieronymus in Catalogo, & S. P. Augustinus Epistola 54. Martyrio coronatur vna cum Petro sub Nerone Anno Dom. LXIX.

Paulus Orosius presbyter Hispanus, auditor beati P. Augustini, cuius hortatu contra Paganos Imperij lacerationem Christianis temporibus tribuentes, historiam mundi vsque ad Valliam Gothorum III. in Hispania regem, vel ad annum vsque 421. septem libris conscripsit: cuius etiam extant Epistolæ ad Augustinum, & ad alios, & Commentarij in Cantica Canticorum. Claruit vita & doctrina illustris cum sancto Augustino circa Ann. Dom. CCCC. XX.

Paulus Manutius Aldi filius, & iunioris pater, de bonis litteris, litteratisq. optime meritus, atque in Romanæ linguæ puritate alter Cicero nuncupatus, multos edidit Commentarios, & Scholia, Præfationes, & Epistolas plurimas, omnia quidem omnibus pergrata, quæ

ta , quæ manibus item omnium teruntur , & maxima existimatione , & auctoritate habentur . Claruit ætate nostra . Obijt anno Dom . M . D . LXXIIII . Annos natus plus minus LXIII . quo anno Aldus eius pater obijt , Anno Dom . M . D . XLV . & Cicero , Romanæ eloquentiæ pater .

Pausanias Cæsariensis Grammaticus, æqualis Aristidi scripsit librum vnū de constructione, & Problematum alterum , & Geographiam vniuersæ Græciæ. Claruit ab Vrbe cōdita circa ann. CCC. æqualis fere Herodoto.

Persius Poeta Satyricus, Volaterris natus Hetruriæ oppido , pauca scripsit , docte tamen sed subobscure. Hinc aiunt Augustinum ante conuersionem satyras eius lectitantem , & non satis intelligentem , librum in ignem proiecisse dicentem : Non vis intelligi , nec intelligaris . Præter sex satyras , nihil scripsisse aliud Quintilianus testatur lib. 10. in hanc loquens sententiam : Multum & veræ gloriæ , quamuis vno libello , Persius meruit . Idem testatur Martialis . Præceptorem in Grammatica Rhemnium Palæmonem Vicentinum , qui graues inimicitias exercuit cum Varrone , in Rhetoricis Flauium Virginium , in Philosophia Anneum Cornutum : in scribendis Satyris Lucilium secutus est : Lucanum , Cæsium Bassum , & Macrinum plurimum dilexit . Claruit & probis moribus , & egregia vitæ integritate sub Domitio Nerone , sub quo obijt anno ætatis suæ XXX .

Petrus Lombardus Nouariensis , Magister sententiarum dictus , Parisiensis Episcopus , & in Abbatia Sauocina Calabriæ sepultus , summus Theologus , scripsit quattuor libros Sententiarum , quibus comprehendit Trinitatem diuinarum personarum atque vnitatem essentiæ , Mundi creationem , Christi incarnationem , nostramq. redemptionem , & septem Sacramenta Ecclesiæ , ac denique quidquid ad vniuersam pertinet Theologiam . Hinc factum est , vt docti viri fere innumeri scholastice , et , vt sic dixerim , disputatiue in quattuor illos scripserint libros . Sunt qui velint Petrum Lombardum , Gratianum , qui Decretum conscripsit , & Petrum Comestorem , vel Manducatorem ob sua ipsius scripta refertissima crebris scripturæ sacræ auctoritatibus , quas quasi manducauerit , & ventri memoriæ mandarit , ita dictum , & Scholasticæ historiæ Auctorem , si nonnullis credimus , fratres nothos fuisse . Scripsit item Petrus Lombardus in omnes Psalmos , in Epistolas beati Pauli , & sermones , atque alia edidit . Claruit sub Conrado Imp . III . & Ludouico Crasso Francorum Rege . Anno Dom . M . C . XL .

Petrus

Petrus Crinitus Florentinus vir doctus scripsit vitas virorum illustrium, qui in bonis litteris, floruerunt, & Poetarum præsertim Latinorum. Hic etiam edidit Poematum, siue Odarum varij argumenti libros duos, de honesta disciplina libros 25. & alia complura. Claruit anno Dom. M. D. V.

Petrus Borrana Lucarnensis, vel de Lacu maiori, de Brossago libellum, Corona pretiosa, inscriptum edidit, in quo e regione conferuntur vocabula linguarum quattuor, Italicæ scilicet vulgaris, Latinæ, Græcæ vulgaris, & veteris Græcæ. Idem Borrana testatur Græca vulgari lingua, qua nunc vtuntur Græci, Iliadem Homeri translatã fuisse atque impressam. Claruit Anno Dom. M. D. XLIIII

Philostratus Lemnius Sophista Veri Lemnij Sophistæ nepos, & Iuliæ vxoris Seueri Principis, cuius tempore vixit, Epistolarum Magister, de vitis Sophistarum libros quattuor scripsit ad Seuerum, ac de vita Apollonij libros octo. Edidit etiam Declamationes, Epistolas amatorias, Epigrammata, & alia quædam. Claruit sub eodem Seuero.

Pierius Valerianus Bellunensis, ex sorore nepos Fratris Vrbani Grammatici Ord. Minorum vir sane doctissimus, scripsit opus satis grande ad Hieroglyphicorum declarationem, & intelligentiam pertinens, & in Virgilium castigationes. Claruit circa Ann. Dom. M. D. L. Sepulti sunt ambo Venetijs ad ædem Fratrum Minorum.

Plato Atheniensis, Aristotelis Magister, Apis Attica, & scholæ Academicæ Princeps, quem S. P. Augustinus lib. 8. cap. 11. de Ciuit. Dei Moysis, & Hieremiæ libros legisse in Aegypto sentit. Hinc ab Eusebio in libro 10. de præparatione Euangelica cap. 3. & ab alijs Moyses Atheniensis nuncupatur. Scripsit enim permulta Theologiam præsertim Christianæ fidei ac doctrinæ satis adsimilem. Nam in Timæo scripsit de mundi Creatione: in Phædone de pœnis Purgatorij temporalibus, de pœnis Inferni æternis, ac de iustorum Paradiso: in Epinomi de sanctissima Trinitate verbis partim mysticis, partim vero apertis mentionem faciens, & præsertim de Patre & Filio: In Alcibidiade innuit Christi aduentum, quem Deum & hominem appellare satis aperte videtur. Id omne Cyrillus Alexandrinus nititur ostendere, ac probare lib. 8. contra Iulianum. Augustinus item lib. 7. confessionum cap. 9. ait se legisse quosdam Platonicorum libros e Græca lingua in Latinam translatos, in quibus legebatur sancti Ioannis Euangelij principium, hoc est: In principio erat verbum, & cet. vsque eo: Sine ipso factum est nihil. Idq. verum esse multis rationibus inibi, eodem Augustino teste, proba-

probatur. Augustinus etiam libro contra hæreses quinque, longe post principium ait, Mercurium Trismegistum conscripsisse librum, in quo legitur: Hic est Filius Dei benedicti. Hæc item Richardus 1. Sent. distinct. 3. artic. 2. quæst. 2. enarrat. Quare idem Augustinus libro de vera Religione cap. 4. inquit: Platonici, paucis mutatis, Christiani fierent. Hæc de Platone, cuius scripta permulta sunt, vt dixi, quæ longum esset recensere. Natus est post initia belli Peloponnesiaci. Vixit annos XX. cum Socrate. Floruit circa ann. ab Vrbe condita CCCC. quo tempore Philippus Macedoniæ regnum adeptus est, simul & Alexandrum genuit, vt ait Gellius lib. 17. cap. vltimo: paucisq. inde annis post, Plato ad Dionysium Siciliæ tyrannum posteriorem profectus est. Obijt anno ætatis suæ LXXXI. dum ad mensam in quibusdam nuptijs accumberet, teste Alumno Ferrariensi.

Plautus Poeta Comicus percelebris e Sarsina in Aemilia, teste Ioanne Baptista Mantuano Carmelita ad Iulium II. vel vt aliqui volunt, Farsina, Aemiliæ item, vel Romandiolæ Ciuitate vetusta, ceteris Comicis præfertur multorum sententia, & Varronis præsertim dicentis: Si Musæ Latinæ loquerentur, Plautino sermone loquerentur. Hic fuit vir sane eruditus, & in Romana lingua clarus, sed ita pauper, vt siquando vacabat a mola asinaria, cui ob magnam paupertatem contractam ex pecunia omni in scenicis ornamentis, Crinito teste, erogata, erat addictus, fabulas componebat, quas deinde venditaret. Gellius itaque libro 7. cap. 18. appellat Plautum parentem ac Principem in omni elegantia Latina. Plautus in conscribendis fabulis, aut Comœdijs secutus est Demophilum, Philemonem, & Epicharmum Siculum Poetas Græcos, Horatio teste: ac de se Epigramma, quod infra videre est, composuit in hanc verborum formam:

Postquam est morte captus Plautus,
Comœdia luget, scena est deserta:
Deinde risus, ludusq. iocusq. & numeri,
Innumeri simul omnes collacrymarunt.

Obijsse traditur paucis annis post Q. Ennium Olympiade C.XLV. illudq. Epigramma in eius sepulchro incisum fuit, vt narrat Gellius. Id quod de Næuio etiam, & Pacuuio Poetis affirmatur, eodem Gellio teste libro 1. cap. 24.

Plinius Secundus Veronensis, qui Vespasiani negotia administrabat, noctibus,

ctibus, & subcisiuis horis (vt ipse inquit) opus de rerum natura 37. libris distinctum conscripsit, vnius omnium parcissimus temporis. Claruit sub eodem Vespasiano circa ann. Dom. LXXI. Sed obijt Traiani tempore, vt Nauclerus ait in fine Gen. 4. ab incendio Vesuuij montis, qui a Neapoli vrbe quattuor passuum millibus distat, absorptus.

Plutarchus Charonensis ex Bœotia philosophus multa quidem eruditionis vir, conscripsit Vitas Virorum Illustrium 48. & libros Apophtegmatum, quos Traiano dedicauit. Edidit etiam opuscula quàmplurima, necnon Moralia, quæ sunt omnis elegantis doctrinæ plena. Scripsit denique de proprietate linguæ Græcæ, siue de dialectis apud Homerum, opus valde vtile, cum Appendice Lexici Græco latini, & alia. Claruit sub eodem Traiano, cuius fuit Magister, circa ann. Dom. C.

Polydorus Virgilius Vrbinas vir doctus, diligens, & curiosus, de rerum Inuentoribus opus sane admodum vtile conscripsit, necnon Prouerbia, tresq. de prodigijs libros, & alia quædam. Floruit anno Dom. M. C C C C. XCIX.

Pomponius Mela Hispanus ex Mellaria Betica oppido scripsit libros tres de situ Orbis. Claruit sub Claudio Imperatore.

Pomponius Lætus Picentinus, vt Iouius narrat, ex populis maris Tyrrheni accolis, qui sunt Lucanis proximi, hoc est ex ijs, qui loca inter Surrentinum promontorium & Silarum omnem incolunt, ex illustri autem, vt idem ait Iouius, Familia Sanseuerinate. Hic Vallam habuit Præceptorem Romæ, vbi postea bonis litteris imbutus ludum litterarium aperuit, & inter viros insignes, Alexandrum Farnesium, qui deinde fuit Paulus III. Latinis litteris, & perpolitis quidem edocuit. Scripsit de Romanorum Magistratibus, Sacerdotijs, Iurisperitis, & legibus libellum vnum, de antiquitatibus Vrbis Romæ alterum: Compendium item Romanæ historiæ ab interitu Gordiani Iunioris vsque ad Iustinum III. necnon de arte Grammatica libellum. Domum habuit in Quirinali, prope Aediculam sacram sancti Saluatoris de Cornelijs, in qua hæc leguntur verba:

P O M P O N I I . L AE T I . D O M V S .
ET. S O C I E T A T I S . E C S Q V I L I N A I .

Hac in Inscriptione ponitur S O C I E T A S pro Academia, ad quam viri docti frequenter adibant. Vox illa E C S Q V I L I N A I sapit antiquitatem Latinorum, qui C S, pro X, & diphtongum Græcam A I, pro AE vsurpabant. Claruit sub Paulo I I. qui

c cum

eum molestia affecit, necnon sub Sixto IV. & Innocentio VIII. quibus gratus fuit. Obijt septuagenarius circa annum Domini M. C C C C. XCII. sub Alexandro VI. a cuius Familia, eodem Iouio teste, purpureis vestibus induta eius exequiæ fuerunt decoratæ: Sepulchrum autem varijs fuit Epigrammatis honestatum: inter quæ Pontani Epigramma primum obtinuit locum.

Priscianus Cæsariensis Grammaticus de arte Grãmatica scripsit ad Iulianum Consulem, ac Patricium, hoc est, de octo partibus orationis libros 16. de constructione earumdem libros duos, de duodecim primis Aeneidos librorum carminibus, de accentibus, de versibus comicis. Scripsit etiam de quæstionibus naturalibus librum vnum ad Cosroen Persarum Regem, & Carmina Dionysii de situ orbis in sermonem transtulit Latinum. Hunc ab initio Christianum, deinde fidei desertorem fuisse Volaterranus testatur. Claruit Athenis tempore Iustiniani principis, atque, vt alijs placet, sub Heraclio Imp. & sub Cosroe Persarum Rege circa ann. Dom. D C. vt Nauclerus ait, vel D C. X X. vt nonnulli volunt: vel, vt alijs placet, D C. XL. vel tempore Gregorij Magni, vel non multo post Gregorium, quem anno Dom. D C. V. vixisse sub Phoca Jmperatore Trithemius testatur.

Procopius e Cæsaria Palæstinæ Orator & Sophista scripsit de ædificijs Iustiniani Imperatoris libros 6. Edidit item historiam Romanam, bella videlicet, quæ circa Romam, & per Libyam gesta sunt per Belisarium Patricium, cuius subscriba & comes in cunctis expeditionibus fuit. Historiam quoque annorum C. X L I I. pertexuit vsque ad annum Christi D. L I I I I. a quo Agathias eodem tempore suam deduxit historiam ad ann. vsque D. L V I. vt Genebrardus etiam testatur. Scripsit præterea librum de non edendis, vel non editis, vbi Comœdia quadam, Justiniani, eiusq. vxoris Theodoræ vituperationem describit, vt Suidas testatur. Edidit quoque lib. 1. de Cosmographia, atque item libros tres de bello Gothico; ac duos de bello Persico, duosq. de bello Vandalico. Claruit sub eodem Iustiniano, circa ann. Dom. D. L I I I I.

Propertius, qui dicitur Sextus Aurelius Propert. ex Meuania Vmbriæ Oppido, Poeta nobilis 4. Elegiarum libros conscripsit. Hunc Poetam Quintilianus, censor in litteris acerrimus, plurimum commendans, Ouidio, & Gallo in Elegijs præponit, eo quòd ille lasciuior, hic vero durior. Laudatur item Propertius ab Ouidio ipso, qui eum blandum, tenerum, ac dulcem appellat. Idem sen-

tis

tit Martialis , qui eius ingenio , & amoribus plurimum tribuit. Floruit Romæ Mæcenatis & Cornelij Galli temporibus , quibus maxime acceptus fuit . Ouidium , Tibullum , & Bassum maxime coluit . Obijt anno ætatis suæ XLI.

Prudentius , qui & Aurelius Clemens Prudentius dicitur, Poeta Christianus , & vir quidem in diuinis , & humanis litteris peritus , necnon metro & prosa excellens , anno ætatis suæ 75. mundi vanitate relicta , ad sacras sese contulit scripturas , multaq. vtriusque Testamenti & carmine, solutaq. oratione declarauit . Scripsit contra multos hæreticos , Epistolas varias , sacros Hymnos , historiarumq. librum 1. & alia complura . Sidonius Apollinaris haud omnino contemnendus auctor in legendis , atque obseruandis antiquis Scriptoribus , cum loquitur de Prudentio Poeta , minime veritus est , illum Horatio adiungere . Præcipuam vero laudem consecutus est , doctiorum iudicio, eo ex carmine, aut opere, quo probitatem atque constantiam illorum , qui se pro Christiana deuouerunt Religione, prosequitur, dum Laurentium, Vincentium, Romanum, Hippolytum , Cassianum , & alios sanctos complures laudat . Carmina item eiusdem Prudentij de Natali Domini , necnon gestis & miraculis Christi , atque de animis expiandis , deq. vitiorum, ac virtutum conflictu non parum commendantur . Floruit sub Gratiano Imperatore Anno Dom. CCC. LXXX.

Ptolemæus , dictus Claud. Ptolemæus Pelusiensis . Astronomus , ac Geographus natione Aegyptius , Alexandriæ professus est , artium liberalium , & Græcarum litterarum studij clarus fuit temporibus Antonini , & primus apud Græcos cæli rationem diligentius explicauit , nulliq. priorum in Astrologiæ scientia cessit . Hic Geographiæ libros 8. absolutissime scripsit , necnon Almagestum vulgo sic dictum magnæ constructionis Mathematicæ ; idest perfectæ cælestium motuum pertractationis libros 13. Scripsit etiam Centiloquium, hoc est centum sententias, & alia quædam. Claruit circa ann. Dom. C.XL.

Publius Victor de Vrbis Romæ locis , ac Regionibus libellum edidit . De tempore nihil certi potuit affirmari.

Pythagoras , quem nonnulli Samium , e Samo Calabriæ ciuitate nunc deleta , esse contendunt , teste S.Thoma lib.1. Metaph. lect.8. necnon Gabriele Barrio Francicano de situ Calabriæ lib. 2. Alij Samium ex Samo Græciæ insula , alij Locrensem Calabrum , alij Hetruscum, vt Plutarchus ait lib.8.Sympos.q.7. & Clemens Alexãdrinus Strom.1.Fuit

Italicæ philosophiæ auctor ,primusq. cæpit philosophus appellari, teste Augustino lib. 8. de Ciu. cap. 2. & lib. 18. cap. 25. Hieronym. in Catal. & Plutarch. de Curiositate. Nauigauit in Aegyptum , vt Aegyptiacas disciplinas disceret, & pro suis apud Græcos venditaret. Peregrinatus est in Babylonem ac Persidem, atque Magos conuenit, teste Cic. lib. 5. Tuscul. quæst. & in Danielem incidere potuit, vt ait Genebrardus . Deinde in Calabria apud Crotoniatas , ac denique Metapontum in Apulia non procul a Calabriæ confinio, & in sinu Tarentino commigrauit, vbi obijt, eiq. Metapontini Templum magnifice struxerunt , sicut ad hanc vsque diem vestigia Templi docent . Discipulos ad sexcentos habuisse fertur , inter quos fuit Archita Tarentinus . Hic ab omnium animalium carnibus , & a fabis religiosissime abstinebat , Iuuenale satyra 15. & alijs id ita esse affirmantibus , hoc est Callimacho , & Cicerone lib. 1. de Diuin. Gellius tamen libro 4. cap. 11. ex Auctoritate Aristoxeni , qui musicus fuit ac vir litterarum veterum diligentissimus , & Aristotelis discipulus, ait, nullo sæpius legumine Pythagoram vsum, quàm fabis . Claruit & in Italiam venit , eodem Gellio teste , Tarquinij Filio regnum obtinente , cui cognomentum Superbus fuit, post Vrbem conditam circa ann. C C. XLIIII.

Q.

Q. *Curtius nobilis historicus , & nihilo inferior Cæsare in scribendo , scripsit historiam de rebus gestis Alexandri Magni . Hunc Aldus Manutius eum esse putat, qui a Cicerone ad Q. Fratrem Epist. 2. libri 3. nominatur bonus & pereruditus adolescens . Scripsisse autem eum sub Augusto, conijcitur ex eius historia libr. 10. circa finem .*

Quintilianus Rhetor insignis ex Calagurio Hispaniæ Ciuitate in Vasconibus collocata, primus Romæ ludum aperuit litterarium, & e fisco stipendium tulit. Institutiones Rhetoricas, atque Declamationes conscripsit. Floruit sub Domitiano, cuius nepotes instituit, circa ann. Dom. LXXXVI.

R.

R*Abanus Maurus Ordinis S. Benedicti, Natione Germanus , ac Sextus Archiepiscopus Moguntinus , scriptor Ecclesiasticus , pius*

pius atque catholicus, scripsit in Testamentum vetus, & in nouum, atque alia quaedam. Claruit Anno Dom. D C C C. LV.

Raphael Volaterranus ex familia Maffeia, quae etiam nunc Volaterris est, historicus celebris, multa conscripsit, & praesertim libros octo ac triginta Commentariorum Vrbanorum, & Procopium de bello Persarum & Vandalorum e Graeco in Latinum transtulit. Edidit etiam Geographiam, Anthropologiam, & Philologiam. Claruit autem circa ann. Dom. M. D. III.

S.

SAlustius, qui Crispus dicitur, historicus Romanus, a Quintiliano Thucididi ex Graecis opponitur elegantia scribendi, Attica breuitate, sententiarum crebritate. Quare Martialis lib. vlt. ait:

Hic erit, vt perhibent doctorum corda virorum,
Primus Romana Crispus in historia.

Hic scripsit coniurationem Catilinariam, & bellum Iugurtinum. Claruit sub Iulio Caesare, & Octauiano ante Christi aduentum circa ann. X L. ab Vrbe condita D CC. X.

Scaurus, qui dicitur Q. Terentius Scaurus, Grammaticus antiquus edidit librum de Orthographia, ac decem libros Commentariorum in Poeticam Horatij conscripsit, & librum de Cesellij Vindicis Grammatici erroribus. Hunc Gellius libro 11. cap. 15. nobilissimum appellat, & Adriani temporibus floruisse, & contra Cesellium scripsisse ait.

Seneca dictus L. Anneus, Natione Hispanus, Patria Cordubensis, Philosophus Academicus, Socionis Stoici discipulus, teste Hieronymo in Catalogo, nisi textus sit corruptus, vt praesefert asteriscus ibi appositus: vel Photini item Stoici discipulus, Lucani Poetae patruus, & Neronis Magister, beati item Pauli amicus, ac vitae continentissimae, vt idem Hieronymus & Augustinus testantur. Extant Senecae non solum Epistolae ad Paulum, & Pauli ad Senecam scriptae, sed complura etiam doctrina ac sententijs refertissima superioribus annis diligenter emendata, & in volumen vnum redacta a M. Antonio Mureto, viro sane eruditissimo. Nec silentio praetereundum censeo, Senecam ante biennium quàm Petrus & Paulus martyrio coronarentur, Neronis & crudelitatis & ingratitudinis vitio valde laborantis iussu incisis venis mortem obijsse, cum

in Pisonianæ coniurationis suspicionem venisset. Claruit sub eodem Nerone circa annum Dom. L.

Sigismundus Gelenius Bohemus vir diuersis linguis & variarum rerum cognitione doctissimus, scripsit Lexicon Symphonum, quo 4. linguarum Europæ familiarium, Græcæ scilicet, Latinæ, Germanicæ, Sclauonicæ concordia consonantiaq. indicatur, vbi in omnibus prædictis linguis eiusdem significationis vocabula e regione ponuntur. Scripsit præterea Annotationes in T. Liuium & in Plinij historiam naturalem, & multa e Græco in sermonem transtulit Latinum. Obijt circa ann. Dom. M. D. LIIII.

Sigismundus Liber Baro scripsit rerum Moscouitarum Commentarios. Floruit circa ann. Dom. M. D. XL.

Solinus dictus C. Iulius Solinus Polyhistor, idest multæ historiæ vir, de mundi miraculis conscripsit libros. Claruit circa ann: Dom. C. XXII.

Sozomenus & Socrates Græci historici, necnon Theodoretus item Græcus Ciriæ Episcopus historias Ecclesiasticas eodem tempore, hoc est sub Theodosio iuniore Imperatore, Anno Domini C C C C. XXX. conscripserunt, quas Epiphanius in Latinum transtulit sermonem: & ex ipsis Cassiodorus Senator & Monachus continuam fecit historiam vnam, quam Tripartitam appellauit.

Stephanus Græcus Chorographus celeberrimus librum de Vrbibus, ac de earumdem, aliorumq. locorum æquiuocis. De tempore non liquet: fuit tamen ante Eustathium Homeri explanatorem, cum ab eo citetur liber de Vrbibus sub Tit. τῶν ἐθνικῶν.

Strabo Amasæus philosophus Cretensis, Historicus, & Geographus insignis, quæ post Polybium a Romanis gesta sunt, libris 43. comprehendit. De Geographia vero libros 17. feliciter conscripsit. Claruit temporibus Augusti.

Suidas historicus ordine Alphabetico suum opus digessit atque edidit, quem Christianum fuisse nonnullis reclamantibus, affirmat Genebrardus, dicens: Mirum est, nonnullos asserere Suidam non fuisse Christianum, cum vbique liber ipsius reclamet, seorsum in voce εἱμαρμένη, qui est Epitome libri cuiusdam Hesychij. Anno Dom. M. XVIII. adhuc Suidas viuebat, vt ipsemet ait in voce, Adam.

Suetonius Tranquillus, qui Caius Suetonius dicitur, scriptor nobilis, Vitas duodecim Cæsarum conscripsit, necnon de illustribus Rhetoribus atque

atque Grammaticis libellos duos. Floruit sub Adriano, circa ann. Dom. C. XVIII.

T.

TErentius Carthaginensis, qui dicitur Publ. Terentius Afer, fuit Poeta Comicus elegantissimus ac percelebris, cuius Comediæ sex, ob sermonis elegantiam, vt ait Cicero, a Lælio scribi putabantur. Huic sententiæ adstipulatur etiam Varro: immo Afranius omnibus eum Comicis præfert. Volcatius autem nonnisi sextum locum ei tribuit inter Comicos, postponitq. ipsum Cæcilio, Plauto, Næuio, Licinio, & Attilio Comicis. Phormionem & Hecyram vertit ab Apollodoro Poeta Comico Atheniensi: Andriam, Eunuchum, Adelphos, & Heautontimorumenon a Menandro Poeta item comico Atheniensi, a quibus Terentius integros mutuatus est sibi versus, & a Menandro præsertim, vt in Bibliotheca Fuluij Vrsini dictum est: in qua Terentius litteris maiusculis manuscriptus temporibus Alexandri Seueri Imperatoris asseruatur: cuius margines Scholijs charactere Longobardico, & nonnullis Menandri versibus Græcis ab ipso Terentio in Latinam linguam translatis, & suo Poemati insertis refertissimæ sunt. Hic fuit Terentij Lucani libertus, sed ob egregiam indolem Lælij & Scipionis opera ad nobiliorem statum peruenit. Claruit ab Vrbe condita circa ann. D C. X X.

Tertullianus, qui dicitur Q. Septimius Florens Tertullianus, Latinorum Scriptorum princeps, teste B. Cypriano, et, vt ait S. Hieronymus in Catalogo, post Victorem Pontificem & Apollonium, Latinorum primus omni scientiarum genere præditus, acris & vehementis fuit ingenij, cui B. Hieronymus scribens ad Paulinum hæc duo potissimum illi adscribit, nimirum quòd sit in sententijs creber, & in loquendo difficilis. Cui sententiæ consonum est quod Lactantius Firmianus in quinto Diuinarum institutionum libro scribit. Septimius (inquit) Tertullianus fuit omni genere litterarum peritus, sed in loquendo parum facilis, & minus comptus, & multum obscurus. Huius doctrinam Cyprianus magnifaciebat, atque ita, vt ipsum appellaret Magistrum, & absque Tertulliana lectione nullam diem præterire pateretur. Hic opuscula multa conscripsit, quæ in lucem edita sunt, sed multo plura sunt, quæ non extant, eloquentissime scripta, vt B. Hieronymo placet. Hic denique, quam-

uis

nis animam corpoream atque item Deum corporeum, non autem effigiatum esse senserit, non tamen ob id hæreticus censetur, sed quia transiit ad Cataphrygas damnans secundas nuptias, teste Augustino libro de hæresibus ad Quoduultdeum hæresi 86. Verum postea Ecclesiasticæ præscriptionis vi considerata, eum resipuisse opinandum est: Montanum enim, eiusq. æmulos inter hæreticos numerauit in libro de Præscriptionibus. Claruit Anno Dom. C C.

Theseus Ambrosius I. V. Doct. Papiensis & Canonicus Lateranen. Introductionem plurium linguarum scripsit, hoc est Chaldaicam linguam, Syriacam, Armenicam, & decem alias linguas, necnon characterum differentium Alphabeta circiter 40. Claruit sub Paulo III. Anno Dom. M. D. XXXIX.

Thomas Aquinas Ordinis fratrum Prædicatorum, Alberti Magni auditor ac discipulus: Vir sanctitate, ac doctrina celeberrimus, ingenio acutus, & sermone clarus, Doctor Ecclesiæ insignis, & inter Scholasticos Latinos primatum tenens. Plurima in artes, ac scientias, necnon in Scripturam sacram feliciter conscripsit, & ob facilitatem, qua in scribendo vsus fuit in rebus difficillimis explicandis, Doctoris Angelici nomen iure adeptus est, cui etiam a Christo Crucifixo, ad quem orabat, dictum fuit: Bene scripsisti de me Thoma. Claruit Anno Dom. M. C C. LXXIIII.

Thomas Linacer Natione Anglus, Medicinæ professor, Vir vtraque lingua doctissimus, multa non solum de arte medica, verum etiam de Latina lingua, cuius extant Grammaticæ rudimenta, ac de Latini sermonis emendata structura libri 6. Claruit Anno Dom. M. D. XX.

Thomas Fazellus Siculus Ordinis Fratrum Prædicatorum, de locis ac rebus Siculis conscripsit Decades duas, quas Frater Remigius Florentinus in Italicam transtulit linguam. Claruit sub Karolo V. cui Decades dedicauit: quas duobus post annis emendatas & auctas Philippo eius Filio, qui successit ei in Regno, dicauit. Anno Dom. M. D. LX.

V.

VAlerius Maximus historicus Romanus, qui sub Sexto Pompeio militauit, vt ipse de se testatur eo loci, vbi de institutis antiquis loquitur, factorum, dictorumq. memorabilium exempla ab illustribus

lustribus selecta Auctoribus, & in locos communes digesta, librisq. nouem comprehensa ad Tiberium Cæsarem scripsit, sed subobscure tum ob voces, tum etiam ob concisum dicendi modum. Opus tamen studiosis vtile admodum est. Claruit sub eodem Tiberio.

Varro Romanus, Lælij discipulus, qui dicitur Marcus Terentius Varro, vir eruditissimus, ac Polyhistor fuit, hoc est, multiscius, & ab Augustino sancto litteratorum doctissimus appellatus, necnon librorum helluo. Hic quadringentos ac nonaginta libros doctissime scripsit, teste Gellio libro 3. cap. 10. qui ex ipsius Varronis primo Hebdomadum libro refert, Varronem anno octuagesimoquarto ætatis suæ quadringentos & nonaginta libros edidisse: vel, vt narrat S.P. Augustinus lib.6.cap.3. de Ciuitate Dei, vnum & quadraginta. Et Quintilianus lib.12. cap vlt. de eo inquit: Varro quàm multa, immo pene omnia tradidit. Quare de Varrone huius generis parœmia orta est: Varro tot tantaq. scripsit, vt nihil videatur potuisse legere: tantum e conuerso legit, vt nihil potuisse scribere videatur. *Huius librorum Catalogum S. Hieronymus olim conscripsit, Varroni Originem conferens: sed hunc iniuria temporis, hominum incuriæ annexa amisimus. Vetranius tamen Maurus vir sane doctissimus ac diligentissimus, Vitam Varronis describens, eiusdem librorum Inscriptiones ex Cicerone, Gellio, Pompeio, Nonio, Fulgentio, Lactantio, Seruio, Macrobio, Augustino, Acronio, Porphirione, Prisciano & Plinio collegit, quæ hoc loco recensendæ non sunt, cum in Lucem editæ non sint. Extant de re rustica libri tres, quorum Primus est de Agricultura, Secundus de re pecuaria, Tertius de Villaticis pastionibus. Hoc solum opus ex tot Varronis libris integrum ad nostram peruenit ætatem. De Latina lingua libros 24. scripsit, quorum pars vna extat: hic enim fuit peritissimus Latinæ linguæ, omnisq. antiquitatis, & rerum Græcarum, nostrarumque, plus tamen scientiæ collaturus, quàm eloquentiæ. Claruit sub Caio Cæsare, tempore Ciceronis, ad quem scribit, & nonagenarius moritur anno Imp. Augusti XV.*

Vincentius Gallus Natione Burgundus Patria Bellouacensis Ordinis fratrum Prædicatorum, quattuor conscripsit Specula, quorum vnum Historiale dictum libris 32. Alterum Naturale lib. 33. Tertium Morale lib. 3. Quartum Doctrinale lib. 13. complexus est: opus sane studiosis valde vtile: his enim libris historiam vniuersalem ab Orbe condito ad annum vsque Christi 1250. comprehendit. Edidit etiam alia quædam. Claruit autem anno Dom. M. CC. XL.

Virgilius

Virgilius Mantuanus, qui dicitur Publius Virg. Maro a Marone patre sic nuncupatus, Poeta celeberrimus, primum inter Poetas Latinos obtinens locum. Huius Poetæ Bucolicorum Eclogæ extant decem, & Georgicorum libri quattuor ab eodem Auctore emendati: Aeneidos vero libri duodecim, quibus tertiumdecimum Maphæus Vegius feliciter subtexuit, ab ipso non fuerunt correcti: hinc, aduentante morte, cremari iussit: ipse enim, vt narrat Gellius libro 17. cap. 10. more atque ritu Vrsino versus edebat, hoc est informes, & imperfectos, quos deinde quasi lambendo perpolitos, atque elegantissimos reddebat. His accedunt varia poemata, partim anonyma, partim vero Virgilij, quamuis ea fere omnia sub ipsius nomine circumferantur. Hic in Bucolicis Theocritum, qui Bucolicos versus lingua Dorica conscripsit, in Georgicis Hesiodum, quem sine vlla quidem controuersia longe superauit: In Aeneide secutus est ex Græcis Auctoribus, Parthenium, Pisandrum, Apollonium Rhodium, & in primis Homerum Poetas Græcos felicissime imitatus est: Ex Latinis Q. Ennium, Liuium Andronicum, Næuium, Lucretium, & alios complures. Virgilij vitam apud Donatum & Crinitū videre est, qui eam copiose describunt. Claruit sub Caio Cæsare, & Octauio Augusto II. Rom. Imp. Nec silentio prætereundum videtur quod multi dicunt, & præsertim Vincentius, S. Antoninus part. 1. Chron. cap. 6. Tit. 4. §. 7. & Vinc. lib. 7. Spec. hist. cap. 62. & Aug. lib. 10. de Ciuit. Dei cap. 27. de 4. Virgilij Ecloga, quam de Christo integram scriptam esse affirmant, sicut a Sibylla Cumæa fuerat descriptus: quibus verbis consideratis Secundianus Decij præfectus, Verianus pictor, & Marcellinus Orator Christiani effecti sunt. Coluit inter præcipuos amicos, Asinium Pollionem, Corn. Gallum, Quintilium Varum, Horatium Flaccum, & Mæcenatem, cum quibus summa vixit familiaritate. Octauio fuit acceptissimus, & in Exquilijs secundum hortos Mæcenatis habitasse traditur. Tarenti periјt, vt Seruius refert: vel, vt alij volunt, Brundisii, contracta ægritudine ex itinere ad visendum Metapontum, propter calores, ac nimios æstus. Eius cadauer delatum est ad radicem Montis Pausilypi non procul a Neapoli, vbi sepulchrum visitur ad hanc vsque diem prope Sannazari monumentum, de quo Bembus distichon edidit sepulchro eius marmoreo incisum in hanc verborum formam:

Da sacro cineri flores: hic ille Maronis
Vicinus musæ, proximus vt tumulo.

In

In sepulchro autem Virgilij, cuius adhuc extant vestigia, legitur hoc Distichon:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, vna, duces.

Hoc loco Calabri pro Apuli ponuntur: olim enim Apulia & Calabria dicebatur. Deplorauerunt eiusdem obitum complures docti, & inter ceteros Cornelius Gallus ad Cæsarem scribens Augustum. Claruit sub eodem Augusto. Moritur anno ætatis suæ LIII. S. Antonino teste par. 1. Chron. cap. 6. Tit. 4. §. 7.

Vitruuius, qui M. Vitruuius Pollio dicitur, Architectus insignis, quo etiam omnes huius artis professores tamquam Magistro vtuntur, libros de Architectura decem conscripsit. Floruit sub Cæsare Augusto, ad quem scripsit.

Vopiscus Flauius historicus, qui varias Romanorum Principum vitas, hoc est, Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Saturnini, Proculi, Bonosi, Cari, Carini, & Numeriani conscripsit. Auum suum ait Vopiscus vixisse sub Diocletiano.

X.

XEnophon philosophus Atheniensis, historicus laudatus, Socratis discipulus, & Platonis æmulus, speciosus, moratus, & gratus omnibus, philosophorum primus scripsit historiam, Herodotum, & Thucididem secutus. Claruit circa ann. ab Vrbe condita CCCC.

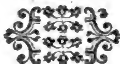
Z.

ZEnodotus Ephesius Grammaticus & Poeta, qui Bibliothecæ Ptolemæi Philadelphi præfuit, & filiorum Ptolemæi præceptor nonnulla ad artem Grammaticam pertinentia conscripsit, præsertim vero Prouerbia, primusq. Homeri libros correxit, & in ordinem redegit. Claruit sub eodem Ptolemæo.

Zonaras, dictus Ioannes Zonaras Monachus, & Historicus, historiam Græce ab exordio mundi vniuersalem ad sua vsque tempora, hoc est vsque ad Michaelis VII. Imperatoris Constantinopolitani tẽpus conscripsit. Edidit Chronicam historiam a Iulio Cæsare vsque ad Alexium Comneum I. Imp. Constantinopolitanum: Epitomen item ab initio mundi: Alexandri Magni vitam: Periphrasim etiam in totam Aristotelis Logicam.

cam. Conscripsit praterea Compendium historiarum in tres Tomos distinctum, quorum Primus agit de rebus Judaicis ab exordio mundi vsque ad Hierosolymitanum excidium: Secundus historiam Romanam ab Vrbe condita vsque ad Constantinum Magnum breuiter complectitur: Tertius Imperatorum res gestas a Constantino Magno vsque ad obitum Alexij Comneni. Canones Conciliorum collegit & exposuit. Edidit Commentarios in Damascenum, & in Acta Apostolorum, ac denique Vocabularium composuit. Claruit sub eodem Alexio Comneno, & Ioanne Comneno circa ann. Dom. M. C. XX. quo tempore Georgius Cedrenus, & Glycas floruerunt.

Zosimus Comes, homo Graecus, superstitioni addictus, & exitiosus, qui historiam Romanam 414. annorum ab Augusto ad Honorium vsque Imp. & Athalaricum Gothum, qui Romam diripuit, sex libris scelerata fide conscripsit: fictis enim laudibus impios, Diocletianum scilicet, & Iulianum Apostatam exornauit, falsisq. criminibus pios Principes, Constantinum Magnum, Gratianum, Theodosium, & alios onerat: & ob id a probis viris vt canis proscriptus, sed quamuis impijssimus, tamen velit nolit Constantini donationem fatetur, dolore ob hanc rem, quam damnat, affectus. Vixit sub Honorio Imp. circa ann. Dom. C C C C. III.

BIBLIO-

BIBLIOTHECA VATICANA

A SIXTO V. PONT. MAX.

MAGNIFICENTISSIME CONSTRVCTA ET MIRABILITER ILLVSTRATA.

VLTA profecto sunt ornamenta, quibus Bibliotheca Vaticana magnificentissime constructa, egregie quidem & maiorem in modū illustratur, atque oculi, mentesq. hominum eam intuentiū mirifice pascuntur, summaq. animi voluptate ac solatio perfunduntur: e quorū numero Emblemata illa sunt, quibus SIXTI V. immortalitate dignissimi præclare ac feliciter gesta, quæ ad hanc vsque diem prodierunt, repræsentantur, & hinc inde ob oculos ponuntur: necnon in eadem Emblemata Guilielmi Blanci Inscriptiones: Concilia item præcipua, Scholæ, & Bibliothecæ insigniores, atque litterarum Inuentores. Sed antequam rerum huiusmodi expositionem aggrediar, id sciri velim, molem hanc à fundamentis excitatam, tot porticibus subleuatam, tot cubiculis & cameris amplificatam, tam vasto fornice circumductā, tot picturis & imaginibus intus, & extra insignitā, tot aditibus, & gradibus peruiam, tot fenestris vndequaque patefactam, vnius anni curriculo, quo vix alius de opere faciundo cogitasset, à SIXTO V. ad res sane pias, heroicas, atque arduas, Principe quidem potentissimo, quin Pontifice summo ac se ipso dignissimas, efficiendas & producendas nato, feliciter cœptam, feliciusq. consummatam:

in cuius rei testimonium hæc ad eam partem, quæ Theatrum, siue Meridiem spectat, legitur Inscriptio marmore incisa:

SIXTVS V. PONT. MAX.
BIBLIOTECAM ÆDIFICAVIT
PORTICVS CONIVNXIT
AN. M. D. LXXXVIII. PONT. III.

Hæc item Bibliotheca Vaticana quattuor habet facies: vnam, quæ vergit ad Orientem, ad Occidentem alteram, tertiam ad Meridiem, postremam ad Septentrionem. Porta autem Bibliothecæ primaria est ad Orientem, in cuius vestibulo variæ sunt picturæ tam ad pictoris arbitrium & ad operis ornamentum, quàm ad librariam & typographicam artem pertinentes. Bibliothecam verò ingredienti, & suspicienti statim fornix sese offert, varijs picturis & imaginibus distinctus & insignitus, in quo pueri aligeri choros, siue coronas, representantes, sibiq. inuicem libros porrigentes cernuntur, & in cuiuscunque chori medio imago librum manu gestans & scientiam aut artem aliquam præseferēs adstare conspicitur, multis item id genus alis picturis, & ornamentis ad stemmata gentilitia SIXTI V. non minus ingeniose excogitatis, quàm venuste, atque artificioso vndequaque collocatis, atque ita, vt hæc omnia Cælum ipsum, quatenus humana imaginatio hoc sibi tale struere potest, ante oculos proponere videantur. In parietibus vero inter fornicem & eorundem parietum coronas, varia Emblemata elegantissimis Inscriptionibus explicata, seu potius ijsdem tanquam poetico penicillo adumbrata circumspiciuntur, quæ quidem soluta & pleniore oratione enucleanda mihi primum visa sunt, vt deinde alia omnia singulatim, & suo loco explicentur. Id quod pro ingenij mei imbecillitate præstare conabor.

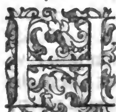

DE

DE EMBLEMATIS EORVMQ. INSCRIPTIONIBVS GVILIELMI BLANCI INTIMI CVBICVLARII S. D. N. SIXTI V.

A Tergo introitus Bibliothecæ ad dextram partem apparet Emblema. I.

DE SIXTI V. CORONATIONE.

OC Emblemate, quod ingentem vtriusque sexus hominum, & cuiuscunque status, gradus, & dignitatis virorum multitudinem in medium affert, SIXTI V. Coronatio celebrata kalendis Maij. 1585. ante fores Basilicæ sancti Petri Apostolorum Principis, ad introitus læuam, tota Vrbe exultante, Illustrissimorumq. Cardinalium Senatu amplissimo adstante, feliciter repræsentatur.

Nec silentio prætereundũ est, cur Coronatio Pontificis ante Ædes sancti Petri in Vaticano, non autem in Basilica Lateranensi, quæ summi Pontificis Ecclesia episcopalis est, fiat. Nam, vt paucis agam, hæc Coronatio in Vaticano celebratur, vel quia, vt conijci potest, summi Pontifices pręsens in tempus hoc in loco solent residere: vel quia hæc Basilica, prima sub nomine sancti Petri, cuius summus quisque Pontifex est Successor, & Christi Vicarius, à Siluestro Papa huius nominis primo mirificis Constantini Imperatoris impensis, qui ab eodem Siluestro baptismum suscepit, constructa est quinque porticibus per intercolumnia distinctis, quas Naues vocant, magnis pulcherrimisq. columnis circiter centũ sustentata, Anno Domini CCC. XIX. vt patet ex vetusto marmore inciso lapidem porphyreticum continente, & prope Portam sanctam sito:

 super

ſuper quem lapidem oſſa Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli ab eodem Siluestro diuiſa, & librata fuerunt. Immo, vt ait Onuphrius in libro de ſeptem præcipuis Vrbis Romæ Baſilicis, hanc Baſilicam parua Eccleſiæ forma primus ædificauit ſub ipſa Beati Petri Apoſtoli morte Anacletus presbyter S. R. E. ab eodem Petro ordinatus, & tertius ab eo poſtea Pontifex Romanus creatus. Hinc Eccleſia hæc in Decreto appellatur prima, & cæterarum caput, id eſt, Apoſtolica, vt exponitur ab Hugone: quia prima, vt dictũ eſt, ſub nomine ſancti Petri Apoſtolorũ Principis fuit ædificata: ob quã rationem, necnon ob alias iam aſſignatas, Coronatio Pontificis fieri ſolet ante ſancti Petri Eccleſiã: quæ, vt, occaſione ſeſe offerẽte, parumper digrediamur, moxq. eo vnde digreſſi ſumus reuertamur, ad Sacellũ vſque ſancti Petri primariũ, in quo SS. Apoſtolorum Petri & Pauli oſſa requieſcunt, protẽdebatur. Sed Iulius II. veteris Eccleſiæ parte poſteriori diſiecta, Bramantis eximiæ induſtriæ Architecti opera, nouæ Baſilicæ toto Terrarum Orbe celeberrimæ futuræ fundamenta iecit. Huius deinde fabricam à Leone X. & Clemente VII. nonnihil, vt narrat Onuphrius, intermiſſam, Paulus III. ex Michaelis Angeli Bonarotæ Architectura, auxit. Hæc autem a ceteris Pontificibus ita continuata eſt, vt, teſtudinibus aliquot factis, & Sacello Gregoriano mira ſtructura confecto, ampliſſimæ & mirificæ Baſilicæ formam ob oculos ponat, præſertim vero SIXTO V. ſedente, qui Abſidam, ſeu Tholum, quem vulgo Cupulam vocant, centum millibus aureorũ, ſingulo quoque anno inſumendis per operarios homines ad octingentos, breuiſſimo temporis ſpatio perficiendum curat. Quæ res etſi ardua eſt, ac pene olim ab omnibus deſperata, animi tamen SIXTI V. magnitudo tanta eſt, tamq. rerum omnium admirabilis apparatus, vt ſumma diligẽtia Fabij Blondi, Patriarchæ Hieroſolimitani, cui cura omnis eſt demandata, necnon Iacobi à Porta Architecti opera, non ſolũ ad finem deducatur, ſed etiam totius Eccleſiæ fabrica ſuis omnibus numeris, Deo adiuuante, abſoluenda iudicetur. Quod vt eueniat, boni omnes diuinam benignitatem ſuppliciter deprecantur. De hoc Tholo Franciſcus Bencius, & alij ex Collegio Societatis Ieſu, necnon Ioſephus Caſtalio iuriſconſultus Latino ſcripſerunt

De Baſil. S. Petri.

3. q. 6. c. 9.

Idem ſuſius pag. 417.

pserunt versu, reiq. magnitudinem mira facilitate, atque felicitate explicarunt.

Hæc pauca de opere tam excellenti dicere mihi visum est: nunc autem ad propositam Coronationem redeamus. Inscriptionis igitur Auctor huius generis Coronationem tam insignem, tamq. sublimem, qua nulla maior in Terris inueniri potest, secum animo reputans, hunc in modum ait.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Hic tria Sixte tuo capite Diademata dantur.
Sed quartum in Cælis te Diadema manet.

CVM summus Pontifex, vt breuitati consulam, coronatur, capiti eius Tiara, quam, Regnum Mundi appellant, imponitur, tribus constãs Coronis, tres potestates, hoc est, Imperatoriam, Regiam, & Sacerdotalem, plenariam scilicet & vniuersalem totius Orbis Auctoritatem repræsentantibus.

Per Tiaram ipsam, quam Regnum Mundi passim appellant, Imperatoria ac temporalis Potestas: per Mitram verò, Pontificia & spiritualis Auctoritas significantur: & quoniam Auctoritas Pontificia prior ac dignior, necnon amplior atque diffusior est Imperiali potestate, quia Sacerdotium in populo Dei regnum præcessit, sicut Aaron primus Pontifex Saulem primum Regem, & Noe ipsum Nemroth præcessisse leguntur, hinc summus Pontifex in signum Pontificiæ Auctoritatis semper & vbique Mitra vti solet: Regno autem, Imperatoria scilicet Corona, non semper & vbique, sed certis diebus & locis, intraq. Ecclesiam inter eundum ac redeundum, non autem in diuinis officijs celebrandis, nec in sacris faciendis. Sed quoniam qui hoc in mundo legitime certauerit, coronam sibi in Cælo parat, Auctor inscriptionis ait, quartam Coronam SIXTO V. repositam esse in Cælis: & hanc stabilem & perpetuam esse necesse est. Id quod etiam figura quadrata ex sui natura præsefert. Quadrũ enim, quacunque vertatur, stare cernitur: cuius instar iustus cum ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam Manet igitur SIXTVM, idest quartum Diadema expectat

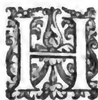
Inn. III. serm. 8. *Exod. 28.* *Gen. 8.* *Inn. III. serm. 1. de B. Siluest.* *2. Tim. 2.* *Aug. in Psal. 88. to. 8.*

SIX-

SIXTVM in Cælo, tamquam iustum: & vere manet, quia stabile est: & amitti non potest, quia sibi æternitatem sortitur.

A tergo introitus Bibliotheca ad lauam apparet Emblema. II.

DE EPISCOPATVS LATERANENSIS possessione adipiscenda siue capienda.

OC Emblemate, susceptio Episcopatus Laterañsis repręsentatur, hoc est, cũ SIXTVS V. Pontificia sollẽnitate, ac pompa, Regibus Iaponẽsibus eũ comitantibus, Basilicã Lateranensem, vt moris est, tamquã suam peculiarem, & primariã Ecclesiam agnouit, ac suscepit. Quo loco cernitur Põtifex asturconi, quem chineã vulgo appellant, insidens, præeuntibus longo ordine tã intimis, quàm extimis Cubicularijs, alijsq. nobilissimis viris, necnon Vrbis primatibus equitãtibus (vt interim Celeres Equites, ac pedestres, & hastatos Heluetios silentio inuoluam) subsequentibus vero S. R. E. Cardinalibus Illustriss. Patriarchis, Archiepiscopis Episcopis, ceterisq. Præsulibus. Idq. miro conspicitur apparatu. Ecclesia hæc primaria dicitur, propterea quòd Constantinus Imperator eam quarta sui baptismi die intra Palatium Lateranense à Laterano ciue Romano dictum, vt in sexto Emblemate ad læuam Bibliothecæ sito fusius explicabimus, Saluatori nostro construxit, summoq. Pontifici Siluestro primo, a quo baptismum suscepit, dono dedit. Hæc item Basilica fuit prima Ecclesia publice constructa: & in hac sola Ecclesia ligneum est Altare arcæ adsimile, vt memoria præteritorum temporum conseruaretur, quibus, cum tyrannorum persecutionibus vexaretur Ecclesia, a sancto Petro vsque ad sanctum Siluestrum, Pontificibus locus certus ac definitus non fuit, sed in cryptis, siue in cœmeterijs, aut in piorum ædibus super illo Altari ligneo consecrare solebant. Hinc idem sanctus Siluester honoris gratia sanciuit, vt in eo, quod est Altare maius, præter Romanum Pontificem Missas nemo deinceps celebrare posset. Id quod ad hanc vsque diem executioni mandatur. Nam in dicto Altari non nisi summo

Dist. 96. c. 14. Constantinus.

mo Pontifici, & Cardinalibus Episcopis per Pontificiā dispensationem, & in horum defectū, Cardinalibus presbyteris rem sacrā facere licet, sicut de Altari maiori sancti Petri, sanctę Mariæ maioris, sancti Laurētij extra muros, & sancti Pauli decretū huiusmodi obseruatur. Sancitū etiam fuit, sicut in Decreto legitur, vt hæc Basilica Lateranensis Saluatori nostro dicata, & Saluatoris nomine nuncupata, postremo autem sancti Ioannis dicta, principatum haberet non solum supra Patriarchales Ecclesias, Alexandrinam scilicet, Antiochenam, Hierosolymitanam, & Constantinopolitanam, verum etiam supra omnes in vniuerso terrarum orbe Ecclesias Dei. Quare Patriarchatus, Archiepiscopatus, Metropolis, & Episcopatus appellatur: summus autem Pontifex, summus Patriarcha, summus Archiepiscopus, summus Metropolitanus, summusq. Episcopus dici potest ac debet: sicut enim Ecclesia hæc, ita & Papa tum nomina, tum effectum horum omnium optimo quidem iure sibi sortitur. Basilica autem sancti Petri, cuius fabricam, vt legitur in Decreto, Constantinus, donatione facta, instituit, quamuis prima Beati Petri sedes dicatur, vt in Emblemate de Coronatione diximus, non tamen Archiepiscopatus, nec Metropolis, nec Episcopatus appellari potest, sed prima dicitur, idest, Apostolica, vt dictum est. Et quamuis Vrbs Romana instar vniuersi Orbis quattuor Patriarchales Ecclesias habeat, hoc est, sancti Ioannis Laterani, sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe, sancti Laurentij extra muros, & sancti Pauli; Ecclesia tamen sancti Petri nec Patriarchalis nec Episcopalis Ecclesia est, vt dicitur à nonnullis, qui eā Episcopo Portuensi subiectam esse, & ad eius Diœcesim pertinere dicunt. Præsens tamen in tempus hæc Basilica sancti Petri Patriarchalis habetur & vocitatur. Hinc quinque Patriarchales Ecclesiæ in Vrbe nominantur, & sunt. Hæc dicenda erant, vt sciretur, cur summus Pontifex iurisdictionem Episcopalem, non in Ecclesia sancti Petri suscipiat, sed in Basilica Lateranensi, quæ Lateranēsis a loco: Sancti Saluatoris à dedicatione: Constātiniana a conditore, Constātino magno: Faustæ, ab vxore Constantini, vt Optatus Mileuitanus ait: Aurea ab ornamētis, & diuitijs: Sanctorum, Ioannis Baptistæ, & Ioannis Euangelistæ, ab eorū inuocatione nuncupata est, & Romanorum

Dist. 96. c. 14. Constantinus.

Ibid. vt supra.

Aluar. li. 2. de Planctu Eccl. cap. 11.

12. q. 1. cap. 15.

Aluar. de Planctu Ecclesia lib. 2. c. 11.

norum

norum Pontificum vsui ædificata V. Idus Nouembris circiter annum Christi CCC. XVIII. & à sancto Siluestro consecrata. Auctor autem Inscriptionis de hac suscepta possessione sic ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Ad Templũ Antipodes Sixtum comitantur euntem,
Iamq. nouus Pastor pascit ouile nouum.

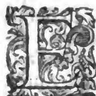
HIC, vt reor, per Antipodas, Iapones tunc temporis Romæ commorantes vt summo Pastori obedientiã præstarent, sic dicti quasi contra nostros pedes non recta linea. sed trãsuersali degentes, intelliguntur: Antipodes enim, sunt Populi aduersa nobis vestigia vrgentes. Per ouile autem nouum vel est allusio ad illã mundi partem tamdiu nobis ignotam, & non multis ab hinc annis à Colũbo inuentã: vel Inscriptionis Auctor Gentẽ illam Iaponum intellexit, partem pro toto sumens, ac si dixisset, nouam Gentem ad fidẽ Christi conuersam in Catholica Ecclesia tanquã ouile nouum pasci, & gubernari a Pastore nouo, idest, nuper creato. Id quod nõ sine diuino consilio factum esse credendum est: sicut etiam de illa femina nobilissima, quæ tanquã Regina Saba ad sapientiam Salomonis audiendam, iam inde ab Aphrico sinu ad SIXTVM V. vna cum alijs eiusdem Regionis hominibns, superioribus mensibus venit, dicendũ est. Hoc enim nouum aliquod Regnum acquirendum, & ad fidem venturum, vel tale aliud præsagire mihi videtur. Quod sua Deus benignitate faxit.

Cic. de sõnio Scip. et de Acad. quæst. lib. 4 Macrob. lib. 2. de somn. Scip. & Plin. lib. 2. cap. 65.

EMBLEMATA AD LÆVAM SITA.

Emblema. III.

De Italia prædonibus & exulibus liberata.

EMBLEMA, quod Bibliothecam ingredientium oculis primo ad introitus læuam sese offert, liberationem Italiæ complectitur: quę cum antea nefariorum, perditorumq. homnium, prædonum scilicet atque exulum incursionibus esset exposita, multisq. calamitatibus premeretur, SIXTO V. sedente ab

te, ab omni infestatione liberatur, ac magna quiete perfruitur, exulibus ac prædonibus vndequaque expulsis.

Liberationis Symbolum.

OVES triplicem montem circumstantes inspiciuntur, in cuius fastigio positus cernitur leo, qui ignita fulmina deorsum torquens, Lupos omnes pascenti pecori aduersantes terrore, ac metu concussos in fugam hinc inde conijcit. Ouibus populi, Lupis prædones, Montibus qui supra reliquam terram se extollunt Ecclesia, Leone SIXTVS Pontifex, Fulmine Auctoritas eius & potestas repræsentātur: & ad eiusdem Pontificis insignia allusio esse potest, in quibus Montes Patriam significantes pinguntur, necnon & Leo, qui dominatum, & magnanimitatem, itemq. fortitudinem, vigilantiam, & custodiam significat. Hinc in ædificiorum, præcipue vero in Fanorum valuis, sacrarumq. Ædium vestibulis Leones marmorei siue ænei tamquam diuinorum custodes, vt est passim cernere, statui solent.

Leo enim dū vigilat, oculos clausos, cum vero dormit reseratos habere fertur: immo nonnulli putarunt, sed falso quidē, Leonem semper somni esse expertem, quippe qui magnos cū habeat oculos palpebrasq. perexiguas, oculos penitus obtegere non potest, hinc splendor ab eius pupilla emicans insomnem ipsum repræsentat. Huic autem Emblemati, liberationisq. symbolo, SIXTI V. cum Alcide collatio aptissime quadrat, si amborum insignia Leonem habentia, fortitudo, resq. gestæ perpendantur. Idcirco Inscriptionis Auctor hæc secum, vt opinor, cogitans, SIXTVM cum Alcide confert, & hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Alcides partem Italiæ prædone redemit,
Sed totam Sixtus: dic mihi, maior vter?

HÆC Inscriptio præsefert, maiora SIXTVM præstitisse, quàm Herculem, ab Alcæo, auo paterno, Alcidem,

B auctore

auctore Herodoto, dictum: vel ab Ἀλκὴ, quod est robur. Hercules enim montem Auentinum, Caco Vulcani filio, prædone infami, teste Virgilio, extremamq. Calabriæ & Italiæ oram latrone Lacinio, a quo Promontorium Lacinium vocitatum est, dumtaxat liberauit, vt apud eundem Virgilium videre licet. Sed SIXTVS V. vniuersam Italiam a prædonum, & exulum incursionibus liberauit, ac tranquillam reddidit. Hanc liberationem Simon Cecchinus vtriusque signat. Refer. distichis ingeniose factis feliciter prosequutus est.

Æneid. 8.

Æneid. 3.

Emblema. II.

De Obelisco Vaticano sanctissimæ Cruci dedicato.

PRIORI Emblemati proximum est illud Obelisci Vaticani altitudinis palmorum 114. citra basim, olim a Sesostridis Filio Nuncoreo, seu Phærone in Ægypto excisi, deinde ab Imperatore Caio Caligula in Vrbem transuecti, & in Vaticano locati, Augustoq. ac Tiberio Cæsaribus dicati, nunc vero a SIXTO V. summa omnium admiratione in mediam Sancti Petri Aream, ante sacras Ædes translati, ac diuino cultui addicti: cuius fastigio idem SIXTVS Crucem imponi iussit. Hinc Auctor Inscriptionis rem tantam perpendens, operosum scilicet laborem, & Christianam eiusdem Pontificis pietatem a superstitionis memoria ad verum & diuinum cultum, hominum animos auocantem, Distichon ex suo libro Epigrammatum in eundem Obeliscum superioribus annis edito depromens inquit multum valere hanc Obelisci Translationem ad SIXTI V. memoriam sempiternam, atque hunc in modum ait:

Plin. lib. 36. ca. 11. Herod. li. 2.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Dum stabit motus nullis Obeliscus ab Euris,
Sixte tuum stabit nomen, honosq. tuus.

OBELISCVS, vt nonnihil de eo dicam, est lapis asperrimus in figuram metæ cuiusdam sensim ad proceritatem consur-

Amm. Marcell. lib. 17.

consurgens excelsam, vtq. radium imitetur paulatim gracilescens, specie quadrata in verticem productus angustum, manu læuigatus artificis. Huiusmodi molis inuentor, teste Plinio, Mytres fuit, qui Heliopoli, hoc est in Solis Vrbe cum regnaret, somnio iussus Soli ipsi, quem Ægypti colebant, Obeliscum consecrauit. De hoc autem Vaticano, eiusq. Translatione, ac dedicatione Petrus Galesinius Proton. Apostolicus eleganti scripsit oratione. Petrus item Angelius Bargæus de Obelisco eruditum edidit Commentarium. Scripsit etiam de Obeliscis et fusissime quidem Michael Mercatus vir in varijs disciplinis bene versatus. Multi denique alij de Obelisci Vaticani Translatione, et versu et soluta oratione scripserunt, quos breuitati consulens prætermitto. Nunc reliquum est, vt Inscriptiones, quæ dicto in Obelisco Vaticano incisæ leguntur, in medium proferantur. Harum duæ sunt vetustæ, hoc est: *Plin. lib. 38. ca. 8.*

I.

DIVO CAESARI DIVI IVLII F. AVGVSTI F. CAESARI DIVI AVGVSTI F. AVGVSTO TIBERIO SACRVM.

II.

DIVO CAESARI DIVI AVGVSTI F. AVGVSTO TIBERIO SACRVM.

Inscriptiones nouæ sunt quinque, quarum vna in Obelisci fastigio hanc in verborum formulam sculpta est:

I.

SANCTISSIMAE CRVCI SIXTVS V. PONT. MAX. SACRAVIT E PRIORE SEDE AVVLSVM, ET CAESS. AVG. AC TIB. I. L. ABLATVM. M. D. LXXXVI.

Ceteræ Inscriptiones in Obelisci Basi exculptæ cernuntur, vt infra:

II.

ECCE CRVX DOMINI FVGITE PARTES ADVERSAE VICIT LEO DE TRIBV IVDA.

III.

CHRISTVS VINCIT, CHRISTVS REGNAT, CHRISTVS IMPERAT, CHRISTVS AB OMNI MALO PLEBEM SVAM DEFENDAT.

IV.

SIXTVS V. PONT. MAX. CRVCI INVICTAE OBELISCVM VATICANVM AB IMPVRA SVPERSTITIONE EXPIATVM IVSTIVS ET FELICIVS CONSECRAVIT ANNO DOMINI M.D.LXXXVI. PONT. II.

V.

SIXTVS V. PONT. MAX. OBELISCVM VATICANVM DIS GENTIVM IMPIO CVLTV DICATVM AD APOSTOLORVM LIMINA OPEROSO LABORE TRANSTVLIT ANNO DOMINI M. D. LXXXVI. PONT. II.

Emblema. III.

De annona Vrbi, & Italiæ subministrata.

BERTATIS hoc Emblema est. Romam enim SIXTVS V. initio sui Pontificatus, annonæ caritate laborantem reperit: hinc idem SIXTVS ei prudentissime succurrit, & coempto frumento, & in Vrbem asportato, effecit, vt in summa inopia, summa esset copia. Nec eo contentus, vt non solum Vrbi, verum etiam Italiæ vniuersæ magna ex parte succurreret, ac tempus in posterum prouideret, Paludes Pontinas Volscorum iuxta forum Appij haud longe a Tarracina, & ab Vrbe XXIX. passuum millibus distantes, olim a Cornelio Cethego Consule, atque sequentibus sæculis a Theodorico Gothorum Rege iterum exsiccatas, nunc idem Pontifex ad res egregias omnes, & pias, resq. omnium opinione maximas ac pene desperatas producendas natus, tertio exsiccandas mandauit: ex quibus longitudine ad viginti, latitudine vero ad septem milliaria factus est Ager, ducentis millibus aureis in eam rem impensis: atque hunc in modum ex Agro Pontino de perpetua annona non solum Vrbi, sed toti etiam Prouinciæ, quin & Italiæ sapienter prouisum est. Quam rem Blancus in Eucharistico ad SIXTVM V. describens ait:

Plin. li. 4. cap. 7. et Liu. li. 14.

Per te exsiccantur vastissima stagna lacusq.
Iamq. ferax ager est, quæ fuit ante palus.

VBERTATIS symbolum est arbor, Pyrus, fructu onustissima, ad cuius radicem circumstant oues, Leone truncum vngulis complectente, & arborem concutiente. Hinc pyris cadentibus, oues pascuntur. Hoc Emblema venustatem habet, alludens ad gentilitia SIXTI V. stemmata, quę Leone pyrum tenente constant. Quare Auctor Inscriptionis, vt frumenti

menti affluentiam, SIXTI V. Pontificis Maximi prouidentia, et pietate, omni ex parte laudanda, Italiæ, et Romæ præsertim subministratam decantet, hunc in modum inquit:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Temporibus Sixti redeunt Saturnia Regna:
Et pleno cornu Copia fundit opes,

NEMINEM latet, regnante Saturno, magnam frumenti in Latio fuisse vbertatem, agrosq. mirum in modum excultos, cum ipse Agriculturam inuenisse dicatur. Quare Inscriptionis Auctor tamquã probatissimorum Poetarũ omnium familiarissimus, mutuato sibi in priori versu Virgilij hemistichio, aurei sæculi felicitatem ab eodem Poeta inibi decantatam, nunc etiam vigere aperte demonstrat, & versu altero alludere sibi visum est, ni fallor, ad illud Horatij: *Ecloga 4.* *Lib. 1. Ep. ad Icciũ.*

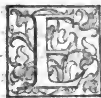
——————Aurea fruges
Italiæ pleno diffudit Copia cornu.

QVIBVS ex verbis Poeta Cornucopiæ Herculi datum innuere videtur. Copia autem apud Poetas pro Dea habita fuit, sicut etiam ab eodem Horatio expressius dictum est in Carmine sæculari, vbi eam appellat beatam inquiens: *Carm. sæcul.*

Apparetq. beata pleno Copia cornu. Nos autem cum affatim omnia inesse significare volumus, Cornucopiæ dicimus, & per cornu fructibus, & floribus, frumentiq. spicis plenum abundantiam repræsentamus.

Emblema. IIII.

De sancti Petri Statua in Columnæ Traianæ fastigio erecta.

MBLEMA hoc, est de Columna Traiana Cochlide, quæ nunc altitudine extat palmorum centum & septuaginta septem, habetq. intus centum & octuaginta quinque gradus, quibus ad summum fastigium ascenditur: fenestellas vero 45. quibus lumen excipit, egregijs Traiani præliorum, & ab eo subactæ

ſubactæ Daciæ ſculpturis varie inſignita, eiuſdemq. ſtatuam olim in ſummo vertice ſuſtinebat: vel vt alij aiunt, pilam auratam, in qua cineres Traiani aſſeruabantur: nunc vero æneum ſancti Petri Apoſtolorum Principis Simulachrum a SIXTO V. inibi collocatum ſuſtinet, dextra manu librum, quo doctrina Eccleſiaſtica: altera claues, quibus duplex Pontificia poteſtas declaratur, geſtantis. Huius columnæ dedicationem Petrus Galeſinius Prot. Apoſt. ſoluta ſcripſit oratione, et luculenter quidem. Auctor autem Inſcriptionis Dedicationem deſcribens hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Vt vinclis tenuit Petrum, ſic alta columna
Suſtinet: hinc decus eſt, dedecus vnde fuit.

ACVTVS eſt hoc loco Inſcriptionis Auctor, ſed eius ſententiā facile aſſequetur qui ſanctum Petrū Neronis iuſſu ad columnam quandā marmoream, quæ etiamnum hodie in Æde Beatæ Mariæ Trans pontem religioſe viſitur, ferreis vinculis alligatum, & inibi verberibus cæſum nouerit. Id quod planum nobis fit ex Altari dicta in Eccleſia ſito, quod Cęleſtinus III. Petro & Paulo, quorum columnæ, ad quas dum verberarentur alligati olim fuerunt, inibi viſuntur, cōſecrauit, intra aram ab eodem Pontifice quattuor dentibus ſancti Petri aſſeruatis, vt videre licet ex lapide ſatis vetuſto dictas columnas indicante, & ex lamina quadam ferrea conſecrationem Altaris exponente & nuper reperta, cum ipſa ara in Ædes nouas tranſlata eſt. Cæſar item Baronius ſacrarum hiſtoriarum indagator diligētiſſimus, in Annalibus Eccleſiaſticis dictas Columnas commemorat, atque ijs ſanctos Apoſtolos, Petrum et Paulum alligatos virgis cæſos fuiſſe ait. Id vero non abſque diuino conſilio factum eſſe credendum eſt, ſcilicet tāquam pręcipuas Dei Columnas, et Chriſtianę Fidei Principes ad columnas ligatos vno loco, vna die, vniusq. tyranni ſententia cæſos, martyrioq. fuiſſe decoratos. Ille autem, vt Magiſtrum ſuum Chriſtum tamquam ipſius Vicarius imitaretur, fuit Cruci affixus: hic vero, vt nomen ſuum poſt conuerſionem ſibi inditum factis reſponderet, capite fuit truncatus, ſeu diminutus. Quare, ſicut

S. Maximus Epiſ. homil. 5.

Romæ

Romæ Beato Petro Columna illa fuit opprobrio; ita hæc Traiana nunc in eius laudem et honorem, piorumq. solatium cedit. Et sicut olim, tamquam Christi Athleta fortissimus, in columna strenue decertauit, ita nunc in columnæ fastigio triumphum agit gloriosum. Nam ratione postulante, per quæ quis meretur, per eadem honorem assequi eum debere, dicendum est. Ob id Inscriptionis Auctor dixit:

Hinc decus est, dedecus vnde fuit.

Hoc non nisi historiam enarratam præseferre videtur: cetera adeo plana sunt, vt declaratione non egeant. Nunc autem reliquum est, vt Inscriptiones tum veterem, tum nouam in basi Columnæ cochlidis incisas hoc in loco apponamus. Vetus inscriptio Traiano Imperatori Cochlidem dedicatam ad illius montis olim inibi extantis altitudinem erectam fuisse docet, vt infra videre est.

SENATVS POPVLVSQ. ROMANVS

IMP. CÆSARI DIVI NERVÆ F. NERVÆ TRAIANO AVG. GERM. DACICO PONT. MAXIMO TRIB. POT. XVII. IMP. III. COS. V. P P. AD DECLARANDVM QVANTÆ ALTITVDINIS MONS ET LOCVS TAN ....IBVS SIT EGESTVS.

Hac in Inscriptione Cochlidis Traiano dedicatæ, duo semideleta reperiuntur verba: hinc eorum sensus desideratur. Sunt qui eas voces imperfectas in integrum restituendas opinantur hoc modo: Tantis operibus. Alij: Tantis viribus. Alij: Tantis ruderibus. Alij autem: Tantis molibus. Inscriptio autem noua in Columnæ fastigio ad sancti Petri pedes incisa et in quattuor partes distincta in hanc formulam legitur:

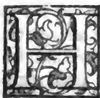
SIXTVS V. B. PETRO APOST.
PONT. A. III.

Hac Inscriptione, atque dedicatione videre licet, quanta sit summi Pastoris pietas numquam satis laudata, gentilitatis impietate ac superstitione ablata, christiana obseruantia conseruata et aucta, Vrbeq. vndique illustrata. Dum enim sacra effigies Beati Petri ænea in Traiani Columna tam celebri pijs precibus rite ex Ecclesiæ præscripto expiata collocatur, honor sanctis & Apostolorum præsertim Principi exhibetur, mentes hominum ad Christianam pietatem excitantur, & Vrbs ipsa pijs ornamentis decoratur. De hac Colum-

Columna, atque ipsius dedicatione, Petrus Galesinius Proton. Apost. Commentarium edidit luculentum.

Emblema. V.

De Iubileo in initio Pontificatus Sixti V. celebrato.

OC Emblemate, illius amplissimi Iubilei, quod Anno M. D. LXXXV. pro Dei ope impetranda ad Christianæ Reipublicæ gubernacula capessenda SIXTVS V. diuino consilio assumptus per vniuersum Christianum orbem promulgauit, descriptio continetur. Ibi autem videre licet innumeram hominum cuiuscunque sexus, conditionis, & ætatis multitudinem, supplicem ac demissam, turmatim, longoq. ordine ad Basilicam sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe confluentem.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Sixtus Regnum iniens indicit publica vota.
Ponderis ò quanti vota fuisse vides!

ALLVDIT, vt opinor, Inscriptionis Auctor ad antiquã illã consuetudinem, qua non solum inaugurati Pontifices, aut Reges a diuinis precibus, & supplicationibus Regnũ, & Pontificatum suum auspicabantur: verum etiam Poetæ ipsi, vt ille omnium optime nouit, operum suorum initia ab inuocatione ducebant. Quod autem subiungit exclamans:

Ponderis ò quanti vota fuisse vides! Ingeniose innuit, qualis & quantus sit SIXTI V. Pontificatus, vniuersæq. Ecclesiæ preces illas non fuisse irritas, quarum fructum hodie summa omnium vtilitate, & maxima Pontificatus gloria manifeste cognoscimus, & sole clariorem videmus. Hinc late patet, publicarum precum tantam esse vim, quantam ego verbis explicare numquam possem. SIXTO enim sedente, Christiana disciplina instauratur, et propagatur: pax conseruatur, et securitas præstatur: facinorosi et perditi homines puniuntur: boni remunerantur, et fouentur: virtutes extolluntur, et vitia funditus extirpantur: inopia expellitur, et annona

annona affluenter ſubminiſtratur: Vrbs denique Auctoritatis Apoſtolicæ ſedes, religionis catholicæ arx, dignitatum omnium parens, legum ſanctarum ſeminarium, Chriſtianarum virtutum templum ſanctiſſimum, gratiarum cæleſtium theſaurus refertiſſimus, vniuerſiq. Chriſtiani Orbis theatrum ampliſſimum, egregijs actionibus in dies magis atque magis illuſtratur, commodis item et beneficijs afficitur, ornamentisq. paſſim decoratur.

Emblema. V I.

De Palatij Lateranenſis reſtitutione, & Obeliſci dedicatione.

HOC Emblemate Palatij Lateranenſis reſtitutio, & Obeliſci tranſlatio, ac dedicatio repręſentantur. Eſt hic Obeliſcus citra baſim ad altitudinem palmorum centum et nonaginta octo, omniumq. Obeliſcorum, qui in Vrbe extant, maximus atque pulcherrimus, Hieroglyphicis, quorumdā ſcilicet animalium, aliarumq. rerum inſignitus notis, Heliopoli, hoc eſt, in Solis Vrbe Ægyptia erectus, et inde a Conſtantino Magno Alexandriam, vt eum hinc poſtea Romam aſportaret, tranſlatus: quem deinde Conſtantius eiuſdem Conſtantini Filius in Vrbem tranſuexit, et in Circo Maximo locauit: ex quo denique loco SIXTVS V. operoſo labore ante ſacras Ædes Lateranenſes tranſtulit, erexit, et inuictiſſimæ Cruci dedicauit. In huius Obeliſci, cum Conſtantius in Circo Maximo ipſum locauit & erexit, quattuor Inſcriptiones, vt ex fragmentis colligi potuit, fuerunt inſculptæ, ſicut infra videre eſt. *Obeliſci altitudo.*

I.

PATRIS OPVS MVNVSQ. SVVM TIBI ROMA DICAVIT
AVGVSTVS TOTO CONSTANTIVS ORBE RECEPTO
ET QVOD NVLLA TVLIT TELLVS NEC VIDERAT ÆTAS
CONDIDIT VT CLARIS EXÆQVET DONA TRIVMPIS
HOC DECVS ORNATVM GENITOR COGNOMINIS VRBIS
ESSE VOLENS CÆSA THEBIS DE RVPE REVELLIT

C SED

I I.

SED GRAVIOR DIVVM TANGEBAT CVRA VEHENDI
QVOD NVLLO INGENIO NISVQ. MANVQ. MOVERI
CAVCASEAM MOLEM DISCVRRENS FAMA MONERET
AT DOMINVS MVNDI CONSTANTIVS OMNIA FRETVS
CEDERE VIRTVTI TERRIS INCEDERE IVSSIT
HAVD PARTEM EXIGVAM MONTIS PONTOQ. TVMENTI

I I I.

CREDIDIT ET PLACIDO VECTA EST VELOCIVS EVRO
LITTVS AD HESPERIVM POPVLO MIRANTE CARINAM
INTEREA ROMAM TAPORO VASTANTE TYRANNO
AVGVSTI IACVIT DONVM STVDIVMQ. LOCANDI
NON FASTV SPRETI SED QVOD NON CREDERET VLLVS
TANTÆ MOLIS OPVS SVPERAS CONSVRGERE IN AVRAS

I I I I.

NVNC VELVTI RVRSVS RVFIS AVVLSA METALLIS
EMICVIT PVLSATQ. POLOS HÆC GLORIA DVDVM
AVCTORI SERVATA SVO CVM CÆDE TYRANNI
REDDITVR ATQVE ADITV ROMÆ VIRTVTE REPERTO
VICTOR OVANS VRBIQ. LOCAT SVBLIME TROPÆVM
PRINCIPIS ET MVNVS CONDIGNIS VSQVE TRIVMPIS

Tropæum, ac Triumpus.

Hisce in Inscriptionibus duæ voces, Tropæum, scilicet ac Triumpus, sese mihi offerunt declarandæ, ne eis qui antiquam scribendi formam ignorant, menda esse videantur. Quod enim Latini Trophæum, Græci, aspiratione prætermissa, Τροπαίον dicunt: quodq. Græci Θρίαμβον, Latini Triumphum appellant: hi namque scilicet Latini aspirationem ex prima syllaba huius vocis Θρίαμβον in nouissimam transferentes, b, in p, mutata, Triumphum nunc dicunt. Etenim antiquiores Latini non in consonantibus, sed in vocalibus aspiratione vtebantur, græcasq. diphtongos frequenter adhibebant, vt ex vetusto lapide ad Pontem Cestium clarum fit, ad parie-

parietem scilicet cuiusdam domus, in qua hæc legitur Inscriptio.

Heic est sepulcrum, hau pulcrum pulcrai femina
Nomen parentes nominarunt Claoudiam, &c.

Vbi ponuntur heic pro hic, pulcrai pro pulcræ, et Claoudiam pro Claudiam, more Græcorum: et sepulcrum ac pulcrum absque aspiratione. Ita etiam Niceporus, et Stepanus, pro Nicephoro, ac Stephano, et id genus aliæ dictiones permultæ sine aspiratione a veteribus scribebantur, sicut Aldus Manutius Iunior, Vir quidem eruditus, et in Latinorum vetustissimis codicibus manuscriptis, atque Inscriptionibus optime versatus, in sua maiori Orthographia diffuse docet. Angelus item Politianus suis in Miscellaneis nummum argenteum apud Laurentium Medicem se vidisse testatur hisce litteris, Triumpus. Sed ne Librariorum, vel eorum qui litteras incidebant, inscitia id factum esse nonnulli credant, ea quæ de huiusmodi scribendi genere Cicero ait, subscribam. Ipse enim in libro de Oratore, se hanc scribendi formam, hoc est, sine aspiratione in consonantibus, sequutum fuisse aperte fatetur, dicens: Quin ego ipse, cum scirem ita Maiores locutos esse, vt nusquã nisi in vocali aspiratione vterentur, loquebar sic, vt pulcrum, & Cetegos, Triumpos, Cartaginem dicerem: aliquando, idq. sero, conuitio aurium, cum mihi extorta veritas esset, vsum loquendi populo concessi, scientiam mihi reseruaui. Hæc Cicero. Nemo igitur admiretur, si Tropæum, ac Triumpus absque aspiratione pro Trophæo, ac Triumpho ab antiquis Latinis scribebantur, vt ex Inscriptionibus superius positis patet.

Græcorũ scribendi modus.

Cicero de Orat. lõge post med.

Notæ illæ instrumentorum, aliarumq. rerum, necnon animalium species, quæ in Obelisco ipso videntur insculptæ, sunt litteræ, quibus olim Ægyptij vtebantur, vt Strabo, Tacitus, Plinius, & Diodorus affirmant. Nam per speciem Apis mella conficientis Regem indicabant: cui cum iucunditate moderante aculei debent inesse: per accipitrem, rem cito factam: per Ceruum, longæuum hominem: per Leonem fortitudinem, et vigilantiam: per manum, hominem ædificationis studiosum, vel hominem laboriosum, siue opus: per oculum, prouidentiam: per serram maledicentiam: per falcem, tempus: per gladium, crudelitatem significabant, et hunc in

Cor. Tac. libro 13. Strabo li. 17. Plin. lib. 36. c. 8. & 9. Diod. lib. 4. in prin.

modum ſcribebant, variosq. animi ſenſus explicabant. Hæc pauca de huiuſmodi Hieroglyphicis, hoc eſt ſacris notis, vel ſculpturis, vt Budæo placet, perfunctorie mihi dicere viſum eſt, ne hoc ſcribendi genus, de quo quidem Orus Apollo, necnon Pierius Valerianus diffuſe ſcripſerunt, intactum penitus a me relinqueretur. Quæ autem hoc in Obeliſco Hieroglyphica cernuntur inciſa quamuis a nemine ad hanc vſque diem, quòd ſciam, fuerint declarata, quid ſcilicet ſingula quæque animalium, aliarumq. rerum nota ſibi velit; eorum tamen omnium ſenſum, vt apud Ammianum Marcellinum videre eſt, Græca interpretatione, Hermapion aliqua ex parte complexus eſt: Ammianus autem duorum tantum Obeliſci Laterum Inſcriptiones in Solis, vel magis in Rhameſtis Regis Ægypti laudē inciſas, ceteris duabus omiſſis, declarat: quas etiamſi Petrus Angelius Bargæus, quē ſemper honoris cauſa nomino, in Latinam tranſtulerit linguam, Hieronymi tamen Brunelli ex ſocietate Ieſu, Viri quidem eruditiſſimi, et optime Græcum Idioma callentis, verſionem nondum diuulgatam apponere hoc in loco libuit. Inſcriptiones autem ſunt quæ ſequuntur:

Amm. li. 17.

A PARTE AVSTRALI.

Hæc ſunt, quæ Regi Rhameſti donauimus: quem Sol amat et Apollo, qui omnem terrarum Orbem cum gaudio regit. Potens veritatis amicus, Filius Heronis Deo ſatus, conditor orbis terræ: quem Sol dēligit, ac ceteris prætulit, ſtrenuus Martis Rex Rhameſtes, cui omnis terra cum vigore, et audacia ſubiecta eſt. Rex Rhameſtes, Solis Filius in æternum viuens.

Verſus, vel Ordo ſecundus.

Apollo potens, qui eſt reuera dominus diadematis, et Aegyptum glorificans poſſidet: qui Solis Vrbem ſplendidam reddidit, quiq. condidit reliquum Orbem terræ, et valde honorat Deos in Solis Ciuitate conſtitutos, quos amat Sol.

Verſus, ſiue Ordo tertius.

Apollo potens Solis Filius præfulgidus, quem Sol ceteris præfert, & Mars ſtrenuus muneribus ornat: cuius bona in omni tempore perma-

permanent: quem Ammon diligit, qui Phœnicis delubrum bonis expleuit: cui Dij vitæ tempus donauerunt. Apollo potens Filius Heronis, rex orbis terræ Rhamestes, qui conseruauit Aegyptum, alia gente deuicta: quem Sol amat: cui multum tempus vitæ donarunt Dij, dominus orbis terrarum Rhamestes in æternum viuens.

Alius Versus, vel Ordo secundus.

Sol Deus magnus Dominus cæli, dono tibi vitam sine satietate: Apollo potens dominus diadematis incomparabilis, cui statuas dicauit in hoc regno dominus Aegypti, et ornauit Solis Vrbem, similiter et ipsum Solem, dominum cæli, qui fecit opus bonum, Solis Filius rex in sempiternum viuens.

Versus, siue Ordo tertius.

Sol Deus dominus cæli Rhamesti regi dono imperium, et in omnes potestatem: quem Apollo veritatis amicus, dominus temporum, & Vulcanus Deorum pater delegit, ac prætulit propter Martem Rex omni ex parte lætus Solis Filius, et qui a Sole amatur.

A parte Orientali primus Versus, vel Ordo.

A Solis Vrbe magnus Deus incola cæli Apollo potens, Heronis filius, quem Sol diligit, quem Dij honorant: qui omnem terram regit, quem Sol præ ceteris delegit, strenuus propter Martem Rex, quem Ammon amat, et præfulgidus eligens sempiternum regem.

Ceterorum laterum Obelisci Inscriptiones ab Ammiano fuerunt prætermissæ, quas in Hermapione reperiri credendum est, cum idem Ammianus ad earundem Inscriptionum finem dicat: *Et reliqua:* Immo ex Inscriptionum ordine multa alia omissa fuisse dijudicandum est. De Hieroglyphicis notis hactenus. Nunc reliquum est, vt alteram Emblematis partem Palatij scilicet Lateranensis restitutionem exponamus.

Palatium, de quo hic agitur, vetustissimum erat Laterani cuiusdam Ciuis Romani Consulis designati, qui iussu Neronis interfectus est,& vt Hieronymi vtar verbis,Cæsariano truncatus est gladio. Post Lateranum, Ædes hasce, quas Iuuenalis appellat egregias, incoluit Constantinus Imperator, & ad fidem

Hier. to. 1 epi. 30.

Sat. 10.

fidem conuersus, Siluestro Papæ, a quo hic fuerat baptizatus, donauit. Hinc sancti Ioannis Basilica, quæ varia sortitur nomina, vt summatim in Emblemate secundo dictum est, Lateranensis ad hunc vsque diem vocitatur, quòd eo in loco extructa sit, vbi olim erat, teste Hieronymo ad Marcellam, Palatium Lateranensium clarissimæ apud Romanos Familiæ. Dicta est etiam Constantiniana a Constantino magno, qui eam ædificauit, necnon Faustæ domus, ab eius vxore, Optato Mileuitano teste: Aurea itē ab ornamētis, & diuitijs: & postremo Ecclesia sancti Ioannis in Laterano, vel ob baptisterium, in quo fuit baptizatus Constantinus a Siluestro Papa, in sancti Ioannis Baptistæ memoriam & honorem fuit appellata: vel ob Monachorum, seu fratrum Monasterium titulo sanctorum Ioannis Baptistæ, & Euangelistæ, & Pancratij sub Ioanne III. Papa constructum iuxta eandem Lateranensem Basilicam, in qua dicti Fratres, vt Onuphrius in libro de septem Vrbis Ecclesijs narrat, sacras horas & Psalmos canebant: Canonici vero sacra tantum in ea faciebant, & sacramenta omnia administrabant. Ea autem Ecclesia appellata est Basilica, quasi regalis a verbo Græco, vel quia fuit olim domus Imperatoria, vel quia Regi omniū Regum Deo sacrificia inibi offeruntur. Auctor igitur Inscriptionis Palatij restitutionem, & Obelisci dedicationem tractans hunc in modum ait:

Optatus Mileuit. lib. 1. contra Parmen.

Onuph. de sept. Eccl.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Quintus restituit Laterana Palatia Sixtus,
Atque Obelum medias transtulit ante fores.

HAEC Inscriptio adeo facilis, & clara est, vt expositione non indigeat. Addā tamen Inscriptionis Auctorē hoc in loco minus dixisse, & plura significare voluisse, Palatij Lateranensis restitutionem exponens, vt ex Palatio SIXTI V. iussu a fundamentis restituto, & in ditiorem, nobilioremq. formam, & vere Pontificiam redacto, aliaq. inibi instaurata, & in augustiorem speciem reddita, geminasq. porticus, & magnificentissimas quidem eiusdem Basilicæ aditui additas, inferiorem scilicet, & superiorem, in qua summus Pontifex benedictionem die sancto Paschatis elargiri solet,

necnon

necnon celeberrimam illam Scalam sanctam pretioso Christi sanguine consperſam in inſigniorem, commodioremq. locum translatã, ſacrarumq. hiſtoriarum picturis, alijsq. ornamentis ad deuotionẽ, meditationemq. excitantibus mirifice inſignitam facile quis intelligat. Nec ab re, vt reor, Blancus illud ingens ſaxum aſperrimum, læuigatum, & quadratum, & excelſum, Obeliſcum ſcilicet SIXTI V. iuſſu a Circo Maximo ante Lateranenſis Baſilicæ fores tranſlatum, & erectum, Obelum nominauit. Obeliſcus enim, vt nonnullis placet, diminutiuum nomen eſt ab Obelo maiore dictum. Hinc huiuſmodi lapidem, vt ſuſpicor, Obelum non Obeliſcum Blancus appellauit Plinium imitatus: eſt enim omnium Obeliſcorum, qui Romæ inuenti ſunt, maximus. Inſcriptiones autem nouæ ſunt quæ infra leguntur: *Plin. lib. 36.ca.11.*

I.

CONSTANTINVS PER CRVCEM VICTOR A S. SILVESTRO HIC BAPTIZATVS CRVCIS GLORIAM PROPAGAVIT.

II.

FL. CONSTANTINVS MAXIMVS AVG. CHRISTIANÆ FIDEI VINDEX ET ASSERTOR OBELISCVM AB ÆGYPTIO REGE IMPVRO VOTO SOLI DEDICATVM SEDIB. AVVLSVM SVIS PER NILVM TRANSFERRI ALEXANDRIAM IVSSIT VT NOVAM ROMAM AB SE TVNC CONDITAM EO DECORARET MONVMENTO.

III.

FL. CONSTANTIVS AVG. CONSTANT. AVG. F. OBELISCVM A PATRE LOCO SVO MOTVM DIVQ. ALEXANDRIÆ IACENTEM TRECENTORVM REMIGVM IMPOSITVM NAVI MIRANDÆ VASTITATIS PER MARE TIBERIMQ. MAGNIS MOLIBVS, ROMAM CONVECTVM IN CIRCO MAX. PONENDVM S. P. Q. R. DD.

IIII.

SIXTVS V. PONT. MAX. OBELISCVM HVNC SPECIE EXIMIA TEMPORVM CALAMITATE FRACTVM CIRCI MAX. RVINIS HVMO LIMOQ. ALTE DEMERSVM MVLTA IMPENSA EXTRAXIT HVNC IN LOCVM MAGNO LABORE TRANSTVLIT FORMÆQ. PRISTINÆ ACCVRATE RESTITVTVM CRVCI INVICTISSMÆ DICAVIT. A. M. D. LXXXVIII. PONT. IIII.

Emble-

Emblema. VII.

De Fonte & Aqua Felici.

HOC Emblemate, Fons a SIXTO V. in Quirinali colle, quem hodie Romanorum vulgus a duobus equis marmoreis, Phidiæ & Praxitelis operibus hoc in colle sitis, Montem caballum appellant, magnificentissime constructus repræsentatur.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Fons Felix celebri notus super æthera versu,
Romulea paßim iugis in Vrbe fluit.

Aqua felix. FONTEM hunc Inscriptionis Auctor Felicem appellat, cuius etiam aquam Felicem statuit nominandam SIXTVS V. qui sicut olim Felix nomine proprio dicebatur, ita nunc ex re ipsa vocitari potest.

Felix igitur tum nomine tum re SIXTVS V. Felix item fons, Felix aqua, ea saltem nuncupatione quam Græci Metonimiam, Latini vero transnominationem, siue nominationem dicunt, hoc est, ea ratione qua domus læta nuncupatur, eo quia lætos homines reddit. Hunc ergo in modum hanc aquam Felicē appellare licet; propterea quòd sua irrigatione felices colles, felices hortos, felices campos, felices denique eorundem locorum incolas reddit, cum dicta omnia ob nimiam aquarum penuriam infelicia quodam modo fuerint ad hāc vsque diem. Nunc enim Felix ipsa aqua ingenti copia & salubritate sua Quirinalem & Exquilinum Colles reddit amænos, hinc excultos, & salubres. Hic interea fons a Blanco locutione Virgiliana super æthera notus, appellatur, idest, varijs ab ipso versuū generibus insigniter decātatus eo præsertim in libro suo, qui, Aquæ felices, inscriptus est, vbi inter alia eleganter & ingeniose explicata, in Ecloga Mopsi, & Tityri interlocutorum, quattuor versibus tria comprehendit, mirificam scilicet Fontis structuram, expensas non modicas pro Aquis Felicibus

Felicibus in Vrbem deducendis, & pro hac re agenda incredibilem difficultatem & laborem, dicens:

Aspice, quàm longo ducantur fornice riui!
Aspice, vt in Cælum moles substructa feratur!
Naturam ars superat: fontes natura negauit
Montibus his: fontes ars montibus ipsa ministrat.

HIS versibus Blancus in tantarum rerum admirationem, ac stuporem tractus, expensas ingentes innuit, cum dictas Aquas in Vrbem longo fornice, hoc est, vigesimo ab Vrbe lapide collectas, & per longos Aquæductus tam arcuatos, quàm subterraneos ad Quirinalem vsque Montem adductas ait. Id quod non nisi maximis impensis fieri potuit. Difficultatem insuper ostendit, cum ipsam Naturam, quæ aquas Quirinali & Exquilino montibus negauit, ab arte superatam fuisse inquit, aquæ natura reluctante, cuius est deorsum labi, non autem sursum ferri. Mirificam Fontis structuram per admirationem innuit, cum molem in cælum vsque, hyperbolicè loquens, sublatam esse dicat. Hic enim fons lapidibus marmoreis extructus, columnis, & saxis in Obelisci formam excisis, necnon historijs ad aquam pertinentibus, mira arte exculptis ornatur. Habet autem Fons tria aquæ magna, vt vulgo dicitur, Capita, siue Ostia. Super horum mediũ adstat Moysis statua marmorea: Ad læuam super alterum aquæ Caput, historia Gedeonis exculpta cernitur, quando ex decem millibus hominum treceriti tantum selecti fuerunt ad prœliandum: & hi sunt qui ad aquas ducti, instar canum aquas lambere visi sunt, ceteris, qui cernui biberant, a prœlio exclusis. Ex altera parte super tertium aquæ caput historia Moysis, cum ex saxo ad Hebræorum murmurationem, aquam excussit. Qua de re extat ingeniosissimum Blanci Epigramma, quod est:

Fontis, et Aquæductus descriptio. *Iudic. 7.* *Num. 20.*

Ægypti deserto abiens, e viscere montis
Antiquus Moses eliciebat aquas:
Nunc alter Moses in sicci culmina montis
Sixtus aquas Roma ducit ab Vrbe procul.
Magna ambo: sed vter fecit maiora, requires?
Mons illi, hic monti suppeditauit aquas.

CERNVNTVR infra, ad Columnarum bases, Leones quattuor marmorei aquam faucibus euomentes, quorum duo sunt ex marmaridum lapide subnigro sub suis basibus cum Hieroglyphicis litteris. Hi autem in area Pantheonis inter duo porphyretica labra olim videbantur.

Supra fontis verticem inter duos Obeliscos inspiciuntur insignia SIXTI V. a duobus Aligeris subleuata, super quibus Montes Cruce sanctissima insigniti locati sunt. In marmore autem hæc Inscriptio cubitalibus litteris insculpta legitur:

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
AQVAM EX AGRO COLVMNAE VIA
PRAENEST. SINISTRORSVM MVLTARVM
COLLECTIONE VENARVM DVCTV SINVOSO
A RECEPTACVLO MILL. XX. A CAPITE XXII.
ADDVXIT, FELICEMQ. DE NOMINE
ANTE PONT. DIXIT.

Paulo Inferius:

COEPIT PONT. A. I. ABSOLVIT III.
M. D. LXXXVII.

In huiusce item rei testimonium intra Vrbis mœnia prope portam sancti Laurentij, in arcu ipsius aquæductus ad eandem rem erecto hæc insculpta extat Inscriptio:

SIXTVS V. PONT. MAX.
DVCTVM AQVAE FELICIS
RIVO SVBTERRANEO MILL. PASS. XIII.
SVBSTRVCTIONE ARCVATA VII.
SVO SVMPTV EXTRVXIT.
ANNO DOM. M. D. LXXXV. PONT. I.

VT autem hoc tandem Emblema concludam, dicam tantum, Felicē Aquam huius Fontis in multas Vrbis partes late,

late, & copiose diffundi: ex eaq. Vrbem ipsam sese quodā modo recreasse. Hinc Blancus in altero Inscriptionis versu ait: *Romulea passim iugis in Vrbe fluit:* hoc est, Roma a Romulo dicta, occultiori denominatione posthabita, iugiter, multisq. in locis, Felicibus aquis irrigatur, opera & industria Ioannis Fontanæ, qui eas in Vrbem feliciter deduxit.

In fronte Bibliothecæ ad læuam apparet

Emblema VIII. De Vijs.

HOC Emblemate, Viæ nouæ & amplissimæ quidem repræsentantur, quas SIXTVS V. ab Exquilino monte in quandam sideris formam ad loca diuersa aperuit ac strauit, collibus, & montibus explanatis. Quod quantam commoditatem populis sacras Ædes extra Vrbem nouam visentibus afferat, haud facile dici potest. Qua ex re peruigilem summi Pastoris curam circa gregem suum nemo non ignorans velit nolit fateri cogitur, viam ampliorem, atque faciliorem sibi reddi, qua quisque ad sacratissimas Basilicas ire, ac demum inde sideream sibi Domum comparare queat. Id quod meo quidem iudicio siderea illa Viarum forma nos docet. Hinc Blancus ait:

Via formā sideris repræsentantes.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Dum rectas ad templa vias sanctissima pandit,
Ipse sibi Sixtus pandit ad astra viam.

MIRVM est, quanta carminis facilitate, & felicitate præstet Blancus, qui non solum ob ingenij acumen cum Martiali, vt dixi, sed etiam ob dicendi puritatem & facilitatem cum Ouidio est conferendus. Quod qui cetera, eaq. varia illius scripta non perspexerit, vel ex hoc Disticho facile iudicabit: & velut ex vngue Leonem dignoscet. SIXTVS igitur V. vt dicam quod ex Blanci Disticho desumpsi, dum nobis nouas aperit Vias, & facile ad Basilicas monstrat iter, amplissimam sibi ipse Viam aperit ad Cælum.

De his Vijs in Arcu aquæductus Felicis aquæ intra Vrbis mœnia prope portam sancti Laurentij hæc legitur Inscriptio lapide incisa.

SIXTVS V. PONT. MAX.
VIAS VTRASQVE
ET AD SANCTAM MARIAM MAIOREM
ET AD SANCTAM MARIAM ANGELORVM
AD POPVLI COMMODITATEM
ET DEVOTIONEM
LONGAS, LATASQ. SVA IMPENSA STRAVIT
ANNO DO. M. D. LXXXV. PONT. I.

In fronte Bibliotheca ad dextram partem apparet

Emblema. IX.

De Triplici continentia, siue castitate.

EMBLEMATE hoc repræsentatur illud, quod prouidentia SIXTI V. opera, diuinoq. consilio de seruanda continentia virginali, maritali, & viduali sancitum fuit. Est autem hoc loco allusio ad ipsum Pontificem per tres illos albos Montes in eiusdem insignibus positos, necnon per tres illas coronas Pontificias ad id quod Regnum mundi appellatur spectantes. Ponitur enim in summitate alborum Montium, qui puritatem & castitatem significant, Virginum Chorus intra Coronam locatus, & circumseptus. Secundo loco Viduarum Chorus altera Corona cernitur circumdatus. Postremo autē loco coniugatorum tertia Corona circumuallatus, & custoditus cōspicitur. Nam sicut Virginitas Viduitati, ita nu- (Clei. Flo. Decr. 10.) ptijs casta viduitas laude ac merito præferenda est. Hic ordo adsimilis est verbis Matthæi loquentis de fructu centesimo, saxage-

ſexageſimo, ac trigeſimo. Virginibus enim centeſimus, Viduis ſexageſimus, Coniugatis vero trigeſimus debetur fructus in fertili Eccleſiæ agro, quem integritatis flore vernantem, quem viduitatis grauitate pollentem, quem coniugij fructibus redundantem SIXTVS V. tamquam verus cultor omni labore colit, omniq. induſtria exornat,& omni denique vigilantia cuſtodit, vt Virginitas Angelorum vita hiſce in terris floreſcat, fructuq. centeſimo non defraudetur: viduitas fidei Magiſtra vigeat, & ſexageſimo non careat fructu: coniugaliſq. ſocietas fœcundet, fructuq. trigeſimo non priuetur, ſed quaſi in vnum iugum iuncta maneat, & perſeueret. Hinc Blancus de huiuſmodi beneficio a SIXTO V. erga Romam collato, ait:

Matt. 13.

Amb. lib. de Vid. to. 4.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Virgo intacta manet, nec viuit adultera coniux,
Caſtaq. nunc Roma eſt, quæ fuit ante ſalax.

SIQVIS profecto Blancum diligenter examinet, eum Martialem alterum iudicet, niſi quòd ille Hiſpanus, hic Gallus: ille laſciuior, & Latini ſermonis non adeo candidus obſeruator, hic pudicitiæ, & puritatis Latinæ linguæ amator, & cultor: ille Domitiani Imperatoris res Romæ geſtas acutis Epigrammatis concludit, hic Mœcenatis ſui SIXTI V. præclara facinora ingenioſis verſibus Romę celebrat. Hoc vero admirabilius eſt,quòd quæ Domitiani cecinit ille, hic eadem fere a SIXTO V. facta, ſed ſplendidiora, & Chriſtianam pietatem, Pontificiamq. poteſtatem omnino redolentia nunc decantat. Et vt pleraque alia miſſa faciam, vnum tantum proponam exemplum, quod ad rem noſtram mirifice facit. Ante enim Domitiani tempora adeo Romæ viguerat impudicitia, vt Martialis quodam in Epigrammate Domitiani laudes in reformanda Vrbe extollens, ac temporis acti licentiam, effrænatoſq. libidinis impetus exprobrans in huiuſmodi exclamationem proruperit:

At prius, ò mores, et ſpado mæchus erat.

Et alio in loco dum quàmplurima eius merita erga Vrbem recen-

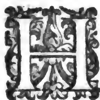
recenset, eiq. Romam ob tot tantaq. beneficia plurimum debere fatetur, hunc in modum Imperatoris laudes concludit:

Plus debet tibi Roma quòd pudica est.

BLANCVS igitur ad id quod contra Stupratores, & adulteros à SIXTO V. sancitum fuit, alludens, Romam nunc castam appellat, quæ fuit ante salax.

Emblema. X.

De Sacello Sixtiano.

HOc Emblemate repræsentatur Sacellum illud Sixtianum numquam satis laudatum, tum ob egregiam architecturam, structuramq. magnificentissimam, diuersorum generum lapidibus pretiosis, columnis, & statuis marmoreis, pulcherrimisq. picturis, auroq. ornatam: tum maximè ob Christi infantis Domini, & Saluatoris nostri Præsepe, quod hunc locum magis verendum, omniq. admiratione, atque deuotione spectandum, contemplandumq. reddit. Nam SIXTVS V. in suum hoc Sacellum transtulit dictum Præsepe, & in medio locauit: ad quod per gradus descenditur. Ex vno Sacelli latere, & Monumentum & Simulacrum Pij V. Ex altero autem Sepulchrum SIXTI V. ex marmore candenti onychino, aphrico, omnisq. alterius generis nobilissimo confecta cernuntur. Infra autem Simulacri Pij V. pedes hæc luculenta Epitaphia leguntur:

PIO V. PONT. MAX.

EX ORD. PRÆDICATORVM

SIXTVS V. PONT. MAX.

EX ORD. MINORVM

GRATI ANIMI MONVMENTVM

POSVIT.

Alterum

Alterum vero, quod illi mox subiungitur, in hanc verborum formulam extat:

PIVS V. GENTE GISLERIA. BOSCHI IN LIGVRIA NATVS, THEOLOGVS EXIMIVS: A PAVLO III. IN INSVBRIA HÆRETICÆ PRAVITATIS INQVISITOR, A IVLIO III. SANCTÆ INQVISITIONIS OFFICII COMMISSARIVS GENERALIS, A PAVLO IIII. EPISCOPVS SVTRINVS, DEINDE S. R. E. TT. S. MARIÆ SVPER MINERVAM PRESBYTER CARD. ET A PIO IIII. ECCLESIÆ MONTIS REGALIS, IN SVBALPINIS ADMINISTRATOR FACTVS: EO VITA FVNCTO, SVMMO CARDINALIVM CONSENSV PONT. MAX. CREATVR, QVI VETERES SANCTOS PONTIFICES ÆMVLATVS, CATHOLICAM FIDEM PROPAGAVIT, ECCLESIASTICAM DISCIPLINAM RESTITVIT, TANDEM GESTARVM RERVM GLORIA CLARVS, DVM MAIORA MOLITVR, TOTIVS CHRISTIANÆ REIPVB. DAMNO NOBIS ERIPITVR.

KAL. MAII M. D. LXXII. PONT. ANNO VII.

ÆTATIS SVÆ LXVIII.

Alijs etiam imaginibus vndique collustratur, quæ non historiæ instar narrant, sed ob oculos ponunt præcipua quædam acta. Est ea in primis, qua apparatus pompaq. exprimitur, cum Pontifex creatus sollemni ritu coronatur. A dextera eius cernitur actio figuris expressa, cum Marcum Antonium Columnam, classis Pontificiæ præfectum pronunciat, & constituit. A sinistra extat etiam ad posteritatem prodita, altera actio, qua Sfortiam, sanctæ Floræ Comitem, Pontificij auxiliarij exercitus ducem, contra perduelles Karoli Noni, Galliæ Regis, Ecclesiæq. hostes decernit. Pugnæ naualis designatio, & classis Christianæ cōtra Turcas strenue ad Echinadas pugnantis descriptio, expressa item figuris, alio loco apparet, breuiq. at illustri narratur elogio hoc:

SELINVM, TVRCARVM TYRANNVM, MVLTIS INSOLENTEM VICTORIIS, INGENTI PARATA CLASSE, CYPROQ. EXPVGNATA, CHRISTIANIS EXTREMA MINITANTEM, PIVS V. FOEDERE CVM PHILIPPO II. HISPANIARVM REGE, AC REP. VEN. INITO, M. ANTONIVM COLVMNAM, PONTIFICIÆ CLASSI PRÆFICIENS, AD ECHINADAS, HOSTIBVS XXX. MILL. CÆSIS, X. MILL. IN POTESTATEM REDACTIS, TRIREMIBVS, CLXXX. CAPTIS, XC. DEMERSIS XV. MILL. CHRISTIANIS A SERVITVTE LIBERATIS, PRECIBVS, ET ARMIS DEVICIT.

Ex altera parte imago cernitur prœlij, & victoriæ, quę, eo ipso duce Sfortia, in Gallia de hæreticis reportata est: habetq. item incisam inscriptionem hanc:

GALLIAM CAROLO IX. REGE, PERDVELLIVM, HÆRETICORVMQ. NEFARIIS ARMIS VEXATAM, VT DE REGNO, DEQ. RELIGIONE ACTVM VIDERETVR, PIVS QVINTVS, SFORTIÆ, COMITIS SANCTÆ FLORÆ DVCTV, MISSIS EQVITVM, PEDITVMQ. AVXILIARIBVS COPIIS, PERICVLO EXEMIT. HOSTIBVSQ. DELETIS, VICTORIAM REPORTAVIT. REGI REGNVM CVM RELIGIONE RESTITVIT. SIGNA DE HOSTIBVS CAPTA, AD LATERANENSEM BASILICAM SVSPENDIT.

Habet præterea Sacellum hoc Sixtianum hemicyclia sex suo loco disposita: in quorum primo, Apostolorum Principis Petri, in altero Beati Pauli Apostoli, in tertio Sancti Dominici confessoris, in quarto Sancti Petri martyris, in quinto seraphici Francisci, in sexto Sancti Antonij Patauini simulacra marmore pulcherrimo exculpta cernuntur.

De his omnibus Petrus Galesinius Proton. Apostolicus in translatione corporis Pij V. eleganti & soluta scripsit oratione. Hæc igitur, & multo plura, quæ verbis explicare nemo potest, contemplatus Inscriptionis Auctor, mira scilicet rerum pulchritudine, summa artis excellentia, & loci veneratione captus hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Virginis absistit mirari templa Dianæ,
Qui fanum hoc intrat, Virgo Maria, tuum.

HISCE in Versibus allusio est Dianæ Virginis ad Beatam Mariam semper Virginem, Virginem scilicet ante partum, in partu, & post partum: Virginem sine exemplo, Virginemq. vt multa paucis complectar, quæ nec sibi similē visa est, nec habere sequentem, vt Ecclesia sacrosancta testatur. Blancus igitur, hac allusione, & comparatione poetica Sacellum hoc sanctæ Mariæ ad Præsepe dicatum ostendit admirabilius esse Dianæ Templo, quod adnumeratum fuit inter septem Mundi miracula, quæ sunt Mausoleum ab Artemisia

Antiph. ad Laud. Nat. Do.

Li. 34. c. 7

misia Cariæ Regina in memoriam viri extructum, Colossus solis apud Rhodios, Iouis olympiaci simulacrum ex ebore a Phidia factum, Muri Babylonis quos Semiramis Regina constituit, Pyramides in Ægypto, Domus Cyri Medorum Regis, quam Memnon arte prodiga, illigatis auro lapidibus, fabricauit, & Dianæ Ephesiæ Templum quod summæ magnificentiæ fuit, & admirationis apud priscos, ducētis viginti annis factum a tota Asia: cuius longitudo erat 425. pedum: latitudo vero 220. Columnæ centum viginti septem a singulis Regibus factæ, sexagintā pedū altitudine: & ex his triginta sex cælatæ, vt apud Plinium fusissime videre licet. Hoc autem Templum Herostratus Ephesius, homo ignauus & scelestus suis manibus incendit, vt ea re nominis immortalitatem compararet. *Septem mūdi miracula.* *Lib. 7. ca. 28. & lib. 36. cap. 5. & Strabo lib. 14.*

Vt igitur Blancus Dianæ Templum a Sacello Sixtiano superatum esse indicet, Beatam Mariam semper Virginem alloquens ait: Qui tuum, Virgo, ingreditur Sacellum, Dianæ Templum admirari absistit, idest, desistit. Absistere enim pro desistere ponitur. Sic Virgilius: Absiste moueri: Absiste rogādo. Sic Claudianus: Absiste rogari. Sic & alij hoc verbo vsi sunt. De hoc Sacello Sixtiano opus elegantissimum carmine Heroico in tres libros distinctum edidit Franciscus Badesius. *Virg. 6. & 8. Æneid.*

Emblema. X I.

De Obelisco ad Aedes sanctæ Mariæ de Populo erecto.

EMBLEMATE hoc ob oculos ponitur Obeliscus ille Hieroglyphicis insignitus notis, & in Circo maximo olim locatus: nunc vero ante Ædes sanctæ Mariæ de Populo a SIXTO V. translatus, & erectus, ad sanctissimā Christi Crucem super Montes, ac Stellam in fastigio Obelisci positam sustinendam, vt significetur, hisce in terris, atque in cælo Crucem ipsam regnare.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Maximus est Obelus, Circus quem maximus olim
Condidit, & Sixtus maximus inde trahit.

CIRCVS, in quo erat Obeliscus hic, altitudinis centum & sex palmorum citra basim, appellabatur Maximus, vel *Obelisci altitudo.*

quia maximus erat Circorum omniũ,qui quattuor erãt in Vrbe primarij, vel quia, teste Annio Viterbiensi, Vertumno Iano Deorum maximo ab ipsis gẽtilibus sacratus erat. Hic locus, in quo ludi fiebãt longitudine stadiorũ triũ, hoc est passuum 437. latitudine vero 125. a Tarquinio primũ constructus, a Cæsare autẽ dictatore in ampliorem, & nobiliorem, ditioremq. formam 40000. Sextertijs redactus, ducẽta & sexaginta hominũ millia sedentiũ capiebat. Hinc forsan Inscriptionis Auctor ad magnitudinẽ Circi maximi alludere voluit dicens, maximum esse Obeliscum, cũ tamẽ Lateranensi, & Vaticano sit longe minor. Qui autẽ eũ e Circo maximo ad hunc locum transtulit, & erexit, tum nomine, tum re non solum Pontificia potestate, sed rebus etiam gestis vere maximus est, & iure dici debet. In huius Obelisci basi hæc Inscriptio olim insculpta legebatur:

Circi maximi longitudo, & latitudo.

IMP. CAESAR DIVI F. AVGVSTVS
PONTIFEX MAXIMVS
IMP. XII. COS. XI. TRIB. POT. XIV.
ÆGYPTO IN POTESTATEM
POPVLI ROMANI REDACTA
SOLI DONVM DEDIT.

Inscriptiones nouæ in Obelisci basi nondum exculptæ sunt, hinc ipsæ hoc in loco apponi non potuerunt.

Emblema. XII.

De Domo Mendicantium.

HOC Emblemate repræsentatur summa SIXTI V. pietas, Domusq. Mendicantium vsui, magna liberalitate ab eodem summo Pontifice constructa. Hic enim tamquam verus Pastor suis ouibus non solum panem spiritualem, sed etiam corporalem præbere studet, dum tot pauperes mendicitate laborantes vnum in locum cogit, atque inibi post largam annonam Vrbi comparatam, diuino primum verbo, deinde temporali cibo alendos, & cetera humanæ indigentiæ necessaria ijsdem subministranda diligenter curat: nec amplius tot pauperes, tam senes, quàm iuuenes, & filios parentibus orbatos, & mu-

& mulieres, necnon Virgines, & Viduas gementes, auxiliumq. postulātes per Vrbem, & per Ecclesias turmatim ire patitur. Quod qui hodie fieri nō videt, sed potius mēdicis Vrbē carere cernit, admirari non desistit. Hinc Inscriptionis Auctor huius nouitatis causā, interrogatione pręmissa, hūc in modū exponit.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

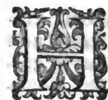
Quæris, cur tota non sit mendicus in Vrbe:
Tecta parat Sixtus, suppeditatq. cibos.

PVLCHRE dubium diluit, & admirationem tollit Inscriptionis Auctor: potuisset enim vere admirari qui olim tot pauperes, & mendicos in Vrbe vidisset: vel qui modo tantū ad Vrbem accessisset, & in tanta hominū frequētia nullum mendicum cerneret. Itaque Inscriptionis Auctor ait: *Tecta parat* SIXTVS: Id pertinet ad Ptochodochium, idest ad locū mendicis recipiēdis destinatum. *Suppeditatq. cibos*: Id spectat ad Ptochotrophium, idest ad locum mendicis alēdis paratum. Hinc domus hæc Mendicantium dicta, a SIXTO V. constructa, & Ptochodochium, & Ptochotrophium simul est: in quā domum recipiuntur, & inibi aluntur mendici. In cuius rei testimonium ad portam Domus hæc Inscriptio marmore incisa legitur:

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
PAVPERIBVS PIE ALENDIS
NE PANE VERBOQ. CAREANT
MVLTO SVO COEMPTAS AERE
HAS ÆDES EXTRVXIT
APTAVIT AMPLIAVIT
PERPETVO CENSV DOTAVIT
ANNO D. M. D. LXXXVII. PONT. II.

Emblema. XIII.

De statua sancti Pauli in Columnæ fastigio locata.

HOC Emblemate repræsentatur Dedicatio Statuæ æneæ S. Pauli super Columnam Cochlidem Antonianam a SIXTO V. collocatæ. Hæc Columna altitudinis palmorū 279. citra basim gradus marmoreos intrinsecus ducentos sex, & fenestellas sexaginta sex habēs, Antonino Imperatori, cognomento

Pio, ob pietatem, & clementiã sibi ab hominibus adscriptam, a M. Antonio philosopho, eius filio adoptiuo erecta, & varijs eiusdẽ gestis & victorijs miro artificio exsculpta, dedicata est. † Hic, anno Domini CXXXX. regnare cœpit, & Eusebio teste, primus permisit, vt Resurrectio Dominico die celebraretur. Simulacrum eius in fastigio huius Columnę, vt in numismatis videre licet, olim cernebatur: nunc vero SIXTI V. iussu sanctissimo, Statua S. Pauli iure conspicitur. Quare Inscriptionis Auctor ait:

† *De hac historia vide infra pag. 283.*

Euseb. in Chron. Volaterr. & alij.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Iure Antoninum Paulo vis, Sixte, subesse:
Nam vere hic pius est, impius ille Pius.

ELEGANTEM nominis, et rei allusionem tangit Blancus, dum rationem reddit, cur SIXTVS V. Antonino Pio columnam ademerit, vt eam Paulo daret: nimirum, quia Paulus vere pius, fuit Christianæ pietatis disseminator, Doctor egregius, & fortissimus Christi athleta: ille vero, licet pietatis politicæ nomen sortitus fuerit, re tamen ipsa ethnica impietate pollutus extitit, & vera fortitudine & eloquentia, quibus Imperator falso laudabatur, ab eodẽ Paulo longe superatus fuit. Itaque nõ solũ ob dictas rationes in Columna Antoniana triumphũ iure agit, verumetiã ob eam causam, quæ de Petro in Columna Traiana triumphũ gerente in Emblemate quarto fuit assignata. Inscriptiones nouæ in Columnam incidendæ ad hanc vsque diem incisæ non sunt; hinc ipsæ hoc in Emblemate apponi non potuerunt.

Emblema. XIIII.

De Translatione Pij V.

PIVS V. Pont. Max. vitæ sanctimonia clarissimus in Basilica sancti Petri Tumulo non satis nobili iacebat: SIXTVS autem V. grato erga illum animo in Sacello suo Monumentum magnificentissimum eidem extruxit: illiusq. corpus sollemni pompa, magnaq. cuiusuis ordinis

nis hominum frequentia eo transferri iussit.

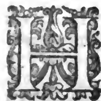
INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Transfers Sixte Pium: transferre an dignior alter,
Transferri an vero dignior alter erat?

SVBTILIS est Inscriptionis Auctor, & paucis verbis multa complectitur, dū ait: Transferri Pium V. a SIXTO V. hoc est, Pontificem dignissimum a Pontifice dignissimo, neque digniorem a digniore potuisse transferri. De hac translatione Petrus Galesinius Proton. Apost. eleganter, et erudite scripsit.

Emblema, XV.

De Obelisco ad Aedes S. Mariæ ad Præsepe sito.

HOC Emblema est Obelisci, quem Octauius Augustus erexit in Mausoleo quod in Valle Martia non procul ab Ædibus sancti Rocchi sibi & posteris Augustis magnificentissime construxit. In hoc celeberrimo sepulchro erant statuæ æneæ; atque marmoreæ cum inscriptione Pacis, & Victoriæ & P. P. ad honorem ipsius Augusti. Erant præterea ingentes, & pulcherrimæ columnæ cum parietibus marmoreis, porphyreticisq. lapidibus incrustatis. Mausoleum autem erat in excelsis fundatum molibus lapide niueo, & perpetuæ viriditatis arboribus coopertum in summum vsque verticem ad fluminis ripam exaggeratum: & in eius summitate locatum fuerat Cæsaris Augusti simulacrum ex ære fabricatum, duoq. Obelisci Mausoleum ornabant, quorū vnus altitud. palmorū 70. est: quem ante sancti Rocchi Ædes humi iacentem ad Basilicam sanctæ Mariæ Maioris, vbi est Christi Præsepe, SIXTVS V. transtulit, & erexit. Hinc Inscriptionis Auctor ait: *Obelisci altitudo.*

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Qui Regum tumulis Obeliscus seruijt olim,
Ad cunas Christi, tu pie Sixte, locas.

PAVCA in fronte, sed a tergo multa hoc videtur continere distichon per huiusmodi antitheton Tumuli, & Cuna-

Cunarum, mortis ſcilicet, & vitæ, Tyrannorum & veri Regis Chriſti, Saluatoris noſtri. Inſcriptionis enim Auctor his duobus verſibus dicta omnia, multoq. plura cõprehendere viſus eſt, dũ ait hunc Obeliſcum inſeruijſſe olim Tumulis, & ſempiternæ morti Regum, nunc vero ſeruire naſcenti Chriſto, Regi regũ, ac veræ, æternæq. vitæ Auctori. Hinc quanto præſtantior eſt vita æterna, quàm mors numquam finem habitura, ita Obeliſcus præſtantius ſibi munus, & obſequiũ comparauit. Quare non immerito Ioannes Chryſoſtomus vitã noſtram e Chriſti ortu naſcentem animo reuoluens, Saluatoris noſtri natiuitatem omnium feſtorum metropolim eſſe aſſeuerauit. Inſcriptiones ſunt quæ ſequuntur:

Io. Chryſ. to. 3. in fine de beato Philogonio.

I.

CHRISTVS PER INVICTAM CRVCEM POPVLO PACEM PRÆBEAT, QVI AVGVSTI PACE IN PRÆSEPE NASCI VOLVIT.

I I.

CHRISTVM DOMINVM, QVEM AVGVSTVS DE VIRGINE NASCITVRVM VIVENS ADORAVIT, SEQ. DEINCEPS DOMINVM DICI VETVIT, ADORO.

I I I.

SIXTVS V. PONT. MAX. OBELISCVM ÆGYPTO ADVECTVM AVGVSTO IN EIVS MAVSOLEO DICATVM EVERSVM DEINDE ET IN PLVRES CONFRACTVM PARTES IN VIA AD SANCTVM ROCCHVM IACENTEM IN PRISTINAM FACIEM RESTITVTVM SALVTIFERÆ CRVCI FELICIVS HIC ERIGI IVSSIT, ANNO D. M. D. LXXXVII. PONT. III.

I I I I.

CHRISTI DEI IN ÆTERNVM VIVENTIS CVNABVLA LÆTISSIME COLO QVI MORTVI SEPVLCHRO AVGVSTI TRISTIS SERVIEBAM.

Emblema. XVI.

De Triremibus, ſiue de Claſſe Pontificia.

EMBLEMA, quod ad dexterã introitus Bibliothecæ Vaticanæ primo cernitur, Claſſem Pontificiã cõplectitur: quam SIXTVS V. ad abigendos piratas, qui noſtra Italiæ maria frequenter infeſtabant, & in ipſum Italicum ſolum non raro incurrebant, & omni ferocitate graſſabantur. De SIXTI V. Triremi-

Triremibus elegantissime & erudite scripsit Antonius Quarengus, vir perpolitis quidem litteris ornatus.

Hoc autem animaduersione dignum est, respondere sibi inuicem, & ex aduerso loco sita esse hæc duo Emblemata, liberationis scilicet Italiæ, quod a læua primum apparet: & hoc Classis Pontificiæ, quod vt diximus, primum a dextra conspicitur. Id quod factum est, vt ex vna parte, Terra ipsa prædonibus liberata, & ex altera sit Mare piratis perpurgandum. Hinc Inscriptionis Auctor ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Instruit hîc Sixtus classes, quibus æquora purget,
Et Solymos victos sub sua iura trahat.

MIRVM non est, hoc loco Inscriptionis Auctorē non solum de piratis expellendis, verumetiam de sacro bello, & Turcarum extirpatione agere, cum alibi, præsertim vero in suo Eucharistico carmine omnes ingenij sui vires & neruos videatur intendisse ad bellum in Turcas concitandum, & promulgādum. Hoc itē superioribus diebus declarauit elegantissimo illo Epigrammate, quod hunc in modum exorditus est:

Postquam Italis victos exegit finibus hostes
Et mihi adhuc restant æquora, Sixtus ait.

Sed quamuis Blancus id aperte dixerit, ego tamen ex eo Nauis Emblemate recondita quædam intelligenda esse suspicor, dum arcana contemplor antiquorum, qui hoc commento, siue potius Hieroglyphico non solum manifestam oppugnationem contra hostes, tutelam pro se, refugium, atque securitatem, verum etiam salutem & felicitatem præseferre studebant. Id quod ex numismate Iani, qui in Italiam venit, nobis planum fit, in cuius numismatis altera parte Nauis: & ex altera ipse Ianus geminus in æs incidebantur. Qua de re Ouidius hunc morem scrutatus dixit:

At bona posteritas puppim signauit in ære
Hospitis aduentum testificata Dei.

Ex hoc numismate manauit ad Posteros lusus quidam, sed mysticus, & in quibusdam Europæ partibus ad hanc vsque diem

diem seruatus, & a paucis intellectus, quo pueri denarios in sublime iactantes, exclamabant, aut caput, aut nauim: quorum altero, post firmatum humi nummum, inspecto, eius erat victoria, qui diuinasset: cuius lusus genus hodie in Italia sub nomine sanctissimæ Crucis, per quem salus nostra aduenit, & sub Sancti nomine fieri solet. Manauit inde in posteriores Romanos vsus incidendæ Nauis in numismata, sicut videre est in Adriani nummo: in cuius altera facie Nauis, cum his litteris: S. C. Cos. III. P. P. cernitur: in altera vero hæc legitur inscriptio: Felicitati Aug. Idem in Augusti nummo cum eadem inscriptione conspicitur. Nauis item felicitatis, & salutis indicium erat apud Athenienses, vt Plato in Phædone testatur. *Plato in Phædone.* Christiana tandem pietas felicissimi successus, & salutis suæ signum habet, Nauem ipsam cũ Piscatore Petro tam in familiari summmi Pontificis annulo, quàm in aureis Apostolici fisci nummis expressam felicitatem, & salutem tot annis antea præmonstratam, sed ab ijs, qui verum Deum ignorauerunt, non intellectam. Quod enim Ouidius de Naue Iani dixit:

Hospitis aduentum testificata Dei,

Sumptum fuit ex altiori disciplina ab eo ignota, qua homines admoniti forent, hospitem aduenturum, Petrum scilicet Christi Vicarium, qui Naue, hoc est in Ecclesia, verum Dei cultum, & salutem humano generi subministraret, vt factum est. Quod etiam, ni fallor, numismata quædam, quæ nuper ad manus meas peruenerunt, præseferre vidẽtur: in quorum altera parte SIXTI V. effigies: in altera vero Nauis conspicitur cum hac Inscriptione: *Terra, Mari securitas:* quæ profecto securitas, & salus ex Pontificatu SIXTI V. mirum in modum in Christiano Orbe vigent.

De omnibus pene rebus hucusque a me explanatis, & a SIXTO V. Pontifice Maximo præclare gestis Ioannes Franciscus Bordinus, varia carmina elegiaca superiori anno edidit, & figuras ipsas suo in libello repræsentauit. Hæc de Emblematis. Nunc reliquum est, vt ad Bibliothecas accedamus.

DE BIBLIOTHECIS AD LAEVAM BIBLIOTHECAE VATICANÆ

PER FEDERICVM RANALDVM Valuen. Bibliotheca custodem excogitatis, & per Petrum Galesinium Proton. Apost. & Siluium Antonianum sacri Collegij illustrissimorum S. R. E. Card. secretarium dispositis, atque Inscriptionibus illustratis, & per Pictores penicillo repræsentatis.

BIBLIOTHECARVM vsus apud omnes Populos, Hebræos scilicet, Græcos, Latinos, atque Barbaros frequentissimus fuit semper. Id quod non sine ratione factum esse asseuerandum est, cum viuos Præceptores habere semper nobis nō liceat, aut saltem non semper doctos & præclaros Viros. Hinc a Regibus olim, & Imperatoribus, & locupletibus hominibus, bonarumq. artium cultoribus, vel certe earundē amatoribus iā inde a priscis illis temporibus ad hanc vsque diem Bibliothecæ in pretio fuerunt, vt in ijs optimorum auctorum libri reconderentur: & ex ijsdem suo item tempore tamquam e penu depromerentur. Institutum, est vere insigne, & omni ex parte laudandum: & antequam Typographica ars fuisset inuenta, summopere necessarium, vt veterum scripta ab interitu, & disciplinæ ab obliuione vindicarentur. Harum rerum, Typographiæ scilicet ac Bibliothecæ institutum SIXTVS V. ad omnia præclara, & Pontificia sane opera, omniq. laude, admirationeq. digna conficienda natus, veterum omnium ingenia, generososq. animos, eorumq. operam tum ingenti rerum gestarum copia, tum etiam magnitudine, atque præstantia longe superās, maiorem in modum præstitit. Illam enim in Vaticano ad sanctorum Patrum codices restituendos, Catholicamq. disciplinam

F toto

toto terrarum orbe propagandam instituit. Hanc autē ad veterum Scriptorum monumenta excolenda, atque conseruanda publicæ studiosorum commoditati, vniuersæq. Reip. Christianæ vtilitati, feliciter, vt solet omnia, omniūq. admiratione, restituit. Ad huius vero Bibliothecæ ornatū, omniumq. litteratorum solatium, insigniores ac vetustiores Bibliothecæ nō solum sacræ, sed etiā profanæ per Pictores in pariete expressæ, repræsentātur: quarū prima Hebræa est, vt infra videre licet.

BIBLIOTHECA HEBRAEA in sinistro angulo depicta Bibliothecam Vaticanam ingredienti primum sese offert.

BIBLIOTHECA Hebræa in Templo erat, vbi Prophetarum libri, & Iudicum ac Regum acta asseruabantur: & iam inde a Moyse ex diuino iussu ortum habuit: Deus enim, Amalech deuicto, dixit Moysi: Scribe hoc ob monimentum in Libro, & trade auribus Iosue. Hinc de huiusmodi Bibliotheca in 2. Machabæorum libro aperte legitur hunc in modum: Inferebantur autem in descriptionibus & commentarijs Nehemiæ hæc eadem, & qualiter construens Bibliothecam, congregauit de regionibus libros & Prophetarum, & Dauid, & epistolas Regum, & de donarijs. Moyses denique, vt in Deuteronomio legitur, postquam verba legis conscripsit, Leuitis, qui fœderis Arcam portabant, præcepit dicens: Tollite librū istum, & ponite eum in latere Arcę fœderis Domini Dei vestri, vt sit ibi contra te in testimonium. Id quod in prima sinistri anguli parte repræsentatur, vbi Moyses Leuitis iuxta fœderis Arcam adstantibus librum porrigere cernitur. Quam rem Inscriptio hunc in modum expresse declarat:

Exod. 17. *2. Mac. 2.* *Deut. 31.*

Moyses librum legis Leuitis
in Tabernaculo reponendum tradit.

EX altera anguli parte nonnullæ imagines depictæ Bibliothecam diligenter tractare videntur, vbi repræsentatur Biblio-

Bibliotheca illa, quam Esdras sacerdos & scriba post incēsam legem a Chaldæis, cum Iudæi regressi sunt in Hierusalem, diuino afflatus spiritu reparauit, cunctaq. legis ac Prophetarum volumina, quæ fuerunt a Gentibus corrupta, accurate, vt Rabanus Maurus ait, correxit: totumq. vetus Testamentum in duos & viginti libros distinxit, vt tot libri essent in lege, quot litteræ apud Hebræos habentur. Hic item non solum libros emendauit, sed etiam præter illos duos canonicos, qui sub eius nomine in Biblijs sacris leguntur, quattuor ac ducentos libros edidit, vt nos testatum legimus: ex quibus septuaginta libros non nisi sapientibus tradendos esse ait. Hinc nonnulli suspicati sunt Cabbalam apud Hebræos ab ipso collectam fuisse, huiusq. generis libros Picus Mirandulanus mirum naturæ Monstrum sese habuisse scribit. Hic igitur Esdras, vt missa isthæc faciamus, non solum libros corruptos correxit, aliosq. confecit, sed Bibliothecam hebræam restituit, restitutam auxit, & auctam diligenter conseruandam curauit, vt videtur præseferre Inscriptio, quæ in hanc legitur formam:

Isid. Hispal. li. 7. etymol. cap. 1.

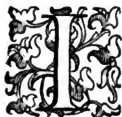
De Instit. Cler. cap. 14.

Geneb. li. 2. Chron.

Ex 4. lib. Esdra nō canonico cap. 14.

Esdras Sacerdos, & Scriba
Bibliothecam sacram restituit.

SCHOLA BABYLONICA
in primo interfenestrio depicta.

IN primo Interfenestrio Schola Babylonica iussu Nabuchodonosor regis instituta repræsentatur: in ea enim pueri, in quibus nō erat macula, forma elegātes, & decori, & de regio semine orti, litteras & linguam Chaldæorum docebātur, vt inibi per tres annos victu regio enutriti coram rege deinde stare, eiusdēq. Regis negotia tractare possent. Hac in Schola, Daniel Propheta de stirpe Dauid regia adhuc fere infans captiuus e Iudæa in Babyloniam perductus vna cum Anania, Azaria, & Misaele socijs puerulis cernitur. Hi Chaldæorum linguam, eorumq. artes, omnes per trium annorum spatium

Anno mūdi 3508.

Dan. 1.

didicerunt, non vt doctrinam Babylonicam sequerentur, sed vt eam reprobarent, sicut de Moyse legitur, qui eodem consilio omnem sapientiam Ægyptiorum adeptus fuit. Hi propter abstinentiam, ac diuinæ legis obedientiam cibis regijs vesci noluerunt, sed leguminibus tantum, & aqua contenti ceteris sapientiores, & pulchriores alijs, qui cibo regio vescebantur, reperti sunt: per quos deinde apud Chaldæos, & Persas Dei religio late propagata fuit. Daniel vero omnium visionum, & somniorum intelligentiam a Deo accepit: & vir factus, vt ait Epiphanius, fuit adspectu aridissimus, & squalore obsitus: in fauore autem, & gratia perquàm speciosus. Triennio expleto, Daniel cũ socijs a Rege accersitur per Eunuchorum Præpositum, qui cum Eunucho, cui horũ puerorum cura demandata fuerat, hac de accersione nonnullis præstolantibus loqui præsefert. Hac in schola Danielem, tresq. eius socios, necnon & alios litterarum studio operam nauantes videre est: quorum alij legere, alij scribere, alij vero meditari videntur. Huius Scholæ Inscriptio est:

Dist. 37. Qui de mensa.

Dan. 1.

Dan. 2.

Epiph. de vita prophet.

Daniel, & socij linguam,
scientiamq. Chaldæorum ediscunt.

EX altera huiusce Interfenestrij parte complures imagines conspiciuntur, quæ consultationem, siue potius decretum perquirendum de Templi instauratione repræsentant, vt Inscriptio, quæ eo loci legitur, aperte declarat his verbis:

Esdra 1. cap. 5. 6.

Cyri Decretum de Templi instauratione
Darij iussu perquiritur.

Vt autem ambiguitates de instauratione Templi e medio tollantur, nonnihil dicere operæpretium duxi. Templum Domini a Salomone anno ab Orbe condito 3146. construitur annis centum & quadraginta tribus, prius quam Tyrij Carthaginem Coloniam conderent, Iosepho teste. Hoc Templum augustissimum fuit, & omni admiratione dignum, ita vero, vt illa septem Mundi miracula longe superarit: constructumq. fuit centum quinquaginta tribus millibus Proselytarum inter Israelitas inuentis, qui ad lapicidinas,

Genebr. li. 1. Chrõ. anno mũdi 3146.

Libro 8. antiq.

2. Paralip. 2. & 3. Reg. 5.

cidinas, & ad lapides, & saxa in opportunū locum asportanda operas suas præstarent. Anno vero ab orbe condito 3569. tam Hierusalem, quàm Templum in tertia captiuitate a Babylonijs solo æquatur. Anno autem mundi 3638. Templi instauratio a Cyro conceditur, & a Zorobabele, fundamenta iaciũtur, sed iussu Artaxerxis structura intermissa, anno 2. Darij longimani perficitur. Anno autem Mundi 4157. & anno Christi 69. inuito & renitente Tito, Templum hoc á militibus incẽsum fuit, ita vt humana industria ignis extingui nō potuerit. Ter Templum deinde Iudæi instaurare conati sunt, sub Hadriano, sub Constantino Magno, & Iuliano Apostata, qui non solum a vita monasticha, vt fertur, sed etiam a Catholica fide desciuit. Hic, vt ait Ioannes Chrysostomus, omnium Imperatorum impijssimus bonos sanctosq. mores, Christianamq. vitam euertere studuit, dum monasticham vitam professos fœdissima sæuitia necandos, scholas item claudendas, sacros codices omnes comburendos, & ecclesias deuastandas curabat, Ecclesiæq. hostes, & apostatas fouebat. Hic denique, tamquam Christi hostis scelestissimus, vt eius nomen omnino deleret, si potuisset, anno a Christi Saluatoris nostri ortu 356. pro Templo Iudæis iterum, hoc est tertia vice, ædificãdo, etsi ipse Idolis seruiebat, pecunias tamen contulit, & artifices vndique euocauit furens, vt Domini sententiam euerteret, qui Templum Salomonicum deinceps instaurari non patitur. Hinc, vt ait Ioannes Chrysostomus, cum artifices hoc tam impium scelus tentassent, fundamentaq. aperire cœpissent, multamq. terram exhausissent, restaretq. vt iam structuram aggrederentur; protinus ignis exiliens e fundamentis multos exussit, & intempestiuam atque impiam pertinaciam interrupit. Quare hoc exemplo Iudæi, suum ipsorum statum funditus deletum esse, nec eum amplius instauratum iri monentur, Deo ita iubente, qui cum infirmitati nostrę prouidens Ecclesiam suam sanctam, & catholicam amplificari vellet, omnia illa subuerti & penitus tolli ita voluit, vt sine vlla cunctatione illis cessantibus, hæc vera esse, pro quibus in illis typus præcesserat, crederemus. Erat enim prius Hierusalẽ vrbs magna et regalis, at vbi Templum Dei CHRISTVS venit, qui cælestis Hierusalẽ cœpit aperire mysteria, deleta illa terrena,

Genebr. li. 1 Chrō. anno mũdi 3146. & 3638.

Esdr. 1. cap. 3. 4.

Esdra lib. 3. non canonico c. 5. & 6.

Geneb. li. 2. Chron. an. Christi 69.

Homil. 3. aduers. Iudaeos to. 5.

Homil. vt sup. ad finem.

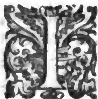
Geneb. li. 2. Chron. anno mũdi 4157.

coin

eo in templo lapis super lapidem non remansit. Erat prius Pontifex sanguine taurorum, & hircorum purificans populum: sed ex quo verus apparuit Pontifex, qui credentes suo purificaret sanguine, nusquam est ille Pontifex prior, nec vllus ei locus relictus. Altare fuit prius, & sacrificia celebrabantur: sed vbi venit verus AGNVS qui seipsum hostiam obtulit DEO, cuncta illa velut in tempus posita cessauerunt. Hæc ex Origene. Non est igitur quòd Iudæi tertium Templum materiale amplius expectent: tertium enim Templum spirituale aduenit CHRISTVS, qui de seipso, hoc est de Templo corporis sui dixit: Dissoluam Templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Instauratio autem, quæ hoc in loco memoratur, est de secundo Templo, quod Zorobabel inchoauit, vt in tertio libro, qui Esdræ dicitur, videre est. Hic enim & quartus quāuis canonici non sint, sunt tamen alicuius auctoritatis. Hæc de Schola Babylonica, necnon de Templi instauratione. Nunc reliqua persequamur.

Hom. 10. in Leuit. — *Mar. 14.* — *Esdr. lib. 3. cap. 5.*

BIBLIOTHECA GRAECA.

IN secundo Interfenestrio Bibliotheca Græcorum repræsentatur: in cuius priori parte Pisistratus Atheniensium Tyrannus, in secunda vero Seleucus Macedoniæ Rex, Nicanor dictus, vna cum alijs imaginibus depicti cernuntur. Pisistratus enim primus in Græcia creditur Bibliothecam instituisse: quam deinceps ab Atheniensibus auctam Xerxes Persarum Rex Athenarum potitus abstulit, & ad Persas asportauit. Seleucus vero longo post tempore Athenas referendam curauit. Id quod Inscriptiones, quæ infra leguntur, aperte docent: quarum prior in hanc legitur formam:

Gell. li. 6. Noct. ca. 17.

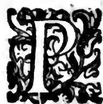
Pisistratus primus apud Græcos
Bibliothecam instituit.

Altera veró:

Seleucus Bibliothecam a Xerxe
asportatam referendam curat.

BIBLIO

BIBLIOTHECA ALEXANDRINA.

POST Græcam Bibliothecam in eodem Interfenestrio sequitur Bibliotheca Alexandrina, ab Alexandria Ciuitate nomen suscipiẽs, & a Ptolemæo Philadelpho; Ægypti Rege, & Stratonis discipulo, constructa. Hic enim, quod ad Bibliothecæ studium pertinet, cum Pisistratum æmularetur, maximis impensis vndique conquisitos libros describi curauit, septuagintaq. vel vt ait Gell. septingentis voluminum millibus Bibliothecam instruit, quam vt sacris etiam codicibus insigniret, vetus Testamentum ex Hebræo in Græcam linguã per septuaginta duos Interpretes ab Eleazaro Iudæorum Pontifice ad hanc rem pręstandam selectos trecentis plus minus ante Christum natum annis transferri curauit. Quod vt ab eodem Eleazaro facilius impetraret, Iudæos, ad centum viginti millia libertati restituit, & auri quinquaginta talenta ad crateras, & libatoria faciẽda, necnon & gemmas fere innumeras Hierosolymam misit. Hi autem septuaginta duo viri apud Pharum Nili insulã in singulis cellulis singuli, vt ait Augustinus, seorsum locati Biblia interpretati sunt, tanta Spiritus sancti virtute, vt in omnibus plane conuenirent, & ne in minimo quidem verbo discreparent, oracula de CHRISTO obscuriora, necnon de Sanctissima Trinitate Spiritus sancti instinctu contegentes, ne Ptolemæo eorum mysteriorum non capaci scandalum afferrent, & ne canibus sanctum darent. Bello tandem Alexandrino, quod Iulius Cæsar contra Ptolemæum gessit, vt Cleopatram ab ipso pulsam restitueret, cum Vrbs a Cæsare fuisset incensa, hæc etiam Bibliotheca deflagrauit, Translatione septuaginta Interpretum, ob diuinam prouidentiam, seruata. Huius Bibliothecæ Præfectus erat Demetrius Phalereus vir doctissimus, ac Theophrasti discipulus. Quare in prima huius Interfenestrij parte Ptolemæus rex, Demetrius Bibliothecarius, & Aristeas ὑπερασπιστὴς Regis, cernuntur, dum ille Bibliothecam ingenti librorum copia struendam curat, & Veteris Testamenti translationem procurandam studet. In altera vero parte septuaginta Interpretes sacros Codices Ptolemæo

Ioseph. li. 11. cap. 2. Euseb. li. 5. hist. Eccl.

Gell. li. 6. Noct. cap. 17.

Aristeas Philadelphi ὑπερασπιστὴς

Iustinus Mart. Apol. 1. ad Gent.

Aug. lib. 18. de Ciuit. Dei c. 42.

Geneb. li. 2. chron.

Aristeas protector Regis. Ex Hiero ep. 104. to. 3.

lemæo Regi offerre conſpiciuntur. Inſcriptiones autem ad haſce res explicandas ſunt duæ, quarum prima eſt:

Ptolemæus ingenti Bibliotheca inſtructa Hebræorum libros concupiſcit.

Altera vero eſt:

LXXII. Interpretes ab Eleazaro miſſi ſacros libros Ptolemæo reddunt.

BIBLIOTHECA ROMANORVM in tertio Interfeneſtrio depicta.

Pub.Vict. IBLIOTHECÆ publicæ, vnde triginta fuiſſe Romæ perhibentur, ex ijs autem duas ſaltem præcipuas, Palatinam ſcilicet, & Vlpiam extitiſſe narrant hiſtorici: hæc ab Vlpio Traiano, vt ait Gellius, in Templo fuit inſtituta: illa vero ab Auguſto in Palatino monte & in Apollinis templo tam Græcorum quàm Latinorum codicum copia mirifice fuit conſtructa, vt Suetonius, & Plinius teſtantur: Fuerunt item priuatæ Bibliothecæ permultæ, Domitiana, & Gordiana, necnon Iuliana, ſiue Cæſariana Græcis Latinisq. ſcriptis refertiſſima a Iulio Cæſare Marco Varroni commiſſa. Primus autem qui in Vrbem librorum copiam aduexit, fuit Paulus Æmilius, Porſena Macedonum rege deuicto. Sed Aſinius Pollio Romæ primus tam Græcas quàm Latinas Bibliothecas promulgauit, additis Auctorum imaginibus in atrio de manubijs magnificentiſſime conſtructo.

Gell. lib. 11. Noct. cap. 17. — Plin. lib. 34. cap. 7. — Suet. Tranquillus. — Plin. lib. 35. ca. 2. & lib. 7. cap. 30.

In hoc autem Interfeneſtrio de libris Sibyllinis hiſtoria, Palatinaq. Bibliotheca repræſentantur: vbi mulier quædam, Sibylla ſcilicet Cumæa, vt ſuſpicor, tres libros venales manu geſtans, coram Tarquinio ſuperbo rege, ſex alijs exuſtis, quos omnes oracula continere affirmabat, adſtare cernitur. Tarquinius enim pretium percontatus eſt: quod cum ſibi nimium & immenſum videretur; riſit, tantiq. eos nouem codices emere noluit: hinc mulier illa foculum coram eo igni appo-

Gell. li. 1. Noct. cap. 10. — Virg. Ecl. 4.

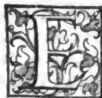
apposuit, tresq. libros ex nouem combussit. Id quod secunda etiam vice de tribus alijs factum fuit, Tarquinio de pretio percontante, idemq. pretium de sex reliquis libris Muliere postulante. Hinc tertia vice Tarquinius reliquos tres libros mercatur nihilo minore pretio quàm quod pro omnibus nouem fuerat postulatum. Quo facto, Mulier illa, vt ait Gellius, a Tarquinio digressa, nusquam postea loci visa fuit. Tres autē libri in Sacrarium repositi, Sibyllini fuerunt appellati: & ad eos quasi ad Oraculum quindecim viri adibant, cum Romani aliqua de re publica falsos consulere Deos cupiebant. Inscriptio ad hanc rem pertinens, hisce legitur verbis: *Gell. lib. 1. ca. 19.*

Tarquinius superbus libros Sibyllinos tres,
alijs a Muliere incensis, tandem emit.

IN altera huius Interfenestrij parte Augustus Cæsar inter litteratos, Virgilium scilicet & Horatium Poetas laurea decoratos, ceterosq. bonarū artium cultores, adstare cernitur: eiusq. Palatina, & pulcherrima quidem Bibliotheca, Latina videlicet & Græca repræsentatur, in qua Numeriani Imperatoris, & Marci Varronis viuentis Statuæ, teste Pollionè, fuerant locatæ. Inscriptio huius Bibliothecæ hæc est:

Augustus Cæsar, Palatina Bibliotheca
magnifice ornata, viros litteratos fouet.

BIBLIOTHECA HIEROSOLYMITANA
in quarto Interfenestrio depicta.

ECCLESIASTICI Viri, post Apostolorum tempora, hęreticis passim ingruentibus, summa cura, & pietate adlaborarūt, vt Catholicorum scripta, sacrarumq. litterarū interpretationes in Bibliothecas, quas in Templis habebant, reponerentur. Quod factum sane fuit, vt, cum ab illis viua semper voce erudiri homines non possint, litterarum saltem monimentis erudiantur. Quam profecto rem Alexander Episcopus *Eusob. li. 6. ca. 14. Et Hier. de Viris illust. to. 1. Et Niceph. Call. li. 7.*

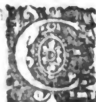
 Hiero-

Hierosolymitanus celeberrimus, qui Martyr sub Decio in carcere obijt, egregie quidem præstitit. Hic enim Hierosolymis insignem Bibliothecam instituit, in quam virorum Ecclesiasticorum scripta reposuit, Berilli, Hippolyti, Caij & aliorum quibus se adiutum in scribenda historia Ecclesiastica Eusebius testatur. Floruit Alexander circa annum Domini 254. temporibus Clementis Alexandrini, Origenis, & Narcissi: & extrema iam senectute, venerandaq. canicie eximius, vt idem ait Eusebius, & per pictores repræsentatur, Cæsareæ perillustre Christianæ fidei testimonium præsidis tribunali dedit, bonum certans certamen, stolamq. sanguine imbuens Episcopalem. Hoc igitur in loco Hierosolymitana repræsentatur Bibliotheca, in qua tres præsertim viros insignes, Diaconibus, & Clericis scribentibus, & id genus alia facientibus, videre licet, Alexandrum scilicet, & Narcissum, qui, eodem Eusebio teste, centū & sexdecim annos vixit, adsidentes, & Origenē adstantem, cum hic annos circiter triginta tunc temporis natus esset. Huius Bibliothecæ Inscriptio legitur hunc in modum:

Euseb. li. 6. histor. Eccl. ca. 32. & in Chro. Niceph. li. 5. cap. 27.

S. Alexander Episc. & Mart. Decio Imp. in magna temporum acerbitate sacrorum Scriptorum libros Hierosolymis congregat.

BIBLIOTHECA CAESARIENSIS in quinto Interfenestrio depicta.

Euseb. in Chron.

CÆSAREA, Vrbs Palestinæ, non procul a Monte Carmelo in littore Maris magni, quæ Turris Stratonis vocitabatur, ab Herode in honorem Cæsaris ædificata, Cæsarea denique nuncupata fuit. Hac in ciuitate Pamphilus Laodicenus Cæsareæ Palestinæ presbyter, qui glorioso tandem martyrio fuit decoratus, Bibliothecam insignem magno studio construxit, opera Eusebij Episcopi, cui maxima familiaritate coniunctus erat, adiutus, Pisistratum in sacrorum codicum ingenti coaceruatione adæquare contendens. Hic enim sua in Bibliotheca ad triginta voluminum millia habuisse, suaq. manu maximam

Hiero. de Viris ill. lust. to. 1.

mam partem librorum Origenis deſcripſiſſe narratur. Quæ omnia Hieronymus & Gennadius, Ecclesiaſticos ſcriptores toto terrarum Orbe inquirentes, miro ordine proſequuti ſunt: eorumq. ſtudia vno voluminis Indiculo comprehenderunt. Quare hac in Bibliotheca S. Pamphilus, Euſebius Epiſcopus, & Hieronymus conſpiciuntur: Pamphilus videlicet ex vna parte, ex altera vero Hieronymus actum ſcribendi repræſentantes. Ad Hieronymi pedes leo iacere cernitur, ſicut paſſim pingi ſolet, vt ex eo, ſi hac in re coniectari fas eſt, declaretur, maximum ſibi in eremo degenti cum belluis fuiſſe vſum & conſuetudinem, vt ipſemet hiſce fatetur verbis: O quoties (inquit) ego ipſe in eremo conſtitutus, & in illa vaſta ſolitudine, quæ exuſta ſolis ardoribus horridum monachis præſtat habitaculum, putabam me Romanis intereſſe delicijs. Sedebam ſolus, quia amaritudine repletus eram: horrebant ſacco membra deformia: & ſqualida cutis ſitum æthiopicæ carnis obduxerat: quotidie lacrymæ, quotidie gemitus: & ſi quando repugnantem ſomnus imminens oppreſſiſſet, nuda humo vix oſſa hærentia collidebam: de cibis vero, & potu taceo, cum etiam languentes monachi aqua frigida vtantur, & coctum aliquid accepiſſe, luxuria ſit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere ipſe damnaueram, ſcorpionum tantum ſocius & ferarum, ſæpe choris intereram puellarum. Hæc S. Hieronymus ad Euſtochium ſcribens. Ex quibus verbis eum inter feras in Eremo fuiſſe late patet; hinc, ſi conijcere licet, leonem ſecum habere pingitur. In hac vero Bibliotheca, legendi ſcribendiq. actu ipſe repræſentatur: propterea quòd eam, aliasq. permultas vidiſſe, contrectaſſe, necnon diligẽter lectitaſſe perhibetur. Euſebius autem in medio adſtans libros inquirendi, ſeu poſtulandi actum præſeferre videtur. Ceteri vero vel libros compaginare, vel diſponere hinc inde cernuntur. Huius Bibliothecæ Inſcriptio legitur in hanc verborum formam:

Hierony. to. 1. ep. 22.

Hier. de viris illuſt. to. 1.

S. Pamphilus Preſb. & Mart. admirandæ ſanctitatis, & doctrinæ Cæſareæ ſacram Bibliothecam conficit, multos libros ſua manu deſcribit.

BIBLIOTHECA ROMANORVM PONTIFICVM in angulo ad læuam frontiſpicij Bibliotheca depicta.

IBLIOTHECAM Pontificiam iam inde a Petro, primo Chriſti Vicario ortũ habuiſſe,& a Bibliorum codicibus, præſertimq. Euangelijs,Epiſtolis Petri, Pauli, Iacobi, Ioannis, & Iudæ, necnon Apoſtolorum Actis, & Ioannis Apocalypſi,deinde Epiſtolis Decretalibus, vel Conſultationibus ſiue Conſtitutionibus Synodalibus, vel rebus id genus alijs per ſummos Pontifices eiuſdem Chriſti Vicarios, & Petri ſucceſſores incrementum paulatim accepiſſe credendum eſt. Huius rei indicium luculentiſſimum ex eo haberi poteſt, quòd teſte Hieronymo, ex cunctis Chriſtiani orbis partibus ad Archiuũ Romanũ, in quo œcumenica Concilia aſſeruabantur, pro dubiorũ ſolutione frequẽter confugiebatur,vel,cũ in Canone aliquo quid, corruptum vel deprauatũ eſſe iudicabatur. Id quod etiã ex quodam S. Gregorij Magni loco planum fit, qui, cum dubitatio ſeu difficultas quędã de Epheſino concilio orta fuiſſet, ait: Romani Codices multo veriores ſunt quàm Græci. Ex concilio item Romano Gelaſij tempore celebrato, in quo de Archiuo & Scrinio Romanis, deq. Bibliothecarijs, Scribis, & Notarijs, & Scriniarijs frequens cõmemoratio fit, Eccleſiã Romanam ingenti librorum copia abundaſſe dicendũ eſt. Ex libro denique Pontificali, conſtat Hilarum ſanctum duas in Palatio Lateranenſi conſtruxiſſe Bibliothecas,quæ,vt dictum eſt, a S. Petro originem traxerũt. Hinc in priori anguli parte S. Petrus repræſentatur, qui vni, genuflexo, alijs adſtantibus,mandare videtur, vt ſacros Codices ſuper altare poſitos aſſeruandos curaret. Hæc autem ſacros Codices aſſeruandi cura fuiſſe demandata iudicatur, cum Petrus ab vrbe decedere, & in Galliam, atque in Hiſpaniam, necnon in alias Prouincias proficiſci ſtatuit,vt Chriſtianam fidem propagaret,ac promulgaret, ſicut re ipſa fecit: tunc enim,Linum & Cletum Diaconos, ſuos item diſcipulos,corepiſcopos, ſeu coadiutores inſtituit, eiſq. Eccleſiaſticas functiones Romæ commiſit: Cleto autem Clementem, Petri & Pauli auditorem,ſucceſſiſſe

Athanaſ. ad Marcũ Papã.

Hierõ. ad Pãmach. ep.52.to.2 Et Euſeb.li.18. c 11.

Regiſt. li. 5. ep.14.

Hilarus Pontifex, nõ Hilarius, vt a nonnullis falſo ſcribitur.

S. Ignatius eiuſdem Petri diſcipulus & Chriſti Martyr affirmat. Id quod ſacro Miſſæ Canoni ſatis conſonum eſſe videtur, vbi prius quidem Linus, deinde Cletus, tertio autem loco Clemens leguntur. Nec ſilentio prætereundum eſt, nonnullos ratos fuiſſe eundem cũ Cleto Anacletum. Hinc Cæſar Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis ait ex Ignatij teſtimonio, Clementem Cleto ſucceſſiſſe, atque ita pro Anacleto legendũ eſſe: nam in eiuſdem Ignatij epiſtola, Anacleto Clemens non Cleto ſucceſſiſſe legitur. Sed quia de huiuſmodi hiſtoria, dictorũq. Petri ſucceſſorũ ordine maxima eſt inter Scriptores controuerſia, ſatis eſt eam tetigiſſe, pro ea ſcilicet re exponenda, quæ ad noſtrũ negocium pertinet. Qui vero de hac controuerſia varias Scriptorum opiniones, necnon ſententias videre cupit, ad Annales Eccleſiaſticos Cæſaris Baronij cõfugiat, qui huius generis difficultatem fuſiſſime, & eruditiſſime quidem pertractat. Vt autem ad rem noſtram reuertamur, ſicut Bibliothecam Vaticanam iam inde a Petro ortum traxiſſe, ita etiam ab eodem de ea conſeruãda curam Succeſſori ſuo fuiſſe demandatam, coniectari licet, vt ex Inſcriptione, quæ infra legitur, videre eſt:

S. Ignat. epi. 4. ad Mariam Caſſobolitem.

Tomo 1. an. Chriſti 69.

S. Petrus ſacrorum librorum Theſaurum in Rom. Eccleſia perpetuo aſſeruari iubet.

IN altera huius anguli parte Summi Pontifices repræſentantur, qui Bibliothecam Vaticanam inſtituerunt, vel auxerunt, ſiue conſeruarunt. Hæc primum, vt dictum eſt, in Lateranenſi Patriarchio fuit, vbi olim Romani Pontifices reſidebant: deinde Auenionem, quò Romanam ſedem Clemens V. aduexit, tranſlata, Martini V. opera Romam iterum perducta, in Vaticano tandem ſita eſt, vbi Pontifices reſidere ſolent. Quamuis autẽ multi eam in dies auxerint, duo tamen ſummi Pontifices Bibliothecam in Vaticano inſigniter conſtruxerunt, & auxerunt, hoc eſt, Nicolaus V. Pont. Max. natione Lunenſis ex oppido Sarazano, qui miſſis doctis viris conquirendorum vndique Codicum gratia, vt Volaterranus teſtatur, Bibliothecam Vaticanam ampliorẽ reddidit, confuſis eouſque, ſparſiſq. libris, neque vllo certo, aut digno loco interkluſis,

Volaterr. libro 22. Anthrop.

terclusis. Hanc item Sixtus IV. non solum amplificauit, sed etiam in nobiliorem locum reposuit, honestiori structura exornauit, armarijs, pluteisq. digessit; atque Ecclesiæ decori, studiosorumq. consuluit cōmoditati. Sed SIXTVS V. ita eam rebus quibuscumque illustrem reddidit, vt ceteros omnes, qui Bibliothecas instituerunt, facile superarit. Inscriptio, quæ infra legitur, hæc est:

Romani Pontifices Apostol. Bibliothecam magno studio amplificant, atque illustrant.

Huic Vaticanæ, & Apostolicæ Bibliothecæ aliquem semper & vitæ probitate, ac doctrina Virum insignem præfuisse credendum est. Qui autem ipsi Bibliothecæ præerat, in Romana curia & Bibliothecarius & Cancellarius aliquando fuit appellatus, cuius munus erat, codices omnes accuratissime custodire, Bullas, seu Diplomata, vel Epistolas decretales summorum Pontificum scribere, necnon dictare, actaq. Conciliorum, & synodalia, idq. genus alia exscribere, & conseruare. Quæ item nostra ætate Sedis Apostolicæ faciunt Cancellarij, ea omnia huius generis Præfectus præstare solebat; isq. Papæ amanuensis, siue scribarum princeps, vel a secretis poterat nuncupari: Bibliotheca enim Pontificia velut Cancellaria, vtq. hoc tempore loquimur, Secretaria quædam erat.

De Præfectis Bibliothecæ Vaticanæ.

Trittemius de Scrip. Eccle. et Platina in vita Leonis 4.

GRegorius II. in Patriarchio nutritus, & a Sergio Papa Subdiaconus, & Sacellarius, ac postmodum Diaconus creatus Bibliothecæ Lateranensis curam suscepit, vt Anastasius Apostolicæ olim Bibliothecæ instaurator, & custos affirmat.

Bartholomæus Platina Cremonensis vir suo tempore doctissimus, Scriptor Apostolicus, & Sixti IV. familiaris, vt alios Bibliothecarios, de quibus nihil scriptum reperire potui, silentio inuoluam, Bibliothecæ Vaticanæ ab eodem Sixto IV. Pontificatus Anno VI. M. CD. LXXV. Præfectus fuit institutus: atque huiusmodi munus perpetuū fore decretum est.

Bartholomæo Platinæ Bartholomæus Manfredus Clericus Britonnensis Diœcesis, linguarum peritia insignis, eo demortuo

tuo, successit Anno XI. eiusdem Pontificatus M. CD. LXXXI. Post hos creati sunt temporibus suis qui sequuntur.

Christophorus persona Romanus Prior sanctæ Balbinæ creatus Anno M. CD. XXCIV.

Ioannes de Dionysijs Venetus Anno M. CD. XXCVII.

Hieronymus Cathalanus Archidiaconus Barcinonēsis, qui fuit Alexandri VI. cubicularius, Anno M. CD. XCIII. eiusdemq. Pontificatus anno II.

Ioannes Fonsalida Hispanus Episcopus Interannēsis Anno M. CD. XCV.

Fr. Volaterranus Archiepiscopus Ragusinus Anno M. D. V.

Thomas Ingeramius, alias Phædrus Volaterranus. M. D. X.

Philippus Beroaldus Iunior Bononiensis, An. M. D. XVI.

Fr. Zenobius Accarolus Florentinus ordinis Prædicatorum Anno M. D. XVIII.

Hieronymus Aleander Carnus Archiepiscopus Brundusinus Cardinalis, Anno M. D. XXXVII.

Augustinus Steuchus Eugubinus Episcopus Chisamensis cōgregationis sancti Saluatoris Bononiēsis, An. M. D. XXXVIII.

Marcellus Ceruinus Politianus Presbyter Cardinalis, qui fuit Pontifex, a Paulo III. creatus, Anno M. D. XLIIX.

Robertus de Nobilis Politianus Diaconus Cardinalis à Paulo IV. creatus, Anno M. D. LV.

Alphonsus Carafa Neapolitanus Diaconus Cardinalis, Anno M. D. LVIII.

Marcus Antonius Amulius Presbyter Cardinalis Venetus, Anno M. D. LXV.

Guilielmus Sirletus Presbyter Card. Calaber, An. M. D. LXXII.

Antonius Carafa Neapolitanus Presbyter Cardinalis a SIXTO V. Bibliothecarius, Anno M. D. XXCV. creatus ad hanc vsque diem Bibliothecæ fungitur præfectura.

De Custodibus Bibliothecæ Vaticanæ.

VT autem tot millium librorum curæ, atque conseruationi melius incumbi posset, idem Sixtus IV. duos Custodes fidei spectatæ, ac diligentiæ Viros, qui Bibliothecarium iuuarent, instituit: atque huiusmodi custodiam perpetuo duraturam decreuit, sicut de Bibliothecario dictum est. Inter

Custo-

Custodes vero, vt ceteros, qui iam inde ab eo tempore fuerunt, præteream, hoc munere functi sunt, Faustus Sabeus, & Nicolaus Maioranus Hydruntinus: huic vero per promotionem ad Episcopatum Monopolitanum successit Guilielmus Sirletus Squillacensis. Huic autẽ per promotionẽ ad Protonotariatũ (qui tãdem presbyter fuit Cardinalis, & Bibliothecarius creatus M. D. LX.) successit Hieronymus Sirletus Guilielmi frater.

Fausto Sabeo successit Federicus Ranaldus Valuen. & Hieronymo Sirleto successit Marinus Ranaldus Valuen. Federici frater: atque ambo tẽpus in præsens Bibliothecam ipsam Vaticanam summa fidelitate, summaq. industria, incredibiliq. labore pertractant, custodiunt, omniq. ex parte conseruant.

De Librarijs, vel Scriptoribus Bibliothecæ Vaticanæ, Librorumq. numero.

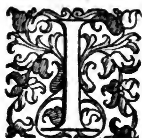
SIXTVS IV. vt Bibliothecæ Vaticanæ vtilitati, omni conatu consuleret, tres Librarios, hoc est, codices & scripta describentes, Latinum scilicet, Græcum, & Hebræum instituit: quibus Paulus IV. tres alios, duos videlicet Græcos, vnumq. Latinum adiunxit.

Marcellus autem Ceruinus, qui olim Bibliothecarius fuit, librorum correctores, &, vt sic dixerim, reuisores duos instituit.

SIXTVS vero V. qui in rebus præclaris conficiundis a nemine superatur, sed ipse potius ceteros omnes longe superare videtur, vt nihil ad Bibliothecæ Vaticanæ decus & ornamentum, nihilq. ad publicam vtilitatem, atque commoditatem præstandam desiderari posset, multa alia, multoq. maiora omnia studiose molitur, Bibliothecamq. ipsam Vaticanam, Viris doctissimis ita exornat, vtilitatibus & commoditatibus, ornamentisq. ita auget, vt nihil hac nobilius, nil celebrius, nil denique, quod ad Bibliothecas pertinet, post hominum memoriam gloriosius vmquam fuerit. Hac in Bibliotheca Vaticana omni scientiarum linguarumq. genere refertissima, Codices præsertim manuscripti, & innumeri quidem, miro ordine asseruantur, & custodiuntur. Hæc hactenus. Nunc reliquum est, vt cetera persequamur.

DE

DE CONCILIIS AD DEXTERAM BIBLIOTHECÆ VATICANÆ depictis.

IAM inde a priscis illis temporibus tum apud Hebræos tum etiam apud alias Nationes Concilia & Conuētus pro dissidijs seu litibus dirimendis, erroribusq. corrigendis, siue rebus decernendis, ac legibus sanciēdis publice haberi cœperunt. Sic Aegyptios ac Persas, vt narrat Herodotus, sic Moysen & Iosue habito Populorū Conuentu factitasse Iosephus testatur. Sed vt Populi Hebræi, aliarumq. Gētium exempla ad hanc rem pertinētia silentio prętermittā, Apostolorum Concilia post Christi aduentum celebrata breuiter recensebo: deinde ad Synodos Generales in Bibliotheca Vaticana Pictorum penicillo repræsentatas statim aggrediar describendas. *Herod.l.1.* *Iosephus de Antiqu.*

Concilium Hierosolymitanum primum fuit de electione Mathiæ, vt habetur in actibus Apostolorum. Secundum de septem Diaconorum electione. Tertium de Circumcisione gentibus non imponenda. Quartum de legalium ad tempus permissione donec Synagoga cum honore sepeliretur, vt Beda, Carthusianus, & alij testantur. *Act. 1.* *Act. 6.* *Act. 15.* *Act. 21.*

Primum fuit statim post Christi Ascensionem. Secundum anno primo post Christi mortem ante conuersionem Pauli, qui & eodem anno conuersus est. Tertium anno quartodecimo post Christi Ascensionem, & Pauli conuersionem sub Petro & reliquis Apostolis, Claudij tempore Imperatoris. Quartum autem non multo post etiam sub Petro. Sed tunc temporis tam Apostolorum quàm Presbyterorum Synodus, vt habetur in Actibus Apostolicis, cogebatur. Hinc summi Pontifices Concilia habere cœperunt. *Act. 15.*

Cornelius autem primus omnium in Vrbe Roma sexaginta Episcoporum, totidemq. Presbyterorum, ac Diaconorum

contra hæresim Nouatianam Synodum habuisse creditur: primusq. omnium Marcellus sanciuit, nullum Conuentum indici licere, nullumq. a quibusuis actum haberi ratum sine Romani Pontificis auctoritate. Id quod Iulius etiam, Damasus, & Gregorius summi Pontifices statuerunt, seu potius statutum confirmarunt.

Lib. 2. cap. 12. de Auct. Pot. et Immun. Eccl.

Quamuis autem multa Concilia generalia, necnon & alia ab Imperatoribus, ac Regibus fuerint congregata, vt Anastasius Germonius, Archidiaconus Taurinēsis vir in vtriusque iuris scientia apprime eruditus, ac bonarum artium peritissimus diffuse, & exacte quidē in suo Libro de Sacr. Immunitat. narrat, summorū tamē Pontificum permissu, seu potius hortatu, vt idem Germonius plene docet, fuerunt indicta. Hæc hactenus: nunc reliquum est, vt ad institutum nostrum accedamus.

DE CONCILIO NICAENO PRIMO

A tergo introitus Bibliothecæ Vaticanæ ad dextram repræsentato.

CVM Romani Principes, quorum Imperio Vniuersus fere terrarum Orbis olim subijciebatur, passim in Christianum nomen sæuirent, Concilia Ecclesiastica non tam publica quàm priuata fuisse credendum est.

At vbi Constantinus magnus Christianam religionem, volente Deo, complexus est per baptismum, quem a sancto Siluestro Papa suscepit, tunc Ecclesiæ catholicæ Romanæ de Christianæ rei summa agere publice licuit per eundem Constantinum, quo imperante Nicænus frequens Conuentus, itemq. primus ac celeberrimus omnium, Lateranensi generali secundo excepto habitus est in Nicæa Bithyniæ Vrbe, Anno Domini 316. vel 324. Episcopi trecenti decem & octo ex vniuerso Christiano Orbe congregati interfuerunt,

fuerunt, atque inibi Arianæ perfidiæ impiam blasphemiam condemnarunt. Arius enim Alexandriæ Presbyter nomine magis quàm re ipsa, gloriæ atque laudis nouitatisq. improbæ cupidus in sanctissima Trinitate inæqualitatem esse affirmabat. Quæ profectò hæresis ceteris omnibus fuit perniciosior. Hinc de Mysterio Trinitatis loquens Augustinus sanctus, nil eo difficilius quæri, nullibi periculosius errari, nihil denique fructuosius inueniri posse ait. Fuit etiam alijs amplior, quia post Constantini mortē, vt alios prætermittā, Constantium & Valentem Imperatores, & Theodericum Gothorum Regem patronos inuenit per totum Terrarum orbem diffusa, & quamuis in Alexandria, teste Hieronymo, fuerit scintilla erroris, totum tamen orbem depopulata est flamma eius. Quare in hoc Concilio Homousion, hoc est eiusdem cum Patre substantiæ Filium scribi, fateriq. debere firmissima omnium sententia acclamatum, ac per symbolum definitum est: in quo addita sunt nonnulla in Symboli Apostolorum declarationem contra hæreses insurgentes in aliquot fidei articulos. Nam contra errorem Manichæorū, Deum creatorem inuisibilium, diabolum vero visibilium creatorem impie asseuerantiū, in illo articulo: *Creatorem cæli & terræ*, additum est: *Visibilium, & inuisibilium*. Contra autem pestiferam ac detestandam blasphemiam Arij additum est: *Ex patre natum*, scilicet Filium Deum de Deo, consubstantialem Patri. Hæc, et alia pro rei maiori explicatione fuerūt expressa.

lib. 1. de Trin. c. 3. tom. 3.

Lib. 3. in Ep. ad Galat. c. 5. to. 6.

S. Thom. 1. p. q. 36. ar. 2. et 22. q. 1. ar. 9. & 10.

De his fusius infra pag. 61.

Huic Synodo, quæ in Aula Regia per pictores repræsentatur, Pontifex non interfuit, sed Vitus & Vincentius Romani Presbyteri, quos nunc Cardinales appellamus, & Hosius Cordubensis Episcopus Constātino Imperatori gratissimus loco Siluestri præsederūt. Duo illi Presbyteri, seu Cardinales purpureis vestibus induti cernuntur, vt Cardinales fuisse facilius pateat: nam ad illud vsque tempus Cardinales Galero rubro atque purpura donati non erant, cū id in Concilio Lugdunēsi primo sub Innocētio iiij. Federico ij. Imperāte, factū sit, vt suo loco dicemus. Hosius vero Cordubēsis vir quidē celeberrimus Episcopalibus indumentis ornatus inter dictos Cardinales & Episcopos chorū efficientes, & adsidētes, repræsentatur. Huic Concilio Episcopi, Archiepiscopi, & Patriarchæ interfuerunt:

Hist. Eccl. lib. 2. c. 1.

H 2 inter

Breu. Ro. 6. Decebr. Hist. Eccl. lib. 2. c. 1. Niceph. lib. 8. c. 14. & 19. & Martyrol. 11. Sept. Niceph. lib. 8. c. 15. & 42. & Martirol. Rom. 14. Decembr. Hist. Eccl. lib. 2. c. 1.

inter quos fuit Nicolaus Myræ Episcopus, & ceteri vitæ sanctitate illustres, quorum alijs ob catholicam fidem oculus effossus, alijs vero suræ abscissæ erant, adeo, vt reliquiæ Martyrum eò conuenisse viderentur. Claruerunt autem hoc in Concilio inter sanctos viros Paphnutius Ægyptius, & Spyridion Cyprius Episcopi, duo ex ijs confessoribus, qui olim sub Maximino Imperatore dextro orbati oculo, sinistroq. poplite mutilati ad metalla fuerunt damnati. Hic autem Sanctus scilicet Spyridion prophetiæ quoque dono, & signorum gloria inclytus fuit, & in eadem Synodo Philosophum Ethnicum christianæ fidei insultantem deuicit, & ad fidem perduxit, vt ad læuam Concilij, extra tamen Conuentum, videre est, vbi Spyridion venerando aspectu senex, & bacillo innixus oculo dextro orbatus, ac sinistro poplite truncatus, philosophum cogitabundum & conuictum alloquens repręsentatur.

Hist. Tripart. & Breu. die 2. Maij.

Ad dextram vero partem extra item Patrum Conuentum sanctus Athanasius tunc Diaconus, deinde presbyter ordinatus ab Alexandro Episcopo Alexandrino, in cuius locum successit, adstare cernitur, qui cum Alexãdro Episcopo, qui alteri philosopho silentiũ imposuit, contra hæreticos disputauit.

E regione autem eorum, qui loco Pontificis præsederunt, Constantinus Imperator humiliori loco sedere conspicitur: quod tamen Episcoporum iniussu facere ausus non fuit. Hic orationem ad Patres habuit, vniuersoq. Concilio largissimam ex publico subministrauit annonam, commeatumq. omnibus pro itinere faciundo suppeditauit, & eos præsertim, qui pro Christi fide tormenta passi fuerunt, exosculatus est non semel pro ea scilicet veneratione, qua Christi fideles prosequebatur maxima. Hinc libellos contra aliquem sacerdotem accusationem continentes ab aduersarijs aut æmulis sibi oblatos igne comburendos mandauit, dicens: Hæ accusationes in magni Iudicij die Iudicem suum habebunt: mihi enim homini sacerdotum causas iudicare non licet.

Hist. trip. lib. 2. c. 1.

Ad Concilij læuam in eminentiori loco, siue in suggesto, vnde sermo ad populum haberi solet, Diaconus legendi actu cernitur pro Nicænæ fidei acclamatione, Arianæq. blasphemiæ damnatione promulganda. Arius autem ad inferiorem suggesti partem coram Patribus adstare conspicitur: quodq. in cor-

in corde eius latebat virus, in ipsius facie clare indicatur: squalido enim ore, atque inculto, pannis, curis, mœroreq. obsitus per Pictorem repræsentatus est: atque ita, vt animam euomere velle videatur, sicut ei miserrime euenisse narratur. Hic enim Constantinopoli secessum petẽs exonerandi ventris causa, effluentibus foras intestinis miseram euomuit animam, mox experturam iudicium eius: de quo ipsum perperam sensisse, iudicatum fuit. *Arij obitus ex Volaterr.*

Nec silentio prætereundum censeo quod de Patrum subscriptione diuinitus factum est: Musonius enim & Chrysanthus, vt Nicephorus narrat, cum suum diem obijssent antequam sacræ Synodo finis fuisset impositus, Patrum consilio Codex Decreta omnia complectens & obsignatus demortuorum Episcoporum sepulchro pro eorundem subscriptione recipienda, diuina ope implorata appositus fuit: hinc postridie, facto mane, Codex ipse obsignatus, demortuorumq. Episcoporum chirographis proprijs suo loco subscriptus, ac munitus, a Concilij Patribus fuit inuentus. Quæ res tantæ admirationi ac stupori omnibus extitit, tantæq. auctoritatis, venerationisq. apud omnes fuit, quantã verbis nemo explicare potest. Hinc non solum ob ingentem Patrum & Sanctorum numerum, aliasq. ob causas plurimas, verum etiam ob huius generis factum tam illustre, tamq. admirandum, magnum Concilium non immerito dici potest. *Nicephorus lib. 8. cap. 23. de Concilio Nicæno.*

Hoc fuit primũ inter quattuor illa Concilia celeberrima, quibus scilicet Nicæno 1. Constantinopol. 1. Ephæs. 1. & Chalcedonensi tamquã 4. Euangelijs honorem præstandum esse sanctus Gregorius ille magnus affirmauit. Huius Concilij inscriptio in hanc legitur verborum formam: *Reg. lib. 1. c. 24. sub fine, & lib. 2. cap. 49.*

S. Siluestro PP. Fl. Constantino Magno Imp.
Christus Dei F. Patri consubstantialis declaratur,
Arij impietas condemnatur.

Ad dextram Bibliothecæ partem inter primam fenestram & angulum Concilio Nicæno annexum librorum Arianorum

rum combustio repræsentatur, vt ex inscriptione, quæ legitur eo loco, videre licet.

Ex Decreto Concilij Constantinus Imp. Libros Arianorum comburi iubet.

Socrates lib. 1. c. 8. & 22. & Sozomen. lib. 1. cap. 11.

Hic autem non solum Arianorum libros cremari mandauit, sed eum etiam, qui ipsos celare deprehensus fuisset, capitali supplicio afficiendum decreuit.

DE CONCILIO
CONSTANTINOPOLITANO I.

In primo Interfenestrio ad Bibliothecæ Vaticanæ dextram depicto.

Iustin. lib. 4. Et Plin. lib. 4. c. 11. Cal. Rhodig. lib. 19. antiqu. lect. c. 6.

CONCILIVM Constantinopolitanum primum Constantinopoli Thraciæ Ciuitate pulcherrima ac perillustri, nec non vtriusque linguæ, Cælio Rhodigino teste, monumentis celeberrima, olim Bizantio a Bizante conditore seu Bize Megarensium classis præfecto dicta, deinde vero a nomine Constantini, qui eam instaurauit, & auxit, muroq. cinxit, Constantinopoli, & noua Roma olim nuncupata coactum fuit Anno Domini tercentesimo octuagesimo tertio ex Episcopis Orthodoxis centum, & quinquaginta, Macedonianis vero triginta sex tempore Damasi Papæ, & Theodosij senioris Imperatoris contra Macedonium Episcopum Constantinopolitanum, qui Spiritum sanctum Deum esse negabat, & creaturam esse affirmabat. Quare vt ad Spiritus sancti alluderetur personam, de qua præsertim hoc in Concilio habetur sermo, splendor ingens vel flamma ignea, per quam Spiritus sanctus significatur, e cælo descendens super altare inibi depicto stare cernitur.

Huic Concilio interfuerunt quattuor præsertim Patriar-

chæ

chæ, Gregorius videlicet Nazianzenus Patriarcha Constantinopolitanus. Timotheus Alexandrinus, Melitius Antiochenus, & Cyrillus Hierosolymitanus, Theodosio seniore Imperatore præsidente, vt ad dextram huius fenestrę partem videre est. Ad hanc eandem partem Episcopus in suggesto adstare, & ad Patres sermonem habere cernitur. Ad læuam Interfenestrij conspicitur historia de abdicatione & depositione, electioneq. Episcopi Constantinopolitani. Gregorius enim Nazianzenus dum Nazianzi esset Episcopus ob singularem diuinarum litterarum scientiam, propter quam Theologi cognomen consecutus est, nec non ob magnam vitæ sanctitatem Constantinopolim ad eam gubernādam Ecclesiam accersitus fuit: hinc Ciuitatem hæresibus laborantem expurgauit & ad catholicam fidem reduxit: quod autem summum ei omnium amorem conciliare debebat, multorum sibi parauit inuidiam. Itaque cum inter Episcopos magna ob id orta fuisset seditio, sponte ipse cedens Episcopatui, illius Prophetæ dictum vsurpauit dicēs: Si propter me commota est hæc tempestas, deijcite me in mare vt vos iactari desinatis. Gregorius igitur cum Nazianzum redijsset, Timotheus Alexandrinus Maximum quendam Cynicum Apollinaris væsania infectum Episcopum Constantinopolitanum creauit, quem Patres hoc in Conuentu Constantinopolitano antequam ceterarum rerum agendarum sumeretur initium, dignitate Episcopali nudatum ab Ecclesia eiecerunt, Nectariumq. laicum Tarsensem tunc Prætoris Magistratu Constantinopoli conspicuum, virum quidem prudentem, & litteratum, vitęq. probitate, catholicaq. fide insignem Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopum instituerunt, quam scilicet Ecclesiam post Romanam, primatum obtinere debere decreuerunt, nouamq. Romam esse dixerunt. Quamuis autem laicum ad Episcopalem sedem statim promouere non liceat, id tamen ob nimiam Clericorum penuriam iure factum fuit: propterea quòd nemo Constantinopoli inueniri potuit, qui vel Ariana, vel Macedoniana hæresi respersus non esset. Hoc denique in Concilio Macedoniana hæresis vel blasphemia damnata est, Symbolumq. fidei editum fuit nulla penitus in re ab eo diuersum, quod nunc in Ecclesia publice canitur, pręterquam quòd

Cōcilij Patres præcipui.

Greg. Nazianz. cur Theologus dicatur.

Greg. Nazianz. abdicatio.

Hist. Eccl. lib. 9. c. 18.

quòd ſolum ibi legitur: *Spiritum ſanctum a Patre procedentem,* ſuppreſſa Filij perſona, quæ deinde ad maiorem explicationẽ poſt Nicænum & Conſtantinopolitanum I. fuit expreſſa: vbi enim nunc dicimus: *Et in Spiritum ſanctum Dominum, & viuificantem, qui ex Patre, Filioq. procedit: qui cum Patre, & Filio ſimul adoratur, & conglorificatur,* in Symbolo Conſtantinopolitano hunc in modum dicitur: *Et in Spiritum ſanctum Dominum viuificantem ex Patre procedentem, cum Patre & Filio ſimul adorandum, & conglorificandum;* Quæ omnia etſi eadem ſunt cum ijs, quæ nunc in Symbolo inter Miſſarum ſolemnia leguntur, pro maiori tamẽ declaratione addita ſunt nonnulla in Concilijs, ad peruerſorũ, impiorumq. hominũ os obſtruendũ, piorumq. ſententiã confirmandã: conſubſtantialemq. cum Patre & Filio Spiritum ſanctũ eſſe, in hac Synodo fuit declaratum. Huius Concilij inſcriptio in hanc legitur verborũ formam:

Symb. Ro.

Symb. Cõſtantinop.

De ſymbolo Apoſt. Nicæni, Cõſtantinop. & Athan. multa notatu digna ſcribũtur a S. Bonau. lib.3. Sent. ar.1.q.1.

S. Damaſo Papa & Theodoſio ſen. Imp. Spiritus ſancti diuinitas propugnatur, neſaria Macedonij extinguitur.

DE CONCILIO PRIMO EPHESINO

In ſecundo Interfeneſtrio ad dextram Bibliothecæ depicto.

ONCILIVM Epheſinum primum habitum eſt non ſolum contra Pelagium, ſed etiam contra Neſtorium Conſtantinopolitanum Epiſcopum, qui purum hominem e Beata Maria ſemper Virgine natum, vt aliam perſonam carnis, aliam vero faceret diuinitatis, affirmabat: nec vnum Chriſtum in diuinitate & carne ſentiebat, ſed ſeiunctim alterum Dei filium, alterumq. hominis prædicabat. Coactum eſt hoc Concilium ſub Theodoſio iuniore Imp. qui præſens adfuit, & Cæleſtino Pontifice circa annum Domini 436. ducentiſq. Patribus in Ciuitate Epheſina, Vrbe maritima Ioniæ, emporioq. Aſiæ

Neſt. poſt Chryſoſt. Epiſc. Conſtantinop.

Asiæ citerioris celeberrimo, Amazonum opere, Dianæq. templo in primis nobilitato, celebratum fuit.

Huic Concilio interfuerunt duo Patriarchę, Cyrillus scilicet Patriarcha Alexandrinus, & Arcadius Episcopus, necnon Philippus Presbyter, quē nunc Cardinalē vocitamus, Pōtificis loco præsederunt, & in eminentiori parte per pictores repræsentātur. Cyrillus vero, qui Concilio præsedit, Mitra & Pallio cernitur insignitus. Hoc itē in Cōcilio, cui S. Augustinus morte præuentus interesse nō potuit, nō modo Nicænæ fidei Symbolum prolixe explicatum est, atque ita vt hæc Synodus vniuersæ doctrinæ christianæ summa quædam non immerito dici possit, verum etiam Beatam Mariam semper Virginem nō modo χριστοτόκον, id est Christi Matrem, sed θεοτόκον, hoc est vere filij Dei Genitricem siue Deiparam, & in Christo vnam esse tantum personam in duabus naturis, diuina scilicet & humana, declaratum fuit.

Cōcilij Patres præcipui.

B. Maria Virgo Deipara.

Hinc ad superiorem huius Interfenestrij partē Maria Virgo filium, Christum Saluatorem nostrum in sinu gestās conspicitur. Nec sine diuino consilio factū esse credendū est, vt in hac scilicet Ciuitate præsertim Ephesina, sacra hæc Synodus fuerit celebrata: nam sicut Diana Virgo falso ac superstitiose a Gentilibus inibi colebatur, ita contra factum est, vt Beata Maria semper Virgo, Virgo, inquam, ante partū, in partu, & post partū, quæ nec primam similē visa est, nec habere sequentem, vt sacrosancta testatur Ecclesia, Dei Mater declararetur ac nominaretur, debitoq. cultu a Christi fidelibus, falso cultu exploso, non solum tamquam Christotocos, verum etiā tamquam Theotocos iure quidem veneranda, colendaq. esset.

Antiph. ad Laudes Natiu. Domini.

Theotocos, Dei Mater.

Diaconi hinc inde libros legendi actu repræsentātur, libriq. hæresibus respersi e mensa quadam in terram deijciuntur. Vnus autem prope Cyrillum Patriarcham Alexandrinū litteras Apostolicas publice coram Patribus legere cernitur.

Ad dextram eiusdem Interfenestrij partem peregrinū, siue mendicum quemdam innixum arundini, intra quam inclusæ litteræ synodi Ephesinæ ad Patres Constantinopoli degentes deferebantur, videre licet. Fautores enim Nestorij Constantinopoli commorantes vbi primum resciuerunt, Antesignanum suum, Nestorium scilicet in synodo Ephesi-

I na

na fuisse condemnatum, omnes mox vias terra mariq. ita intercluxerunt, & obseruarunt, vt nemo e Concilio Ephesino Constantinopolim, vel Constantinopoli ad Concilium ire potuisset. Hinc singulari Dei prouidentia factum fuit, vt Epistola, quam Cyrillus Alexandrinus nomine synodi Ephesinæ ad sanctos Episcopos, & Monachos scripsit, opera cuiusdam mendici, qui eam in scipione, seu arundine inclusam gerebat, perlata fuerit. Hic namque d um serio mendicare se fingit, vna cum arundine ipsam quoque Epistolam dictis Patribus reddidit, vt ex Actis Concilij Ephesini a Theodoro Peltano editis constat.

To.2.c.19. pag.406.

Nec silentio prætereundum est, vbi primum Concilio finis fuit impositus, lustrationem, siue vt nunc dicimus, processionem Episcoporum fuisse celebratam: qua in re facienda tapetis, ac peristromatibus, siue auleis stratas fuisse vias, ac luminibus vndequaque plenas fuisse, narratur. Quæ res quoad fieri potuit, hoc in loco ad dextram Interfenestrij fuit repræsentata. Inscriptio autem infra legitur hisce verbis;

S. Cælestino PP. & Theodosio Iun. Imp.
Nestorius Christum diuidens damnatur,
B. Maria Virgo Dei Genitrix prædicatur.

DE CONCILIO CHALCEDONENSI IN TERTIO

Interfenestrio ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ depicto.

Generale 4.

ONCILIVM Chalcedonense, Chalcedone Asiæ Vrbe maritima, e regione Bizãtij, seu Constantinopolitanæ Ciuitatis, coactum fuit in Ecclesia sanctæ Euphemiæ Virginis & Martyris, sub Martiano Imperatore, & Leone primo magno, qui olim cum Clero & Cruce Attilæ occurrens ipsum placauit

De hoc Euph. templo Euagr. lib.2. c.3.

uit terrore affectum. Celebratum autem fuit circa annũ Domini 444. a Patribus sexcentis ac triginta contra Euticheñ Constantinopolitanum Abbatem, & Dioscorum, magnũ diaboli laqueum, Patriarcham scilicet Alexandrinum eius defensorem, in Christo post humanitatem assumptã diuinam tantum naturã permanere asseuerantes: quos hæc sacra Synodus necnon Nestorium cum reliquis hæreticis, & Ephesinum conciliabulum ab Eutiche & Dioscoro congregatũ, vna Patrum sententia damnauit affirmans Christum Dominum de Virgine sic natum, vt in eo substantiam diuinæ & humanæ naturæ confiteamur. Hinc Christus Saluator noster supra hoc Concilium in aere crucem manu, altera vero mundum gestare cernitur.

Eutiches Archimãdrita, i. est multorum monasteriorum Pater, vel Abbas.

Hoc in Concilio loco summi Pontificis præsederunt quattuor, duo scilicet Episcopi, & duo Presbyteri: Martianus autẽ Imperator concionem Latinã vnam, Græcam vero alteram habuisse narratur: qui adfuit præsens vna cum Iudicibus & Senatoribus, qui orationem item ad Patres habuerunt. Huic item Conuẽtui quattuor Patriarchæ interfuerunt, Constantinopolitanus scilicet, Anthiochenus, Hierosolymitanus, & Dioscorus Alexandrinus, qui præsertim ob libellum, quem ipse contra Leonem Papam edidit, condemnatus, ab Ecclesia fuit eiectus. Quare in medio Concilij adstans tamquam reus a duobus Diaconis mitra & pallio spoliatur, duoq. presbyteri, totidemq. Diaconi accusationes in Dioscorum scriptis mandatas ad Concilium detulerunt: sed hic tantum vnum videre licet. Diaconus item alter prope thronum, sancti Leonis Epistolam actu legendi repræsentatur: quę quidem Epistola, maxima omnium acclamatione, lecta fuit.

Cõcilij Legati quattuor.

Cõcilij patres præcipui.

Dioscorus primus cõtra Papã libellũ confecit: dist. 21. c. Intantum.

Nec silentio pertranseundũ est, vnum pręsertim scitu & admiratione dignissimum, illud scilicet quod de duobus libris narratur: quorum alter Catholicam fidem, alter vero hæreticam perfidiam complectebatur. Hi enim cum in sepulchro sanctæ Euphemiæ noctu reconditi fuissent, mane actutum, ope diuina prius implorata, reseratoq. sepulchro, catholicus liber inuentus fuit in manu sanctæ Euphemiæ, quæ Patriarchæ Constantinopolitano, Martianoq. Imperatori omnium stupore, dictum codicem porrexisse narratur.

Nicephorus lib. 15. cap. 5. & Metaphr. de inuent. lib. 4. & cap. 16.

Inſcriptio autem ad hoc Concilium pertinens hiſce legitur verbis:

Leone Magno PP. & Martiano Imp. infelix Euthiches vnam tantum in Chriſto, poſt incarnationem, naturam aſſerens confutatur.

Concilium hoc fuit vnum ex quattuor illis celeberrimis, quibus ſcilicet Nicæno primo, Conſtantinopolitano primo, Epheſino primo, & Chalcedonenſi tamquam quattuor Euangelijs honorem præſtandum eſſe Magnus ille Gregorius affirmauit, vt ſuis in locis dictum eſt.

Reg. lib. 1. cap. 24. & lib. 2. cap. 49.

DE CONCILIO
CONSTANTINOPOLITANO II.
In Quarto Interfeneſtrio ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ depicto.

Gener. 5. Niceph. Et Euagr. l. 4. cap. 36.

ONSTANTINOPOLITANVM Concilium II. Conſtantinopoli in Secretario Eccleſiæ adnexo circa annum Domini. 553. ſub Vigilio Papa, & Iuſtiniano Magno Imperatore cōtra Anthymū olim Epiſcopum Conſtantinopolitanum, & Sergium, ac Theodorum Mopſueſtenum Neſtorianos, necnon Petrum Archiepiſcopum Antiochenum, Theodoritum Epiſcopum, Ibam, & alios. Petrus enim impie aſſeuerauit, Trinitatem ſanctiſſimam fuiſſe crucifixam, & confundens perſonas, duasq. naturas in Chriſto negans, affirmauit Hymnū Triſagium ſic pronunciādum eſſe: Sanctus, Sanctus, Sanctus, qui crucifixus eſt pro nobis. Ad hunc Petrum ſanctus Felix Papa monitoriam ſcripſit Epiſtolam.

To. 2. Concil.

Huic Concilio centum & ſexaginta quinque Patres interfuere: inter quos fuerunt tres Patriarchæ, Conſtantinopolitanus, Menna videlicet, qui loco Pontificis præſedit, Antiochenus, & Alexandrinus: Patriarcha vero Hieroſolymitanus nomine

Patres Cōcilij præcipui.

nomine suo Rufum & Cononem Abbates insignes pro falsis Origenis dogmatibus oppugnãdis ad hanc Synodum legasse narratur: cui etiam Monachi Ordinis sancti Basilij libellos contra Origenistas offerentes interfuerunt, vt videre est ad huius Concilij dextram. Hic item ad læuã videre est Imperatorẽ in eminentiori loco sedentẽ, necnon Legatos, & Diaconũ in suggesto impia Petri, & Theodori, aliorũq. hęreticorũ scripta corã omnibus lectitantem, Episcopos etiã hinc inde libros manibus tenentes & ad Origenis dogmata spectantes cernere licet: Inscriptio huius Cõcilij in hanc verborũ legitur formã.

Vigilio Papa, & Iustiniano Imperatore contentiones de tribus capitibus sedantur, Origenis errores refelluntur.

Tria illa capita, quæ in Inscriptione leguntur, ad Theodorum Mopsuestenum, Theodoritum, & Ibam pertinent. In hoc enim Concilio damnatus est Theodorus cum suis dogmatibus, quæ erant mira monstra, miræq. insaniæ: Impia etiam scripta Theodoriti contra duodecim capitula sancti Cyrilli damnata fuerunt, necnon Epistola Ibæ, quam ipse ad Marim Persam scripsisse dicitur, & in ea Verbum de sancta Genitrice, semperq. Virgine Maria incarnatum, hominem factum inficiatur, stulte, & impie quidem.

To.2.Concil. c. 12. 13. & 14.

DE CONCILIO
CONSTANTINOPOLITANO III.

Ad dextram Bibliothecæ depicto.

ONSTANTINOPOLITANVM III. & VI. Generale Constãtinopoli sub Dono Papa indictum, cœptum sub Agathone, & sub Leone II. absolutũ, tempore Constantini Imperatoris huius nominis quarti, cognomento Pogonati a ducentis & octoginta nouem Patribus celebratum fuit circa annum Domini, 676. vel 681. in Secretario sacri Palatij, quod Trullus appellatur, contra Sergium, Paulum, Pyrrhum, &

Gener. 6. S. Anton. p.2.tit.15. cap.1.§.5. ait a Leone II. Decreta huius Synodi ex Græco in Latinũ fuisse trãslata.

Petrum

Petrum, monothelitas, & monophysitas olim omnes Patriarchas Constãtinopolitanos, & Cyrum Antistitẽ Alexandrinum, Theodorumq. Pharan Episcopum, hæreticos omnes impie asserentes vnã tantum in Christo voluntatẽ,& naturã.

Concilij Legati.

Hoc in Concilio tres Legati,duo scilicet Presbyteri,Theodorus, & Georgius, & Ioannes diaconus, ab Agathone missi, duobus Patriarchis, Constantinopolitano, & Antiocheno assistentibus, præsederunt: & inter alios Patres, Theodori Archiepiscopi Rauennatis legatus, Ioannes Episcopus Portuensis, Abundantius Episcopus Paternensis Siciliæ: Ioannes Archiepiscopus Rheginus, Theophilus Episcopus Thurinus, Theodosius Episcopus Tropiensis, Episcopus Scyllaticus, calabri omnes, Cænobiarchæ ab Vrbe missi, huic eidem Synodo interfuerunt.

Episc. Portuen. rem sacrã sollemni pompa facit.

Ad læuam huius Interfenestrij nonnulla scripta a Diacono obsignantur, ne callide amplius deprauari possent: Episcopi item libros Catholicorum Patrum attente inibi legere ac conferre cernuntur, vt propositiones Patrum ab hæreticis & a Macario præsertim Patriarcha Antiocheno truncatim & per fraudem citatæ, inuenirentur: cuius rei veritatẽ inspecta Macharius ipse in medio adstans mitra & Pallio spoliatur, eiusq. loco Theophanes siculus Abbas eligitur, & Stephanus item Monachus eius discipulus eodem in loco Diaconatus veste exuitur. Ad hanc eandem partem in eminentiori loco Imperatorem videre est.

Ad dextram vero cernitur Ioannes Episcopus Portuensis, qui die sancto Paschatis Missam more Latino, & sacra, sollemniq. pompa in Ecclesia sanctæ Sophiæ celebrauit, cui sollemnitati Cardinales duo, præsertim Legati, & Imperator interfuerunt. Ad eandem partem Diaconus in suggesto conspicitur, qui summi Pontificis Epistolas sententiarum grauitate, verborumq. ponderibus respersas, ac sententiam contra hęreticos legendi, promulgandiq. actu repręsentatur. Huius Concilij Inscriptio hisce legitur verbis:

S. Agathone Papa, Constantino Pogonato Imp.
Monothelitæ hæretici vnam tantum in Christo voluntatem docentes exploduntur.

Hoc

Hoc denique in Cōcilio sollēni ter Missa decātata, processio Episcoporum celebrata fuit, vt inibi videre licet. Antistes item Rauennas, qui exarchorum fretus potentia, sedi Apostolicæ non obtemperabat, ad obedientiam redijt, decretumq. fuit, vt electio Cleri Rauennatis irrita foret nisi Romani Pontificis auctoritate comprobaretur.

Hæc de ijs, quæ ad huius Interfenestrij pertinent picturas: nunc reliquum est, vt alia ad eandem Synodum pertinentia, & scitu quidem dignissima explicemus.

Sexta hæc & vniuersalis synodus (vt Concilij Nicæni Patres tradunt) sub Constantino IIII. cœpta, nullum edidit Canonem, sed sub Iustiniano II. eius filio post obitum patris Imperium suscipiente, quattuor aut quinque post annis in Trullo coacta centum & duos edidit Canones, quos Gentianus Heruetus Aurelianen. ex Græcis exemplaribus in Latinam transtulit linguam, sicut frater Bartholomæus Carranza Miranden. instituti sancti Dominici in sua Conciliorum summa testatur. Horum CII. Canonum in Concilio Generali VII. & Nicæno II. mentionem factam esse, Canonemq. octuagesimum secundum de imagine Christi in figura Agni in fauorem imaginum citatum esse constat. Horum item Canonum Nicolaus I. in sua Epistola ad Michaelem Imperatorē scripta meminit, dicens, Iustinianū II. Imp. eorundē Canonum confirmationem a Ioanne VII. humiliter postulantē accepisse: quē Imperatorem tanquā pijssimum Nicolaus I. in Epistola eadē laudauit. Anastasius etiam Abbas, & Apostolicæ sedis Bibliothecarius in præfatione synodi VIII. Generalis ait, in Synodo VI. nullam, præter fidem, regulam fuisse editam: sed quas eius asseuerant regulas longe post sextam Synodum ab ipsis constat esse penes se priuatimq. depromptas. Patres item, qui ex Oriente, & Occidente ad Synodum Florentinam conuenerunt, citant hos CII. Canones sextæ Synodi in Trullo celebratæ. Gratianus denique in Decreto, aliquot Canones, quos nominauimus, citat, & sextæ Synodo ascribit, vt suis in locis videre est. Hinc nouem Canones in volumine Conciliorum Coloniæ excuso appositi tamquam nothi, & adulterini reiecti sunt, & iure quidem, sicut ex his, quæ hucusque narrata sunt, clare patet.

Nic. 2. & Gener. 7. Act. 6. to. 2.

Act. 4. id etiam omne explicatur.

Act. 5. & explicatius Act. 6. to. 2.

To. 2. Concil.

Conc. Flor. sess. 5. Ferr. to. 3.

Nica. 2. & Gener. 7. Act. 4. to. 2

Scitu

Scitu prætcrea dignum est, præfationis loco allocutoriam Patrum 227. ex ijs, qui in Trullo conuenerunt, ad Imp. Iustinianum reperiri orationem, in qua ostendunt, in duabus vniuersalibus, Synodo quinta scilicet, quę fuit Iustiniano Magno regnante, & sexta, quæ fuit Constantino Pagonoto imperante, Canones ad Ecclesiarum constitutionem, sicut reliquæ quattuor sanctæ vniuersales Synodi fecerunt, editos non fuisse: ob idq. Patribus 227. sub Iustiniano II. in Trullo iterum congregatis, hanc Synodum ad duarum supplementum fuisse celebratam: quæ propterea nec sexta propriè nominatur, sed πενθέκτη, idest quinisexta: nam quod quintæ & sextæ Synodo deerat, repleuit: & vniuersalis re uera nuncupatur, & est. Hæc ex fratre Bartholomæo Carranza summæ Conciliorum Auctore.

Nic. 2. & Gener. 7. Act. 4. & 6. to. 2.

In Summa Côcil. Generale 6. post finê Act. 18.

Adde etiam, quòd septima Synodus ait de hac re non esse dubitandum: nam, vt ipsa testatur Synodus, qui temporibus Constantini subscripserunt, ijdem illi sub Iustiniano dictos Canones subsignarunt, vt ex eorundem propriarũ manuum immutabili similitudine clare patet: necesseq. erat (inquit) vt post Synodũ vniuersalẽ Canones quoque Ecclesiastici ederẽtur. Hinc nõ noua Synodus, sed Synodi cõtinuatio dici debet.

Nic. 2. & Gener. 7. Act. 4. & 6. to. 2.

Præterea Hadrianus primus ad Tarasium Episcopũ Constantinopolitanum scribens, sextam Synodum cum omnibus suis Canonibus se recipere aperte ait, eiusdemq. Tarasij erga sextam Synodum, & sacras imagines fidem laudat: immo in eadem Epistola, figuram Christi in forma Agni digito sancti Ioannis Baptistæ demonstratam inter dictos Canones diuine, & legaliter promulgandos receptam esse testatur, ac laudat. De hac vero Epistola ad Tarasium Nicolaus Papa primus mentionem facit.

To. 2. Concil.

To. 2. concil. Act. 2. Nic. 2. Gener. 7. & in summa Côcil. can. 82.

His autem, quæ narrauimus, non refragatur secundus dictæ Synodi Canon, qui Canonem Cypriani in Concilio Carthaginensi de hæreticis rebaptizandis confirmare videtur: non enim Canonem vniuersum, sed partem quandam confirmat, quæ ad aliquos certos hæreticos pertinet, præsertim vero Paulianistas siue Paulianos a Paulo Samosateno sic nuncupatos. Hi enim in nomine sanctissimæ Trinitatis non baptizabantur. Quare in Concilio item Nicæno decretum fuit, vt si

vt si qui ex illis ad Ecclesiam redirent, rebaptizarentur, quòd veram baptismi formam non tenerent, atque adeo nec verum baptisma susciperent. *Concil. Generale. 7. c. 19. Et 1. q. 1. c. 52. Paulian.*

Quomodo autem dictus Cypriani Canon recipiatur, Canon 95. eiusdem sextæ Synodi aperte declarat, vbi alij hæretici nominantur, qui ad Ecclesiam venientes tamquam Gentiles recipiebantur. *Concil. Gener. 6. can. 95.* Hunc in modum Gelasius Papa opuscula Cypriani, ijs videlicet exceptis, quæ Ecclesia reprobauit, se recepisse fatetur. *S. Aug. contra Donatistas li. 2. c. 31. 32. to. 7.* Nam ante Gelasium, immo ante S. Augustinum opinio Cypriani de hæreticis rebaptizandis damnata fuit. * Qui enim in nomine sanctissimæ Trinitatis, hoc est Patris, & Filij, & Spiritus sancti, iuxta formam a CHRISTO institutam, vel tantum in CHRISTI nomine sicut in Actibus Apostolorum legimus, baptizati sunt (vnum quippe, idemq. est, vt S. exponit Ambrosius) constat eos non esse denuo baptizandos vt in Decreto legitur. ** Decr. p. 3. De consecr. dist. 4. cap. 24. Matt. vlt. Act. 2. 19. Amb. li. 1. de Spirit. san. c. 3.* Forma namque ab Apostolis tradita, est eadem implicite cum ea, quæ a CHRISTO instituta fuit: quam etsi Apostoli Spiritus sancti consilio ad tempus mutauerunt, vt CHRISTI nomen, quod apud Iudæos contemptui & odio erat, amabile, ac venerandum redderetur, forma tamen substantialis implicite permanebat: nam sub CHRISTI nomine intelligitur Pater, Filius, & Spiritus sanctus. *S. Bonau. 4. sent. dis. 23. art. 1. quæst. 1. in corp.* Pater est vngens, Filius, qui Græce dicitur CHRISTVS, est vnctus, & Spiritus sanctus est ipsa vnctio. Vnde mutatio hæc non substantiæ, sed modi potius, siue ritus dici debet: et huiusmodi potestas mutandi semper in Ecclesia fuit, vt in Sacramentorum scilicet dispensatione, salua illorum substantia, sicut sacrosancta Synodus Tridentina aperte ait, ea statueret, vel mutaret, quæ suscipientium vtilitati, seu ipsorum sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum, et locorum varietate expedire iudicaret. *Sess. 21. c. 2.*

Quod autem in hac eadē sexta Synodo sedem Constantinopolitanam Romanæ sedi æqualem facere videtur, id non præcise, & omnino intelligitur, sed quantum ad æqualia priuilegia, siue similia vtriusque Ecclesiæ, hac tamen conditione adiecta, vt Cōstantinopolitana post Romanam sedem secundum locum teneret, sicut inibi videre licet. *Can. 36. Et dist. 22. cap. 6. Renouantes.*

Can. 12. et 13. et dist. 31. c. 14. Aliter. Quod item de matrimonio olim sacerdotũ in hac sexta Synodo decretum fuit, non vniuersæ Ecclesię, sed tantum Orientali legem præscribit, vt ab eodem Carranza optime in eundem Canonem scribente animaduersum est: nec illud decretum matrimonij dissolutionem, sed potius separationem religiosamq. vitam ob perpetuum sacrificium comprehendebat: vsus enim sacerdotalis dignitatis actualem munditiam iure postulat: siquis autem ex consensu vxoris ordinabatur, continebat: sin secus, non ordinabatur.

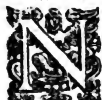
Can. 55. Can. 65. Quod denique in hac eadem Synodo Ecclesiã Romanam die sabbati, vno excepto, sancto scilicet sabbato maioris hebdomadæ, non ieiunare obligat, ex instituto sanctorum Apostolorum, cuius contrarium ad hanc vsque diem seruauit Romana Ecclesia, huius Concilij Generalis dignitati non aduersatur. Quamuis enim vniuersalis Synodus legitime congregata Romanam Ecclesiam ad id obligare potuerit, cum tamen huius generis decretum de non pertinentibus ad fidem existat, consuetudoq. foret contraria, hæc locum obtinuit ex Beati, ac Patris nostri Augustini sententia ad Casulanum necnon ad Ianuarium scribentis. Quod enim (ipse ait) neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum, inter quos viuitur, societate seruandum est. Mater mea (inquit) Mediolanum me consecuta, inuenit Ecclesiã sabbato non ieiunantẽ, cœpit perturbari, & fluctuari quid ageret, cũ ego adhuc catechumenus, talia non curarem: sed propter ipsam consului hac de re beatissimæ memoriæ virum Ambrosium, Mediolanensem Episcopum, a quo sum Mediolani baptizatus: qui respondit: Cum Romam venio, ieiuno sabbato: cum hic sum, non ieiuno. Sic etiam tu ad quam forte Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Hoc cum Matri renunciassem, libenter amplexa est. Hæc ex Beato Patre Augustino in ijs Epistolis, quæ ad Casulanum, & Ianuarium scriptæ sunt. Canones igitur, in Trullo celebratos, vt rem tandem concludam, authenticos esse existimo. Si autem aliter de ijs ab Ecclesia decretum fuerit vnquam, eius iudicium omnino amplector, cui me semper omnibus in rebus subditum esse profiteor, ac declaro.

To. 2. epist. 86. circa finem. & epist. 118. c. 2. & distin. 12. c. 40. Illa. §. alia.

DE

DE CONCILIO NICÆNO II.

In VI. Interfenestrio, ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ depicto.

ICAENVM Concilium II. & Generale VII. in Nicæa Asię ciuitate, vbi prima Synodus Generalis tempore Siluestri Papæ, & Constantini Imperatoris cõgregata fuit, celebratum est, in Ecclesia maiori sanctæ Sophiæ sub Hadriano primo, & Constantino VII. Irenes filio Imperatore a Patribus 350. circa annum Domini 581. seu 775. vel 790. contra Iconomachos, qui imagines in Ecclesijs damnabant. Quare hac in Generali Synodo decretum fuit imaginum expressiones relatiue esse adorandas, sanctorumq. reliquias esse honorandas: aliud est enim picturas absolute adorare (quod nõ licet) aliud vero per picturas cognoscere quid sit adorandum: etenim non repræsentantes figuras & imagines, sed res repræsentatas adoramus, & imagines quatenus repræsentant. Adoratio enim non in imaginibus terminatur, sed ad prototypum refertur. *Gener. 7.* *Imaginũ sanctorum ueneratio.*

Hoc item in Concilio multa de Angelis pertractata sunt & præsertim an sint corporei, & de vsu pingẽdi eos: de ipsorũ autẽ, vt sic dixerim, corporeitate nihil fuit decretũ, etiam si Tarasius Patriarcha Constantinopolitanus ex doctrina B. Ioannis Thessalonicensis cum gentili quodam de vsu imaginum disputantis coram Patribus affirmarit, Angelos pingi oportere, eo quia circumscribi possunt, & vt homines apparuerunt; sacraq. Synodus visa non fuerit improbare, sed potius hanc sententiã approbare: Synodus enim non affirmauit, Angelos esse corporeos, sed modũ conuincendi Gentilẽ, vsumq. pingẽdi Angelos approbauit. Nam quandoque licet extremum probare, vt alterum auferatur. Hæc autem controuersia nondum Ecclesiæ censura terminata est. *Angeli an sint corporei.*

Huic Concilio Petrus Archipresbyter, Cardinalitijs vestibus indutus, & Petrus Monachus Abbas sancti Sabbæ loco Hadriani summi Pontificis præsedisse repræsentantur, & inter alios *Cõcilij Legati.*

 Episcopos

Episcopos Stephanus Episcopus Vibonienſis, & Stephanus Episcopus Tropienſis Calabriæ interfuerunt. Tres Episcopi in medio adſtantes ſuæ pœnitentiæ libellos promulgare conſpiciuntur, vt inibi videre eſt, vbi vnus ex tribus, flexo genu, palinodiam, quam vulgo retractationem vocitamus, actu recantandi repræſentatur.

Ad dextram huius Concilij, ſeu Interfeneſtrij partem imaginum adorationes cernuntur, ſancto Luca Euangeliſta Beatæ Mariæ ſemper Virginis filium ſuum puerulum Chriſtum Saluatorē noſtrum in ſinu geſtātis ad viuum olim per pictoriā artem exprimente. Diaconus præterea in ſuggeſto adſtans Concilij decreta promulgare cernitur, vniuerſa Synodo acclamante. Huius Concilij Inſcriptio in hanc legitur verborum formam:

Hadriano Papa, Conſtantino Irenes
F. Imp. impij Iconomachi reijciuntur,
Sacrarum Imaginum veneratio confirmatur.

Hoc in Concilio Acta ſextæ Synodi citata fuerunt, & approbata, vt dicta in Synodo monſtratum eſt. Itaque nihil eſt, quòd hac de re plura nunc verba faciamus.

DE CONCILIO
CONSTANTINOPOLITANO IIII.
Ad dextrum Bibliothecæ Vaticanæ angulum depicto.

Gener. 8.

ONSTANTINOPOLITANVM IIII. Concilium, Generale vero VIII. Conſtantinopoli ſub Hadriano ſecundo, & Baſilio Imperatore circa annum Domini 870. a Patribus quadringentis fuit celebratum contra Photium hominē peſſimum, hæreticum, & Eccleſiæ rebellem, ac falſarium cognomento Veclas, hoc nomine a ſe callide confiсto, ſibiq. acquiſito. Hic primus manifeſtiſſime contra Dei Eccleſiam inſurrexit, Ignatiumq.

Photius dictus Veclas, quid ſibi velit, vide Anton. p. 3. Tit. 22. c. 13. §. 10.

tiumq. a ſede Conſtantinopolitana deturbauit,eamq. tyrannice occupauit.

Huic Concilio,loco ſummi Pontificis, Diaconus Cardinalis, duoq. Epiſcopi interfuerunt. Præſens etiam adfuit Photius,quē ſenecta ætate grauem baculo innixum, & ad Patres gradiētem, ad læuam Concilij partem videre eſt. Ab eo autē baculum Marinus Vicarius Romanus auferri mandauit dicens: Baculus dignitatis paſtoralis eſt ſignum: quod hic habere haudquaquam poteſt,quia lupus eſt,non paſtor. *Concilij Legati.*

Ad læuā eiuſdē Cōcilij partē Epiſcopi,Presbyteri,Diaconi,ac Subdiaconi, qui cū Photio ceciderunt,libellos pœnitentiæ corā Synodo flexis genibus proferētes, manuum impoſitione recepti cernuntur. Ignatius autem Pallio iterum decoratus ſedi Conſtantinopolitanæ, vt ad læuam cernere licet, reſtituitur, Photio expulſo. Diaconus denique ad dextram Concilij partem in ſuggeſto adſtans reſtitutionem Ignatij, & Photij depoſitionem actu legendi repręſentatur. Inſcriptio huius Concilij hæc eſt:

Hadriano II. Papa, & Baſilio Imp. S. Ignatius Patriarcha Conſtantinopolitanus in ſuam ſedem (pulſo Photio) reſtituitur.

Ad alteram Concilij huius, ſeu anguli partem, Photij chirographa comburi conſpiciuntur,necnō acta omnia conciliabulorum, quæ ab eodem Photio contra Nicolaum I. Papam, & Ignatium Patriarcham Conſtantinopolitanum celebrata ſunt, vt ex Inſcriptione, quæ infra legitur in hanc verborum formam, videre eſt.

Ex Decreto Concilij Baſilius Imper. Chirographa Photij, eiuſq. conciliab. acta comburi iubet.

Hac Synodo ſeptem præcedentes confirmantur: multiq. Canones, qui non extant in exemplari Græco, vt ait Genebrardus, eidem attribuuntur Concilio, cui Donatus Oſtienſis, Stephanus Nepeſinus Epiſcopi, & Marinus Diaconus, Legati Hadriani Papæ, vt diximus, præfuerunt. *Gener. lib. 4. Chron. an. Chriſti 870. Platina. Lib. Cōcil. & alij.*

DE

QVI VARIOS IDIOMATVM CHARACTERES VARIAQ. DISCIPLINARVM genera inuenerunt.

Dimensio Bibliothecæ Vaticanæ.

IBLIOTHECA Vaticana plurimis cameris, ac porticibus amplificata, a basi ad fastigium est palmorum 130. cuius pars superior, in qua libri asseruantur, longitudinē palmorum 318. latitudinem 69. altitudinem vero 40. septemq. columnas parastaticas lateritias, & quadratas ipsum fornicem superiorem distinguentes ac sustentantes complectitur: quarum Imagines saltem quattuor eorum, scilicet, qui varios idiomatum characteres, vel disciplinas, siue libros inuenerunt, depictas comprehendit.

De Hebraicis litteris ab Adamo inuentis.

NTEA vero quàm de Columnis parastaticis dicere aggrediamur, de primo homine diuinitus edocto, primoq. disciplinarum, litterarumq. Inuentore sermonem habere oportet. Hic enim è regione primæ Columnæ parastaticæ in semicolumna lateritia parieti annexa a tergo introitus Bibliothecæ per pictoriam artem repræsentatus, pelliceisq. vestibus amictus, altera manu pomum, altera ligonem gestare cernitur.

Per pomum peccati origo innuitur: itemq. illud omne, quod ex peccato originali in vniuersum genus humanum transfuso mox natum est. Adam enim ad Dei imaginem, & similitudinem creatus, dum astu satanæ per serpentem tanquam per fistulam loquentis peccat, ne Heuæ vxori suæ ad pomum comedendum contra diuinum præceptum cohortanti tristitiam afferret, mors, atque omnes calamitates generi humano subortæ sunt: atque hunc in modū similitudine amissa, gratia scilicet, atque iustitia originali deperdita, qua ex diuina liberalitate fuerat affectus, in imagine deformata

Gen. 3.

mata in naturalibus ſcilicet vulneratis derelictus eſt homo. Hinc de donis gratuitis amiſſis, naturalibus vulneratis, totq. miſerijs, & calamitatibus per peccatũ acquiſitis appoſite cecinit Poeta ille dicens: *Adam primus homo damnauit ſæcula pomo.*

Quibus item de cauſis pellicea, & brutalis illa veſtis eidem homini denudato recte congruit, cum Pſalmographus *Pſal. 48.* inquiat: Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Idq. etiam ad perpetuam mortis memoriã factum eſt, vt ſci- *Annal. Glycæ p. 1.* licet ipſe recordaretur illius diuinæ ſentẽtiæ: Morte morieris. *Gen. 2.*

Per ligonem fit alluſio ad id, quod ei Deus dixerat: In ſu- *Gen. 3.* dore vultus tui veſceris pane tuo: agriculturæq. ars perbelle, & aperte repræſentatur: Adam enim, vt in Scriptura ſa- *Sap. 10.* cra legitur, pœnitentiam egit: quam exorſus eſt, cum ſe a facie Domini abſcondit, metuens iuſtam eius iram (nam fa- *Gen. 3.* cies Hebraice irã ſignificat) annisq. fere mille in ea perſeueraſſe narratur, Agricolaq. Agricolarumq. exemplum fuiſſe *Cap. 13.* in Zachariæ prophetia legitur. Adam igitur hunc in modum, quem deſcripſimus, per pictoriam artem ſatis belle effictus, atque ita vt ipſe tanquam a Deo, Artifice optimo formatus, quoad fieri poſſet, repræſentaretur. Supra huius caput characteres, ſiue litteræ antiquiores, nunc Hebraicæ dictæ, leguntur vt infra. Ad eiuſdem vero Adami pedes Inſcriptio Latina in hanc legitur verborum formam:

Adam diuinitus edoctus, primus ſcientiarum, & litterarum inuentor.

Hebraicum Alphabetum antiquius.

ATIO ipsa persuadet, Adamum diuinitus edoctum disciplinas, certosq. præsertim scribendi characteres adeo necessarios alijs præmõstrasse, sicut Inscriptio docet: hanc autem scribendi formam hoc loco positam Hebraicas inter litteras antiquiorem, primumq. Alphabetum fuisse credendum est: quod instar ceterorum Hebraicorum a dextro in sinistrum latus legitur. Sed quamuis hunc scribendi modum naturæ magis proprium esse nonnullis rationibus Hebræi tueantur, necnon glorientur se cæli motum a dextro in sinistrum in scribendo imitari, ego tamen cum eruditis viris Latinis, quibuscum non sum conferendus, hanc rationem cum alijs id genus argumentis paruipendens (cælum namque nec proprie dextrum, nec sinistrum habet, quia nec est animal, nec eius motus incipit, nec habet diuersas figuras, sed tantum ex parte Orientis & Occidentis quodam modo habere potest) a sinistro in dextrum scribendum esse autumo, mihiq. persuadeo: ceteris vero posthabitis rationibus, hoc vnum inuictum in medium affero argumentum ex eorumdem Hebræorum modo scribendi desumptum. Eos enim, vt cetera omittam, inter scribendum, litterarum ipsarum virgulas, ac lineas directas, aut transuersas a sinistra inchoatas in dextram desinentes terminare constat. Quæ igitur partis est ratio, eadem & totius esse debet: & quemadmodum linearum tractus efficitur, ita litterarum quoque ordo seruandus est. Vsus tamen inualuit, vt Hebraicum Idioma a dextro in sinistrum scribatur, & legatur: quod Syriacis, & Chaldaicis litteris, necnon alijs multis commune est, quæ item cum eodem Idiomate aliqua ex parte quantum ad numerũ, & figuras affinitatem habent.

Arist. lib. 2. cæli tex. 7. & 13.

Arist. lib. 1. cæli tex. 19. in fine.

Hæc de modo scribendi Hebraicum Idioma, quo tanquam mysteriorum pleno, vt Sanctus Hieronymus ait, ceterarumq. linguarum primo, Deum in supposita creatura ad primos Parẽtes allocutum fuisse, eosdemq. cum diabolo sermonem, congressumq. habuisse, rebusq. nomina ab Adam imposita, Moysiq. legem denique fuisse datam credendum est, vt multi, & eruditi quidem Viri affirmarunt. Nec desunt qui dicant hac Hebraica lingua omnes tandem aliquando locuturos. Sicut enim (inquiũt) ante ædificationem Turris, quam Nemroth

Hieron. in Psal. 82. to. 7.

Hebr. opinio.

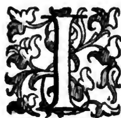
roth post diluuium ædificandam ad vim aquarum tempus in posterum euadendam curauit, (vnde ex huiusmodi insania tanta homini sermonis varietas, linguarumq. confusio innata est, vt quot orbis Regiones sunt, tot hominum linguæ sint) vna lingua omnes populi loquebantur, ita conuersis omnibus ad cultum veri Dei, omnes Hebraice locuturos esse aiunt. Quamuis autem S. Hieron. Hebræos ita opinantes, vna scilicet hac Hebraica lingua in fine mundi omnes locuturos, irridere videatur, terrã tamen vniuersam vnius labij, vt scriptura Sancta testatur, post diluuium, fuisse non inficiatur. Id quod etiam ante diluuium extitisse affirmandum est, vt infra dicetur. Hæc in vniuersum de Hebraica lingua mihi dicere visum est: cetera vero infra dicentur, cum alibi de hoc Idiomate loquendum sit. Reliquum est igitur, vt ad primam Columnam parastaticam accedamus.

Gen. 11.
S. Hieron. in 6. c. Sophonia. to. 5.
Gen. 11.

DE PRIMA COLVMNA PARASTATICA,

quæ litteras Hebraicas, Chaldaicas, & Syriacas, earumdemq. Inuentores comprehendit.

De Filijs Seth, Astrologiæ Inuentoribus, litterarumq. Hebraicarum cultoribus.

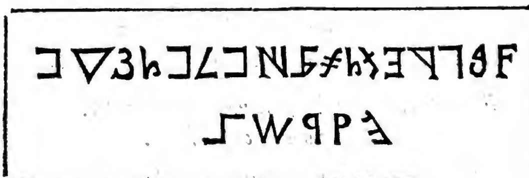
IN PRIMA primæ Parastaticæ Columnæ facie Theatrum versus, duo Iuuenes pelliceis vestibus amicti conspiciuntur, filij scilicet Seth, & Adæ nepotes, litterarum Hebraicarum cultores, & Astronomiæ inuentores anno mundi 235. vt Iosephus testatur, etiam si ipsum Seth earundem inuentorem fuisse affirmet Suidas, & Philo primam litterarum inuentionem Abrahæ tribuat. Dictorum vterque Iuuenum effictæ Columnæ, vel Tabulæ fragmentum apud se habet, super ea manum suam tenens.

Geneb. lib. 1. Chron. anno 235.
Ioseph. libro 1. antiqu.

Hi enim duas columnas, ſiue tabulas fecerunt, quarum vna lateritia erat, altera ænea, ſiue marmorea: illa contra ignis conflagrationes, hæc contra aquæ alluuiones, vt monimenta ipſa diutius conſeruarentur, ac permanerent, cum Adam, eodem Ioſepho teſte, rerum omnium futurum interitum prædixiſſet. Hiſce in columnis liberales artes, eas præſertim, quæ
Genebr. li. 1. Chron. anno mūdi 235. ad obſeruationem ſiderum pertinent, conſcripſerunt. Hinc ab Hebræis ad Ægyptios, & Chaldæos, & deinde ad reliquos Aſtrologiam manaſſe credendum eſt. In earum altera promiſſionem de ſemine, ideſt de Chriſto, Adæ factam, cælatam
Lib. 1. de antiq. rerum. dicunt: Ioſephus autem ad ſuam vſque ætatem columnam illam marmoream in Syria duraſſe, teſtatur. Supra harum imaginum caput, Hebraicum legitur Alphabetum: infra earundem pedes hæc legitur Inſcriptio:

Filij Seth columnis duabus rerum cæleſtium diſciplinam inſcribunt.

Alphabetum Hebraicum antiquius.

ALPHABETVM hoc loco poſitum eſt idem cum ſuperiori. Filij enim Seth eo vſi ſunt, quod ſibi ab
Appendix Theſ. Ambroſ. de introduc. linguarum. Adamo præmonſtratū fuiſſe opinandum eſt. Nam, vt diximus, non ſolum poſt diluuium, verum etiam ante ipſum omnes vna tantum lingua locutos fuiſſe credendum eſt, cum poſt Turrim a Nepotibus Noe ædificatam linguarum
Gen. 11. confuſio, atque diuiſio ſequuta fuerit, ſicut Scriptura ſacra teſtatur. Quòd autem vna, eademq. lingua Hebraica ante diluuium,

diluuium, ac temporibus prę́sertim filiorum Seth extiterit, ex eo nonnulli credunt, quod in Geneſi de Enos narratur: vbi ipſe inuocare nomen Domini cœpiſſe dictus eſt. Enos enim cœpiſſe inuocare Deum, non ita intelligitur, quòd Abel & Cain ſacrificando id nō factitaſſe credendum ſit, ſed tunc cœptum eſſe inuocare in nomine Iehouah, iuxta locutionem Hebraicam, opinandum eſt, ſicut Caietano placet, quamuis alij arbitrentur, Enos cœpiſſe inuocare nomen Domini, quaſi primus inuenerit imagines quaſdam, per quas orationum deuotio excitaretur: vel quia eius tempore inſtauratus fuerit Dei cultus, ritusq. cœperit ceremonijs colendi Deum.

Gen. 4. in fine. *Caiet. in hunc locū. Aloyſ. lipp. in catena.*

Alij vero ex hoc eodem loco, atque ex hoc nomine Iehouah, hanc linguā, quæ Hebraica nuncupatur, ante diluuium fuiſſe autumant: hoc enim quattuor litterarum nomē, quod tetragrammaton dicitur, cui etiā admirandas Hebręi virtutes tribuūt, illius eſt linguæ, illiusq. characteribus ſcribi ſolet. Adde etiam quòd Ioſephus, vt in Exemplaribus manuſcriptis Hebraicis & impreſſis legitur, recenſet Epiſtolam ab Alexandro Magno ad Ariſtotelem præceptorem ſuum ſcriptam de ſepulchro Cainan filij Enos, qui fuit ante diluuiū, in Ciuitate Perſiaca inuento: cuius Epitaphium litteris Hebraicis ſcriptū fuiſſe de Diluuio futuro Alexander teſtatur: quas quidē litteras antiquiores fuiſſe credendum eſt: quibus etiam, vt S. Hieronymus in Ezechielem ait, eouſque Samaritani vtebantur.

Iehouah Tetragrāmaton. *Lib. 1. de Antiqu. c. 11.* *Gen. 5.* *S. Hieron. in cap. 9. Ezech. to. 4.*

Teſtimonium de eo, quod in ſepulchro Cainan repertum fuit.

וַיִּכְתּוֹב אֶת הֶעָתִיד לִהְיוֹת מֵחַמַּבּוּל עַל לוּחוֹת אֶבֶן וְהִנֵּם
שָׁם וְהַכָּתַב כְּתַב עִבְרִי

Admiror autem, cur extrema littera ſuperioris Alphabeti figuram T, Thau, quæ ſanctiſſimæ Crucis ſimilitudinem repræſentat, non habeat, ſicut in antiquioribus Hebræorum litteris reperiri Sanctus Hieronymus ait, niſi hoc ſit ijs antiquius: Thau enim figura, quæ ipſi Thau, ת, recentioris Albeti Hebraici non eſt adſimilis, ſic ſcribi ſolet T, †, vt ex multis Alphabetis, quæ ex libris, qui cuidam Salomoni aſcribuntur, deſumpta ſunt, Apollonio eius interprete, ſicut ex Theſei Ambroſij Canonici regularis Lateranenſis in

S. Hieron. vbi ſupra. *Appendix Theſ. Ambroſ. de introd. linguarum.*

varia linguarum genera Introductione videre licet: vbi inter multa diuersarum linguarum Alphabeta, vnum Iacobitarum extat Alphabetum, cuius littera extrema figuram Crucis omnino repræsentat, hoc modo †. Hæc autem littera, siue figura, Symbolum nostræ redemptionis, quæ per Crucem consummata est, ante aduentum Saluatoris nostri in carnem, absolutionis signum, Salutaremq. notam præseferre

Ezec. c. 9. visa est, vt legitur in Ezechiele, vbi signa Thau super virorũ gementiũ frontes scripta esse, legitur: & qui huiusmodi figura inueniebãtur insigniti, salutẽ consequebantur. Quãuis autẽ littera T, Thau Hebraica antiquior cum T, Græca Taf, & Latina, T, quantũ ad figurã habeat affinitatẽ, ab ijsdẽ tamen quantũ ad sonũ non parũ differt: illa enim suauis est: hæ autẽ

Cicer. in Ora. ad M. Brutum. insuauissimæ a Cicerone appellantur: A θ, θῆτα vero Theta Græco, & figura, & sono, atque symbolo lõge distat: nã Thau salutare est: Theta autem lethiferum: propterea quòd θ, erat mortis nota, vel quia per mediũ telo est trãsfixa, vel quia est prima dictionis, θάνατος, littera, quæ mortem significat. Hinc

Lib. 7. ad Castricũ. Persius saty. 4. Martialis illud Theta mortiferum, Persius autẽ nigrũ appellauit dicẽs: *Et potis est nigrum mortis præfigere Theta.* Alius: *O nimium ante alias infelix littera Theta.* Nec est mirum quòd Thau figuram Crucis habẽs diuersam a Theta significationem habeat, cũ Christus Saluator noster in ligno sanctissimę Crucis mortẽ nostrã moriendo destruxerit, vitamq. resurgendo repararit. Vtcumque autẽ sit quod de antiquioribus characteribus Hebraicis dictũ iam fuit, quas in Bibliotheca Vaticana inuenimus litteras, nos hic apponendas censuimus, quibus Astrologiam a filijs Seth conscriptam esse credendum est. De filijs autem Seth hactenus, vt de Abrahamo tandẽ loquamur.

DE ABRAHAMO ET SYRICARVM, CHALDAICARVMQ. LITTERARVM INVENTORE.

ALTERA in Columnæ facie Abrahã, primus Patriarcha, senex, vestibus oblongis indutus, & machæratus, circinum, & amussim, siue regulam & normam, quã nunc Quadram passim vocãt, dextra manu tenere cernitur.

tur. Machæra cinctus pingitur Abraham ob prælium, quod annum septuagesimum quintum agens, contra Chodorlahomor Regem Elamitarum, & Thadal Regem gentium, & Amraphel Regem Sennaar gessit, vt Loth nepotem suum, & mulieres atque viros, substantiamq. Sodomorum & Gomorrhæ ab inimicis ablatam recuperaret. Hinc potitus victoria reuertitur, & pane vinoq. sollemniter prius oblato a Melchisedech, Dei nomine inuocato, excipitur ac benedicitur. Circinū & amussim dextera tenere cernitur ob mathematicam, quā sacerdotibus Aegyptijs tradidisse fertur, vt scribit Iosephus, & Plato in Epinomide id quodā modo videtur innuere. Quod videtur confirmare Cicero, qui primos Astrologiæ inuētores Chaldæos recēset. Aegyptij enim illas ita excoluerūt vt putētur Geometriæ inuētores sicut Phœnices Arithmeticæ esse dicuntur: cuius tamen lineas ab eodem Patriarcha cum in Palæstinam profectus est, acceperunt. Dicitur etiā Abraham artem statuariā aliquādiu exercuisse, a Thare patre suo statuario idolorum fictore & venditore edoctus.

Gen. 14.

Epinomis. 1. legū appēdix, vel Phil. to. 5.

Cic. lib. 1. de Diuin. nō semel.

Ex Geneb. li. 1. Chronic. an. mūdi 1949.

Abraham præterea Chaldaicarum, seu Hebraicarū litterarum inuentor fuit, Philone teste, qui arbitratur linguam Hebræorum ipsam, vt B. Hieronymus narrat, esse Chaldaicā: quia Abraham de Chaldęis fuit. Vel potius teste Suida, sacras litteras, & linguam sanctam olim inuētam conseruauit, cum Adam, vel filij Seth dictarum litterarum, vt Iosephus ait, Inuentores dicantur, qui multis annis Abraham præcesserunt. Supra Abraham caput extat Alphabetum vt infra: ad eiusdē vero pedes legitur Inscriptio in hanc verborum formam:

Hebra. in Beresith Rabba, & Suidas in Abrahā. Hieron. in c. 1. Danielis to. 4. Suidas in Abrahā, et Ioseph. lib. 1. Antiq.

Abraham Syras, & Chaldaicas litteras inuenit.

Alphabetum Syriacum, & Chaldaicum.

NEC

EC silentio prætereundum est, cur Inscriptio Latina hoc loco posita Syriacas, & Chaldaicas litteras vnico Alphabeto comprehendat. Id enim factum esse reor propter earundem linguarum vicinitatem, seu affinitatem, vt sanctus Hieronymus testatur dicens: In hac Epistola (ad Galatas) modo Cephas, modo Petrus scribitur: non quòd aliud significet Petrus, aliud Cephas, sed quòd quam nos Latine, & Græce Petram vocamus, hanc Hebræi, & Syri propter linguæ inter se viciniam, Cepham nũcupent. Hinc ex Philonis sententia, quam Hieronymus improbare visus non est, Hebræorum ipsam linguam Chaldaicam esse dicendum est, quia, vt diximus, Abraham de Chaldæis fuit. Nec desunt, qui autument Chaldaicam linguam esse, quam nunc Hebræam dicimus, atque ita fuisse vocitatam, vt Theodoretus præsertim ait, ex eo quòd Abraham, cum è regione Chaldæorum in Palæstinã veniret, fluuium Euphratem pertransijt. Hebra enim, vt aiunt, Syrorum lingua idem dicitur quod Euphrates: immo idem Theodoretus Syriacam linguam omnibus alijs antiquiorem esse arbitratur, vt nomina ipsa Geneseos indicare videntur. Adam enim (ait) Cain, Abel, & Noe, propria sunt linguæ Syriacæ: Syrorum namque mos est, terram rubram appellare Adam. Interpretatur autem Adam terrenus, aut puluerosus, & Cain possessio, sicut Adam ipse de Cain innuisse videtur, cum Deum laudauit dicens: Possedi hominem per Deum. Abel idem quod luctus: primus enim visus est mortuus, & primus parentibus luctum attulit. Noe vero idem quod requies. Vtcumque autem sit, Hebraicam linguam, omnium matricem & mundo coæuam fuisse fatendũ est, vt S. Hieronymus, & Origenes testantur: & ex hac multę, id est 72. vt Hebræis placet, factę sunt: quod colligunt è capitibus familiarũ, quæ in libro Geneseos recensentur: Hebraica enim Syriacæ, Arabicæ, Chaldaicę, Aegyptiacę, Samaritanicæ, aliarumq. id genus linguarũ genitrix nũcupatur: Græca Doricæ, Ionicæ, Aeolicæ, & Atticæ, ex quibus cõmunis efficitur: Latina Italicæ, Valachicæ, Gallicæ, & Hispanicæ: Sclauonica Polonicæ, Boemicæ, Moscouiticæ, ac ceterarum: Germanica Heluetica, Anglicæ, Flandricæ, & aliarum: Tartarica Turcicæ, Sarmacanicæ. Abyssina Aethiopicæ,

S. Hieron. in c. 2. ad Gal. to. 6.
S. Hieron. in cap. 1. Dan. to 4.
S. Hieron. vbi supra.
Theodoretus q. 59. & 60. in Gen.
Gen. 4.
Hieron. in Soph. to. 5.
Orig. hom. 11. Num.
Gen. 10.
Ex Geneb. lib. 1. Chronic. anno munai 1850.

picæ, & Sabeæ. Hinc mirum non est, si Syriaca, & Chaldaica linguæ vnico Alphabeto comprehendantur, cum ex illa vna, antiquioreq. Hebraica lingua ceteræ originem traxisse perhibeantur: immo cum eadem ipsa Hebraica non solum quantum ad scribendi modum, verum etiam quantum ad characteres, atque verborum sensum, affinitatem non modicam ceteras linguas habere constat. Hæc hactenus, vt ad alia transeamus.

DE MOYSE ANTIQVARVM LITTERARVM

APVD HEBRÆOS INSTAVRATORE.

TERTIA in Columnæ facie Moyses Iudæorum Dux inclytus conspicitur dextra manu librum, qui Pentatheucum repræsentat, tenere cernitur: qui ad sinistram partem duas Tabulas lapideas apud se habet, in quibus fuerunt scripta decem Præcepta, quæ a Deo in Monte accepit. Instituit autem Moyses leges ad Religionē & ad Rempublicam pertinentes 449. & amplius, totis illis quadraginta diebus, quibus fuit in Monte: quæ tandem, alijs deinceps additis, vsque ad 614. præcepta excreuerunt. Affirmantia quidem 248. quot hominum ossa a Medicis numerantur: Negantia vero 366. quanta est summa dierum anni. Id quod ex illis duobus libris, super quibus extant lapideæ Tabulæ, repræsentatur. Hic etiam Hebraicarum litterarum inuentor fuisse fertur, vt Eusebio placet, qui ait in libro de Temporibus, & in libro de Præparatione Euangelica Moysem Iudæis primum litteras tradidisse, & a Iudæis Phœnices, postremò a Phœnicibus Græcos accepisse. Quamuis autem, vt nonnulli volunt, Moyses Hebraicam linguam punctis insignitam a Deo accepisse dicatur, dum legem in Monte suscepit: dicitur tamen Inuentor Alphabeti antiquioris, quod Adamo primùm, deinde eius Nepotibus tributum est, cum eiusdem Alphabeti

Anno mūdi 2609.

Affirm. & Neg. præcepta.

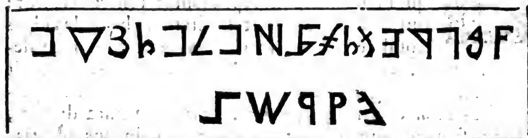
Lib. 8. & 10.

Alphabeti instaurator fuerit, & cultor, quo antiquiores non habemus Auctores, qui libros conscripsisse perhibeantur. De Hebraicæ linguæ antiquitate sanctus Pater Augustinus idem videtur sentire dum ait: Non itaque credendum est, quod nonnulli arbitrantur, Hebræam tantum linguam, per illum, qui vocabatur Heber, vnde Hebræorum vocabulum est, fuisse seruatam, atque inde peruenisse ad Abraham: Hebræas autem litteras a lege cœpisse, quæ data est per Moysen, sed potius per illam successionem patrum, memoratam linguam cum suis litteris custoditam. Denique Moyses in populo Dei constituit, qui docendis litteris præessent, priusquam diuinæ legis vllas litteras nossent. Hæc Augustinus. Supra Moysis caput, Hebraicum Alphabetum antiquius legitur: ad pedes autem Inscriptio Latina, vt infra:

Lib. 18. de Ciu. c. 39.

Moyses antiquas Hebraicas litteras inuenit.

Alphabetum Hebraicum antiquius.

ALPHABETVM hoc est idem cum primo, & secundo, quæ superius posita sunt: & quamuis Hebraicas litteras non solum ante legem Moysi datam, verumetiam ante diluuium fuisse constet, sicut superius monstratum fuit: Moyses tamen eas inuenisse narratur, vt ex Inscriptione Latina clare patet, quatenus characteres ipsos instaurauit, & illustrauit, dum Tabulas lapideas digito Dei scriptas accepit, ceterosq. libros ijsdem litteris conscripsit. De Hebraicis litteris antiquioribus hactenus: & reliquum est vt ad nouas Hebraicas accedamus.

Exod. 31. in fine.

DE ESDRA NOVARVM LITTERARVM APVD HEBRÆOS INVENTORE.

VARTA in paraſtaticæ Columnę facie Hebraicarum litterarũ,ſed recentiorũ inuentor Eſdras, Propheta, Sacerdos, & Scriba more ſacerdotali indutus, altera manu calamũ, altera vero librũ tenere cernitur. Hic a S. Auguſtino magis rerum geſtarũ ſcriptor quàm Propheta habitus fuit: Eſdras autem, inquit Auguſtinus, propheta forte cẽſendus eſt, quia Chriſtũ prophetaſſe viſus fuit cum orta quęſtione apud Regem quid fortius, aut potentius eſſet in rebus, Vnus dixit eſſe Regem, alter Vinum, tertius vero Mulieres, ſed ſuper omnia veritatem victricem eſſe demonſtrauit: quam Veritatem Chriſtum eſſe dicendum eſt. *Lib. 18. de Ciu. c. 36. to. 5. Ex 3. Eſd. 3. & 4.* *Io. 14.*

Hic item litteras nouas Hebræas, quibus nunc vtimur, inuenit, vt S. ait Hieronymus, poſt captã Hieroſolymã, & poſt inſtaurationem Templi ſub Zorobabel, cum ad illud vſque tempus ijdem fuerint characteres Samaritanorũ & Hebræorũ. Hic Cabbalã apud Hebræos collegiſſe dicitur, & ſeptuagintaduobus mandaſſe libris, quibus ſeptuaginta duorum ſeniorum doctrinã comprehendiſſe perhibetur: èquorũ numero eſt quartus liber falsò Eſdrę aſcriptus. Eos libros Ioannes Picus Mirãdulæ comes, et naturæ monſtrũ ſe habuiſſe ſcribit. Huius itẽ opera libri ſacri fuerũt emendati: hinc merito ſcriba, ſiue cẽſor fuit appellatus: qui etiã, teſte Athanaſio in Synopſi, ducẽtos et quattuor libros cõſcripſit. Quattuor interea libri ſub Eſdræ nomine in Biblijs olim reperiebantur, ſed duo tantum priores canonici habentur: Idq. ita eſſe declaratum eſt in Concilio Carthaginenſi, Florentino, et Tridentino: quorum prior de rebus geſtis filiorum Iſrael priuſquam e Babylone in Hieruſalem aſcenderet Nehemias: ſecundus vero, qui continet hiſtoriam de reædificatione muri per Nehemiam, qui miſſus fuit tamquam Dux a latere Perſarum Regis ad reædificationem Ciuitatis, Nehemias etiam *Præf. in li. Reg. to. 3. Et in c. 9. Ezec. to. 4. Ex 4. lib. ſub falſo. Eſdra nomine inſcripto. c. 14.* *Cõcil. Triden. ſeſſ. 4.*

dicitur, ſæpe tamen confundi ſolent: vterque vero dicitur Eſdræ, ſed primus magis proprie dicitur. Tertius & quartus nomine Eſdrę inſcripti (quos Hieronymus apochryphos, ſomnijsq. plenos vocat) & inter canonicos numquam recepti, nunc iuxta Canonem ſacri Concilij Tridentini a Biblijs veteris editionis vulgatæ Sixti V. Pontif. Max. præcepto expuncti ſunt, quamuis tertius ab Origene, Athanaſio, & Auguſtino, quartus ab Ambroſio pluribus in locis, & præſertim in Lucam, & in libro de Spiritu ſancto citentur. Scripſit etiam Genealogias libri Paralipomenon vſque ad eum locum, in quo ſuam genealogiam oſtendit: cetera Nehemias abſoluit. De ipſo Eſdra Rabanus maurus hunc in modum ſcribit: Omnes libros ſacros veteres cum Iudæi ingreſſi fuiſſent Hieruſalem, Eſdras diuino ſpiritu afflatus reparauit, cunctaq. Prophetarum volumina, quæ fuerunt a Gentibus corrupta, correxit: totumq. vetus Teſtamentum in duos & viginti libros diſtinxit, vt tot eſſent libri in lege quot habentur & litteræ. Quidam autem eum faciunt auctorem accentuum & punctorum, quæ hodie in Biblijs Hebraicis reperiuntur, ſed falſum putant, propterea quòd Hieronymus ad ſua vſque tempora nulla extitiſſe teſtatur: inuentaq. fuerunt paulo poſt tempora Honorij Imperatoris anno ab euerſo templo 436. & poſt Chriſti paſſionem 476. in Tyberiade Vrbe Galilææ. Quamuis autem huiuſmodi puncta ab Eſdra inuenta eſſe inficientur multi et eruditi quidem Viri: ij tamen affirmant ab ipſo Synagogæ, vel Synodi auctoritate Codices Iudæorũ per ſententias, membra, et verſus fuiſſe diuiſos, et interuallis quibuſdam diſtinctos: qui antea veluti vnicus erant verſus. Quare S. Hieronymus ait ſe ad vtilitatē legentium eaſdem commaton inciſiones, et interuallorum diſtantias, quas in Hebraicis Codicibus repererat, in ſua Tranſlatione ſeruaſſe. Sed de hac Columna paraſtatica hactenus, vt de Hebraico Alphabeto nouo nonnihil dicatur. Supra Eſdræ caput Hebraicum Alphabetum nouum cernitur: Ad pedes autem eiuſdem hæc Latina legitur Inſcriptio:

To.3. Præfat. 107. in Eſdrã.
Homil. 9. in Ioſue.
Cõtr. Arr.
Auguſ. de Ciu. Dei. lib. 18. c. 36. to. 5.
Ambr. l. 2. c. 2. in Lu.
Lib. 2. c. 7.
Rabanus de inſtit. cler. c. 54.
Ex Geneb. li. 2. Chro. anno mundi 3638.
Ex Geneb. li. 2. Chro. anno mũdi 3638.
Ex Præf. in lib. Paralip. 107. ſed clarius ex Præf. ĩ Iſaiã ad Paulã, & Euſtoch. to. 3. Præf. 117.

Eſdras nouas Hebræorum litteras inuenit.

ALPHA-

ALPHABETVM HEBRAICVM NOVVM.

Nomina litterarum.		Pronunciatio.	Figuræ litt.
Aleph	אָלֶף	a	א
Beth	בֵּית	b	ב
Ghimèl	גִּימֶל	g	ג
Dàleth	דָּלֶת	d	ד
He	הֵא	h	ה
Vàu	וָו	u	ו
Zàiin	זַיִן	z	ז
Cheth	חֵית	ch	ח
Teth	טֵית	t	ט
Iod	יוֹד	i	י
Caph	כַּף	c ch	כ ך
Làmed	לָמֶד	l	ל
Mem	מֵם	m	מ ם
Nun	נוּן	n	נ ן
Sàmech	סָמֶךְ	ſ	ס
Nghàin	עַיִן	gh	ע
Pe	פֵּא	p ph	פ ף
Tſade	צָדֵי	tſ	צ ץ
Coph	קוֹף	k	ק
Reſc	רֵישׁ	r	ר
Scin	שִׁין	ſc	שׁ
Sin	שִׂין	ſ	שׂ
Thau	תָּו	t th	ת

Litteræ ך Caph, ם Mem, ן Nun, ף Pe, ץ Tſade, in fine dictionis ponuntur: illæ autem alteræ, quæ ſunt eædem cum hiſce quinque, figuris tamen differentes, indifferenter locantur, fine dictionis excepto. Sunt qui Zade, non Tſade dici cõtendant.

Hebræi vocales non habentes, vtuntur virgulis, & punctis vice vocalium, vt infra videre eſt. De quibus etiam fuſius dicetur.

Paruæ.					Vocales.	Magnæ.				
a	e	i	o	u		a	e	i	o	u

LPHABETVM hoc Hebraicum ab Esdra inuentum quamuis ab Alphabeto, quod Adamo, filijs Seth, Abrahamo, & Moysi superius ascriptum fuit, longe diuersum sit quantum ad figuras, cum eo tamen quantum ad modum scribendi, & characterum numerum, eorundemq. nomen est idem: Nam duæ & viginti sunt litteræ a dextro in sinistrum latus desinentes, eodemq. sono pronunciatæ: immo (quod consideratione dignum existimatur) non solum apud Hebræos, verum etiam apud Syriacos & Assyrios, Ægyptios & Asianos, Samaritanos & Armenos, Arabes & Æethiopes, Indos & Saracenos, Phœnices & Illyricos, siue Dalmatas, Hetruscos et Turcas, Græcos atque Latinos, necnon apud alias Nationes, initium primæ litteræ Alphabeti fere cuiuscunque sono ipsius A, pronunciari solet, cum ab Hebræis & ab alijs Aleph dicatur (a Chaldæis tamen Olaph) ab Indis Alefu, ab Assyrijs, siue Syriacis, ac Phœnicibus Aluz, a Saracenis Alchmon, ab Aegyptijs Athomus, vel Athoin, a Græcis, Hetruscis, et Iacobitis, multisq. alijs Alpha, & a Latinis A. Id quod non absque mysterio factum dicas oportet: A, enim vox est humana, magisq. ad virum, quàm ad feminam pertinens: & hac forsitan ratione primum hominem Adam, & primam feminam Euam sic Deus nuncupari voluit, cum E, vox magis feminæ quàm viri esse videatur, vt a prima infantis luce experimento id ita esse passim didicimus.

Ex Appēdice Thes. Ambr. de introduct. variarum linguarū.

Hæc de numero, ac scribendi modo, pronunciationeq. litterarum, ex quibus Alphabeta Hebraica, multaq. alia diuersarum linguarum affinitatem quandam inter se habere dignoscuntur: ex notis tamen, siue figuris, aut characteribus non parum diuersa, sicut ex Alphabeto Chaldaico, Hebraico antiquiori, ac nouo, quod nunc præ manibus habemus, videre est. Elementa enim, quibus iam olim, hodieq. Iudæi vtuntur, non veterum Hebræorum, sed Assyriorum esse dicuntur, vt Genebrardo placet, Esdra inuentore, qui Synagogæ, siue Synodi consilio, & auctoritate litteras mutauit, vel quòd veterum Hebræorum quàm Assyriorum operosior erat scriptura, vel quia eas Samaritani post exilium callerent. Ideoq. Iudæi ne cum schismaticis Israelitis vllo sacrorum vsu communicarent,

Geneb. lib. 2. Chron. anno mundi 3038. Geneb. lib. 1. an. mundi 3203.

nicarent, hanc litterarum formam, quæ nunc vſitata eſt, id eſt quadratam, mutatis prioribus figuris, Eſdra auctore, condiderunt, atque illas veteres, quæ Samaritanæ litteræ deinde ſunt nominatæ, quibus etiam ad eam vſque diem ſancti Hieronymi, vt ipſe ait, Samaritani vtebãtur, reliquerunt Hebræi. Verum quia Hebraica lingua vocales non habet, vt etiã idem Hieronymus ſanctus teſtatur, non ſine magno iudicio, vel ab Eſdra, vel deinceps a quopiam alio, etiam poſt Chriſti aduentum ad annos quadringentos, vt nonnulli volunt, puncta & ad legendum & ad intelligendum commoda fuerunt inuenta: ſin ſecus, legentibus ſemper difficillima fuiſſet lectio, & quandoque incerta. Quare hac tempeſtate punctis, & pronunciatione, non ſcriptis litteris, vt Græci, & Latini faciunt, vocales linguæ Hebraicæ exprimuntur: conſimiliq. modo a Chaldæis, necnon ab Aethiopibus, virgulis affixis litteris, vocales explicantur, vt ex Grammatica Aethiopica, quam Marianus Victorius Rheatinus, vir quidem doctus, Iulij tertij temporibus, Marcello Ceruino tunc Cardinali, qui poſtea Marcellus II. Pontifex dictus eſt, dicauit, & Romæ edidit, cognoſci poteſt. Hinc nos Alphabeto huic nouo Hebraico puncta, quæ a ſancto Hieronymo accentus vocantur, quibus ipſe forſitan caruit, apponenda cenſuimus, etiamſi in Alphabeto, quod in Bibliotheca Vaticana inuenimus, deſiderentur. Nec ſilentio prætereundum eſt, Hebraicos hoſce characteres multo minores olim, quàm nũc, fuiſſe, vt S. Hieronymus innuere viſus eſt ad Euſtochium ſcribens hunc in modũ: Accedit (inquit) ad hanc dictandi difficultatẽ, quòd caligantibus oculis ſenectute, & aliquid ſuſtinentibus beati Iſaac, ad nocturnum lumen nequaquam valeamus Hebræorum volumina relegere: qui etiam ad ſolis, dieiq. fulgorem, litterarum nobis paruitate cæcantur.

S. Hieron. in cap. 9. Ezech. to. 4.

In c. 25. Hiere. to. 4.

Proœmin 7. cõment. Ezech. to. 21. to. 4.

Gen. 27.

Hæc de nouo Alphabeto Hebraico punctis inſignito, quo Biblia Hebraica & vetuſtiora, ac recentiora conſcripta ſunt: hæc punctis & virgulis conſtant, illa vero non item: vtraque tamen multis in locis corrupta fuiſſe credẽdum eſt: hæc præter alias quattuor & viginti cauſas, quas Franciſcus Toletus Doctor Theologus e ſocietate Ieſu in ſuis Regulis Hebraicis pro Lingua ſancta intelligẽda, vt vidi, cõſcripſit, ſed nondum

Regu. 24. ex Franciſco Toleto in locos difficillimos vtriuſque Teſtamenti.

in lucem

in lucem emisit, deprauationi subiecta sunt præsertim ob puncta, quæ sicut lectionem faciliorē, clarioremq. reddūt, ita etiam corruptioni viciniorem efficere queunt, si solertiæ tantillum deficiat, vel tantumdem malignitatis apponatur: illa vero scilicet vetustiora sunt itē deprauatu facilia ob litterarum, dictionumq. æquiuocationē, quæ sine punctis, & virgulis facile admitti potest, tum ob aliquot huius idiomatis characteres eandem figurā retinentes, tum etiam ob easdem voces diuersam habentes significationem, cuius generis est דבר quod absque punctis est verbū, vel sermo, et pestis, siue mors, vel mortalitas: additis vero punctis, vel virgulis æquiuocatio aufertur: Nam דָּבָר Dauar verbum, vel sermo interpretatur: si autem hoc modo scribatur דֶּבֶר Deuer, vel דָּבָר Dauer, pestis vel mors, siue mortalitas dicitur: His de caufis Hebraica exemplaria corrupta fuisse eruditi quidem Viri (vt reor) affirmarunt: e quorum numero fuit Eusebius de historia Ecclesiastica, lib.4. cap. 17. et lib.5. cap. vltimo,
Cap.29. Tertullianus aduersus Marcionem, Irenæus in lib. 1. contra
Rom.5. hæresim, Basilius lib. 2. contra Eunomium, Ambrosius in
Gal.2.10.8. Epistolam ad Romanos, et in Epistolam ad Galatas, et in Procemio libri primi in Lucam: Iustinus Martyr aduersus
Psal.95. Tryphonem ait, ex versiculo illo Psalmi, *Regnauit a ligno Deus*, ablatas esse duas hasce voculas, *A ligno:* quæ in Psal-
S.Aug.lib.2. de doct. chr. c.14. to.3. morum editione, quam Italam dicunt, et Ecclesia sancti Petri Romæ habet, et legit quadringentis ab hinc saltem annis, huius editionis ceteris libris ammissis, reperiuntur. De hoc Psalterio Beatus Franciscus, vt conijcere possum, locutus
Reg.c.3. est in sua Regula dum Clericis mandauit, vt diuinum officium recitandum disponerent iuxta Romanæ Ecclesiæ ritū,
S. Bonau. in Regulā c.3. to.7. par.4. Psalterio excepto. Quam rem Sanctus Bonauentura perpendit, rationemq. exceptionis huiusce reddit dicens, Ecclesiam Romanam alia Psalterij translatione vti, quàm communiter habeatur, vel verius aliter emendato, vt ipse ait: nam per Romanæ Ecclesiæ ritum, diuini officij ordinem Romæ obseruatum intelligit, vt ex dictorū verborum serie clare patet.
Psal.21. Præterea, vbi nos legimus: Foderunt manus meas, & pedes meos, pro eo, quod legi debet כָּרוּ Karû, id est, *foderunt*, vt habet vulgata editio, recentiores Hebræi legunt כָּאֲרִי Kaari,

ti, id est, tanquam Leo manibus meis, & pedibus meis: quæ quidem lectio sensum nonnisi durum, & distortum habet. Id quod factum videtur, vt veritas prophetica de Christi Saluatoris nostri passione & imperio occultaretur. Adsimile est illud de Messiæ diuinitate apud Hieremiam: Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster: nam pro eo, quod legitur in Latina editione vulgata, *Vocabunt*, recentiores Hebræi legunt: יִקְרָא Ichreo, id est, *Vocabit*: quasi velint id esse legendum: Dominus vocabit Messiæ nomen, Iustus noster. At verus lectionis sensus est: Israel vocabunt nomen Messiæ: Dominus iustus noster: pro quo in Hebræo sic legi debet, יִקְרְאוּ Ichreu, id est *Vocabunt*, vt Chaldaica paraphrasis habet, & Rabbi Dauid KimKi, qui hunc in modum legit: Israel vocabunt Messiam, Deus iustus noster, non autem, Deus vocabit Messiam, Iustus noster. Et hac in re consului Neophitos aliquot eruditos, & Hebraicæ linguæ professores, Christianæq. pietatis obseruantissimos, qui Hebraica exemplaria tum vetustiora tum etiam recentiora deprauata esse asseueranter fidem faciunt iuxta sententiam sancti Hieronymi, qui in Epistola ad Galatas, Hebraica exemplaria immutata esse aperte fatetur, vbi ait, sublatam ab Hebræis fuisse hanc vocem, *Omnis*, ex dicto illo Deuteronomij: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis: eamq. vocem in Hebræis Samaritanorum voluminibus se inuenisse ait, idq. cum septuaginta Interpretibus concordare affirmat. Nec huic sententiæ aduersatur quod in Isaia dicit idem Hieronymus, ex Origenis scilicet sententia irridens eos, qui dicunt nonnullos scripturæ locos ab Hebræis fuisse deprauatos: quoniam ibi Hieronymus de quibusdam tantum locis loquitur, non autem in vniuersum, vt inibi videre est. Huiusmodi est dictum Augustini, qui ait, Hebraica exemplaria quantum ad annorum dinumerationem, hominumq. ætates corrumpi potuisse librariorum potius negligentia, quàm Interpretum, vel Hebræorum peruersitate, aut malitia, cum id Iudæorum improbitati contra Messiæ aduentum fauere posse haudquaquam videatur: nonnulla enim de Christo, ac de sanctissima Trinitate septuaginta Interpretes, Spiritu sancto dictan-

Hier. 23.

S. Hieron. in c. 3. ad Galat. in prin. to. 6.

Deut. 27.

To. 4. in c. 6. Isaiæ.

Lib. 15. de Ciuit. Dei cap. 13.

Aug. lib. 18. de Ciuit. c. 42. to. 5.

te,

Praef. in transl. Isa. ad Paulã & Eustoc. to.3. Praef. 117. te,omiserunt, ne Ptolemæo mysteriorum non capaci scandalum afferrent, neue, vt sanctus Hieronymus ait, Ethnicis fidei sacramenta perspicue tunc temporis proderent,neue etiã sanctum canibus, & margaritas porcis darent. Huius generis est illud: Ex Aegypto vocaui filium meum. Et: Videbunt in quem transfixerunt. Et:Osculamini Filium,vt sancti Hieronymi Translatio habet: pro quo in editione vulgata legitur: Apprehendite disciplinam, quæ per Filium, qui est sapientia Patris, intelligi debet. Hæc de antiquis ac nouis Hebræorum litteris,earumq. Inuentoribus. Nunc reliquum est, vt ad secundam Columnam parastaticam accedamus.

Matth. 2. Io. 19. Psal. 2.

DE SECVNDA COLVMNA PARASTATICA,

quæ litteras Aegyptias, sacrasq. notas, necnon Phrygias, earumdemq. complectitur Inuentores.

De Iside Aegyptiarum litterarum inuentrice.

RIMA huius Columnæ parastaticæ facies Isidem Inachi Regis filiam, & Aegyptiorum Reginam capitẽ corona regia,ac lunula semiplena redimito, læua sceptrum, frumentiq. spicas quinque gestantem repræsentat: ad cuius Reginæ pedes crocodilus cernitur. Hæc e Græcia in Aegyptum se se recipiens, vt infra dicetur, Aegyptios litteras docuit, & terras colere instituit, primaq. vt Tertullianus ait, repertas spicas capite circumtulit, sicut id spicæ illæ præseferunt. Hinc eam Aegyptij vita functam ob beneficiorum memoriam magnis honoribus tanquam Deam prosequuti sunt, eidemq. sacerdotes instituerunt,terramq. eius nomine, hoc est Isidem, appellarunt: Isis enim lingua Aegyptiorum terra nuncupatur.

Tertul. li. de corona mil.

Lucanus lib. 6.

Per

Per lunulam illam semiplenam, siue cornutam, quæ supra Reginæ frontem ad coronæ regiæ cōspicitur summitatē, Isis intelligitur. Plutarchus enim, & Eusebius, alijq. permulti Isidem Lunam esse contendunt ex Ægyptiorum dictatis, qui eam hoc Hieroglyphico describebant, vt cornua taurina veluti nouæ Lunæ speciem gestaret. Sicut autem Isis per Lunam, ita per imaginem æluri, quem catum, & felem Latine vocitamus, intelligebatur Luna, in cuius cultum magna ælurum veneratione prosequebantur Aegyptij: apud quos quidquid cum Luna consensum aliquem, vel quandam sympathiam habebat, id maximo habebatur honori: cuiusmodi ælurus, siue felis, vel catus esse dicitur, cui ad easdem Lunæ vices oculos aut ampliores fieri, aut minores, crescente, ac decrescente Luna. Huius autem generis sympathiam ex eo item esse credebant, quòd sicut Luna Soli aduersatur, ita felis soricem, quem Solis totum esse dicebant, genuino quodam odio prosequi solet. Hinc felis hieroglyphico Lunam, ac Lunæ imagine Isidem Aegyptij significabant ob eam saltem vim, quam Luna influit non solum in ea, quæ in aquis procreātur, verumetiam ab ipsa gignuntur terra, quæ Aegyptiorum Idiomate Isis, vt diximus, nuncupatur: ad cuius rei intellectum lunula illa in coronæ vertice depicta est.

Plutarch. & Eusebius.

Gellius li. 20. cap. 7. Noct. Att.

Per Crocodilum lacertæ adsimilem, incredibili tamen magnitudine, vnguibus armatum, solis Aegyptijs, atque ijs regionibus, quæ Nilo alluuntur, cognitum, fit allusio ad Aegyptum, quæ huiusmodi specie animalis maiorem in modum abundat, sicut noctuis Athenæ abundare solent.

Fit præterea, vt reor, per Crocodilum allusio ad venerationem, quā eidem animali necnon & Ibi aui præstabant Aegyptij, sicut Aristoteles ac Tertullianus testantur. Puto enim Crocodilum ab Aegyptijs veneratum esse ad malum euitandum, quod ipsum animal videtur præseferre, hoc est rapinam, crudelitatem, ac simulationem: Crocodili enim natura est, sicut naturalis historiæ professores narrant, vt cum fame stimulatur, & insidias machinatur, os hausta impleat aqua, quam effundit in semita, qua nouit aut alia quæpiam animalia, aut homines aquatum venturos, vt lapsos ob lubricum descensum neque valentes aufugere corripiat, correptosq.

Aristot. de re famil. lib. 2. Exēplo 33. Tertul. li. 2. contra Marcionem.

prosq. deuoret : deinde reliquo deuorato corpore, caput lacrymis effusis macerat, ac tandem ipsum deuorat. Alij vero scribunt, Crocodilum conspecto procul homine lacrymas emittere, atque eundem mox deuorare. Hinc apud Græcos natum prouerbium : Κροκοδείλυ δάκρυα, id est Crocodili lacrymæ, in eos transfertur, qui simulant sese grauiter angi incommodo cuiuspiam, cui perniciem attulerint, cui ve magnum malum moliti sint. Ob eandem fere caussam, sicut conijcere queo, Ibim coluerunt, vt scilicet pestem, & inuidiam pariter euitarēt, quæ per huiusmodi auem nobis indicatur. Hæc enim rostri aduncitate per se partem perluit, qua reddi ciborum onera consueuerunt, & serpentibus pascitur: hinc Cicero ait: Velut Ibes maximam vim serpentium conficiunt, cum sint aues excelsæ, rigidis cruribus, corneo, proceroq. rostro: auertunt pestem ab Aegypto, cum volucres angues ex vastitate Libyæ vento Africo inuectas interficiunt, atque consumunt: ex quo fit vt illæ viuæ nec morsu, nec mortuæ odore noceant. Ab huius auis similitudine Ibis pro inuido ponitur, vt ex eo, quod in Ibim scripsit Ouidius, constat. Dictis igitur de caussis ob malum videlicet deprecandum, aut præcauendum, Ibim & Crocodilum venerati sunt Aegyptij adeo superstitiosi, vt cæpe, aliumq. inter deos retulerint. Isidem vero ob collata in se beneficia, terræ scilicet culturam ijs præstitam, necnon propter inuentas litteras, quas eosdem edocuit, coluerunt, sicut ex eo Alphabeto, quod supra Reginæ caput conspicitur, videre est: ad cuius pedes breuis hæc legitur Inscriptio:

Prouerbium.

Cic. lib. 2. de Nat.

Plin. lib. 8. cap. 27.

Isis Regina Aegyptiarum litterarum inuentrix.

Alphabetum Aegyptiacum.

REGINAM

s nu-
arum
ascri-
s ani-
ncisa
us hu-
ssima
ræser-
ti: Al-
Patris
auen-
se po-
quam
e Isis
cœpit
torti.
trina-
tiam
phiæ
rimis

S. August. lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 37. in fine. to. 5.

O

E.

Mercu-
urna-
us vir-
etem,
a, lu-
itha-
itat.
ent.
quasi
dius

Diod. li. 1. cap. 3.

Nomina Mercurio tributa declarantur a S. Aug. lib. 7. de Ciu. cap. 14.

prosq-
lacry
vero
mas
Prouerbium. Græc
codil
ter a
cui v
ſam
ſtem
nobis
perlu
Cic. lib. 2. de Nat. bus
pent
Plin. lib. 8. cap. 27. corn
volu
ctas
uæ n
ſimil
ſcrip
videl
dilu
lium
nefic
pter
ex co
dere

Iſis

REGINAM hanc, qua nullum apud Aegyptios numen maius, neque venerabilius fuit, Aegyptiarum litterarum Inuentricem fuisse Latina docet Inscriptio: sed apud eosdem Aegyptios loco litterarum varias animalium extitisse effigies, variarumq. rerũ instrumenta incisa aliquando fuisse credendum est, vt per huiusmodi figuras humanæ mentis sensus varios effingerent, sicut antiquissima monimenta memoriæ humanæ saxis, & Obeliscis præsertim impressa indicant: sed hieroglyphicis priores dicti Alphabeti litteras fuisse fatendum est ex doctrina sancti Patris Augustini, qui, dum Isidem litterarum Aegyptiarum inuentricem affirmat, hunc in modum ait: Quid sapientiæ esse potuit in Aegypto antequam Isis, quam mortuam tanquam Deam magnam colendam putauerunt, litteras traderet? Isis porro Inachi filia fuisse proditur, qui primus regnare cœpit Argiuis, quando Abrahæ iam nepotes reperiuntur exorti. Quibus verbis non solum antiquam litterarum, doctrinarumq. Agyptiarum inuentionem ostendit, verum etiam propheticam doctrinam omni origine humanæ philosophiæ antiquiorem fuisse testatur, ac demonstrat. Hæc de primis Aegyptiorum litteris, vt ad sacras notas accedamus.

S. August. lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 37. in fine. to. 5.

DE MERCVRIO
SACRARVM LITTERARVM APVD ÆGYPTIOS INVENTORE.

SECVNDA parastaticæ Columnæ facies Mercurium Iouis & Maiæ filiũ, galeratũ, & cothurnatum, alisq. redimitũ, caduceũ, idest duobus virgam serpentibus circumdatam dextra tenẽtem, Deorum nuncium, facundiæ mercatorum, lucri, ac palæstræ Deum, furum Magistrum, ac denique citharæ, litterarumq. Aegyptiarum inuentorem repræsentat. Hæc autem ad eiusdem sermonem & facundiam pertinent. Dictus est enim Mercurius, vt ait S. Pater Augustinus, quasi

Diod. li. 1. cap. 3.

Nomina Mercurio tributa declarantur a S. Aug. lib. 7. de Ciu. cap. 14.

medius currens,cum ſermo inter homines medius currẽ ſexiſtat: Ideo a nonnullis Hermes appellatur: ἑρμῆς autem Græce interpretatio eſt, quæ etiam ad ſermonem refertur. Hinc Deorum nuncius a Poetis fingitur: quoniam per ſermonem cogitata omnia enunciantur. Hic præterea mercibus, a quibus item Mercurius eſt nominatus, præeſſe creditur, quia inter vendẽtes & ementes ſermonem fieri medium neceſſe eſt. Furum denique Magiſter appellatur, propterea quòd audientium corda ſermo aufert & animos fallit. Huius capiti, ac pedibus Poetæ alas tribuunt, hac re ſignificare volentes, inſtar volucrum velocem per aera ferri ſermonem. Caduceum quoque ſeu virgam geſtare fingitur, qua ſerpentes, hoc eſt diſſidia & diſcordias hominum tanquam venena, ſeu venenatas belluas diuidat: nam diſſidentium animi ſermone præſertim ſedari ſolent: dictumq. caduceum exiſtimatur quaſi contentiones & bella per orationem cadere faciat. *Liu.lib.6. de Bello Pun.* Quare pacis legati a priſcis illis Scriptoribus Caduceatores dicebãtur: ſicut enim per Feciales bella indicebantur,ita pax per Caduceatores fiebat. Ad Mercurij imaginis pedes cernitur caput Argi, qui ob plurimos oculos cẽticolus appellabatur.Hoc loco ſitum eſt caput vt intelligatur, Argum a Iunone cuſtodem conſtitutum Iſidis,olim Io,in iuuencæ formam a Ioue commutatæ,a Mercurio eiuſdem Iouis iuſſu fuiſſe interfectum, oculis eius ſono fiſtulæ conſopitis, quos deinde aui ſuæ Iuno, hoc eſt Pauonis caudæ inſeruit, vt Poetæ fabuloſe aiunt,& præſertim Ouidius,qui hunc in modum Argum *Lib.1. Metamorph.* ipſum deſcribit:

Centum luminibus cinctum caput Argus habebat,
Inq. ſuis vicibus capiebant bina quietem,
Cetera ſeruabant, atque in ſtatione manebant.

Quo quidem commento Poetæ indicare voluerunt,ſermoni, quem per fiſtulæ ac citharæ ſonum ſignificarunt, tantam eſſe quandoque vim, vt ex eo quiſque aliquando decipiatur, oculo intellectus per dicendi ſuauitatem ſopito. Argus item myſtice ſumptus, vt Mythologici interpretantur, eſt cælum ſtellatum innumeris fere oculis quibuſdam, ſtellis ſcilicet fulgẽs ac diſtinctum, quibus quædam cæleſtium oculorum ſpecies ineſſe videtur. Mercurium vero, teſte Macrobio

bio, Solem esse volunt, qui tunc occidere Argum dicitur cum diurno suo lumine stellarum lucē obscurat. Hac de re fortasse perustus fingitur: vel quia Soli vicinior est quàm ceteræ stellæ, vt Ciceroni placet. Pyramis autem illa a dextro latere sita Aegyptū pyramidibus affluentem, characteres vero inibi designati Mercurium sacrarum litterarum, quę & Hieroglyphica, hoc est sacræ notæ nuncupantur, inuentorem, eiusdemq. eloquentiam repræsentant. Hieroglyphica ceteris litteris antiquiora, quæ a sacerdotibus adhibebantur, a vulgo non item, hoc loco non apponuntur, sed Alphabetum, quod item a Mercurio inuentum dicitur, & in Bibliotheca Vaticana reperitur, ob oculos posuimus, etiamsi ad eiusdem Mercurij pedes Latina hæc legatur Inscriptio:

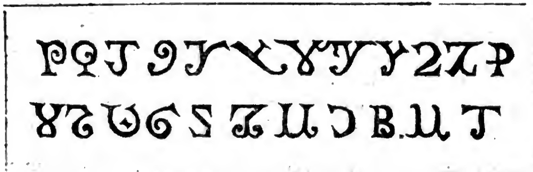
Lib. 1. Saturn. cap. 11.

Cic. 3. de Nat. Deorum.

Iustus Lipsius in li. 11. Annal. Corn. Taciti.

Mercurius Thoyt Aegyptijs sacras litteras conscripsit.

Alphabetum Aegyptiacum alterum.

MERCVRIVM sacrarum litterarum inuentorem fuisse fere omnes fatentur: cuiusmodi autem essent litterarum characteres apud Aegyptios, dictum est paulo superius, necnon in sexto Emblemate Obeliscum Lateranensem repræsentante, in quo sensum quorundam Hieroglyphicorum tanquam tenui penicillo adumbratum declarauimus. Nec silentio prætereundum est, maiori ex parte, animalium effigies litterarum loco in vsu fuisse: atque ex eo conijci potest quòd Plutarchus ait, Mercuriū, qui primas litteras Aegyptijs communicauit, Ibim primam esse litterā voluisse: refert enim eam in ingressu triangularem

Plutarch. & Strabo lib. 7. Diodor. Sic. li. 1. & 4. in princip. Cic. lib. 3. de Nat. Euseb. de præp. euāgel. lib. 1. cap. 7. Et Tacit. li. 11. Annal.

Plutarch. li. 9. Symposs. q. 1. to. 2.

gularem

gularem effigiem, seu figuram, cruribus ita dispositis, repræsentasse: ob eamq. item causam, Ibim ab Aegyptijs veneratam fuisse puto. Hinc apud Latinos, & Græcos prima littera ad Isochelis trianguli faciem accommodata est, atque ita opinandum est reliquas quoque huius generis litteras, vel xvj. vel quoquot extiterint, alicuius animalis effigie, membroue figuratas fuisse. De huiusmodi characteribus Aegyptijs, vel hieroglyphicis, siue sacris notis, Cornelius Tacitus hunc in modum ait: Primi per figuras animalium Aegyptij sensus mentis effingebant, & antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur, & litterarum semet inuentores perhibent: inde Phœnices, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamq. adeptos tanquam repererint quæ acceperant. Hæc Tacitus: ex cuius verbis planum fit, non solum hieroglyphica maiori ex parte animalium figuris cōstare, verum etiam Aegyptiarum litterarum inuentionem (Hebraico Idiomate excepto, atque Chaldaico) omnibus esse alijs antiquiorem.

Cornelius Tacit. lib. 11. Annal.

Nec subticendum esse censeo, cur Mercurius in Latina Inscriptione, quam superiori loco apposuimus, THOYT, nūcupetur, ni etiam Theuth scribi debeat, vt scriptum, & impressum passim inueni. Quæ quidem vox sicut quattuor tantum litteris constat, ita etiam consideratione existimatur digna: propterea quòd quaternarij potestas, ac dignitas admiranda semper fuit apud omnes fere Nationes, quæ nihil quaternitate non constare putarunt: nam quaternitatem animæ nostræ inesse arbitrabantur, mentem scilicet, scientiam, opinionem, & sensum: aliaq. denique omnia quaternario numero esse colligata, hoc est elementa ipsa, horas anni, numeros, ætatumq. compagines: atque ita vt nihil dici possit, quod a numero quaternario tanquam a radice ac principio non dependeat, sicut Plutarchus, & Cœlius Rhodiginus diffuse demonstrant. Quare Pythagorici numerum quaternarium totum numerum, ac sacrum, solidumq. vocabant ob rationes, quas Arithmetici recte norunt. Hinc non sine ratione, aut consilio factum esse reor, vt omnes fere Gentes præcipuum Dei nomen quattuor tantum litteris enunciarint. Hebræi enim sacrum Dei nomen יְהוָה Iehouah, quod inde Tetra-

Plutarch. li. 9. Sympos. q. 3. to. 2.

Ex Cæl. Rhodig. li. 23. antiq. lect. c. 9. to. 3.

Tetragrammaton dicunt, quattuor tantum litteris nominarunt: quod & alia voce exprimitur, quæ Adonai eſt, & apud eos, Adni etiam, ſcribitur: ſignificat autem, Dominum noſtrum. Ieſu deinde ſuaue, ac ſalutare Gentibus nomen ab Angelo accepimus. Græcis vero θεὸς, Latinis Deus appellatur. Quem autem nos Deum nuncupamus, Perſæ dicunt Syre: Magorum diſciplina, Orſi: Arabes, Alla: Aegyptij vero Thout, vel Theuth: quo nomine Mercurius ab ijſdem nuncupatus, tanquam Deus veneratus eſt, cui quaternarius numerus ab Aegyptijs adſcribitur, vt Rhodiginus ait, quando inter omnes quadratus cenſetur Deus. Plutarchus autem Mercurio quaternarium numerum ſacratum iam fuiſſe ex eo opinatur, quòd quarta menſis die natus feratur. Vel id factum eſſe putandum eſt ob ſex & decem litteras ab eodem inuentas, quæ quattuor quaternarijs conſtant. Vtcunque autem ſit quod duabus hiſce rationibus poſtremo loco narratis dictum eſt, Mercurium ab Aegyptijs veneratum, vt commentationes mathematicas, & id genus alias commentitias rationes poſthabeam, ex eo ſaltem appellatum eſſe Thout, vel Theuth credendum eſt, quòd hiſce quattuor litteris ab ijſdem populis Deus, vt diximus, appellabatur. Vt autem quæ de Mercurij nomine, ac litteris, artibusq. ab eodem inuentis teſtimonio comprobem luculentiſſimo, dicam quæ in Platonis Phædro inueni. Plato enim ſub Socratis nomine ſic ait: Audiui equidem circa Naucratim Aegypti, priſcorum quendam fuiſſe deorum, cui dicata ſit auis, quam Ibim vocant, dæmoni autē ipſi nomē Theuth, hunc primum omnium numerum, et numeri computationem, geometriam, et aſtronomiam, talorum, alearumq. luſus, et litteras inueniſſe. Hæc Plato de Mercurio, quem infra, litterarum patrem appellat: quæ quidem omnia non niſi de Mercurio intelligi debent, vt omnes exponunt, tum ex Ibi aue, quæ prima ſacrarum litterarum erat, tum etiam ex diſciplinis, quæ eidem aſcribuntur. Mercurius igitur Theuth ab Aegyptijs dicitur ſiue Theutates, vt ait Rhodiginus: itemq. dæmon, ideſt ſapiens, nuncupatur. Ab ijſdem, teſte Cicerone, dicitur Thoyth: eodemq. nomine primus anni menſis vocatur. Dicitur item Taatus, vt ait Euſebius, & Thoor,

Moith. 1. Luc. 1. & 2.

Cæl. vbi ſupra.

Plut. li. 9. Sympſiacon. q. 3. to. 2.

Plato in Dialogo, qui dicitur Phædrus, vel de pulchro longe poſt med. et nō procul a fine. to. 2.

Cæl. Rhodig. li. 22. c. 15. to. 3.

Cic. lib. 3. de Nat.

Euseb.l.1. cap. 7. de præp. & Thoor, ac Thoyth: vel θωὺθ καὶ θωθ, ideſt Thoyth, vel Thoth, vt in Suida legitur: In Platone autem θεὺθ, Theuth. Hæc de Mercurio, vt ad alia tranſeamus.

DE HERCVLE PHRYGIARVM LITTERARVM INVENTORE.

TERTIA Columnæ paraſtaticę facies Herculem, Iouis & Alcmenæ filium, clauæ ex altera parte innixum, ex altera vero leonis pellem manu tenentem repræſentat. Hic ob inſignem fortitudinem & gloriam a Gentibus illis Veritatis ignaris inter deos relatus eſt, maximis exantlatis laboribus, quos quattuor, ac triginta fuiſſe conſtat, ipſumq. Phrygiarum litterarum inuentorem extitiſſe, perhibetur. Hinc ſupra eius caput Alphabetum Phrygiacum conſpicitur: ad eiuſdem autem pedes hęc legitur Inſcriptio:

Cic. lib.3. de Natu. Deor.

Hercules Aegyptius Phrygias litteras conſcripſit.

Alphabetum Phrygiacum.

HERCVLEM Phrygiarum litterarum inuentorem fuiſſe Cicero teſtatur dicens: Alter Hercules traditur Nilo natus Aegyptius, quem aiunt phrygias litteras conſcripſiſſe. Hac de cauſa apud Gallos Herculis ſimulacro, ſiue hieroglyphico, eloquentiæ vis exprimi ſolebat, ſicut ex Luciani libello de Hercule conſcripto patet:

Cic. lib.3. de Natu. Deor.

patet: in quo Phrygia eloquentia maiorem in modum laudatur. Qua de re Phrygibus proprias antiquitus fuisse litteras ab Hercule inuentas dicendum est, sicut Tabella ad angulum huius faciei dextrum depicta, quam Puerulus prope Herculem iacens tenere cernitur, præseferre videtur. Nam per huiusmodi picturam fit allusio ad illud, quod Herodotus narrat de duobus infantibus, quos Psammiethicus rex Aegyptiorum, pastori cuidam inter pecora educandos dedit, atque in solitaria casa custodiendos, caprarumq. lacte alendos, nullamq. penitus vocem coram eis edendam iussit, donec infantes inarticulate vagire desisterent, & aliquid, Natura docente, articulate pronunciarent, vt hoc exemplo sciri posset, quænam lingua sit homini naturalis, quinamve primi hominum extiterint, cum ad illa vsque tempora, vt Pausanias ait, de huiusmodi antiquitate fuerit controuersia. Hinc expleto (ait) bimatus tempore, pueruli, porrectis manibus procidentes hanc vocem Beccus, idest panem Phrygia lingua (vel Bech potius, vt suspicor) ediderunt. Qua ex re Aegyptij antiquitatem Phrygibus concedendam confessi sunt. Hæc ex Herodoto: qui etiam ex Græcorum opinione inibi, ait, mulieribus, quæ infantes illos custodiēdos, ac nutriendos Regis præcepto susceperunt, linguas fuisse abscissas. Id quod ab Herodoto irrisum, ego rationi, ac Psammiethici crudelitati, quam eidem Regi Herodotus tribuit, magis consentaneum esse puto. Non deest tamen qui dicat, ab ijsdem puerulis editam fuisse hāc vocem Bedy, quæ apud Phrygas aquam significat, & quamdam cum dictione Beccus quantum ad sonum habet affinitatem. Sunt item, qui eos puerulos hanc vocem Beccus, quæ apud Gallos, & Italos auium rostrum sonat, protulisse nolint, sed sonum siue balatum quemdam, be, be, ad imitationem caprarum, quas audierunt, edidisse contendāt, nullam prorsus linguam homini naturalem esse affirmantes, vt etiam sancto P. Augustino placet dicenti: Siquis inter mutos natus atque alitus esset, sero ac iam iuuenis in alios homines incidens, loqui disceret, cum aliam linguam nullam nosset. Hæc Augustinus: ex cuius plane sententia clare dignoscitur, nullam prorsus linguam homini esse naturalem: si qua enim ei naturalis foret, omnes vno

Ex Ioāne Pierio Valer. Bellunen. lib. 59. de Hercule & eloquētia.

Herod. li. 2. in Euterpe sub initiū.

Pausan. lib. 1.

Beccus, id est panis.

Lib. 3. in Thalia.

Clemens Alexand. Strom. 4.

Sueton. in Vitell. c. vlt.

S. August. li. de animæ quantit. c. 18. to. 1.

idiomate loquerentur: nam quod vni speciei naturaliter conuenit, id omnibus eiusdem speciei indiuiduis congruere necesse est. Propterea nasci hominem & mutum, & surdum: audireq. prius pueros, moxq. loqui, Aristoteles affirmat. Sed quamuis Quintilianus sermonem ab ipsa rerum natura genitos protinus homines accepisse dicat, & Aristoteles sermonem solius hominis esse inquiat, hoc tamen non nisi propriam potestatem loquendi soli homini naturaliter insitam atque innatam fuisse nobis argumento esse potest. Quòd autem homo hac vel illa loquatur lingua, id humanæ tribuitur arti. Si enim sermonis, vel loquutionis consideretur materia, quæ est vox articulata in pulmonis canna, & a vocali arteria pullulans, loquutionem homini naturalem esse dicas oportet: si autem hoc vel illud idioma ab homine inuentum perpendatur, id artis esse noueris, veluti gladius, si materiam spectes, naturalis est: si formam, est arte confectus. Præterea, sicut sonum, vel vocem molesti quidem, ac iucundi significatiuam cunctis animalibus tributam esse non ignoramus, ita sermonem ad hoc soli homini rationis participi datum esse fatendum est, vt scilicet vtilitatem, ac damnum, necnon iustum, & iniustum ostendat: quod non nisi per loquutionem, quæ tantum homini data est, fieri posse constat. Quamuis autem Psittacus, Ἀνθρωπογλωττος dictus, quasi linguam hominis habens, & Coruus, & Pica ob linguam sibi latiorem, quàm ceteris auibus naturaliter datam (lingua enim mollis, lata, & absoluta, teste Aristotele, loquutioni accommodatior est, vt etiam in ouibus, & bobus patet) voces quasdam articulatas, humanæ scilicet loquutioni adsimiles miro naturæ artificio exprimere videantur, eas tamen aues loqui proprie non est dicendum: quę enim pronunciant non intelligunt, sed assuetudine quadam id agunt, & non nisi quod didicerunt proferunt, nihil tamen penitùs intelligentes, tametsi Martialis de Psittaco illo Cæsarem salutante, ait:

Lib. 5. instit. orat.

Arist. li. 1. Polit. c. 2. to. 3.

Ex Arist. vbi sup.

Ex Arist. lib. 2. de part. animal. c. 17. Et 4. de hist. c. 9. to. 5.

Arist. vbi supra.

Aegid. Roman. li. 2. sent. dist. 8. art. 2. ad dub. 2.

Martialis li. 14. Epigram.

Psittacus a vobis aliorum nomina discam:
Hoc per me didici dicere: Cæsar aue. Et de Pica:
Pica loquax certa dominum te voce saluto:
Si me non videas, esse negabis auem.

Iocatur enim hoc loco Martialis, more poetico vtens prosopopeia

ſopopeia veritatem ipſam excedente: nam lingua (Ariſtoteles ait) non niſi ad ſignificandum aliquid alteri contributa eſt. Id quod abſque rei intelligentia, quæ in brutis animalibus non extat, fieri haud quaquam poteſt. Si autem aliquãdo accidit, vt bruta animalia loqui viſa fuerint, ſicut narrat Liuius, qui ait bouem locutum: id prodigioſum, atque in eo dæmonem loquutum fuiſſe dicas neceſſe eſt ob ſuperſtitioſam earum Gentium credulitatem, vt idem Liuius ait: vel diuina virtute res huiuſmodi euenire poteſt, ſicut in Scriptura ſacra eueniſſe legitur.

Ariſt. li. 3. de anima text. vlt. & vltimis verbis.

Liu. Dec. 1. lib. 3. & Dec. 3 lib. 4. & 7.

Num. 22.

Homini igitur ſoli datum eſt loqui: nec ei fari fas eſt a prima naſcentis luce, ſed quodam ſane tempore a natura ſibi præſcripto, vt omnes recte norunt: alijs tamen citius, alijs vero tardius. Si quis autem ante idoneam loquendi ætatem verba pronunciaſſe dicatur, eum rurſus obmutuiſſe Ariſtoteles narrat, quouſque ſolitum loquendi tempus, acceſſiſſet: vel eumdẽ actutũ obijſſe aiunt, ſicut cuidã infanti, eueniſſe compertũ eſt: qui ſupra omnes Naturæ leges, vix dum quattuor ac viginti vitæ horis completis, verba ad paterni regni amiſſionẽ, & gentis perniciem, ac deſolationem pertinẽtia edidit: quibus enunciatis, eum exanimem concidiſſe, proditur. Hæc de loquutione ſoli homini conceſſa: nunc reliquum eſt, vt eo, vnde digreſſi ſumus, reuertamur dicentes, nullam homini linguam eſſe naturalem, ita ſcilicet, vt ſiquis inter mutos natus, atque alitus eſſet, hac vel illa naturaliter loquatur lingua ab alijs olim inuenta. Is enim cum ad idoneam loquẽdi ætatẽ perueniſſet, nullamq. prorſus didiciſſet linguam, nutũ aliquo, ſiue geſtu corporis quodã modo, vt ſic dixerim, loqui, vocẽ aliquã emittens, niteretur, mutiq. vicẽ nullo penitus verbo pronunciato gereret: qui enim linguã vllam non audiuit, ſuapte natura loquutionem aliquam formare non poteſt niſi cæleſti dono adiuuetur. Præterea omnes, qui naſcuntur ſurdi, teſte Ariſtotele, mutos item fieri neceſſe eſt, quippe qui nullã diſcere potuerint loquendi formã. Qua de re, quæ ab Herodoto de duobus puerulis, phrygiaq. lingua narrantur, veritati conſentanea haud quaquã eſſe fatendum eſt: Siqua enim lingua homini eſſet naturalis, Hebraica profecto foret, omniũ linguarum prima, quam primus homo diuinitus edoctus ce-

Plinius in proœm. libro 7. hiſt. nat. ait puero dari loquutionẽ, cũ uertex palpitare ceſſat: hoc eſt ad mẽſem 14.

Hali Abenragel.

Ex Ariſt. 4. de hiſt. 9. to. 3.

Ariſt. lib. 4. de hiſt. animal. c. 9. to. 3.

teris præmonstrauit: & hac denique lingua, qua primos Parentes cum Deo congressum, sermonemq. habuisse credendum est, eos puerulos, quos panem Phrygia lingua pronunciasse narrat Herodotus, loquuturos fuisse reor, sicut Origenem, ac Hieronymum sensisse Bartholomæus sibylla testatur, qui ex eorum sententia dictos pueros voces hasce edidisse Hebraicas, hoc est, לחם Lechem, quæ apud nos dicitur panis, & יין Iaijn, quæ vinum Latinè interpretatur. Hæc ex Bartholomeo sibylla. Verum, vt vt res sese habeat, has tamen opiniones hoc loco recitare libuit, vt intelligatur, quid puerulus ille tabellã tenẽs in hac parastaticæ Columnæ facie depictus sibi velit. Hæc de Hercule, Phrygijsq. litteris ab eo cõscriptis, quas etiã Aegyptias fuisse opinor, cũ ab Hercule Aegyptio eò delatæ sint. Nunc ad Memnonẽ accedamus.

Herodotus vbi supra.

Barthol. quæst. peregr. Del. 2.c.6.q.6.

DE MEMNONE LITTERARVM ÆGYPTIARVM INVENTORE.

Virg. 1. Æneid.

QVARTA parastaticæ Columnæ facies Memnonem Tithoni filium fratris Laomedontis ex Aurora susceptum, equestri, seu militari habitu indutum, Aegyptiarumq. litterarum inuentorem, aut cultorem repræsentat: cuius post tergũ sepulchrũ cernitur, super quod aues duæ volandi actu depictæ cõspiciuntur. Supra Memnonis caput Alphabetũ extat Aegyptiacum: ad eiusdem vero pedes hæc legitur Inscriptio:

Memnõ Phoroneo æqualis litteras in Aegypto inuenit.

Alphabetum Aegyptiacum.

MEMNO-

MEMNONEM Aegyptiarum litterarum inuentorem fuisse docet Inscriptio, quamuis Alphabetum hoc loco positum paulo superius ex multorum virorum sententia fuerit affirmatum in Aegypto repertum fuisse a Mercurio, quem Cicero huius nominis quintum fuisse tradit. Id quod admirationi nobis esse non debet, cum de primo litterarum Aegyptiarum inuentore apud probatissimos Auctores magnum certamen fuisse constet. Quamuis igitur Mercurio, quem hieroglyphica inuenisse nemo inficiatur, Aegyptiacum Alphabetum plerique tribuant, Memnoni tamen vel tanquam eiusdem Alphabeti inuentori, vel saltem cultori illud idem ascribendum nonnulli affirmant.

Plato in Philebo, et in Phadro. to. 2. Plutarch. li. 4. Symp. q. 3. to. 2. Diod. li. 1. & 4. Cic. lib. 3. de Natur. Deo. Strabo lib. 17. & alij. Polydor. Virg. li. 1. cap. 6.

Vt autem quæ in hac parastaticæ Columnæ facie intelligantur, quod de Memnone scriptum reperi, breuiter subscribam. Sunt qui eum Aethiopem ex Aethiopia in Aegyptum, vbi occubuisse volunt, profectum arbitrentur, quo Demetrium Sunieum adijsse dicunt, vt statuam Memnonis, ac pyramides spectaret, quas vmbram nō iactare, quamuis altissimas, audiuit. Thebæi Memnonem negant, sed quemdam popularem suum esse aiunt, cuius ea sit statua. Nec deest qui eam Sesostri tribuat, & a Cambyse mutilatam dicat. Sunt etiam ex Græcis, qui Memnona Aethiopem non fuisse, sed apud Ilium Aethiopibus præfuisse affirment. Maior tamen probatissimorum Auctorum pars ex Aethiopia profectum apud Ilium occubuisse testatur. Memnon enim Aethiops Tithoni, & Auroræ filius cū maxima orientalium populorum copia in auxilium Priamo Troiæ Regi venit, & in pugna ab Achille occisus, vel, vt alij tradunt, Thessalis insidijs interfectus fuit: qui cum in rogo cremaretur, precibus Auroræ, vt Poetæ fabulantur, in auem mutatus est: ex eademq. pyra aliæ aues euolarunt, quæ Memnoniæ vocatæ, quotannis, vel, vt alij volunt, quinto quoque anno, in agrum Iliacum aduolasse, Memnonisq. sepulchrum ter lustrasse, deinde in duas partes diuisæ, rostris, vnguibusq. (vt aiunt) concursum, siue conflictum egisse, suiq. generis Auctori sanguine suo parentasse dicuntur, sicut Ouidius aperte docet, qui de Memnone historiam suo carmine fabulose & eleganter cecinit. Hinc Memnon tanquam multorum militum dux militari

Philostratus in Iconib. Strabo lib. 15. Et Lucianus in Toxari.

Ouid. lib. 13. Metamorph. Virg. li. 1. Aeneid.

Pausan. lib. 1. Diod. Sic. lib. 3. Strabo lib. 13. 15. & 17.

militari habitu indutus cernitur ad rei militaris historiam innuendam: fabulam vero aues supra sepulchrum depictæ repræsentant.

Nec eiusdem Memnonis statua silentio prætereunda censetur: est enim sedens nigro è lapide, quæ magna religionis celebritate in Aethiopia visebatur: in quam dux ipse ab Achille confossus fertur transmutatus. Eo autem artificio fabricata erat, vt sol primo statim ortu radios suos in os eius eiacularetur, ac veluti plectrum aliquod ibi sonum excitaret, vocaliq. significatione iam adesse deum annunciaret: eratq. statua illa diei aduenientis indicium, vt Auroræ filius maternum officium imitaretur. Dicitur autem Memnon Phoroneo æqualis, sicut in Inscriptione legitur Latina, vt clare dignoscatur, ipsum tẽpore Phoronei Argiuorum Regis II. qui initio dispersos populos in Vrbem coegit, quam appellauit Argon Phoronicon: vel Phoronei, vt alij volunt, Regis primi; qui fuit anno fere quingẽtesimo post aquarũ inundationem: sunt enim qui Memnonem ante Phoroneum Argiuorũ Regem II. fuisse velint. Hæc de Memnone. Nunc reliquum est, vt ad tertiam Columnam parastaticam transeamus.

Ex Philostrato in Iconibus. Ex Strabone lib. 15. & 17. & ex alijs.

Plin. li. 5. cap. 69.

DE TERTIA COLVMNA PARASTATICA,

Græcarum litterarum inuentores repræsentante.

De Cecrope litterarum Græcarum inuentore.

PRIMA huius parastaticæ Columnæ facies Cecrope Atheniensium Rege primo, Athenarumq. instauratore insignitur. Hic autem vestitu regio, venerandoq. aspectu, ac dextra sua iugum, duasq. manus complicatas, hoc est fidei symbolum, sinistraq. sceptrum regale, in cuius cacumine extat noctua, gestare cernitur, & ad ipsius Regis latus conspicitur Satyrus. Noctua Athenarum insignia indicat: Satyrus vero, cuius pars superior viri

viri effigies est, altera vero in caprarum pedes desinit, geminam eius naturam, sicut poetæ fabulati sunt, significare videtur. Id autem ei tributum est, quia primus apud eos marem & feminam in matrimonio iunxit, vt Iustinus, & Eusebius testantur. Hinc Iugum, fideiq. symbolũ ob coniugium introductũ gestare conspicitur. Cecropẽ Eusebius bifomem appellat: & hac de causa Diphyes appellatur, vt in Inscriptione legitur, hoc est geminæ naturæ homo, vel semiuir & semifemina dictam ob rationem: vel partim homo, partim vero bellua, cum ferinos hominum mores ad humanos reduxisse dicatur. Supra Cecropis caput Græcum extat Alphabetum: ad eius vero pedes Latina hæc legitur Inscriptio: *Iustinus lib. 2. Eusebius in præf. Chronic.*

Cecrops Diphyes primus Atheniensium Rex Græcarum litterarum Auctor.

Litteræ Græcæ a Cecrope inuentæ.

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ
Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Φ					

QVAMVIS a Cecrope sexdecim tantum litteræ dicantur inuentæ, nos tamen totum Idiomatis Græci Alphabetum in tabulam redactum, litterarum figuris omnibus, pronunciatione, siue potestate, ac nominibus earundem distinctum, Latinisq. characteribus declaratum, sicut de nouo Hebraico Alphabeto factum est, infra apponendum censuimus, vt ex eo cuique perbreuem legendi modum scire cupienti, cognitionẽ aliquam largiamur. Quod vt facilius quisque assequatur, nõnulla etiam ad Græcã scribendi formam pertinentia ob oculos ponere nobis visum est. Qui autem nexus litterarum, partim breuitatis, partim elegantię causa repertos nosse desiderat, ad compẽdiosas legendi normas confugiat licet, vt deinde aliqua ex parte instructus ad vberiores Grammaticæ institutiones sese conferre queat.

ALPHA-

ALPHABETVM GRAECVM

Quattuor ac viginti litteris conſtans.

Α α	Αλφα	Alpha	A a
Β β ϐ	Βῆτα	Vita	B b ,u, cõſonãs
Γ γ Γ	Γάμμα	Gamma	G g
Δ δ	Δέλτα	Delta	D d
Ε ε	Εψιλὸν	Epſilon	E e
Ζ ζ	Ζῆτα	Zita	Z z
Η η	Ητα	Ita	I i
Θ ϑ θ	Θῆτα	Thita	T th
Ι ι	Ιῶτα	Iota	I i
Κ κ	Κάππα	Cappa	C c
Λ λ	Λάμδα	Lambda	L l
Μ μ	Μῦ	My	M m
Ν ν	Νῦ	Ny	N n
Ξ ξ	Ξῖ	Xi	X x
Ο ο	Ομικρὸν	Omicron	O o paruum
Π π ϖ	Πῖ	Pi	P p
Ρ ρ	Ρῶ	Rho	R r
Σ σ ς	Σῖγμα	Sigma	S ſ
Τ τ Ꞇ	Ταῦ	Tau	T t
Υ υ	Υψιλὸν	Ypſilon	Y y
Φ φ	Φῖ	Fi	P ph
Χ χ	Χῖ	Chi	C ch
Ψ ψ	Ψῖ	Pſi	P pſ
Ω ω	Ωμέγα	Omega	Oo magnum

Vocales.	Diphthongi.	Impropriæ.
Α Ε Η Ι Ο Υ Ω.	ΑΙ ΑΥ ΕΙ ΕΥ ΟΙ ΟΥ.	ΑΙ ΗΙ ΩΙ ΥΙ ΗΥ ΩΥ
α ε η ι ο υ ω.	αι αυ ει ευ οι ου	ᾳ ῃ ῳ υι ηυ ωυ
a e i i o y o.	æ au i eu i u	a i o i iu ou

Accentus tres. Acutus ´, Grauis ` Circunflexus ˜, Spiritus duo. ʽ Aſper, ʼ lenis.

Semper vocales, ac diphthongi initio dictionis alterum habent è ſpiritibus. Conſonans ρ in principio quidem aſpiratur, ῥώμη rhomi, in medio vero ſi geminetur, priore loco leuigatur, poſteriore aſpiratur, πόῤῥω. Gamma ante γ, κ, ξ, χ, pronunciatur vt n, ἄγγελος, angelos, λύγξ, linx, πέφαγκα, pephanca, ἔγχος, enchos. Tau τ poſt ν, vt d, τὸν τάνταλον. ton dandalon. Pi π poſt μ, vt b latinum, πέμπω, pembo.

CECROPEM

CECROPEM sexdecim, vel vt alij volunt, decem & septem Græcarum litterarũ Auctorem fuisse, proditur. Verum quia de primo harum litterarum inuentore non satis constat, hinc alij Græcarum litterarũ inuentores, seu cultores earumdẽ in hac parastaticæ Columnæ facie recensentur. Cornelius Tacitus de Græcarum litterarum inuentoribus in hanc loquitur verborum formam: Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linũ Thebanum, sexdecim litterarum formas, & temporibus Troianis Palamedem Argiuum quattuor memorãt, mox alios, ac præcipuum Simonidẽ ceteras reperisse. Quibus verbis quamuis nihil certi affirmetur, sed res in opinionem vertatur, Lipsius tamen, diligens rei litterariæ indagator, Cecropem Aegypto ortum litteras Græcas intulisse Athenas pro comperto ait. Huic opitulatur opinioni hieroglyphicum illud de bicipiti Cecropis effigie a priscis Gentibus illis exculptum, eo quòd, alijs huiusce facti causis prætermissis, linguas duas calleret, Græcam scilicet, & Aegyptiacam: Athenienses enim Aegyptiorum coloni fuisse dicuntur e Sacensi ciuitate, Cecrope duce, deducti, vt Nazianzenus testatur. Huic denique opinioni videtur fauere illud, quod omnes fatentur de Cecrope ipso, quem tanquam mira ingenij vi præpollentem multarũ rerum inuentorem fuisse affirmant. Cecrops enim primus omnium Iouẽ appellauit, simulacra reperit, arã statuit, victimas immolauit, cum ante illum nemo hęc inter Græcos nouisset omnino.

Li. 11. Annal.

Lipsius in Cornel. li. 11. sic emendauit.

Nazianz. in Monodia Basilij.

Iustinus li. 2. Et Eusеb. in præfa. Chron.

Cecropem igitur primum Græcarum litterarum, quas paulo superius ob oculos posuimus, inuentorem extitisse, ceteros vero characteres ab alijs eidem Alphabeto Græco fuisse adiectos, vt suo loco dicemus, censendum fatendumq. est: quarum litterarum formas aliqua ex parte a Hieroglyphicis Aegyptiorum originem traxisse opinandum est, sicut ex prima Alphabeti littera constat, quam Græci ab Aegyptijs, & a Græcis Latini mutuati sunt. Prima enim Hieroglyfici Alphabeti littera apud Aegyptios, vt suo loco dictum est, Ibis auis Ciconiæ adsimilis in vsu erat, quam Mercurius, qui primus litteras Aegyptijs tradidit, primam litteram voluit esse Ibim, quæ in suo ingressu, cruribus ita dispositis formam refert triangularem. Hinc littera, quæ apud

Plutarch. lib. 9. Symposiacon q. 3. to. 2.

P Græcos,

Græcos, ac Latinos prima est, ad Isochelis trianguli faciem accommodatur. Atque ita alias fortasse litteras alicuius animalis effigiem recepisse opinandum est, sed longa annorum serie huiusmodi characterum formæ, vna hac excepta, omnes absoleuere. Et sicut Græci atque Latini, aliqua litterarum figura Aegyptios imitati sunt, ita ab ijsdem Hieroglyphicum aliquod in scribendo desumpsere, vt videre est ex littera, A, quam Cicero salutarem appellauit: nam in diiudicandis causis erat absolutionis nota, sicut, C, condemnationis apud Latinos, apud vero Græcos, θ, θῆτα Theta, quæ est prima littera dictionis θάνατος, quæ mortem significat, vt superius dictum est, & fusius quidem. N, vero & L, comperendinationis erat indicium, per quod non liquere significabant. Vniuersi enim Iudices, vt Pedianus ait, Tabellas in cistam conijciebant singularibus litteris signatas. Nec cuiquam mirum videri debet, Græcos & Latinos ab Aegyptijs nonnihil in scribendo accepisse, cum ab ijsdem Aegyptijs varia disciplinarum genera, philosophiamq. præsertim ortum habuisse constet: immo Clemens Alexandrinus, Diodorus Siculus, atque alij complures eam Græciæ inquilinam, oriundam vero Aegyptijs affirmant: cuius item rei præclarum præbent nobis testimonium Pythagoras, Eudoxus, Plato, alijq. insignes Græciæ viri, qui ob disciplinas adipiscẽdas, Aegyptum peragrarunt: ad cuius (vt opinor) triquetram terræ figuram, Alphabeti Græci inuentor illam litteræ formam, quæ Δ. Delta nuncupatur, fortasse accepit, vt figuram illius regionis hoc etiam Hieroglyphico in scribendo imitaretur. Hinc factum est, vt Aegyptus ipsa, Græcæ litteræ vocabulo Δ. Delta a multis fuerit appellata. Et vt ceteros Græcos, qui in Aegyptum ad scientias capessendas se contulerunt, prætermittam, ad Platonem redeo, qui neminem latet quantum profecerit ea in regione, vbi etiam, sicut S. * Pater Augustinus opinatur, Moysis, & Hieremiæ libros ipse sibi interpretandos curauit, sicut præseferunt ea, quæ in Timæo de mundi creatione, & in Fædone de Purgatorio, de Paradiso, deq. inferno cõscripsit. Præterea in Epinomi de sanctissima Trinitate mentionẽ facit: & in Alcibiade, siue de Voto aduẽtum Christi innuere videtur. Immo idem Augustinus in quibusdam

Cic. pro Milone to. 3. orat. — *Pag. 84.* — *Ascon. Pedian.* — *Clem. Alexandrinus Strom. 1. Diod. li. 1.* — *Plin lib. 5. c. 9. Strabo lib. 17. Ptolemaus li. 4. c. 6. Am. Marcel. li. 22.* — **Aug. 8. de ciu. c. 11. To. 4. de Natura. To. 1. de anima. To. 3. Epin. & ep. 2. Cyril. cõt. Iul. to. 2.*

busdam Platonicorum libris caput primum Euangelij sancti Ioannis se legisse fatetur: & in Mercurij Trismegisti libro se reperisse ait, Hic est filius Dei benedicti. Qua de re Plato ab Eusebio Moyses Atticissans, siue Atheniensis vocatur: nam, vt sanctus ait Augustinus, eius scripta Christianam Theologiam magna ex parte redolent. Vt autem eò, vnde digressi sumus, reuertamur, asseueranter dicendum est cum Clemente, Diodoro, & alijs probatissimis Auctoribus in Aegypto ab Abraham Astrologiam olim edocta, vt Iosephus ait, ante alias Nationes post diluuium sapientiæ humanæ studium viguisse: cui profecto veritati adstipulatur quod Aristoteles in sua Metaphysica affirmat dicens: Circa Aegyptũ Mathematicæ artes constitutæ sunt: illic enim gẽs sacerdotum vacare ijs permissa est. Hæc Aristoteles. Nam sacerdotes Aegyptij cælo sereno perpetuo vtentes Astronomiæ præsertim, ac Geometriæ nauabãt operã ad agrorum limites distinguẽdos, qui singulo quoque anno Nili alluuionibus confundebantur. His, alijsq. artibus, ob quas Aegyptij vocabantur sapientes, Moyses fuit instructus, qui in Actibus Apostolorum omni sapientia Aegyptiorum eruditus fuisse perhibetur. Quare mirandum non est, Græcos ab Aegyptijs mutuatos sibi fuisse aliqua litterarum elementa, cum ab ijsdem varia disciplinarum genera accepisse dicantur. Verum de Græcarum litterarum inuentoribus inter scriptores non parua est controuersia: alij enim sexdecim, alij vero decem & septẽ characterum inuentionẽ Cecropi, alij Cadmo Fœnicis fratri, ceteros vero partim Lino, partim alijs ascribunt, vt suo loco dicemus. Hæc de Cecrope, vt ad Phœnicem transeamus.

Lib. 7. cõf. c. 9. to. 1. Heref. 5. c. 3. to. 6. Eusob. præp. Euãg. c. 6. Lib. 8. de Ciu. c. 11. to. 5. Ioseph. lib. 1. Antiqu. Arist. 1. Metaph. c. 1. sub finem. Strabo lib. 16. Gen. 41. Act. 7. Lipsius. Herod. in Terps.

DE PHOENICE LITTERARVM APVD PHOENICES INVENTORE.

ALTERA in parastaticæ Columnæ facie Agenoris filius & Cadmi frater Phœnix (a cuius nomine, vel a mari rubro, quod in Syriam profluit Syriæ Prouincia prope Iudæam, vbi Tyrus & Sidon ciuitates olim claruerunt, Phœnicia dicta est) conspici-

tur. Hic veste militari & Imperatoria instar Paludamẽti Romani, sed purpureo colore, galeatus cernitur: in cuius cono, seu crista Phœnix cernitur auis vnica illa, quæ annis quingẽtis, & eo amplius, vt aiunt, in Arabia viuens, dum se viderit senuisse, collectis aromatũ virgultis rogum sibi struit, & conuersa ad radium Solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicq. iterum de cineribus suis vel humore carnis, vermis exurgit, & in auem adolescit.

Plin. li. 10. Nat. hist. cap. 2. Ouid. 15. Metamorphos. Lact. in carm. Phœnic.

Quamuis hanc de Phœnice alite historiam Aristoteles tamquam fortasse fabulosam silentio præterierit, alij tamen, & eruditi quidem viri, ac fide dignissimi (vt Plinium hac in re præsertim, necnon Ouidium, & alios, qui inter carmina conscribenda eam celebrarunt, omittam) huius auis historiam aperte comprobasse visi sunt. Seneca inter Stoicos virum bonum ob raritatem phœnici comparat, quæ tantum vna in rerum natura esse creditur, cum sua morte reuiuiscat, moriendo scilicet quingentesimo quoque anno, vt sanctus Hieronymus ait. Quare ex eo naturæ miraculo Epiphanius immortalitatem animæ, & carnis resurrectionem concludit: ita etiam sanctus Ambrosius, qui ait: Auis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix, rediuiuo suæ carnis humore, reparabilis, cum mortua fuerit, reuiuiscit: solos non credimus homines resuscitari. Huius item auis exemplo sanctus idem Ambrosius castam Deiparæ virginis comprehendit conceptionẽ virtute Spiritus sancti operatam: Phœnix enim auis virtute naturæ quadam non coitu concipitur, partuve generatur. Hoc idem probat sanctus Cyprianus dicens: Quid mirum si Virgo conceperit, cum orientis auem, quam Phœnicem vocant, in tantum sine coniuge nasci, vel renasci constet, vt semper vna sit, & semper sibi ipsi nascendo, vel renascendo succedat? Ad huius auis propositum extat ænigma satis elegans, siue lusus Symphosis cuiusdam hũc in modum:

Sen. lib. ep. 5. ep. 42. Hier. to. 9. epist. 20. ad Præsid. Epiph. l. de Phœnice. Ambr. de fide & resurr. to. 4. Et Hexã. c. 23. to. 1. Et in Psal. 118. to. 2. S. Cypr. in Symb. Apostolico.

Vita mihi mors est, moriar si cœpero nasci,
Sed prius est fatum lethi, quàm lucis origo,
Sic solos manes ipsos mihi dico parentes.

Hæc de Phœnice volucri recitare libuit, ne huius historiam fabulosam esse quis credat, sicut nonnulli opinati sunt. Hoc autem loco auis ipsa depicta est, vt allusio fiat ad Phœnicem

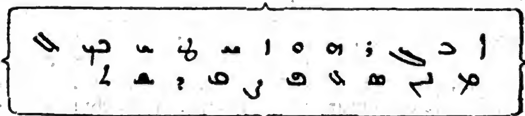
nicem Cadmi fratrem, quem Phœnicibus litteras tradidiſſe docet Inſcriptio. Per veſtem illam purpuream Phœniciæ nomen repræſentatur, in cuius ciuitate, Tyro ſcilicet, purpura ex conchilijs conficiebatur optima. Hinc Phœnix rubedo, ſeu purpura interpretatur: & ob hanc cauſam, vt ait Iſidorus, in librorum, vel capitum fronte litteræ rubeæ ſcribi, & imprimi ſolent, vt hoc ſcilicet commento Phœnices litterarum inuentores oſtendantur. Hinc Ouidius: *Iſidor. li. 1. Aetym.* *Ouid. de triſtibus libro 1.*

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Supra Phœnicis caput Phœnicæum extat Alphabetum: ad eius vero pedes hæc legitur Inſcriptio:

Phœnix litteras Phœnicibus tradidit.

Alphabetum Phœnicæum.

PHOENICEM litterarum apud Phœnices inuentorem fuiſſe ex Latina inſcriptione patet. Quid autem de huiuſmodi litterarum inuentione, ac figuris mihi dicendum ſit, haud plane ſcio, niſi in medium afferam quod ſcriptum Lucanus reliquit dicens:

Phœnices primi (fama ſi credimus) auſi,
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris. *Lucan. lib. 3.*

Ex quibus verbis haud facile cognoſci poteſt num de characteribus Græcis, aut Phœnicæis Lucanus loquatur. Sed ſi Iſidoro credimus, de Græcis litteris hoc dictum eſſe fatendum eſt, ſicut etiã ex Cornelij Taciti verbis conſtat, vt ſuo loco fuſius dicemus. Litterarum autem figuræ partim cum Hebraicis, & id genus alijs characteribus, partim vero cum Græcis affinitatem quandam habere cernuntur. De Hebraicis quidem mirandum non eſt, cum ex Hebraica Lingua, tanquam omnium linguarum prima, omnia alia Idiomata, ſicut ratio *Q. Curtius.* *Iſid. lib. 1. Etym. c. 3.*

ipſa

ipsa postulat, ac suadet, emanasse perhibeantur, veluti Chaldaica, Syriaca, Phrygiaca, atque Aegyptiaca, & alia item, quæ cum hisce vicinitatem non modicam tum nominibus, vel pronunciatione, tum characteribus ipsis habere videntur, sicut etiam lingua Punica, vt sanctus Hieronymus ait, immo Græcæ litteræ, atque Latinæ, Isidoro teste, ex Hebræorum fontibus oriri dicuntur, vt ex variarum linguarum Alphabetis, quæ in hac Bibliotheca Vaticana ob oculos posuimus, cernere est. Nam ab Hebræis prima littera Alphabeti dicta est Aleph, deinde a Græcis Alpha, postremo autem a Latinis A, qui minimũ profecto sonus in prima littera cuiuscunque fere Alphabeti apud omnes Nationes pronunciari solet, sicut in nouo Alphabeto Hebraico demonstratum est. Sed vt alia Idiomata silentio præteream, de Græcis dicam litteris, quæ non solum quantum ad pronunciationem aliqua ex parte, verum etiam quantum ad figuras & nomina quodam modo cum Hebraicis conuenire videntur. Hoc item de Phœnicæis litteris videre licet, quæ cum Hebraicis antiquis, ac nouis, Phrygijs quoque, Aegyptiacis, Græcis, atque Latinis characteribus, quod ad figuras saltem pertinet, quandam affinitatem habere cernuntur, quippe quæ, vt ait Eusebius, ab Hebraicis, & a fontibus ambarum Græcæ, a Græcis autem Latinæ ortum habuisse dicantur. Hæc de Phœnicæis litteris, vt ad Cadmum Phœnicis fratrem transeamus.

S. Hieron. to. 4. in c. 7. Isa. *Isid. lib. 1. Etym. c. 3.* *Pag. 92.* *Ex Theseo Ambr. in introduct. ad liguas varias c. 6. & 7.* *Euseb. lib. 10. de præp. Euãg. c. 2. & alij.*

DE CADMO PHOENICIS FRATRE GRAECARVM LITTERARVM INVENTORE, SIVE INSTAVRATORE.

TERTIA in parastaticæ Columnæ facie Cadmus Phœnicis frater, & Agenoris filius, Phœnicum item Rex conspicitur, qui Tyro, & Sidoni ciuitatibus imperauit, ac sexdecim, vel decem & septem, vt Isidorus censet, Græcarum litterarum inuentor, siue instaurator dictus est. Ad eius pedes

des Draco cernitur, supraq. caput Græcæ conspiciuntur litteræ: infra vero hæc Latina legitur Inscriptio:

Cadmus Phœnicis frater litteras sexdecim in Græciam intulit.

Græcæ litteræ xvj. vel xvij. a Cadmo inuentæ.

Α Β Γ Δ Ε Ι Κ Λ Μ Ν Ξ
Ο Π Ρ Σ Τ Φ

CADMVM Græcarum litterarum fuisse inuentorem, siue instauratorem Latina docet Inscriptio, sicut etiam plerique sentiunt. Quamuis autem Phœnices Græcis litteras intulisse multi affirment, id tamen de Cadmo Phœnicæo, Phœnicisq. fratre intelligendũ esse constat, vt superius a nobis dictum est, cum explanauimus duos illos Lucani versus in hanc verborum formam conscriptos: *Clement Alexand. strom. 1. Plin.lib.7. Et Suidas.* *Lucanus. Lib.3.*

Phœnices primi (famæ si credimus) ausi,
Mansuram rudibus vocem signarê figuris.

In hanc sententiam Herodotus Halicarnasseus, historiarum pater, vt Ciceroni in libro de legibus placet, deuenisse visus est dicens: Phœnices isti, qui cum Cadmo aduenerunt, quorum Zephirei fuere, dum hanc regionem incolunt, cum alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum vero litteras, quæ apud Græcos, vt mihi videtur, antea non fuerant: & primæ illæ quidem extiterunt, e quibus omnes Phœnices vtuntur. Diodorus itidem ait: Qui dicunt Phœnices a Musis perceptas litteras tradidisse postmodum Græcis, hi sunt qui cum Cadmo in Europam nauigarunt. Ex quo a Græcis litteræ Phœnisseæ appellatæ sunt. Cornelius item Tacitus idem affirmat, dum de Aegyptijs litterarum Inuentoribus loquens ait: Inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamq. adeptos, tanquam *Herod.lib. 5. in Terpsicore circa med.* *Diod.li.6.* *Corn.Tac. lib.11. Annal. ante med.*

tanquam repererint quæ acceperant. Quippe fama est, Cadmum classe Phœnicum vectum rudibus adhuc Græcorum populis artis eius Auctorem fuisse. Quamuis interea Iosephus in primo Antiquitatum libro contra Appionem scribens, Græcos omnino ante Homeri ætatem litteris caruisse affirmet, quem post bella Traiana fuisse manifestum est, Cicero tamen in Bruto secus tradit inquiens: Nec dubitari debet quin fuerint ante Homerum Poetæ: quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum, & in Phœacum, & in Procorum epulis canuntur: cuius verbis adstipulatur Eusebius dum ait, ante Homerum apud Græcos scripsisse Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionem, Orpheum, Musæum, Demodotum, Epimenidem, Aristæum, & plerosq. alios. Ante igitur Homerum, quem tamen Grammaticæ Græcæ Auctorem fuisse Plato testatur, Scriptores extitisse apud Græcos, & a Phœnicibus in Græciam a Cadmo præsertim Græcas litteras fuisse illatas dicendum est, sicut etiam Plinio placet, qui de huiusmodi certamine multas recenset opiniones. Idem quoque sentit Suidas, qui Cadmo sexdecim tantum litteras, quas paulo superius ob oculos posuimus, adscribit: ijsdemq. litteris quattuor in Troiano bello a Palamede fuisse adiectas nonnulli volunt hac figura Θ, Ξ, Υ, Φ, totidem post eum a Simonide Melico fuisse inuentas hisce notis, Ζ, Η, Ψ, Ω. quarum uis in nostris recognoscitur. Aristoteles autem decem & nouem priscas fuisse litteras commemorat, quæ sunt:

Ioseph. li. 1. Antiq. — *Cicero in Bruto.* — *Eusеb. lib. 10. de præp. Euang.* — *Plato in Cratylo. to. 1.* — *Plin. li. 7. circa fin. Suidas.*

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Ω,

Duas vero ab Epicharmo, non a Palamede fuisse additas, ait, hoc est, Θ & Ρ, vel Ξ, Χ, Ψ, vt Hermolaus prodit. Hac autem controuersia posthabita, ad Cadmum reuertamur sexdecim litterarum Græcarum inuentorem, seu potius instauratorem: ipsum enim non omnino primum in Græciam litteras detulisse fatendum est, cum longe ante eum inibi easdem litteras a Cecrope inuentas fuisse demonstratum sit. Id quod recte Diodorus explicat dicens: Cum Actinus Solis filius in Aegyptum transiens Astrologiam Aegyptios docuisset, demum Græcia diluuio oppressa, plurimos homines perijsse, litterarũq. monimenta fuisse deleta constat; eamq. ob causam

Diodorus lib. 6.

causam post multa sæcula, existimatum est, Cadmum Agenoris filium litteras primum in Græciam adduxisse, atque ideo Græcos quadam communi ignorantia ductos, litterarum inuentionem illi acceptam retulisse. Cadmus igitur Græcarum litterarum instaurator potius, quàm inuentor appellandus est. Nec a re alienum fore arbitror, si eas litteras inueniendi, instaurandiq. tempus, seu modum, ac locum, quem nonnulli referunt, in medium afferamus. Cadmum enim Pegaso equo insidentem, quæritantemq. Vrbis condendæ locum litteras inuenisse aiunt non procul ab Helicone monte in Bœotia, apud Hippocrenem fontem, quem Cadmus primus inuenisse creditur. Hinc Poetæ dictum fontem, quem Latine Caballinum vocitamus, vngula Pegasi equi alati, a quo fons Pegaseus deinde dictus, inuentum esse fabulati sunt. Et quoniam Cadmus litterarum inibi inuentor fuisse narratur, factum est, vt huiusmodi fons Musis sacer habeatur. Vnde Persius:

Ouid. lib. 1. Metamorph.

Strabo li. 8.

Persius in Prol. Satyrarum.

Nec fonte labra prolui Caballino.

Persius ad verbum reddens vocem Græcam, Hippocrene, fontem Caballinum appellauit. Nam ἵππος nobis equum sonat, κρήνη, fontem. Musis autem sacer dicitur, vel, vt diximus, ob Græcas litteras inibi inuentas, vel ex eo, quòd Hesiodum, ipsius fontis aqua epota, Poetam statim euasisse fabulose commentati sunt. Hæc de modo, ac tempore, siue loco, in quo litteras Græcas dicitur inuenisse Cadmus: ad cuius pedes Draco cernitur. Qua ex re (vt reor) fit allusio ad id, quod de eo fabulati sunt Poetæ. Hic enim, vt aiunt, a Patre missus ad sororem suam Europam perquirendam, quam Iuppiter in taurum mutatus, rapuerat, & in Cretam transtulerat, cum illam non inuenisset, nec ad patrem redire auderet, non procul a Parnasso, & Helicone Phocidis montibus, parum inter se distantibus, & altitudine, & circuitu æmulis consedit, ibiq. Thebas condidit, regionemq. illam, dictam prius Aoniam a Boue Bœotiam nominauit. Cumq. quosdam ex socijs a dracone, vel serpente necatos vidisset, eum occidit, eiq. dentes euulsit, ac seuit, ex quibus, vt fabulose aiunt, homines armati nati sunt: qui se statim omnes mutuis vulneribus confecerunt, præter quinque, qui se socios Cadmo adiunxerunt.

Ouid. lib. 3. Metamorph. in principio.

Q Per

Per serpentem innuitur illud etiam quod de eodem Cadmo fabulose narratur: etenim hic postremo ab Amphione, & Zetho regno pulsus in Illyrium profugit: ibiq. deorum commiseratione ipse, & vxor Hermione, vt Ouidius ait, Martis & Veneris filia, in serpentes mutati sunt. Hæc de Cadmo, vt ad Linum Græcarum item litterarum inuentorem accedamus.

Ouid. lib. 4. Metamorph. lõge post medium.

DE LINO THEBANO GRÆCARVM LITTERARVM INVENTORE.

VARTA in parastaticæ Columnæ facie Linus Thebanus Poeta, & musicæ peritissimus, Apollinis & Terpsicores, siue, vt quidam volunt, Mercurij & Vraniæ Musæ filius, Thamyræ, Herculis, & Orphei Magister, laurea ornatus, ac citharam manu gestans repræsentatur.

Hic de mundi generatione, deq. siderum cursu scripsisse dicitur, vt Sol & Luna supra eius caput innuunt: et a Cornelio Tacito, in Græcarum litterarum Inuentores adscribitur, sicut etiam Latina hæc docet Inscriptio:

Hermodorus lib. 1. discipl. Cornel. li. 11. Annal.

Linus Thebanus litterarum Græcarum Inuentor.

Quinque sunt loquendi genera, quibus Græci Auctores vsi fuerũt, Ionica scilicet Lingua, Dorica, Attica, Aeolica, & Cõmunis. Hinc fortasse factũ est, vt eædem litteræ, quas Cecrops inuenit, Cadmo etiam, ac Lino fuerint adscriptæ, non tanquã earundẽ inuentoribus, sed potius instauratoribus, aut cultoribus: quippe qui eas hoc vel illo dicendi genere excoluerunt.

Quintil. lib. 1. instit. Orat. Herod. lib. 5. in prin.

Litteræ a Lino inuentæ, vel excultæ.

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν
Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Φ			

LINVM

LINVM Græcarum litterarum Inuentorem fuisse, Cornelius Tacitus hunc in modum ait: Quidam Cecropem Athenienſem, vel Linum Thebanum ſexdecim litterarum formas reperiſſe memorant. Hæc Tacitus. Quænam vero litteræ ab eo fuerint inuentæ, non ſatis conſtat: hinc eædem, quæ Cecropi, & Cadmo tributæ fuerũt, hoc loco ſcriptæ ſunt: quas longo poſt tẽpore minus fortaſſe cultas, ab eodẽ Lino innouatas, et excultas fuiſſe credendum eſt, quamuis alij eum a Phœnicia primũ Græcis litteras intuliſſe, velint. Hunc ab Hercule adoleſcẽte plectro ac cithara occiſum ferunt, cum eum inconcinnius, ruſticiusq. canentem, vtentemq. fidibus corripuiſſet. De Lini eruditione, ac nobilitate Virgilius teſtimoniũ præbet luculentum inquiens:

Cornel. Tacit. li. 11. Annal.

Cæl. Rho. lib. 19. c. 24. to. 2.

Ecloga 4.

Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quamuis, atque huic pater adſit,
Orphei Calliopeia, Lino formoſus Apollo.

Hæc de Lino, deq. tertia Columna paraſtatica, vt ad Quartam ceterorum Græci Alphabeti characterum Inuentores comprehendentem accedamus.

DE QVARTA COLVMNA PARASTATICA,

Græcarum aliquot litterarum Inuentores repræſentante.

De Palamede quattuor Græcarum litterarum Inuentore.

PRIMA huius paraſtaticæ Columnæ facies Palamedem Nauplij Eubœæ Regis filium militari habitu indutum, peltatum, et quattuor Græcarum litterarum Inuentorem comprehendit. Hic hiſtoriam, ſolutamq. orationem inſtituiſſe, calculorumq. luſum, menſurarumq. ac pon-

derum rationem excogitasse, Astrologiam optime calluisse, annumq. ad Solis cursum, mẽsesq. ad cursum Lunæ accommodasse, Solis item eclypsim in castris visam, ac reformidatam, naturalem esse, minimeq. timendam primus dixisse fertur. Ad quam rem innuendam hoc loco Lunam depictam, Solemq. eclypsatum videre est. Hic præterea ordinem Aciei, & Vigilias a Gruibus didicisse proditur. Grues enim non nisi acie instructa volant, electo duce, quem sequantur, dispositisq. in extremo agmine custodibus, qui gregem voce contineant. Quare ex huiusmodi collegio, vel aciei ordine apud Latinos consensus, vnioq. partium in eandem sententiam aut rem, cõueniendi vocabulum a Gruibus videtur accepisse, vt inde CONGRVERE pro cõuenire dicamus. A Gruibus itẽ excubias Palamedẽ didicisse ferunt, propterea quòd aues illæ dum noctu ceteris dormientibus euigilant, lapillum ideo prensant, ac pede sustinent, vt ille lassatis somno decidens indiligentiam coarguat. Quæ vero dormiunt, capite subter alam condito, alternis insistunt pedibus. Harum alitum vigilantiam Alexander ille magnus imitatus est: quando enim sibi peruigilandum erat, ne somni violentia opprimeretur, vas aheneum prope thorum apponi iubebat, supra quod brachium exporrigebat, pilam, vt Ammianus Marcellinus ait, argenteam manu complexus: quæ si quando ipse somno vinceretur, elapsa, sonoro strepitu somnum abrumperet. Palamedes autem ab ijsdem auibus & aciei ordinẽ, & excubiarum rationem, litterarũq. formas edoctus est, sicut Grus lapillum gestans, quæ in eiusdem Palamedis pelta cernitur, multarumq. Gruum acies in sublime actu volitandi depictæ ordine quodam militari conspiciuntur, innuere videntur. Gruum ordo a sancto Hieronymo litteratus appellatur: quoniam inter volandum mutatis subinde ordinibus, litteras quasdam videntur effingere, vt Alpha, A, & vt alijs magis arridet, Ypsilon, Y, cuius litteræ inuentionem ex auium volatu Palamedi attributam, Philostratus testatur. Hinc a Poetis Palamedis aues, Grues dicuntur, vt ex Martialis Epigrammate constat: cuius verba sunt hæc:

Plin. lib. 10. c. 23. vbi mira de Gruibus leguntur.

S. Hieron. epist. 4. ad Rust. to. 1.

Philostr. Ex Cæl. Rhod. lib. 7. to. 2.

Lib. 13.

Turbabis versus, nec littera tota volabit,
Vnam perdideris si Palamedis auem:

Per

Per Gruem igitur vno pede gestantem lapillum, altero autem insistentem, excubiarum excogitatio, per earundemq. auium agmina aciei ordo, inuentioq. repræsentantur litterarũ, quas inuenisse dicitur Palamedes: cui quamuis quantũ ad inuentionẽ littera, Y, a Philostrato tribuatur, tamen quantum ad mysticũ saltem sensum, nemo, quòd sciam, alius eam Pythagoræ non adscribit. Palamedi autem litteras, quæ infra cernuntur, tribuendas contendunt: ad quarum plane formas ordo Gruum varius inter volitandum videri solet. Vtcunque vero sit, quæ hoc loco reperiuntur, recensenda sunt.

Palamedes bello Troiano Græcis litteras IIII. adiecit.

Græcæ litteræ a Palamede inuentæ.

Θ. Ξ. Φ. Χ.

PALAMEDEM Troiano bello quattuor Alphabeto Græco adiecisse litteras, quas ob oculos posuimus, Latina docet Inscriptio. Quamuis autem tres tantũ ab eodem Palamede litterarum formas Isidorus affirmet, hoc est, Η, Χ, Ω, Plinius tamen Θ, Ξ, Φ, Χ. & Suidas Ζ, Π, Φ, Χ, litteras ei adscribendas volunt: cui quidem numero Tacitus astipulatur, dum ait: Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum sexdecim litterarum formas, & Troianis temporibus Palamedem Argiuum quattuor, mox alios, ac præcipue Simonidem ceteras reperisse memorant. Ita emendauit Lipsius, qui ob librariorum incuriam hunc locum menda non caruisse opinatus est, & iure quidem: corrupte enim huc in modum legunt: Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, & temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant, sexdecim litterarum formas, mox alios, ac præcipuũ Simonidem ceteras reperisse. Quæ sane lectio sine mẽda esse nõ potest quibusdã omissis, confusisq. notis: nemo enim scriptorũ Palamedi sexdecim tribuit litteras, sed omnes ad summum iiij. characterũ formas adscripserũt. De Palamede autem hactenus, vt ad Pythagorã transeamus.

Isid. lib. 1. cap. 3. Plin. li. 7. cap. 56. Et Suidas. Corn. lib. 11. Annal. Lipsius in Cornel.

DE

DE PYTHAGORA VNIVS LITTERÆ APVD GRÆCOS INVENTORE.

Pythag. Ital. Philosophiæ Auctor, primus cœpit Philosophus appellari. Ex S. Aug. lib. 8. de Ciu. c. 2 & l. 18. c. 25. 10. 5.

** Hier in c. 3. Eccls. 10. 5. Plut. tom. 2. de Curios.*

** Croton, ciuitas vetustissima, ac nobilissima saluberrimo loco secus mare Ionium, vel Adriaticũ sita ad eã Calabriæ partẽ, quæ Magna Græcia dicebatur.*

Metapontum, ciuitas Apuliæ non minus nobilis, quã vetusta ad mare Adriaticum in sinu Tarẽtino nõ procul a Calabriæ cõfinio sita.

SECVNDA huius Columnæ parastaticæ facies Pythagoram Samium, Demarathi negotiatoris locupletis, vel, vt alij volunt, Mnesarchi gemmarum sculptoris filium, Italicæ philosophiæ Principem, & Architæ Tarentini præceptorem, togatum, venerandoq. aspectu senem, vniusq. litteræ Græcæ inuentorem repræsentat.

Hoc loco videre est Pythagoram digito dextræ manus ori apposito silentium Discipulis indicentem: * quibus per quinquennium audire tantum licebat. Auditores autem non pauciores sexcentis habuisse fertur, qui noctu etiam ad eum confluebant. Per librum, quem læua gestare cernitur, eius doctrina indicatur. In Aegyptum enim, vt superius a nobis dictũ est, nauigauit, vt Aegyptiacam Theologiam, ritus, moresq. cognosceret: hinc ferunt eum ab Aegyptijs sacerdotibus cærimonias, numerorum potestates, admirandas temporum vices, solertissimasq. Geometriæ formulas: a Chaldæis autem sideralem planetarum scientiam, stellarum status, ambitus, effectusq. in genituris hominum didicisse. Postremo in Italiã redijt, & in Calabriam se contulit, * Crotoneq. consedit, deinde Metapontum commigrauit, vbi multis post annis supremum diem obijt: cui denique Metapontini ædes eius post obitum pro templo ei consecrarunt, diuinisq. honoribus ipsum prosequuti sunt. Huius templi nonnulla ad hanc vsque diem vestigia, & admiranda quidem extãt, vt ego ipse vidi, dum Calabriam, ceterasq. Regni vtriusque Siciliæ, atque vniuersæ fere Italiæ prouincias peragraui, vna cum totius Augustinianæ Familiæ Moderatore, Magistro Spirito Vicentino, qui cuncta pene Italiæ eiusdẽ Instituti Cœnobia ex officio visitauit, cuius ego tunc a secretis erã. Dictus est autẽ Pythagoras Italicæ Philosophiæ Princeps, propterea quòd in Italia Philosophiã publice docuit, vbi tot, tãtosq. habuit Auditores: vel ex eo quòd Italus fuit, ex Samo, vt non-

vt nonnullis placet Scriptoribus, Ciuitate Calabriæ nunc deleta. Sunt enim in Calabria pleraque loca ijsdem nominibus appellata, quibus Greciæ, aut Asiæ loca, vt Tempsa, Pandosia, Thuria, Miletus, Scylleum, Amphissa, Locrus, Samus, Thebæ, & Melissa Vrbes. Item Acheron, Butrotus, Crathis, & Sybaris amnes. Alij tamen ex Samo Græciæ Insula, alij Lorensem, alij vero Tuscum Pythagoram fuisse contendunt.

S. Tho. in lib. 1. Metaph. lect. 8. Et Gab. Barr. de situ Calab. lib. 2.

Pythag. Etruscus ex Plut. to. 2. de Curios. Ex Suida, & Clem. Alex. 1. Str. Locrensis ex alijs.

Ad Pythagoræ pedes stateram cernere est, quæ hoc loco depicta, vt opinor, fuit, ob sententiam ab ipso non raro pronunciatam, hoc est, *Stateram ne excedas*. Eius dicta a Discipulis tanquam Pythij Apollinis oracula æstimabantur, hinc de nonnullis rationem reddere nescientes aiebant: Αὐτὸς ἔφη, hoc est, ipse dixit, idq. satis esse credebatur. Hæc hactenus. Reliquum est enim, vt ad litteræ formam, quam Pythagoras ipse inuenisse dicitur, transeamus explicandam. Hic enim, Y, litteræ reperisse fertur, vt Latina, quæ infra legitur, indicat Inscriptio:

Pythagoras, Y, litteram ad humanæ vitæ exemplum inuenit.

Y

HAC profecto littera, quam Pythagoræ adscribunt, humanam vitam, hoc est, Virtutis, & vitij viam mystice repræsentatam esse volunt. Hoc plane sensit Isidorus, qui arbitratus est, Y, litteram a Pythagora ad exemplum vitæ humanæ formatam fuisse: cuius virgula inferior, vnde orditur character ipse, primam significat ætatem, incertam scilicet, quippe quæ adhuc se nec vitijs nec virtutibus dedit, instar illius virgulæ, quæ non magis ad dextram, quàm ad læuam vergere cernitur. Biuium autem, quod superest, duabus lineis constans, ab adolescentia incipit: cuius dextera pars angusta est, sed ad beatam tendens vitam: sinistra latior, sed ad labem, interitumq. deducens. Id quod adsimile videtur dicto Euangelico, hoc est, Arcta & angusta est via, quæ ducit ad vitam: lata vero, & spatiosa,

De hac littera S. Hieron. To. 1. epist. 7. & 26. Isid. lib. 1. Etym. cap. 3.

Matth. 7.

quæ

Persius Satyra 5. quæ ducit ad perditionem. Hoc idem innuere visus est Persius, & adumbrate quidem dicens:

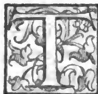
Et tibi quæ Samios deduxit littera ramos,
Surgentem dextro monstrauit limite callem.

Explicatius autem, ac fusius Epigramma illud, quod sub incerto Auctoris nomine inter opuscula Virgiliana circumfertur, id omne planum facere videtur hunc in modum: *Humana vita descriptio.*

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via Virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemq. aditum primum spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed vltima meta
Præcipitat captos, voluitq. per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus Virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemq. decusq. parabit.
At qui desidiam, luxumq. sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis, inopsq. simul miserabile transiget æuum.

Hoc Epigrammate non minus elegantiam, quàm Christianam pietatem redolente Hieroglyphicum de humanæ vitæ ratione feliciter explicatũ mihi videtur:nec minus ingeniose a Pythagora excogitatum iudicatur,quàm ceteraGræci Alphabeti elementa,quæ mysticā habent significationē. Quinque enim litteræ mysticæ apud Græcos appellantur, vt suo loco de ijs sigillatim dicemus. De littera Pythagorica hactenus. Nunc vero de Epicharmo loquendum est. *Mysticalit tera quinque apud Græcos.*

DE EPICHARMO POETA
NONNVLLORVM CHARACTERVM
APVD GRAECOS INVENTORE.

ERTIA huius parastaticæ Columnæ facies Epicharmum Siculum, Poetam comicum,& Philosophum, Pythagoræ auditorem, Tityri, vt scribit Suidas, vel Chrymatij filium repræsentat. Huic nonnulli Comœdiæ,necnon duarum Græcarum litterarum inuentum tribuunt, hoc est Θ, & Φ, vt Aristo-

Aristoteli & Plinio placet, vel Ξ, X, vt alij volunt, aut Ψ, vt Hermolaus tradit, sed duas tantum litteras ab eo inuentas esse constat, sicut docet Inscriptio:

Epicharmus Siculus duas Græcas addidit litteras.

Litteræ ab Epicharmo inuentæ.

Θ. X.

HARVM litterarum altera, Θ scilicet, Thita vel Theta, ex quinque mysticis characteribus est, & mortem significat: iudices enim morte damnatis litteram Θ, quæ per medium telo transfixa est, apponebant, cum sit prima littera huius dictionis *θάνατος*; quæ mortem significat, vt dictum est. Pag. 84. Hinc Martialis illud Theta mortiferum, Persius autem nigrum appellauit dicens: Mart.li.7. ad Castr. Pers Saty. 4.

Et potis est nigrum mortis præfigere Theta.

Ab alio vero Poeta infelix dicitur. Vnde ait:

O nimium ante alias infelix littera Theta.

De hoc Hieroglyphico, nonnullisq. alijs huius generis mysticis characteribus superius loquuti sumus, cum de primo Alphabeto Hebraico antiquiori sermo habitus est. Pag. 84. Hæc de Epicharmo, duarumq. litterarum inuentione, vt ad Simonidem accedamus.

DE SIMONIDE MELICO QVATTVOR GRAECARVM LITTERARVM INVENTORE.

VARTA huius parastaticæ Columnæ facies Simonidem Melicum ex Cæa vel Chio insula, laurea ornatum, gestantemq. dextra citharam, litterarumq. inuentorem repræsentat. Hunc Simonidem quem Cæum, vel Chium vocant, primum longas H, & Ω, litteras, tertiumq. sonum

Suidas. Plin. li. 7. cap. 56. Cicero in Oratore.

Lyræ inueniſſe Suidas teſtatur: octauamq. chordam Citharæ ſiue Lyræ addidiſſe Plinius narrat. De memorandi arte ab eo ipſo inuenta Cicero hunc in modum ait: Simonides Cæus, primus artem memorandi inueniſſe fertur. Cum enim cœnaret in Theſſalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem, & nobilem, ceciniſſetq. id carmen, quod in eum ſcripſiſſet, in quo multa ornandi cauſa, Poetarũ more, in Caſtorem & Pollucem ſcripta fuiſſent, nimis illum ſordide Simonidi dixiſſe memorant, dimidium ſe eius ei, quod pactus eſſet, pro illo carmine daturum: reliquum a ſuis Tyndaridis, quos æque laudaſſet, peteret, ſi ei videretur. Paulo poſt ferunt nunciatum Simonidi vt prodiret, iuuenes ſtare ad ianuam duos quoſdam, qui eum magnopere euocarent: ſurrexiſſe illum ipſum, prodijſſe, vidiſſe neminem. Hoc interim temporis interuallo domum illam, vbi epulabatur Scopas, concidiſſe, ea ruina ipſum oppreſſum cum ſuis interijſſe: quos cum humare vellent ſui, nec poſſent obtritos internoſcere vllo modo: Simonides dicitur ex eo quòd meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator vniuſcuiuſque ſepeliendi fuiſſe. Hac tum re admonitus inueniſſe dicitur, ordinem eſſe maxime, qui memoriæ lumen afferret. Hæc Cicero. Simonidem quattuor denique litterarum, quæ ſupra eius caput cernuntur, inueniſſe, proditur, vt Latina infra eiuſdem pedes docet Inſcriptio:

Simonides Melicus quattuor Græcarum litterarum inuentor.

Litteræ a Simonide inuentæ.

Z. H. Ψ. Ω.

Iſid. lib. 1. cap. 3. Plin. lib. 7. cap. 56. Plut. li. 9. Symp. q. 3. to. 2.

SIMONIDEM quamuis Iſidorus trium Græcarum litterarum hoc eſt Ξ, Θ, Ψ, fuiſſe teſtetur; Plinius tamen eas quattuor, quas ob oculos poſuimus, inueniſſe, affirmat. Plutarchus item & Cornelius Tacitus quattuor ab

ab eodem Simonide fuisse inuētas aiunt. De mystico sensu H, & Ω, alio in loco dicemus, cum sermonem habebimus de Christo Saluatore nostro, qui primam Alphabeti litteram, & vltimam sibi vendicat, cum sit principium, & finis dicens: Ego sum A, & Ω: atque de ceteris mysticis loquemur litteris, de quibus etiam non nonnulla superius dicta sunt. *Corn.Tac. li.11. Annal.* *Apoc.c.1.*

DE QVINTA COLVMNA PARASTATICA,

Latinarum litterarum, Hetruscæq. linguæ Inuentores repræsentante.

De Nicostrata Carmenta Latinarum litterarum inuentrice.

PRIMA huius parastaticæ Columnæ facies Nicostratam Euandri Arcadis matrem aspectu venerandam, & viuacem, litterarumq. Latinarum Inuentricem repræsentat. Hæc ante Vrbem conditam in Colle Palatino sedem habens tanquam Sibylla fuit habita ob futurorum Vaticinia carminibus tradita: atque ob id Carmenta, vel Carmentis a carminibus Latine fuit appellata: siue a carpente vehiculi genere, quo vtebatur: carpentumq. quasi carmentum a Carmenta Euandri matre appellatur, vt Ouidio placet hunc in modum dicenti: *Plut. lib. quæst. Ro. to.1.q.32.* *Liu. lib.1. ab Vrbe cond. Dec. 1. Et Strabo lib. 5. circa med.*

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant:
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor. *Ouid. lib. 1. Fast.*

Quamuis autem de huiusmodi litterarum inuentione non modica inter Scriptores sit controuersia, vt infra videre est: nos tamen & Inscriptionem, & nōnullorum Scriptorum opinionē sequuti, Nicostratā Latinarum inuētricem affirmamus

litterarum, ijs profecto notis, quas supra eius caput cernere licet: ad cuius pedes Latina hæc legitur Inscriptio.

Nicostrata Carmenta Latinarum litterarum Inuentrix.

Litteræ a Nicostrata inuentæ.

A.	B.	C.	D.	E.	G.	I.	L.	M.
N.	O.	P.	R.	S.	T.	V.		

Isid. lib. 1. Etym. c. 3. NICOSTRATAM Carmentam Latinarum sexdecim litterarum inuenisse ex Latina Inscriptione constat, quamuis nihil omnino certi nisi ex Isidori sententia affirmare queam: nam eas in Latium a Pelasgis illatas fuisse *Plin. li. 7. cap. 56.* Plinius, ac Solinus produnt, Dionysius ab Arcadibus, qui post Pelasgos venerant, adductas fuisse in Italiam volunt. Hinc factum est, vt Nicostrata Euandri Arcadis Mater Latinis primũ dicatur dedisse litteras, vt Inscriptio aperte docet. Scitu præterea dignum videtur, Latinos characteres, quos ob oculos posuimus, a Cadmo ex Phœnicia in Græciam primũ *Plin. li. 7. cap. 56.* allatos fuisse, vt Plinio placet, qui ait Græcas & veteres quidem litteras easdem pene fuisse, quæ nunc Latinæ sunt, vt Delphica tabula ænea indicabat, quæ Romæ in palatio Mineruæ dicata, & in Bibliotheca cõspiciebatur, eiusdem Plinij, vt ipse testatur, temporibus. Id quod etiam ex vtriusque Alphabeti Græci scilicet & Latini characteribus, siue litterarum figuris planum profecto fit, si diligenter Alphabeta spectentur: vtriusque enim Alphabeti litterarum pars maior eandem figuram, ac potestatem, eademq. nomina habere cernitur, quod ad initium pronũciandi saltem pertinet, vt in singulo quoque fere elemento videre est. Quamuis autem Latinam linguam a Græca ortum habere, multaq. ab ipsa accepisse, constet, non tamen hanc illa vberiorem omnino esse dicendum est, si vtriusque linguæ iura probè examinentur.

Græcæ

Græcæ enim linguæ vbertas, si Græcis credimus, Latinæ, vt ipsi volunt, inopiæ non est anteponenda, cum hæc Latina scilicet lingua, vna profecto sit, illa vero multiplex, hoc est, Attica, Aeolica, Ionica, Dorica, & Communis. Nam Latina velut multarum Gentium vna lex, vna est lingua Romana: vnius autem Græciæ, quod pudendum est, non vna, sed multæ sunt tanquam in Republica factiones. Itaque tantum abest, vt Latina lingua inops dici debeat, vt hæc ipsa vberior Græca nuncupanda sit, cum lingua nostra vna idem efficiat, quod Græcorum multiplex præstare solet. Hinc Cicero in libro de Finibus huic sententiæ suffragatur dicens: Sed ita sentio, & sæpe disserui, Latinam linguam non modo non inopem vt vulgo putarent, sed locupletiorem esse, quàm Græcam: quando enim, ne nobis dicam, aut Oratoribus bonis, aut Poetis, postea quidem quàm fuit quem imitarentur, vllus orationis vel copiosæ, vel elegantis ornatus defuit? Idem alio in libro ait: Et si, quod sæpe diximus, & quidem cum aliqua querela, non Græcorum modo, sed etiam eorum, qui se Græcos magis, quàm nostros haberi volunt, nos non modo non vinci a Græcis verborum copia, sed esse in ea etiam superiores. Hæc Cicero. Quare idem Tullius vt quod dixerat, ratione ipsa confirmet, alio in loco ait: Dolorem, & laborem vno nomine, πόνος, appellarunt Græci. O igitur verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas Græcia! Hoc idem fere de alia voce hunc in modum dixit: Bene maiores nostri accubationem epularem amicorum, quia vitæ coniunctionem haberet, conuiuiũ nominarunt melius, quàm Græci, qui hoc idem tum compotationẽ, tum concœnationẽ vocant. Hæc Cicero. Conuiuium enim a conuiuendo dicitur, quasi conuiuere, plurimorumq. vita sit. Ex huiusmodi igitur auctoritatibus & rationibus clarum fit, Græcam linguam non esse locupletiorem Latina, quamuis idem Cicero, hanc vocem Σωτήρ voce vna exprimi non posse dicat hisce verbis: Hoc quantum est? ita magnum, vt Latino vno verbo exprimi non possit, is nimirum Soter, qui salutem dedit. Hæc Cicero: qui quamuis loco huius dictionis *Saluator*, dixerit, *Soter*, ne noua voce vteretur, non tamen dicendum est, hanc vocem *Soter*, apud Latinos exprimi non posse per dictionem

illam

Herod. lib. 8. in princ. Et Quintil. lib. 1. Instit. Orat.

Cic. lib. 1. de Fin. sub initio. to. 1. phil.

Cic. lib. 1. de Fin. sub initio. to. 1. phil.

Cic. lib. 2. Tusc. quæstio. to. 1. phil.

Cic. lib. de Senect. post med.

Cic. lib. 2. Verr. Act. 2. to. 1. Orat.

illam *Saluator*: quod est nomen verbale a verbo *Saluo, as*, deductum: qua quidem voce vsus est Cicero in Pisonem dicens: Me posse iterum Rempublicam saluare, si cessissem: infinitam cædem fore, si restitissem. Hæc Cicero. Idq. in multis editionibus me legisse fateor. Quamquam autem eam vocem, *Saluator*, tamquam nouam Ciceroni vitare visum est: non tamen a nobis omnino vitanda est, cum res noua nouum postulet nomen. Hinc Paulus Manutius nouus Latinæ linguæ instaurator, ac parens dixit, & recte quidem: Quo patet communis error eorũ, qui IESVM CHRISTVM, Seruatorem appellant: aliud enim est seruare: aliud salutem dare. Seruat is, qui ne salus amittatur, aliqua ratione præstat: salutem dat qui amissam restituit. Quòd si Seruator est Soter, quia minus valet, necesse est, SALVATOREM appellare, quod ΣΩΤΗΡ Græce dicitur, vsurpato in re noua nouo verbo: quod veteres quoque probarunt. Hæc Manutius. Quibus ex verbis manifeste dignoscitur, nos iure quidem vti posse voce illa, quam Ciceroni tanquam nouam vitare placuit: hinc etiam non solum Græcam linguam locupletiorem Latina non esse, verum etiam hanc illa vberiorem existere planum fit. Quod Horatius dicere visus est, & aperte quidem hunc in modum:

Cic. in Pisone to. 3. Orat.

Paul. Manutius cōmen. in li. 2. Verr. Act. 2.

Horatius in arte Poetica.

Venimus ad summum fortunæ, pingimus, atque
Psallimus, & luctamur Achiuis doctius vnctis.

Cui sane rei Nigidius apud Gellium adstipulari videtur dicens: Græcos non tantæ inscitiæ arcesso, qui, Ou, ex O, & Y scripserunt, quantæ qui Ei ex E, & I. Illud enim inopia fecerunt, hoc nulla re subacti. Hæc Gellius. Multa in hanc sententiam possem congerere, quæ causa breuitatis omitto, concludens, Latinam linguam a Græca haudquaquam superari, quamuis hæc ab illa ortum trahat, sicut ex litterarum vtriusque Alphabeti figuris, potestate, ac nominibus videre licet, vt paulo superius dictum est. Nec tamen huic veritati Hieronymum aduersari quis putet, cum ipse dicat: Vnde nos propter paupertatem linguæ, & rerum nouitatem, & sicut quidam ait, quòd sit Græcorum sermo latior, & lingua felicior, conabimur non tam verbum transferre de verbo (quod impossibile est) quàm vim verbi quodam explicare

Gell. li. 19. Noct. Att. cap. vlt. in fine.

S. Hieron. in cap. 1. Epist. ad Eph. lib. 1. to. 6.

care circuitu: Id enim ex aliorum opinione dicere visus est, sicut infra apertius explicauit, dicens: Multa verba sunt, quæ nec de Græco in Latinum transferri valent, nec de Hebraico in Græcum: & reciproce, nec de Latino in Græcũ, nec de Græco in Hebræum. Quibus ex verbis colligitur, nec Græcam linguam Latina locupletiorem, nec Latinam Græca esse vberiorem: sed vtramque aliquando coarctari, atque ita, vt sese habeant sicut excedentia, vt sic dixerim, & excessa: ambæ enim aliquid in se habere cernuntur, quo altera alteram excedere videatur: & quisque ex aliena lingua transferens nonnihil inuenire solet, quo difficultatem explicandi sibi inesse videt. Quamuis autem nos, vt possumus, transferre adlaboremus: non tamen inde damnari, aut coargui Latinæ linguæ tenuitas debet, quando, vt testis locupletior Hieronymus est, etiã Græci pleraque nostra per circuitus transferũt.

Hierony vbi supra

Cæl. Rho. lib. 8. c. 17. to. 1.

Hierony. vbi supra.

Hæc de Latina lingua mihi dicere visum est, vt eam a Græca, a qua ortum habet, nequaquam superari, facile dignoscatur. De Nicostrata item Latini Alphabeti Inuentrice hactenus, vt ad ceteros eiusdem Linguæ characterum Inuentores accedamus.

DE EVANDRO CARMENTAE FILIO APVD ABORIGINES LITTERARVM INVENTORE.

ALTERA huius parastaticæ Columnæ facies Euandrum militari habitu indutum, Carmentæ filium, Arcadiæ Regem, aliquot Latinæ linguæ characterum Inuentorem repræsentat. Hic ob suam ipsius eloquentiam Mercurij filius ex Nicostrata dictus est: dimissaq. Arcadia, cum patrem casu interfecisset, auito regno pulsus, suadente Matre, quæ vates erat, vt dictum est, conscensa naui in Italiam venit, & pulsis Aboriginibus, tenuit illa loca, vbi postea Roma condita fuit, paruumq. oppidum in Palatino Monte extruxit. Aborigines autem Populi dicti sunt antiquissimi, qui primi dicta loca incoluerunt: sic appellati, quòd primi visi sint tanquam

Liu. lib. 1. ab. Vrbe condita nõ procul a princ Dec. 1.

quam editi sine Patribus, quasi sine origine: aut quòd ex varia gentium colluuione mixti erant: qui deinde aduentu Aeneæ Phrygibus coniuncti, Latini vno nomine nuncupati sunt. Hinc ab Euandro Aboriginibus Latinas litteras, quæ supra eius caput extant, datas esse docet Inscriptio:

Euander Carmentæ filius Aborigines litteras docuit.

Litteræ ab Euandro inuentæ.

H. K. Q. X. Y. Z.

EVANDRVM sex litteras Alphabeto Latino adiecisse, non solum ex Latina Inscriptione constat, verum etiam ex ipso Cornelio Tacito, qui de litteris ab Euandro inuentis hunc in modum ait: Aborigines Arcade ab Euandro didicerunt. Et formæ litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primùm fuere, deinde additæ sunt. Hæc Tacitus. Quæ sane verba a Plinij sententia non abhorrent: diximus enim paulo superius, Græcas veteres litteras easdem pene fuisse, quæ nunc Latinæ sunt: quibus ab Euandro sex illæ notæ, quas ob oculos posuimus, fuerunt adiectæ. Liuius item Euandrum litterarum inuentorem extitisse affirmat dicẽs: Euander tum ea, profugus ex Peloponneso, auctoritate magis quàm imperio regebat loca, uenerabilis uir miraculo litterarum, rei nouæ inter rudes artium homines: venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum miratæ hæ gentes fuerant. Hæc Liuius. Partim igitur Carmenta, partim vero Euander eius filius Italis tradiderunt litteras: illa sexdecim, hic autem sex: quarum figuræ, sicut de sexdecim illis dictum est, eædem esse cernuntur, vna tantum littera, Q scilicet, excepta, quæ nullam penitus cum Græcis, neque cum Hebraicis litteris habet affinitatem: immo, Latinis exceptis, nulla alia Lingua hanc notam habere fertur: superfluaq. vocitatur, quia veteres Latini per C, scribere solebant,

Corn. Tac. li. 11. Annal.

Liu. lib. 1. ab Vrbe cond. non procul a prin. Dec. 1.

Isid. lib. 1. Etym. c. 3.

bant, & nō minus recte per C, quā per Q. vt Cuando, & Cuoniā & id genus alia: quia C, & Q, maximā inter se habēt affinitatē, vt videre est in Relatiuo, Quis, vel qui. Nā eius obliqui tam C, quàm Q, retinere solent, vt Cuius & Cui, Quem & Quo, Loquor loquutus, & locutus, Sequor sequutus, & secutus, Quum, & Cum. Ceteræ vero quinque a Græco Alphabeto desumptæ vel figurā tantum retinent, vt H, & X. vel figuram ac nomina, potestatemq. simul vt K, Y, & Z. Figura enim illa, H, apud Græcos est I, longum: apud Latinos est aspirationis nota. X, apud Græcos pro Ch, ponitur: apud Latinos, litteræ Græcæ Ξ, potestatem, & vim habet: sed X, apud Latinos ad Augusti vsque tempora nondum recepta fuerat, sed pro ea C, & S, vel G, & S vtebantur, vt Apecs, & Gregs, pro Apex, & Grex: qua quidem littera X, vt Quintilianus ait, carere potuimus. Figuræ vero K, Y, & Z tam apud Græcos quàm apud Latinos idem sonant, eandem penitus formam habentes. Kappa enim, quæ tam apud Græcos quàm apud Latinos habet vim C, non vtimur nisi in dictionibus Græcis, quibus tanquā Latinis vti solemus, vt *Kyrie elenson*, vel *eleeson*, & *Kalenda*, Scaurus autem ait nomina, in quibus, A, secunda esset statim sede, per K, scribenda esse hunc in modum: Kalendæ, karta, et karus: sed huiusmodi voces, quoniam Græcæ omnino sunt, characteribus Græcis scribi deberent: si autem Latinis notis; per C, non per K, Kappa, quam apud Latinos superuacuam esse Priscianus testatur: cui Quintilianus adstipulatur non obscure dicens loco eius nos habere litteram C, quæ vim suam ad omnes perferat vocales. Hanc litteram, K, a Sallustio, ludi Magistro, Latinis litteris adiectam esse Isidorus ait, vt in sono duarum litterarum C, & Q, faceret discrimen. A Græcis item Y, et Z litteras mutuati sunt Latini pro Græcis dictionibus conscribendis: sed apud Romanos etiam ad Augusti vsque tempora admissæ non fuerunt: nam pro Y, Latini litteram, I, ponebant, vt Hieronimus, non Hieronymus, sicut nunc scribi solet. Loco item Z, duplici, ss, vtebantur, vt Patrisso, pro Πατρίζω, Patrizo. Interdum etiam eius loco, sd: sustituebant d, vt a multis nunc scribitur, qui Esdras, pro Ἔζρας, Ezras vtuntur. Antiqui præterea loco, Z, vnicum S aliquando ponebāt scribentes: Sacynthus pro Zacinthus, Sethus

Priscianus, & Quintil.

Isidor. lib. 1. Etym. c. 4.

S pro

pro Zethus. Nonnunquã etiam D, loco ipsius, Z, vsurpabant, vt Medentius, pro Mezentius: sed hoc tantũ apud antiquissimos, qui peregrinas litteras nullas recipiebant. Hinc scribebant Triumpum, et Tropæum, non Triumphum, ac Trophæum, vt superius a nobis, et fusius quidem demonstratum est. Hanc litteram Z, vt Martianus ait, Appius Claudius detestabatur quòd dentes mortui, dum exprimitur, imitatur.

Pag. 18.

Littera Z, dentes mortui imitatur, dum exprimitur.

Sicut igitur sex litteræ ab Euandro inuentæ, vt Inscriptio docet Latina, partim easdem tantum figuras, partim vero et figuras, et vim, ac nomina retinere cernuntur, ita de multis alijs Latini Alphabeti dicendum est litteris, quæ vel figuris, ac potestate simul, siue nomine a Græcis re ipsa discrepare nõ videntur, vt A. E. I. M. N. O. T. quæ non solum easdem figuras, sed easdem fere potestates, ac pronunciationes maiori ex parte a Græcis acceperunt. B. vero P, et X, litteræ figuras retinent Græcas, potestates ac pronunciationes non item. B, enim pro V, P pro R, & X pro Ch, Latinis litteris, apud Græcos vsurpantur.

Hæc de Latinis litteris, quæ vel figuras tantum, vel figuras, ac potestates simul a Græcis sumpserunt: cetera enim Alphabeti Græci elementa, vel per inuersas figuras cum Latinis quandam habent affinitatem, vt Γ est L, inuersum. Λ, est V contrario modo situm, Σ vero M transuersa conscriptũ. Vel nullam penitus figuram Latinis habent adsimilem, vt Δ. Θ. Ξ. Π. Φ. Ψ. Ω. Aliquot autem characteres Græcos Latini aliqua ex parte duplicibus litteris inter scribendum imitari student Θ per Th, Φ per Ph, X per Ch, Ψ per Ps, reddentes.

Diphthongorum item vsus nobis indicio est, Latinam linguam a Græca traxisse originem. Vtimur enim his præsertim diphthongis quattuor, quæ scribuntur hunc in modum: AE, OE, AV, & EV. quarum duæ primæ eo modo scribuntur, sed non pronunciantur nisi per E, vt Cæsar, & Phœbus: duæ alteræ a Græcis desumptæ sicut scribuntur ita pronunciantur, vt Audio, & Euge. Nec silentio prætereundum videtur, alias etiam diphthongos Græcas a Latinis vsurpatas fuisse, vt videre est apud Virgilium, necnon apud alios probatissimos Auctores, qui dictionibus hisce per diphthongum diuisam vsi sunt per Diœresim figuram hoc modo: Aulai,

Aurai,

Aurai, Animai, Aquai, ac Terrai, et voces id genus permultæ, quibus frequenter vsus est Lucretius, pro Aulæ, Auræ, Animæ, Aquæ, ac Terræ: nam apud Græcos Alpha cum Iota, vt AI, vel αι, facit illud quod est apud Latinos, Æ, æ. Poetæ interea vsi sunt non raro alia diphthongo Græca, quæ est EI, vel ei, faciens I, nostrum, vt Orphei, & Promethei per synæresim figuram, pro Orphi, & Promethi: Id quoque clarum fit ex ijs vocibus, quarum pluralis gignendi casus desinit in *Ium*, accusandi casus pluralis postrema syllaba diphthongum Græcam, ει, vel *ei*, admittere solet: sic enim ad hanc vsque diem scribitur: Omneis, Treis, Fonteis, & Naueis, atque aliæ huiusmodi voces, pro Omnes, vel Omnis, Tres, vel Tris, Fõtes, vel Fontis, Naues, vel Nauis: & Queis, pro Quis & Quibus in septimo casu. Nec solum dictas diphthongos Græcas frequenter adhibuerunt antiquiores Latini, sed etiam illam, quæ est: OY, vel ου, faciens V, nostrum, vt ex vetusto lapide ad Pontem Cestium Romæ videre licet, ad parietem scilicet cuiusdam domus, in qua hæc legitur Inscriptio: *Idem supra pag. 19.*

HEIC EST SEPVLCRVM,
HAV PVLCRVM,
PVLCRAI FEMINAE
NOMEN PARENTES
NOMINARVNT CLAOVDIAM, &c.

Vbi ponũtur heic pro hic, pulcrai pro pulcræ, Claoudiam pro Claudiam. Et quoniam littera, Υ, vel, υ, in diphthongis Græcis sonat nostrum V, vt Αυ, Ευ, Ου, hinc Latini ad Græcarum diphthongorum imitationem, Y, in V nostrum conuerterunt, vt quod Græci Δύο, Σῦς, Μῦς, θύλη, & Ρώμυλος, Nos Duo, Sus, Mus, Thule, & Romulus dicimus, & Sulla pro Sylla, Purrhus, pro Pyrrhus, atque alia id genus ab Ennio sic pronunciabantur, vt in Oratore Auctor est Cicero. Quibus de rebus omnibus facile colligitur, Latinã linguam a Græca habuisse ortum: non tamen hanc illa locupletiorem esse fateor, vt satis copiose demonstratum est. Hæc autem in medium afferre mihi visum est, vt ijs, qui aliter sentiunt, aliqua ex parte satisfaciam. Nunc reliquum est, vt ab Euandro sex litterarum Inuentore ad Claudium transeamus Imperatorem. *Cicero in Oratore.*

DE CLAVDIO IMPERATORE TRIVM LITTERARVM INVENTORE.

ERTIA huius paraſtaticæ Colũnæ facies Claudium Imperatorem habitu imperatorio indutum, laurea ornatum, librum manu geſtantem, triumq. litterarum apud Latinos inuentorem repræſentat. Hunc tres litteras Latino Alphabeto addidiſſe ex Tacito conſtat, qui ait: Claudius tres litteras adiecit, quæ vſui, imperitante eo: poſt obliteratæ: aſpiciuntur etiam nunc in ære publicãdis * ſcitis per fora, ac templa fixo. Hæc Tacitus, atque eadem fere Suetonius prodit. Nomina vero litterarum, quas a Claudio Latinis adiectas, atque aliquando in vſu fuiſſe, deinde obliteratas Cornelius teſtatur, a Scriptoribus ſubticentur: hinc vna tãtum littera ſupra Claudij caput cernitur: ad cuius pedes hæc legitur Inſcriptio:

Corn. Tacit. lib. 11. Annal.

** Al. plebiſcitis, ſed ſcitis melius.*

Suet. in Claudio.

Claudius Imp. tres nouas litteras adinuenit.

Litteræ a Claudio Imper. inuentæ.

F

Reliquæ duæ vſu obliteratæ ſunt.

LAVDIVM Imperatorem trium litterarum apud Latinos Inuentorem fuiſſe Tacitus & Suetonius teſtantur, ſed quænã ſint, non ſatis conſtat, nec per eos, nec per alios Scriptores: dicam tamen quæ inuenire potui. Quintilianus de littera Ⅎ a Claudio inuenta mẽtionem aperte facit: ſed quomodo fuerint obliteratæ, Tacito teſte, non video, cum trium illarũ vna ſaltem alio modo ſcripta ad hanc vſque diem in vſu ſit, niſi dicamus eam abſoleuiſſe, poſtea vero in vſum reuocatam, vel aliter olim ſcriptam, pronunciatamq. fuiſſe reſpondeamus, vt fuſius infra dicemus. Quod enim antiquiores Latini per Ph, ſcribebant, vt phama, phanum,

Quintil. li. 1. inſtit. Orat. cap. 4. lib. 12. cap. 10.

num, & phagus, nos per F, scribere solemus, vt Fama, Fanum, & Fagus, quamuis dictiones illæ in Latinorum vsum receptæ a Græco fonte originem trahāt: immo vetustissimi Scriptores Latini F, litteram loco aspirationis vtebantur, vt Fordeum, Trafo, Vefo, pro Hordeum, Traho, Veho. Sicut etiam Feneti, pro Ἑνετοὶ Heneti, & H, pro V, vt Veneti pro Heneti. Fuerunt præterea apud antiquissimos, qui loco, F, vtebantur B, et Bruges dicebant pro eo, quod posteri Fruges dicere maluerunt.

Hæc item littera F, quæ Digamma Æolicum appellatur, quia nil aliud est quàm duplex Gamma Γ, Γ, alterum alteri superpositum, & a lingua Aeolica desumptum, etiam pro littera V, ab antiquioribus Latinis vsurpata nō raro fuit, hoc modo inuersa Ⅎ vt Quintilianus testatur inquiens: Nec inutiliter Claudius Aeolicam illam Ⅎ, ad hos vsus litterarum adiecerat. Et iterum: Aeolicæ quoque litteræ, qua ceruom, seruomq. dicimus, etiamsi forma a nobis repudiata est, vis tamen manet. Hæc Quintilianus, ex cuius verbis colligitur, hanc litteram Ⅎ, aliter olim scriptam fuisse: nodusq. dissoluitur. Hanc item litteram Ⅎ, non Claudius solus inter litteras habendam censuit, sed & Varro, si Annæo Cornuto credimus. Hanc litterā, inquit, Terentius Varro dum vult demonstrare, ita perscribit, *VA*. Qui ergo in hac syllaba sonus est, idem litteræ erit. Hoc Digāma etiā hodie legitur in lapidibus Claudianis Romæ, & præsertim ad S. Luciæ Cloacam hoc modo:

Priscianus.

Quintilianus vbi supra.

Ann. Cornu. lib. de Orthogr.

Va, pronunciatio littera Ⅎ.

TI. CLAVDIVS
DRVSI F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. COS. IIII.
CENSOR. P P.
AVCTIS POPVLI ROMANI
FINIBVS. POMERIVM
AMPLIAℲIT. TERMINAℲITQ.

Qua in Inscriptione legitur CAISAR, more antiquo pro CAESAR per diphthongum Græcam, in qua Alpha cum Iota facit Æ diphthongum Latinam: ibidem legitur AMPLIAℲIT,

PLIAℲIT, & TERMINAℲIT, pro Ampliauit, et Terminauit. In alijs item spectationibus antiquis hoc Digamma cernitur sic: OCTAℲIVS, et OCTAℲIA, pro Octauius, et Octauia. Ita etiam DIℲVS, CLIℲVS, RIℲVS, SERℲVS, VIℲVS, pro Diuus, Cliuus, Riuus, Seruus, Viuus. Quamuis autem, vt ait Gellius, ad huiusce syllabæ, uus, non vs, velut Diuus, et Vulgus, sonum declarandum Digamma Ⅎ fuerit inuentum, ad simplex tamen, V, pronunciandũ adhibitum esse constat, sicut ex superiori Inscriptione clare patet. Hinc factum est, vt littera V, etiam Digamma nuncupetur: quia sicut F vel Ⅎ pro V, vsurpata fuit, ita F, pro V, scripto pronunciari solet, præsertim in Germania, vbi præter alia permulta, Vinum pronunciatur sic: Finum. Idem fere in Gallia Cisalpina, quæ V, tamquam F, pronunciare solet dicens Bref pro Breue: & id genus alia: Quare Claudius Cæsar, vt Tacitus prodit, F, loco V, consonantis recipiendum instituit, vt Fulgus pro Vulgus, Fixit pro Vixit.

Aul. Gell. li. 14. Att. Noct. c. 5.

Quod ad secundam litteram ab eodem Claudio inuentam pertinet, Priscianus hunc in modum ait: P, & S, loco Græcæ, Ψ, fungitur, pro quo Claudius Cæsar Antisigma, hac figura scribi voluit ɔc: sed nulli ausi sunt antiquam scripturam mutare. Antisigma ideo dicitur, teste Lipsio, quia duo sigma obuerso dorso scribuntur hoc modo: ɔc. Hac enim Semilunæ figura prisci Græci, vt ipse ait, Sigma sic formabant, c, vt in fine vltimæ Columnæ parastaticæ fusius dicetur.

Priscianus lib. 1. Antisigma. Lipsius in Corn. lib. 11. Ann.

De tertia denique littera Claudiana Marcus Vetranius Maurus ex Velio longo litteram nescio quam a Claudio inuentam leniendo R, opinatur. Sunt tamen qui velint Claudium, vel Centimalum, siue Centimanum, vt alij minus recte scribunt, qui librum in iure ciuili tertium a P. Papinio scripsit, R, litteram introduxisse, cum prius Fusij dicerentur: qui deinde Fusij dicti sunt.

Mar. Vetran. in li. 11. Ann. Cornel. Val. Max.

Alij vero AI, vel αι, diphthongum fuisse putant, quod non est dicendum: constat enim hanc diphthongum antiquitus creberrime vsurpatam fuisse, vt in Claudij æuo Inscriptiones marmore incisæ indicant: cuiusmodi est illa: ANTONIAI DIℲVAI, & cetera, pro Antoniæ Diuæ, & similia

similia scripta. Martianus capella de hac tertia littera sic scribit: Huic litteræ S, Diuus Claudius P, adiecit, aut C propter Ψ, & Ξ Græcas, vt Psalterium, & Saxum. Id autem Lipsio non placet dicenti: Martianus a Claudio nouum X, repertum sentire videtur, quod vanum puto, quia X, in vsu erat temporibus iam Augusti, vt diserte monet Isidorus: Sed & X, a Varrone, & Quintiliano censetur inter eas, quæ non necessariæ. Varro enim in Fragmento quopiam ex libro de Grammatica sic ait: Litterarum partim sunt, & dicuntur, vt A. B. partim dicuntur, & non sunt, vt H, & X, partim sunt, & non dicuntur, vt Φ, Ψ, ex quibus verbis non absurde collegeris, duabus his litteris, quæ, Varrone teste, necessariæ sunt, nouam formam induisse Claudium, nomenq. Et de Ψ, quidem clarum, cui Antisigma Ↄ C, vel Ps, respondit. De Φ autē Claudiano Phi, Grammatici loqui neglexerunt, etsi ea littera non dubie necessaria est, et alius eius sonus, quàm Fi, vt monuit Quintilianus. Hæc ex Lipsio, qui hanc litteram Ⅎ, a Claudio inuentam, Ph, alteram Ↄ C, tertiam vero Ph, fuisse opinatur: quarum prima Ⅎ, alio sonu, atque hoc modo scripta, F, remansit: secunda, quæ est, Ↄ C, vel aboleuit, vel vsum numquam obtinuit: tertia vt, Ph, vsum in scribendo obtinuit, sed noua forma nomemq. nouum ei contributa apud Scriptores inueniri non queunt: et hac de re nihil certi affirmari potest.

Martianus Capella.

Lipsius in li. 11. Annal. Cornelij.

Varro de re gramm.

Tres igitur litteras inuenit Claudius, quem etiam de harum litterarum ratione scripsisse ferunt: hinc librum dextra gestare cernitur. Hæc de Claudio Imperatore trium litterarum apud Latinos inuentore. Nunc reliquum est, vt omnia Latinæ linguæ elementa ordine Alphabetico distincta ob oculos ponantur, sicut de Hebraicis, Græcisq. litteris a nobis factum esse constat. Verum quia in ijs disponendis non solum figuras & nomina earumdem, sed etiam potestatem, siue pronunciationem suis locis apposuimus: hinc idem de Latino Alphabeto faciundum est dictorum characterum formatione descripta iuxta iudicium Martiani Capellæ, qui litterarum omnium formationes inter pronunciandum naturales excogitauit, sicut ex versa pagina videre licet.

ALPHA-

ALPHABETVM LATINVM.

Figura.	Nomina.	Formatio litterarum.
A a	A,	Vocalis, ſub hiatu oris congruo, ſolo ſpiritu pronunciatur.
B b	Be,	Labris per ſpiritus impetum recluſis editur.
C c	Ce,	Super molaribus linguæ extremæ appulſis exprimitur.
D d	De,	Appulſu linguæ circa ſuperiores dentes innaſcitur.
E e	E,	Vocalis, ſpiritus lingua paululum preſsiore.
F f	Ef,	Dentes labrum inferius deprimentes lingua palatoq. dulceſsit.
G g	Ge,	Spiritus cum palato inter dentes.
H h	Hach,	Non eſt littera, contractiſq. paululũ faucibus eſt ventus exhalans.
I i	I,	Vocalis, ſpiritus dentibus preſſus, extrema linguæ parte contracta.
K k	Ka,	Faucibus, palatoq. formatur.
L l	El,	Lingua palatoq. dulceſsit.
M m	Em,	Labris imprimitur.
N n	En,	Lingua dentibus appulſa collidit.
O o	O,	Vocalis, rotundi oris ſpiritu comparatur.
P p	Pe,	Labris ſpiritus erumpit.
Q q	Qu,	Appulſu palati ore reſtricto.
R r	Er,	Spiritum lingua criſpante corraditur.
S ſ	Es,	Sibilum facit dentibus verberatis.
T t	Te,	Appulſu linguæ dentibus impulſis excuditur.
V u v	V,	Vocalis, ore conſtricto, labriſq. promulii exhibetur.
X x	Ix,	Quidquid, C, atque, S, formauit exſibilat.
Y y	Ypſilon,	Vel Fyo, preſsis labris, ſpirituq. procedit.
Z z	Zeta	Duplex ſibilus, dentes mortui, dum exprimitur, imitatur.

Vocales quinque.	Diphthongi quattuor.	Litteræ duplices a Græcis mutuatæ.
A, E, I, O, V,	AE, OE, AV, EV.	CH, PH, PS, TH.
Y, Græca: cur Fyo dicta, vide infra.	Duæ primæ ſcribuntur, ſed non pronunciantur.	Χ, Φ, Ψ, Θ.

ALPHABE-

ALPHABETVM Latinum litterarum figuris, nominibus, ac pronunciationibus, formationibusq. distinctum, vna, ac viginti litteris constat, si ijs, qui H, & K, litteras tanquam superuacuas ab Alphabeto explodunt, credimus: vt A b c d e f g i l m n o p q r s t u x y z: H, enim non est littera, sed aspirationis nota: K, vero Græca idem efficit, quod C, Latinum elementum: immo quod etiam & Q. vt paulo superius demonstratum est. Quare Martianus Capella decem & octo tantum litteras vniuersæ conscriptioni Latinæ, ac locutioni necessarias esse affirmauit, vt A b c d e f g i l m n o p r s t u x. Nam C, littera ad omnes vocales, vt ait Quintilianus, vim suam commode perfert. Quam ob causam Nigidius figulus, teste Papyriano suis in Commentarijs, neque K, neque Q. est vnquam vsus. Y autem, & Z, ob Græca tantum nomina in nostrum venerunt vsum.

Ex Diomede Gram. Varr. & Quintil.

Martianus.

Quintil.

Nigidius.

Zeta enim in Latinis vocibus non adhibetur, sed in Italica lingua nos ea vti solemus. Ypsilon vero, quod Italice vocitatur Fyo, vel Fya, non nisi in dictionibus Græcis vsurpatur. Cur autem sic nuncupetur, haud facile dignosci potest: sunt enim qui hanc vocem Fya ex hya voce luctuosissima fieri velint, quæ est in nomine Hyacinthi pueri Amiclæi, qui ab Apolline, vt Poetæ fabulantur, dum iactu disci sese exerceret, fuit interfectus: cuius mortem ægre ferens Apollo, interempti pueri cruorem in florem sui nominis commutauit, vt Ouidius hisce versibus indicasse visus est dicens:

Ipse suos gemitus folijs inscribit, & hya
Flos habet inscriptum, funestaq. littera ducta est.

Ouid. lib. 10. Metamorph.

Hinc hyacinthus dictus est quasi flos Cinthij, hoc est Apollinis, quod enim a Latinis viola, siue flos dicitur, a Græcis vocitatur Ia, quæ syllaba ex Ypsilon littera inuersa χ, cōficitur. Si enim I, præponas, & A subijcias sine linea transuersali, vel secante, hoc modo Λ, vt in multis Inscriptionibus antiquis videre est, efficitur Y, cuius figuram repræsentari in hoc flore contendunt. E quoniam hæc littera semper apud Græcos cum aspirandi nota scribi solet, & aspiratio apud antiquiores Latinos in F frequenter conuertebatur, vt Fordeum pro Hordeum, sicut superius demonstratū est, hinc pro Hya Fya,

vel Rhya, siue Fyo in Italia, vt reor, pronunciatur.

Sunt qui velint in Ouidiano illo versu, quem supra recitauimus, legendum esse non Hya, sed AI AI, vel αἰ αἰ, id est Heu Heu, hunc in modum:

Ipse suos gemitus folijs inscribit, & αἰ αἰ
Flos habet inscriptum, funestaq. littera ducta est.

Plin. lib. 21. c. 11. Qui hoc modo legendum putant, Plinium forsitan sequuntur dicentem, hoc violæ genus venis quibusdam nigris esse distinctum, ita discurrentibus lineis, vt duarum Græcarum litterarum α & ι figuram referant: quæ res Poetis duplicis fabulæ occasionem præbuit. Nam & Hyacinthum ab Apolline dilectum, quem imprudens disci iactu interfecit, in hunc florem mutatum tradunt, interiectionemq. dolentis αἰ, quæ ex duabus illis litterulis conficitur, velut testimonium doloris, quem Apollo ex eius morte conceperat, habere inscriptam. Aiacem item Telamonis Regis filium in eundem florem conuersum aiunt, dum impatientia prælati sibi Vlissis seipsum interemit: duasq. primas eius nominis, Aiacis videlicet litteras, quæ sunt αἰ, in hoc flore mansisse impressas affirmant, sicut etiam ex eodem constat Ouidio, qui vtramque fabulam feliciter complexus est hisce versibus: Ouid. lib. 13. Metamorph. & alij permulti.

——— Rubefactaq. sanguine tellus
Purpureum viridi genuit de cespite florem,
Qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus:
Littera communis medijs pueroq. viroq.
Inscripta est folijs, hac nominis, illa querelæ.

Quibus verbis Ouidius florem Hyacinthum, necnon litteram, vel potius syllabam αἰ, in flore ipso impressam, & Hyacintho puero, & Aiaci viro communem esse testatur. AI, enim Aiacis primas nominis notas, Hyacinthiq. dolentis interiectionem refert: ex quibus characteribus, vt ostensum est, Ypsilon littera constare cernitur, quæ prima Hyacinthi nominis aspirata extat nota. Huc item spectat illud Virgilij Aenigma de floribus, quos Regum nominibus insignitos esse ait hoc modo: Virg. Ecl. 3. in fine.

Dic quibus in terris inscripti nomina Regum
Nascantur flores: ———

Per flores nominibus Regum insignitos Hyacinthum florem

rem intelligi necesse est, in quo syllabam IA, vel AI, geminam, impressam esse constat: ex qua duæ saltē primæ Aiacis Telamonis Regis filij nominis litteræ, voxq. Hyacinthi pueri luctuosa colliguntur, atque inuersa littera χ, vt dictum est, efficitur, quam huius Hyacinthi nominis litteram aspiratam primam, Hy, vel potius syllabas duas priores esse patet hoc modo, Hya, vt initio diximus. Hinc aspiratione in F cōuersa, Fya, vel Fyo dicitur. Qua ex re luctuosa, ac miserabili (vt opinor) factum est, vt huius generis vox quādoque pro vectigali, atque vt Persæ, & Itali dicunt, pro angaria, ac pro pœna metaphorice vsurpata sit non raro a Poetis, qui Italica scripserunt lingua: hæc enim nonnisi mœrorem afferre solent ijs, qui huiusmodi res patiuntur †.

† Sacratissima Trinitas per tres hasce litteras Græcas Π, Υ, Α, olim repræsentari solebat, vt legitur Dist. 71. c. 8. & in Sūma: sunt enim primæ litteræ trium personarū, vt πατὴρ Pater, cuius prima littera est Π, Υἱὸς, Filius, cuius prima littera est Υ. Ἅγιον πνεῦμα, Sanctus Spiritus, cuius prima littera est Α.

Hinc ī Gallia cisalpina, Venetijs, in Piceno, & in multis alijs Italiæ locis littera Ypsilon in Alphabeto, Υ in F, conuersa, Fio nuncupatur. Filius enim Latine, Italica voce Figlio dicitur, & per eclypsim Fio, vt a Venetis passim pronūciatur, ab Hispanis Hijo. Quæ vox Græcæ dictioni Υἱὸς adsimilis nō parum videtur.

Hæc de littera Fyo, necnō de Alphabeto Latino, quo etiam Latini scriptores aliqua ex parte inter numerandum vsi sunt, sicut idem, & sane copiosius, ab Hebræis, ac Græcis fieri constat. Nos enim non nisi septem vel octo ad summum litteras pro vniuersa numerandi ratione adhibere solemus, quæ sunt C. D. I. L. M. Q. V. X.

Littera autem I, vt a primo exordiar numero, apud nos pro vnitate vsurpatur: propterea quòd ex vna tantum, & recta quidem linea constat, sine qua nulla Alphabeti elementa formantur: hæc enim linea ad ceteras litteras formandas aut duplicatur, aut ad circuli figuram agitur, aut incuruatur, aut alijs describitur modis. Hinc eam maiores nostri primam numerandi figuram constituentes vnitatem appellarunt: vnitas namque omnium numerorum mater est, Boetio teste, qui ex ea tamquam matre vniuersum numerum procreari, & in eam ipsam postremam rursus resolutionem fieri affirmat. Hac igitur ratione per I, vnitas significatur: quoniam elementa omnia ab ipsa linea sumunt exordium, & in eam resoluuntur. Hæc denique littera I duplicata, dualitatem: triplicata, triadem: quadruplicata numerum quaternarium repræsentat.

Littera V, quinque significat: ipsa enim quinta Vocalis est: cui si præponatur littera I, hoc modo: IV. numerum quaternarium efficiet: si autem VI. senarium constituet: & quot litteræ I post V geminantur, tot vnitates numero

quinario additas fuisse dicas oportet, vt VI, sex: VII, septem: VIII, octo. VIIII, nouem ad denarium vsque numerum procedendo, qui per X, indicatur.

Littera X, decem significat, quia decima est consonans, vt Prisciano placet: hisce enim characteribus, H, K, & Z, detractis, quarum prima non est littera, sed aspirationis nota; aliæ vero sunt a Græcis desumptæ, vt dictum est, C, G, Q, pro vna littera connumeratis, teste Prisciano, & B, atque F, inuicē sibi cedentibus, cum Bruges & Fruges dicantur, S, vere sibilo, non littera existente, & propterea frequenter in versu apud antiquos abiecta, litterā X, decimam consonantem esse, ob idq. decem significare fatendum est. Vel significat decem, quia videtur constare ex duplici V, quæ bis posita decem significat, altera inuersa hunc in modum X.

Virgil. & Iuuenalis.

Littera L, quinquagenarium numerum ad Græcorum imitationem repræsentat: nam Græci antiquiores per litteram ν, quinquaginta indicabant. L, autem, & N, inuicem sibi cedunt, vt ait Priscianus: dicimus enim Lympham & Nympham, idem intelligentes, aquam scilicet, quæ Græce dicitur Νύμφη: & quod veteres Græci Nympham appellabant, nos per mutationem vnius litteræ ν in l, Lympham, hoc est aquam, vocitamus. Non est igitur mirum, si quinquagenarium numerum, quem Græci per N exprimebant, nos per L significemus, Græcos imitantes.

Littera C, centenarium numerum significat, quia in hoc numero primum locum habere cernitur, vt Centum, cuius vocis primum elementum est, C.

Littera D, quingenta significare solet: propterea quòd inter hanc litteram D, & M, quod mille significat, H, & K, ob rationem assignatam detractis, quinque sunt litteræ, quæ dimidium millenarij numeri efficiunt, vt nonnulli aiunt: sed infra de hoc melius fortasse dicetur.

Paul. Manutius in Addit. in Calep. & in Comment. in li. 11. Epist. fam.

Littera M, mille indicat, cum huius nominis primum elementum sit, M, vt vulgo fertur. Quamuis autem Priscianus dicat notari Mille per X, & decem millia hunc in modum: CXↃ, Paulus tamen Manutius id omnino damnat tamquam a vetustate alienum, & Priscianū deridet: quodq. de D, & M, vulgo putatur, ingeniose declarat dicens, Mille

apud

apud Scriptores Latinos antiquitus notatum sic esse, CIↃ: pro quingentis, quod est millenarij numeri dimidium, hoc modo, IↃ. Hinc librariorum incuria, seu præpropera festinatione ex hac figura CIↃ, M, defluxit, similitudine errorem efficiente, quia M, quandoque ita scribitur, ꝳ, vt minimum discrepare videatur a CIↃ. Ex hac item figura, IↃ, errorem creante similitudine, pro quingentis littera D notari cœpit, atque vsum apud nos obtinuit: sicut enim ex hac figura CIↃ, M, ita ex IↃ, D, facile conficitur. Adde etiã, quòd in antiquis libris aliæ item figuræ pro mille vsurpatæ sunt, ob minus accuratam librariorum festinationem, qui, vt vno calami ductu, mille indicarẽt, pro CIↃ scribebant sic, ω, quod quandam affinitatem cum figura CIↃ habere videtur. Hinc etiam apud vetustiores hanc figuram, ∞, pro mille ob eandem causam efficere solebant. Hæc de quingentesimo, ac millenario numero: multo autem plura de antiqua apud Latinos numerandi ratione, quæ nunc in frequenti vsu non est, vt in additamentis Manutianis in Dictionarium Fratris Ambrosij Calepini ex Augustiniana familia videre est. *Paulus Manutius vbi supra.*

Littera Q. quingenta millia apud veteres Latinos indicabat: quoniam Q. huius numeri primum est elementum. Hunc autem numerum per Q. litteram vsurpari hodie non video. De Latinis litteris, earumdemq. vsu hactenus, vt ad Hetruscas notas accedamus.

DE DEMARATHO
HETRVSCARVM LITTERARVM INVENTORE.

VARTA huius parastaticæ Columnæ facies Demarathum Corinthium, negotiatorem ditissimum, Græco habitu indutum, truculento visu hominem, Hetruscarumq. litterarum Inventorem repræsentat. Hic tyrannidem Cypselli fugiens, Tullio teste, in Hetruriam, Italiæ regionem, Tyrrheno mari incumbentem, ad primã vsque Tyberis ripam protensam, *Cic. lib. 5. Tusculan. quæst.*

tenſam, Macra fluuio a Liguria diſcretam, cuius hodie Metropolis eſt Florentia Ciuitas pulcherrima, & nobiliſſima, comparatis opibus luculentis commigrauit: atque inibi a Tarquinienſibus eiuſdem Regionis populis exceptus, Tarquinium Priſcũ Populi Romani Regem ex illuſtri Hetruſca vxore genuiſſe commemoratur. Hic item inuẽtor fuit Hetruſcarum litterarum, de quibus Liuius mentionem faciens, Romanos pueros Hetruſcis litteris nõ minus quàm Græcis eruditos olim fuiſſe affirmat hunc in modũ: Cære educatus apud hoſpites, Hetruſcis inde litteris eruditus erat: linguamq. Hetruſcam probe nouerat. Habeo Auctores, vulgo tum Romanos pueros, ſicut nunc Græcis, ita Hetruſcis litteris erudiri ſolitos. Hæc Liuius. Harum autem litterarum inuentorem fuiſſe Demarathum Corinthium Cornelius teſtatur aperte dicens: At in Italia Hetruſci litteras ab Corinthio Demaratho didicerunt. Hæc Tacitus. Huius linguæ Alphabetum ſupra Demarathi caput cernitur: ad cuius pedes hæc legitur Inſcriptio:

Liu. lib. 9. ab Vrbe cond. post med.

Demarathus Corinthius Hetruſcarum litterarum Inuentor.

Litteræ a Demaratho inuentæ.

◇ИMꓶI∖ ⁄ 8 Ǝ RZƆ

Я ⊥ Y Z X V 7 ⅂ Δ H

HETRVSCARVM litterarum Alphabeta varia extiterunt, ſicut ex varijs libris, ac lapidibus, necnon Italiæ Bibliothecis conſtat, Theſeo Ambroſio teſte. Quamuis autem maiori ex parte eaſdem fere figuras habeãt, ordinem tamen eundem, eandemq. pronunciationem, ſeu poteſtatem,

Append. de introd. ad varias linguas.

testatem, vel idem nomen, eundemq. legendi modum non item: alterum enim huiusce linguæ Alphabetum, vt cetera præteream, a dextro in sinistrum latus, more Hebraico: alterum vero iuxta Latinam consuetudinē a sinistro in dextrum scriptum inueni, cuiusmodi est quod præ manibus habemus: nam a sinistro in dextrum legitur latus: quod vero a sinistro in dextrum conscriptum reperitur, prętermittere mihi visum est. Hoc autem modo exaratæ videntur septem vetustissimæ illæ Tabulæ æneæ, quæ iampridem Eugubij prope mœnia Ciuitatis effossæ hucusque ibidem publice asseruantur: ex quarum vna nuper excusa congestum est Alphabetum, quod etiam typis mandatum quantum ad quasdam notas, alijs eiusdem linguæ Alphabetis absimile esse conspicitur: fieri enim potuit, vt varijs characteribus idem Alphabeti elementum figurarint Hetrusci, vt ex varijs eiusdem linguæ Alphabetis, quæ ad quinque, maiori ex parte similia, ego ipse vidi, coniectare licet: Id quod factum videtur ob aliquam fortasse litterarum mixtionem habitam cum Volscis in Latio, & cum Oscis in Campania Populis, quorum varias litteras, variumq. dicendi stylum fuisse multi prodiderunt. De Hetruscis autem litteris nonnisi dicta Alphabeta partim typis mandata, partim vero conscripta reperiuntur, quæ a Tarcuntis sepulchro Volaterris olim inuento, & a septem illis Tabulis æneis Eugubij repertis videntur desumpta. Quarumnam vero Gentiū propria fuerint elementa, seu litterarū notæ, quæ in ipsis Tabulis æneis Eugubij asseruantur, non satis constat, etiamsi Hetruscæ linguæ nomine circumferantur. De his vero Tabulis Eugubij in Theatro repertis scripsit versu elegiaco Iacobus Taurellus Fanensis, & eleganter quidem. Hæc de Hetruscis litteris, vt ad Illyricam, Armenam, Seruianam, & Gothicam notas accedamus.

Tabulæ æneæ Eugubij repertæ.

DE

DE SEXTA COLVMNA PARASTATICA,

Gothicæ, Armenæ, Illyricæ, ac Seruianæ linguæ Inuentores repræsentante.

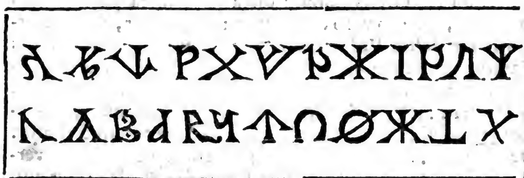
De Vlphila Gothicarum litterarum Inuentore.

RIMA huius paraſtaticæ Columnæ facies Vlphilam Gothorum Epiſcopum, habitu Epiſcopali indutum, Gothicarumq. litterarum inuentorem repræſentat. Hinc ſupra eius caput Gothicum Alphabetum conſpicitur: & ad eiuſdem pedes hæc legitur Inſcriptio:

Vlphilas Epiſcopus Gothorum litteras inuenit.

Litteræ ab Vlphila inuentæ.

Trip. lib. 8. c. 13. Et Socr. li. 4. cap. 34. Niceph. li. 11. c. 48.

LPHILAM non ſolum Gothicarum litterarum fuiſſe inuentorem, ſed etiam Scripturam ſacram in Gothicam linguam primũ tranſtuliſſe multi prodiderunt. Qua profecto re, necnon verbi Dei propagatione, qua Gothos ad Chriſtianam fidem conuertit, damnum omni miſeratione digniſſimum ab eiuſdem Regionis populis omni immanitate, ac barbarie refertiſſimis, vniuerſæ Italiæ, & Romæ præſertim illatum rependiſſet, niſi poſtea hæreſim Arij, reiecta catholica fide, complexus eſſet: cuius

cuius exemplo eandem hæresim alij sectati sunt: maxima enim Vlphilas apud Gothos præpollebat auctoritate. *Niceph. Call. lib. 11. c. 48.*

Gothi, vt omnes testantur historiæ, Scythiæ populi immanes in tractu Septentrionali Europæ, Danis, & Nouergis contermini, olim armis Italiam subegerunt, Romamq. ipsam solo æquarunt, suamq. in totum Orbem non solum moribus, verum etiam lingua inuexerunt barbariem, quam Latinæ præsertim litteræ non modicam perpessæ dicuntur. Gothorum enim, quos Getas esse multi & eruditi quidem Viri volunt, aliqui Ostrogothæ tanquam Orientales illorum vocabulis ita dicti, sicuti Vuisigothæ qui Occidentalium sese Regionibus infudere, nuncupati sunt. Non est igitur mirum, Latinam linguam ab huiusmodi Gentibus maximam accepisse iacturam. Roma enim capta, in qua floruere Latinæ litteræ, Gothicam linguam didicit, vt sanctus Augustinus testatur inquiens: Si licet dicere non solum Barbaris lingua sua, sed etiam Romanis *Sihor aarmen*, quod interpretatur, *Domine miserere*, cur non liceret in Concilijs Patrum in ipsa terra Græcorum, vnde vbique destinata est fides, lingua propria *Homousion* confiteri, quod est Patris, & Filij, & Spiritus sancti vna substantia? Hæc Augustinus. Quibus verbis satis constat, Romanam linguam nonnihil a Gothis accepisse, immo ab ijs, necnon a Gallis, Longobardis, & a frequentia, siue concursione in Vrbem aduenarum, contaminatam, barbarieq. conspurcatam, & pene amissam olim fuisse, atque ita, vt multis iam sæculis non modo Latine nemo fere locutus fuerit, sed ne Latina quasi quidē legens intellexerit. Quæ autem ætas illa intellexit, perperam maiori ex parte pronunciauit, aut scripsit: pronunciabatur enim B pro V, & contra V pro B, vt lauor pro labor, veneficium pro beneficiū, beritas pro veritas, benio pro venio, & aliæ id genus sexcētæ voces ita pronunciabātur, vt ex codicibus manuscriptis antiquis videre est: qui quidē pronunciādi, scribendiq. modus in Hispania, presertim vero in Prouincia Castellę, & alibi apud multos ad hanc vsque diē remansit. Hinc de huiusmodi iactura Quintilianus ait: Mutauimus genus, & vltra nobis, quàm oportebat, indulsimus. Quid multa? totus prope mutatus est sermo. Hæc Quintilianus. Idem sensit Diomedes Grammaticus dicens:

Aelius Spartian. S. Hieron. in Genes. Orosius li. 1. cap. 16. Rhedig. li. 18. c. 24. to. 2. & alij.

S. August. Epist. 177. Laurētius sub fin. to. 2.

Quintil.

Diomed. Gramm.

V Iniecit

Iniecit postera ætas manum,& veluti disciplinam pristini sæculi sermonẽ fastidire cœpit, & noua veluti parturire verba. Idem Plinius,Tacitus,Macrobius,& Apuleius dixerunt: Huiusmodi autem iacturam ad hæc vsque tempora passi sumus: Romanam enim linguam nobis olim non modo Romæ,verũ etiã in vniuersa præsertim Italia peculiarem, ac natiuã, nunc tanquam peregrinam, atque exteram intra lares nostros excipere solemus: immo,vt ait Paulus Manutius,elingues pene sumus in Latina lingua, quã tum lacte ipso Romani imbibebant: pueri enim cũ primũ balbutire incipiebant, a Matribus, & Nutricibus nulla arte Latinã discebant linguam, qua vtebãtur, vt ex Ciceronecolligitur, dicente: Frequens consessus Theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tã grande carmen. Et in Oratore: Equidem cum audio Socrũ meã Læliam (facilius enim mulieres incorruptã antiquitatẽ conseruant, quòd multorũ sermonis expertes ea tenent semper,quæ prima didicerũt) sed etiã sic audio, vt Plautum mihi, aut Næuiũ videar audire. Et in Bruto:Erant tamen,quibus videretur illius ætatis tertius Curio, quia splẽdidioribus fortasse verbis vtebatur, & quia Latine nõ pessime loquebatur,vsu, credo,aliquo domestico: nã litterarũ nihil sciebat,sed magni interest quos quisque audiat quotidie domi,quibuscũ loquatur a puero: quemadmodũ Patres, Pædagogi,Matres etiã loquantur. Legimus epistolas Corneliæ Matris Graccorum:apparet filios non tã in gremio educatos,quàm in sermone Matris. Ibidem: Nullum ille Poetã nouerat,nullũ legerat Oratorem,nullã memoriam antiquitatis collegerat. Et infra:Antonius existimabatur bene Latine loqui, sed litteras nesciebat. Idem in eodem libro de Oratore ait: Nemo vnquã Oratorem quòd Latine loqueretur,admiratus est:si aliter,irridẽt.Neque eum Oratorem tantummodo,sed hominem nõ putant. Idem ibidem: Illud autẽ nequis admiretur quonam modo hæc vulgus imperitorum in audiendo notet, cũ in omni genere, tum in hoc ipso magna quædam vis,incredibilisq. naturæ.Omnes enim tacito quodam sensu sine vlla arte,aut ratione quæ sunt in artibus,& rationibus recta, ac praua dijudicant:ita vero,vt siquid contractione breuius fieret, aut productione longius, Theatra tota reclamãt.Ex huiusmodi ergo tanti viri testimonijs

Plin. Tacitus. Macrob. Apuleius.

Paul. Manutius li. Epist. Famil.

Cic. lib. 1. Tusc. quæstio. Et ex Terent. in prol. Hecyræ.

Cic. lib. 3. de Orat.

Cic. l. Bruto.

Cic. lib. 3. de Orat.

Cic. ibidē. non procul a fine.

nijs aperte dignoscitur, Latinã linguam peculiarem olim,& natiuam omnibus Romæ,& in vniuersa Italia fuisse,viris scilicet & mulierculis, nobilibus & ignobilibus, senibus & pueris,doctis & indoctis,diuitibus & mendicis : in ea tamen alter alterũ præstabat, sicut in alijs linguis apud omnes Nationes euenire solet. Nunc vero in hac perdiscenda maximos perpetimur labores,melioremq. ætatis partem consumimus,vixq. eam ipsam in scribendo consequimur,& laboriose quidem in eadem Latina lingua balbútire videmur, dum barbariem, ac stribiliginem, tortuosæ scilicet orationis prauitatem, ac versuram vitare, puramq. dicendi formam sequi studemus, ob insignem iniuriam Latinitati illatam ab exteris Nationibus, & Gothica præsertim Gente : quæ Gens profecto barbara, & immanis, quanta Latinis litteris, vniuersæq. Italiæ damna intulerit,Romanæ,vt cetera conticescam,ruinæ docent.Hæc de Gothica lingua, vt ad Armenicam transeamus. *Gell.lib.1. cap.20.*

DE S. IOANNE CHRYSOSTOMO LITTERARVM ARMENICARVM AVCTORE.

LTERA eiusdem parastaticæ Columnæ facies sanctum Ioannem Chrysostomum ob auream sermonis præstantiam, Chrysostomum scilicet, hoc est, aureum os, appellatum, patria Antiochenum, & Antiochenæ quondam Ecclesiæ presbyterum, Constantinopolitanum Archiepiscopum, Græcũ Doctorem, Græcoq. more indutũ, Armenicarumq. litterarũ Auctorẽ repræsentat:ad cuius pedes hæc legitur Inscriptio:

S. Ioan. Chrysost. litterarum Armenicarum Auctor.

LPHABETVM, quod in Bibliotheca extat Vaticana, absque nominibus, ac pronunciationibus conscriptum hoc loco non apposuimus, sed quod sequitur,studiosorum commoditati studentes conscripsimus, sicut de Hebraico, Græco, Latino, Armenico, Illyrico, ac Seruiano eandem ob causam factum est.

ALPHABETVM ARMENVM
nouem ac triginta litteris conſtans.

Figuræ litterarum	Nomina litterarum		Pronunciatio.
Ա ա	այբ	Aip	a
Բ բ	բեն	Pien Bien	p.b.
Գ գ	գիմ	Chiim Giem	c.g.
Դ դ	դայ	Ta Da	t.d.
Ե ե	եեչ	Iec	ie.e.
Զ զ	զայ	Za	z.
Է է	է	Ae	æ.e.
Ը ը	ըեթ	Iet	ie.
Թ թ	թո	Tho	th.
Ժ ժ	ժե	ge ze xe	g.z.x.
Ի ի	ինի	Inni	i.
Լ լ	լիւն	Liun	l.
Խ խ	խե	Hhe	hh.
Ծ ծ	ծայ	Zza.Dha.Tza.	dh. tz. zz.
Կ կ	կեն	Chien.Gien.Kien.Quien.	c.g.k.q.
Հ հ	հոյ	Ho.	h.
Ձ ձ	ձայ	Tſa.Ssa.xa.	ſſ.tſ.x.
Ղ ղ	ղատ	Chat.Glal.Gal.	gl.l.
Ճ ճ	ճե	Ic.Gie.Hie.	i.g.h.
Մ մ	մեն	Mien.	m.
Յ յ	յի	Chi.	i.
Ն ն	նու	Nu.	n.
Շ շ	շայ	Sa.Scha.	ſ.ſc.
Ո ո	ոյ	Vua.	o.
Չ չ	չայ	Scha.Zia.	ſ.z.
Պ պ	պե	Be. Pe.	p.b.
Ջ ջ	ջե	Sche.Zche.	ſc.ch. q.z.

Ռ ռ	ռա	Rha.Rra.	rh.rr.
Ս ս	սէ	Se.	ſ.
Վ վ	վէ	Viech.Vieu.Vieph.	u.
Տ տ	տիւն	Dun.Tuen.	t.d.
Ր ր	րէ	Re.	r.
Ց ց	ցօ	Zzo.	zt.zz.
Ւ ւ	հիւն	Yun.Phyun.	y.
Փ փ	փիւր	Piur.Pſiur.	p.pſ.
Ք ք	քէ	Che.	ch.
Եւ և	և	Ieu.	eu.
Ֆ ֆ	ֆէ	Phe	ph.
Օ օ	աբիւն	Aipiun.	o.

VOCALES.

ա. ե. է. ը. ի. հ. ժ. յ. ո. վ. ւ. և. օ.

DIPHTHONGI.

այ. աւ. իւ. ու. եւ. ոյ.

Հայր մեր որ յերկինսդ.

SANCTVM Ioannem Chryſoſtomum Armenicarum litterarum inuentorem fuiſſe Latina docet Inſcriptio, ratioq. ipſa perſuadet. Nam ſanctus ille diu in Armenia relegatus vixit, vbi poſt multa in vetus ac nouum Teſtamentum conſcripta, plurimos ſuæ vitæ ſanctitate, ac lingua, ad Euangelicam doctrinam traxit, & Scripturam ſacram in Armenicam linguam tranſtuliſſe dicitur: deinde in puſillum ac deſertum Armeniæ oppidulum nomine Cucuſon, ac demum Arabiſſum deportatus ex hac luce deceſſit. *Ex li. 10. Trip. hiſt.*

Ptolem. Solinus, Dionys. Strabo, Plinius Stephan. Vergilius Lucanus. Gen. 8. Isa. 37. in fine.

ſit. Armenia autem, vt Scriptores omnes affirmant, eſt Aſiæ regio inter Taurum & Caucaſum montes a Cappadocia ad Caſpium vſque mare protenſa, ab Armenio Theſſalo Iaſonis comite, vt inquit Strabo, dicta. Hanc Terram Hebraica lingua Ærez Ararat, ideſt Terram Ararat appellat: huius vero regionis Incolæ nunc Chriſtiani ſancti Thomæ è cinctura dicti in temporalibus Perſarum regi, qui Sophi vulgo nuncupatur, obediunt, & iuxta ſanctæ Romanæ Eccleſiæ ritum ſe degere profitentur. Eiuſdem regionis Alphabetum nouem ac triginta litterarum figuris maiuſculis, totidemq. minuſculis conſtat, quæ cum characteribus, ac pronunciationibus variarum linguarum quandam affinitatem habent. Vulgaris autem lingua eſt eadem Turcica, & Tartarica, multaſq. voces Hebraicas habet, vt in Appendice oſtendemus: Georgiana vero Tartaricæ & Armenicæ media eſt. Notis huiuſce Alphabeti conſtat perbreuis In ſcriptio poſt Abecedarium appoſita: quæ in chartula effcta, ſatiſq. oblonga a ſancto Ioanne Chryſoſtomo manu geſtatur, & in characteres noſtros tranſlata in hanc legitur verborum formam: *Chair mer or hierchins*. Latine vero hunc in modum: *Pater noſter qui es in cælis*. Quod factum reor, vt innuatur, ſanctum Ioannem Chryſoſtomum hac lingua Euangelicam doctrinam apud Armenos propagaſſe. Et quia vna eademq. littera varijs modis, & frequenter quidem pronunciatur, hinc factum eſt, vt huiuſmodi Alphabetum, quod a ſiniſtro latere ad dextrũ legitur, iuxta varias earumdem litterarum pronunciationes, ac poteſtates, maiorem characterũ numerũ admittat, quàm cetera Alphabeta recipiant. Nec ſilentio prætereundum cenſetur, trigeſimam quartã litteram, quæ pro Y ponitur, hoc modo ſcripta [Armenian letter], Yun, vel Phyun apud Armenos vocitari: a quibus Fyo, vel Fya noſtrum ita pronũciatum, originem traxiſſe opinor, vt ex Theſeo Ambroſio videre eſt: nec ob id ceteras rationes ad hanc rem pertinentes, quas paulo ſuperius recenſuimus, contemnendas eſſe dicendum eſt: ſed ſuo quiſque potiatur ſenſu. Hæc de Armenico Alphabeto, vt ad notas Illyricas accedamus.

Ex Beroſo, & Xenophontis æquinocis.

Ex Theſeo Ambroſio in Introduct. variarũ linguarum.

Pag. 145. & 147.

DE

DE SANCTO HIERONYMO LITTERARVM ILLYRICARVM INVENTORE.

TERTIA eiusdem parastaticæ Columnæ facies sanctum Hieronymum Stridonensem, Virum profecto omnium doctrinarum genere præditum, Hebræam præterea linguã, Syram, Chaldaicam, Græcam, & Latinam perfecte callentem, litterarumq. Illyricarum Inuentorem repræsentat. Hinc supra eius caput Illyricum extat Alphabetum : ad eius autem pedes Leo iacere cernitur : atque infra hæc legitur Inscriptio :

S. Hieronymus litterarum Illyricarum Inuentor.

ALPHABETVM, quod in Bibliotheca Vaticana extat, hic non apposui: sed studiosorum studens commoditati, quod versa pagina videre licet, varijs figuris, varijsq. nominibus, ac pronunciationibus, siue potestatibus conscriptum ob oculos ponendum censui, sicut de Hebraico, Græco, Latino, atque Armenico, necnon Seruiano ob eandem rationem factum esse constat. Quam profecto industriam hisce in Alphabetis præstare mihi visum est, cum huiusmodi linguas apud multas Nationes in frequentiori, quàm ceteras, vsu esse non ignoremus.

ALPHA-

ALPHABETVM ILLYRICVM

Tribus ac triginta litteris conſtans.

Figuræ litterarum.	Nomina litterarum.	Pronunciatio litterarum, vel poteſtas.
Ⰰ	Aſ	a vocalis.
Ⰱ	Buk	b
Ⰲ	Viede	u conſonans.
Ⰳ	Glagoglie	gh, vel gl,
Ⰴ	Dobro	d
Ⰵ	Ieſt	e vocalis, ſed quandoque ſonat, ie.
Ⰶ	Sgiuiete,	non ſg, ſed medium inter ſ, & g: vt apud Venetos, no gheſe, pro eo, quod Latine dicitur: nō adeſt.
Ⰷ	Sielo	ſ3 non z, ſed medium inter ſ, & z.
Ⰸ	Semglie	Hæc littera eandem pene retinet pronunciatioriem, quam habet ſuperior.
Ⰹ	Iſge	Hæc eſt littera, quæ numerū denarium ſignificat.
Ⰺ	I	i vocalis.
Ⰼ	Iu, & giu	
Ⰽ	Kako	k
Ⰾ	Liude	l
Ⰿ	Miſlete	m
Ⱀ	Naſc	n
Ⱁ	On	o vocalis.
Ⱂ	Pokoi	p
Ⱃ	Erzi	r
Ⱄ	Slouo	ſ conſonans.

Tuarde	t
Vk	u vocalis.
Hir	h Pronunciatur more Hebręorum, vt Abraham.
Fi	f
Zi	z
Ciarv	c Eſt littera, quæ pro duplici cc cum i, ponitur, & pronunciatur vt apud Italos Faccio, taccio.
Od	od pro duabus litteris.
Scai	pronunciatur vt, ſc, in latino verbo Scio.
Sčtai	ſčt pro his tribus litteris.
Ier	Deſeruit pro fulcimento conſonantium in fine dictionum.
Iat	ia & ie.
Iuſt	iu more Latinorum.
Ierieſt	hæc littera parum aut nihil deſeruit, ſed ponitur pro ſignificatione litterarum, quæ inſtar characterum Hebraicorum ſignificationem habet.

ANCTVM Hieronymum Illyricarũ litterarum inuentorem fuiſſe aperte docet Inſcriptio: idq. fama ipſa nobis perſuadet. Quamuis enim ſanctus Hieronymus Illyricus, ſiue Dalmata non fuerit, cum tamen huius linguæ auctorem extitiſſe, rumor ſparſus eſt. Quòd autem hic ſanctus non fuerit Illyricus, ex eodem conſtat Hieronymo, qui hunc in modum ait: Vaſtatis vrbibus, hominibusq. interfectis, ſolitudinem, & raritatem quoque beſtiarum fieri, & volatilium, piſciumq. teſtis Illyricus eſt, teſtis Thracia, teſtis in quo ortus ſum ſolum: vbi præter cælum & terram, & creſcentes vepres, & condenſa ſiluarum, cuncta perierunt. Hæc Hieronymus, qui Illyricum a patrio Solo hic ſeparat, & in Catalogo Dalmatiam ab eodem patrio Solo diuidens, ſcribit ſe Stridone natum, idq. oppidum eſſe

Hieron. in c. 1. Soph. to. 5.

Hieron. in Cat. Scrip. Eccl. in fine to. 1.

in confinio Pannoniæ, Dalmatiæque. Blondus item Foroliuiensis affirmat Strignam, quæ olim Stridon (vbi Eusebij Hieronymi patris sepulchrum adhuc extare testatur), intra Arsiam flumen, Italiæ ea in ora, Plinij, ceterorumq. veterum testimonio, ex ipsius etiam Augusti descriptione, limitem contineri: propterea q. Istriæ, non Illyrio, aut Dalmatiæ Stridonē adscribi debere ait. Quamuis igitur Hieronymus sit Istrianus, Stridonensis videlicet, non Illyricus, siue Dalmata, eum tamen vel Illyricæ linguæ, quæ Sclauona nunc dicitur, fuisse inuentorē, vel eam saltem (latius enim tunc lingua illa patebat) optime calluisse fatendum est. Habet namque Gens illa Missas, codicem horarium, ceterasq. diuinas preces, vt ego ipse vidi Illyrica conscriptas lingua ab omnibus Dalmatis intellecta: sedisq. Apostolicæ auctoritate (quam a Paulo II. habuerunt) publice illis vbique vtuntur: eas autem a sancto Hieronymo accepisse illius Regionis incolæ persuasissimi ita sunt, vt captis potius armis omnes disperire malint, quàm eas relinquere. Qua ex re colligi potest, Illyricam linguam, seu Dalmatam, quæ tunc late patebat, atque Istriam etiam, si non omnem, maiori tamen ex parte occupabat, a sancto Hieronymo etsi non terra, lingua tamen Illyrico, sicut vulgata omnium stat sententia, excultam saltem, in melioremq. formam redegisse, siue in scribendo fuisse innouatam: huiusce enim linguæ Stridonem Dalmatiæ finitimam expertem fuisse, vero simile haudquaquam videtur esse.

Hieron. in proœm. li. 3. in Hier. to. 4. Et in 6. & 7. Zachar. to. 5. Marian. Vict. i Indice i Hieron.

Vtcumque autem sit quod a nobis hucusque dictum est, hoc vnum pro certo affirmare possum, Hieronymum multis in locis homines linguæ suæ Latinos vocare, vt Marianus Victorius Reatinus, olim Episcopus Amerinus interpretatur, dum idem Hieronymus Hebræorum, Græcorumq. eruditionem in scripturarum sanctarum explanatione hominibus linguæ suæ se tradere scribit, commentarios super Prophetas omnibus notissimos eo nomine intelligens, vt idem Victorius affirmat: nisi Hieronymum Illyrica lingua Scripturam sacram ijs populis coram explanasse dicamus, vel Scripturam sacram in Illyricam linguam transtulisse, vt nonnullis placet. Sed vt res sese habeat, hanc linguam a Hieronymo in vsum saltem reuocatam, in melioremq. cultum fuisse restitutam,

tutam, & ab Illyrico Polyphemi (vt Appianus ſcribit) ſiue, vt alij volunt, Cadmi filio, vel Cadmonis, vt ait Suidas, inuentam olim fuiſſe opinandum eſt, cum ab eo ipſo Illyrio Regio illa Europæ, & Adriatico mari incumbens Appiano, Euſtathio, & Suida teſtibus, Illyris, ſiue Illyrium ſolet nuncupari: quam hodie Italice Sclauoniam vocant. Alphabetum autem a ſancto Hieronymo inuentum, vel ſaltem inſtauratũ, quamuis ab omnibus alijs linguis, quod ad figuras pertinet, valde diſſimile ſit, habet tamen eaſdem litterarum pronunciationes ac poteſtates, quibus lingua Seruiana, ſicut infra patebit, vti ſolet. Hæc tamen lingua a Dalmatis nec adhibetur, nec intelligitur: illa vero quæ Buchuizza, ideſt litteraria dicitur, Dalmatia, atque Iſtria, Stiria, et Carinthia, necnon Gentes aliæ his finitimæ vtuntur: Croaticaq. appellatur a Croatia, inter Dalmatiam & Iſtriam ſita.

Hæc de Illyricis litteris, ſiue Hieronymi, vt aiunt, lingua. Quid autem per Leonem ad eius pedes iacentem ſignificetur, declaratum eſt, cum de Bibliotheca Cæſarienſi locuti ſumus. *Pag. 58.* Cur vero idem ſanctus pileo rubro pingi ſoleat, ſilentio haudquaquam prætereundum videtur. Quamuis enim Galero rubro vſque ad Innocentij IIII. tempus Cardinales vſi non fuerint (eum namque ab eodem Pontifice in Concilio primo Lugdunenſi acceperunt, vt ſuo loco fuſius dicemus) is tamen rubeo colore pingi ſolet, vt Hieronymum Cardinalitia dignitate decoratum fuiſſe, indicetur. *Pileus rubens in Cõcil. Ludg. 1. datus.* Cardinalatus enim nomen ac dignitas ſiue officium non ſolum Gregorij magni tempeſtate in vſu fuerunt, vt in eius Epiſtolis videre eſt, verum etiam Damaſi Papæ temporibus, Volaterrano teſte, qui ait: Inuenio in antiquis Tabulis apud Eccleſiam Aretinam Donationis cuiuſdam Zenobij Senatoris Romani eidem Eccleſiæ vſque a tempore Damaſi Pontificis factæ, vbi eſt huiuſmodi ſubſcriptio: *Epiſt. Gregor. lib. 1. epiſt. 79. & 81. lib. 2. ep. 25. Et can. 7. q. 1. Paſtoralis. Volaterr. lib. 22. Anthropologia.*

Ego Io. S. R. E. Diaconus Cardinalis ex parte Damaſi Pont. laudo, & confirmo.

Itaque non video, ait Volaterranus, cur ſanctus Hieronymus Damaſo charus non fuerit S. R. E. presbyter Cardinalis. Hæc Volaterranus. Quamuis enim ſub Benedicto octauo, ſub Innocentio quarto, & ſub Paulo ſecundo Cardinalitia

insignia fuerint amplificata, ceterisq. temporibus dignitatem ipsam auctam constet, non tamen Cardinalatus nomen antea non fuisse censendum est: aliud namque est insignia recentiora esse amplificata: aliud vero Cardinalium nomen veteribus fuisse incognitum.

Ex Biblioth. Damaso, & Platina.

Nec tamen silentio prætereundum est, Cardinales in primitiua Ecclesia Presbyteros fuisse nuncupatos, quibus Euaristus Pontifex primus omniũ Titulos diuisit, quos Marcellus nõ multo post limitauit pro Gentibus ad Christi fidẽ venientibus, atque infantibus baptizandis, mortuisq. sepeliẽdis: nam ducẽtos & triginta sex Sacerdotes Cardinales Romæ quãdoque fuisse multi Scriptores prodũt. Primitus autem Presbyteri, quandoque vero in quacumque Ecclesia principales Sacerdotes, seu Episcopi cardinales dicti sunt, vt ex Gregorio Magno videre est. Quod autẽ principio prorsus oneri fuit, summo tandem, nec immerito quidem, & oneri & honori esse cœpit, quãdo scilicet in administranda Rep. Christiana Pontifici semper pręsto adesse cœperunt, ita vero vt inter contentiones Imperatorum ac populi Romani de Pontifice creãdo non semel subortas, auctoritatẽ & prærogatiuam summi Pontificis eligẽdi sibi iure cõpararint. In primitiua igitur Ecclesia Cardinales nomine presbyterorum nuncupabantur, vt etiam ex eiusdem Hieronymi, qui ad hanc vsque diem Presbyter vocitatur, verbis colligi potest. Hieronymus enim in explicatione libri Isaiæ hunc in modum ait: Senatus quoque consulta dicuntur, & principes quondã Romani Consules appellati sunt, vel a consulendo ciuibus, vel ab agendo cuncta cõsilio. Et nos, inquit, habemus in Ecclesia Senatum nostrum, cœtum presbyterorum. Hæc Hieronymus, qui per Senatum presbyterorum, Collegium Cardinalium, teste Archidiacono, insinuauit, ac seipsum tamquam Senatorum, siue Cardinalium collegam subobscure nominauit. Idem visus est innuere cum ad Ageruchiam scripsit dicens, se in chartis Ecclesiasticis Damasum Papam iuuasse, synodicisq. consultationibus Orientis, & Occidentis respondisse. Si enim Hieronymus a secretis Damasi Papæ solum fuisset, non se iuuasse eum, sed ei se inseruisse in chartis scribendis dixisset: nec synodicis consultationibus se respondisse addidisset, sed mitius loquens, re-

Guido Arch. Fräciscus Zabarella Cardi. & alij. Greg. li. 1. Episto. 79. & 81. Et li. 2. ep. 25. Et Can. 7. q. 1. Pastoralis.

S. Hiero. in cap. 3. Isa. sub init. tom. 4.

Hier. epist. 11. cir. medi. to. 1.

sponsa

ſponſa tranſmiſiſſe ſcribendo dixiſſet: reſpondere enim auctoritatem quandam ad ſecretarium non pertinentem præſefert.

Extat ad hoc idem probandum ſatis euidens coniectura, quæ colligi poteſt ex verbis eiuſdem Hieronymi dicentis ſe omnium pene ſententia ſummo Sacerdotio dignum fuiſſe iudicatum. Quibus ex verbis coniectare licet, tam clerũ, quàm plebem Romanam propenſiſſimam in Hieronymum fuiſſe, ita vero, vt mortuo Damaſo, Hieronymũ ſubrogaſſent. Hinc Hieronymum presbyterum, ideſt Cardinalẽ fuiſſe cenſendum eſt, cum ſummos Pontifices, Marcellum ſcilicet, Melchiadẽ, Silueſtrum ex Presbyteris Cardinalibus, Marcum, Iulium, Liberium, & Damaſum, eiuſq. ſucceſſores, vel ex Presbyteris, vel ex Diaconibus Cardinalibus in ſummum Pontificatum fuiſſe aſſumptos conſtet. De Hieronymi Cardinalitio, Cyrillus Hieroſolymitanus Epiſcopus mentionem facit ad Auguſtinum ſcribens. Idem Euſebius Cremonenſis ſancti Hieronymi diſcipulus ad Theodonium ſcribens Romanum. Idem ſanctus Petronius Epiſcopus Bononienſis in tractatu Apophtegmatum ſelectorum ſanctorum Patrum ſcribit. Idem S. Auguſtinus in ſermone ad fratres in Eremo. Quamuis autẽ ſermones omnes ad fratres in Eremo Auguſtini eſſe non iudicentur, vt fuſiſſime quidem a nobis demonſtratum eſt in noſtra Bibliotheca, ſiue in Indice Theologico, & ſcripturali, huiuſmodi tamen ſermo non niſi magnam auctoritatem habere poteſt, cum ex vetuſtiſſimis manuſcriptis exemplaribus patet ſancti Auguſtini operibus ij omnes interſerantur, tantiq. Doctoris, ac doctrina, & pietate digni ſint iudicati.

Hiero. epi. 99. ad Aſellã to. 2.

Anno Domini 400.

Anno Domini 440.

Aug. ſerm. 25. to. 10.

Vt autem huius generis quæſtionem concludam, aliam ad noſtram opinionem comprobandam in medium afferam coniecturam, quæ ex eiuſdem Auguſtini ſententia colligitur. Auguſtinus enim ad Hieronymum ſcribens Petrum vere erraſſe, & a Paulo iure reprehenſum hunc in modum ait: Quamquam ſecundum honorum vocabula, quæ iam Eccleſiæ vſus obtinuit, Epiſcopatus Presbyterio maior ſit: tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt, licet etiã a minore quolibet non ſit refugienda, vel dedignanda correctio. Vbi gloſſa, Hieronymum fuiſse Cardinalem, verbis illis affirmat: cui conſentit Cardinalis de Turre Cremata idem caput

Aug. epiſt. 19. to. 2.

Decr. p. 2. cauſa 2. q. 7. cap. 34.

Turr. Cremat. lib. 7. Summ. Eccle. ca. 81.

caput exponens hoc modo: Quamquã Episcopatus sit presbyterio maior scilicet ordine, Augustinus tamen Hieronymo minor est, administratione scilicet, ac dignitate: quoniã Hieronymus Presbyter Cardinalis fuit, & omnis Presbyter Cardinalis maior est quolibet Episcopo nõ Cardinali, vt quidam dicunt, & refert Hugo in Glossa. Hæc Ioannes de Turre Cremata Episcopus Cardinalis: in cuius doctrinæ confirmationem dicam ego quod de Augustini verbis sentio.

Augustinus enim, ni fallor, vt in ea ad Hieronymũ epistola Petrũ iure a Paulo fuisse reprehẽsum ostendat, comparatione inter se & Hieronymum vti videtur, quasi dicere voluisset: Sicut Augustinus est Hieronymo maior, & minor, ita Petrus est Paulo maior, & minor, & æqualis, vt placet Augustino Triũpho dicenti: Paulus fuit minor Petro potestate prælationis, quia solus Petrus fuit Cephas, idest caput totius Ecclesiæ. Maior autem prerogatiua electionis, quia electus fuit a Christo post Resurrectionem, & glorificationem. Vnde in Bulla Papæ Paulus ponitur a dextris, Petrus vero a sinistris. Aequalis fuit officio prædicationis, & fidei defensionis, quia creditum est ei Euangelium præputij, Petro vero Euangeliũ Circumcisionis, sicut ipse testatur ad Galatas scribens. Vnde in tali casu iuste poterat Petrum reprehẽdere, sicut æqualem sibi, vel minorem. Hæc Triumphus. Hac igitur comparatione dicendum est, Augustinum maiorem Hieronymo fuisse, ratione scilicet ordinis Episcopalis, Hieronymum vero maiorem Augustino ratione administrationis, & assistẽtiæ, cum Cardinales Papæ assistant, sicut Apostoli Christo. Si autem Hieronymus Cardinalis non fuisset, non video, quo modo Hieronymus Augustino maior esse potuerit, nisi id ad senectam præsertim ætatem vel ad alia, quæ Cardinalitia dignitate maiora esse non possunt, referatur, vel ad vitæ sanctitatem, quæ hominem maiorem facit quàm nomen Episcopi: illudq. humilitatis caussa a sancto Augustino dictũ fuisse fatendũ est. Adde etiã quòd sancti Augustini tẽpore Episcopatus Cardinalitia dignitate maior omnino fuit, vt Onuphrius Panuinius testatur: Cardinalis enim Presbyter, vt Onuphrius docet, medius erat locus inter Episcopum & ceteros Presbyteros non Cardinales.* Sed sub Alexãdro III. sub quo Romana Ec-

Quæsti. 7. ar. 2. de potest. Eccle. ad 1. arg. Idem fere ait S. Bon. in Ps. 67. post medi. tom. 1.

Gal. 2.

Onuphrius Panuin. de Episc. Tit. & Diaconijs Card.

** Anno Domi. 1176.*

na Ecclesia ad maximum in terris fastigium euecta fuit, Imperatore potentissimo Friderico Ahenobardo, eoq. Ecclesiæ infestissimo hoste, conculcato, victo, pacemq. ab Ecclesia petere coacto; tum primum ex Episcopis versa vice Cardinales fieri cœpti. Cardinalium enim dignitas cum Ecclesiæ, & Romani Pontificis dignitate semper creuit. Hæc Onuphrius. Quamuis igitur Episcopatus Cardinalitia dignitate maior olim fuisset, ob id tamen dicendum non est, tunc temporis Cardinalatum non extitisse; aut Hieronymum Cardinalitia dignitate decoratum non fuisse: constat enim, vt ipsemet Hieronymus testatur, eum a Paulino Episcopo Antiocheno, Antiochenæ Ecclesiæ Presbyterum anno suæ ætatis trigesimo creatum fuisse, vt etiam idem fere dicit Epiphanius.

Hic Pont. Senatus Veneti opera contra vim Imp. est in sede repositus.

Hier. Epist. 61. ad Pā. to. 2.

Epiph. Episto. 60.

Nec desunt interea qui ipsum Hieronymum Presbyterum deinde Ecclesiæ Romanæ factum fuisse affirment, e quorum numero est Ado sanctissimus, idemq. doctissimus, Treueriensis Archiepiscopus, qui hac de re luculentissimum præbet testimonium. Idem narrat Aloysius Lippomanus, & alij permulti. Presbyterum autem Romanum creatum nō nisi Cardinalem censendum esse, multi, & eruditi quidem viri affirmant, dicentes, non eo Hieronymum Presbyterum Ecclesiæ Romanæ censeri, quòd iuxta eius ritū Presbyter fuerit creatus, cum propter hanc rationem omnes Presbyteri nuncupationem huiusmodi accepturi essent: nec etiam quòd Romæ ordinatus, cum fieri nequeat, vt vnus & idē Romæ & Antiochiæ Presbyter iure ordinetur. Sed ideo Ecclesiæ Romanæ Presbyter creatus nuncupatur, idest nouo titulo insignitus, ita vero, vt Presbyter primarius diceretur. Primarij autem Presbyteri, non nisi Cardinales intelligi debent, vt ex Decreto colligitur, vbi Clerici S. R. E. in singularis potentiæ, & præexcellentiæ culmine constituti instar amplissimi Senatus Romani a Constantino reuerendissimi appellantur. Id quod adsimile est eiusdem Hieronymi sentētiæ dicentis: Ecclesia habet Senatum, cœtum Presbyterorum, sine quorum consilio, nihil monachis agere licet: Senatum quoque Romani habēt, cuius consilio cuncta agebant, & nos habemus Senatum nostrum cœtum presbyterorum. Quem plane Presbyterorum cœtum, ac Senatum Archidiaconus, vt diximus, pro Cardinalium

Ado de vitis sanctorum.

Anno salutis 500. tēpore Greg. VII.

Aloys. to. 4.

Distin. 96. cap. Constantinus.

S. Hieron. in caput. 3 Isa. sub init. tom. 4.

nalium Collegio exponit. Quare Sanctum Hieronymū Cardinalem fuisse, ob idq. pileo rubro depingi solere concludēdum est, etiamsi ad eam vsque diē Cardinales huiusmodi galero atque purpura donati non fuissent. Qui multa ad hanc rem pertinentia videre cupit ad Fratris Alphonsi Ciacon Hispani viri quidem eruditissimi Tractatum confugiat, vbi plurima testimonia, & rationes non paucas de eiusdem Sancti Cardinalitio recenset. Hæc de sancti Hieronymi Cardinalitia dignitate, atque Alphabeto, quod ipse inuenit, vt ad Cyrillum Seruianæ linguæ Auctorem accedamus.

DE
SANCTO CYRILLO
ALIARVM
ILLYRICARVM LITTERARVM
INVENTORE.

VARTA eiusdem parastaticæ Columnæ facies, Cyrillum Episcopum habitu Episcopali indutū, Illyricarumq. litterarum cultorem præcipuum, siue Inuentorem repræsentat. Hic primus a Sede Apostolica impetrauit, vt in Dalmatia illius Prouinciæ idiomate diuinum officium recitare liceret. Sunt tamen qui a Methodio id impetratum dicant. Vterque autem Euangeliū Dalmatis prædicauit. Cyrillus item Clementis Papæ corpus Romā asportandum curauit: hinc ad eius pedes anchora iacere cernitur, vt huiusmodi translatio maritimo itinere facta innuatur. Alphabetum autem Seruianum supra eius caput conspicitur, infra vero hæc legitur Inscriptio:

S. Cyrillus aliarum Illyricarum litterarum Auctor.

ALPHA-

ALPHABETVM SERVIANVM
tribus & quadraginta litteris constans.

Figuræ litterarum	Nomina litterarum		Pronunciatio, vel potestas.
Аа	Азъ	As	a
Бб	Бꙋки	Buki	b
Вв	Вѣде	Viede	v consonans
Гг	Глаголе	Glagoglie	gh
Дд	Добро	Dobro	d
Єє	Єсть	Iest	e ie
Жж	Живѣте	Xiviete	gg
Ѕѕ	Ѕѣло	Selo	z
Зз	Земле	Semglie	ſ
Іı	Іже	Ixe	i vocalis
Ии	И	I	i consonans
Кк	Како	Kako	k q
Лл	Люде	Liude	l
Мм	Мнсалте	Mislete	m
Нн	Нашн	Nasci	n
Оо	Он	On	o
Пп	Покон	Pokoi	p
Рр	ʼΛрцн	'rzi	r
Сс	Слово	Slovo	s
Тт	Тврзде	Tvrde	t
Оу ȣ	Оукь	Vk	v vocalis
Фф	Ферьта	Ferta	f
Ѳ	Ѳнта	Thita	th
Хх	Херь	Her	hh
Ъ	Єрь	Ier	e ie
Ы	Єры	Ieri	i
Ѿ	Ѿть	Ot	od ot

ѿ	ѾДЬ	Od	od
Ѡ Ѡ ω	Ѡ҃	O	o vocalis
Ц ц	ЦН	Zi	zz
Ч ч	ЧЕРЬВЬ	Ciery	cc ci
Ш ш	ШѦН	Sciai	sc
Щ щ	ЩАН	Sctai	ſct
Ѣ	ѢТЬ	Iat	ia
Ѫ	ѦѪ	Ea	æ
Ѧ	Ѧ	E	e anguſta
ꙗ	ꙗКО	Iako	ia
Ѥ	Ѥ	Ie	ie
Ю	Ю	Iu	iu
Ѱ	ПСН	Pſi	ps
Ѯ	КСН	Kſi	ks
Ѷ	Ѷ	Giu	giu
Ѫ	ѪА	Cchia	cch

SANCTVS Cyrillus, quẽ Seruiani Alphabeti Inuentorem fuiſſe docet Inſcriptio, Illyricus ſiue Sclauorum fuit Epiſcopus, & S. Clementis, qui tertius poſt B. Petrum Apoſtolum Pontificatum tenuit, corpus Romam deferendũ, & in Baſilica eiuſdem Clementis nomine inſignita recondendum curauit, vt anchora etiã illa fortaſſe innuit: Clemens enim, alligata ad eius collum anchora, in mare præcipitatus martyrio fuit decoratus. Eadem in Eccleſia ſancti Clementis Cyrillus & Methodius Sclauorum Epiſcopi miraculis clari ſepulti ſunt: quorum ſacras reliquias ſub altari in eiuſdẽ Eccleſiæ ſacello peruetuſto repertas fuiſſe conſtat: nunc vero Sixtus V. Pont. Maximus eiuſdem ſancti Cyrilli corpus in Eccleſiam ſancti Hieronymi Illyricorũ ab eodem Pontifice conſtructam transferendum mandauit.

Alphabetum hoc loco conſcriptum, vt ad rem noſtram reuertamur, non eſt illud, quod in Bibliotheca extat Vaticana, ſed eo copioſius. Hoc autem nominibus item, ac pronunciatio-

ciationibus, quæ in omnibus Alphabetis inibi ſcriptis deſiderantur, Seruianumq. non Illyricum nuncupatum, hic ob oculos ponendum cenſui, cum hæ litteræ Seruianæ non Illyricæ dicantur, nec ab Illyricis, ſeu Dalmatis dignoſci queāt, niſi laborioſe perdiſcantur, ſicut in qualibet Natione exterarum linguarum characteres percipi ſolent. Hæ litteræ inſtar Hebraicarum litterarum myſterijs plenæ a Seruia, & Bulgaria, Vallachia, Moldauia Daciæ partibus, necnon a Boſina, Ruſſia, & Moſcouia, atque ab alijs Gentibus ad Orientalem plagam pertinentibus adhibentur, maioriq. ex parte a Græco fonte deſumptæ ſunt, Græcosq. accentus recipiunt, characteribus maiuſculis, qui eos non admittunt, exceptis more Græcorum. Huius generis lingua, quæ omnium linguarum cenſetur ditiſſima, & non niſi regulis permultis ad vnguem acquiri poteſt, Chiurilizza, hoc eſt, Cyrilliana à Cyrillo inuentore, quem Chiuril appellant, nuncupatur. Boſina vero inter ceteras Gentes Seruianam linguam adhibentes, puriori, & elegantiori loquendi forma vti ſolet, ad quam elegantiam & loquēdi venuſtatem Seruia non parum accedit, ſicut a Marino Temperizza Epidaurio è Societate Ieſu hanc linguā optime callente accepi. Huius generis eſt Epitaphium illud, quod in templo ſanctæ Mariæ de Ara cæli lapide inciſum extat ad pauimentum Altaris maioris in monimentum Katarinæ Boſnenſis Reginæ, quæ inibi humata iacet. Epitaphium vero in hunc legitur verborum formam:

КАТАРИНИ КРАЛИЦИ БОСАНЪСКОИ
СТИПАНА, ХЕРЦЕГА СВЕТОГА
САВЕ, СПОРОДА ЕЛИНЕ И КȢЋЕ
ЦАРА СТИПАНА РОЕНИ ТОМАША
КРАЛА БОСАНСКѠГА ЖЕНИ
КОІ. ЖИВИ ГОДИНИ Н. И. Д.
И ПРИМИНȢ Ȣ РИМИ НАЛИТА ГН͞А
Ѵ. Ȣ. О. И. ЛИТО НА. К. НЕ.
ДНИ ОКТОБРА, СПОМИНАКЪ
НЕ ПИБСМОМЪ ПОСТАВЛЕНЪ

Italicis conſcriptum litteris legitur hunc in modum:

Katarini Kraglizi Boſanskoi,
Stipana Kerzega Suetoga
Saue, ſporoda ieline i kucchie
Zara Stipana roieni. Thomaſcia
Kraglia Boſanskoga xeni.
Koliko xiui godini. LIIII.
I, priminu, u Rimi nalita Goſpodina
M.CCCCLXXVIII. Na XXV.
Dni Octobra, Spominak
Gne, piſmom poſtauglien.

Idem vero Latine redditur hiſce verbis:

Katarinæ Reginæ Boſnenſi,
Stephani Ducis Sanctæ
Sabæ, ex genere Helenæ, & domo
Principis Stephani natæ, Thomę
Regis Boſnæ Vxori.
Quantum vixerit annorum LIIII.
Et obijt Romę, Anno Domini
M.cccc.LXXVIII. XXV.
Die Octobris. Monumentum
ipſius ſcriptis poſitum.

Hæc de variarum litterarum inuentoribus: nunc vero reliquum eſt, vt ad ea, quæ e regione huius poſtremæ columnæ paraſtaticæ ad parietem depicta cernuntur, tranſeamus.

DE

DE SEMICOLVMNA LATERITIA

E REGIONE POSTREMÆ COLVMNÆ PARASTATICAE

Parieti annexa, in qua Christus Saluator noster, & Siluester Papa, Constantinusq. Magnus Imperator depicti conspiciuntur.

ALVATOR noster, Christus Iesus, Deus & homo, ad cuius dextram Siluester eiusdem Vicarius, & Petri successor, ad læuam vero Constantinus Imperator depicti cernuntur, e regione postremæ Columnæ parastaticæ repræsentatur diuinam quandam præseferens Maiestatem, vt per pictoriam artem effingi potuit, dextra manu Mundum, læua autem Librum, in quo duarum litterarum A scilicet, & Ω Hieroglyphicum scriptum conspicitur. Sed supra eius caput hæc legitur Inscriptio:

Iesus Christus, summus Magister, cælestis doctrinæ Auctor.

Hoc loco non immerito SALVATOR noster duabus quidem rationibus depictus cernitur, sicut enim litterarum inuentarum ordo in primo Adam diuinitus edocto incœpit, ita & in secundo Adam, Christo, summo sane Magistro, cælestisq. doctrinæ Auctore, eundem variarum linguarum, per quas omnium scientiarum genera explicata sunt, ordinem ac periodum, siue ambitum concludi necesse erat. Sicut etiam primus Adam de terra terrenus, qui peccato inobediētiæ Mūdum corrupit, atque damnauit, mortemq. vniuerso generi humano comparauit, in huiusmodi variarum litterarum inuentione primum sibi locum sortitus est, ita iure quidem factum est, vt secundus Adam de cælo cælestis, qui ad mortem vsque

Philip.2. vsque factus obediens suo pretioso sanguine Mundum ipsum instaurauit, ac redemit, dum mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit; eidem primo Adamo ærumnis ac laboribus pleno gratiarũ summiq. boni thesaurus ex aduerso responderet. Quoniam vero litterarum figuræ pro quibusdam Hieroglyphicis designãdis vsurpatæ sunt, vt scilicet per litteram Y, humana vita, per Θ, mors, per T, Crux Dominica repræsentaretur, sicut de his atque alijs litteris satis diffuse suis locis demonstratum est; hinc eo in Codice, quem Christus gestare cernitur, harum litterarũ A & Ω, Alpha videlicet, & Omega, quarum vna est Alphabeti Græci prima, altera vero postrema, Hieroglyphicum scriptum fuit: propterea quòd duas hasce litteras Redemptor noster sibi vendicauit dicẽs: Ego sum Alpha, & Omega, principium & finis: concurrentibus enim litteris in se inuicẽ A ad Ω vsque deuoluitur: & rursus Ω ad A replicatur: vt ostenderet in se esse & initij decursum finem, & finis recursum ad initium, vtq. omnis dispositio in Ω desinens, per quem cœpta sunt, per Verbum scilicet Dei, quia caro factum est, proinde desinat quemadmodum & cœpit, & a Deo in Christo omnia ad initium reuocarentur. Ideo inquit: Ego sum A & Ω, principiũ & finis: qui est, & qui erat, & qui venturus est. Dicitur enim Deus, primum vniuersarum rerum principium, & finis, ad quem cuncta ordine suo diriguntur: Omnia enim propter semetipsum operatus est Dominus, vt ait sapiens. Dicitur itẽ Deus qui est, & qui erat, & qui venturus est, ad eiusdem æternitatem indicandam. Aeternitas enim, teste Boetio, est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. Sed quia id a nobis intelligi non satis potest, hinc per temporis differentias præsentis scilicet, præteriti, ac futuri nobis exprimitur. Ad hoc idem indicãdum dictum est per Isaiam prophetam: Ego primus, & nouissimus. Item Beatus Ioannes in sua Apocalypsi. Ego sum A & Ω, primus & nouissimus, principium & finis: quamuis enim in illa sacratissima Trinitate nihil maius aut minus, nihil prius aut posterius, nisi prioritas originis, non autem temporis, aut dignitatis existat, hæc tamen de ea affirmãtur ad triũ personarum æternitatem declarandã. Hæc de Iesu Christo SALVATORE nostro ad parietem depicto.

Pagin. 83. 48. & 114. & 129.

Apo. 1. 21. & 22.

Ex Isidoro lib. 1. Etymol. cap. 4. Et Pier. li. 47. circa finem.

Ex Tertull. lib. de Mon.

Prou. 16.

Boet. li. 5. Prosa 6. de consol. phil.

Isa. 44.

Apoc. vlt.

Ad eiusdem parietis dextram sanctus Siluester Christi Vicarius, & Petri successor pastoralibus indumentis, atque insignibus ornatus, venerandoq. aspectu senex conspicitur: ad cuius pedes hæc legitur Inscriptio:

Sanctus Siluester, Christi Domini Vicarius.

Ad læuam Constantinus Magnus habitu imperatorio, siue paludamento indutus, satisq. belle effigiatus cernitur: ad cuius pedes Inscriptio in hanc verborum legitur formam.

Constantinus Imperator, Ecclesiæ Defensor.

Duo hic insignes Viri, Siluester scilicet, Christi Vicarius, & Constantinus Imperator, Ecclesiæ defensor repræsentantur, vt Latinæ docent inscriptiones. Id autem non absque consilio factum esse credendum est (alios enim Christi Vicarios, & Ecclesiæ defensores fuisse constat) si de Siluestro Papa, & Constantino Imperatore historia perpēdatur, atque Ecclesiæ Catholicæ Romanæ amplificationis initium in memoriā reuocetur. Constantinus nāque Imperator cum lepræ curandæ causa medicorum consilio balneum sibi ex infantium sanguine parandum mandasset, sancti Apostoli, Petrus, & Paulus noctu ei vigilanti apparuerunt præcipientes, vt si ex lepra liberari vellet, omissa impij balnei immanitate, Siluestrum in Soracte monte latitantem accerseret: a quo salutari lauacro recreatus, in omni ditione Romani Imperij Templa Christiano more ædificanda imperaret: sublatisq. inanium Deorum simulachris, vero Deo cultum adhiberet. Quare Constantinus cælestibus monitis obtemperans Siluestrum diligentissime conquisitum accersit: à quo Apostolorum imagines recognoscens, baptismo sanatur, & ad tuendam, propagandamq. Christi Ecclesiam inflammatur: Siluestroq. auctore multas Basilicas ædificandas curauit, easq. magnificentissimis donis exornauit, arasq. publice, & vbique construendas concessit: id quod ad eam vsque diem fieri non licuit: Pontificibus enim tunc temporis locus certus ac definitus non erât, sed in cryptis, siue in cœmeterijs, aut in ædibus piorum

Hist. ex Bre. Rom. Nicephor. li. 7. de Histor. Eccle. cap. 33. S. Anton. p. 2. Tit. 9. cap. 1. §. 2. S. Vincen. spec. hist. lib. 13. ca. 47. Et Hugo Floria. & Metaphr. et alij permulti.

piorum consecrare solebant super ligneo Altari, quod in Lateranensi Basilica a Constantino Magno prima publice constructa conseruatur, & non nisi a summo Pontifice, & a Cardinalibus per pontificiam dispensationem adhibetur, vt fusius in Emblemate II. dictum est.

Pag. 6.

Siluestri igitur tempore, Constantino Imperatore per lauacrum baptismi a lepra mundato eiusdem Siluestri manu, donationeq. Ecclesiæ Catholicæ Romanæ ab eodem Imperatore facta, suas Ecclesia recepit vires, amplificariq. tunc primũ cœpit. Conuersio autem Constantini ab illa igneæ Crucis visione sumpsit exordiũ: hinc eo in loco, qui nunc vulgo dicitur Pons mollis, olim Miluius vocitatus, non procul ab Vrbe Roma, & a Porta Flaminia, quæ præsens in tẽpus Sanctæ Mariæ de Populo nuncupatur, Constantinus contra Maxentium certans ex eo victoriam reportauit, sanctissimo Crucis signo sibi iam ostenso Græcis hisce litteris: ΕΝ ΤΟΥΤΩΙ ΝΙΚΑ, idest, IN HOC VINCE. quod profecto signum primus ipse in vexillum transformauit, & nummos eo obsignari iussit, quod deinceps a Christianis fuit passim obseruatum.

Euseb. lib. 1. de vita Const. cap. 22. 23. 24. 25. Et Nicepho. lib. 7. cap. 29. Euseb. vbi supra cap. 32. Et li. 9. de hist. Eccl. cap. 8. & Prudētius Poeta.

Hoc item sanctissimæ Crucis vexillum Constantinus mirifica contra Maxentium potitus victoria in Vrbe Roma, sublimiq. loco statui iussit. Suam enim statuam ex ære fabrefactam, dextra manu ex eadem materia signum Crucis elaboratum tenentem, ac Romæ in loco percelebri firmis innixam fundamentis collocari præcepit hac Latina Inscriptione insignitam:

Et Nicepho. lib. 7. cap. 19. & 37. Euseb. lib. 1. de vita Const. ca. 33. Et libro 9. Eccl. Hist. cap. 8. Niceph. li. 7 Hist. Eccle. cap. 8.

HOC SALVTARI SIGNO, VERO FORTITVDINIS INDICIO, CIVITATEM NOSTRAM TYRANNIDIS IVGO LIBERAVI, ET S. P. Q. R. IN LIBERTATEM VINDICANS, PRISTINAE AMPLITVDINI ET SPLENDORI RESTITVI.

Miraculum autem illud de signo Crucis cum Inscriptione Græca, necnon Constantini conflictatio ipsa cum Maxentio, atque Baptismus, in Palatio Vaticano summi Pontificis, Romæ in aula, quæ dicitur Constantini, bellissime per pictoriam artem repræsentantur.

De

De huiusmodi vexillo Augustali, quod sanctus Ambrosius ad Theodosium Augustum Imperatorem scribens, Labarum Christi sacratum nomine signum appellat, Petrus Nannius sua in hunc Ambrosij locum Notatione sermonem habet, sed fusius quidem Eusebius de Constantini vita ait, circa horas meridiei, iam luce vergente, vidisse se suis oculis in ipso cælo soli imminẽs Crucis trophæum, quod non nisi luce constabat, additumq. titulum his verbis: HOC VINCE. Deinde cum hoc ipsum in somnis apparuisset, tali speciẽ effigurari mandauit. Erat autem huiusmodi specie configuratum: Hastile in sublime erectum, auroq. vestitum, antennam siue ceruchos habebat trãsuersos instar Crucis. In summo fastigio corona ex lapidibus pretiosis & auro conserta collocabatur, in qua erat salutaris vocabuli insigne, ita vt littera P decussatim in medio poneretur his litteris:

Sozom. lib. 1. capit. 3. Hist. Trip. li. 1. cap. 9. Amb. to. 5. epist. 17. Euseb. li. 1 cap. 23. 24 & 25.

X I Σ
P
T O Σ

Decussare est aliquid ad decussis figuram ita redigere, vt inter se litteræ, Græcæ χ, aut Latinæ x, speciem præbeant. Ea enim figura apud Latinos vocatur Decussis, quia vt nos hodie, ita veteres hac figura numerum denarium significabãt. Quòd si litteram x per medium seces, relinquetur v, quæ figura denarij dimidium, hoc est, quinarium numerum commonstrat. Vnde eam Latini quicuncem vocauerunt. Hoc igitur modo hæ litteræ decussatim sumuntur, quibus CHRISTOS resultat, quia decussatim, aut transuersa legũtur. Græcas autem litteras decussatim positas in cono galeæ sequentibus deinde temporibus gestare solebat Imperator. Ab antẽna autem illa, siue ceruchis hastili in transuersum insertis, velum pendebat, opus regium, varietate gemmarum multa luce fulgurantium obtectum, auroq. intertexto, ineffabilem magnificentiam, pulchritudinemq. spectantibus de se præbens. Ceterum hoc velum ita ceruchis dependulum, iuxta latitudinis, & longitudinis modum bona, & cõgrua proportione sibi ipsi respondebat. Hæc ex Petro Nannio, & Euse-

Eusseb. lib. 1. de vit. Cõstanti. cap. 24. bio locis supra citatis. Eusebius autem eam Crucis imaginẽ in cælo visæ, & lapidibus pretiosis fabricatam a Constantino sibi ostensam fuisse aperte fatetur.

De huiusmodi etiam vexillo Augustali Pierius Valerianus hoc idem alijs tamen verbis, hunc in modum ait: Cõtus erat prælongus, cuius apex in ρ Grecæ litteræ similitudinem incuruabatur: inde paulo infra X Græca identidem littera sua insignis decussatione addita erat, id Christi nomen ostentat. Inde Crucis signum faciebat bacillus transuersus, cui velum aut mappula solebat appendi vexilli loco. Hæc duo significabant apud Græcos, quorũ characteribus signata erãt, CHRISTVS PASSVS, aut CRVCIFIXVS. Hæc Pierius. *Pier. Valeria. lib. 50. Hierogl.*

De huius vero generis signo, quod Constantino apparuit, variæ fuerunt opiniones aut sententię, ex nummis hoc tamen signo Crucis varie obsignatis, & excusis exortæ: sed omnes vnum, eundemq. sensum reddunt. Sunt enim qui ex nummo aureo Valentis Imperatoris illud signum Constantino apparuisse velint eo modo, quem ex prima figura infra videre est, vbi littera X, quæ est Ch, apud Græcos, &, P, superposita, quæ est, R, apud eosdem: quibus litteris Christus significatur, A & Ω, hinc inde positis, quas, vt diximus, idem Saluator noster Christus sibi vindicauit. Alij vero ex nummo æreo Constantini Magni eo apparuisse modo, quem secunda figura demonstrat, vbi signum Crucis cernitur, ad cuius dexteram X Græca, quæ est Ch: ad læuam vero C quæ ab antiquioribus Græcis pro S, vsurpabatur: ex quibus item notis Christus significari solebat. Hęc autem figura C, quæ Sigma Gręce dicitur, et pro S ponebatur, vt in vetustis codicibus, & nũmis apparet, eadem fere est ac C Latinorũ, nisi quòd extrema cornua habet intus magis reflexa, & magis oblonga modo hic apposito. Christus etiã per abbreuiationẽ a Græcis hoc pacto scribebatur X̄C̄, vel XΣ, aut XPΣ. Ex qua scribẽdi formula ortus est error quorundam Latinorũ, qui hanc vocẽ CHRISTVS hoc modo scribere solent, Xp̃s. Idem fere error cõmittitur ab ijsdem, cum scribitur Iesus: Græci enim per abbreuiationem scribere solent hoc modo, ĪC̄, vel ĪΣ̄, aut ĪHΣ̄. Hinc imperiti Græcos characteres ignorantes, scribunt, Iesus, cum aspiratione hunc in modum: Ihesus, & per abbreuia-

uiationem IHS, vel Ihs, putantes mediam litteram, quæ eſt Ita apud Græcos, & conuertitur in E, apud Latinos, eſſe aſpiratione͂, ignoratione linguæ Græcæ decepti. Nōnulli denique ex nummo aureo Anthemij Imperatoris ijs notis, quas infra tertio loco cernere licet, apparuiſſe volunt, vbi X & P, ſigno crucis ſuperpoſito, vel X et P, Cruce ſuper figuram orbicularem mundum repræſentantem locata conſpiciuntur.

† Alius extat æreus Conſtantini nūmus, in quo eiuſdē Imperatoris effigies ad viuū expreſſa, vt infra videre eſt, repręſentatur Græca hac Inſcriptione: AT.K.ΦΛ. ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΟC, hoc eſt, Imperator Cæſar Flauius Conſtantinus: prima enim huius Inſcriptionis dictio eſt ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ abbreuiata, per quā vocē ſupremū Imperatoris ius ſignificātē Imperator exprimebatur. Α'υτοκράτωρ namque dicitur qui per ſe poteſt, nec aliūde pēdet. Ex altera vero numiſmatis parte vel tria labara, ſeu vexilla, vel tres Cruces extant Græca item hac Inſcriptione: ΝΙΚΑΙ ΕΩΝ, ideſt, Vincit exiſtens, ſignum ſcilicet Crucis vincit vbicumque exiſtit: illud autem numiſma antiquo Romanorum more inciſum, alterum autē Chriſtiano more inciſum, vtrumque tamen triplicem crucem repræſentans cernitur: ſed illud ſuboſcure, hoc autem clare. Quare ex huiuſmodi numiſmate facile colligi poteſt, ſignum Crucis, quod media demonſtrat figura ſuperius poſita, tribus hiſce Crucibus ſatis adſimile, Conſtantino apparuiſſe Græca illa Inſcriptione: ΕΝ ΤΟΥΤΩΙ ΝΙΚΑ. ✝

† *Vel* ΝΙΚΑΙΕΩΝ, *i. Nicanſium: incidebatur enim nomē Populorū, a quibus numiſmata cudebātur.*

Nec silentio prætereundum est, simulacrum Constantini in hoc numisma, quod infra videre est, incisum imagini ipsi, per quam Constantinus in Vaticani Palatij aula, eiusdem Imperatoris nomine nuncupata, repræsentatur, omnino esse adsimile, vt ego, ita esse, ijs imaginibus collatis, re ipsa comperi. Hæc autē numismata, quę hoc loco incisa conspiciuntur, non semel vidi, & contrectaui, opera tamen Annibalis Zitelli conciuis mei, viri quidem eruditi, omniūq. antiquitatum, ac veterum præsertim imaginum virorum illustrium apprime studiosi, & S.D.N. Sixti V. cubicularij, penes quē asseruātur.

† Triplex item Crucis signū præsefert triplicem Crucis visionem, per quam triplex victoria fuit a Constantino reperta. Prima Romæ contra Maxētium: Secunda contra Bizantium: Tertia contra Scythas. De his Niceph. lib. 8 c. 32. De prima etiam c. 3. De secūda lib. 7. c. 47

Quamuis autem simplex, vel vnicum Crucis signum Constantino apparuisse omnes fere affirment, triplex tamen eiusdem signi forma, vt in superiori figura, necnon infra videre est, in vetustis nummis conspicitur. Id quod factum esse reor, vel ad indicandas tres illas cruces, quas Helenam Constantini matrem inuenisse constat: vel ad passionem Christi, qui inter duos latrones Cruci fuit affixus, vberius explicandam: siue vt hoc Symbolo sanctissima Trinitas repræsentaretur: quæ, cum omnia eius opera ad extra, vt Theologi optime docēt, sint indiuisa, humani generis salutem fuit operata, quamuis Filius assumpserit humanitatem, per quam passus est. †

EX NVMMO ALIO CONSTANTINI ÆREO.

Hæc de Crucis signo, Constātini Magni cōuersionis initio, cui additū fuit regenerationis lauacrū, per quod a lepra tum corporali tū etiam spirituali eum purgatū fuisse, pro cōperto habetur. De hoc sancto regenerationis lauacro per Siluestrū Papam Constantino subministrato, & sanctorū Apostolorum Petri, & Pauli imaginibus, non solum S. Antoninus, & alij supra

pra citati, sed etiam Adrianus Pōtif. Max. in Concil. Gen. VII. luculētissimum præbuit testimonium. Quis autem tantæ erit audaciæ, qui testimonium summi, ac tam vetusti Pōtificis in Concilio generali prolatum aspernatur, eiq. somnia, ac deliramenta sui capitis opponat? De hoc item lauacro Damasus, Nicolaus primus, & alij summi Pontifices testantur: Idem docent Cedrenus, Zonaras, ac Nicephorus Callistus, qui etiam mentionē facit de Cōstantini baptisterio, quod ad hanc vsque diē Romę in Basilica Lateranensi asseruatur. Ante hos Theophanes Graptus in sacra Historia de hoc eodem Constantini lauacro sermonē habet. Argumentū denique inuictū ad hanc rem corroborandā in mediū afferri potest hunc in modū: Fieri non potuit, vt sancti Patres in Concilio primo Nicæno Cōstantinū sedere non baptizatū, quotidianisq. sacris interesse, a quibus non baptizati excludebātur, passi fuissent. Quibus omnibus Constantinū tūc temporis interfuisse, epistolasq. tā pias de religione Christiana conscripsisse constat, vt Eusebius narrat, qui etiā de sacro eius lauacro loquitur. Hoc idē in Bibliotheca Vaticana, & in bibliothecis Gręcis scriptū reperitur. Nec huic veritati refragari debet quod sanctus sensit Hieronymus dicens, Constantinū iam senē ab Arianis fuisse baptizatū: Hieronymus enim, vt pace tāti viri sic dixerim, nominis vicinia, falsoq. rumore adductus, quod de Constātio Constantini filio dicebatur, id patri attribuit: Constātius enim in extrema ætate, vt ait Damascenus, ab Eusebio Nicomediensi Ariano fuit rebaptizatus. Nec mirum videri debet, Hieronymum dictis de causis id asseuerasse, cui in angulo terræ posito, vt ipse in libro de Viris Illustribus ait, multa ignota esse potuerunt. Hæc de baptismo, vt ad Constantini Donationē transeamus.

De sanctorum Apostolorū sacris imaginibus.
Nic. 2. circa an. Domini 581.
Cedr. init. 3. Tomi.
Niceph. li. 7. cap. 35.
Pag. 58. et 60.
Euseb. lib. 4. de vita Constant. cap. 29. & seq.
De baptismo c. 62.
Hieron. de vir. ill. to. 1.

Donationem Ecclesiæ Catholicæ Romanæ a Constantino Imperatore vere factam fuisse permulti Scriptores, & insignes quidem prodiderunt, quorum tantum nomina postremo loco recensebimus. Si enim omnia, quæ pro hac re comprobanda, siue corroboranda sese offerunt, in medium afferrem, ingens plane volumen conficeretur. Nunc vero pene obiter, & currente quasi calamo, perpauca quędam, quæ hac de re dubitantibus suasionem præstare possunt, hic breuiter conscribenda censui. Vt autem ex palea, siue ex

zizania

zizania triticum, & ex terra aurum colligamus, seu ex spinis rosam decerpamus, atque ex Herculeis manibus clauam, vel ex hostibus gladiũ extrahamus, Donationis huiusce veritatẽ ex eiusdẽ veritatis inimicis extorquendã esse in primis dijudico. Hinc topico illo Aristotelis, & vulgatissimo quidem argumento (vt aiunt) a minori ad maius veritatem ipsam, veluti e tenebris lucem detractam, magis firmam reddemus, testimonijs omni fide dignissimis adductis, eamq. rationibus denique non insulsis confirmabimus, confirmatamq. relinquemus.

Ex Geneb. li. 3. Chro. Anno Domini. 315.

Niceph. li. 16. hist. Eccles. capit. 41. & 42.

Amplissimum, vt ab huiusce veritatis hoste initium sumã, de egregia, piaq. Constantini liberalitate ac munificentia, siue Donatione Ecclesiæ Catholicæ Romanæ præstita testis est Zosimus, homo Græcus, Græcæq. superstitioni valde addictus, atque exitiosus. Zosimus enim de Constantino Imperatore, qui Siluestro Papæ, eiusq. successoribus Romam dono dedit, & omnia Imperatoria indumenta, & ornamenta, atque alia permulta, vt Augustinus Steuchus Eugubinus aduersus Laurentium Vallam hominem iniquum, & mordacissimum, atque ad obloquendum omnibus in rebus natum, duobus libris de Donatione Constãtini aperte probat, hunc in modũ ait: Constantinus cessit Roma, & Cõstantinopolim a se maiestatẽ Imperij transtulit, quòd se Romanis sciret inuisum ob mutatam religionẽ. Hæc Zosimus, qui de mutata religione a Constantino, qui ab idolorum cultu, detestanda execratione relicta, ad Christianam fidem transijt, manifeste loquitur, de eiusdem Constantini Donatione tacite nonnihil videtur innuere. Zosimus enim ait Constantinum cessisse; dicat aliquis: Cuinam cessit? non Senatui, non populo: nam nemo id scripsit. Nec Senatus, Populusve hac de re mouit vnquam litem. Pontifici igitur cessit, qui Romam vt suam iam inde ab eo tempore possidet, seruat, ac de ea antiquas tabulas, testimonia, & census habet.

Augustin. Steuchus.

Phot. Cõst. 8. Nomocanonis c. 1. sub anno 860.

Niceph. li. 16. hist. Eccles. ca. 41. & 43.

Am. Marcell. li. 27.

Ammianus item Marcellinus Ethnicus tale aliquid de Constantini Donatione innuit dum de opibus, ac potentia Romani Pontificis conqueritur, & mirum in modum dolet.

Lib. de tradit. rerum gestarum Rom.

R. Abraham leuita Donationis huiusce veritati velit nolit suffragatur Hebraica lingua dicens:

ולְתוֹרָתָם

קסטנטינו קיסר הוא חקק תורת הנצרים ושב לעבודתם ולתורתם
לאחר שלש מאות שנה לישו לחשבונם והוא יצא מרומי ונתנה
לכומרי אדום עד היום הזה ובנה מדינת קסטנטינה נובילה :

Hæc autem, quæ Hebraice conſcripta ſunt, Latine redduntur in hanc verborum formam:

Conſtantinus Cæſar legem Nazaræorum confirmauit, & ad eorum cultum ac legem tranſijt annis tercentum poſt Ieſum iuxta eorundem computationem. Ceſſit deinde Roma, eamq. ſacerdotibus Idumæorum (ſic Chriſtianos appellāt) ad hanc vſque diem, Conſtantinopoli ædificata.

Abben Ezra in Danielis illud: Et ſuper vllum Deum non intelliget: luculentiſſimum de hac Donatione Conſtantini affert teſtimonium dicens: *Abb. Ezr. in xi. Dā.*

והטעם שכבר מקום רומא שהוא כנו
והניחן לעון הנקרא אבן :

Horū verborum ſenſus in Latinā linguā vertitur hoc modo:

Conſtantinus decorauit locum Romæ, quæ erat ſedes eius: & reliquit eum iniquitati (ſic impie impij de ſanctis Apoſtolis loquuntur) quæ vocatur Petrus (vt ait Genebrardus) vel vt Ioannes Paulus Euſtachius Neophytus, vir quidem Chriſtianæ pietatis obſeruantiſſimus exponit; vanitas nuncupatur.

Rex Gedalia Iachia in Traditionum catena idem apertius affirmat verbis hiſce Hebraicis:

בשנת ד אלפים ן לבריאה היה ברומה קסטנטינו הקסר והחזיק
אמונתם והדרין אל סלויסטרו פפא כל אשר לו באיטליאה והלך
ובנה מחדש עיר ביזנטי ועל שמו קראה קסטנטינופולי :

Anno a creatione mundi 4050. Romæ Conſtantinus Cæſar Chriſtianæ fidei adhæſit, & Silueſtro Papæ quod in Italia habebat, dono dedit: Bizantium adijt, & Conſtantinopolim iterum condidit, ſuoq. nomine eam nominauit.

Hæc de Conſtantini Donatione ab ijs, qui foris ſunt: nunc reliquum eſt vt ad noſtros, & ad eos præſertim omni fide digniſſimos accedamus, quorum in numero eſt Sanctus ille Athana-

Aug. Steuchus. Athanasius, qui Constantinũ in Concilio præsertim Nicæno vidit. Hic enim ad Felicẽ Papã scribens recenset quæ Constãtinus in Edicto suo de Donatione facta Siluestro Papæ, eiusq. Successoribus sanxerat & promulgarat. S. etiã Damasus, qui Liberio successit, & Cõstantinũ videre potuit, de eadem Constantini Donatione scripsit, vt Centuriatores quoque affirmãt. Sãctus præterea Gregorius suis in Epistolis patrimoniũ Ecclesiæ, & per Occidentem late patens, quo ipse frueretur, tunc etiã temporis amplissimũ fuisse nõ semel demonstrauit. Quo sane tẽpore S. Isidorus, vt Nauclerus testatur, de huiusmodi Donatione aperte locutus est. Hanc eandẽ Donationẽ Iustinianus Imperator centum post annis, deinde Arithbertus Longobardorum Rex, Pipinus, Carolus Magnus, Ludouicus, Otho denique magnus in publico Rauennatensi Concilio confirmarunt, vt etiam Centuriatores testantur. Decretum item de huiusmodi Donatione pijssimum, quod a Canonistis Palea, a Græcis Oraculum appellatur, sicut ait Steuchus, ab alijs pagina Donationis, vt cetera huius rei nomina prætermittã, in cunctis Græcorum Bibliothecis reperitur. Quod Græce, ac Latine conscriptũ in Bibliotheca Vatic. asseruatur: Latine vero impressum in primo Conciliorũ Tomo & in Decreto Gratiani extat, citaturq. ab omnibus, qui Constantini Donationẽ verã fuisse contendunt. Qui eam tuentur, sunt hi:

Centur. 4. cap. 7. Greg. lib. ep. sub an. 600. Naucl. generat. 21. Chr. Centur. 10. cap. 10. Aug. Steuchus. Grati. Decret. pa. 1. distinc. 95. ca. 14. Cõstantinus.

DE VERA CONSTANTINI DONATIONE SCRIPTORES.

Sanctus Athanasius Episc.
Sanctus Damasus I.
Sanctus Gelasius I.
Leo IX. aduersus Michaelem Constantinopolit. cap. 12. & 13.
Gregorius VII.
Innocentius III.
Gregorius IX.
Nicolaus III.
Pius II.
Isidorus Episcopus Hispal.
Ado Episcopus Viennensis.
Iuo Episcopus Carnoten. par. 5. cap. 44. & 54.
Brochardus Episcopus Vormaciensis.
S. Thomas Aquinas.
Augustinus Triũphus quæst. 43. de pot. Eccl.
Gẽnadius Scholarius Grecus.
Anselmus Lucensis.

Abbas

Abbas Ioachinus.
Emmanuel Caleca Græcus.
Dominicus Episc. Brixiensis, dictus Torcellanus.
HenricusGandauẽsis in Quolibeto.
Theodorus Balsamon Patriarcha Antioch.
Nicolaus Lyranus in Baruch cap. 5. & in Nahum, & in Apoc.
Martinus Polonus.
Aluarus de planctu Ecclesiæ lib.1.cap.52.& 56.
Petrus Damiani Cardin. Hostiensis.
Volaterranus.
Albericus de Rosath.
Simeon Archiepisc. Thessalonicensis.
Ioãnes Nauclerus Germanus.
Leonicus histor. Turcicarum scriptor.
Hieronymus Aleãder, Card. Brundusinus.
Augustinus Steuchus.
Cæsar Costa Archiepiscopus Capuanus.

Quamuis huius generis Donationem a Constãtino factam fuisse constet, ab eo tamen temporalem potestatem non nisi Ecclesiæ redditam, & corroboratam, a Christo autem, qui est princeps Regum terræ, sancitam esse dicas necesse est. Summi vero Pontifices ob Principum iniuriam, quæ iusto rerum dominio, & iuri haudquaquã detrahit, per aliquot annos ea Donatione potiti non sunt: sicut enim Christus, cui solium Dauid debebatur, huius possessionem non statim accepit, ita Petrus, Christi Vicarius, & alij summi Pontifices Constantini Donationem illico non sunt consecuti. Nec Siluester Donationem ipsam tabulis incidendam curauit, nec in Capitolium ascendit: satis enim erat, Imperatorem sacrosancto Sacerdoti ante altare procubuisse, imperiũq. coram tot testibus sacrasse, ac deuouisse. Nec item in dubium verti debet, num Constantinus Imperij partem Papæ, sibi parte reseruata, cõcedere, immediatam Imperij administrationem eidem dare potuerit: bona enim Reipublicæ quamuis alienari non queant, in vsum tamen meliorem commutari, Deoq. a quo recipiuntur, dicari possunt, in ministrorum scilicet Ecclesiasticorum sustentationem, Ecclesiæ reparationem, & in pauperum erogationem, iuxta triplicem bonorum distributionem ex Deuteronomio desumptam. Quare Constan-

Ex Augu. Triũph. q. 1. de pot. Eccl. ar. 1. in corp. Apoc. 1.

Ex Augu. Triumpho q. 43. de pot. Eccles. art. 1.

Deut. 14. & ponitur 12. qu. 2. Mos. tinus in dominium illius, qui est Deus & homo, hoc est Christus Iesus, cuius Vicarius est ipse Papa, Imperij bona transferre potuit, immo Ecclesiæ Christiq. Vicario quæ a *August. Triumph. q. 43. ar. 3.* Deo receperat (cum omnia sint Dei, cuius est omnis terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habi- *Psal. 23.* tant in eo, vt Psalmographus testatur) reddidit, ac reddere debuit. Hinc idem Constantinus Papæ, eiusq. suc- *11. q. 1. ca. Videntes. Aug. vbi sup. art. 2.* cessoribus immediatam temporalium rerum administrationem iure dedit, seu potius reddidit: quam summus Pontifex Imperatori pro Ecclesia defendenda concessit, iuxta *1. Tim. 6.* illud Pauli dictum: Sæcularia iudicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudican- *Greg. 19. Moral. c. 14.* dum. Qua in re sanctus ait Gregorius: Contemptibiles de Ecclesia eligendi sunt ad iudicandum: quia per laicos, & per illos, qui sunt minoris meriti in Ecclesia, iudicia sunt exercenda, ac temporalia negocia tractanda, non autem per Clericos immediate. Hinc summus Pontifex sua auctoritate leges imperiales corrigere potest, sicut lex diuina humanam: easq. mutare valet pro temporum diuersitate, si euidens inde vtilitas oriri videatur: lex enim imperialis ab auctoritate Papæ eo ipso depēdet iure, quo a lege diuina eā dependere dicas oportet: cuius quidem legis, diuinæ scilicet, Papa est Vicarius, *Dion. de Cal. hier. cap. 4.* ac minister: præsertim vero cum lex diuinitatis, teste Dionysio, influentiam in hæc inferiora non nisi per media conferre queat. Medius autem inter Deum & populum Christianum est ipse Papa. Quare populo Christiano nulla lex danda est, nisi ipsius Papæ auctoritate, sicut lex vlla Israelitico populo data non fuit, nisi medio siue intercedente Moyse, qui *Deut. 5.* de se ipso ait: Ego sequester, & medius fui inter Deum, & vos vt annunciarem vobis verba eius. Potestatem igitur non modo spiritualem, verum etiam temporalem Pontifici summo inesse fatendum est: immo tantum abest, vt Papa *Augustin. Triūph. q. 1. art. 1. de pot. Eccl. Et habetur 2. q. 1. c. Quicunque.* temporalem potestatem non habeat, vt omnis Imperatorum, ac Regum potestas ab auctoritate Papæ dependeat, vt dictum est, & subdelegata iure nuncupetur. Potestas enim iurisdictionis tam spiritualium quàm temporalium, immediata est in solo Papa, qui eam immediate habet à Deo, vt Triumphus recte docet, & ratio ipsa nobis persuadet:

suadet: sicut enim in corpore naturali omnia membra influentiam a corde habent, ita in corpore mystico omnem potestatem a Pontifice summo influentiam recipere, dicendum est. Hæc autem potestas a Christo Domino per summum Pontificem in Episcopos deriuatur: qui a Christi in terris Vicario sicut riuuli a fonte, radij a sole, & ab arbore rami pendere dignoscuntur. Imperatoribus autem, ac Regibus, ceterisq. Principibus est in ministerium data ob rationes superius assignatas. Hinc summus Pontifex omnem sæcularem potestatem iudicare potest, ac debet sicut ex Decreto videre licet, vbi Zacharias Romanus Pontifex Francorum Regem non minus iniquum quàm regnandi oneri non aptum priuasse regno, Pipinumq. Karoli Imperatoris Patrem subrogasse legitur. Innocentius item huius nominis IIII. in Concilio Lugdunensi primo Federicum II. Imperatorem imperio priuauit, & ad electores imperij de nouo eligendo Imperatore scripsit. Id quod executioni mandatum fuit, vt infra, suo loco videre est. Nec huiusmodi doctrinæ refragatur quod alij aliter sentientes dicunt de Moyse, & Aaron: vterque enim Christum, vt Triumphus ait, repræsentauit: aliter tamen Moyses, aliter vero Aaron. Moyses namque, vt legislator, Aaron autem vt summus Sacerdos Christum significarunt. Etenim Christus, cuius vicem gerit Papa, fuit Legislator iuxta illud Isaiæ: Dominus legifer noster: Dominus iustus noster. Fuit item Sacerdos, Psalmographo teste, dicente: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quamuis igitur Moysi potestas, quæ fuit imperialis, Aaron potestate, quæ fuit sacerdotalis, maior diceretur, non tamen potestatem Papæ omni alia maiorem inficias quis ire potest, cum summus Pontifex gerat vicem Christi, cuius potestas per Moysen, & Aaron fuit repræsentata, sacerdotalis videlicet ac temporalis: quam potestatem Ezechiel tempore Iosedech & Sedechiæ auferendam prophetauit dicens: Aufer Cydarim, tolle coronam, hoc est, sacerdotium, & regnum: Cydaris enim est mitra summi Pontificis, corona vero Regis tiara. Id quod factũ esse constat. Nam Iosedech summus Pontifex, & Sedechia Rex manu Nabuchodonosor in captiuitatem ducti fuerunt. Huius autem gene-

Augustin. Triũph. de pot. Eccl. q. 1. art. 1.

Ex Concil. Ephesino.

23. q. 6. c. Alius.

Cõcil. Lugdun. 1.

Quæst. 1. de pot. Eccles. art. 3.

Isa. 33.

Psal. 109.

Ezech. 21.

ris priuationem vt ex prophetiæ ſerie colligitur, Propheta vaticinatus eſt duraturam donec veniret ille, cuius eſt iudicare, hoc eſt Chriſtus qui ſacerdotalem ſcilicet ac regalem, ſiue temporalem habuit: de quo etiam Iſaias dixit: Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iuſtitia amodo, & vſque in ſempiternum. Hinc Angelus de Chriſto idem teſtatus eſt, dicens: Dabit illi Dominus ſedem Dauid Patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Solium autem Dauid temporalem conſtat extitiſſe poteſtatem, quam in Chriſto fuiſſe aperte, & erudite docet Franciſcus Toletus e ſocietate Ieſu, vir ſane pius ac doctiſſimus. Qui autem huiuſmodi regalem ac temporalem poteſtatem in Chriſto fuiſſe negat, deteſtandæ Iudæorum cæcitati ſuffragatur. Quare diuino conſilio factum eſt, vt Pilatus, qui ea in Inſcriptione ſanctiſſimæ Crucis faſtigio impoſita Chriſtum Iudæorum Regem appellauit, Iudæis reclamantibus dixerit: Quod ſcripſi, ſcripſi. Chriſtus autem huiuſmodi poteſtatem temporalem, quotieſcumque ſibi id expedire videbatur, exercuit: & præſertim cum adulteram in adulterio deprehenſam a morte temporali manifeſte liberauit. Chriſtus item non modo ſpiritualem exercuit, vendentes & ementes de templo eijciens, verum etiam temporalem, mēſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertens. Temporalem præterea poteſtatē ſuā eſſe patefecit, cū dæmonum legionem in porcos intraſſe, eosq. in mare præcipitandos conceſſit. Quæ res cum abſque poſſeſſoris damno fieri non queat, ſi Chriſtus rerum etiam temporalium Dominus non extitiſſet, id eum factum non fuiſſe dicendum eſt. Idem intelligi voluit, cum ficum non ſine alicuius damno areſieri iuſſit. Idem denique rei temporalis dominium demonſtrauit, cum Apoſtolis vt aſinam, & pullum ad ſe adducerent, mandauit, poſſeſſore non reclamante, vbi primū Chriſtum Dominū ita iuſſiſſe audiuit.

Iſa. 9. — Luca c. 1. — Franc. Tolet. in c. 1. Lucæ. — Ioan. 8. — Matth. 21. Mar. 11. Ioan. 2. — Matth. 8. Mar. 5. Luca 8. — Matt. 21. Mar. 11. Luca 13.

Duplex igitur in Chriſto fuit poteſtas, quam deinde in eius Vicario remanſiſſe fatendum eſt. Hinc ſanctus Petrus non ſolum ſpiritualem exercuit poteſtatem, ſed etiam temporalem: præſertim vero cum Ananiam & Saphiram temporali morte mulctauit: quam etiam poteſtatem ſibi reſeruandam

Act. 5.

uandam

uandam innuit, auricula Malchi abſciſa. Huic denique doctrinæ fauet illud, quod B. Paulus ad Philemonem laicum, Ciuem Coloſſenſem, et Chriſtianum pro Oneſimo a Paulo ad fidem conuerſo, olim autem ſeruo Philemonis, a quo ante conuerſionem fugerat, ſcripſit, vt eum reciperet. Quamuis enim id ei Paulus imperare, vel Oneſimum Philemonis ſeruũ penes ſe retinere potuiſſet, vt ipſe ait, voluit tamen eum ad id faciendum cohortari. Quibus verbis, Paulum rei temporalis poteſtatem habuiſſe affirmandum eſt: ſi enim res aliter ſeſe haberet, nec ſeruum profugum, qui bona temporalia Philemoni domino ſuo furatus fuerat, ſecum retinere, nec Philemoni vt eum reciperet, imperare valuiſſet, ſicut id ſibi facere licuiſſe aperte ait.

Poteſtas igitur iuriſdictionis, tã ſpiritualiũ quàm tẽporaliũ eſt in ſolo Papa immediate a Deo per Chriſtũ: deriuata vero in omnibus Epiſcopis et Prælatis a Chriſto, mediãte Papa: ſed tẽporaliũ poteſtas Principibus ſæcularibus eſt in miniſteriũ data. Non ſolum autẽ huiuſmodi poteſtas eſt in Eccleſia, verũ etiã coactiua tam ſpiritualis quàm tẽporalis, de qua Ioſephus Stephanus Valentinus Doctor, Theologus eruditum quidem edidit librum. Quæ res ex eo colligi poteſt, quòd in veteri Teſtamento legitur hunc in modum: Si ſuperbierit nolens obedire imperio ſacerdotis, ex decreto iudicis morietur. Id quod in noua item lege eſſe quis inficias ire audet, dicente Apoſtolo: Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis nihil vltra vobis imponere oneris niſi hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum? Quibus verbis, teſte Chryſoſtomo ſancto, Apoſtoli nouam legem condunt: nam de his nihil præcepit Chriſtus. Hoc idem confirmatur ex eo, quòd Beatus Paulus pertranſiens ciuitates, Apoſtolorum, ac ſeniorum præcepta cuſtodienda, & executioni mandanda præcipiebat. Nec huic doctrinæ illud Deuteronomij refragatur: Non addetis ad verbũ, quod ego loquor vobis (ait Deus) nec minuetis ex eo. Et: Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino. Idem in fine Apocalypſi: nam huiuſmodi prohibitio non niſi de additione nouarum legum prioribus legibus contraria, & corrumpente, non autem perficiente opus præceptum. Nec eſt par ratio de veteri ac nouo Teſtamento:

Ex Augu. Triumpho q. 1. de pot. Eccl. ar. 1.

Deut. 17.

Act. 15.

Act. 16.

Deut. 4. & 12.

Apoc. vlt.

S. Thom. c. 1. ad Gal. lect. 2. & 3.

vetus

vetus enim lex data est vni tantum Populo, & ad præscriptũ tẽpus, hoc est ad Christi vsque aduentum: sed lex Euangelica vniuerso terrarũ orbi ad finem vsque mũdi duratura. Ideo ita facile omnia determinari nõ poterãt, vt aliæ leges tã ciuiles, quàm Ecclesiasticę necessarię quãdoque nõ forent. Adde etiã quòd eædẽ leges, & ritus populis diuersis cõuenire nõ possũt.

De duplici summi Pontificis potestate spirituali scilicet ac temporali, vel coactiua ipse Christus locutus est dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Quamuis autem hæc Saluatoris nostri verba a Beato Hieronymo, ac beato Anselmo exponantur de spirituali potestate, idest sicut sum Rex in cælo ita in cordibus hominum; & a Theophilacto de omni diuina in omnes creaturas potestate, non temporali: Nicolaus tamen primus ad Michaelem Imperatorem scribens hunc in modum ait: Christus beato Petro vitæ æternæ clauigero terreni simul, & cælestis Imperij iura commisit. Quare Zacharias Papa Regem Francorũ non tam pro ipsius iniquitatibus, quàm etiam pro eo quòd ad tantã potestatem exercendã nõ erat idoneus regno deposuit, & Pipinum Karoli Imperatoris patrẽ loco eius instituit.

Nicol. 1. et ponitur di stinct. 22.

Zach. Ro. Põt. & ponitur. 15. quæst. 6. c. Alius.

Potestatem summam visus est exercere Christus dum vendentes de templo eiecit, flagello de funiculis facto. Si enim vtramque potestatem Ecclesia non haberet, Apostolis dicentibus: Ecce gladij duo hic, non respondisset Christus satis est, sed nimis. Hinc S. Bernardus ad Eugenium Papam scribens ait: Quid denuo gladium, quem semel iussus es reponere in vaginam, vsurpare tentas? Quem tamen qui tuum esse negat, non satis videtur mihi attendere verbum Domini dicentis: Conuerte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo, et ipse tuo forsitan nutu, sed non tua manu euaginandus: alioquin, si nullo modo ad te pertineret, dicentibus Apostolis: Ecce gladij duo hic, non respondisset Christus: Satis est, sed nimis. Hæc Bernardus: ex cuius verbis satis clare patet, gladium vtrumque, spiritualem scilicet ac temporalem immediatum esse in solo summo Pontifice: ille ab Ecclesia, hic pro Ecclesia: ille sacerdotis, hic militis manu exercendus: quem etiam Apostoli exercere visi sunt in Ananiam, et Saphiram, et Petrus in Malchum, auriculam eius abscindens: cui tamen

Ioan. 2.

Luca 22.

S. Bern. li. 4. de consid.

Matt. 26. Ioan. 18.

Act. 5.

tamen præceptum fuit a Christo, vt gladium in vaginam ad tempus converteret, ne Saluatoris nostri passioni, humanæq. redemptioni foret impedimento.

Quamuis autem Regnum omne de Christo dictũ in Scriptura sacra multi de spirituali tantum regno, & æterno intelligendum esse velint, non desunt tamen qui de vtroque regno intelligi debere affirment. Nec huic doctrinæ aduersatur quod Saluator noster de se ipso dixit: Regnum meum non est de hoc mundo: voluit enim hisce verbis, vt sanctus ait Ambrosius, Pilatum suspicione liberare, qua credere poterat, se regnum Iudæorum temporale affectasse: atque hunc sensum illud dictum habere potest: Rex sum, sed non eo modum, quo Cæsar & Herodes. Vel, vt ait Chrysostomus, Regnum Christi non fuit de hoc mundo, quia non fuit modo mundano, sicut alij sunt reges, qui ex fortitudine ministrorum accipiunt regnandi potestatem: ipse autem regnando super suos sibi ipsi sufficiens est, nullius indigens auxilio, vel fauore. Dixit etiam Christus: Regnum meum non est de hoc mundo, vt triplicem, & falsam quidem de suo ipsius regno, ac potestate refelleret opinionem, Consanguineorum scilicet, Gentilium, ac Iudæorum. Consanguinei enim ipsum mundana, siue carnali affectione ac propagatione regnaturum expectabant: Gentiles tyrannica auctoritate, armorumq. potestate: Iudæi vero, vt Discipuli, temporali quadam successione eum regnaturum, ac liberaturum Iudæos è manibus Romanorum, sperabant dicentes: Nos sperabamus quòd ipse esset redempturus Israel. Ad primam opinionem confutandam dictum est, Regnum Christi non esse de hoc mundo, hoc est, Chrysostomo teste, non ex mundana generis consanguinitate, ex qua non potestatem, & virtutem regnandi, sed potius infirmitatem moriendi contraxit. Ad secundam opinionem refellendam, eodem Chrysostomo teste, idem pronunciatum est: qui suos compescuit Discipulos præcipiens vt gladium in vaginam converterent: Patrem vero, qui plusquam duodecim legiones Angelorum sibi exhibuisset, rogare destitit. Ad tertiam opinionem reijciendam dictum est: Regnum meum non est hinc: non secus atque dixisset Christus: Regnum meum non ad temporalem successionem, sed ad possiden-

Chrysost. Aug. Theophil. & Cyril. in hũc locũ Ioan. 18. Et Ambros. in Lucam.

Ambr. in Luc. 3. prope finem.

Chrysost. homil. 83. in Ioã. ca. 3.

Luca 24.

Matt. 26.

Ioan. 18.

Ioan. 18.

vetus enim lex data est vni tantum Populo, & ad præscriptũ tẽpus, hoc est ad Christi vsque aduentum: sed lex Euangelica vniuerso terrarũ orbi ad finem vsque mũdi duratura. Ideo ita facile omnia determinari nõ poterãt, vt aliæ leges tã ciuiles, quàm Ecclesiasticę necessarię quãdoque nõ forent. Adde etiã quòd eædẽ leges, & ritus populis diuersis cõuenire nõ possũt.

De duplici summi Pontificis potestate spirituali scilicet ac temporali, vel coactiua ipse Christus locutus est dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Quamuis autem hæc Saluatoris nostri verba a Beato Hieronymo, ac beato Anselmo exponantur de spirituali potestate, idest sicut sum Rex in cælo ita in cordibus hominum; & a Theophilacto de omni diuina in omnes creaturas potestate, non temporali: Nicolaus tamen primus ad Michaelem Imperatorem scribens hunc in modum ait: Christus beato Petro vitæ æternæ clauigero terreni simul, & cælestis Imperij iura commisit. Quare Zacharias Papa Regem Francorũ non tam pro ipsius iniquitatibus, quàm etiam pro eo quòd ad tantã potestatem exercendã nõ erat idoneus regno deposuit, & Pipinum Karoli Imperatoris patrẽ loco eius instituit.

Nicol. 1. et ponitur di stinct. 22.

Zach. Ro. Põt. & ponitur. 15. quæst. 6. c. Alius.

Potestatem summam visus est exercere Christus dum vendentes de templo eiecit, flagello de funiculis facto. Si enim vtramque potestatem Ecclesia non haberet, Apostolis dicentibus: Ecce gladij duo hic, non respondisset Christus satis est, sed nimis. Hinc S. Bernardus ad Eugenium Papam scribens ait: Quid denuo gladium, quem semel iussus es reponere in vaginam, vsurpare tentas? Quem tamen qui tuum esse negat, non satis videtur mihi attendere verbum Domini dicentis: Conuerte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo, et ipse tuo forsitan nutu, sed non tua manu euaginandus: alioquin, si nullo modo ad te pertineret, dicentibus Apostolis: Ecce gladij duo hic, non respondisset Christus: Satis est, sed nimis. Hæc Bernardus: ex cuius verbis satis clare patet, gladium vtrumque, spiritualem scilicet ac temporalem immediatum esse in solo summo Pontifice: ille ab Ecclesia, hic pro Ecclesia: ille sacerdotis, hic militis manu exercendus: quem etiam Apostoli exercere visi sunt in Ananiam, et Saphiram, et Petrus in Malchum, auriculam eius abscindens: cui tamen

Ioan. 2.

Luca 22.

S. Bern. li. 4. de consid.

Matt. 26. Ioan. 18.

Act. 5.

tamen præceptum fuit a Christo, vt gladium in vaginam ad tempus conuerteret, ne Saluatoris nostri passioni, humanæq. redemptioni foret impedimento.

Quamuis autem Regnum omne de Christo dictũ in Scriptura sacra multi de spirituali tantum regno, & æterno intelligendum esse velint, non desunt tamen qui de vtroque regno intelligi debere affirment. Nec huic doctrinæ aduersatur quod Saluator noster de se ipso dixit: Regnum meum non est de hoc mundo: voluit enim hisce verbis, vt sanctus ait Ambrosius, Pilatum suspicione liberare, qua credere poterat, se regnum Iudæorum temporale affectasse: atque hunc sensum illud dictum habere potest: Rex sum, sed non eo modum, quo Cæsar & Herodes. Vel, vt ait Chrysostomus, Regnum Christi non fuit de hoc mundo, quia non fuit modo mundano, sicut alij sunt reges, qui ex fortitudine ministrorum accipiunt regnandi potestatem: ipse autem regnando super suos sibi ipsi sufficiens est, nullius indigens auxilio, vel fauore. Dixit etiam Christus: Regnum meum non est de hoc mundo, vt triplicem, & falsam quidem de suo ipsius regno, ac potestate refelleret opinionem, Consanguineorum scilicet, Gentilium, ac Iudæorum. Consanguinei enim ipsum mundana, siue carnali affectione ac propagatione regnaturum expectabant: Gentiles tyrannica auctoritate, armorumq. potestate: Iudæi vero, vt Discipuli, temporali quadam successione eum regnaturum, ac liberaturum Iudæos è manibus Romanorum, sperabant dicentes: Nos sperabamus quòd ipse esset redempturus Israel. Ad primam opinionem confutandam dictum est, Regnum Christi non esse de hoc mundo, hoc est, Chrysostomo teste, non ex mundana generis consanguinitate, ex qua non potestatem, & virtutem regnandi, sed potius infirmitatem moriendi contraxit. Ad secundam opinionem refellendam, eodem Chrysostomo teste, idem pronunciatum est: qui suos compescuit Discipulos præcipiens vt gladium in vaginam conuerterent: Patrem vero, qui plusquam duodecim legiones Angelorum sibi exhibuisset, rogare destitit. Ad tertiam opinionem reijciendam dictum est: Regnum meum non est hinc: non secus atque dixisset Christus: Regnum meum non ad temporalem successionem, sed ad possiden-

Chrysost. Aug. Theophil. & Cyril. in hũc locũ Ioan. 18. Et Ambros. in Lucam.

Ambr. in Luc. 3. prope finem.

Chrysost. homil. 83. in Ioa. cap. 1.

Luca 24.

Matt. 26.

Ioan. 18.

Ioan. 18.

possidendam æternam mansionem. Nec contrarium sentientibus fauet illud eiusdem Saluatoris dictum: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo: Hisce enim verbis quandam legalem iustitiam sancitam esse dicendum est, vt scilicet vnicuique quod suum est, reddendum esse pro comperto habeamus, eo videlicet modo, quo dicit Apostolus: Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem: & cui timorem, timorem. Nec propterea potestatem Papæ temporalem diminutam vllo pacto esse opinandum est: Imperatoribus enim, ac Regibus temporalia reddenda sunt pro stipendijs ipsorum, qui, vt ait Apostolus, Ecclesiam Dei defendere, & Christianum populum gubernare, ac Rempublicam in pace conseruare debent. Nemo enim suis militat stipendijs: nec quisquam pascit gregem, & de eius non comedit lacte. Illud præterea Apostoli dictum: Quid mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare? Non de ijs, qui sunt in temporali potestate constituti, sed de infidelibus, nomine, & re extra Ecclesiam degentibus intelligendum esse omnes interpretantur, a quibus tamen infidelibus dominandi ordo, quem de lege, ac beneficio naturæ esse constat, auferri non potest, vt ait Triumphus: quia sicut Deus beneficia naturæ bonis, & malis largitur, dum solem suum oriri facit super bonos & malos: & pluit super iustos, & iniustos; ita Ecclesia ad imitationem iudicij diuini facere debet, nisi ij iura Ecclesiastica, iuraq. nostra rabie tyrannica occupare, Christianosq. infestare studeant: hisce enim de causis summus Pontifex ab eis dominium, & iurisdictiones auferre, ac bellum ijsdem iuste indicere potest, ac debet.

Matth. 22. *Rom. 13.* *Ex Augu. Triumpho quæst.* *Rom. 13.* *1. Cor. 9.* *1. Cor. 5.* *Augustin. Triũph. q. 23. art. 3. de pot. Eccles.* *Matth. 5.*

Vt igitur quæ dicta sunt, summatim concludamus, temporalem summo Pontifici inesse potestatem, Constantiniq. Donationem veram extitisse, immo rerum temporalium potestatem tyrannice olim vsurpatam, tamquam Ecclesiæ propriam ab eodem Constantino redditam fuisse cum Augustino Triumpho affirmamus. Hinc in semicolumna lateritia, de qua sermonem habuimus, Saluatorem nostrum, Ecclesiæ vniuersalis caput repræsentatum esse diximus: ad cuius dextram Siluester, Christi Vicarius, ad læuam autem Constan-

Ex Augu. q. 1. de potest. Eccl. art. 1. in corp.

Conſtantinus magnus, Eccleſiæ & opibus atque armis defenſor pro huiuſmodi Donatione indicanda, ſeu potius innuenda, vt reor, per pictoriam artem repræſentati conſpiciuntur. Reliquum eſt autem, vt ad cetera tranſeamus declaranda.

DE BIBLIOTHECÆ VATICANÆ FENESTRIS

IBLIOTHECA Vaticana, cuius primaria porta eſt ad Orientem, excipit itē lumen per quattuor ac decem feneſtras, quarum ſeptem ad Septentrionē, totidemq. ad Meridiem vergunt: illæ quattuor elementa, hæ vero quattuor anni tempeſtates, & Sixti V. ſtemmata gentilitia alternatim depicta comprehendunt.

De Feneſtris ad Septentrionem vergentibus.

AD PRIMAM dextræ partis feneſtram in ipſo feneſtræ fornice mulier ſuper delphinum ſedens, tridentemq. manu geſtans depicta cernitur, ad aquā, vnum elementorum, quibus quaſi alimentis quodcunque animal viuit, atque conſtat, repræſentandam. Quamuis autem terra primum, inferioremq. locum tanquam elementum ceteris grauius, ac ponderoſius ſibi vendicet, vt Ariſtoteli, alijsq. philoſophis placet, & ratio ipſa ſuadet; Aqua tamen primo cernitur loco. *Ariſt. lib. 4. de cælo.* Id quod vel pictorum iudicio factum eſt, vel ad imitationem verborum Ouidij, qui elementis diſtribuit loca hunc in modum: *Ouid. lib. 1. Metamorph. ſub init.*

Ignea conuexi vis & ſine pondere cæli
Emicuit, ſummaq. locum ſibi legit in arce.
Proximus eſt aer illi leuitate, locoq.
Denſior his tellus, elementaq. grandia traxit,
Et preſſa eſt grauitate ſui: circumfluus humor
Vltima poſſedit, ſolidumq. coercuit orbem.

Quibus verbis Ouidius quamuis aquæ poſtremum locum tribuere videatur, ſi ea tamen perpendantur, nil aliud ex iiſ-

dem verbis, quàm terræ superficiem circumfluentem ab aqua humectari, ac possedi colligi posse fatendum est. Hunc eundem fere sensum patitur illud Scripturæ sacræ dictum:
Psal. 135. Qui firmauit terram super aquas, hoc est iuxta aquas terram ipsam humectantes, eo loquendi modo, quo dici solet: Hæc ciuitas fundata est super mare, vt Venetiæ: illa vero super Sequanam fluuium Galliæ, Belgas a Celtis diuidentem. Hoc eodem fere modo intelligitur illud Psalmi dictum, quo
Psal. 23. super maria fundatum esse mundum legimus. Quoniam vero aqua procreationi earum rerum, quæ è terra præsertim nascuntur, maximum præbet auxiliũ, hinc supra fenestræ fornicē hæc legitur Inscriptio: PROCREATIONVM ORIGO.

AD tertiam fenestram, secunda prætermissa, in qua insignia Sixti V. depicta cernuntur, in ipso fenestræ fornice femina humi sedens, leone, alijsq. animalibus hinc inde consistentibus, depicta conspicitur: quæ Terram significat. Terra enim per Deam Cybelem repræsentatur, quæ & Rhea dicitur ἀπὸ του ῥέω, fluo, quòd terra affluens sit omnium rerum. Dicitur etiam Pales quòd terra sit pabulorũ Dea. Ops item dicta putatur, quòd terræ ope vita hominum sustentetur: vel ab antiquo adiectiuo Ops, quo veteres pro diuite vtebantur, quemadmodum contra, inopem dicimus pauperem & egenum. Hæc quoque Mater Deorum, quia omnia gignit, dicta a Poetis censetur, vel quòd putarent cælestes omnes in terris fuisse genitos, deinde ob insigne aliquod meritum in cælum fuisse translatos. Alma item mater ab alendo nuncupata est. Maia interea dicebatur, &, vt ait Cornelius Labeo, Magna mater quòd Terra sit omnium communis parens: vel quòd iuxta Poetarum historias fabulosas primitus mortales omnes ex terra nascebantur. Hinc Prometheus
Ouid. lib. 1. Metamorph. nõ procul ab initio. Iapeti filius, vt idem Hesiodus ostendit, hominem ex humo imbri mollita finxit, cui Minerua spiritum immisit. Id autem fortasse desumptum fuit a vera diuinaq. historia libri
Gen. 2. Geneseos, vbi primus homo de limo terræ legitur creatus a Deo, qui statim in faciem eius spiraculum vitæ inspirauit: hinc lingua Syriaca, vt Theodoretus ait, primus ille homo

Adam

Adam dictus est, terrenus scilicet, aut puluerosus. Syrorum enim mos est, terram rubram appellare Adam. Qua ex re omnis homo puluis, & in puluerem dicitur reuersurus, ac Terræ filius iure nuncupatur. Ob idq. olim obscuro, ignotoq. genere prognati, Terræ filij dicebantur, propterea quòd Terra communis est omnium parens, iuxta hanc perbreuem Inscriptionem, quæ supra fenestræ fornicem legitur: MATER OMNIVM. Eandem ob causam prouerbialis figura in hominem exulem, erronem, & incertis vagantem sedibus hunc in modum Græce dicebatur: Γῆν πρὸ γῆς, idest Terram pro terra, vt ex Cicerone videre est, dicente: Hæc & alia ferre non possum: itaque γῆν πρὸ γῆς cogito: significat enim se de fugiendo cogitare. Hæc denique Dea, Cybele scilicet, per quam terra repræsentatur, curru vehi a Poetis fingitur, quia terra pendet in aere, & super stabilitatem suam, vt sacrosancta Scriptura docet, dicitur firmata, idest super mũdi centrũ, ad quod partes terræ ita vndequaque sua tendũt natura, vt ab ipso cẽtro declinare nullo penitus modo queãt. Eadem quoque Dea rotis sustineri fertur, quia rotatur semper, & voluitur mũdus. Hæc de Terra, vt ad aeris elemẽtũ accedamus.

Theod. in Gen. *Cicer. lib. 14. Epist. ad Attic. epist. 10.* *Psal. 103.*

AD quintam fenestram, quarta prætermissa, quæ Sixti V. stemmata gentilitia habet, in fenestræ fornice femina supra aerem per fumum siue nubem quandam repræsentatum sedens, aëreamq. comam habens depicta cernitur. Inscriptio autem ad aerem indicandum hæc est: INANITATIS IMPATIENS. Aer enim inanitas quodam modo dicitur multo plus raritatis quàm inferiora elementa admixtum habens. Hinc non solum Virgilius, verum etiam alij probatissimi scriptores per vacuum, & per inane aerem intellexerunt. Quamuis enim vacuum in rerum natura, vt Aristoteles recte docet, non reperiatur, vacuum tamen, vt aiunt, rusticale rudiores homines dari opinantur, dum aliquem locum re visibili, ac palbabili repleri non vident: sed vbi visibile corpus non extat, ibi statim aerem tanquam inanitatis impatientem adesse, locumq. ipsum replere dicas necesse est: natura enim vacuum nullo modo pati potest.

Virg. Ecl. 6. Et Geor. lib. 1. *Lucr. li. 2.* *Arist. lib. 4. phys.*

AD septimam fenestram, sexta insignibus Sixti V. decorata, in ipso item fenestræ fornice depicta cernitur femina, humi sedens flammas igneas dextra manu gestans, igneamq. habens comam, intra quam fœnix, quæ per ignem innouari solet, vt fusius dictum est, conspicitur, ad ignem omnium elementorum leuissimum indicandum, hac Inscriptione: PROCREATIONIS EXPERS. Ignis enim a gignendo, idest nascendo per antiphrasim figuram dicitur, quòd in eo nihil nascatur: immo quidquid sub cælo tangit, ipse tandem destruit, & consumit: nihil enim, vt ait Doctor noster Aegidius columna Romanus, in igne diu stare potest, quod ab eo non consummatur. Nec id Aristoteli aduersari puto dicenti hunc in modum: Nonnulla corpora esse animalium, quæ igne non absumantur, Salamandra claro documento est: quæ, vt aiunt, ignem, inambulans per eum, extinguit. Hæc Aristoteles, qui iuxta aliorum opinionem loqui hoc loco videtur. Quamuis enim Salamandra ob magnam suam ipsius frigiditatem aliquandiu in igne absque sui corruptione stare queat, vt omnes concedunt, eam tamen absque sui consumptione in igne permanere Aristoteles non affirmat, sed ignem ab illa per eum inambulante extingui ait, sicut etiam id ab Aegidio non negatur. Alienam item opinionem sequi Aristotelem dijudico, dum loco supra citato, bestiolas in igne oriri, & viuere, & ab eo dimotas emori, eundem Aristotelem dixisse lego. Ait enim: In Cypro Insula, ærarijs fornacibus, vbi chalcites lapis ingestus compluribus diebus crematur, bestiolæ in medio igne nascuntur pennatæ, paulo muscis grandibus maiores, quæ per ignem saliant, atque ambulent. Id autem eidem Aristoteli aperte refragatur: qui nullum animal in igne generari posse ait: atque huiusce dicti rationem reddit dicens: Inest enim in semine omnium, quod facit vt fœcunda sint semina, videlicet quod color vocatur: idq. non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine, spumosoq. corpore continetur, & natura, quæ in eo spiritu est proportione respondens elemento stellarum, quamobrem ignis nullum animal generat. Hæc Aristoteles, qui vitalem in semine esse calorem, quem non ignem, neque ignis aliquam esse ait facultatem, ex qua gigni animal vllum, vt ipse inquit, non

Phœnicis historia. pag. 116.

Aegid. Ro. 2. sent. dist. 15. q. 1. artic. 2.

Arist. lib. 5. de hist. anim. cap. 19. to. 5.

Salamandra extinguit ignẽ.

Arist. loco sup. citato.

Bestiolæ ĩ igne nascũtur, & viuunt.

Animal nullum in igne generatur.

Arist. lib. 2. de gen. animal. c. 3. to. 6.

non posset. Huic doctrinæ consonum videtur esse illud, quod idem Aristoteles ait de Vireone aue, quam igne procreari, fabulosum esse pro comperto habet. Hæc de igne procreationis experte, vt a quattuor elementis ad quattuor anni tempora transeamus.

Arist. lib. 9. de hist. anim. 10. s.

DE FENESTRIS MERIDIEM SPECTANTIBVS.

BIBLIOTHECAE Vaticanæ læua septem habet fenestras, Sixti V. insignibus, & quattuor anni tempestatibus alternatim insignitas. Quattuor autem anni tempestatum descriptio ex quattuor Ouidij desumpta est hisce versibus:

Ouid. lib. 2. Metamorph.

Verq. nouum stabat cinctum florente corona:
Stabat nuda aestas, & spicea serta gerebat:
Stabat & autumnus calcatis sordibus vuis:
Et glacialis hiems canos hirsuta capillos.

Hæ quattuor anni tempestates per pictoriam artem repræsentantur: & singulæ cuique ex quattuor hisce versibus hemistichium vnum tributum est. Ver nouum per feminam, quæ coronam floribus confectam dextra manu, læua autem copię cornu floribus plenum gestat, repræsentatur hac inscriptione: *Cinctum florente corona*. Aestas item per feminam spicis triticeis ornatam, quæ dextra manu falcem, læua autem spicarum fasciculum habet, hac inscriptione significatur: *Spicea serta gerit*. Autumnus denique per feminam caput vuis ornatum habentem, atque vuis circumseptam repræsentatur hac Inscriptione: *Calcatis sordidus vuis*. Hiems autem per senem ad ignem sedentem, & calefacientem significatur hac inscriptione: *Canos hirsuta capillos*. Hæc de vasis amplioris Bibliothecæ Vaticanæ fenestris. Nunc reliquum est, vt ad eiusdem Bibliothecæ cameras Cappellis Pontificijs, Concilijs, Historijs, atque Emblematis ornatas accedamus.

DE

DE CAPPELLIS PONTIFICIIS A SIXTO V. INNOVATIS,

quæ in duobus Cubiculis fornicatis Bibliothecæ annexis, repræsentantur.

O IN CVBICVLO, quod ad Theatrum, siue ad Meridiem vergit, quattuor Cappellæ Pontificiæ in fornice depictæ repræsentantur, hoc est, sancti Ioannis in Laterano, sancti Pauli, sanctæ Sabinæ, & sancti Laurentij.

In altero, quod Septentrionem spectat, totidem cernuntur Cappellæ, hoc est, sanctæ Mariæ Maioris ad Præsepe, sanctæ Crucis in Hierusalem, sanctæ Mariæ de Populo, & sanctorum duodecim Apostolorum.

Horum autē locorū pars maior Cappellis Pontificijs antiquitus decorabatur, præsertim vero per Summos Pontifices, quos ob eximiā vitæ sanctitatem, rerumq. gestarū gloriā magnos nō immerito appellamus, Leonē videlicet, & Gregoriū; quorū sermones diuina quadā spiritus eloquentia pleni inter Missarum sollemnia ad Populum habiti hanc rem aperte declarant. Hinc Sixtus V. vt sanctam, & vetustam summorum Pontificum consuetudinem innouaret, quas narrauimus Pontificias Cappellas in pristinum ritum reuocauit, easq. in Basilicis, certisq. almæ Vrbis Ecclesijs, Dominicis videlicet Quadragesimæ, & Aduentus, alijsq. statis sollemnibus diebus ac festiuitatibus celebrandas mandauit. Vt autē huius generis innouatio pateat clarius, Cappellas, quæ inter Missarū sollemnia celebrari solent, hoc ordine recensere mihi visum est.

Ex cōstitutione 24. Bullarij Sixti V.

S. Leo in ser. S. Gregor. li. 40. hom. to. 2. Innoc. 3. in serm.

DE CAPPELLIS ADVENTVS.

N ADVENTV, Dominica prima ad sanctum Laurentium: Secunda, ad sanctum Ioannem in Laterano: Tertia, ad sanctam Crucem in Hierusalem: Quarta, ad sanctum Paulum. In Natali Domini, ad sanctam Mariam Maiorem, ad Præsepe Domini, more antiquis-

antiquiſſimo. In Circumciſione Domini, ad ſanctam Mariam de Populo. In Epiphania, ad ſanctum Petrum. In feſto item die Purificationis in Cappella Palatina, vbi a ſummo Pontifice Candelæ benedictæ diſtribuuntur.

DE CAPPELLIS QVADRAGESIMÆ, ET PASCHATIS.

IN die Cinerum Cappella celebratur in Eccleſia ſanctæ Sabinæ, vbi Cineres a ſummo Pontifice ſollemni more benedicti ſuper capita ad pœnitentiæ, mortisq. teſtificationem ſparguntur. Dominica prima Quadrageſimæ ob magnam ad ſancti Sebaſtiani Eccleſiam ab Vrbe diſtantiã, lociq. anguſtiã Cappella celebratur in Eccleſia ſanctæ Mariæ de Populo nuncupata, vniuerſæ Vrbis deuotione percelebri, & loci amplitudine, necnon commoditate non parũ opportuna. Quibus item de cauſis Chriſti fidelium commoditati conſultũ, decretumq. fuit, vt eadem Eccleſia ſanctæ Mariȩ de Populo, pro ſancti Sebaſtiani Eccleſia viſitari poſſit, cum ſeptẽ, aut nouem Eccleſiæ de more viſitantur: Dominica ſecunda, Cappella celebratur in Eccleſia S. Pauli: Tertia, in Eccleſia S. Laurentij extra muros: Quarta, in Eccleſia S. Crucis in Hieruſalem: Quinta, in Eccleſia S. Mariæ Maioris: Dominica Palmarum in Baſilica S. Petri. Feriæ quartæ, quintæ, & ſextæ Maioris hebdomadæ Matutina, necnon Feriæ quintæ, & ſextæ, ac Sabbati ſancti in Cappella Palatina celebrãtur. Dominica Paſchatis, in Baſilica S. Ioannis in Laterano, vbi Populo ſollemniter a ſummo Põtifice benedictio datur. Die ſecũda & tertia Paſchatis in Cappella Palatina Miſſa celebratur. Sabbato itẽ in albis, in quo cuiuſcũque Põtificatus anno primo, deinde ſingulo quoque ſeptẽnio Agnus Dei cõſecrãtur, ac diſtribuũtur.

DE CAPPELLIS POST PASCHA IN FESTIS MOBILIBVS.

IN ASCENSIONE Domini, quo etiam die Romanus Pontifex populo ſollemniter benedicit, & in die Pẽtecoſtes, atque in die omnium Sanctorũ Pontificiæ Cappellæ celebrantur in Baſilica S. Petri. Cõmemoratio autẽ

omnium

omnium fideliũ defunctorũ celebratur in Cappella Palatina: In die item Festo sacratissimi Corporis Christi in Cappella Palatina Missa celebratur, fitq. processio Pontificalis.

DE CAPPELLIS FESTORVM IMMOBILIVM.

IN ASSVMPTIONE Beatæ Mariæ Virginis ad sanctam Mariã Maiorem, de more: vbi dotes pro maritandis puellis ex instituto Sixti V. distribuuntur. In eiusdem Natiuitate ad sanctam Mariam de Populo. In Inuentione sanctæ Crucis ad sanctã Crucem in Hierusalem. In Natali sancti Petri, in Basilica Vaticana eiusdem. In Conuersione sancti Pauli, in eiusdem Basilica. In Natali sancti Ioannis Baptistæ in Basilica Lateranensi. In die Festo sancti Laurentij Martyris in eiusdem Basilica extra muros. In Annunciatione B. Virginis in Ecclesia sanctæ Mariæ supra Mineruã, vbi etiã dotes pro maritandis puellis de more distribuuntur.

Ceteris festis, sollemnibusq. diebus diuina officia in Cappella Palatij Apostolici de more celebrantur. Hæc de Pontificijs Cappellis: nunc reliquum est, vt occidentalium Conciliorum, quæ in Cubiculis Bibliothecæ maiori annexis depicta cernuntur, declarationem aggrediamur.

DE CONCILIIS OCCIDENTALIBVS

in Bibliotheca Vaticana depictis:

De Concilio Generali Lateranensi primo.

S. Anton. par. 2. tit. 17. §. 10.

CONCILIIS Orientalibus octo ad Bibliothecæ Vaticanæ dextram per Pictores repræsentatis, & qua fieri potuit, breuitate ac facilitate declaratis, ita vero, vt per pictoriam artem inibi repræsentata, atque alia, etiam absentes percipere queant, nunc reliquum est, vt Concilia totidem Occidentalia in alijs Cameris Bibliothecæ maiori

maiori annexis depicta explicentur. Vt igitur a dextra exordiamur parte, Synodorum ordine id postulante, Concilium Lateranense Generale primum se se offert declarandum circa annum Domini 1159. celebratum, cui præsens adfuit Alexander huius nominis III. qui olim Federici Imperatoris iram & impetum fugiens abdidit se Venetias, quem deinde cognitum, & a Senatu perhonorifice susceptum Othone Imperatoris filio nauali prælio a Venetis victo, captoq. Federicus supplex adorauit, & ad eius pedes prouolutus excõmunicationis absolutionem obtinuit, obedientiam pollicitus, cum prius fuerit eum persequutus, & quattuor schismaticorum Pontificum fouerit seditiones, quibus Romana Ecclesia mirum in modum fuit perturbata, & afflicta, Guelphorum, & Gibellinorum sectarum tempestate.

Generat. 11. Blon. l. 5. dec. 2. & Plat.

Genebr. & Onuphr. et Plat.

Hoc in Concilio, quod post quattuor schismaticos Põtifices ex hac luce sublatos, celebratũ esse credendũ est, Lex salutaris, vt ait Genebrardus, de duabus suffragiorũ tertijs Cardinaliũ sancita fuit, ne tempus in posterũ huius generis schisma de summo Pontifice eligendo suboriri posset. Præsedit autem in hac Synodo summus ipse Pontifex Alexander, vt videre est ad dexteram Concilij partem, trecentiq. Episcopi tam Orientales, quàm Occidentales interfuerunt pro moribus tam laicorum, quàm ecclesiasticorum reformandis, necnon Vualdensibus, & Catharis damnandis, torneamentisq. prohibendis, vt ad dextrum Concilij angulum cernere licet, vbi mirus huius generis ludi apparatus cernitur, viro edictum manu gestante, torneamentiq. ducem alloquente. Ex hac parte Palatium Lateranense, ex altera vero Roma, Tyberinumq. flumen repræsentantur. Hæretici vero, qui hoc in Concilio damnati fuerunt, seu pauperes Lugdunenses, Vualdenses dicti sunt a quodam diuite Vualdone Lugdunensi, qui opibus relictis, pauperibusq. erogatis, Euangelicam paupertatem simulans, multosq. sub huiusmodi velamine impios errores adumbrans quosdam libros vulgari maternaq. lingua, cum idiota esset, sanctorum dictis, ac testimonijs extortis sibi conscribi curauit: suoq. inflatus spiritu munus Apostolicũ prædicando vsurpauit. Cathari autem dicti sunt quasi puri propter munditiam, & puritatem, quam arrogantissime, & falso

Genebr. libro 4. anno Christi 1178.

quidem ostentabant, dicentes se sine peccato esse contra illud Ioannis: Si dixerimus quòd peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Hinc omittebant illud orationis Dominicæ: *Dimitte nobis debita nostra.* Hosce hæreticos S. P. Augustinus in Manichæos, in Macarios, & in Catharistas distinguit. Inscriptio autem ad vniuersam huius Concilij picturã pertinens in hanc legitur verborũ formã:

Ioan. 1.

Augusti. li. de hær. c. 46. to. 6.

Alexandro III. Pont. Federico I. Imp.
Vualdenses & Cathari hæretici damnantur,
Laicorum & Clericorum mores
ad veterem disciplinam restituuntur.
Torneamenta vetantur.

Torneamenta hoc in libro intelligũtur exercitia illa armorum vsum repræsentantia, vnde, vt plurimum, cædes, vel grauia vulnera reportantur: quæ si pro viribus tantum humanis experiendis, vel pro armorum vsu addiscendo fierent, ita vero, vt vitæ corporis, animæq. periculum eis non inesset, licita forent, & ab Ecclesia prohibita non fuissent, cuiusmodi sunt hastiludia, ludus Troianus, siue cannarum vel virgarum, quibus equites tecti clypeis ludere solent, & cetera id genus alia, quæ adhibito moderamine, quo cædes, & alia discrimina cauentur, illicita non existimantur, sed potius permittuntur. Hinc pugnans in torneamento illicito, reus homicidij, & irregularis iudicatur, si quis in eo etiam fortuito inter pugnantes vel extra pugnantium cœtum occidatur. interfectus autem inter pugnantes, nec non ille, qui etiam non pugnandi causa accessit, sepultura Ecclesiæ priuatus iudicatur. Hinc mirum non est, si prima huius generis torneamẽta illicita vetentur, cum sine animæ discrimine exerceri non queant. Hæc de Concilio Lateranensi Generali primo, eiusq. Inscriptione.

Sext. decretal. Extrauag. titu. 9. cap. vnico.

DE

DE CONCILIO II. LATERANENSI OECVMENICO,

& duodecimo Generali, omniumq. Conciliorum celeberrimo.

CONCILIVM hoc Oecumenicum XII. & Lateranense II. circa annum Domini 1215. celebratum, omnium, quæ vmquam fuerint in vniuersa Europa, vel Ecclesia, extitit celeberrimum. Nam præter Romanum Pontificem, Innocentium huius nominis III. qui Concilio præfuit, ex quattuor orbis terrarum nobilissimis Patriarchis duo hac in Synodo interfuerunt, Constantinopolitanus scilicet, & Hierosolymitanus: Antiochensis enim excusatione morbi legitima, sacerdotes legatos & sanctos misit: Alexandrinus autem ab Aegyptijs ire vetitus ex suis misit Oratores. Archiepiscopi tum Græci, tum Latini septuaginta: Episcopi quadringēti, Abbates duodecim, sacrorū Cœnobiorum primores octingenti consedere. Fuerunt denique in vniuersum Patres 1285. vel 1300. vt placet Antonino Archiepiscopo Florentino, qui mille & tercentum Episcopos huic Synodo interfuisse ait, Episcopos pro Prælatis, iureq. suffragij ferendi in Concilio insignitos vsurpans. Græci item & Romani Imperij Legati, Regumq. Franciæ, Hispaniæ, Angliæ, Hierusalem, & Cypri oratores interfuere.

Sanctus Ant. par. 3. tit. 19. cap. 1. §. 6. Aemil. lib. 5. Blon. lib. 6. dec. 2. in fine. Plat. in uita Innoc. Sur. to. 3. Concil. Genebr. libro 3. anno Christi 1215.

Hoc in Concilio damnatus fuit libellus, quem edidit Abbas Ioachim contra Petrum Lombardum, Magistrum sententiarum de vnitate essentiæ, siue de essentia sanctissimæ Trinitatis. Magister enim in libro primo sententiarum dixit: Quædam summa res est, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & illa non est generans, nec genita, nec procedens. Hæc Magister. Ex quibus verbis, Abbas Ioachim huiusmodi doctrinam haud recte percipiens, quaternitatem colligebat: & quartam in diuinis rem adstruebat, huiusq. generis errorem & notam Magistro impingebat. Hinc damnata Ioachim doctrina, super quam dictū errorem Magistro Sententiarum

Mag. sent. lib. 1. Dist. 5.

falſo adſcriptum fundabat, approbata eſt hæc Magiſtri doctrina, hunc ſcilicet in modum: Quædam ſumma res eſt, incomprehenſibilis quidem & ineffabilis, quæ veraciter eſt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, tres ſimul perſonæ, quarum quælibet eſt illa ſumma res nō generans, non genita, nec procedens: ſed Pater eſt qui generat: Filius qui gignitur: Spiritus ſanctus qui procedit: diſtinctiones enim ſunt in perſonis, & vnitas in eſſentia, vel in ſubſtantia, & in natura. Alius namque eſt Pater, alius Filius, alius Spiritus ſanctus quantum ad diſtinctionem perſonarum, non tamen aliud: ſed in eſſentia, & natura vniuerſa Trinitas omnino idem: teſq. perſonæ illæ diuinæ conſubſtantiales dicuntur, & ſunt.

De ſumma Trin. cap. Firmiter.

Hoc itē in Concilio de confeſſione auriculari ſingulo quoque anno facienda, & Euchariſtia in Paſchate recipiēda, deq. cōſecrationis verbis ſanctiones fuerūt acclamatæ, & promulgatæ: bellumq. ſacrum, quod Cruciatam appellamus, de Hieroſolyma recuperanda decretum fuit, cruce ſignatis inſtitutis. Hinc ſummus Pontifex Innocentius in ſubſellio pontificio aſſidens duos viros ad eius pedes prouolutos cruce ſignatorum duces inſtituere, Cōcilio vniuerſo ſpectante, conſpicitur. Huius Concilij Inſcriptio in hanc legitur verborū formā:

Innocentio III. Pont. Federico II. Imp. Abbatis Ioachim errores damnantur. Bellum ſacrum de Hieroſolyma recuperanda decernitur. Cruceſignati inſtituuntur.

Breu. die 4. Octob.

Ad læuam huius Concilij partem ſanctus Franciſcus Eccleſiam Lateranenſem humeris ſuſtinere cernitur. Hic enim Romam venit, vt ſui ordinis regulam ab Apoſtolica ſede confirmandam curaret, ſed ab Innocentio III. reiectus eſt. Hunc autem idem Innocentius, cum in ſomnis poſtea iſdem Franciſcus, quem repulerat, collabentem Lateranenſem Baſilicam ſuis humeris ſuſtinere ſibi viſus eſſet, conquiſitum accerſiri iuſſit, benigneq. accipiens, omnem eius inſtitutorum rationem confirmauit. Quare huius generis hiſtoria tam inſignis ad Baſilicam Lateranenſem, in qua Synodus

dus ipsa celebrata fuit, & ad eundem Pontificem pertinens hoc in loco repræsentatur, vt Inscriptio, quæ infra legitur aperte docet hunc in modum:

Innocentio III. Pontifici per quietem S. Franciscus Ecclesiam Lateranensem humeris sustinere visus est.

Ad eiusdem Concilij dextram sanctus Dominicus flagellum manu gestans conspicitur. Hic enim sanctus, quamuis sui ordinis confirmationem ab Innocentio III. in Concilio Lateranēsi, ad quod cum Episcopo Tholosano iuerat, non acceperit, sed eiusdem Pontificis hortatu ad suos pro regula sibi deligenda remearit, & ab Honorio III. Sancti Augustini Regula suscepta, ordinis Prædicatorum confirmationem impetrarit, hoc tamen in loco repræsentatur, propterea quòd eius consilio, & opera Simon ille Illustrissimus, & Christianissimus Comes a monte Forti pugnam contra Albigenses suscepit: quo in prælio centum millia hæreticorum ab octo millibus Catholicis fusa, & interfecta fuisse perhibentur: ex quibus, cum multi capti essent, centum & octoginta fuerunt concremati hæresim abiurare renuentes. In huiusmodi hæreticæ prauitatis extirpatione, & in prædicationis officio, a quo prædicatorij ordinis nomen desumptum est, sanctus Dominicus annos circiter decem ijs in partibus adlaborauit. Inscriptio dictam contra Albigenses pugnam indicans, in hanc verborum legitur formam:

S. Dominico suadente contra Albigenses hæreticos Simon Comes Montiforten. pugnam suscipit, egregieq. conficit.

Et quoniam Innocentij III. virtutem & doctrinam Beatorum Virorum, Francisci videlicet, ac Dominici sanctitas non parum adiuuit, hinc iure quidem vnus & item alter hoc in Concilio tamquam Ecclesiæ Catholicæ propugnacula, & fulcimenta repræsentantur.

DE CONCILIO LVGDVNENSI PRIMO, ET GENERALI XIII.

To.3.Côc. Anton. 3. par. ti.19. cap.5.§.1. & 2. Platina I vita Innoc.4. Genebr. li. 4.Chron. Aemil.lib. 7. Vinc. lib. 32. Spe. hist.

VGDVNENSE primum Concilium, & Generale XIII. Lugduni, Ciuitate celeberrima, totiusq. Galliæ celticæ olim emporio, in colle supra confluentem Rhodani, & Araris imminente: nunc vero in plano sita, magna sui parte Rhodano & Arari fluminibus inclusa, circa annum Domini 1245. missis per orbem terrarum nuncijs, celebratum fuit sub Innocentio IIII. primo Anagniæ Pontifice, qui præsens adfuit Concilio, in quo Federicum II. Imperatorem, qui pacem inter Ecclesiam, & Imperium initam non semel violauit, Cardinalesq. sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ceterosq. Prælatos & Clericos ad Concilium proficiscentes carceri mancipauit, regnumq. Siciliæ, beati Petri patrimonium in scelestissimam, ac tyrannicam seruitutem redegit, hæresisq. vehementi suspicione laborauit, Federicum, inquam, rogatum prius & admonitum per Cardinales Legatos, deinde ad Concilium per nuncios accersitum, eoq. proficisci renuentem, excommunicatum, omniq. honore ac dignitate priuatum adiudicauit, adiudicatumq. promulgauit, & Ecclesiæ hostem declarauit, atque ad electores Imperij de nouo eligendo Imperatore scripsit.

Ex Vinc. lib. 30. c. 143. et Anton. 3. par. vbi supra.

Hoc in Concilio interfuerunt omnes sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, alijq. prælati, necnon Ludouicus Rex Francorum offerens sese, suumq. regnum in Ecclesiæ, ac summi Pontificis defensionem, vt ad læuam huius Concilij videre est. Ad dexteram vero Innocentius IIII. subsellio pontificio insidens pileo rubro Cardinales decorare cernitur: nam ad illam vsque diem huius generis galerum gestare amplissimus ille Senatus non consueuit. Quæ res vsum tandem obtinuit, & iure quidem, non solum vt maior illustrissimo illi ordini accederet maiestas, sicut res ipsa postulat, sed vt huiusmodi argumento admoneantur Cardinales oportere pro

Christiana

Christiana religione se semper paratos esse discrimini, & sanguinem effundere, si opus foret. Cardinales enim sunt Consiliarij summi Pontificis, Templi Dei bases, clarissima Ecclesiæ lumina, & columina, veriq. cardines figurati in ijs Sacræ scripturæ verbis: Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. Quam sententiam Ostiensis ille Doctor egregius ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales perpulchre transtulit dicens: Sicut ostium regitur cardine, ita & Ecclesia Romana consilio regitur Cardinalium: quia etiam per septuaginta illos viros senes, populi magistros, eiusq. onus secum sustentantes, & per illos Sacerdotes Leuitici generis consiliarios figurati sunt. Hi autem in primitiua Ecclesia ad pium ministerium instituti nonnumquã presbyteri, quandoque vero in quacumque Ecclesia principales Sacerdotes, seu Episcopi dicebãtur Cardinales, idest principales: vt apud Gregorium Magnum videre licet: qui primates Ecclesiæ cuiuscumque etiam Episcopos frequenter Sacerdotes Cardinales appellat, quibus instar septuaginta illorum senum onus populi in veteri testamento sustentantium, ad Leuitici generis Sacerdotum, animarum cura, spe retributionis futuræ, committebatur. Quod autem principio prorsus oneri fuit, summo tandem, nec immerito quidem, & oneri atque honori etiam esse cœpit, quando scilicet illi in administranda Republica Christiana Pontifici semper præsto adesse cœperunt, atque ita vt inter contẽtiones Imperatorum, ac populi Romani de Pontifice creando nõ semel subortas, auctoritatem, & prærogatiuam ipsius Pontificis eligendi sibi iure compararint. Hinc ijs paulatim non solum potestas, sed decus etiam & ornamentum, quod ad habitum pertinet, paulatim accessit, præsertim vero vbi primum ab Innocentio IIII. sancitum fuit, vt equo deinceps insidentes rubro vterentur galero: postea vero a Paulo II. Veneto veste coccinea, cucullo insigni, hoc est, Lacerna, quam sic veteres appellant, donati fuerunt, eousque huius generis habitum non habentes. Vnde Cardinalis nomen ita celebre paulatim redditum fuit, ita denique hic ordo supremus, tantoq. incremento auctus euasit, vt solus sit vniuersæ Reipublicæ Christianæ Senatus.

1. Reg. 2. *Num. 11.* *Deut.* *Greg. li. 1. Epist. epist. 79. & epi. 81. & lib. 2. epist. 25. Et Can. 7. q. 1. Pastoralis.* *Anno Christi 1245. vel 50.*

Hæc de Pileo rubro, & purpurea veste, quibus Cardinales non

non immerito decorati sunt, vt in hoc Concilio videre est: in quo etiam de recuperanda Terra sancta sancitum fuit, Sancto Ludouico Francorum Rege, quintæ expeditionis Duce creato, qui cruce signatus, et in Asiam cum exercitu profectus, quinto post anno in Galliam remeauit.

Genebr. li. 4. Chron. anno Christi 1245.

Nec silentio prætereundum esse censeo, Innocentium IIII. inter alia et permulta quidem a se gesta, immortalitateq. dignissima, nuncios ex ordine Prædicatorum ad Tartaros misisse pro ijs ad fidem conuertendis. Hic etiam Pontifex Petrum Martyrem ex eodem ordine sanctorum cathalogo adscripsit, compluresq. Cardinales, viros sane egregios, creauit, præsertim vero Hugonem, ordinis itē Prædicatorum, primū Cardinalem, virū omni probitate ornatum, ac doctissimum, qui vniuersam scripturam sacram quadruplici sensu explanauit, et in Psalmos luculentissimum edidit commentarium, Bibliorumq. indicem, quem Concordantias vocant, laboriosissimum sane, et immensi tædij, ac temporis opus, sacrarumq. litterarum studiosis magnopere necessarium, primus excogitasse, excogitatumq. promulgasse, perhibetur: qui etiam in Germaniam ad Imperij electores legatus missus est pro nouo eligendo Imperatore, Federico II. dignitate imperatoria priuato, et huic Concilio Lugdunensi primo interfuisse creditur. Summus autem Pontifex Innocentius multis rebus gestis clarus Perusij ex hac luce decessit. Inscriptio, quæ huius Concilij res præcipuas exponit, in hanc legitur verborum formam:

Vinc. Spe. hist. lib. 31. cap. 2. Anton. 3. par. ti. 19. c. 1. §. 1.

Anton. 3. par. vbi supra. et Sixt. sen. lib. 4. Bibl.

Innocentio IIII. Pont. Max. Imp. Federicus II. hostis Ecclesiæ declaratur, imperioq. priuatur.
De Terræ sanctæ recuperatione constituitur:
Hierosolymitanæ expeditionis Dux Ludouicus Francorum Rex designatur:
Galero rubro, & purpura Cardinales donantur.

DE

DE CONCILIO LVGDVNENSI SECVNDO, ET GENERALI XIIII.

ONCILIVM Lugdunense II. & Generale XIIII. celebratum fuit Lugduni circa annum Domini 1272. Episcoporum 500. Abbatum 60. aliorumq. minorum Prælatorum, ac Sacerdotum fere mille, præside Romano Pontifice Gregorio X. Placentino, qui fuit creatus Pontifex, dum in Syria legationis munere fungebatur, et Viterbij coronatus. Hic Conclaue, et eundem fere in eligendo Pontifice modum, qui nunc obseruatur, et alia ad Conclaue pertinentia decreuit: nam ad illud vsque tempus Cardinales in Conclaui haudquaquam recludebantur, sed summo mane singulis diebus, si Romæ erant, in Laterano: vel in Basilica sancti Petri, aut alibi, prout occasio se se offerebat; si autem extra Vrbem, in Ecclesia Cathedrali illius loci, in quo morabantur, vna conueniebant, non secus atque hac tempestate fieri solet, dum congregatio habenda est.

S. Ant. 3. par. ti. 20. cap. 2.

Onuphr. Panu. & Petr. Maturus in Chron.

S. Ant. 3. par. ti. 20. cap. 2.

Concilium hoc pro Terra sancta recuperanda coactum fuit, necnon contra Græcos de processione Spiritus sancti a Filio: declaratum enim, definitumq. fuit, Spiritum sanctum ab æterno a Patre, et Filio, nō tamquam ex duobus principijs, sed tamquam ex vno principio: non duabus spirationibus, sed vnica spiratione procedere: damnatiq. sunt sub anathematis vinculo, qui aliter senserint, seu aliter asserere ausi fuerint. Hinc in ipso Concilio Articulus de processione Spiritus sancti a Patre, et Filio, dum sollemnis fiebat lustratio, Latine, atque Græce decantatus est. Quare ad dexteram huius Concilij per Pictorem repræsentati verba hæc Latinis figuris, notisq. musicis conscripta leguntur:

In 6. Decretal. de sum. Trin. & fide Cathol. lib. 1. tit. 1.

Qui a Patre, Filioq. procedit.

Ad læuam autem verba hæc Græca idem sonantia notis item musicis insignita leguntur in hanc verborum formam:

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΕΚΠΟΡΕΥΕΤΑΙ.

Id eousque, & ad hanc vsque diem professa prædicauit, & docuit sacrosancta Romana Ecclesia, mater omniũ fidelium, & magistra. Hoc item habet orthodoxorum patrum atque doctorum tum Latinorum, tum etiam Græcorum incommutabilis, ac vera sentẽtia sicut in eodem Concilio definitũ fuit. Sunt qui velint Græcorum Imperatorem, Michaelem Paleologum, & Tartarorum Regem huic Concilio interfuisse, sicut pictura ipsa monet: Imperatorisq. auctoritate vnionem, siue concordiam vtriusque Ecclesiæ, nonnullis tamen repugnantibus Græcis, initam fuisse affirmant. Huius generis vnionem siue concordiam per pictores repręsentatam ad dexteram huius Concilij partem videre est: vbi duæ mulieres se inuicem salutantes cernuntur, indumentis Ecclesiasticis indutæ: quarum vna Ecclesiam Latinam, altera vero Gręcã satis clare demonstrant, si vtriusque indumenta recte conspiciantur. Inscriptio vero hanc historiam declarans hunc in modum legitur:

Ex Geneb. libro 4. 1272. Guil.Nãg. Nicephor. Greg. lib. 5. To.3.Concil. & Blon. dec. 2.lib.8. Et Trith. in Chron. Monast. Hirs.

Gregorio X. Pont. Græci ad sanctæ Ecclesiæ Romanæ vnionem redeunt.

Niceph. Greg. li. 5.

Hinc Michael Paleologus Imperator, vt ait Nicephorus, Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ fidem ac ritus recipere renuentes varijs mulctauit modis, bonorũ videlicet publicationibus, relegationibus, carceribus, excæcationibus, flagris, mutilationibus, et id genus alijs pœnis. Quare Becus, Patriarcha Constantinopolitanus excellentis plane ingenij, ac doctrinæ vir, Imperatoris edicto de processione Spiritus sancti non obtemperans, seu potius aduersans, in teterrimos carceres, vt idem Nicephorus ait, coniectus fuit: at deinceps resipiscens, mutata sententia, pristinæ dignitati restitutus, ab intimis Imperatoris consilijs efficitur, atque ita, vt sine eius consilio nil penitus gereretur.

Genebr. li. 4. Chron. 1272. Ibidem.

Non

Non desunt tamen qui affirment, non Imperatorem, sed eius Legatos huic Synodo interfuisse: quæ quidem sententia verior existimatur, vt aperte colligitur ex Epistola eiusdem Gregorij X. ad eundem Imperatorem eiusq. Filium missa, in qua eis de vnione ab ipsis Legatis inita gratulatur.

Ex act. Concil. Et ex Registro. Ex Guill. Nang. Et Nicephor. Greg. li. 5. Et Geneb. lib. 4. Chroni. 1272.

Ad eandem Concilij dextram Sanctum Bonauenturam Cardinalem ex ordine Minorum Cathedræ insidentem, necnon eiusdem instituti Fratres ad inferiorem partem assidentes, & cum Græcis de processione Spiritus sancti disputantes videre est. Inscriptio ad hanc historiam pertinens, hæc est:

In hoc Concilio S. Bonauentura egregia virtutum officia Ecclesiæ Dei præstitit.

Sanctus item Thomas Doctor angelicus Neapoli degens ad hoc Concilium a Gregorio X. fuit accersitus: sed in itinere faciundo aduersa valetudine impeditus in Monasterio Fossæ nouæ ordinis Cisterciensis, non procul a Terracina, & prope Pipernum castrum, ad duo milliaria, permansit, vbi Cantica canticorum explanauit, ac tandem inibi ex hac luce decessit.

S. Ant. 3. par. ti. 20. cap. 2. & Breu. Roman. die 7. Martij.

Huic etiam concilio inter alios viros insignes præsens adfuit Frater Hieronymus Minorita Asculanus, qui fuit Nicolaus Papa huius nominis IIII. Hic Regem Tartarorum baptizandum ad Concilium duxit, vt videre licet ad huius Concilij læuam, vbi Rex ipse sollemni, & Ecclesiastica pompa baptismum suscipere cernitur, sicut Inscriptio docet, quæ hunc in modum legitur:

Rex Tartarorum sollemniter baptizatur.

Sunt tamen qui dicant non Tartarorum Regem, sed eius Nuncios huic Synodo interfuisse: quorum vnũ a Petro Ostiensi Episcopo sollemni pompa baptizatum esse affirmant.

Ex Actis Concil.

Hoc item in Concilio cernere est Gregorium X. subsellio Pontificio insidentem, & Regem Tartarorum humi prouolutum, summiq. Pontificis pedes exosculantem, quem prope

Frater Hieronymus, de quo ſermonem habuimus, adſtare cernitur, ipſumq. Regem eo duxiſſe repræſentatur. Inſcriptio, quæ infra eſt, in hanc legitur verborum formam:

Tartarorum Rex a Fratre Hieronymo ordinis Minorum ad Concilium perducitur.

Nec a re noſtra alienum fore hoc loco duximus, ſiqua de Fratre Hieronymo, quem hac in Inſcriptione videmus nominatum, dicamus. Vt autem quod pollicemur, tum exactius tum breuius prçſtare poſſimus, Epitaphium luculentum, quod in eius ſepulchro ſtatuis marmoreis inſignito inciſum legitur, hic apponendum cenſui: hac enim Inſcriptione, & eiuſdem Fratris Hieronymi laudes, & Sixti V. qui monumentum ipſum nobiliſſimum in Eccleſia S. Mariæ Maioris ædificandum curauit, animi ingenuitatem amplectemur. Epitaphium in hanc legitur verborum formam:

NICOLAVS IIII. Ordinem Minorum profeſſus, Philoſophus, & Theologus egregius Conſtantinopolim a GREGORIO X. miſſus, Græcos ad R. E. communionem, Tartaros ad fidem reduxit. Poſt S. Bonauenturam Generalis, ſanctitate, & doctrina Ord. propagauit. NICOLAI III. nuncius inter Francorum, & Caſtellæ Reges pacem conciliauit. Sanctæ Potentianæ Cardinalis, Legatus HONORII IV. in Galliam, Senatoriam P. R. dignitatem ſedi Apoſtolicæ reſtituit. Factus Pontifex Remp. ſublatis diſcordijs compoſuit, Chriſtianos Principes ſacro fœdere iunxit, Ptolemaidem copijs adiuuit. Flaminiam in Pontificis iterum ditionem redegit. Publicum in monte Peſſulano Gymnaſium reſtituit. Probos, & eruditos in cognatorum loco tantum habuit. Lateranen. & hanc Baſilicam ſtructuris, & opibus auxit. Tandem Iuſtitia, & Religione orbem terræ moderatus magnæ ſanctitatis opinione obijt prid. Non. Aprilis. M. C C. XCII. Pontificatus ſui Anno V.

DE

DE CONCILIO VIENNENSI XV. GENERALI.

IENNENSE Concilium Generale XV. Viennæ, quæ est Austriæ Metropolis, Vrbs inclyta, omniumq. Vrbium, quas Danubius sustinet, & ædium magnificentia, & rerum copia clarissima, celebratũ fuit circa ann. Dom. 1311. sub Alberto I. Imperatore, & sub Clemente huius nominis V. Hic natione Vasco, dum erat Archiepiscopus Burdegalensis (nam Cardinalis, Burdegalæ degebat) summus Pontifex absens creatus Perusiæ, & Lugduni a Cardinalibus coronatus, Rege Galliæ, Rege Angliæ, ac Rege Tarraconensi, vel Aragoniæ præsentibus, sedem Pontificiam ab Vrbe Roma, Auenionem circa ann. humanæ salutis 1305. transtulit: sed eam Gregorius XI. post ann. 70. Romam anno Dom. 1376. reduxit.

Ex Plin. lib. 3. cap. 24. S. Ant. 3. par. ti. 21. cap. 1. Prateolus Plat. & Palm. to. 3. conc. Ex Geneb. lib. 4. Chronic. 1311.

Sunt qui velint huic Concilio interfuisse Philippum IV. cognomento pulchrum Francorum Regem, eiusq. filium primogenitum, Ludouicum scilicet Hutinium dictum Nauarræ tunc Regem, & Philippi fratrem Karolum Valois comitem, vt ex vita Clementis V. manuscripta constat.

Huic Concilio summus præsedit Pontifex: præsentes autem adfuerunt duo Patriarchæ, Alexandrinus scilicet, & Antiochenus, Episcopi 300. alijq. Patres permulti contra Saracenos pro Terra sancta recuperanda, necnon contra Templarios hæreticos, quibus condemnatis, eorum instituti redditus in alias sacrorum ordinum familias fuerunt distributi: & quasi dato a summo Pontifice signo e Concilio Viennensi ob nefanda quædam scelera, prauasq. opiniones ad Religionem pertinentes, vniuersus eorum ordo deletus fuit. Rex Armeniæ Regno renunciat, & in Ordinem sancti Francisci sese abdidit.

S. Anton. vbi supra. Onuphr. & Blon. dec. 3. lib. 9. Trithemius. Ex Geneb. li. 4. Chronic. 1311.

Hoc in Concilio Festum Sacramenti corporis Christi ab Vrbano IIII. institutum, cuius officium cum hymno & prosa S. Thomas edidit, & ab eodem Vrbano in præmium, colum-

Polid. Virgil. lib. 6. cap. 8.

columnam argenteam accepit, confirmatum fuit, lustratioq. ipsa, qua corpus Christi sanctissimum in ferculum Feria V. post Octauam Pentecostes ferri solet, centum fere post annis Papiæ initium sumpsit, & in hoc item Concilio fuisse instituta, atque inde ad reliquas Occidentis partes manasse perhibetur.

Platem-bus, & Ge-nebr. vbi supra.

Eodem in Concilio Clericorum mores reformati sunt, decretumq. fuit, vt honestis donarentur stipendijs qui in primarijs Europæ Academijs, Hebraicam, Chaldaicam, Græcam, & Arabicam linguam publice profitentes docerent, vt fides catholica apud omnes Nationes propagaretur. Constitutiones item, quæ Clementinæ a Clemente ipso Pontifice editæ, & ab eiusdem Pontificis nomine dictæ, approbatæ fuerunt, sicut innuere videntur quattuor illi Viri, qui libros manu gestantes in terram prouoluti, pontificiamq. benedictionem postulantes hoc in Concilio repræsentati cernuntur. Quæ quidem fere omnia Inscriptiones, quæ infra leguntur, hisce verbis comprehendunt:

Clemente V. Pontifice Clementinarum decretalium constitutionum Codex promulgatur.

Processio sollemnitatis corporis Domini instituitur.

Hebraicæ, Chaldaicæ, Arabicæ, & Græcæ linguarum studium propagandæ fidei ergo in nobilissimis quattuor Europæ Academijs instituitur.

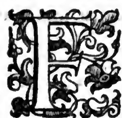
Hac in Camera præter quattuor Concilia penicillo inibi repræsentata, Palatium Lateranense nouum & vetus depicta cernuntur: quorum alterum ad læuam, alterum ad dexteram videre est. De his in Emblemate 6. sermonem habuimus. Nunc reliquum est, vt ad alia Concilia, quæ in altera camera repræsentantur, accedamus.

Pag. 17.

DE

DE CONCILIO FLORENTINO XVIII. GENERALI,

Quod Græci octauam Synodum vocant.

FLORENTINVM Concilium Generale XVIII. celebratum est primùm Ferrariæ, quæ est Ciuitas admodum nobilis a Pado flumine in Italia circumpadana dicta. Attamen inibi inchoatum, propter ingruentem pestem absolui non potuit: hinc ab Eugenio IIII. translatum est Florentiam, Ciuitatem in Hetruria clarissimam, quæ olim Fluentia, quòd ad Arni fluenta extructa sit, dicta: & Fluentini illic Populi, Catoni & Plinio, qui nunc Florentini nomine magis auspicato vocantur, vt Politianus in quadā scribit epistola, nuncupabātur. Nunc autē Florentia dicitur, & vere Florētissima vocitari potest, non solū ob mercaturæ, militiæq. peritiam, variarumq. disciplinarū cognitionem, ingeniorumq. nobilitatem, atque ædificiorum pręstantiam, verum etiam ob miram Ferdinandi Medicei magni Ducis magnanimitatem, qua tota Hetruria & Florētia præsertim exultat, & gloriatur: de qua nunc illud paronomisticum non immerito dici valet:

Florida florenti floret Florentia flore.

Florentinum igitur Concilium Ferrariæ inchoatum, Florentiæ absolutum est, cui Eugenius IIII. præsedit anno Domini 1438. sub Sigismundo Imperatore, præsentibus Iosepho Constantinopolitano Patriarcha, qui Florentiæ obijt, & Ioanne Paleologo Orientis Imperatore, necnō Cardinalibus, multisq. Episcopis tum Græcis, tum Latinis, Abbatibus, Monachis, & Crucesignatis. *Genebr. li. 4. Chron. 1438. Et Platin.*

Hoc in Concilio primùm inter Græcos, & Latinos disputatum fuit de processione Spiritus sancti, definitumq. fuit, explicationem verborum illam, *Filioq. procedit*, veritatis declarandæ causa in Concilio Lugdunensi II. vrgente necessitate, & rationabiliter quidem in Symbolo fuisse appositam. Secundo de igne Purgatorij. Tertio de Papæ primatu. Quarto de Christi corpore in azymo, siue fermentato veraciter confi-

conficiendo: sacerdotesq. in altero ipsum Domini corpus conficere debere, vnumquemque scilicet iuxta suæ Ecclesiæ siue Occidentalis, siue Orientalis consuetudinem. Quinto de panis transubstantiatione in Eucharistiæ sacramento. Græca tandem Ecclesia cum Romana conuenit: Armeniq. & Indi sacramentum Confirmationis recipientes vnitatem fidei reintegrarunt, vt Inscriptio, quæ infra legitur, in hanc verborum formulam docet;

Geneb. lib. 4. Chron. 1438. Et Pratteol.

Eugenio IIII. Pontifice, Græci, Armeni, Aethyopes ad fidei vnitatem redeunt.

Sed quoniam Bessarion Trapezuntius, Archiepiscopus Nicænus, & Isidorus Archiepiscopus Thessalonicensis, doctissimi Græcorũ in Latinis perinde ac Græcis litteris hoc in Concilio concordiæ Ecclesiæ vtriusque fuerunt Auctores, in Cardinalium collegium cooptati sunt.

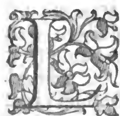
Sess. 10. Ferr. 10.3.

Hoc in Concilio sanctorum Thomæ Aquinatis, & Bonauenturæ doctrina non semel citatur, & laudatur.

Nec silentio prætereundum censeo quod Iosepho Constantinopolitano Patriarchæ accidit. Hic enim, dum vltima sessio agebatur, post cœnam in penetrale domus scribendi causa sese recipiens, tremore, atque animi languore affectus subita morte occubuit. Quo in transitu pro suæ fidei catholicæ testimonio reliquit chirographum, in quo Pontificem Romanum, tamquam verum Iesu Christi Vicarium, & sancti Petri successorem in vniuerso orbe tenere primatum, animarumq. Purgatorium esse confessus est: quæ omnia ad illud vsque tempus fuerat inficiatus. Hinc vnus ad læuam, alter vero ad dextram Concilij cernuntur in suggesto: quorum alter Concilij decreta, alter vero Confessionem Iosephi Archiepiscopi Constantinopolitani de igne Purgatorij, deq. primatu Petri scriptis mandatam promulgare repræsentantur.

DE

DE CONCILIO XIX. OECVMENICO, ET LATERANENSI III.

ATERANENSE III. Generale & XIX. Oecumenicum contra Cōcilium Pisanum a Maximiliano I. Imperatore, & Ludouico Rege, & a quibusdam Cardinalibus contra Iulium II. Papam coactū, ab eodem Iulio indictum fuit, & non solum contra dictum Conciliabolum, sed etiam contra Turcas, & pro Ecclesiæ reformatione, nec non pro pace inter Principes Christianos componenda institutum, & inchoatum, circa annum Domini 1513. eiusdemq. Iulij II. morte interruptum, continuatum vero, & absolutum a Leone X. Florentino ex familia Medicea. Hoc in Concilio præsentes adfuerunt Maximilianus Imperator, & Franciscus Rex Galliæ: quibus turcicum bellum commissum est, sicut duæ docent Inscriptiones, quarum altera ad læuam, altera ad dextram Concilij hisce leguntur verbis: Genebr. li. 4. Chron. 1511.

Iulio II. & Leone X. Pont. Max. bellum contra Turcam; qui Syriam, & Aegyptum, proxime Sultano victo, occuparat, decernitur.

Maximilianus Cæsar, & Franciscus Rex Galliæ bello Turcico Duces præficiuntur.

DE CONCILIO TRIDENTINO GENERALI XX. ET OECVMENICO.

RIDENTINVM Concilium, & vltimum Generale Tridenti, in Vrbe ad Athesin sita, in Italiæ, & Germaniæ cōfinibus coactū, & in postremo Bibliothecæ loco, seruato temporum ordine, depictum, fusiorem, exactioremq. postulat declarationem, cum ætate nostra fuerit celebratum.

Concilium hoc contra Lutheranos,Zuinglianos,& Caluinistas sub Paulo III. qui sedit ad ann.15. indictum fuit anno Dom.1542. 11.Kal. Iunij anno sui Pontificatus VIII.& anno 1545.inchoatũ die 13.mensis Decembris:deinde sub Iulio III. qui sedit annos 5.mensem 1.dies 10. Deinde sub Marcello II. qui sedit dies 28. Deinde sub Paulo IIII.qui sedit annos circiter V. Sed sub Marcello ob suã ipsius mortẽ,& sub Paulo IIII. ob bellum nihil actũ fuit. Postremo sub Pio IIII. qui sedit annos 5. mẽses 5. absoluta,& acclamata est anno Domini 1564. 26. Ianuarij die S. Policarpi ab eodem confirmata, cum iam diu, multumq. ab vniuersis fidelibus fuisset desiderata.

Hoc autem conciliũ non vno tantũ in loco celebratum est: nam primo idem Pont.Paulus III. anno sui Pont. III. & anno Dom. 1537. pro concilio celebrando Mantuã locum aptum designauit,& indixit.Sed ob aliquas pactiones sibi propositas a cõditione temporum,ac sedis Apostolicæ,nominisq. Ecclesiastici dignitate, atque libertate prorsus alienas consilium mutauit, & concilium prorogauit ob infestationem, & inuasionem Turcarum in Italiæ littoribus subortam. Anno vero 1538. Vincentiam vrbem copiosam a Venetis concessam elegit:& Genuæ indictionis litterę promulgatę fuerũt 4.Kal.Iulij, sed ob dilationem Patrum, qui Vincentiam ituri erant, conciliũ 1539. ad summi Pontificis arbitriũ suspensum fuit. Sed 1542.tandem aliquando idem Paulus III. Tridentũ locum commodum, & liberum, omnibusq. Nationibus opportunum elegit, & anno 1543. incipiendum, & prosequendum promulgauit. Prima autem sessio 1545. inchoata est 13. die Mensis Decembris Tridenti, Christo Saluatore nostro adspirante: Apostolicæ sedis Legatis præsidentibus, Ioanne Maria Cardin. Episcopo Prænestino: & Marcello Presbytero Card. S. Crucis: & Reginaldo Polo Anglo Diac. Card. sub Karolo V. & Ferdinando Imp.

Hac in ciuitate Tridentina septẽ sessiones celebratæ sunt. Deinde notis de causis, accedente etiam sedis Apostolicæ auctoritate conciliũ Bononiam veluti ad locum magis paratũ, salubrem, & idoneum, et pro securitate vitæ ipsorum Prælatorum translatum est:et 1547. die 21. Aprilis Sessio nona Bononiæ celebrata est sub eodem Paulo III. Decima vero sub

eodem Pontifice, eodemq. loco, die 2. Iunij eiusdem anni.

Verum 1551. Kalendis Maij Tridenti, quo Iulius III. Concilium reuocauit, Pręsidentibus Sebastiano Archiepiscopo Sipontino, et Aloysio Episcopo Veronensi Nuncijs Apostolicis, tam eorum proprio, quàm Card. Marcelli de Crescentijs, Tit. S. Marcelli, Legati absentis nomine ob aduersam valetudinē, Sessio XI. celebrata est, vsque ad XVI. Sessionem inclusiue, in qua 1552. die 28. Aprilis ob nouos in propinquis Germaniæ locis tumultus excitatos, et bellum in Italia, et Gallia subortum, et grauissimum quidem, suspensum fuit concilium.

Pius autem IIII. anno sui Pontificatus primo 1560. Kalendis Decemb. Conciliū Tridenti resumendum promulgauit: et 17. Sessio 1562. die 18. Ian. Cathedræ Romanæ B. Petri Apostolorū principis cōsecrato fuit inchoata, quæ cū reliquis ad 25. et vltimam Sess. vsque, Tridenti celebrata est: et 1563. Synodus absoluta fuit, maxima bonorum omnium expectatione, vniuersæq. Christianæ Reipublicæ tanta vtilitate, quanta verbis vix vmquam explicari posset, et clausum est Concilium per Ioan. Moronum, per Stanislaum Hosium, Ludouicum Simonettam, et Bernardum Nauagerium Card. Legatos: nā Card. Altaemps itē legatus, et Pij IIII. ex sorore Nepos, honestissimis, et grauissimis quidem de causis decesserat.

Relatio autem facta fuit per Ioannem Moronum, et Ludouicum Simonettā legatos. Nauagerius enim ob aduersam valetudinē aberat. Cardinalis vero Mantuæ 2. Martij, et Card. Seripandus ordinis Erem. S. Augustini, item legati 17. eiusdem mensis ex hac vita decesserant 1563. Decretis autē Concilij subscripserunt CCLV. Patres, hoc est Legati quattuor, Hosius Varmiensis, Simonetta, Moronus, et Nauagerius. Cardinales item duo non Legati, Madrutius, et Lotharingus, per quem fuit facta acclamatio. Patriarchæ III. Archiepiscopi XXV. Episcopi CLXVIII. Abbates VII. Procuratores absentium XXXIX. Generales ordinum VII.

Hoc in Concilio decretum est de Symbolo fidei. De Canonicis scripturis: de editione, & vsu sacrorum librorum, & præsertim de Bibliorum Vulgata editione quàm emendantissime imprimenda in Sess. 4. Et de Indice librorum, et Cathechismo edendis, et de Breuiario, atque Missali reformandis,

De Biblijs sess. 4.
De Indic. Catech. Breu. & Miss. sess. 25. in fi.

mandis, vt in Seſſ. 25. videre licet: et horũ quattuor ſub Pio V. facta ſunt: Biblia vero ſacra Vulgatæ editionis ad eiuſdẽ Concilij Tridentini præſcriptum emendata, & a Sixto V. Pont. Max. recognita, & approbata 1590. in lucẽ prodierunt. Decretum eſt de peccato originali: de iuſtificatione: et de Septem Sacramentis: de Purgatorio, et Indulgẽtijs. Hinc multa in Eccleſia Dei reſtaurata, declarata, & reformata ſunt: & innumeræ rerum materiæ pertractatæ, & explicatæ fuerunt in honorem, & exaltationem catholicæ fidei, & animarum ſalutem.

Legati, qui ad Sacroſanctam œcumenicam Tridentinam Synodum conuenerunt ſub Pio IIII. a principio vſque ad finem, qui fuit die iiij. Decemb. M. D. LXIII.

HERCV[illegible] Gonzaga S. R. E. Presb. Card. tituli Sanctæ Mariæ nouæ, Mantuanus, obijt Tridenti, die ſecunda Martij 1563. & ſepultus eſt Mantuæ.

Hieronymus Seripandus S. R. E. Presb. Card. tituli S. Suſannæ, Neapolitanus, obijt Tridenti die 17. Martij 1563. & ibi ſepultus in Eccleſia S. Marci ordinis Fratrum Eremitarum S. Auguſt. quorum olim fuerat Generalis.

Staniſlaus Hoſius S. R. E. Presb. Card. tituli Sanctæ Mariæ trans Tyberim, Polonus, Vuarmienſis.

Ludouicus Simonetta S. R. E. Presb. Card. tit. S. Cyriaci in Thermis, Mediolanen.

Marcus Siticus S. R. E. Diaconus Card. Baſilicæ duodecim Apoſtolorum de Altaemps, Germanus.

Ioannes Moronus S. R. E. Card. Epiſcopus Præneſtinus, Mediolanẽſis, in demortui Cardinalis de Mantua locũ miſſus.

Bernardus Nauagerius S. R. E. Presb. Card. tituli Sancti Nicolai inter Imagines, Venetus, in demortui Cardinalis Seripandi locum.

Cardinales non legati.

KAROLVS a Lotharingia S. R. E. Presbyter Cardinalis, tituli Sancti Apollinaris, Princeps, & Archiepiſcopus Rhemenſis, Gallus.

Ludouicus Madrutius S. R. E. Diaconus Cardinalis Electus Epiſcopus Tridentinus, Germanus.

Numerus

Numerus Prælatorum cuiuſcunque Nationis, qui ad œcumenicam Tridentinam Synodum conuenere.

Prælati.	Itali.	187	Per Procuratores.	2
	Galli.	26	Per Procuratores.	1
	Germani.	2	Per Procuratores.	4
	Hiſpani.	31	Per Procuratores.	4
	Luſitani.	3		
	Græci.	6		
	Poloni.	2		
	Hungari.	2		
	Angli.	1		
	Hiberni.	3		
	Flandri.	2		
	Croati.	1		
	Moraui.	1		
	Illyrici.	3		

Fuerunt in vniuerſum Prælati 281.

INDEX ORATIONVM,

& Concionum habitarum ad patres Concilij Tridentini Sub Pio IIII. Pont. Max.

Ex impreſſo Brixiæ anno 1562. iuſſu Hieronymi Card. Seripandi, Ordinis Eremitarum Sancti Auguſtini.

ORATIONES ANNO M. D. LXI.

Nou. 30. ORATIONEM habuit ad Patres Synodi, Reuerendus Pater Camillus Papienſis, in Dominica prima Aduentus Domini.

Dec. 7. R. Maximianus Cremenſis, Ordin. minorum, nunc Epiſcopus Clodienſis, in Dominica II. Aduen.

14. R. Eugenius Piſaurenſis Ordin. S. Auguſtini, in Dominica III. Aduentus.

21. R. Laurentius Venetus, in Dom. IIII. Aduentus.

26. R. Io. Franc. Lombardus Neap. in feſto S. Stephani.

Dec. 27.

Dec. 27. R. Cæsar Ferrantius Suessanus, in festo S. Ioannis.
28. R. Paulus Tridentinus, in festo sanctorum Innocent.

ANNO M. D. LXII.

Ian. 1. R. Iulius Gabrielius Eugubinus, in festo S. Circuncisionis Iesu Christi Domini nostri.
6. R. Stephanus Aretinus, in festo Epiphaniæ.
19. R. Archiepiscopus Rheginus in inchoatione, vt vocant, sacrosancti Concilij.
Feb. 9. Illust. Orator Serenis. Regis Lusitaniæ.
11. R. Simon Florentinus, in feria IIII. Cinerum.
15. R. Henricus Lusitanus, in Dom. I. Quadragesimæ.
22. R. Generalis Ordin. Minorum Obseruan. in Dom. II.
24. R. Episcopus Quinque ecclesiensis, Orator Cæsareæ Maiestatis.
26. R. Archiepiscopus Corcyrensis, in 2. Sessione Patrũ.
Mar. 1. R. Angelus Venetus, Ord. S. Augustini, in Dom. III.
8. R. Theodorus Mantuanus, in Dominica IIII.
12. R. Augustinus Hispanus, Abbas Congregationis Casinẽsis, in festo S. Gregorij Magni, ac Pont. Max.
15. R. Stephanus Aretinus, in Dominica V. quæ dicitur de Passione.
16. Illustris. Orator Regis Catholici.
18. Magnificus Orator Excellentis. Ducis Florentiæ.
20. Magnificus Orator Heluetiorum Catholicorum.
27. R. Ioan. Fonseca Hispanus, in die Parasceues.
Apr. 6. R. Episcopus Tinniniensis, Orator pro Clero Hungariæ.
25. Claris. Orator Ducis Venetorum.
Mai. 7. R. Taddæus Perusinus Ordin. Erem. S. Augustini, in festo Ascensionis Dominicæ: qui postea eiusdem Ordinis fuit Generalis.
14. R. Episcopus sanctæ Agathæ, in 3. Sessione.
17. R. Petrus Fauonius Iustinopolitanus, in die Pentec.
24. R. P. Fontidonius Hispanus, in festo S. Trinitatis.
26. Illustris. Orator Christianiss. Regis Galliarum.
Iun. 4. R. Episcopus Famagustanus, in 4. Sessione.
27. Excellen. Orator Illustris. & Excellen. Ducis Bauariæ.

Iul. 16.

Iul. 16. R. Episcopus Tinniniensis in 5. Sessione.
Aug. 3. R. Procuratores Reuerendiss. Episcopi Basileensis, & Ratisponensis, eodem die habuerunt Orationes.
Sept. 17. R. Episcopus Vigintimiliensis, in 6. sessione.
Octo. 23. R. Episcopus Præmisiensis, Orator Sereniss. Regis Poloniæ.
Nou. 1. R. Franciscus Orantes Hispanus, in festo omnium Sanctorum.

CONCIONVM INDEX.

Omnes istæ Conciones habitæ sunt vulgari, seu patrio sermone; exceptis tribus, nimirum concione Painij, Morgati, & Fontidonij.

ANNO M. D. LXI.

Mai. 15. R. Episcopus Veronensis in festo Ascensionis, concionem habuit coram Patribus Synodi.
Iul. 25. R. Episcopus Leriensis, in festo S. Iacobi Apostoli.
Aug. 28. R. Ambrosius Veronensis, Ordinis sancti Augustini, Prior sancti Marci, in festo sancti Augustini.
Nou. 1. R. Sixtus Cremonensis Canonicus Regularis in festo Omnium Sanctorum. Hic etiam aliam habuit Concionem, die 3. Decemb. pro S. Iubilei promulgatione.
23. R. Angelus Venetus, Ordin. Carmelitarum, in Dominica vltima post Pentecosten.

ANNO M. D. LXII.

Ian. 11. R. Archiepiscopus Panormitanus in Dominica infra Oct. Epiph.
20. R. Episcopus Cohimbriensis, in festo S. Sebastiani.
25. R. Archiepiscopus Panormitanus, in Dominica Septuagesimæ.
Feb. 1. R. Episcopus Acciensis, in Dominica Sexagesimæ.
8. R. Eugenius Pisaurensis, Ordin. sancti Augustini, in Dominica Quinquagesimæ. Qui per totum Quadragesimæ tempus in Ecclesia Cathedrali, docte,

& ad

& ad ædificationem concionatus est.

Mar. 11. R. Archiepiscopus Panormitanus, in feria quarta post quartam Dominicam Quadragesimæ, qua die legitur Euangelium de cæco nato.

Apr. 12. R. Didacus Paiuius, Dominica secunda post Pascha.

19. R. Camillus Papiensis Dominica tertia.

26. R. Aloysius a Burgo nouo, Dominica quarta.

Maij. 3. R. Antonius Ilcinensis, Dominica quinta.

10. R. Alexius Fiuizanius Ordin. sancti Augustini, in Dominica infra octauam Ascensionis.

31. R. Siluester Mantuanus Ord. Carmel. in Dominica prima post octauam Pentecostes, quæ est Dominica secunda.

Iun. 7. R. Amans Brixiensis in Dominica tertia.

14. R. Petrus Morgatus, in Dominica quarta.

21. R. Aurelius de Scyo, in Dominica quinta.

28. R. Angelus a Petriolo Ordin. min. de obseruantia, in Dominica sexta.

Iul. 19. R. Bartholomæus Pergulensis Ord. min. in Dom. IX. etenim in Domin. VII. & VIII. non sunt habitæ Conciones, sicut nec in Dom. XI. XX. XXIIII. XXV.

25. R. Alphonsus Salmeronus Iesuita, in festo S. Iacobi, obijt Neap. die 13. Februarij. 1585.

26. R. Simon Florentinus in Dominica decima.

Aug. 5. R. Episcopus Veglensis, in festo S. Dominici.

9. R. Laurentius Venetus in Dominica XII.

16. R. P. Martyr Vincentinus Ord. Præd. in Dom. XIII.

23. R. Bonifacius Ragusinus Ordin. min. de obseruan. in Dominica XIIII.

28. R. Episcopus Segobricensis, in festo S. Aug.

30. R. Lainez Generalis Iesuitarum in Dominica XV.

Sept. 6. R. M. Antonius de Lugo Ord. min. in Domin. XVI.

13. R. Angelus Venetus Ord. S. Augustini, in Dom. XVII.

20. R. Theodorus Mantuanus in Dominica XVIII.

28. R. Stephanus Aretinus in Dominica XIX.

30. R. Petrus Fontidonius in festo S. Hieronymi.

Oct. 4. R. Archiepiscopus Panormitanus in festo S. Franc.

11. R. Aurelius a Corinaldo Ordin. S. Aug. in Dom. XXI.

R. Hier.

18. R. Hier. Pistoriensis Ord. Capucinorũ in Dom. XXII.
25. R. Cherubinus a Cassia Ord. S. Aug. deinde Episc. Telesij, in Dominica XXIII.
Nou. 8. R. Vincentius Messanensis Ordin. min. obseruan. in Octaua Sanctorum omnium.
15. R. Antonius de Mondulfo Ord. S. Aug. in Dom. XXVI.
22. R. Francischinus Visdom. Ferrariensis, Ord. min. in Dominica XXVII. & vltima.

ANNO M. D. LXIII.

Mar. 28. R. Stephanus Bonucius Ord. seruorum in Dom. Pass.
Apr. 9. R. Anton. Democares Gallus in die Parasceues.
Maij. 2. R. Basilius Pisanus Dominicanus in Dominica IIII. post Pasca.
9. R. Alphonsus Salmeronus Iesuita in Dom. V.
16. R. Andreas Mandula Ord. min. in Dom. VI.
20. R. Iacobus a Paida Lusitanus in die Ascens.
27. R. Aegidius Volaterranus Ord. S. Aug. in Dom. VII.
30. R. Ludouicus Ioannes Villeta in die Pentecostes, hac die Missam celebrauit Patriarcha Venetiarũ.
Iun. 6. R. Oron Scipius Hisp. in Dom. Trinitatis.
13. R. Paulus Ferrariẽsis min. obser. in Dom. II. post Pent.
27. R. Desiderius de S. Martino Carmelita in Dom. IIII.
29. R. Villalpanus Hisp. in die SS. Apost. Petri & Pauli.
Iul. 11. R. Ioan. Bapt. Cremensis in Dom. VI.
15. R. Episcopus Aliphanus in Sess. 7. de ordine habuit Orationem, & Missam celebrauit Episc. Parisiẽsis.
18. Et idẽ Episcopus 18. Iulij habuit concionẽ Hispanice.
Aug. 1. R. Io. Fauentinus Ord. min. in Dom. IX. habuit conc.
5. R. Episc. Lancian. Dominicanus habuit concionem in die S. Dominici.
8. R. Simon Patauus ord. S. Aug. habuit cõc. in Dom. X.
15. R. Steph. Facinus Carmelita habuit concionem in die Assumpt. in Dom. XI.
22. R. And. de S. Bernardo seruita habuit conc. Dom. XII.
29. R. Desiderius Veron. Dominicanus in Dom. XIII.
Sept. 5. R. Ioan. Franciscus Vincentinus Minorum. obseru. habuit concionem in Dom. XIIII.

8. R. Francischinus Visdom. Ordin. min. habuit concionem in die Natiuitatis B. Virg.
12. R. qui supra in Dom. x v. habuit concionem.
19. R. And. Volaterranus ord.S. Aug. hab. conc. Do. xvi.
26. R. Lucretius Asolanus Carmel. hab. cõc. Dom. xvii.
Oct. 3. R. Hieron. Pat. seruita habuit conc. Dom. xviii.
4. R. Francischinus Visdom. ord. min. habuit concionem in die S. Francisci.
10. R. Bonifacius Mantuanus Ord. prædic. habuit concionem in Dominica x i x.
17. R. Ioan. Ant. Bosetus min. obseru. hab. conc. Dom. xx.
24. R. Frãcischinus Visdom. Ord. min. hab. conc. Do. xxi.
Nou. 1. R. Petrus sumel Hisp. habuit orationem in die omn. Sanct. & Missam celebrauit Episcopus Lucerinus.
7. R. Hier. Venetus Carmelita habuit conc. Dom. xxii.
11. R. Episcopus Atrebatensis in Sess. 8. de Matrimonio habuit orationem, & Missam celebrauit R. Episcopus Triuisanus.
14. R. Alexander Scãdianus Seruita. hab. cõc. Do. xxiii.
21. R. Don Alphonsus Salmeronus Iesuita habuit conc. in die Præsent. B. Virg.
28. R. Franciscus Forerius Dominicanus habuit orationem in Dom. i. Aduen. & hic fuit secretarius Congregationis Indicis librorum prohibitorũ: hac in Dom. Missam celebrauit Episcopus Nemausiẽsis.
Dec. 3. Missam celebrauit Episcopus Sulmonensis, & die sequenti fuit cõtinuata sessio, & Missam celebrauit Episcopus Catinensium Neapolitanus.
Episcopus Nazianzẽnus, & coadiutor Famagustanus habuit orationem: & Dei gratia impositus est finis Sacro Concilio Tridentino.

Hæc de ijs, qui in Concilio Tridentino Orationes, & Conciones habuerũt, ex cathalogo iussu Cardinalis Seripandi Legati collecto, cui accesserunt qui post eiusdem Legati obitum orandi, & concionãdi munere in eodem Concilio functi sunt: ex quibus, vt dictum est, postremam Orationem, in qua summatim omnia, quæ in eodem Concilio definita sunt, quæq. ad pie credendum, & ad bene viuendum pertinent, habuit 4.
die

die Decembris 1563. Hieronymus Ragazonus Venetus Episcopus Naziãzenus,& coadiutor Famaguſtanus. Nomina vero, cognomina, patrias, ac dignitates Prælatorũ omniũ, Oratorũ, ac Theologorũ, qui ad hanc Synodum cõuenerunt, videre licet ex Concilio Tridẽtino Venetijs in Officina Ziletti impreſſo, in quo cathalogus oratorũ, & cõcionatorũ deſideratur.

Quæ autem in depicto Concilio cernuntur Inſcriptiones, duæ ſunt: quarum vna ad dextram: altera ad læuam in hanc leguntur verborum formam:

Paulo III. Iulio III. Pio IIII. Pontificibus Lutherani, & alij hæretici damnantur.

Cleri, Populiq. diſciplina ad priſtinos mores reſtituitur.

DE DVABVS BIBLIOTHECAE CAMERIS QVAS SECRETIORES VOCANT.

CAMERAE, quas ſecretiores vocant, in ſelectiorum codicum vſum concinnatæ infra deambulatorium illud celeberrimum, quod Galariam vulgo appellãt, Bibliothecæ ampliori adnexæ duæ ſunt: quarũ fornices ſtemmatis gentilitijs Sixti V. & Eccleſiæ inſignibus, variarũq. rerũ Symbolis, aligerisq. puerulis, idq. genus alijs ornamentis, Inſcriptionibusq. varia eiuſdẽ Pontificis geſta exprimẽtibus inſigniti cernũtur, ſicut quæque ſuo loco infra videre eſt.

DE SEX INSCRIPTIONIBVS quæ in fornice leguntur.

DE INSCRIPTIONE I.

INSCRIPTIO, quæ primam cameram ingredienti, & fornicem intuenti, primò ſeſe offert, reformationem ad mores, necnon ad ritus Eccleſiæ antiquioris,

quioris, siue ad Ecclesiæ dignitatis sanctiones pertinentes breuiter comprehendit in hanc verborum formulam:

Ecclesiam pristino suo splendori restituit.

DE INSCRIPTIONE II.

Altera, quæ sequitur, Inscriptio grandem pecuniæ summam Sixti V. parsimonia, frugalitateq. pontificia ceterisq. laudabilibus industrijs comparatam, & in Arcem Sancti Angeli repositam patefacit: ad quinque enim decies cētena nummum aureorum millia ad hanc vsque diem, Quinto scilicet sui Pontificatus anno omnium admiratione congessit, & tamquam sacrum Ecclesiæ Romanæ peculium dicto in loco seposuit, ita vero, vt nullo vmquam tempore nisi in quibusdam præscriptis casibus, certaq. desuper seruata forma depromi queant, vt in diplomate ad hanc rem pertinente videre est. Inscriptio legitur hisce verbis:

Ex Bullario Sixti V. Diplom. 33. & in alijs.

Grandem pecuniam in Ecclesiæ ærarium retulit.

DE INSCRIPTIONE III.

Tertia Inscriptio, Typographiam Vaticanam ab eodem Pontifice institutam ad sanctorum Patrum opera restituēda, catholicamq. disciplinam toto terrarum orbe propagandam præseferre videtur in hanc verborum formam:

Sanctorum Patrum monumenta
typis fideliter excudenda mandauit.

DE INSCRIPTIONE IIII.

Quarta, quæ sequitur, Inscriptio ingentem indicat curā, & vere Pontificiā, quā Sixtus V. toto suscepit conatu pro Biblijs Vulgatæ editionis emendandis, & imprimēdis iuxta Concilij Tridentini præscriptū. Qua in re præstanda tot ac tantos die noctuq. perpessus est labores, quantos vnquā verbis explicare nemo posset, vt mihi persuadeo, qui huius generis labores re ipsa videns non semel tamquam oculatus testis obstupui.

Sess. 4.

Vniuersa

Vniuersa enim Biblia, antequam prælo committerentur, ad verbum perlegit, etiamsi quotidie in omnes totius Christiani orbis curas, & grauissimas quidem totus incumberet, & in dies singulos, res sane pias, & heroicas, ac Pontifice dignas produceret. Sacrosanctam igitur paginam perlegit vniuersam, & emendauit, atque ita, vt omnes sacri Codices, iuxta eiusdem Concilij Decretum, cum omnibus suis partibus legantur, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur. Nec eo contentus, vniuersa item Biblia sic emendata, & recenter impressa de integro perlegit, vt omnia fideliter recognita in lucem prodirent. Quam rem Inscriptio, quæ infra legitur, apertis hisce verbis breuiter patefacit: Seß. 4.

Sacram Paginam ex Concilij Tridentini præscripto, quàm emendatissimam diuulgari mandauit.

DE INSCRIPTIONE V.

Quinta Inscriptio, Lauretani oppidi ex prouincia Piceni, in ciuitatem sublimationem, eiusq. collegiatæ Ecclesiæ in Cathedralem, & Episcopalem Ecclesiam erectionem paucis complectitur verbis: Nam Sixtus V. Anno incarnationis Dominicæ 1585. 16. Kal. Aprilis, anno sui Pontificatus primo, Apostolicæ potestatis plenitudine ad fidei orthodoxæ exaltationem, necnon ad fidelium Christi profectum, huiusmodi fauoribus dictum oppidum cohonestauit, ob sacrum domicilium illud ac toto terrarum orbe celeberrimum, diuinis mysterijs consecratũ, Angelorumq. ministerio illuc translatum, deinde a Christi fidelibus ex omnibus mundi partibus deuotionis, & peregrinationis causa visitatum, ac tot tantisq. miraculis illustratum, in quo beata Maria semper Virgo nata fuit, & ibidem ab Angelo salutata Saluatorem mundi Spiritu sancto concepit. Huic autem Cathedrali, & Episcopali Ecclesiæ, Archipresbyteratu etiam, ceterisq. dignitatibus & emolumentis insignitæ duo scutorum millia pro dote summus Pontifex concessit, ac pro diœcesi ciuitatem Recanatensem (quæ tamen ciuitatis nomen, titulum, & priuilegia Ex Bullario Sixti V. Diplom. 14.

uilegia non amisit) Castrum item Ficardi, & sanctæ Mariæ in Cassiano, & Montisluponi, dictorumq. territoria assignauit: Ius vero patronatus ad præsentandum Archipresbyterum, quotiescunque occasio sese offeret, familiæ suæ Perettæ reseruauit, & concessit.

Decreuit interea idem Sixtus, ad maiorem loci amplitudinem, insignioremq. ciuitatis formam, vt ciuitas ipsa Lauretana muris cingeretur, et singula quæque Piceni Communitas domum sibi in ea construeret. Id quod executioni mandatur. Inscriptio autem, quæ infra legitur, huius ciuitatis sublimationem & Ecclesiæ Cathedralis erectionem explicat hisce verbis:

Lauretum mœnibus cinxit, Ciuitatis iure, & Episcopali dignitate donauit.

In quarum item rerum testimonium ad frontispicium dictæ Ecclesiæ Lauretanæ, quæ sequuntur Inscriptiones marmore incisæ in hanc verborum hinc inde leguntur formam:

SIXTVS V. P. MAX. PICENVS
ECCLESIAM HANC EX COLLEGIATA
CATHEDRALEM CONSTITVIT
M.D.LXXXVI. PONT. I.

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
LAVRETVM OPPIDVM EPISCOPALI
DIGNITATE ORNATVM
CIVITATIS IVRE DONAVIT
M. D. LXXXVI. PONT. I.

DE INSCRIPTIONE VI.

Sexta, et postrema fornicis Inscriptio breuiter comprehendit accessionē Breuiario Romano factam ex eiusdem Sixti V. præcepto:

præcepto: propria enim ſanctorum aliquot officia instituta ſunt, hoc eſt, ſancti Franciſci de Paula, ſancti Petri Martyris Ord. Prædicatorum, ſancti Antonij de Padua, ſancti Nicolai de Tolentino Ord. Erem. ſancti Auguſtini, et SS. Ianuarij et ſociorum, necnon ſancti Didaci, quem in ſanctorũ numerum retulit, ab omnibus Eccleſiaſticis, ſtatutis diebus recitanda mandauit: Inſcriptio hanc rem aperte docens hæc eſt:

Breuiarium Romanum proprijs ſanctorum aliquot officijs auxit.

DE EMBLEMATIS ET HISTORIIS

necnon Inſcriptionibus, quæ ad parietes Bibliothecæ ſecretioris conſpiciuntur.

EMBLEMA I.

De S. Bonauentura ad Doctoratum ſublimato.

AD PARIETES, & ad cuiuſcunque feneſtræ fornicem ſecretioris Bibliothecæ hinc inde varia Emblemata, variæ hiſtoriæ, variæq. inſcriptiones cernuntur: quorum omnium pars Sixti V. res geſtas, altera vero præcipuorum ſacroſanctæ Eccleſiæ Doctorum tam Græcorum quàm etiam Latinorum inſigniora quædam acta repræſentant. Primam ſecretioris Bibliothecæ cameram ingredienti a tergo introitus actio illa ſeſe offert, qua Sixtus V. Romæ in Baſilica SS. Duodecim Apoſtolorum ſollemni pompa præſentibus Cardinalibus, & alijs Eccleſiæ Prælatis S. Bonauenturam Ordin. Min. Card. & Epiſcopum Alban. in præcipuos & primarios Eccleſię Doctores retulit, atque inibi S. Bonauenturæ Collegiũ inſtituit: ex cuius libris & commentarijs ſacra Theologia

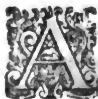
Ex 2. par. Bullarij Sixti V. Conſt. 10.

Theologia publice explicatur. Inscriptio in hanc legitur verborum formam:

Dum Bonauentura eximios numerabitur inter
Doctores iussu maxime Sixte tuo,
Tu quoque Pontifices inter numerabere primos:
Quis scit an & maior fama futura tibi?
Tu facis, hic scripsit: tua grandia facta manebunt,
Vt Bonauentura grandia scripta manent.

Hac in Inscriptione Blancus Sixtum V. cum sancto Bonauentura studet conferre per apostrophem ad ipsum Pontificem Maximum dicens, Sixtum V. in præcipuos & primarios Pontifices (quod ad gesta eorum pertinet) adscriptum iri, dum S. Bonauenturam inter præcipuos, & primarios Ecclesiæ Doctores annumerandũ decernit: immo dum amborũ præstantiã, scriptorũ scilicet, factorumq. vim ac difficultatem ponderare videtur, Sixti V. maiorem futuram esse famam autumat, inquiens hunc facere, scripsisse illum: quamuis enim illius grandia sint scripta, huius tamen grandia esse facta ait, quin & illis maiora innuit, si præclara ipsius Pontificis gesta (ijs tamen omissis, quæ pertinent ad sanctitatis rationem, pontificiamq. potestatem, qua maior in terris nulla est) diligenter spectentur: Hæc de Inscriptione: nunc reliquum est, vt ceteras Inscriptiones soluta oratione confectas, necnon Emblemata distichis explicata exponamus.

DE SANCTO AMBROSIO ECCLESIÆ DOCTORE.

AD DEXTRAM primæ cameræ, quam secretiorem appellant, supra coronam ad fornicem sanctus Ambrosius Episcopus Mediolanensis Ambrosij ciuis Romani filius tamquam Ecclesiæ Doctor scribendi actu cernitur. Infra vero coronam ad parietem repræsentatur actio illa, cũ Theodosium Imp.

Imp. propter cædem Thessalonicæ perpetratam, ingressu Ecclesiæ prohibuit. Cui cum ille, Dauid quoque Regem adulterum, & homicidam fuisse, dixisset, respondit Ambrosius: Qui secutus es errantem, sequere pœnitentem. Hinc Theodosius publicam sibi ab Ambrosio impositam pœnitentiam submisso animo egit. Sanctus item Ambrosius Maximum, qui Gratianum Imp. occiderat, pœnitentiam agere recusantem a fidelium communione tamquam legatus amouit. Hic denique Catholicam fidem, & Ecclesiasticam disciplinam acerrime defendens multos Arrianos, aliosq. hæreticos ad fidei veritatem conuertit, & clarissimum Ecclesiæ lumen, malleumq. hæreticorum S. Augustinum Iesu Christo peperit. Inscriptio autem, quæ infra legitur, historiam Theodosij Imperatoris superius enarratam complectitur hisce verbis:

S. Ambrosius Theodosium Imp. propter cædem Thessalonicæ factam Ecclesiæ limine prohibuit.

EMBLEMA II.

De Paludum pontinarum exsiccatione.

AD EANDEM cameræ partem supra fenestræ primæ coronam, siccatio paludum Pontinarum illa, præclarum scilicet opus vndequaque laudandum, repræsentatur, hoc est, ingens planities, iuxta quam videre est Tarracinæ portum, & oppidum ipsum in paludes pronum supra mare in edito asperrimoq. loco situm. De paludibus hisce, ex quibus longitudine ad viginti, latitudine vero ad septem milliaria factus est Ager, nihil est quòd verba hoc loco faciam: de ijs enim satis a me dictum esse reor, in Emblemate III. de Annona Vrbi, & Italiæ subministrata. Inscriptio, quæ ad Emblema, de quo hic agitur, pertinet, infra coronam ad fenestræ fornicem in hanc legitur verborum formam: Pag. 12.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Pontinas Sixtus potuit siccare paludes,
Fontibus vt potuit sicca rigare loca.

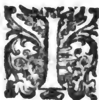
Eleganter, & ingeniose quidem hoc disticho Blancus, inscriptionis auctor, paludum Pontinarum siccationem, aliorumq. locorum irrigationem per illam verborum antithesim mira carminis facilitate, & felicitate comprehendit, ac si dicere voluisset, Sixtum V. eadem prouidentia, & prudentia, ac pietate, animiq. ingenuitate ac magnificentia, Pontificiaq. liberalitate paludes, exsiccare potuisse: quibus virtutibus sane omnibus Quirinalem, & Exquilinum colles, ceteraq. loca, aquæ natura reluctante, rigauit, quin amplissimis ditauit fontibus. Vtrumque enim, siccatio scilicet & rigatio, prouidentiam, & prudentiam, ac pietatem, animi ingenuitatem, ac magnificentiam, Pontificiamq. denique liberalitatem præseferre cernitur. De paludibus autem exsiccatis, & collibus irrigatis Emblema nuper citatum videre est. De hac itē re ingeniosum Epigramma iudicatum est illud, quod in aula sancti Ioannis in Laterano ab eodem Blanco editum in hanc verborum legitur formam:

Emblema 7. pag. 24.

Cynthius vt Sixtum vidit siccare paludes
Pallenti tales misit ab ore sonos:
Sol suus est terris: quid ego mea lumina fundam?
Nam mihi nec licuit quod tibi Sixte licet.

Hoc Epigrammate lusu poetico Blancus, Solem ipsum ab altero sole, idest Sixto V. superatum fuisse ingeniose commentatus est, dicens, peculiarem in terris esse solem, qui siccare illud potuit, quod sibi non licuisse fatetur.

DE S. HIERONYMO ET S. THOMA ECCLESIÆ DOCTORIBVS.

INTER primam & secundam fenestram S. Hieronymus, & S. Thomas Ecclesiæ Doctores ad cameræ fornicem depicti conspiciuntur: infra vero coronam ad parietem nonnulla notatu digna, & ad studiorū rationē pertinentia repræsentātur.

DE S. HIERONYMO.

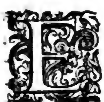

X ALTERA huius interfeneſtrij parte ſanctus Hieronymus repræſentatur, quando iuuenilem agens ætatem, prophanorum lectionibus nimirum addictus morbo, ac verberibus miniſterio angelico fuit cruciatus. Hieronymus enim, vt ipſe fatetur, lecturus Tullium, ieiunabat: poſt noctium crebras vigilias, poſt lacrymas, quas ſibi præteritorum recordatio peccatorum ex imis viſceribus eruebat, Plautum ſumebat in manus: ſi quando in ſemetipſum reuerſus Prophetas legere cœpiſſet, ſermo tamquam incultus ſibi horrebat: & quia cæcis oculis lumen non videbat, non oculorum putabat culpam eſſe, ſed ſolis. Hinc, Deo iubente, in tam grauem incidit febrem, vt moribundus videretur, cum ſubito raptus in ſpiritu, ad tribunal iudicis pertrahitur, & interrogatus de conditione, Chriſtianum ſe eſſe reſpondit. Et ille, qui præſidebat, Mentiris, ait, Ciceronianus es, non Chriſtianus: verberandumq. ipſum tradidit, deinde eorum, qui aſtabant, precibus, veniam adoleſcentiæ, erroriq. locum pœnitentiæ tribuens, eundem verberibus cæſum, ac de prophanis codicibus tempus in poſterum non legendis deierantem dimiſit. *Epiſt. 22. ad Euſtochiũ. to. 1.*

Hæc ex S. Hieronymi epiſtola ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis, & fere ad verbum. Quæ omnia hiſce præſcriptis verbis affirmat dicens: Nec vero ſopor ille fuerat, aut vana ſomnia, quibus ſæpe deludimur: teſtis eſt tribunal illud, ante quod iacui: teſtis, iudicium triſte, quod timui: ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæſtionem. Liuentes fateor habuiſſe ſcapulas, plagas ſenſiſſe poſt ſomnum, & tanto dehinc ſtudio diuina legiſſe, quanto non ante mortalia. Hæc Hieronymus ad verbum. Inſcriptio hanc hiſtoriam breuiter complectens in hanc legitur verborum formam: *Epiſt. 22 to. 1.*

S. Hieronymus ab Angelo per ſomnum verberibus cæſus a Ciceroniana lectione deterretur.

DE S. THOMA AQVINATE.

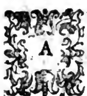

X ALTERA eiusdem interfeneſtrij parte Sanctus Thomas, Doctor Angelicus ſupra cameræ coronam ſiniſtra manu Eccleſiam geſtans, dextra vero, qua ſcripſit, magnum luminis ſplendorem in eam ipſam Eccleſiam immittens cernitur, eâ fortaſſe ratione, qua ſplendidiſſimum Eccleſiæ lumen eſſe creditur ob ſuam ipſius Angelicam doctrinam, qua vniuerſum Chriſtianum orbem illuſtrauit. Hic enim in omni ſcientiarum genere optime verſatus doctiſſima edidit ſcripta & permulta quidem, vt omnes norunt: ſcribendi autem, resq. difficiles explicandi facilitate adeo excelluit, vt hanc ob cauſam Doctoris Angelici nomen non immerito ſit adeptus. Hinc Neapoli cum ad imaginem Crucifixi vehementius oraret (numquam enim lectioni, aut ſcriptioni abſque præuia oratione operam dedit) hanc vocem audiuit: *Bene ſcripſiſti de me Thoma*, ſicut quæ infra legitur, docet Inſcriptio:

Sancti Thomæ de Christo ſcripta a Christo crucifixo probantur.

EMBLEMA III.

De vnione Christianæ Reipublicæ a Sixto V. Pont. Max. conſeruata.

D EANDEM cameræ dextram ſupra feneſtræ ſecundæ coronam Chriſtianorum Principum concordia a pictore repræſentatur per varias animalium ſpecies, adumbrata. Leo enim intra Nauim, ſeu Cymbam ſtare conſpicitur ſupra mare, hinc inde ad littus varijs animalibus conſiſtentibus.

Nauis, ſiue Cymba Eccleſiā, Leo Sixtum Quintum repræſentat: & eſt ad ipſius ſtemmata gentilitia alluſio manifeſta.

Variæ illæ animaliū ſpecies hinc inde conſiſtentes non niſi Chriſtianæ Reipublicæ Principes, Imperatorē ſcilicet, Reges, ac Duces, eorundemq. inſignia, ſiue commētitia quædam ad aliquid

aliquid innuendum præseferunt. Quod quidem Emblema curam Sixti V. non modicam indicat pro Christianorum Principum pace ineunda, & concordia conseruanda, sicut ex duabus præsertim Legationibus Poloniæ, & Galliæ late patet. Qua in re præstanda idem Pontifex mirificam prudentiam, ac sapientiam cunctis in rebus conficiundis declaratam patefecit: selectissimos enim Patres ad legationes tanti ponderis obeundas, delegatosq. Præsules Viros ingenio, solertia, eruditione, atque vsu rerum præstantes elegit. Nam pro Regni Poloniæ pace ac trãquillitate, Sigismundo III. Rege, Hippolytũ Aldobrandinum Florentinũ, S. R. E. Cardinalem, & summum Pœnitẽtiarium, Legatũ a latere in Sarmatiã misit: Præsules autẽ fuerunt Laurentius Blanchettus Bononiensis, Rotæ auditor. Ioannes Tolosanus Collensis, vtriusque signaturæ referendarius. Andreas Grandius Romanus, signaturæ iustitiæ referendarius. Michael Mercatus Miniatensis Protonotarius Apostolicus, & Sanctissimi D. N. Sixti V. familiaris. *Anno Domi. 1588. Mẽse Maio.*

Ad totius Christianæ Reipublicæ tranquillitatem, fidei Catholicæ, ac nobilissimi Regni Franciæ conseruationem, Henrico III. Rege interfecto, Henricum Cardinalem Caetanum Romanum, & S. R. E. Camerariũ, Legatum item a latere in Galliã misit: cuius Præsules aliiq. viri sunt hi: Camillus Caetanus Patriarcha Alexandrinus, & Legati frater. Dominicus Grimaldus Genuensis, Archiepiscopus Auenionensis. Alexander Canisianus Florentinus, Archiepiscopus Aquæ sextiensis. Philippus Sega Bononiensis, Episcopus Placentinus. Marcus Antonius Mocenicus Episcopus Cenetensis, F. Frãciscus Panicarola Mediolanẽsis, Episcopus Astensis. Laurẽtius Blanchettus Bononiensis, Rotæ auditor. Ioan. Antonius Caracciolus Neapolitanus, & Guillelmus Blancus Albiensis, Natione Gallus, Protonotarij Apostolici, & intimi Sanctissimi D. N. Sixti V. Cubicularij. Hieronymus Comes de Porcia Protonotarius Apostolicus. Robertus Bellarminus ex Societate Iesu Theologus insignis. Inscriptio ad vnionem pertinens hæc est: *Anno Domi. 1589. Mense Septemb.*

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Mutua disiuncti coeunt in fœdera Reges,
Et Sixti auspicijs Pax stabilita viget.

DE

DE S. IOAN. CHRYSOSTOMO ET DE S. CYRILLO.

DE SANCTO IOANNE CHRYSOSTOMO.

D HANC eandem Cameræ partem, atque item ſupra coronam S. Ioan. Chryſoſtomus, & S. Cyrillus depicti cernuntur. In altera interſeneſtrij parte cernitur Sancti Ioannis Antiocheni cognomento Chryſoſtomi ob aureum eloquentiæ flumen hiſtoria: qui cum eſſet Epiſcopus Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ, prauos mores, nobiliorumq. hominum viuendi licentiam obiurgans,& ad Chalcedonenſem conuentum non legitime ab Epiſcopis aliquot coactum ire recuſans, in exilium, Eudoxia in primis nitente, eijcitur: ſed paucis poſt diebus ob id ſeditione populi facta, quin admirabili ciuitatis plauſu ab exilio reuocatur: verum paſtorali munere fungi non deſiſtens, ob peſſimorum hominum conſpirationem iterum exulare cogitur, bonis omnibus reclamantibus, & hoc factum lugentibus. Concilio autem Romæ habito, Innocentij primi Pont. Max. decreto tandem reſtituitur: qui cum per Armeniam duceretur, S. Baſiliſcus martyr,in cuius templo antea orauerat,noctu ſic eum affatus eſt: Ioannes frater, craſtinus dies nos loco coniunget. Quare poſtridie, ſumpto Euchariſtiæ ſacramento, ex hac luce deceſſit: in cuius obitu, ingens Conſtantinopoli cecidit grando, & quarto poſt die Auguſta vitam cum morte commutauit. Inſcriptio autē, quæ infra legitur, ſancti Ioannis Chryſoſtomi exilium, præuiſamq. mortem comprehendit in hanc verborū formam:

S. Ioan. Chryſoſtomus bis in exilium pulſus, tandem a S. Baſiliſco martyre per ſomnium admonitus in Domino requieuit.

IN

N ALTERA interfeneſtrij parte S. Cyrillus conſpicitur dum philoſophum rationibus conuictum, atque humi proſtratum proterit, & conculcat, vt Inſcriptio ipſa hunc in modum docet:

S. Cyrillus deuictum philoſophum proterit, & conculcat.

DE SANCTO HIERONYMO, ET S. IOAN. DAMASCENO.

DE SANCTO HIERONYMO.

D TERTIAM cameræ feneſtram, ſupra coronam, Templum S. Hieronymi Illyricorum Sixti V. impenſis a fundamentis extructum repræſentatur: cui etiam Eccleſiæ, Illyricorum Nationi hoſpitium, ſiue xenodochium deſtinatum, extat adnexum. Vetuſta autem Aedicula (cuius erat Titularis F. Felix Cardinalis Montaltus, nũc Sixtus V. Pont. Max.) ſolo æquata in ampliorem poſtea, inſigniоremq. formam redacta eſt. Quam rem Inſcriptio in huius Templi frontiſpicio lapide inciſa explicat hiſce verbis:

Supra feneſtram:

SANCTO HIERONYMO DICATVM.

Infra:

SIXTVS V. P. M. ORD. MIN.
TEMPLVM A FVNDAMENTIS EREXIT
PONT. SVI ANNO IIII.
SAL. M. D. LXXXVIII.

In interioris Eccleſiæ frontiſpicio:

Sixte opus hoc, munusq. tuum eſt, tibi plaudit ab aſtris
Illyricus toto notus in orbe ſenex.

Blancus autem huiuſce operis pietatem inſignem perpendens ait, domũ Sixto V. in cælis a Deo parari, dum ipſe Sixtus Sancto

Sancto Hieronymo Templum in terris struit; vt Inscriptio, quæ infra legitur, aperte docet hunc in modum:

Dum tibi Templa locat supplex, Hieronyme, Sixtus,
Huic parat in cælis aurea tecta Deus.

CÆLVM hoc loco Inscriptionis Auctor aurea appellat tecta more poetico, alludens ad colorem stellarum, quæ aureo colori quodam modo comparantur. Vel dixit: aurea tecta, vt per aurum, quod omnibus metallis est pretiosius, locum illum, in quo iustorum animæ perpetua beatitudine perfruuntur, more humano indicet pretiosum, & electis plenũ, qui instar auri in fornace probati sunt. *Sap. 3.*

DE S. IOAN. DAMASCENO.

AD EANDEM Cameræ partem postremo loco supra coronã in fornice ipso cernitur S. Ioannes Damascenus: infra vero historia de manu eius abscisa repræsentatur. Damascenus enim cum a consilijs Saracenorum Ducis esset, scripsit libellos epistolares ad familiares suos pro venerandarum imaginum honore docte ac sapienter demonstrans necessariam diuinarum effigierum esse adorationem contra Leonem Isauricum Imperatorem, qui leonem rapientem, ac rugientem agebat, dum sacras imagines exurendas, ipsarumq. cultores interficiendos curabat. Quare Isauricus pietatem Damasceni ægre ferens, suamq. impietatem tueri cupiens, characterem Damasceni in scribendo, eiusdemq. stylum in dictando a notarijs imitari studuit: deinde characterum Damasceni imitatione litteras, mentito Damasceni nomine, ad se missas de falsa ciuitatis Saracenorum proditione pollicenda effingendas dolose curauit: easq. ad Barbarum illum Damasci Principem misit, alteris item ad eum missis, rem effictam, & fraudulenter inuentam pro vera exponens Leo hac in re non leonem aperte irascentem, sed draconem occulte insidiantem imitatus fuit. Quare Barbarus huic impiæ falsitati fide præstita, dextram Ioanni Damasceno abscindi præcepit. Damascenus

Ioan. Patriarcha Hierosolymitanus in vita Damasceni.

ſcenus autem vbi primum abſectam ſibi manum vidit, ſuum ingreſſus eſt cubiculum : in quo ad imaginem Genitricis Dei prouolutus inter preces, ac lacrymas ſomno correptus fuit : experrectus autem dextram amputatam diuinitus ſibi reſtitutam, lineolą tamen amputationis quadam inſignitam reperit. Hæc ex Ioanne Patriarcha Hieroſolymitano. Quare infra leguntur hæc verba: *In vita Ioan. Damaſceni.*

Sancto Damaſceno falſe accuſato, abſciſa a Principe manus, diuinitus reſtituitur.

Hæc de dextra primæ cameræ parte: nunc reliquum eſt vt ad læuam accedamus.

DE S. GREGORIO MAGNO PONTIFICE, ET ECCLESIÆ DOCTORE.

AD LAEVAM primæ cameræ, primo loco S. Gregorius Magnus Pont. Max. ſupra coronam in ipſo fornice depictus conſpicitur : infra vero de eiuſdem Moralium inuentione miraculum repræſentatur. Tagio enim Cæſarauguſtanus Epiſcopus, vt exordium ab ouo, ſicut adagio fertur, prætercam, ab Hiſpaniæ Rege Romam ad Pontificem miſſus pro dictis Moralibus in Apoſtolicæ ſedis archiuo conquirendis, cum negotium differri cerneret, impetrauit vt ſibi in Eccleſia S. Petri per ſummũ Pontificem pernoctare ſemel liceret. Quare ea in Baſilica Epiſcopus ipſe dum intempeſta nocte orationi vacabat, ecce ſacras ædes immenſo lumine diuinitus completas, ingentemq. ſummorum Pontificum, necnon Epiſcoporum cœtum luſtrationem ſeu ſupplicationem inſignem repræſentantem, & ad Altare ſancti Petri adeuntem, eiq. honorem præſtantem : in quo ſanctorum virorum cœtu erat beatus Gregorius, qui Epiſcopum Tagionem allocutus, ſuos libros Morales in recondito quodam ſcrinio ſub Altari aſſeruatos, vltro

citroq. habito sermone, ostendit. Quare Inscriptio huiusmodi inuentionem complectitur hunc in modum:

S. Gregorij Moralia a Tagione Episcopo Cæsaraugustano in Ecclesia S. Petri diuinitus reperiuntur.

EMBLEMA I.

De aquis ad Centumcellas adductis.

AD LAEVAM item primæ cameræ, quam secretiorem dicunt, Ciuitas vetus (sic præsens in tempus vocitatur, olim Centũ cellæ) Arx scilicet munitissima Mari mediterraneo adiacẽs, eiusq. Portus repræsentãtur. Hic autẽ locus nomẽ sumpsit a ciuitate illa, olim a Saracenis diruta, quã multi Centumcellas, ob centum cellas ab Hadriano Imperatore pro causis dicendis ibi constructas vocitarunt: alij vero eũdem locum ΠΥΡΓΟΥΣ nominarunt: & Cincellũ etiã hodie appellant. Hæc loca ob aquas dulces, quæ ibi ob miram earundẽ inopiam desiderabantur, & a Sixto V. per longos aquæductus abundantissime illuc adductæ fuerunt, supra fenestræ primæ coronam repræsentantur. Infra vero Inscriptio legitur hisce verbis:

Vrbs vicina mari medijs sitiebat in vndis,
Nunc dulces Sixti munere potat aquas.

Mirum profecto est, quanta carminis facilitate, Latinæq. linguæ puritate ingenij sui acumen patefaciat Blancus. Hic enim priori versu aquarum inopiam, posteriore copiam venuste & artificiose quidem comprehendit, vbique tamen ingenij sui dulcem, eandemq. copiosam venam, atque vberrimum doctrinæ fontem aperit, alludens, ni fallor, ad illam Tantali fabulam: quem fabulantur poetæ in sui sceleris vindictam ad inferos detrusum perpetua fame & siti torqueri, Eridani fluuij aquis ori, & pomis capiti eius imminẽtibus, sed captationẽ fugientibus. Id quod Horatius in lib. serm. aperte docuit,

docuit, & in auaros perpulchre transtulisse visus est, dicens: Horat. lib. 1. Serm. 1. Sat. 1.

Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur. ———————— Ouidius item: Ouid. in Eleg.
Quærit aquas in aquis, & poma fugientia captat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.

Quare Inscriptionis Auctor, ad locutionē Horatianam & Ouidianam alludens, ex primo versu, ait Vrbem illā maritimā aquis salsis affluentem, dulcibus vero carentem, in medijs fere aquis olim sitijsse: nunc vero Pontificis munere, hoc est, munificentia Sixtiana nunquam satis laudata, dulces potare aquas. Quam rem mira carminis facilitate, & felicitate, vt solet omnia, paucis verbis festiue complexus est.

De hac item re Blancus aliud edidit Epigramma, quod in aula sancti Ioannis in Laterano legitur hisce verbis:

Vnda sunt liquida, solidum sed marmor habetur:
Marmor vi trahitur, sponte sed vnda fluit.
Quid mirum est igitur ducat si fornice riuos,
Quando etiam Sixtus marmora vasta trahit?

Inscriptionis Auctor hisce versibus non solum in aquis ad Centumcellas, & ad Vrbem adductis, verū etiam in ædificijs construendis difficultatē, ac duplicem Sixti V. laudem comprehendit, aquis & ingentibus quidem saxis inter se collatis. Hæc hactenus, vt alia persequamur.

DE SANCTO AVGVSTINO ECCLESIÆ DOCTORE.

AD EANDEM cameræ partem in ipso fornice Sanctus Pater Augustinus Ecclesiæ Doctor, malleus hæreticorum, & Episcopus Hypponensis Pontificalibus vestibus & cucullo nigro indutus cernitur: infra vero coronam actio illa repræsentatur, cum in Centumcellarum, vel Ostiæ Ciuitatis portu, in ipso scilicet maris, fluminisq. confinio puerulum nucis putamine aquam e mari haurientem inuenit, & ab huiusmodi incœpto desistendum esse dixit: cui puerulus respondit, illud fore sibi facilius, quàm eidem Augustino secretissimam, & ab

ingenij humani perspicacitate alienam sacratissimæ diuinarum personarum Trinitatis, & Essentiæ vnitatis inquisitionem, atque inuestigationem esse affirmauit, vt Inscriptio, quæ infra legitur, hisce docet verbis:

Puerulus nucis putamine aquam e mari hauriens S. Augustinum a Sanctissima Trinitatis indagatione dehortatur.

DE S. THOMA AQVINATE, ET SANCTO BONAVENTVRA ECCLESIÆ DOCTORIBVS.

AD EANDEM Cameræ, eiusdemq. interfenestrij partem, S. Bonauentura Balneoregiensis, Cardinalis, & Episcopus Albanensis, necnon eximius Ecclesiæ Doctor supra coronam in ipso fornice depictus cernitur: infra vero actio illa repræsentatur, qua S. Thomas Aquinas, Ecclesiæ item Doctor eundem Bonauenturam adiuit salutandi gratia, eumq. vitam Sancti Francisci scribentem reperiens idem Beatus Thomas Sanctum adhuc viuentem appellauit, dicens: Sinamus Sanctum pro Sancto laborare, vt aperte docet Inscriptio, quæ infra legitur hisce verbis:

Sanctus Thomas Sanctum Bonauenturam pro Sancto Francisco laborare sinit.

EMBLEMA II.

De quinque decies centenis nummum aureorum millibus in Arcem Sancti Angeli repositis.

AD ALTERAM eiusdem partis Cameræ fenestram supra coronam ærarium Pontificium repræsentatur per arcam quandam seris occlusam, & Leonem desuper

desuper iacentem, atque Ecclesiæ claues gestantem, necnon per Angelum tenẽtem in sublimi Tiaram Pontificiam, quam Regnum Mundi appellant, hinc inde imaginibus, vel symbolis humi consistentibus, quæ Christianos Principes Ecclesiæ Sanctæ Romanæ, Catholicæ scilicet fidei operam laturos, vt superius dictum est, repræsentant: Angelo item ad partem alteram clauem, & ensem gestante. Infra vero Inscriptio in hanc legitur verborum formam:

Quæ fuit a parco congesta pecunia Sixto,
Turcæ erit exitium, præsidiumq. Petri.

Duo in omnibus humanis actibus potissimum inspici debent, modus scilicet agendi, & finis actæ rei: quæ quidem in præclarissima Sixti actione erudite obseruat Blancus: priore siquidem versu modum colligẽdæ pecuniæ, posteriore vsum, & finem collectæ venuste comprehendit: sicut enim Princeps, qui ad pecuniæ collectionem animum adijcit non tyrannica vi, aut alijs modis illegitimis, sed honesta & legitima via, qualis est parsimonia, quæ a sapientibus olim magnum vectigal dicta est, conficere debet, ita Sixtus, qui omnia recte peragit, incredibili parsimonia intra paucos dies tantam pecuniæ vim, quantam nullus antea Pontificum, confecit. Quod priore, vt diximus, versu denotat Blancus, dum eum parcum appellat epitetho non ocioso, quasi dicat, Sixtum V. ex parsimonia sua pecuniam congessisse: idq. clarius expressit Inscriptionis Auctor in eucharistico suo Carmine dicens:

In tua congestos retulisti æraria nummos,
Quos efferre potest non nisi causa grauis:
Nec tibi thesauros vis vlla tyrannica fecit,
Sola manus tantas parca parauit opes.

Vsus autem collectæ pecuniæ, vt etiam tradidimus, accurate considerari debet, vt non ad fouendam auaritiã malorum omniũ radicem, non ad prodigalitatem, non ad voluptates, & mollities, aliosve execrandos vsus, sed ad necessarios, honestos, & laudatos comparetur. Vsus autem publicæ pecuniæ (quod in suo ea de re Diplomate præsensit Sixtus V.) est præsidium & ornamentum Reipublicæ: exitium, & interitus hostium,

Ex Bullario Sixti V. Constit. 33. par. 1. Et par. 2. const. 13.

hoſtium, quando pecunia a veteribus belli neruus appellatur. Vſum igitur explicat Blancus dum ait:

Turca erit exitium, præſidiumq. Petri,

Hoc eſt, Romanæ, & Apoſtolicæ ſedis. Huc ſpectat eiuſdem Blanci locus in Euchariſtico ſuo dicens:

Turca rues: tantos Arx alia ſeruat in vſus:
Quas ſummus Princeps accumulauit opes:
Quosq. ſibi belli neruos confecit abunde,
Vertet theſauros in caput ille tuum.
Infelix tu Turca rues hoc nomine, Felix,
Quòd tu felici ſub Duce Turca rues.

Et vt locum Blanci obiter illuſtrem, ſciendum hanc ingentem pecuniam a Sixto V. collectam repoſitam eſſe in mole Aelij Hadriani, quam hodie Caſtellum S. Angeli dicimus, ob eamq. cauſam Arcem æliam is appellat ab Aelio Hadriano Imp. qui eam extruxit. Hanc item rem Blancus decantauit Epigrammate alio, quod in aula Sancti Ioannis in Laterano legitur hiſce verbis:

Aurum lege ſua Plato quondam exegit ab Vrbe,
Lege ſua id Sixtus condit in arce Pater.
Scilicet aurum eſſe excidium Plato cenſuit Vrbis,
Vrbis præſidium Sixtus id eſſe probat.

Qui autem plura ad id ſpectantia & ſcitu digna noſcere cupit, ad dictum Diploma, ſeu ad alteram huius generis Inſcriptionem ſuperius declaratam confugiat. Pagina 228.

DE S. GREGORIO NAZIANZENO, ET SANCTO ATHANASIO ECCLESIÆ DOCTORIBVS.

IN ALTERO eiuſdem læuæ interfeneſtrio Sanctus Gregorius Nazianzenus, & S. Athanaſius Eccleſiæ Doctores ſupra cameræ coronam depicti cernuntur: infra vero eorundem actiones duæ præcipuæ conſpiciuntur.

Ex altera parte Sanctus Gregorius Nazianzenus, qui ob ſingularem diuinarum litterarũ ſcientiam, Theologi nomen conſe-

consequutus est, primum Sasimorum, deinde Nazianzi Episcopus, repræsentatur. Postremo autem Constantinopolim ad eam regendam Ecclesiam cum fuisset accersitus, eam ciuitatem hæresum purgatã erroribus ad Catholicam fidem reduxit. Quã ob rem, cum prauorum hominum odium sibi parasset, ob idq. magna inter Episcopos facta fuisset seditio, spõte abdicans se Episcopatu, illud Prophetæ dictum vsurpauit dicens: Si propter me commota est hæc tempestas, deijcite me in mare, vt vos iactari desinatis. Hinc Nazianzum rediijt. Inscriptio autem, quæ infra legitur, hanc rem aperte hisce indicat verbis:

S. Gregorius Nazianzenus ob commotam inter Episcopos seditionem Constantinopolitano Episcopatu sponte se abdicauit.

In altera interfenestrij parte Sanctus Athanasius Episcopus Alexandrinus, & Ecclesiæ Doctor cernitur, qui multas Arianorum insidias perpessus est: quarum vna, cum de magica arte falso fuerit accusatus, & diuina ope liberatus, per demortui manum, quæ hic conspicitur, in locum iudicij delata, repræsentatur, & per Inscriptionem, quæ infra legitur, aperte indicatur hisce verbis:

S. Athanasius de maleficio iniuste accusatus Dei beneficio iuste liberatur.

EMBLEMA III.

De Scala sancta a Sixto Quinto in splendidiorem locum translata.

AD TERTIAM eiusdem læuæ Cameræ fenestram supra coronam celeberrima illa Scala sancta pretioso, salutariq. Christi sanguine conspersa in nobiliorem, commodioremq. locum translata, sacrarumq. historiarum picturis, alijsq. ornamẽtis ad deuotionem, medita-

meditationemq. excitantibus mirifice insignita, necnon Palatij & Basilicæ Lateranensis frontispicia splendidissima repræsentantur: cuius rei translationem insignem duobus hisce versibus comprehendit Blancus:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Scalas innocuo conspersas sanguine Christi
Constituit Sixtus splendidiore loco.

Hæc Inscriptio adeo facilis est, & clara, vt expositione non indigeat. Hanc eandem translationem decantauit Blancus argutiori quidem Disticho, quod in Palatio ad Thermas legitur hisce verbis:

Quot transfert sacro perfusos sanguine Christi,
Tot sibi constituit Sixtus ad astra gradus.

Hoc est, tot gradus in cælum ascendendi sibi parat Sixtus, quot sunt Scalæ sanctæ gradus pretioso Christi sanguine perfusi, & ab eodem Sixto translati.

DE SANCTO BASILIO MAGNO ECCLESIÆ DOCTORE.

AD HVIVS læuæ angulum supra coronam S. Basilius ob omnium doctrinarum, sanctæq. vitæ excellentiam cognomento Magnus, necnon Episcopus, & Ecclesiæ Doctor depictus cernitur: infra vero repræsentatur actio illa, qua Valens Imp. pro tribunali sedens eum in exilium eijcere conatur. Basilius enim Dei Filium Patri consubstantialem contra Valentem Imp. hæreticum defendens, huius iras expertus est. Fuit tamen eiusdem Filij Dei ope ab ijs liberatus: cum enim Valens impiæ sententiæ vacaret, subsellium, in quo Valens scripturus erat decretum de eijciẽdo e ciuitate Basilio, fractũ fuit: tribusq. ab eo calamis adhibitis ad scribendam exilij legem, nullus eorum reddidit atramentum: cumq. in proposito scribendi impium decretum persisteret, ipsius dextera dissolutis neruis tota contremuit. His commotus Valens chartam

tam vtraque manu conſcidit. Hinc Auctor Inſcriptionis per luſum quendam paronomaſticum ſatis venuſtum, hunc in modum hiſtoriam breuibus enarrat verbis:

S. Baſilium miraculis prapotentem in exilium eÿcere
Imperator Valens non valuit.

EMBLEMA IIII.

De Canonizatione S. Didaci Complutenſis ex ord. Sancti Franciſci.

AD POSTREMVM primæ Cameræ, quam ſecretiorem dicunt, parietem e regione introitus Canonizatio Sancti Didaci Complutenſis ordinis S. Franciſci luculentiſſime per pictores repræſentatur: quam Sixtus V. Pont. Max. admiranda pietate, ſollemni ritu, frequentiſſimo cleri, populiq. conuentu in Baſilica S.Petri celebrauit VI. Nonas Iul. Anno Dom. M.D.LXXXVIII. pietate florẽtiſſimo Hiſpaniarum Rege Catholico Philippo II. poſtulante. Quare Blancus huius Sancti Canonizationẽ eleganti celebrans hexaſticho, quod infra legitur, ait Sixtum V. manum ſuã inuictam, qua homines facinoroſos, & præſertim prædones hinc inde fuſos ab Italia expulit, in cælum ſuſtuliſſe pro Didaco Cœlitibus, vel ſanctis ciuibus adſcribendo, eiusq. feſto die inſtituendo: eundemq. Pontificem ob ſua ipſius geſta & præclara quidem, ſolum, & polum, hoc eſt cælum & terram iam ſibi demeruiſſe, perbelle cõcludit. Inſcriptio legitur in hanc verborum formam:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Poſtquam Italis fuſos pradones expulit oris,
Suſtulit inuictas Sixtus ad aſtra manus.
Et Didacum athereis adſcripſit ciuibus, illi
Thura dedit, feſtos inſtituitq. dies.
Sic tu Sixte tibi potuiſti ingentibus actis
Demeruiſſe ſolum, demeruiſſe polum.

Perpulchra est profecto atque adeo facilis, festiuaq. huius Inscriptionis conclusio non solum ob eiusdem verbi repetitionem, verum etiam ob illam soli & poli paronomasiam, concursionemq. syllabarum satis hoc loco iucundam, qua summa Sixti V. laus concluditur ex Italia sicarijs & facinorosis hominibus liberata, Canonizationeq. sancti Didaci celebrata. De huius sancti Canonizatione, ac vita Petrus Galesinius Protonotarius Apostolicus, & Franciscus Peña Auditor Rotæ conscripserunt. Franciscus autem Auantius Venetus, bonarum artium studiosus, vtramque editionem ex Latina lingua in Italicam emendatiorem feliciter transtulit.

DE ALTERA BIBLIOTHECAE CAMERA,

quam secretiorem appellant.

EMBLEMA I.

De Obelisci Vaticani translatione.

AD ALTERIVS Cameræ introitum a tergo supra portam, translatio Obelisci Vaticani erectio, ac locatio, hoc est, trabes ferro connexæ, funibusq. inuicem compactæ, scalæ, rudentes, subductuarij funes, necnon alia id genus instrumenta ad tantam molem transferendam, erigendam, locandamq. necessaria, equi item vehicularij non pauci, hominesq. permulti huic rei agendæ incumbentes per pictores repræsentantur: atque ita, vt ex pictura ipsa quiuis facile dignoscat, quanta rei fuerit magnitudo, humaniq. ingenij ad tantam rem præstandam excellentia. Id quod Dominicus Fontana Comes Palatinus, & Eques aureatus, necnon Sixti Quinti Architectus ex Pago Milì Agri Nouocomensis, qui Romæ quattuor Obeliscos transtulit, erexit, & locauit, typis,

pis,

pis, seu formis æneis, & Italico idiomate fusius & expressius in suo de ædificijs Sixtianis libro ob oculos ponit.

Blancus autem, qui res Sixti Quinti immortalitate dignissimi perpendit, hac Obelisci trãslatione miram eiusdem Pontificis præstantiam ingeniose decantat hunc in modum:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Saxa agit Amphion, Thebana vt mœnia condat:
Sixtus & immensæ pondera molis agit.
Saxa trahunt ambo longe diuersa: sed arte
Hac trahit Amphion, Sixtus & arte trahit.
At tantum exsuperat Dircæum Amphiona Sixtus,
Quantum hic exsuperat cetera saxa lapis.

Hac in Inscriptione est lusus quidam poeticus, argutaq. comparatio, Amphionis, & Sixti V. in trahendis saxis. Amphion enim, vt poetæ fabulantur, Iouis filius a Dirce matre Dircæus dictus, fuit Musicus tam insignis, vt testudinem a Mercurio dicatur accepisse, eiusq. sono saxa ad Vrbis Thebanæ constructionem attraxisse, vt Horatius in Arte poetica testatur aperte dicens: *Orat. in arte Poet.*

Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet.

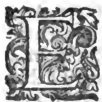
Quod ideo finxerunt Poetæ, quoniam eloquij suauitas homines rudes & incultis moribus, ad obsequij ciuilis pellexit disciplinam. Hinc Horatius cum dixisset: *Sono testudinis*, addidit: *Et prece blanda.* Quare Inscriptionis Auctor effictam Thebarum constructionem eo modo enarratam ad suum transfert propositum inquiens, Amphionem, & Sixtum traxisse saxa, longe tamen diuersa: Adde etiam quòd diuersa item arte: ita vero sicut sermo a fune, effictumq. a vero distant. Quare ad hunc sensum, ni fallor, Blancus hexastichi conclusionem direxisse videtur dicens, tantum a Sixto V. Amphionem in trahendis saxis fuisse superatum, quantum cete-

ra saxa ab huius generis Obeliscis superari constat. Hoc autem hexastichum extat etiam in libro epigrammatum Gulielmi Blanci superioribus annis edito.

Hæc de Obelisci Vaticani translatione: de Obeliscis autem nihil est quòd hoc loco sermonem habeam: nam de ijs necnon de eorundem Obeliscorum Scriptoribus in prioribus Emblematis, quod ad meum institutum pertinebat, satis dictum puto. Addam tamen, Michaelem Mercatum Protonotarium Apostolicum, Virum profecto eruditum, de Obeliscis tum generatim, siue in vniuersum, tū denique singulatim ac nominatim de ijs, qui nunc Romæ a Sixto V. erecti sunt, multa abstrusa, ac scitu dignissima non minus curiose quàm docte, Etrusca lingua scripsisse: quæ in lucem prodierunt.

EMBLEMA II.

De Tholo Sancti Petri.

REGIONE superioris Emblematis Tholus Sancti Petri, eiusdemq. Basilicę nouæ frontispicium, magnificis porticibus hinc inde ornatum, ad id celebritatis, & perfectionis, quam habere debēt, effícta cōspiciuntur, atque ita vt nihil hac re pulchrius, nihilve admirabilius fere desiderari, nedum inueniri queat. De huiusmodi ædificio tam excellenti, omniq. laude digno, a Iulio II. Pont. Max. olim inchoato, in Emblemate primo de Sixti V. Coronatione verba fecimus. Hinc alia de hoc Tholo scire cupientes eo confugiant. Huius Emblematis Inscriptio in hanc legitur verborum formam:

Pagina 4.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Pontifices olim quem fundauere priores,
Præcipua Sixtus perficit arte tholum.
Et tantum Sixti se gloria tollit in altum,
Quantum se Sixti nobile tollit opus.
Magnus honos magni fundamina ponere Templi,
Sed finem cœptis addere, maior honos.

Hac

Hac Inſcriptione Blancus huius Tholi, ſeu potiùs Baſilicæ nouæ fundamenta ab alijs ſummis Pontificibus iacta fuiſſe ait, eamq. omnibus ſuis numeris abſolutam ad finem vſque iam fere deſperatum a Sixto V. Deo opitulante, deductum iri affirmat: tantamq. Sixti gloriam inter alios Pontifices fore auſpicatur, quantam huius generis opus adeo nobile, famam & admirationem inter cetera ædificia adipiſci poteſt. Huc accedit quòd multo maiorem gloriam conſequitur qui rerum cœptis finem imponit, quàm qui earundem iecit fundamenta. Hæc ex Blanco: cetera adeo plana ſunt, vt declaratione non indigeant, hinc reliquorum Emblematum expoſitionem aggrediendum eſt, vt Bibliothecæ Vaticanæ finem tandem aliquando imponamus.

EMBLEMA III.

De Lauretana Ciuitate.

HOC Emblemate ad dextram huius Cameræ partem ſupra feneſtram primam Lauretum toto terrarum orbe celeberrimum, in quo extat ſacrum illud Cubiculum diuinis myſterijs inſignitum, vbi B.Maria ſemper virgo nata & ab Angelo ſalutata, Saluatorem mundi de Spiritu ſancto concepit, repræſentatur. Quibus de cauſis Sixtus V. ad omnes res pias, ac præclaras producendas natus, Lauretum oppidum Piceni in Ciuitatem ſublimauit, quam etiam augēdam mandauit: & Eccleſiam Lauretanam ex Collegiata in Cathedralem, & Epiſcopalem erexit. Hinc Blancus hæc omnia a Sixto V. inſigniter acta duobus tantum verſibus, vt infra, eleganter hunc in modum comprehendit:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Lauretum muris, Paſtore, & ciuibus auctum
A Sixto, & Sixti laus ſimul aucta fuit.

His verſibus Auctor Inſcriptionis laudem Sixti V. augeri, perinde atque Lauretum ipſum ab eodem Pontifice, & muris

ac

ac domibus, ciuitatisq. nomine, Episcopaliq. dignitate au-ctum, illustratumq. fuit. Huius generis sublimationem, quæ hoc in Emblemate tamquam tenui penicillo designata est, & vt sic dixerim, superficie tenus adumbrata, in altera eiusdem argumenti Inscriptione soluta oratione exarata, quæ in fornice alterius cameræ secretioris cernitur, satis diffuse explicauimus. Huc item spectat quod in Palatio Lateranensi ab eodem Blanco editum legitur hisce verbis:

Pagina 239.

Fœtam Vrbem populis Piceno in littore Sixtus
Mœnibus incinxit, Pontificemq. dedit.
Sic teneros septis includit villicus agnos,
Custodemq. illis donat habere suum.

Hæc autem hactenus, vt cetera, quæ supersunt declaranda persequamur.

EMBLEMA IIII.

De Equorum Phidiæ, & Praxitelis translatione.

Bartholomæus Marlianus lib. 5. cap. 21. & 22.

EMBLEMATE hoc ad eandem cameræ partem supra secundam fenestram Mons Quirinalis a Quirini Fano, vel a Quiritibus, qui cum Tatio a Curibus venientes ibi castra posuerunt, olim dictus: nunc vero, ab Equis illis marmoreis & celeberrimis quidem, Mons Caballus vulgo vocitatus, necnon dictorum Equorum translatio repræsentantur. Hinc Auctor inscriptionis hunc in modum ait:

Sixtus Equos transfert geminos, quos finxerat olim
Artificum e Pario marmore docta manus.

Hac Inscriptione Blancus in translatione ipsa enarranda duo præcipua, lapidis scilicet, & Artificum excellentiam breuiter comprehendit, dum illos equos è Pario marmore, & a docta virorũ manu exculptos fuisse dicit. Parius enim lapis, a Paro Insula maris Aegæi, dictus, non est Lydius, quo aurum probatur,

probatur, sed marmor candidum, omnium optimum, & ad deorum simulacra olim maxime expetitum, ex quo dicti equi dicuntur exculpti. Equorum Artifices Phidias & Praxiteles fuerunt, Statuarij insignes. Ille, vt Plinius ait, artifex numquam satis laudatus, in ebore longe citra æmulum claruit: dijs tamen, vt Quintilianus ait, quàm hominibus effigiandis melior. Inter illius opera maxime commendata est Mineruæ statua, quam Athenis ex Ebore fecit XXVI. cubitorum altitudine, in cuius clypeo Amazonum pugnam, & Gigantomachiam insculpsit: in soleis vero centaurorum, & lapitharum certamen. Inter alia ipsius opera proximã commendationem meruit Iuppiter Olympius ex ebore: & Romæ in porticibus Octauiæ Venus. *Plin. lib. 36. cap. 5.*

Praxiteles autem, vt ait Gabriel Barrius Francicanus, fuit homo Calaber ex oppido, Peripoli olim dicto, nunc Amygdalia, vulgo Mendolia, in extrema Italiæ ora, quam Magnam Græciam vocant, natus, marmoris gloria se ipsum superauit, Plinio teste, duplici præsertim Venere nobilitatus, Gnidia, & Coa, quæ ob artis præstantiam, magnam mortalium vim eas in Insulas ad sui spectaculum allexerũt: hinc quendam Iuuenem Gnidiæ vesano amore captũ, in Templo delitẽtem cum simulacro coiuisse aiunt. Equũ item, visa equæ statua, hinnitum edidisse, & canes aspectu canis efficti latratum emisisse; taurumq. marmoreæ vaccæ concubitum Siracusijs appetijsse ferunt. Fecit et Niobis in saxum olim, vt fabulantur Poetæ; transformatæ statuam pulcherrimam a Græcis Poetis celebratam: de qua hoc Epigramma ad verbum latinitate donatum extat in hanc verborum formam: *Gabr. Frãcicanus libro 1. & 3. de Antiq. Calaber. Ex Plin. vbi sup. Ex Valer. Max. li. 8. Ouid. 6. Metamor.*

Ex vita me dij fecerunt lapidem, ex lapide vero
Vitam Praxiteles iterum fecit.

Item Ausonius:

Viuebam, sum facta silex, qua deinde polita
Praxitelis manibus viuo iterum Niobe.
Reddidit artificis manus omnia, sed sine sensu:
Hanc ego, cum læsi numina, non habui.

Hic denique ob artis statuariæ excellentiam ciuitate Romana donatus, eam egregijs signis ornasse commemoratur; Triptolemo præsertim, Flora, & Cerere, quæ in hortis Seruilianis, *Ex Plin. vbi sup.*

Ex Plin. ubi sup. lianis, necnon Boni euentus, & Bonæ fortunæ simulacris, quæ in Capitolio, & alijs plurimis, quæ passim hinc inde Romæ extare dicuntur. Hæc mihi dicenda visa sunt ad equorum Artificum nobilitatem, & excellentiam declarandam.

Duo autem equi marmorei Bucephalum Alexandri equũ repræsentantes, quorum alterum Phidias, alterũ vero Praxiteles sculpsisse dicuntur, in monte Quirinali super bases lateritias absque marmoris incrustatione cum Aurigis, seu potius Domitoribus marmoreis, colossea forma, Alexandrum repræsentantibus, ob vetustatem satis consumpti visi sunt hisce litteris marmore incisis:

OPVS FIDIAE. OPVS PRAXITELIS.

Sunt qui velint hos equos Romam a Tiridate Armeniæ Rege asportatos, & Neroni donatos: Id autem ego non nisi de equo Phidiæ dici posse reor, cum Praxitelem extra Italiæ oras fuisse non constet. Adde etiam quòd Publio Victore teste, erat Romæ in septima regione via, quæ lata dicebatur, locus ab Equo Tiridatis Regis Armeniæ nomen habens, vbi de vno tantum equo loquitur. Hinc nonnulli Praxitelem in vrbe Roma, vbi eum floruisse multaq. simulacra exculpsisse volunt, equũ illum ad Phidiæ æmulationem effinxisse aiunt. (Publ. Victor. var. lect.)

Sunt præterea qui per eadem illa Simulacra duorum Iuuenum colossea magnitudine equos efferos domãtium, Castorẽ & Pollucem, quibus domandi artem tribuerunt, intelligẽdos esse velint. Id quod rationi omnino refragatur. Castoris enim & Pollucis statuæ vel stellatæ effingi solent, vel instar earum, quæ nuper ad gradus Capitolinos collocatæ cernuntur pileatæ, ac tenentes equos cicuratos, & mansuetos. Maior tamen hominum pars per eadem simulacra Alexandrum Magnum actu domandi Bucephalum, ferocissimum equum, a duobus Artificibus Græcis mira statuariæ artis excellentia præditis ad æmulationem repræsentatum sentit, & affirmat.

Per colosseas item Statuas illas, Alexandrum Magnum, & Bucephalum eius equum repræsentatos fuisse, vetera numismata cum ipsius nominis Inscriptione Græca docent, quæ statuarum eandem referunt effigiem. Thoraces vero &

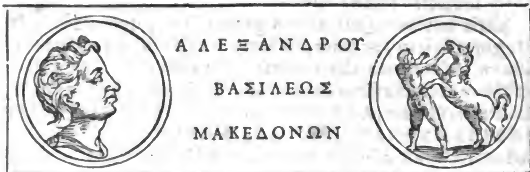
Loricæ

Loricæ iuxta Alexandri Magni simulacra Gentes domitas, sibiq. subiectas præseferunt.

Varia autem numismatum genera sunt, quæ Alexandri Magni effigiem, ac Bucephalum eius equum repræsentant: alia enim sunt ærea, alia argentea, alia vero aurea. Quædam ex altera facie eiusdem Alexandri imaginem habent, cum hisce litteris Græcis, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, vel ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ, idest Alexandri Regis Macedonum. Ex aduersa vero parte habent eundem Alexandrum actu domandi Bucephalum. Quædam autem ex altera parte Alexandri effigiem, & ex postica, vel eundem Alexandrum equo insidentem habent, vel equum alatum, quem pegasum dicunt, ad eiusdem Alexandri famam innuendam: cuius symbolum inter alia est equus alatus. Quædam denique Alexandri habent effigiem, & alia, quæ longum esset recensere. In gemmis autem, & præsertim amethysto, gemma purpurea, ad colorem vini accedente, et in violam desinente, sola Alexandri imago sculpta conspicitur, vel Alexander Bucephalum domatum tenens. Hæc autem omnia, multoq. plura ad hanc rem pertinentia penes Annibalem Zitellium a Rocca contrata, conciuem meum, multæ quidem eruditionis virum asseruantur. Quamuis vero effigies Alexandri omnes tam in nummis, quàm in gemmis incisæ eandem simulacrorum ad Quirinalem extantium effigiem referre inueniantur, si capillitium, frons, nasus, genæ, mentum, necnon labia conferantur: ego tamen numisma primo loco superius nominatum incidendum, atque hic apponendum curaui, cum in eo Alexander magnus actu domandi Bucephalum repræsentetur. Nec cuiquam mirum videri debet, si positura, vel situatio simulacrorum non sit omnino eadem cum ea, quæ in nummis apparet: id enim vel ob multas eorundem non semel instauratorum translationes factum esse, vel modum domandi inter marmora sculpenda, cudendaq. numismata arbitrarium fuisse censendum est.

Idem supra pagina 180.

EX NVMMO AEREO.

Plin. lib. 34. cap. 5. Hoc autẽ opus Latinorũ esse non videtur, sed Græcorum, si Plinio credimus, qui, vt ceteros scriptores silentio prætereã, ait, Græcos Artifices nihil velare, cuiusmodi sunt duæ illæ statuæ nudæ: Latinos vero velamen, seu thoraces, vel indumentũ addere solere. Nec quisquam mirari debet, excellentes viros hanc decertandi prouinciã suscepisse, si Alexandri Magni nomen celeberrimum, & Bucephali generositas, atque ferocitas, miraq. eiusdem Alexãdri in Bucephalo edomando laus spectentur. *Diod. Sic. lib. 17. Plin. li. 8. cap. 42.* Bucephali nomẽ Græce Taurinũ caput significat: atque illud ei impositũ iudicatur, vel ex eo quòd taurinã truculentiam, vel formam referret, vel quòd taurinum caput armo haberet impressum. Tanta autem huius equi ferocitas erat, vt nemini tractabilis videretur, nullumq. sessorem admitteret. *Plutarch. in vita Alexandri.* Quare Philippus vbi primum ab Alexandro filio Bucephalum edomitum vidit, spectatoribus admirantibus, illacrymasse, Alexandrumq. exosculans, ei dixisse fertur:

Regnum tibi quære: Macedonia enim te non capit.

Duæ illæ igitur Statuæ equos efferos domantes Alexandrũ Magnũ & Bucephalũ repræsentãt. Num vero Phidias, & Praxiteles eas effinxerint, nonnulli dubitarũt, dicentes Phidiam Atheniensem floruisse, vt ex Plinio colligitur, Olympiade 83. & 300. circiter ann. ab Vrbe condita, & 115. ann. antequam Alexander Magnus regnare cœpisset. *Plin. lib. 34. cap. 8.* Quæ quidem sententia ab opinione Eusebij aborrere non videtur, qui narrat Phidiã vixisse Olympiade 85. anno mundi 4760. Alexandrum vero Olympiade C.XI. anno mundi 4860. *Euseb. in Chron. & 36. c. 5.* Plato itẽ, quẽ ante Alexãdrũ regnãtẽ ann. circiter 20. fuisse narrat Eusebius, de Phidia statuario, & Protagora mentionem facit. *Plutarch. in Pericle to. 1.* Plutarchus denique ait,

ãit, Phidiam mortuũ fuiſſe tẽpore Pericli, qui eũ carceri mãcipauit, & centum, eoq. amplius ann. ante Alexandrũ regnauit.

Praxiteles autem duos fuiſſe, alterum ann. circiter 30. antequam Alexander regnare cœpiſſet: alterum vero ann. circiter 160 Alexandro poſteriorem extitiſſe ex Plinio item colligitur: quorum prior in marmore, quàm ære felicior: poſterior argenti cælator clariſſimus fuit. Hinc coloſſeas Statuas illas, de quibus nũc ſermo habetur, Phidiæ & Praxitelis opera eſſe nõ opinantur, etiamſi eiuſdem Alexandri Magni tempore floruiſſent, cum Lyſippo ſoli, clariſſimo ſtatuario, Alexandri imaginẽ, dum hac fruebatur luce, effingere; & nonniſi Apelli pictoriam artem optime callenti pingere licuiſſe conſtet. *Plin. lib. 34. cap. 8. & 36. c. 5.*

Ego vero, qui ex ſupputationibus, atque ex pluribus eiuſdem nominis rebus falſas opiniones, ſeu deceptiones ſuboriri nõ ſemel expertus ſum, coloſſea illa Simulacra nonniſi Phidiæ & Praxitelis opera eſſe puto atque affirmo, quippe qui duas haſce Inſcriptiones marmore vetuſtiſſimo ad baſes earundem Statuarum inciſas ſexcenties me legiſſe memini in hanc verborum formulam:

OPVS FIDIÆ. OPVS PRAXITELIS.

Nec facile adduci poſſum, vt has Inſcriptiones ſuppoſititias eſſe, atque id a quopiam effictum fuiſſe credam, vt ex ijs inſcriptionibus maior ijſdem ſtatuis auctoritas aut exiſtimatio tribueretur. Artifices enim dictarum Statuarum fuiſſe excellentes, & in primis claros, ipſamet ſimulacra ſatis declarãt. Præterea ſicut de his Inſcriptionibus, ita de omnibus alijs, quæ in excellentiſſimorũ Artificum ſimulacris inciſæ paſſim conſpiciuntur, poterit dubitari. Eſto autem quòd huiuſmodi Statuæ in Græcia, vt reor, ſint effictæ, ac tempore Conſtantini Magni Romam ad ipſius Thermas exornandas tranſuectæ, deinde ad eas Quirinalis partes, in quibus ad hãc vſque diem extant, tranſlatæ, ac Romæ ijſdem Statuis ſubiectæ fuerint Inſcriptiones illæ, quas hoc loco appoſuimus: id tamen vel a Conſtantino Magno, vel a quopiam præpotenti Principe, vel viro bonarum litterarum, atque hiſtoriarum, ſiue antiquitatum non ignaro factum eſſe credendum eſt, cum huius generis facinus tam illuſtre non niſi ad Principes & præclaros viros pertinere conſtet. Id quod priuati homines, bonarumq.

artium ignari, vel tentare ausi non fuissent, vel illud idem facere ijs non fuisset permissum. Adde etiā, quòd Inscriptio ipsa cubitali characterū forma exarata, elegantem, & pulcherrimam litterarum antiquitatem redolet illam, quæ temporis Constantini, ac futuris deinde temporibus desiderabatur: & marmor, in quo incisa erat Inscriptio, ab eorundem simulacrorum colore nulla ex parte distare iudicatum est.

Nec nostris hisce rationibus videtur aduersari orthographia, in Inscriptione operi Phidiæ supposita, in qua Auctor Inscriptionis Fidias pro Phidias scribendū iudicauit: ide nim nec minus accurate, nec indocte quidem factum esse censeo, dum hunc scribēdi modū in alijs Inscriptionibus, & plane insignioribus, ac perantiquis obseruatū fuisse video. Nam sicut TRIVMPVS, & TRIVMFVS, ac TROPAEVM absque aspiratione pro TRIVMPHVS, & TROPHAEVM a Latinis & doctis viris aliqua tēpestate, & frequenter quidem scribi solebat, vt a nobis iam diffuse demonstratum est; ita etiam quandoque ab ijsdem Romanis, & sane eruditis viris F, pro Ph, passim vsurpatum fuit, sicut ex Inscriptionibus tum priuatis, tum publicis, quas infra videre est, late patet.

Pag. 18.

INSCRIPTIONES PRIVATAE
De vsu litteræ F, pro PH.

Afrodisia apud Fuluium Vrsinum. *Fileros* ad S. Pauli Basilicam. *Filonius* in Aedibus Columnensium. *Filo*, inter Quirinalem et fontem Triuij. *Filumena* in Aedibus Bruti Gothfredi, ad S. Agnetis Ecclesiam. *Hierofanta* ad S. Petri Aedes. Saluiæ *Dafna* in vinea Matthæi Morelli in ascensu Quirinalis. *Symfor* ad S. Angelum in foro Piscario in pariete domus. *Trofimus* Anagniæ ad Cathedralem Ecclesiam.

INSCRIPTIONES PVBLICAE
De vsu litteræ F, pro PH.

Triumfator in Aedibus Capranicorum in Inscriptione Flauij Eugenij, de Constantino, et Iuliano Cæsaribus.

Triumfator in Aedib. Franc. Lischæ, in Parione, de Arcadio.

Triumfatores, ad forum Traiani in Inscript. Saturnini secundi, de Valentiniano, et Valente Cæsaribus.

Triumfis, in vetusta Obelisci ad Ædes Lateranenses translati Inscriptione: in qua Michael Mercatus inuenit *Triumfis*.

Asula

Asulæ in Ecclesia maiori S. Andreæ, in columna.

DIV. FL. IOVIANO
TRIVMFATORI
SEMPER AVG.

Simulacra igitur colossea illa, vt rem tandē concludamus, ad Quirinalem montem prope Palatium Pontificium collocata, quæ olim lacera, et obscuro loco, hominūq. aspectui nō accommodato extabant, nunc vero iussu Sixti V. Pont. Max. instaurata, et in nobiliorem, commodioremq. locum translata, Alexandrum Bucephali domitorem repræsentant: eaq. Phidiæ ac Praxitelis opera esse, non modo vetustæ, sed etiam nouæ docent Inscriptiones, quas infra videre est.

Ad basem Equi Phidiæ Inscriptio.

PHIDIAS NOBILIS SCVLPTOR
AD ARTIFICII PRAESTANTIAM
DECLARANDAM
ALEXANDRI BVCEPHALVM
DOMANTIS EFFIGIEM
E MARMORE EXPRESSIT.

Ad basem Equi Praxitelis Inscriptio.

PRAXITELES SCVLPTOR
AD PHIDIAE AEMVLATIONEM
SVI MONVMENTA INGENII
POSTERIS RELINQVERE CVPIENS
EIVSDEM ALEXANDRI
BVCEPHALIQ. SIGNA
FELICI CONTENTIONE
PERFECIT.

Ad Ba-

Ad Basis Equi Phidiæ dextram hæc item legitur Inscriptio :

SIXTVS V. PONT. MAX.
SIGNA ALEXANDRI MAGNI
CELEBRISQ. EIVS BVCEPHALI
EX ANTIQVITATIS TESTIMONIO
PHIDIAE ET PRAXITELIS AEMVLATIONE
HOC MARMORE
AD VIVAM EFFIGIEM EXPRESSA
A FL. CONSTANTINO MAX. E GRAECIA
ADVECTA SVISQ. IN THERMIS
IN HOC
QVIRINALI MONTE COLLOCATA
TEMPORIS VI DEFORMATA, LACERAQ.
AD EIVSDEM IMP. MEMORIAM, VRBISQ.
DECOREM IN PRISTINAM FORMAM
RESTITVTA HIC REPONI IVSSIT
AN. M. D. LXXXIX. PONT. IIII.

Hac ſeſe offerente occaſione, ſilentio prætereundum nō eſt, Quirinalem collem, ſeu Montem, vt nunc vocant, Caballum, & equorum inſtauratione ac tranſlatione, necnon alijs de rebus ſplendidiorem, eiusq. incolis commodiorem, ſalubrioremq. reddi. Nam ab equorum loco porta ipſa Nomentana ſeu Pia ab equis ad quingentos paſſus diſtans ſpectatur, via ipſa nunc palmos circiter tredecim aliquo in loco excauata, & quaſi ad perpendiculum complanata, ſemitisq. ex vtraque parte lapideis, ac prominentioribus deambulationi commodis, multisq. ædificijs ornata, palatio præſertim Pontificio a SIXTO V. in ampliorem, nobilioremq. formam redacto, fontibusq.

tibusq. humanæ vitæ necessarijs, necnon aquis Felicibus ditata, ex quibus innumeræ commoditates eandem viam incolentibus, aliorumq. locorum accolis oriuntur, præsertim vero mulieribus pauperculis, lauatricibus, quibus ex aqua Felici ad Thermas Diocletiani prope viam Quirinalem, siue Piam, amplum lauacrum muris cinctum Sixtus V. construendum mandauit: in cuius rei testimonium ad lauacri portam hæc legitur Inscriptio lapide incisa:

SIXTVS PP. V.
PAVPERVM
COMMODITATI
MVLIERVM
EXTRVI FECIT
A. M. D. LXXXVIII.

Huc etiam spectat illud eiusdem Blanci Epigramma in hanc verborum formulam:

Qua lauet immundos mulier paupercula pannos,
Felicem Sixtus suppeditauit aquam.

Hæc de Phidiæ, & Praxitelis operibus, eorumq. translatione, ac monte Quirinali, Via, atque ædificijs illustrato, vberrimisq. aquis ditato. Quæ quidem omnia Blancus omni felicitate, ac facilitate, quattuor, vt infra, versibus comprehendit in hanc verborum formam:

Structa domus, ducti fontes, via aperta, caballi
Transpositi, atque vno est area structa loco.
O felix nimium via, equi, domus, area, fontes,
Dum viuent Vatis carmina, SIXTE, tui.

Hæc de colle Quirinali in commodiorem, illustrioremq. formam redacto SIXTI QVINTI mandato. Reliquum est autem, vt cetera eiusdem cameræ Emblemata explicentur.

EM-

EMBLEMA V.

De Montalti in ciuitatem sublimatione, & ampliatione.

Ex Bullario Sixti V. par. 1. Constitut. 48.

D LAEVAM cameræ supra fenestram primam, Patria SIXTI V. oppidum scilicet Montaltum in Piceno, & in edito loco situm, muris vndique cinctum, & collegiata Ecclesia ornatum, nunc autem ab eodem Pontifice erga Patriã pietate, ac liberalitate in Ciuitatem sublimatum, necnon Cathedrali, & Episcopali Ecclesia insignitum repræsentatur: in qua sublimatione, & erectione præstanda idem Sixtus Diœcesi, ac dote Ciuitatem donauit, sicut etiam de oppido Lauretano, & oppido Sancti Seuerini ex Piceno idem factum esse constat. Hinc Auctor inscriptionis ad Episcopalem dignitatem alludens ait:

Ex eodem Bull. Constit. 34. & 49.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Montaltum Sixto Patrem donauit habere,
Montalto Sixtus donat habere Patrem.

Hac inscriptione Blancus sub patris nomine, & more poetico ludit dicens, Sixtum V. in remunerationem sui patris Patrem spiritualem, Episcopum scilicet Patriæ antidorice donasse: quæ enim a Latinis remunerationes, a Græcis antidora nuncupantur: sunt enim ea omnia, quæ pro acceptis muneribus redduntur. Locus autem adeo facilis est, vt declaratione non egeat. Eiusdem Montalti muris olim etiam vndiq. cincti in ciuitatem sublimationem, seu loci ampliationem sub mœniorum nomine videtur spectare illud Epigramma, quod in Palatio Lateranensi legitur in hanc verborum formam:

Cum te Sixte olim sub luminis edidit oras
Patria, dicta fuit tunc tua vera Parens.
Sed modo, dum firmis circumdas mœnibus illam,
Quis Patria verum te neget esse Patrem?

Hoc

Hoc Epigrammate Blancus Sixtum Quintum a Montalto, cuius fuit alumnus, ob dicti loci sublimationem, & ampliationem Patrem Patriæ appellat, quam Parentem esse ait, Terram olim scilicet Montalti Ripanæ diœcesis, quæ natalibus eiusdem Sixti V. felicem præbuit ortum. Nec silentio prætereundum videtur, quid pro Montalto ampliando, & illustrando singulos in dies præstetur. Palatijs enim, alijsq. ædificijs construendis, vijsq. sternendis nauatur opera. Episcopium item, habitatio scilicet Episcopi conficitur, & quidquid ad Ciuitatis ampliationem, commoditatem, ac decorem siue splendorem pertinet, summa fit diligentia. Mons denique pro ciuitate amplianda complanatur: nihilq. pro hac re præstanda prætermittitur. Hæc de Montalti sublimatione, atque ampliatione, vt ad Bibliothecæ Vaticanæ describendæ finem properemus.

EMBLEMA VI.

De Fonte Capitolino.

AD EANDEM Cameræ partē supra secundam fenestrā Fons Capitolinus in Capitolio, iussu Sixti V. nuper constructus, & Felici aqua donatus, repræsentatur. Capitoliū enim mons est celeberrimus, in quo erat Arx Romanorū munitissima, varijs ornata marmoribus, sedes, & domus omniū triumphorū, quo in loco Augustus tributarium vidit orbem. Erant ob id in Capitolio deorum templa, sacella, & aræ, aliaq. plurima ædificia publica, statuæ aureæ, & argenteæ Regum Romanorum, & aliorum virorum illustrium, vt ait Plinius: quin Eutropius nullam nisi auream, aut argenteam statuam inibi poni potuisse affirmat. Erant præterea vasa aurea, & argentea, atque crystallina permulta, ærearumq. tabularum, in quas incisæ erant & monimenta publica & leges, tria millia. Capitolium quater incēdium passum esse narratur: mons autē ante Vrbem conditā Saturnius a Saturnia ciuitate in radicis monte sita, dictus est: deinde capitolium a capite Toli hominis illic inuēto, dum tēpla Iouis aperirentur fundamenta.

Ex Barth. Marl. lib. 1. Topogr. Vrb. Roma cap. 1. Et ex Andr. Palladio.

Arnobius aduers. Gent.

LI Dictus

Dictus & antea est Tarpeius, hinc Auctor Inscriptionis, Montem Capitolinum, Tarpeium scilicet, habere iterum fontem, qualem tamen non habuisse ait hunc in modum:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Fontem rursus habet sedes Tarpeia, sed quem
Non habet, infensi dum timet arma Tati.

Argutus est hoc loco Blancus, Poeta, vt alias interim laudandas illius animi dotes præteream, nobilissimus, & ætate nostra florentissimus: sed hac Inscriptione, tum ob historiam, & fabulam, tum etiam ob phrasim poeticam non satis clarus, ne dicam, obscurus. Dicam tamen quæ sentio, quæq. ab historicis, & poetis accepi, hoc est a Varrone, Plutarcho, Virgilio, & a Propertio in primis, qui huic obscuritati lucem videtur afferre. Romulus enim cum bella contra Tatium Sabinorum Ducem tractaret, ac Tarpeio cuidam Arcem tuēdam dedisset, filia eius Tarpeia incidit in hostes, ad fontem aquatum profecta: quam cum ad proditionem arcis cohortarentur, illa pro præmio quidquid in finistris brachijs portarent, sibi dari poposcit, armillas intelligens, quas illi aureas gemmatasq. læuo in brachio ferebant. Itaque proditione arcis facta, hostes ingeniosa ipsius morte promissum persoluerunt, eam oculis orbatam, scutisq. non armillis, obrutam eodem in monte sepelientes: ex cuius morte, atque sepulchro, ipsi monti nomen Tarpeiæ indiderunt, Tarpeiusq. mons tempus in posterum dictus est, deinde multis post annis Capitolinus, vt præsens in tempus vocitatur. Hoc igitur in Capitolio, ædificijs, ac statuis marmoreis, atque æneis, picturisq. pulcherrimis, alijsq. ornamentis, vt ætas nostra fert, insignito, in quo etiam Populi Romani Senatus residet, nunc fons satis nobilis constructus cernitur, aquæ Felicis vbertate ditatus. Hinc, vt reor, Auctor inscriptionis ait, Tarpeiam sedem, hoc est, Montem Capitolinū rursum habere fontem, sed non qualem habuit, dum timuit infensi arma Tati, hoc est Titi Tatij acerrimi Pop. Rom. hostis, Sabinorum Ducis. Et nisi dicamus, hac in Inscriptione tempus pro tempore positum esse

Propert. li. 4. Eleg. 2. & 4.

per

per figurã illam Grãmaticis notam, sensus rationi congruens haud quaquã elici potest: præsens enim, vt opinor, hoc loco pro præterito ponitur, hoc est, Tarpeius mons rursus fontem habet, sed non qualem habuit, infelicẽ scilicet, infelicisq. proditionis causam occasionalem, vt aiũt naturalis philosophiæ professores. Ex hoc enim fonte, qui nunc extat, non nisi felicia augurari licet, cum sit Felici aqua repletus: hinc Capitolium non habuit, qualem nunc habet fontem. Num ego Blanci sententiam fuerim assequutus, iudicet ipse: Adlaboraui tamen ego, vt quod rationi videtur consentaneum, dicerem: mihi enim coniectare, sed non diuinare, datum est.

Hæc de Emblematis, Bibliothecis, Cõcilijs, & Inscriptionibus versu, & soluta oratione cõfectis. Cetera autẽ, quæ pro arbitrio Pictorũ ad parietes vtriusque secretioris Cameræ, & ad ipsos tum earundem, atque aliarum, tum etiam Bibliothecæ amplioris fornices, stemmata gentilitia Sixti V. mirificamq. eius virtutem per symbola, & dicteria, quæ symbolorum animæ appellantur, adumbrantia passim cernuntur, silentio prætereunda censeo, ne intuentibus meditandi ansam omnino auferamus.

Reliquum est autem vt nostros hosce Commentarios tandem aliquando concludamus, ac definiamus apponentes quæ ad Bibliothecæ introitus dextram in Tabula lignea satis grandi depicta cernuntur. Hoc enim loco SIXTUS V. Pont. Max. ad viuum repræsentatus sedere conspicitur, alijs adstantibus ad viuum item omnibus effictis a Petro Facchetto Mantuano, qui in imaginibus ad viuum exprimendis excellens iudicatur. Ad viuum etiam effícti sunt, Antonius Card. Carafa, Bibliothecæ Præfectus: & Sixti V. Pronepotes, Alexander scilicet Perettus Card. Montaltus, ac Vicecancellarius, eiusq. frater, Michael Perettus, Marchio, & Ciuitatis Leoninæ, siue Burgi Gubernator.

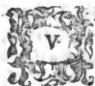
Hic etiam, vt alias imagines silentio prætercam, quæ neminem singulariter aut proprie referũt, videre est ad viuũ item expressum Dominicũ Fontanam, Comitem Palatinũ, & Equitem auratum, necnon Sixti V. Architectũ, qui, flexo genu, Bibliothecæ Ichnographiã siue descriptionem summo Pontifici offerre cernitur. Is enim non solum omnes Obeliscos hisce in

Commentarijs enarratos trāstulit, & erexit, sed Bibliothecæ etiam Architecturam præstitit, eamq. tribus ordinibus distinctā, Dorica scilicet structura prima, altitudinis palmorū LI. Ionica altera palmorum XXXVIII. tertia vero composita, non ea cōpositione a veteribus obseruata, sed a recentioribus inuenta, Corinthia prætermissa, palmorum XXXVI. vt ad eam præsertim partem, quæ Theatrum spectat, videre est: cuius frontispicium est longitudinis siue latitudinis palmorum CCCXXV. altitudinis vero CXXV. De huiusmodi ædificiorum generibus, quæ Ethnici mirum in modum obseruarunt, ac religiose excoluerunt in deorum templis ædificādis, arisq. construendis, Vitruuius Architectorum Magister, diffuse loquitur, & Anastasius Germonius Archidiaconus Taurinensis, in libro de Immunitatibus Ecclesiasticis iuxta Antiquorum morem hæc tria ædificiorum genera luculentissime explicat, & erudite quidem.

Vitru. lib. 1. cap. 2. et lib. 4. c. 1. Anast lib. 1. cap. 1.

Huic Tabulæ, in qua Sixti V. imago ad viuum expressa, aliæq. effigies repræsentantur, Bibliothecæ porta extat adnexa: supra quam hæc legitur Inscriptio penicillo facta:

SIXTVS V. PONT. MAX.
BIBLIOTHECAM HANC VATICANAM
AEDIFICAVIT, EXORNAVITQ.
AN. M. D. LXXXVIII.
PONT. III.

VNIVERSA Bibliotheca Vaticana, adiuuante Deo, Commentarijs explicata, reliquum est, vt ordine retrogrado eiusdem Bibliothecæ vestibulum videamus, quidve in eo contineatur. Id quod tempore, ac re ipsa postulante factum est: hosce enim Commentarios ante biennium olim confeceram, typisq. mandare cœperam iam inde ab eo tempore, quo non solum vestibulum ipsum picturis, & Inscriptionibus carebat, sed nondum Obelisci omnes erecti, nec Statuæ supra columnas Cochlides collocatæ fuerant: multaq. alia inchoata extabant, vel non-

dum cœpta desiderabantur: de quibus omnibus in hac Bibliotheca Vaticana nobis loquendum fuit. Quare omnia suo loco apponere non potuimus, sed de quibusdam rebus, quæ ad operis perfectionem pertinent, Appendicem duximus conficiundam, quam infra cernere licet. Quamuis autem hosce Commentarios, vt dixi, a duobus fere iam inde annis prælo committere cœperam, fui tamen e medio, vt sic dixerim, cursu ob grauiorem mihi curam a S. D. N. Sixto V. demandatam reuocatus. Hinc ab incœpto desistens, rem ad hanc vsque diem prorogare coactus sum. Mirum igitur cuiquam videri non debet, si ordine forsan præpostero Bibliothecæ consideremus vestibulum, in quo non solum duæ Inscriptiones præcipuæ summam totius rei complectentes, quæ magis fini, & ordini nostro conueniunt, sed nonnulla etiam, quæ ad Commentariorum initium, & quasi præludium quoddam, spectare videntur, non sine fortasse ratione a Pictoribus hic ob oculos posita sunt. Hoc enim loco Sibyllas in fornice ipso vestibuli depictas videre licet, quas Varro decem fuisse scribit: Fuerunt enim, Persica, Libyca, Delphica, Cumæa, Erithræa, Samia, Cumana, Amalthea nomine, Hellespontica, Phrygia, Tyburtina, nomine Abulnea, quæ de Christo vaticinatæ sunt, & præsertim Erythræa, dicens: ἰησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς, σωτὴρ, idest, Iesus Christus Dei filius, Saluator, vt S. P. Augustinus testatur, qui has voces ex capitibus versuum dictæ Sibyllæ collectas esse narrat. De Cumana etiam, quæ nouem libros Tarquinio prisco obtulit, suo loco sermonem habuimus.

Ex Gell. li. 1. cap. 19.

S. Aug. lib. 18. c. 23. de Ciuit. Dei. ex Lact. Firm.

Ex Gell. li. 1. cap. 18.

Pag. 48.

Hoc item in vestibulo multæ picturæ ad artem typographicam, & ad chartam conficiendam pertinentes in ipso fornice conspiciuntur. Sed quia de Typographiæ, & chartarum inuentione, atque vtilitate in Appendice loqui statuimus, ad præcipuas Bibliothecæ accedamus Inscriptiones, quarum vna antiquam Bibliothecæ Vaticanæ institutionem, & incrementum, deinde illustrationem, necnon translationes explicat: altera vero continet Edictum, quo Anathematis vinculum ijs, qui modum tractandi libros eiusdem Bibliothecæ præscriptum contempserint, minatur, vt, versa pagina, videre est.

Ad Porta dextram Inscriptio:

SIXTVS V. PONT. MAX.
BIBLIOTHECAM APOSTOLICAM
A SANCTISSIMIS PRIORIBVS ILLIS PONTIFICIBVS, QVI BEATI PETRI VOCEM AVDIERVNT, IN IPSIS ADHVC SVRGENTIS ECCLESIÆ PRIMORDIIS INCHOATAM, PACE ECCLESIÆ REDDITA, LATERANI INSTITVTAM, A POSTERIORIBVS DEINDE IN VATICANVM VT AD VSVS PONTIFICIOS PARATIOR ESSET, TRANSLATAM, IBIQ. A NICOLAO V. AVCTAM, A SIXTO IIII. INSIGNITER EXCVLTAM QVO FIDEI NOSTRÆ, ET VETERVM ECCLESIASTICÆ DISCIPLINÆ RITVVM DOCVMENTA OMNIBVS LINGVIS EXPRESSA, ET ALIORVM MVLTIPLEX SACRORVM COPIA LIBRORVM CONSERVARETVR AD PVRAM ET INCORRVPTAM FIDEI ET DOCTRINÆ VERITATEM PERPETVA SVCCESSIONE IN NOS DERIVANDAM TOTO TERRARVM ORBE CELEBERRIMAM, CVM LOCO DEPRESSO, OBSCVRO, ET INSALVBRI SITA ESSET, AVLA PERAMPLA, VESTIBVLO, CVBICVLIS CIRCVM ET INFRA, SCALIS, PORTICIBVS TOTOQ. ÆDIFICIO A FVNDAMENTIS EXTRVCTO, SVBSELLIIS, PLVTEISQ. DIRECTIS, LIBRIS DISPOSITIS, IN HVNC EDITVM, PERLVCIDVM SALVBREM, MAGISQ. OPPORTVNVM LOCVM EXTVLIT, PICTVRIS ILLVSTRIBVS VNDIQVE ORNAVIT, LIBERALIBVSQ. DOCTRINIS
ET PVBLICÆ STVDIORVM VTILITATI DICAVIT
ANNO M. D. LXXXVIII. PONTIFIC. IIII.

Inscriptio hæc adeo facilis est, vt nulla declaratione indigere videatur. Hinc ad Edictum deueniendum est.

Ad Porta

Ad Porta lauam Edictum:

SIXTVS V. PONT. MAX.

PERPETVO HOC DECRETO DE LIBRIS VATICANÆ BIBLIOTHECÆ CONSERVANDIS QVÆ INFRA SVNT SCRIPTA HVNC IN MODVM SANCITA SVNTO, INVIOLATEQ. OBSERVANTOR.

NEMINI LIBROS, CODICES, VOLVMINA HVIVS VATICANÆ BIBLIOTHECÆ EX EA AVFERENDI EXTRAHENDI, ALIOVE ASPORTANDI, NON BIBLIOTHECARIO, NEQVE CVSTODIBVS, SCRIBISQ. NEQVE QVIBVSVIS ALIIS CVIVSVIS ORDINIS ET DIGNITATIS NISI DE LICENTIA SVMMI ROM. PONT. SCRIPTA MANV FACVLTAS ESTO.

SI QVIS SECVS FECERIT, LIBROS PARTEMVE ALIQVAM ABSTVLERIT, EXTRAXERIT, CLEPSERIT, RAPSERITQ. CONCERPSERIT, CORRVPERIT DOLO MALO, ILLICO A FIDELIVM COMMVNIONE EIECTVS MALEDICTVS ANATHEMATIS VINCVLO COLLIGATVS ESTO, A QVOQVAM PRÆTERQVAM ROM. PONT. NE ABSOLVITOR.

Apostolicum Edictū hoc formam redolet illā, qua in condēdis legibus vsi sunt antiqui: & aliquibus constat verbis, quę quāuis apud probatissimos Auctores inueniantur, nō sunt tamen in frequenti vsu nisi in legū præsertim sanctionibus promulgandis. *Clepserit* enim a *Clepo*, quod verbū non semel a Liuio, a Plauto, & a Cicerone vsurpatur, a Græco κλέπτω sumptū est pro furto aliquid surripere. Vnde *Cleptum*, dicitur furto sublatum. *Rapserit* item est a verbo *Rapio*, quod in præterito, *Rapsi*, fecit. *Concerpserit* denique est a verbo *Concerpo*, & est idē quod discerpo, & lacero. Hinc Cicero: *Sacrum, sacrove commendatum qui clepserit, rapseritve, parricida esto*. Et quoniā in Edicto imperādi modus adhiberi solet, hinc *Sunto* pro Sint *Obseruantor*, pro Obseruentur, *Esto*, pro Sit, *Asoluitor*, pro Absoluatur. *Dolo malo*, idest fraude, apud I. C. Cetera patent.

BIBLIO-

BIBLIOTHECAE VATICANAE

APPENDIX.

VT TANDEM hisce in Commentarijs vltima primis respondeant, silentio haudquaquam prætereundum censeo, Molem hanc totam a fundamentis, vt initio dictum est, excitatam, totq. picturis illustratam vnius fere anni curriculo, omnibus suis numeris fuisse absolutam Dominici Fontanæ Equitis aureati, & Architecti industria, qui operarijs hominibus ad structuram murariam pertinentibus circiter centum, totidemq. ad artem pictoriam spectantibus secum adhibitis vniuersum opus tam cito, tantaq. omnium admiratione perfecit, præsertim vero, vt ceteros prætermittam, opera Cæsaris Nebbij Vrbeuetani, & Ioannis Guerræi Mutinensis, quibus pingendi cura omnis demandata est: Cæsar enim Vrbeuetanus arte pollens pictoria, & iam inde a iuuentute a laudato viro non parum laudatus, Bibliothecarum, Conciliorumq. historias, litterarumq. Inuentores, ceterasq. imagines ad historiã pertinentes delineauit, hoc est, pingui quadam Minerua futuri operis lineamenta manu sua duxit, deinde ab alijs pictoribus ad amussim pingenda diligenter curauit.

Georg. Vasar. 3. par. de Pictor. Sculpt. & Architect. diuersis.

Harum rerum inuentionem Federicus Ranaldus Valuen. Bibliothecæ custos, SIXTO V. obtulit. Siluius autem Antonianus sacri collegij Illustriss. S. R. E. Cardinalium a secretis easdem res disposuit, & Inscriptionibus, eodem SIXTO iubente, & dijudicante, illustrauit; aliqua ex parte Petro Galesinio Protonot. Apostolico adiuuante. Qua in re nonnihil etiã operæ præstitit horum Commentariorum Auctor. Ioannes vero Mutinensis ingenio præstans, & ex arte non ignobilis Emblemata omnia, necnon cetera Bibliothecæ ornamenta ad pictoris arbitrium facta adinuenit, ac delineauit, & ab alijs item pictoribus ad vnguem absoluenda studuit. Ad hæc autem omnia conficienda non modicã præstitit operam Ioannes Baptista Nouariensis, pictor satis clarus, qui ob delineandi, pingendiq. scientiam apud artis pictoriæ peritos maximam

riam sui expectationem concitauit. Hæc hactenus.

Antea vero quàm postremam Commentarijs imponamus manū, nonnulla in hac Appendice pro earundem rerū declaratione repetenda, quædā vero, quę in nostris hisce Commentarijs desiderari possent, adijcienda censuimus, quibusdam dubitationibus occurrentes. Quando enim in Bibliothecam Vaticanā Cōmentarios, quos duobus fere ab hinc annis perfeci, imprimendos curabam, nonnulla, vt dixi, desiderabātur, quæ nōdum in aperto, & propatulo loco extabant. Propterea quòd ego, vt dictum est, grauioribus ac fere perpetuis studijs distētus, ita vero, vix vt ad hanc vsque diem respirare queam, siquid subcesiuarū mihi horarum aliquando cōcedebatur (id quod perraro quidē euenire solebat) statim arripiebā: illudq. temporis pauxillulum mihi concessum in hac Bibliotheca Vaticana explicanda ad lucernam consumebam, lucubrationemq. ipsam Typographi commoditati in lucem edendam patiebar, ne in tanta temporis angustia totum opus mihi simul fere tandem aliquando imprimendum relinqueretur. Hinc factū est, vt aliquot Inscriptiones, necnō alia permulta, quæ infra subijcientur, suo loco apponere nō potuerim: quædam vero hic repetuntur, quoniam declaratione indigere videntur. A vetustis igitur Obelisci Lateranensis Inscriptionibus, & ab eiusdem dedicatione exordiemur, vt dubitationibus quibusdam in primis occurramus.

DE OBELISCI LATERANENSIS ANTIQVIORI DEDICATIONE.

QVAE hic oriuntur dubitationes, ad Obelisci Lateranensis antiquiorem dedicationem, inscriptionesq. hieroglyphicas latinitate donatas pertinent: dixi enim cum de ipso Obelisco sermonem habui, ipsum Heliopoli, hoc est, in solis Vrbe Aegyptia primum fuisse erectum ijs inscriptionibus hieroglyphicis insignitum, quas ego apposui ex Ammiani Marcellini verbis, quæ satis implicata

videntur. Sed quoniam de duabus hisce rebus, geminus mihi scrupulus iniectus est; quæ scripsi, rectiori quadam trutina, quoad fieri poterit, accuratius examinabo. Quod enim de Maximi Obelisci dedicatione antiquiori a me dictum est, id a veritate alienum esse nonnulli, & eruditi quidem viri affirmant. Ego autem, si Ammiani Marcellini verba satis implexa percepi, quod scripseram confirmabo: quodq. apud probatissimos Auctores reperi, in medium afferam: si enim aliud mihi constaret, palinodiam recantare non ægre ferrem. Id quod animi ingenuitati attribuendum esse mihi persuadeo. Dixi ergo Obeliscum illum omnium aliorum maximum Heliopoli, ciuitate Aegyptia, primitus fuisse erectum: nec id videtur abhorrere a verbis Ammiani, qui ipsum Obeliscum in Circo maximo se vidisse, & ab Heliopolitana ciuitate Aegyptia a Constantio Imp. fuisse transuectum ait, vel saltem innuit, vt ex eiusdem verborum serie aut vi colligi necesse est. Nec satis video cur magis per veterem Obeliscum, moles ab Octauiano Augusto Romam aduecta, quàm illa altera a Constantio translata intelligi debeat, etiamsi illa ab Octauio veteri Principe, vt ait Ammianus, hæc vero multis post annis a Constantio recens aduecta dicatur: vetustas enim ad molis etiam incisionem, antiquioremq. in Aegypto dedicationem referri potest: nam fieri potuit, vt Obeliscus Maximus prior alijs obeliscis ab Ammiano commemoratis, & fuerit incisus, atque in Aegypto, Solis numini præcipuo munere, eodē teste, fuerit dedicatus: qui etiā tamquam apex omnium eminebat, vt ipse ait. Adde etiam, quòd Hermapioni, & Ammiano maiorem de maiori, celebrioriq. Obelisco extitisse curam quàm de alijs credendum est: hinc Inscriptiones illas hieroglyphicas ab Hermapione interpretatas (cum aliæ ab eo interpretatæ non reperiantur) ad maiorem celebrioremq. Obeliscum pertinere, eundemq. Obeliscum Heliopoli primitus erectum fuisse censendum est, cum Soli eum dedicatum esse, eidemq. Soli præcipuum honorem Aegyptios, ea præsertim in ciuitate, præstitisse cōstet: Heliopolis enim ab Helio, Solis nomine, Solis Vrbs nuncupatur. Huic sentētiæ fauet Plinius, qui ait Ramisem, Rhamestē item dictum, in Solis Vrbe Obeliscum quadragenorū, & octonum cubito-

Ammian. Marc. lib. 17.

Ammian. Marc. ibidem.

Plin. li. 30. c. 8. in fine.

cubitorum erexisse:alterū vero lōgitudine vndecenis pedibus, hoc est nonaginta nouē geometricis, qui palmos vsuales centū & nonaginta octo efficiūt : cuiusmodi est Obeliscus, de quo hic verba facimus, sicut ab Architecto, qui hunc Obeliscū ad Aedes Sancti Ioannis Lateranensis transtulit, & erexit, inuentū est. Nec nostræ sententiæ refragatur primum Hexastichū Inscriptionis Constantianę, in cuius versu postremo hāc molē e Thebis reuulsam fuisse legimus : Heliopolis enim est Ciuitas Aegypti inter Alexandriā & Coptum : & a Græcis, teste Diodoro Siculo, Thebe dicitur : ex qua ciuitate Obeliscus ipse a Constantino Alexandriā, recto itinere, deinde a Constantio Romam fuit transuectus. Et quoniam Heliopolis nomen in hexametro versu accommodari non potest, hinc Poeta, Inscriptionis Auctor, Thebarum, & non Heliopolis voce vsus est : Thebe enim est item ciuitas Aegyptiorum eminentissima, atque amplissima, vt Plato testatur. Hæc pro geminis mihi iniectis scrupulis eruendis dicenda visa sunt. Num veritatem sim assecutus, iudicent alij: & suo quisque sensu abundans, opinionem suam tueatur licet, & hac in re præsertim a memoria nostri temporis adeo remota, & in tanta Scriptorum, ac locorum nominum varietate: quarum quidem rerum omnis inuestigatio in coniectura sita est.

VETVS INSCRIPTIO

BASIS OBELISCI MAGNI,

quem e ruderibus Circi maximi erutum Sixtus V. Pont. Max. ad Lateranensem Basilicam transferendum, erigendumq. curauit.

Hexastichum I.

PATRIS OPVS MVNVSQVE *suum* TIBI ROMA DICAVIT
AVGVSTVS *toto Constan*TIVS ORBE RECEPTO:
ET QVOD NVLLA TVLIT TELLVS, NEC VIDERAT AETAS
CONDIDIT, VT CLARIS EXA*equ*ET DONA TRIVMFIS.
HOC DECVS ORNATVM GENITOR COGNOMINIS VRBIS
ESSE VOLENS, CAESA THEBIS DE RVPE REVELLIT.

Hexastichum II.

SED GRAVIOR DIVVM TANGEBAT CVRA VEHENDI;
QVOD NVLLO INGENIO, NISVQVE, MANVQVE MOVERI
CAVCASEAM MOLEM DISCVRRENS FAMA MONEBAT.
AT DOMINVS MVNDI CONSTANTIVS OMNIA FRETVS
CEDERE VIRTVTI, TERRIS INCEDERE IVSSIT
HAVT PARTEM EXIGVAM MONTIS, PONTOQVE TVMENTI.

Hexastichum III.

CREDIDIT, ET PLACIDO *vexerunt aequora flu*CTV
LITVS AD HESPERIVM *Tiberi* MIRANTE CARINAM.
INTEREA ROMAM TA*po*RO VASTANTE TYRANNO
AVGVSTI IACVIT DONVM STVDIVMQVE LOCANDI,
NON FASTV SPRETI, SED QVOD NON CREDERET VLLVS
TANTAE MOLIS OPVS SVPERAS CONSVRGERE IN AVRAS.

Hexastichum IIII.

NVNC VELVTI RVRSVS RV*fis* AVVLSA METALLIS
EMICVIT, PVLSATQVE POLOS HAEC GLORIA DVDVM
AVCTORI SERVATA SVO, CV*m* CAEDE TYRANNI
REDDITVR, ATQVE ADITV RO*mae* VIRTVTE REPERTO
VICTOR OVANS VRBIQ*ue locat sublime* TROPAEVM,
PRINCIPIS ET MVNVS CONDI*gnis* V*s*QVE TRIVMFIS.

Quamuis Inſcriptionem hanc vetuſtam ſuo iam loco appoſuerimus, in hac tamen Appendice duximus repetendam, vt nonnulla, quæ ſcitu digna ſunt, dignoſcantur. Nam Michael Mercatus Protonot. Apoſtolicus labore non modico, ſummaq. ingenij perſpicacitate duce, bonarumq. artium cognitione comite, vt minores indicant characteres, Inſcriptionem ipſam corroſam, & dilaceratam, vel in varias partes diuulſam e ruderibus eruit, & in hanc formam redegit. Pag. 17. & 18.

Antea vero quàm ad amuſſim fuiſſet concinnata, eam alij raptim typis mandarunt erroribus conſperſam, quam ego,

quoad

quoad potui expurgaui, dum ſuo loco dictam *Inſcriptionem* in his Commentarijs apponere ſtudebam: *vbi legitur* Tropæum pro Trophæum iuxta vſum ſcribendi antiquum, vt inibi hac de re ſatis dictum puto. Sed quoniam ego huius vocis, *Tropæum*, ſimilitudine deceptus in quarto verſu primi Hexaſtichi,& in poſtremo Quarti, Triumpis pro Triumphis ſiue pro Triumfis, ſicut eo tempore ſcribi ſolebat, reliqui; hinc vocem hanc *Triumfis* (non Triumpis nec Triumphis) a Michaele Mercato in Obeliſci baſi inuentā ſicut ipſummet id ita eſſe non ſemel aſſeueraſſe audiui, pro Triumphis repoſui. Antiqui enim F, pro Ph, non raro vſurpabant, ſicut alibi, tum ex priuatis, tum etiam ex publicis Inſcriptionibus a me demonſtratum eſt. Ita contra: Quod antiquiores item Latini per Ph, ſcribebant, vt phama, phanum,& phagus, nos per F, ſcribere ſolemus, vt Fama, Fanum, & fagus.

Pag. 17. & 18.

Pag. 200. & 201.

Pag. 140.

In poſtremo ſecundi Hexaſtichi verſu *Haut* pro Haud legitur, T, pro D, interdum ab antiquis Latinis ſumpto, ſicut è conuerſo D, pro T nō raro ab ijſdem vſurpatū fuiſſe inueni. Qui enim T, pro D, vſi ſunt, mollem ſonum euitare voluiſſe iudicati ſunt, duriorem vel ſicciorem ſequentes, vt patet ex Inſcriptionibus non paucis marmore inciſis. Exempla ſunt hæc: *Alexſanter*, pro Alexander Romæ in Aedibus Marchionis Riani. *Aput* pro Apud, Romæ in Aedibus Coritianis ad Forum Traiani, in hortis S. Sebaſtiani ad Viam Appiam, & in Aedibus Capranicorum. *Aliut*, pro Aliud apud Sudorinos ad S. Rocchum. *At* pro Ad, Veronæ in ædibus Ioan. Baptiſtæ Orthij. *Atſigno*, pro Adſigno Romæ. *It*, pro Id Brundiſij extra Vrbem. *Quot*, pro Quod infra Præneſte in vinea quadam. *Set*, pro Sed in Pratis Quinctijs in vinea, in hortis Carpenſibus, & alibi. In Aedibus Maſæiorum extat Inſcriptio publica marmore inciſa, ſatis longa, e Cæritibus allata, de eorundem Cæritum Municipio, Q. Ninnio Haſta, & P. Mālio Vopiſco Coſ. anno ab Vrbe cōdita 866. Traiano Imperātę:& in ea legitur *Set*, pro Sed,& *It*, pro Id. *Set* pro Sed in vetuſtioribus ſcriptis, & impreſſis Antiphonarijs Eccleſiaſticis.

Anno Domini 99.

Ad hanc eandem rem comprobandam hoc loco libet apponere quod Linacer, Aldus, & alij recentiores, ſed eruditi ſane viri ſcriptum reliquerunt in hanc fere verborum formam:

T, vſur-

T, vsurpatū est pro D. & D, pro T. nam veteres dixere *Adque*, nos *Atque*, sane melior priscorum ratio: nam & mollior sonus est, & origo seruatur: præpositionis enim vis adhuc manet, vt dicamus: Tu *atque* ego: & sit, Tu & *adte* ego. Sed antiqui voluere discrimen esse inter præpositionem & coniunctionem. Eiusdem modi fuit, *Sed:* nam e contrario olim erat, *Se Et:* disiungit enim, Tu curris, *Se Et* ego sedeo. Separata enim est actio mea ab opere tuo. Aduersatur enim vox illa, *Se*, vt seorsum, securus, segrego, separo, & alia innumera. Etiam, *Aud*, non *Aut* et illi dixere, et nos dicere deberemus: nam si negatiuæ *Haud* addita est aspiratio, differentiæ caussa, sane cetera elementa ad quærendum discrimen non sunt mutanda, quin fortasse potius vtrumque ficciore elemento scribendum sit, *Aut*, *Haut*, Græcum enim fuit, Αὖτε. Omnis autem disiunctio vim obtinet negationis. Hæc de vsu litterarum D, pro T, et T, pro D, ne quis posthac Haut pro Haud mendū esse opinetur, sicut fortasse aliqui arbitrati sunt, qui *Haud* pro *Haut* reposuerunt: quos ego, qui *Haud* pro *Haut* impressum reperi nondum alloquutus Mercatum, qui vetustam Inscriptionem in varias partes diuulsam vidit, et concinnauit, in pristinamq. formam diligenter, et ingeniose quidem redegit, imitari coactus fui.

Taporus pro Magnentio. In tertio tertij Hexastichi versu, TAPORO pro Magnētio intelligi debet, vt Mercatus recte sentit: Magnentius enim dictus est Taporus Tyrannus, quia apud Helenam, castrum Tapororū, qui Cantabriæ Populi sunt, montibusq. pyreneis proximi, Constantem Constantij fratrem interfecit. Hinc Mercatus eam vocem, *Taporo*, cuius duæ litteræ mediæ desiderabantur, restituit.

Plin. lib. 36. cap. 8. In primo quarti Hexastichi versu per Metalla rufa lapidis Syenitis fodinas idem Mercatus intelligendas testatur: ex quo lapide omnes Obeliscos esse affirmat. Rufus enim color Græce πυῤῥός dicitur: a quo Syenites lapis etiā dictus est pyrrho pœcilus. Hæc de vetusta Inscriptione, quæ ad basem Obelisci Lateranensis incisa olim extabat. Qui plura de hac Inscriptione scire cupit, ad librum Mercati de Obeliscis conscriptum & eruditionis plenum confugiat.

DE

DE NOVIS OBELISCI INSCRIPTIONIBVS

Ad Aedes sanctæ Mariæ de Populo erecti.

DVM Obelisci, quem Cæsar Augustus ex Aegypto in potestatem Populi Romani redacta Romam in Circum maximum transtulit, Soliq. dicauit, translationem, et erectionem ad Ædes sanctæ Mariæ de Populo imprimendam curabam, nondum, vt dixi, nouæ Inscriptiones in eiusdem Obelisci basi erant incisæ; hinc eæ, quas infra videre est, suo loco apponi non potuerunt. Inscriptiones nouæ in hanc leguntur verborum formam:

Inscriptio I.

ANTE SACRAM ILLIVS AEDEM
AVGVSTIOR LAETIORQ. SVRGO,
CVIVS EX VTERO VIRGINALI
AVG. IMPERANTE
SOL IVSTITIAE EXORTVS EST.

Inscriptio II.

SIXTVS V. PONT. MAX.
OBELISCVM HVNC A CAES. AVG.
SOLI IN CIRCO MAX.
RITV DICATVM IMPIO,
MISERANDA RVINA FRACTVM OBRVTVMQ.
ERVI, TRANSFERRI, FORMAE SVAE REDDI,
CRVCIQ. INVICTISS. DEDICARI
IVSSIT
A. M. D LXXXIX. PONT. IV.

Ceteræ

Ceteræ Inſcriptiones duæ, quæ ſunt vetuſtæ, & in eadem baſi inſculptæ conſpiciuntur, vnius, & eiuſdem ſunt argumenti: cuius exemplum ſuo loco appoſuimus.

DE SACELLO SIXTIANO.

OC in Sixtiano Sacello, ſtatuis ſeptem marmoreis candidi coloris, & pulcherrimis quidem, necnon Inſcriptionibus,& picturis nunc prætermiſſis, quas ſuo iam loco deſcripſimus, extat etiam Statua Sixti V. Præſepe Chriſti Domini adorans, inſcriptionibus item decoranda, de qua prius mentionem non fecimus ob cauſas ſuperius enarratas. Ad dextram Sacelli Altare ſanctæ Luciæ ſanctorum Innocentum reliquijs inſignitum conſpicitur: ad læuam vero, Altare ſancto Hieronymo dicatum. Illud in honorem ſanctæ Luciæ, in cuius feſto die SIXTVS V. natus eſt: hoc autem in honorem S. Hieronymi, cuius Titulo, dum erat Cardinalis, decorabatur, idem SIXTVS hoc loco ſtatui mandauit. De ſanctiſſimo Chriſti Præſepio in hoc Sacellum mira arte tranſlato, omniq. admiratione, venerationeq. digno quoſdam olim edidimus verſus, quos ob oculos ponere libuit, vt infra videre eſt.

Pag. 10. 11. & 12.

Anno Domini 1521.

De Sanctiſs. CHRISTI PRAESEPIO, a SIXTO V. Pont. Max. in ſplendidiſſimum Sacellum tranſlato.

AVguſtum in Terris cur dat Præſepe TONANTI
SIXTVS? vt in Cælo nunc ſibi tecta paret.

IDEM.

ASTRA, Polumq. refert SIXTVS, cunabula CHRISTI
Dum nouat, & ponit ſplendidiore loco.

IDEM.

A SIXTO hic quicumque vides Præſepe repoſtum,
Phidiacam dicas, Parrhaſiamq. manum.

IDEM

IDEM.

Cvr Sixtvs Præsepe nouat mira arte vetuſtum,
Quo nitidas ſtellas æquiparatq. Polum?
Namque Opifex rerũ hic fuit, hic Moderator Olympi,
Hic Spes, hic Vita, hic vnica noſtra Salus.

DE TRANSLATIONE CORPORIS PII V. in Sacellum Sixtianum.

IVS Quintus, ſummum veræ pietatis fuit exemplar, clariſſimum catholicæ religionis lumen, ac ſanctitatis ſplendor. Hinc Sixtvs Quintus tanta illius merita, magnaq. ab eodem in ſe collata beneficia ſingulari pietatis officio proſequi cupiens, corpus eius Chriſtiana ſollemniq. pompa ac Pontifice digna ſuum in Sacellum transferri mandauit; ibiq. nobili ſtructura, & vere Pontificia ipſum locari iuſſit. De hac autem tranſlatione, quã ſuo loco deſcripſimus, tetraſtichum, quod infra cernitur, edidimus in hanc verborum formam: Pag. 30. 31. 32. & 33.

HIC, vbi iam Christvs voluit de Virgine naſci,
Mandauit Sixtvs condier oſſa Pii,
Vt fateare piè, vicinum hunc eſſe Tonanti,
Præſepi veluti proximus eſt Tumulus.

DE STATVA SANCTI PETRI ÆNEA in Columnæ Traianæ faſtigio erecta.

E columna Cochlide Traiano olim erecta, Parthis, & Dacis ab eo deuictis, nunc autem B. Petro dedicata, in cuius faſtigio eiuſdem Apoſtolorum Principis ſimulacrum collocatum eſt, ſuo loco ſatis dictum eſſe arbitror. Quare infra non niſi quædam carmina apponentur, quæ de Statua San- Pag. 13 et 14.

cti Petri supra columnam Traianam erecta olim conscripsimus hisce verbis:

BELLICA Traiani spectat dum Roma trophæa,
Erigit huic Cochlidem, sculpit & historiam.
SIXTVS dum Petri veneratur mille triumphos,
Erigit huic Statuam, subijcit & Cochlidem.
Petrus enim CHRISTO generosus vicit ouantes
Terrarum Reges, tartareosq. Duces:
Felix hinc meritò SIXTVS, cognomine Quintus,
Victori Petro tanta trophæa dicat.

IDEM AVCTOR

DE SANCTISSIMA CHRISTI CRVCE, deq. sacra B. Petri Statua ænea: illa in Cæsaris Obelisci, hac vero in Traiani Columnæ Cochlidis fastigio erectis.

NVMINA falsa potens pretioso sanguine Christus
Abstulit, et lusit sæcula vana Iouis:
SIXTVS id exequitur, Christi dum iura tuetur,
Dum Petri Cymbam tractat, et Imperium:
Dæmonibus pulsis, Obeliscum, altamq. Columnam
Lympha lustrali purgat, et ore sacro.
Sustinet hæc Statuam Petri, Christi ille Triumphum,
Traiani hæc perdit, Cæsaris ille decus.
Successor Petri, Christiq. Vicarius idem,
Et Christo, et Petro clara trophæa sacrat.

DE

DE COLVMNAE ANTONIANAE INSCRIPTIONIBVS, ET HISTORIIS.

E COLVMNA Cochlide Antonino Pio Imperatori olim erecta, a SIXTO QVINTO instaurata, in cuius fastigio Statua S. Pauli ab eodem Sixto fuit collocata, satis dictum esse reor eo in Emblemate, quod ad Christianam, & vere piam Columnæ dedicationem, sacramq. statuæ erectionem pertinet. Nunc reliquum est, vt nouas Inscriptiones, quas inibi apponere non potuimus ob causam iam enarratam, subscribam. Inscriptiones sunt quæ infra leguntur:

Ad Occidentem.

M. AVRELIVS IMP.
ARMENIS PARTHIS
GERMANISQ. BELLO
MAXIMO DEVICTIS
TRIVMPHALEM HANC
COLVMNAM REBVS
GESTIS INSIGNEM
IMP. ANTONINO PIO
PATRI DEDICAVIT.

Ad Meridiem.

SIXTVS V. PONT. MAX.
COLVMNAM HANC
COCHLIDEM IMP.
ANTONINO DICATAM
MISERE LACERAM
RVINOSAMQ. PRIMAE
FORMAE RESTITVIT
A. M. D. LXXXIX. PONT. IV.

Ad Orientem.

SIXTVS V. PONT. MAX.
COLVMNAM HANC
AB OMNI IMPIETATE
EXPVRGATAM
S. PAVLO APOSTOLO
AENEA EIVS STATVA
INAVRATA IN SVMMO
VERTICE POSITA DD.
A. M. D. LXXXIX. PONT. IV.

Ad Septentrionem.

TRIVMPHALIS
ET SACRA NVNC SVM
CHRISTI VERE PIVM
DISCIPVLVM FERENS
QVI PER CRVCIS
PRAEDICATIONEM
DE ROMANIS BARBARISQ.
TRIVMPHAVIT.

Iul. Capitol. in vita M. Antonini philosophi. *Ex Iul. Capitol.*

Quamuis Columna hæc Antonino Pio fuerit olim dedicata a Marco Antonino philosopho, in eius filium adscito, qui deinde, Iulio Capitolino teste, M. Aurelius Antoninus dictus est; historiæ tamen in ea exculptæ ad præclara Marci Aurelij gesta pertinent: nam Antoninus Pius nihil annotatu siue memoria dignum in bellis gessisse fertur, sed Marcus Aurelius de Armenis, & Parthis, necnon de Germanis, Quadis videlicet, Marcomannis, siue Morauis, & alijs Populis, qui, vt nonnulli Scriptores prodierunt, equorũ & vulpium carnibus delectãtur, victoriam reportauit. Huius igitur generis Victoriæ in Colum-

in Columna Antoniana exculptæ conſpiciuntur, & præſertim memorabile illud factum & omni admiratione dignum, ſiue egregium Chriſtianæ victorię trophæum repræſentatur, quod Marco Aurelio Chriſtianæ multitudinis precibus in bello Germanico, ſiue Marcomannico accidiſſe proditum eſt. Cum enim Marcus Aurelius in media Germania ſuo cum exercitu montibus vndique concluſus, ingenti aquæ penuria laboraret, miraq. ſiti vexaretur, Chriſtianos cohortatus eſt, vt opem a Deo peterent, atque aquam precibus impetrandam curarent. Quod quidem factum eſſe conſtat: nondum enim Chriſtiani orationibus finem impoſuerunt, & ecce tonitrua audiri, & fulmina micare cœperunt, pluuia diuinitus miſſa, ex qua Romanorum exercitus ſeſe recrearunt, hoſte vero magna ex parte fulminibus tacti interiere. Hinc de Romanorum hoſtibus illud Pſalmi dici poterat: Intonuit de cælo Dominus, & Altiſſimus dedit vocem ſuam, grando, & carbones ignis: miſit ſagittas ſuas, & diſſipauit eos: fulgura multiplicauit, & conturbauit eos. De Romanis autem illud: Apparuerunt fontes aquarum. Et: Fulgura in pluuiam fecit.

Pſal. 17.

Pſal. 134.

Hæc res effecit vt Marcus Aurelius Chriſtianos mirum in modum commendaret, eamq. Chriſtianorum multitudinem fulminantium nomine nobilitaret, vel eoſdem ſaltem legioni eiuſdem nominis aggregaret, Chriſtianumq. nomen Chriſtianis crimini tempus in poſterum haudquaquam foret, vt ex eiuſdem Imperatoris Epiſtola ad Senatum miſſa late patet. Huius generis Epiſtola & Græce, & Latine conſcripta reperitur apud probatiſſimos Auctores. Latina vero, quam infra apponere libet, in Bibliotheca Vaticana legitur in hanc verborum formam:

IMP. CAESAR. M. AVRELIVS. ANTONINVS. AVGVSTVS. PARTHICVS. GERMANICVS. SARMATICVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNITIAE. POTESTATIS. XXVIII. IMP. VII. COS. III. PATER. PATRIAE. PRO. COS. S. P. Q. R. S. D.

Certiores vos feci de conſilij propoſitiq. mei magnitudine, & quæ in Germania mihi in diſcrimine atque obſidione, alia ex alijs acciderunt, quum in eius medio, labore atque æſtu

confectus

Al. Cotini, vel Carnutij. Dracones, militaria Barbarorũ signa.

confectus fuissem. Sane dum Carnuti essem, speculatores nobis indicarunt septuagintaquattuor hostium dracones prope nos nouem millibus adesse: idemq. Pompeianus, quem bello ducem præfecimus, quod nos quoque videbamus, renunciauit. Cumq. in nostrorum militum exercitu haberemus tantum legiones Primam, Decimam, Geminam, & Fretensem: hostium vero nongentorum & septuaginta septem millia; measq. ipsius copias cum ingenti Barbarorum atque hostium exercitu comparassem, deos patrios votis susceptis rogaui. Sed cum ab eis negligerer; meq. ab hostibus premi animaduerterem; copiarum mearum paucitatem contemplatus, eos qui apud nos Christiani dicuntur, accersiui ac rogaui; inueniq. magnam eorum multitudinem: illosq. minis compuli, quod minime decuerat, propterea quòd postea illorum vim ac potestatem cognoui. Itaque non ad telorum præparationem, non ad armorum, neque ad tubarum vsum se contulerunt: hoc enim illis facere Dei causa & nomine, quem in conscientia gestant, gratum non est. Aequum igitur est, vt quos impios esse & a Deo alienos opinabamur: eos existimemus Deo munitos esse. Cum enim se humi proiecissent, non solum precati sunt pro me, sed etiam pro toto hoc exercitu, vt famis, ac sitis, qua vrgebamur, remedium aliquod afferretur: quinque enim diebus aquam non sumpseramus, quòd ea non suppeteret. Eramus enim in media Germania montibus vndique conclusi. Simul autem atque sese humi abiecerunt, ac Deum illum precati sunt, quem ego ignorabam: statim e cælo pluuia delapsa est in nos quidem frigidissima, in Romanorum vero hostes grando, ignis specie ac similitudine, & fulmina: eorumq. orationibus ac precibus statim præsto Deus fuit, qui neque vinci, neque expugnari potest. Quamobrem illinc exorsi, concedamus talibus, vt sint Christiani, ne qua arma eius generis contra nos petant, & impetrent. Censeo autem neminem, quòd Christianus sit, esse in crimen & in iudicium vocandum. Quòd si quis inuentus fuerit, crimini dare cuipiam, quòd Christianus sit, ei quidem qui in crimen vocatur, manifestum fieri volo, si nihil aliud obiectum est, quàm quòd Christianus tantum, dimitti: eum autem, qui Christianum accusauit, viuum exuri:

Euseb. lib. 4. cap. 12. de hist. Eccles.

illum

illum vero, qui Christianum se esse professus fuerit, periculo omni, quod ob eam rem ei intendebatur, liberatum: Is, cui prouincia commissa est, nequaquam ad pœnitentiam adigat, aut libertatem ei adimat. Hæc autem S. C. etiam sanciri volo; atque hoc meum edictum in foro Diui Traiani proponi, vt legi possit. Curæ autem erit Vetrasio Pollioni Præfecto Vrbi, vt ad omnes prouincias hæc constitutio mittatur: neque quisquam, qui eam exscribere, vel ipsa vti voluerit, prohibeatur. Valete.

Iustinus Martyr Apol. 2. sub finem.

De hac huiusmodi historia Tertullianus apertam mentionem facit, dum ad Scapulam Carthaginis præsidem, vel proconsulem scribens ait: Marcus Aurelius in Germanica expeditione Christianorum militum orationibus ad Deum factis imbres in siti illa impetrauit. De Marci Aurelij Epistola, quam supra apposuimus, idem Tertullianus luculentum præbet testimonium dicens hunc in modum: Si litteræ Marci Aurelij grauissimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum forte militum precationibus impetrato imbre discussam contestatur, sicut non palam ab eiusmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palam dispersit, adiecta etiam accusatoribus damnatione, & quidem tetriore. Hæc Tertullianus. Huius item Epistolæ meminit Iustinus Martyr, eamq. sub finem Apologiæ secundæ scriptam reliquit. Idem Orosius lib. 7. cap. 15. De hac historia, vel Epistola testatur Eusebius lib. 4. hist. Eccl. cap. 12. & 13. De hac eadem historia testimonium protulit Apollinaris Episcopus Hierapolitanus in Phrygia. Idem Polyeuctus Martyr clarissimus, eiusdem Fulminatricis legionis miles, vt Metaphrastes ait. Idem Gregorius Nyssenus. Idem Niceph. lib. 4. hist. Eccl. cap. 12. Et Bapt. Egnatius lib. 5. cap. 7. Et Onuphr. Panu. lib. 2. Fast. Et Cæsar Baron. in Annal. Eccl. Anno Christi 176.

Tertul. li. ad Scapulam. Ann. Christi 200.

Tertull. in Apolog. ad uers. Gentes. cap. 5.

Iustinus Mart. anno Christi 148.

Eusebius. Orosius. Apollin. Polyeuct. Metaphr. die 9. Ian. Greg. Nys. in Quadr. Mart. Niceph. Egnat. Cæsar Baron.

Hæc eadem historia ab Ethnicis scriptoribus enarratur, nec est qui eam inficietur. Hi autem huiusmodi factum vel magicæ arti, vel Marci Aurelij precibus adscribunt. Et quamuis nemo fere illorum hominum sit, qui auxilium diuinitus obtentum Christianis acceptum ferat, nemo tamē Epistolam illam confictam, & suppositítiam esse ait. Dion autem historicus

Dion. hist.

ricus cognomento Cassius, patria Nicæus, vir consularis, qui Romanam historiam libris lxxx. comprehendit, copiose testatur vnam Christiani nominis legionem illud pluuiæ donum impetrasse. Suidas vero rem omnem ad magiæ præstigias refert, & præsertim in Iulianum quendam Chaldæum Magum reijcit, seu Arnuphin Aegyptium philosophum magiæ præsidio præpollentem, a quo exercitum Romanum periclitantem conseruatum esse ait: Sed Iulius Capitolinus in Marco Philosopho id omne ipsi Imperatori M. Aurelio Antonino aperte tribuit. Nos autē magis Antonini Epistolæ quàm alijs Ethnicis fidem adhibere debemus: nam de fide eiusdem Epistolæ nos dubitare nō patitur Antonini constitutio, quā ille in huius rei memoriam gratitudinis ergo sanciuit.

Suidas in dict. Iulianus. *Iulius Capitol.*

De hac Triumphali Columna Iosephus Castalio, vir sane eruditus Commentarium soluta scripsit oratione. De miraculo autem per Christum in Marci Aurelij Imperatoris gratiam aduersus barbaros facto elegantem edidit Elegiam.

Iosephus Castalio.

Vt autem huic rei finem imponamus, ad columnam illam Antonini Cochlidem reuertamur dicentes, huius generis miraculum tam insigne, Christi virtute editum, ad perpetuam rei memoriam dicta in columna fuisse exculptum, sed imagine quadam, quæ Iouem Pluuium imbres, & fulgura demittentem, atque ex altera parte Romanos recreatos, ac lætabundos, ex altera vero Barbaros fulminibus occisos repræsentat, vt apud Cæsarem Baronium Ecclesiasticæ historiæ non minus doctum, quàm accuratum scriptorem videre est, qui huiusmodi imaginem in columna incisam, forma ænea diligenter exprimendam curauit. Ego vero ligneam formam hoc loco repræsentandam volui, vt in sequenti pagella cernere licet.

Cæsar. Baron. To. 2. Annal. Eccles.

Quamuis

Quamuis autem Marcus Imperator pluuiæ munus Christianorum precibus diuinitus datum per publicas litteras confessus fuerit, Gentilitas tamen Ioui pluuio illud acceptum referens Iouis alatam imaginẽ largientis pluuiam, barba admodũ prolixa, & brachijs extẽsis expressam, in Columna ipsa exculpsit, Christianæ gloriæ monimento præclarissimo, sed propter Ethnicã superstitionẽ adiectã subobscurato. Hinc ob talẽ impietatẽ, columnã illam partim barbarico olim furore, Deo saltẽ permittente, incensam, partim vero cælitus fulminet actã fuisse credendũ est. Verum vt impietas ipsa magis aboleretur, Sixtvs V. Pontifex Max. eam columnã multis in locis fractã & laceram, summo studio, magnaq. impensa restaurãdam, & in pristinã formam restituendã, exorcizandãq.

curauit, in eiusq. fastigio pro Marco Antonino Philosopho, & pro Antonino Pio, æneum, & inauratum simulacrum Sancti Pauli, qui verus Christianæ fidei Philosophus, & Doctor Gentium fuit, veramq. pietatem Christianam excoluit, & propagauit, collocari iussit, vt hoc item facto, veram non fuisse pietatem illam Antonino Pio tributam, ob quam præsertim virtutem columnā, ac statuam sibi a Marco filio erigendam cōmeruit, ostenderetur. Virtutes enim, vt ait Sanctus Pater Augustinus, nisi ad verum Deum referantur, non virtutes, sed vitia iudicanda sunt, iuxta illud Apostoli dictum: Quod non est ex fide peccatum est: nam a communi Theologorum schola, vt alias in hanc sententiam interpretationes posthabeam, omnis vita infidelium peccatum nuncupatur ex quadam concomitantia, peccato scilicet infidelitatis concomitante omnes infidelium actiones.

S. Aug. lib. 19. de ciu. cap. 25.
Rom. 14.

Infideles enim, quatenus infideles, efficere possunt aliquod opus bonum, quod de genere bonorum dicitur, illud tamen opus bonum, vt eleemosyna, & id genus alia, vt Aegidius Romanus & alij Doctores inquiunt, si ad idolum, vel ad inanem gloriam referatur, peccatum omnino est: quia est opus bonum, sed non bene factum: si autem non ad idolum, nec ad inaném gloriam illud referatur, sed naturali quadam pietate, non tamen est omnino bonum, peccato infidelitatis concomitante, formaq. operis, charitate scilicet, deficiente. Et sicut, teste Aristotele, iustus ille non est censendus, qui iuste non agit, etiamsi iusta faciat, iuxta illud præceptum: Iuste quod iustum est persequeris; ita nec pius iudicandus est qui pietatem quādam hoc vel illo modo præstat, peccato scilicet infidelitatis concomitante, quo saltem Antoninū Pium suam exercuisse pietatem, censendum est. Id quod alijs item Gentilibus vera fide carentibus accidisse dicas oportet, qui virtutes tanquā animæ facultatum perfectiones, non tanquam ad optimum & supremum finem, Deum verum, ordinatas cognouerunt. Quare sanctus Bonauentura recte ait, Philosophos pennas habere struthionis, qui etiamsi alas habeat, non tamen instar aliarum auium volare potest. Gentilium enim virtutes, quæ vicem alarum in hominibus quodam modo gerunt, nec sunt fide illustratæ, nec spe sustentatæ, nec Christiana

Aegid. Roman. li. 2. sent. dist. 41. q. 2. art. 3.
Arist. lib. 2. Moral. Nichom. cap. 4.
Deut. 16.
S. Bonau. 1 hexaem. ser. 7. to. 1.

na denique charitate informatæ, hominem ad æternæ vitæ præmium eleuare non queunt. Quare huiusmodi pietate insigniti non vere pij, sed potius impij quadam ex parte dici possunt. Quam profecto rem SIXTVS QVINTVS facto ipso explicauit, dum in columnæ vertice verum pietatis cultorem, Gentium Doctorem, & vas electionis Sanctum Paulum, seu Pauli simulacrum collocauit, atque ita, vt non insulse cecinerit Blancus in hanc verborum formam: *Pag. 16.*

Iure Antoninum Paulo vis, SIXTE, subesse:
Nam vere hic pius est, impius ille Pius.

Iure quidem: nā sicut hæc columna a Marco Aurelio Philosopho fuerat dedicata Antonino Pio, seu potius impio, si falsa religio spectetur Imperatoris, qui *Sixto* primo sedēte imperauit, ita a *Sixto* ipsi Paulo vere Pio, veroq. Christiano Philosopho, ac Gentium Doctori erat consecranda, vt iniuria Deo illata, dum Imperatori, qui temporibus *Sixti* primi vixit, Columna dicatur, a *Sixto* quoque optimo iure vindicaretur. *Ex histor. Tarchag. par. 2. lib. 3. Et Annal. Eccl. Cæs. Bar. to. 2. & alijs.*

Hæc de Columna Antoniana, deq. Ethnicorū virtutibus, de quibus alibi prolixiorē habui sermonē dū quærerē, num Philosophi in lege naturæ saluari potuerint: vbi multa, & scitu quidē digna de Platone recitantur. Nunc reliquū est, vt cetera ad Bibliothecæ Vaticanæ Appendicē pertinētia transeamus. *Lib. de Patientia Italica lingua cōscripto. Multa itē de Plat. supra, pagina 114.*

APPENDIX DE DIALECTIS,

hoc est de varijs linguarum generibus.

RAPTIM ego, & currente quasi, vt dicitur, calamo, grauioribus negotijs distentus variarū linguarum characteres, eorumq. inuentores suo iam loco descripsi. Hinc de Dialectis Appendicem hic conscribendam censui, vt quisque maiorem inde, exactioremq. cognitionem adipisci valeat. Gentes enim, & linguas septuaginta quinque esse multi hac ratione ducti dixerunt quòd Moyses scripsit, Animas exijsse ex Iacob in vniuersum quinque & septuaginta, quæ in Aegyptum descenderunt: vel vt alijs placet, septuaginta duas esse linguas e totidem capitibus fami- *Euphorus & alij ex Clem. Alexan. Gen. 46. Exo. 1. Act. 7. Gen. 10.*

liarum, quę in Genesi recensentur. Reliquæ vero linguæ multæ ad vnum genus commune, quod duas, aut tres, pluresve dialectos contineat, referendæ sunt.

Hoc autem loco silentio prætereundum non est, cur in Genesi, & in Exodo septuaginta, in Actibus vero Apostolorū septuaginta quinque fuisse animas, quæ in Aegyptum ingressæ sunt, legatur. Ad quam rem declarandam, subscribam quæ S. Hieronymus docet hisce verbis: Omnes animæ (inquit) quæ ingressæ sunt cum Iacob Aegyptum, & quæ exierunt de femoribus eius absque mulieribus filiorum Iacob animæ sexagintasex. Filij autem Ioseph, qui nati sunt ei in Aegypto, animæ nouem. Omnes ergo animæ, quæ ingressæ sunt cum Iacob Aegyptum, septuagintaquinque, quòd excepto Ioseph & filijs eius, sexagintasex animæ, quæ egressæ sunt de femoribus Iacob, introierunt Aegyptum, nulla dubitatio est. Ita enim & paulatim per singulos supputatus numerus approbat, & in Hebræis voluminibus inuenitur. Hoc autem quod in septuaginta Interpretibus legimus, Filij autem Ioseph, quj nati sunt ei in Aegypto, animæ nouem, sciamus in Hebræo pro nouem esse duas. Ephraim quippe & Manasse antequam Iacob intraret in Aegyptum, & famis tempus ingrueret, nati sunt de Aseneth filia Phutiphacis in Aegypto. Sed & illud, quod supra legimus, Facti sūt autē filij Manasse, quos genuit ei concubina Syra Machir, & Machir genuit Galaad, Filij autē Ephraim fratris Manasse Suthalaam Ethaam; Filij vero Suthalaam Edom additum est. Siquidem id quod postea legimus, quasi per anticipationem factum esse describitur. Neque enim illo tempore, quo ingressus est Iacob Aegyptum, eius ætatis erant Ephraim & Manasse, vt filios generare potuerint. Ex quo manifestum est, omnes animas, quæ ingressæ sunt Aegyptum de femoribus Iacob, fuisse septuaginta, dum sexagintasex postea ingressæ sunt, & repererunt in Aegypto tres animas, Ioseph scilicet cū duobus filjs eius. Septuagesimus autem ipse fuerit Iacob. Hanc rem ne videamur aduersum scripturæ auctoritatem loqui, etiam septuaginta interpretes in Deuteronomio transtulerunt, quòd in septuaginta animabus ingressus est Iacob in Aegyptum. Si quis igitur nostræ sententiæ refragatur, scripturam inter se contrariam

S. Hieron. in Gen. to. 3. *Ex Gen. 46. Et Exo. 1*

Ephraim & Manasse filij Ioseph.

Quinque filij filiorū Ioseph.

Conciliatio locorum. *Deut. 10.*

trariam faciet. Ipsi enim septuaginta interpretes, qui hic septuaginta quinque animas per prolepsim cum Ioseph & posteris suis Aegyptum ingressas esse dixerunt, in Deuteronomio septuaginta tantum intrasse memorant. Quòd si econtrario nobis id opponitur, quomodo in Actibus Apostolorum in concione Stephani dicatur ad populum, septuaginta quinque animas ingressas esse Aegyptum, facilis excusatio est. Non enim debuit sanctus Lucas, qui ipsius historiæ scriptor est, in Gentes Actuum Apostolorum volumen emittens, contrarium aliquid scribere aduersus eam scripturam; quæ iam fuerat Gentibus diuulgata. Et vtique maioris opinionis illo duntaxat tempore septuaginta interpretum habebatur auctoritas, quàm Lucæ, qui ignotus & vilis, & non magnæ fidei in nationibus ducebatur. *Obiectio.* *Act. 7.* *Respõsio.*

Hoc autem generaliter est obseruandum, quòd vbicumque sancti Apostoli, aut Apostolici viri loquuntur ad populos, ijs plerumque testimonijs abutuntur, quæ iam fuerant in Gentibus diuulgata. Hæc S. Hieronymus loco supra citato. Reliquum est vt ad Dialectos reuertamur. *Regula.*

Dialectus est dictio quæ peculiarem alicuius loci notam præsefert, vel propriam aut communem Gentis characterem ostendit. Hinc Græci dialectorum suæ linguæ differentias quinque, Atticam scilicet, Ionicam, Doricam, Æolicam, & Communem habere dicuntur. Voces autem barbaræ a Græcis vsurpatæ glossæ dictæ sunt, vt Clemens Alexandrinus testatur: ob idq. Galenus glossas Hippocratis, id est prisca, & obsoleta in eius libris vocabula proprio libro interpretatus est. *Dialectus quid ex Clemente Alexand. lib. 1. Strom.* *Clem. Alexan lib. 1. Strom.*

Dioscurias, Vrbs in Colchide, nunc deserta, quondã adeo clara fuit, vt nonnulli prodiderint in eam trecentas nationes, quæ dissimilibus linguis vterentur, descendisse, sicut Plinius ait, deinde a Romanis centum triginta interpretibus negocia ibi gesta fuisse. *Plinius li. 6. cap. 6. Et Stephanus ex Timosthene Graco.*

Mithridatem Ponti regem duarum & viginti gentium ore loquutum constat, nec de subiectis gentibus vllum hominem per interpretem ab eo appellatum quinquaginta sex annis, quibus regnauit. *Ex ijsdem scriptoribus.*

Diodorus Siculus de fabulosis antiquorum gestis narrat, insulam quandam, Felicem dictam, habere homines, qui non solum *Diod. li. 3.*

solum voce humana loquantur, verumetiam auium diuersarum cantus imitentur ob linguam diuisam sibi a natura datam. Quodq. mirabilius est, vnum hominem cum duobus loqui posse ait: vna enim linguæ pars vni: altera alteri loquitur.

Herodotus Cic. lib. de leg. Herodotus Halicarnasseus a Cicerone Pater historiæ nuncupatus narrat Troglodytas Æthiopes, qui serpentibus & lacertis vescuntur, voce instar vespertilionum stridere.

Nutus pro lingua. In remotissimis quibusdam ad septentrionem regionibus mercatores rerum commutationes nutibus & gestibus facere legimus: non quòd loquendi facultate omnino careant tanquam muti, sed quòd linguis plane diuersis vtantur.

Gen. 11. *Idem pag. 81.* *Gen. 11.* *Pag. 80. et 81.* *Ex S. Hieron. in cap. 9. Isa. Et Isid. lib. 1. Etym. c. 3.* Varia igitur linguarum genera & permulta quidem, siue septuaginta duo, siue plura vel pauciora iam inde ab ædificatione Turris extitisse pro comperto habetur. Immo, vt alij volunt, ex illa ædificatione, seu potius insania, tanta homini sermonis varietas, linguarumq. confusio innata est, vt quot orbis Regiones sunt, tot hominum linguæ sint: prius enim vniuersa Terra, teste Moyse, labij vnius erat. Quamuis autem ceteræ linguæ ab Hebræo Idiomate originem traxerint, sola tamen Hebraica, vel tanquam omnium prima & antiquissima, pura & sincera remansit, vel ob eas fortasse rationes, quas recensuimus, dum de ea suo iam loco loquuti sumus: nulla enim lingua est, quæ ab Hebraica quædam deriuata & corrupta vocabula nō habeat, vt Chaldaica, Syriaca, Phrygiaca, Aegyptiaca, Punica, Græca, Latina & aliæ.

Vide pag. 118. *Pag. 151.* *Infra de Carica lingua, Germanica, & Italica.* Et sicut Latini innumera non solum artium, sed rerum etiam vocabula a Græcis mutuati sunt, ita aliæ linguæ multas item voces acceperunt a Latina, quæ a Gothis, & ab alijs Populis in Italia, Gallia, & Hispania atque alibi corrupta est, vt satis eo loci dictum fuit, vbi de Gothorum litteris verba fecimus. Sic etiam alias linguas inter se corruptas fuisse constat, vt alio in loco ostendemus, cum de barbaricis linguis sermonem habebimus: omnes enim linguæ, Hebraica, Græca, & Latina saltem exceptis, Barbaricæ dici possunt, ac debent. Hinc, vt ceteras nunc rationes posthabeam, tribus hisce linguis vniuersa Biblia conscripta, Titulumq. Saluatoris nostri Cruci non sine diuino consilio, ac mysterio appositum

tum fuiſſe dicendum eſt. Sed quamuis Græci ceteras linguas Barbaricas appellare conſueuerint, hæ tamen tres inſigniores ſunt, præcipuumq. obtinent locum, Hebraica præſertim lingua tanquam omnium linguarum genitrix, & mundo coæua, vt alibi dictū eſt, vbi multarum linguarum originem demonſtrauimus. Quādo autem a Plauto, & ab alijs probatiſſimis Scriptoribus Latina lingua barbara nūcupatur, hæc vox, *Barbara*, pro extera voce ſumitur. Barbari enim aliquando pro aduenis, aut exteris populis dicti ſunt. Hinc Næuius, Plautus, & alij Poetæ Latini appellati ſunt barbari, ideſt exteri, quippe qui comœdias Græcas latinitate, hoc eſt lingua extera, donarunt. Quare Plautus in Aſinaria inquit: Nomen huic Græcæ Onagros eſt fabulæ, Demophilus, ſcripſit (ideſt Græce) Marcus vertit barbare (ideſt Latine.) Item in Trinummo: Græce eſt huic Theſauro fabulæ, Philenus ſcripſit (ideſt Græce) Plautus vertit barbare (ideſt Latine.)

Pag. 86. et 87.

In Prolo. ſiſ.

Præcipuæ igitur & inſigniores linguæ ſunt Hebraica, Græca, & Latina. Quod cum ita ſit, ab re alienum me facturum non puto, ſi de harum trium elementis nonnulla dicantur antequam ad ſingulas quaſque linguas perueniamus, cum ipſæ exactiorē quidem ſermonem iure poſtulent. Hebraica enim elementa & Græci, & Latini ſibi deſumpſerunt, non ſolum quantum ad ſcribendas aliqua ex parte notas, verum etiam quantum ad earundem pronunciationes, & præſertim Græci, vt infra videre eſt.

De triplicis Alphabeti conſonantia.

Hebraice Aleph. א. Græce Alpha α. Latine A.

Primum autem huiuſce linguæ ſacræ elementum non ſolum a Græcis & Latinis, ſed ab omnibus fere linguis vſurpatum eſſe inueni, vt dictum eſt eo loci, vbi de nouo Alphabeto Hebraico ſermonem habui. Prima enim Hebraica littera, Aleph nuncupatur. Hæc deinde Alepha, & per ſyncopen Alpha a Græcis dicta eſt. In alijs linguis prima Alphabeti littera vel eandem omnino Hebræorum pronunciationem, vel initium, vel ſaltem deſinentiam eiuſdem pronunciationis retinet, velut apud Syriacos & Aſſyrios, Aegyptios et Aſianos,

Pag. 92. et 118.

nos, Samaritanos et Armenos, Arabes et Aethiopes, Indos et Saracenos, Phœnices et Illyricos siue Dalmatas, Hetruscos, et Turcas, necnon apud alias Nationes: nam sicut prima littera ab Hebræis, et ab alijs Aleph vocitatur (a Chaldæis tamen Olaph) ita ab Indis Alefu, ab Assyrijs, siue Syriacis, ac Phœnicibus Aluz, a Saracenis Alchmon, ab Aegyptijs Athomus, vel Athoin, a Græcis, Hetruscis, et Iacobitis, multisq. alijs Nationibus Alpha, et a Latinis, A. Id quod non sine consilio, aut mysterio factũ esse dicendũ est. Hæc denique littera a Dionysio plenitudo vocis appellatur: a cuius litteræ figura aliquoties coniũcta hoc modo, ⛤, pentagonũ nuncupatur pẽtalpha, quasi quintuplum Alpha: nã in huiusmodi figura, si recte spectetur, A, vel Alpha quinquies videtur esse repetita.

Ex Appēd. Thes. Ambros. de introd. variarũ linguarum.

Hebraice Beth ב. Græce Beta β. Latine Be b.

Hæc littera Hebraice Beth, Græce Βῆτα, et Beta, Latine B, vel Be, dicitur: vtrumque tamen ab Hebraica pronunciatione Beth. Beta autem vel Be a Latinis pronunciari debet, non Vita. Quòd autem hoc elementum Beta, non vita appellari debeat, illud nobis argumento est, quòd Alphabetum, non Alphauitum ex duarum litterarum Alpha et Beta voce vel sono compositum ab omnibus dici solet, vt erudite docet Adolphus Mekerchus Brugensis, quem maiori ex parte in huiusmodi symphonia, siue consonantia Alphabeti Hebraici, Græci, atque Latini sequuti sumus. Hinc Iuuenalis de Beta testatur hunc in modum:

Iuuenalis.

Hoc discunt omnes ante Alpha, & Beta puelli.

Et Martialis lib. 5.

Dicas licebit Beta me togatorum.

Hinc Græci Latinis vel Hebraicis vtentes dictionibus, per b, litteram scribunt, eas item per β scribere solent, vt Brutus, Βροῦτος. Strabo, Στράβων. Tiberius, Τιβέριος. Benedictus, Βενέδικτος. Budæus, Βουδαῖος, idq. genus alia sexcenta apud Plutarchum, Dionem, et alios Historicos Græcos passim videre est. Idem dicitur de vocibus Hebraicis, vt Saba, Σαβά. Balaam, Βαλαάμ. Baal, Βαάλ. Abraam, Ἀβραάμ, et alia id genus permulta. Id quod clarius patet ex ea dictione Hebraica, vel, vt S. Hieronymus ait, Syrica, quam ex duabus primis Alphabeti

S. Hieron. in c. 4. ad Gal. to. 6.

phabeti

phabeti Hebraici litteris Aleph et Beth compositam Beatus Paulus suis in Epistolis hoc modo reliquit Ἀββᾶ, ὁ πατὴρ, Abba idest Abba Pater, vt quiddam esse in hac voce peculiare, quod et patres libenter audiunt, et pueri statim sonare discunt. Infantes enim pro hac voce *Abba*, *Babba* vel *Babbi* pronunciare incipiunt. Qui igitur *Vita*, non *Beta* pronunciant, inepte et corrupte loquuntur, illud vitium imitantes, quo Hispania, & Castellæ præsertim prouincia, siue Burgensis Diœcesis perpetuo laborat pronuncians *Vestia*, pro Bestia: *Vene* pro Bene, vt alibi sub alijs exemplis demonstratum est: & e conuerso siue præpostere: *Bita* pro Vita: *Bacca* pro Vacca: & *Vonum binum* pro Bonum vinum, vt apud Vascones in Hispania citeriore populos, quibus hoc vitium peculiare est: dicunt enim *Bibo* pro Viuo, quasi eorum viuere, Bibere sit, vt nescio quem in quodam Epigrammate de ijs hac in re non insulse lusisse memini. De hac littera multa alia vide in Adolpho Mekercho Brugensi.

Rom. 8. Gal. 4.

Pag. 111.

Adolphus de pronũc. lingua Græca.

Hebr. Ghimel ג. Græc. Gamma. Γ, γ. Lat. Ge. G, g.

Hæc littera eodem fere sono apud Hebræos, Græcos, atque Latinos pronunciari solet, & ab Hebræo nomine originẽ traxit. Et quoniã Græce Gamma dicitur, hinc hæc littera Ⅎ, Digãma Aeolicũ appellatur quia duplicis Gammatis imaginẽ referre videtur, hoc modo F, ΓΓ. de quo superius satis dictum fuit. Apud Græcos autẽ Gamma geminatũ, vim & sonum, n, retinere solet, vt Αγγελος, Angelus. Ita etiam ante χ vt Εγχος Enchos. Et ante kappa, vt πέφαγκα Pephanca.

Pag. 140. & 141.

Hebr. Deleth ד. Græc. Delta. Δ, δ. Lat. De. D, d.

Delta a nomine Hebræo Daleth, siue Deleth. Vnde deleta, & per syncopen Delta, triangularis figuræ imaginem apud Græcos repræsentans hoc modo Δ, vt alibi me explicasse memini.

Pag. 114.

Hebr. He ה. Græc. Epsilon. Ε, ε. Lat. E, e.

Hebræis nulla est littera, quæ Græcæ litteræ Epsilon respondeat, nisi accipiatur He, quam Græci in vocalem mutauerunt, vt Heth in Ητα.

Hebr. Tſade צ. Græ. Zeta. Z, ζ. Lat. Zeta. Z, z.

Hæc littera a Græcis dicitur Zeta, non Zita, & Tſade Hebræorum, non Zain, opponitur. Flandri pronunciant, Tſ: Latini pro Zeta Græco elemento. Hanc litteram, vt Martianus Capella refert, Appius Claudius reformidauit, quòd dum
Pag. 138. exprimitur, morientis dentes imitetur, vt ſuperius demonſtratum eſt.

Hebr. Heth. ח. Græ. Eta, H, η. Lat. E. E, e.

Heth Hebraice, pro qua Græci Hta, vel Eta, Latini conuertunt in E, longum. Sed Hta Græcum Latine rectius Eta, quàm Ita pronunciandum videtur, vt ΙΗΣΟΥΣ, IESVS, non Iiſus, & Ηλὶ Ηλὶ λαμασαβάχθανι, Heli Heli, lamaſabachthani. Beth item ſecundum Alphabeti Hebraici elementum in Threnis Græce ſcriptum inuenitur Βὴθ, a Latinis non niſi Beth Hebræorum more pronunciandum eſſe ratio ipſa perſuadet, non Vith, vel Bith, ſicut de Beta Græco non Vita a Latinis ſcribendum, pronunciandumq. eſſe demonſtrauimus, ex Mekercho Brugenſi.

Hebr. Teth ט. Græ. Theta. T, τ. Lat. The. T, t.

Hæc littera pro Th idem valet apud Hebræos, Græcos, & Latinos, & eandem fere pronunciationem apud eoſdem habet. Et quamuis Græce θῆτα ſcribatur, & pronuncietur per I, a Latinis tamen per E, non per I, pronunciari debet ijſdem rationibus, quas de Beta, Zeta, & Eta enarrauimus. Theta
Pag. 84. 114. & 129. igitur non Thita dicendum eſt. De huius litteræ myſterio, & apud Iudices vſu, ſatis dictum eſſe reor alijs in locis.

Hebr. Iod. י. Græ. Iota. I, ι. Lat. I, i.

Littera Iota ab Hebræo Iod, t, pro d, vſurpato, & Latine I, reſpondet. Quamuis autem I, varie a Græcis ſcribatur, & pronuncietur (ſunt enim apud eos varijs characteres eundem fere ſonum retinentes) Iota tamen apud Græcos & Latinos eſt idem elementum, & nunquam eius mutatur figura, etiamſi apud Latinos vim conſonantis interdum obtineat.

Hebr.

Hebr. Cap. Caph. vel Coph. כ. Græ. Kappa. Κ, κ. Lat. Ce. C, c.

Hoc elementum quamuis apud Hebræos, Græcos, & Latinos eandem notam, idemq. nomen omnino nō habeat, eandem tamen retinet potestatē. Hac littera veteres Latini frequentius vtebātur, quàm noui: & nō minus recte per C, quàm per Q scribere solebant, vt Cuando, & Cuoniam pro Quando, & Quoniam, & id genus alia: quia C, & Q, maximam inter se habent affinitatem, vt videre est in Relatiuo Quis, vel Qui, nam eius obliqui tam C, quàm Q, retinere solent, vt Cuius, Cui, & Quem & Quo, vt fusius alio in loco dictū est. *Pag. 198.*

Hebr. Lamed. ל. Græc. Lambda. Λ, λ. Lat. El. L, l.

Hæc littera tam apud Hebræos, quàm Græcos & Latinos eandem retinet potestatem, quamuis eandem notam, idemq. nomen non habeat apud eosdem. Interdum autem apud Græcos λλ geminata, prima vim & sonum, n, retinere solet, vt Μάλλιος, Manlius.

Hebr. Mem. מ. Græc. My. Μ, μ. Lat. Em. M, m.

Hoc elementum tam apud Hebræos, quàm apud Græcos & Latinos idem fere nomen litterulis transpositis, eandemq. pronunciationem habere videtur: eandem tamen retinet potestatem. Est littera, quæ labris imprimitur: si autem huiusce litteræ nomen Hebraicum diligenter spectes, illud a suauissimo nomine, quo infantuli Matrem siue nutricem appellant, non multum distare dicas oportet. Infantuli enim Matrem siue nutricem Mammam vocitare solent. Hinc Martialis: *Martialis li. 1. Epig. 56.*

Mammas atque Tatas habet Afra, sed ipsa Tatarum
Dici, & mammarum maxima mamma potest.

Varro: Qui cibum ac potionē Buas & Pappas vocant, & Patrē Tatā, & matrē Mammā. Hæc Varro. Bua infantulorū potio, Bomba, vel Bombo a Nostratibus dicta: Māmā vero qua Matres vocantur, a mamma feminea, lactis receptaculo, quo ipsis infantulis nihil charius iucūdiusve esse potest, ortum traxisse puto. Hinc in aliquot Italiæ locis, & præsertim apud Nostrates, pueri omnes Mammoli a māma, & puellæ Mammolæ vocitantur. *Varro de liberis educandis & Cato.*

citantur. Hac eadem, vt suspicor, ratione Auia, patris, vel matris Mater, Μάμμη Græce dicitur, idest Mamme, cum Auia mea patri, vel matri meæ præbuerit mammam, siue mamillam, & quodam modo quasi altera mater mea dicenda sit: Ob id mammare apud S. Aug. est mãmas ad sugendũ prębere.

Hebr. Nun. נ. Græ. Ny. Ν, ν. Lat. En. N, n.

Nun Hebraice, Græce vero Ny, quasi Nu per u exile, abiecto vltimo, n: & hoc modo est idem huius elementi nomen tam apud Hebræos, quàm apud Græcos: & idem sonat quod N apud Latinos.

Hebr. Scin. ש. Græ. Xi. Ξ, ξ. Lat. Ix. X, x.

Hoc elementum valet idem quod cs, vel gs. Græcus ille sonus Xi, ab Hebræo ductum videtur, et est eadem nota, quæ et Latina, litterulis inuersis, vt Xi, et Ix.

Græ. Omicron. Ο, ο. Lat. O, o.

Nulla littera Hebraici Alphabeti huic Græce respondere inuenitur, sed Latinæ O. Appellatur autem apud Græcos O, breue ad differentiam ω, quæ est O magnum, vt fusius loco suo dicetur.

Hebr. Pe. פ. Græ. Pi. Π, π. Lat. Pe. P, p.

In hoc elemento Hebræi et Latini, quod ad nomen pertinet, nihil omnino differunt: Græci vero ab ijs non nihil: immo adeo parum, vt nihil distare videatur. Huius autem litteræ eadem est potestas apud omnes.

Hebr. Res. ר. Græ. Rhῶ. Ρ, ρ. Lat. Er. R, r.

Huius litteræ originem Græcus traxisse videtur ab Hebraico elemento Res, vel Resc, a quo tamẽ longius remotum nomen desumpsit: Latinus vero propinquius, duabus primis litterulis inuersis, et vltima abiecta.

Hebr. Samech. ס. Græ. Sigma. Σ, σ. Lat. Es. S, ſ.

Huius litteræ nomen tam apud Hebræos, quàm Græcos idem fere videtur esse, quadam tamen litterarum mutatione, ac traiectione facta: et a Messalla coruino sibilum uocatur: maiuscu-

maiuſcula littera eſt M, Latinum tranſuerſa conſcriptum. Antiquiores Græci pro littera S, maiuſcula vtebantur ea nota, quæ eſt eadem prorſus ac C Latinorum, niſi quòd extrema cornua habet intus magis reflexa, & magis oblonga hoc modo C. Hinc per abbreuiationem tribus modis ſcriptitare ſolebant Ieſu Chriſti, Saluatoris noſtri nomen, vt IC: vel IΣ. vel IHΣ. Qua ex re imperiti hoc nomen ſcribebant cum adſpiratione hunc in modum Ihesus, vel IHESVS, vel IHS, putantes H Græcum, eſſe h Latinum, vt fuſius alio in loco a me dictum eſt. *Pag. 138.* *Pag. 178. & 179.*

Hebr. Tau. ת. Græ. Tau, vel Taf. Τ, τ. Lat. Te. T, t.

Tau, tam apud Græcos, quàm apud Hebræos pronunciari debet hoc elementum. De myſterio huius litteræ, quæ ſanctiſſimæ crucis ſimilitudinem repræſentat, multa diximus eo in loco, vbi Alphabetum Hebraicum antiquius appoſitum eſt. Hinc eadem repetere ſuperuacaneum cenſeo. Addam tamen quod ſentit Tertullianus dicens: Ipſa eſt enim littera Græcorum Tau, noſtra autem T, ſpecies Crucis, quam portendebat futuram in frontibus noſtris apud veram & Catholicam Hieruſalem. Quapropter etiam Typus eſt ſacroſanctæ Crucis Domini noſtri Ieſu Chriſti. *Pag. 81.* *Tertul. li. 3. adu. Marcionē.*

Græ. Ypſilon. Υ, υ. Lat. Fyo. Y, y.

Nulla in Alphabeto Hebraico littera eſt, quæ huic Græcæ Ypſilon reſpondeat: eſt enim Græca tantum, qua Latini in dictionibus Græcis vtuntur. De huius litteræ myſterio aliis in locis multa diximus, hinc ea hoc loco ſubticenda cenſeo. *Pag. 127. & 145. & 158.*

Hebr. Phe. ף פ. Græ. Phi. Φ, φ. Lat. Ef. Ph.

Hæc littera apud Hebræos & Græcos eodem fere nomine pronunciatur, & Latino F, reſpondet: quod quidem inuerſum Ⅎ Digāma appellatur, ſolis Æolibus peculiare. De hoc Digammate, quod Claudius Imperator inueniſſe fertur, multa ſuo iam loco dicta ſunt. Hinc eo confugiendum eſt. *Pag. 140. 141. 142. & 143.*

Græ. Chi. Χ, χ. Lat. Ch.

Nullum eſt apud Hebræos elementum, quod Græco, aut Latino

Latino reſpondeat. Græci autem & Latini, quod ad figuram pertinet, omnino conueniunt. Græci enim pro littera maiuſcula vtuntur hoc elemento X, quod quidem a Latinis vſurpatur, ſed non pro Ch, veluti apud Græcos. X enim apud Latinos habet vim cſ, & gſ, inſtar litteræ Græcæ, Ξ I. Hinc imperitorum Latinorum ortus eſt error: hi enim ſcribunt ſic Xp̄s, pro Chriſtus, putantes hanc dictionem, ΧΡΣ, ſic a Græcis conſcriptam, conſtare ex X, & P, Latinis litteris, cũ ſint Græcæ pro Ch, & R. nam X Latinũ adſimile Xι Græco: & P Latinum, Pω Græco eſt. De hoc modo ſcribendi multa ſuo iã loco dicta ſunt, hinc cetera ſunt hic prætermittenda.

Pag. 177. & 178.

Græ. Pſi. Ψ ψ Lat. Pſ.

Hæc littera apud Hebræos non inuenitur, nec apud Latinos: ſumitur autem pro pſ, aut bſ, vt ψαλμός, Pſalmus: & Ἄραψ, Arabs.

Græce. Omega. Ω, ω.

Hoc elementum eſt tantum apud Græcos, & vocatur O, magnum duabus de cauſis: tum quia eſt natura longum, tum quia veluti ex duobus, οο, conſtare videtur. vtraque item ratione dicitur magnum ad differentiam, Omicron, quod appellatur o breue.

Hæc de præcipuis linguarum generibus, a quibus omnia alia Idiomata emanaſſe cenſendum eſt, vt experientia ipſa docet. Antea vero quàm ad ſingulas quaſque linguas declarandas perueniamus, de cæleſtium ſpirituum necnon animalium Dialectis nonnulla dicenda eſſe reor. Plato enim Dijs Dialectum quandam attribuit, coniectura ex ſomnijs & oraculis facta: & inſuper ex dæmoniacis, vt qui non ſua, ſed dæmonum inhabitantium Dialecto loquantur. Ego vero ſpiritibus tam bonis quàm malis Dialectũ eſſe peculiarem quandam non crederem cum ij in corporibus aſſumptis quauis lingua loqui poſſint, & locutione aliqua externa non indigeant, quando ad mortales non loquuntur. Angelus enim alteri Angelo duobus modis loqui poteſt, hoc eſt, verba in corde ſuo formata, vel in mente aut cogitationes per ſigna intelligibilia exprimendo, vel virtutem ſuam ad res corporeas

Dialectus ſpirituum ex Platone in Cratylo.

Ex Aegid. Rom. li. 2. Sent. diſt. 10. q. 3. articu. 1. dub. 1. & 6. laterali.

reas absque corporum transmutatione applicando: cum enim Angelus conuertit se super speciem intelligibilem, quam habet apud se, format inde verbum, quod est idem quod cogitatio: & tale verbum in vno Angelo non est notum alteri Angelo: quia nec vnius Angeli cogitationes natura ipsa alteri Angelo sunt notæ, nisi in genere. Postquam vero Angelus conuertit se super speciem intelligibilem, & formauit inde verbum, quod est cogitatio; potest iterum se conuertere super huiusmodi verbum, & formare aliquod signum intelligibile, quod etiam potest appellari verbum, quia est illius verbi formati expressio. Angelus igitur alteri Angelo loqui potest his duobus modis, vel cogitationum, verborumq. formatorum expressione, vel suæ virtutis ad res corporeas applicatione. Homini autem vno tantum modo loqui potest, suæ videlicet virtutis ad res corporeas applicatione. Id quod duobus item modis fieri potest: vel per organum siue instrumentum phantasticum ad phantasiam spectans, ab eo mutatum, vel per aerem ab eodem commotum, corporis tamen transmutatione. Quamuis enim Angeli non habeant linguã, nec item organa alia corporea ad locutionem pertinentia, eis tamen res corporeæ, quantum ad motũ, sicut vniuersa Theologorum schola fatetur, ad nutum obediunt: & quia omnes spiritus perfectam de rebus corporeis ac naturalibus habent cognitionem, hinc in imaginatione, & organo phantastico cuiusuis hominis efficere possunt aliqua signa imaginabilia, vel species imaginabiles, vt sibi placet, deducendo humores, et spiritus animales ad principium sensitiuum, et organum phantasticum, vel ad phantasiam, in quibus huius generis species, vel similitudines sedem habent: et hoc primo modo homini loquuntur, repræsentantes ei quæ repræsentare volunt. Secundo autem modo Spiritus loqui possunt homini aerem commouentes, vel condensantes, vel frangentes, aut verberantes, atque ita, vt fiant ibi soni quicunque iuxta suam ipsorum Spirituum voluntatem, aut placitum propter voces efficiendas, et locutionem formandam, cum eis perfecta rerum naturaliũ cognitio sit, resq. corporeæ ad nutum ijs obediant eo modo, quo dictum est. Quamuis igitur Spiritus loqui possint hominibus, ego tamen non video, cur eis peculiaris

Spirituũ locutio.

Angelus Angelo duob⁹ modis loqui potest: homini autẽ vno.

Res corporeę quo modo spiritibus obediant.

Secundus modus loquendi, quo Spiritus loqui possũt homini.

liaris lingua tribuenda sit, cum quauis lingua hominibus loqui possint: & inter se locutione externa, vel vocali non indigeant.

Brutorum item suam esse Dialectum, censet Plato, quam eiusdem generis animantes intelligant. *Ex Clem. Alex. lib. 1. Strom.* Ad hoc autem comprobandum quædam narratur historia de Elephante, qui in cœnum illapsus clamasse fertur: alius, qui aderat, hoc viso, abijt: & mox cum grege elephantum reuersus periclitantem seruauit. In Libya quoque aiunt scorpium, si hominem vt feriat contingere non possit, abire, & cum pluribus reuerti, atque ita catenatim cohærentibus & demissis illis, hominem, cui insidiatur, ferire. Vnde quidam conijciunt, bruta non aliquo nutu obscuro, neque aliquo corporis motu, gestu ve, sed sua potius Dialecto, quæ voluerint inter se significando communicare. Fertur præterea de piscibus, si quis forte linea attractus, ea rupta, euaserit, nullum deinceps eo in loco per illum diem eiusdem generis piscem apparere. *Clem. Alexan. lib. 1. Strom.* Hæc Clemens Alexandrinus.

De brutorum inter se colloquio multa etiam Porphyrius tradit in libris de abstinendo ab animatis. Sed absurdum videtur illud quod Clemens de brutis in genere scribit, tanquã omnia dialecto quadam inter se vtantur, scorpij quoque & pisces: quibus cum ipsa vox negata sit, multo magis etiam Dialectum negatam fateamur oportet. Quamuis enim Psittacus Ἀνθρωπογλῶττος dictus quasi linguam hominis habens, & Coruus, & Pica ob linguam sibi latiorem naturaliter datam, voces quasdã articulatas, humanæ locutioni adsimiles, veluti quodã naturæ artificio exprimere videãtur, eas tamen aues loqui proprie non est dicendum: quæ enim pronunciant non intelligunt, sed assuetudine quadam id agunt: *Ex Arist. 2. de part. animal. c. 17. Et 4. de hist. c. 9. 10. 5.* nam lingua (teste Aristotele) non nisi ad significandum aliquid alteri contributa est. *Arist. 3. de anima tex. vlt. in vltimis verbis.* Id quod absque rei intelligentia, quæ in Brutis non est, fieri non potest. Quòd autem Liuius quædam Bruta fuisse loquuta narrat, illud prodigiosum, ac dæmonũ opera factum esse dicas licet. *Liu. Dec. 1. lib. 3. Dec. 3. lib. 4. & 7.* Quod vero legitur de Balaam asina, quam Scriptura sacra loquutam fuisse ait, id diuinæ virtuti adscribendum est: aperuit enim Dominus os asinæ, & locuta est, vt eadem Scriptura testatur: *Num. 22* asina vero nec verba

illa

illa formabat, nec intelligebat, quia verba rationalia non intelliguntur, nec formantur nisi ab eo, qui est rationis particeps, idest habens intellectum. Hinc verba illa non nisi ministerio Angeli mouentis linguam asinæ, fuerunt formata, vt Lyranus, & alij interpretes affirmant. Bruta igitur, quibus lingua ad loquendum data non fuit, dialecto carere omnino credendum est. Si qua vero narrantur, quæ ijs quendam intellectus gradum adscribere videantur, vel fabulosa sunt, vel ijs causis, quas enarrauimus, attribuenda, vel quodam naturæ instinctu facta esse dicas oportet: sunt enim aliqua animalia magis quodā modo disciplinabilia, quàm alia, vt Canis, Psittacus, Pica, & Coruus, de quibus alio in loco loquuti sumus: vbi multa, & scitu quidē digna de loquutione, hoc est de antiquitatis linguæ cōtrouersia, & quænam lingua sit homini naturalis, dicta sunt. Elephas item quamuis videatur intelligere, cum Reges adorare doceatur, non tamen intelligit, quia nulla creatura potest intelligere nisi per intellectū. Cum autem sit animal maxime domesticum, ad multa facienda eruditur, & intelligit, vt ait sanctus Thomas, non quidem per intellectum, sed per vim æstimatiuam. Hæc de Dialectis in genere. Reliquum est, vt singulam quamque Dialectum ordine Alphabetico explicemus.

Nicol. Lyranus.

Pag. 105. 106. & 107.

S. Tho. in Iob. c. 40. lect. 2.

DE DIALECTIS,

HOC EST,

De linguis diuersis ordine Alphabetico sigillatim dispositis.

ABASINORVM Dialectum videre est in Titulo, *Aethiopica lingua*: est enim Regio latissima, cuius populi olim Troglodytæ vocitabantur, deinde Abasini, & Indiani dicti sunt. Abgazari, vel Abgazelli, vel Mengrelli, & Circassi, populi sunt versus mare Hyrcanum habitantes. Horum linguam vide dictione, *Gazari*.

Pag. 307.

ÆGYPTIACA LINGVA.

Plin. lib. 5. c. 9. Strabo lib. 17. Ptolem. li. 4. cap. 6. Ammian. Marcel. li. 22.

ÆGYPTVS est Africæ regio, sed insula a nonnullis dicta, & Nilo ita se se circa ipsam findente, vt Triquetra nuncupata sit, triangularem figurã efficiens, quam ideo multi Græcæ litteræ vocabulo, Δ, Deltam vocitarunt. Huius incolæ cum omnibus alijs Nationibus, quæ sub cælo sunt, Apostolos sua dialecto loquentes in die sanctissimo Pentecostes Hierosolymis virtute Spiritus sancti audierunt, & admirati sunt, dicentes: Nonne, ecce omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt: & quomodo nos audiuimus vnusquisque linguam nostram in qua nati sumus? Aegyptiaca lingua est eadem, qua Colchis Asiæ regio vti solet, vt Eustathius scribit Dionysium Afrum enarrans, & eadem, quæ Alexandrina, vt ait Athenæus. De lingua Aegyptiaca, cuius characterum inuentrix fuit Isis Regina, satis dictum arbitror in secunda Columna parastatica de Iside Regina: vbi Alphabetum conscriptum est.

Act. Apostol. c. 2. Eustathius. Athenæus. Pag. 96. 97. 98.

Anni menses duodecim sunt apud Aegyptios: eorumq. nomina accentum in vltima syllaba habere dicuntur hoc modo: Tybì Mechìr, Phamenòth, Pharmuthì, Pachòn, Paunì, Epiphì, Mesorì, Thòth, Paophì, Choeàch. Idest Ianuarius &c. Hæc item nomina Nicolaus Myrepsus Alexandrinus explicans Alexandrina esse ait: sed pro Ianuario Tymbè, pro Iunio Paynì, pro Septembri Thòd, pro Octobri Phaophì, pro Decembri Chiàch, quæ omnia maximam habent cum superioribus affinitatem.

Nicol. Myreps. Antidoto 371.

Aquam Moy vocant Aegyptij. Vnde Moyses ab aqua dictus est, apta etymologia, eo quòd ex aqua sublatus esset a Pharaonis Regis Aegypti filia, vt habetur in Exodo. Baieth apud Aegyptios & accipitrem, & animam significat. Aelianus autem accipitrem & Thaustum ab eisdem dici ait. Baris ab Aegyptijs cymba, quæ cadauera vectat; Græce, & Latine feretrum, Italice *Bara* vocitatur. Hercules vox Aegyptia est, non Græca, vt Marco Porcio Catoni placet. Canem Anubin, & Felem Bubastum vocant. Cetera animalium nomina apud Orum Apollinem videre est, qui loquitur de Hieroglyphicis, hoc est sacris litteris, quas soli sacerdotes in

Clem. Alexan. lib. 1. Strom. Exo. 2. Aelianus. M. Porc. Cato. Orus Apollo.

Aegypto

Aegypto norunt: ceteras vero vulgo didicerunt omnes, vt suo iam loco dictum est. Alphabetum Aegyptiacum supra videre est, de quo multa dicta sunt. Pag. 101. Pag. 108. & 109.

ÆOLICA LINGVA.

ÆOLICA lingua, dialectus est Græcæ communis, in qua scriptum nihil extare dicitur nisi apud Poetas: & hac vtitur Homerus aliquando, Plutarcho teste. Aeolice item scripsisse Alcæum tradunt. Aeolia est regio in Asia, Græcorum colonia: cuius incolæ Aeolij dicuntur. *Plutarchus.*

ÆTHIOPICA LINGVA.

ÆTHIOPIA, Hebræis Chus, quasi nigra, vel ingredo, Græcis ardorem significat: & est Aphricæ Regio, vel pars ab Aethiope Vulcani filio dicta. Huius Regionis lingua cum Hebraica in multis, cum Chaldaica in paucis congruere, & cum Abasinis vel Indianis omnino conuenire scriptores prodiderunt. Sciendum tamen est, duplicem esse Indiam, vnam orientalem, quæ in Asia extremum occupat locum, cuius linguam, & litteras penitus ignorari aiunt. Altera est Meridionalis in Africa scilicet sita, quæ ad Orientem habet mare rubrum, Arabiæ felici contermina, nisi quòd Arabicus interfluit sinus. Ad Septentrionem, iungitur Aegypto: & ad Occidentem, Aethiopiæ. Est regio latissima, cuius populi olim Troglodytæ, qui cauernas incolunt, serpentibus vescuntur, & magis strident quàm loquantur: hodie autem Abasini & Indiani appellantur viuentes sub potentissimo rege, quem vulgo presbyterum Ioannem vocant: aut, quod vero adsimile tamen est, presbyterũ Cohan, quod tam Hebraice quàm Chaldaice Sacerdotem sonat. Ad hos itaque homines dictam spectare linguam, Bernardus Breitembachius, & Ioannes Potken testantur, quorum ille Hierosolymis, hic Romæ homines Indianos conuenisse, & Alphabeti litteras descripsisse fatentur. Sunt autem qui opinentur linguam Indianam a Chaldaica non differre: sed vt ab huiusmodi linguarum peritis accepi, Aethiopica lingua *Bernard. Breitẽbachius ĩ suo itinerario, Ioan. Potken, & alij.* *Ex Plinio, Pomp. Mela lib. 1. et Hieron.* *Breit. & Potken.*

siue Indica est propria, & suæ genti peculiaris, nunc quidem cum Chaldaismo, nunc vero cum Hebraismo nonnihil habens affinitatis, plus autem diuersitatis cum vtroque, vt Deus ab Indis vel Aethiopibus appellatur Amolachà, a Chaldæis Elahà. Homo ab illis Saboo, ab his vero Enasà. Panis ab Aethiopibus Oholo, a Chaldæis Lachmà. Vinum ab Indis Ion, a Chaldæis Ienà. Domus autem ab vtrisque Bethà nuncupatur. Ex his igitur, alijsq. dictionibus, quas dicti Scriptores ob oculos ponunt, ego vero breuitatis causa prætermitto, facile quis intelliget, Aethiopicam linguam siue Indicam a Chaldaica non parum differre.

AFRICANA LINGVA.

Ex Plin. lib. 5. c. 4. Et lib. 5. in proœmio.

AFRICA pars Orbis tertia, quam Græci Libyam appellauere, vt Plinius testatur, qui multa de hac Regione scribit in Quinto naturalis historiæ libro. Huius regionis Populi non solum Africani, sed etiam Mauri nigri appellantur, qui ad mare Mediterraneum habitant circa Tripolim arcem, quam Rhodienses obtinent. Huius Regionis linguæ vocabula hoc loco apponenda duxi: Deus enim hac lingua, Alhà dicitur: Reges, Battì: Panis, Brit: Vinum, Syràp: Cyathus, Got: a Venetis Gotto. Papirus, Cart, a Latinis Charta. Sed apud Mauros albos Africana lingua alia est, vt ex Erodoto, & alijs scriptoribus accepi.

Herod. lib. 4.

ALEXANDRINA, ET AMMONIA.

Ex Herodoto lib. 2.

ALEXANDRINA lingua eadem est, quæ Aegyptia: & sicut Ammonij Aegyptiorum atque Aethiopum coloni sunt, ita etiam linguā inter vtrosque vsurpare dicuntur. Hinc nihil est quòd hoc loco in huiusmodi linguis immoremur.

ANGLICA LINGVA.

ANGLIA, cultior pars Britanniæ, Insula in Oceano vndique a circumfuso mari complexa, nusquam continenti coniuncta. Hanc primum Troes incoluerunt. Hos postmodum

modum longo temporis tractu Saxones, Alemaniæ populi oppressere, eorumq. agros & opes inter Legatos Saxonum Regina Angela diuisit. Hinc Anglia quasi Angela dicta est. Angli præterea a * Sancto Gregorio Magno quasi Angeli interpretati sunt, vt videre est in eius vita a Ioanne Diacono conscripta, nam tẽpore S. Gregorij, Angli ad fidem conuersi sunt,† vt patet ex lib. 5. epist. 59. & lib. 12. epist. 15. & 31. Alij vero Angliam, quasi nostri Orbis angulum, dictã volunt: est enim in mundi angulo posita, vt Cosmographi aiunt: cuius quidem rei Sanctus item Gregorius testimonium præbet. Huius autem linguæ Anglicæ vocabula ob causas commemoratas vel Germanica, vel Saxonica fere omnia aliqua tamen ex parte detorta, vel immutata censentur. Sunt autem qui Auorum memoria multo pauciora Gallica, & Latina in hac lingua fuisse vocabula testentur, quibus nunc abundant: nam in colloquijs ea multi affectant & in scriptis præsertim, veluti flosculos, ac pigmenta quædam intermiscent, ita vt vulgus non nisi adhibita interpretatione intelligere queat. Maxima tamen pars adhuc Saxonica est. Libri quidem ante ducentos, aut trecentos annos in Anglia scripti, Saxonica fere toti lingua constare dicuntur. Quædam vero propria ex veteri forte Britannica habent lingua. Britannica autem vetus, quæ adhuc in Angliæ parte retinetur, Vallica, vt infra, nuncupatur. Scotica denique ab Anglica parum differre dicitur, sed pauciora Gallica habet vocabula, vt pote Septentrioni propinquior: ipsi enim Angli Septentrionales magis quàm Australes ad Germanicam linguam accedunt.

* S. Greg. Ex Edit. Vatic. lib. 5. to. 1. Ex S. Anton. par. 2. c. 1. §. 7. Et Beda libro 2. c. 1. hist. Angl.

† Ex edit. vet. to. 2. Ex Vatic. to. 3. Lib. 7. Epist. 30.

† Eleutherij Papa tẽpore a Gentilitate ad fidem Christi, cõuersi sunt: sed postea defecerũt.

Anglica igitur lingua mixta est ex multis linguis, præsertim Germanica, & Gallica: olim vero Germanica omnino erat. Id quod ex Beda animaduertere licet, qui ex Anglia fuit oriundus. Is enim in libro de temporibus ait hunc in modum: Veteres Anglicani populi numerauerunt menses suos secundum Lunæ cursum, appellantq. Lunam nonam, & mensem Monath. Decembrem vocant Halegmonath, idest sacrum mensem: Aprilem Eostermonath, idest paschalem mensem: idq. a Dea quadam, cui Teutonici populi in paganismo sacrificia fecerunt mense Aprili, quæ Eoster appellabatur. Maiũ appellauerunt Trimelei, idest tres mulctεæ, quòd eo mense

Beda Britannus.

pecora

pecora ter die mulgerent. Sunt autem vocabula illa, quæ Beda Anglica facit, Germanica omnia. Angli tamen hodie nonnihil variant, nuncupantes Lunam Mone: Mensem Moneth: Pascha Easter: Mulctram vas, Mylcingpayle: ipsum lac mulctum, Meale. Hæc ex ijs, qui linguam norunt.

AQVITANICA LINGVA.

Ex Plin. lib. 4. & Steph.

QVAENAM olim lingua fuerit Aquitaniæ, quæ tertia Galliæ pars ab obliquis aquis Ligeris dicta est, non satis constat. De Gallica autem lingua suo loco dicetur.

ARABICA LINGVA.

Thes. Ambros. Introd. diuersarum lingu. in Appendice.

ARABICA in Asiæ Regione lingua est item Punica, qua omnes Mahumeticæ sectæ cultores in grammaticis vtuntur: affinis aliqua ex parte Hebraicæ: elementorum autem formæ variæ omnino sunt, vt Theseus Ambrosius testatur. Arabes, & Punici duo tantum genera habent, Chaldæorum & Hebræorum more, vt ait Priscianus, masculinum scilicet & femininum; neutrũ penitus ignorantes: numeros autem in aliquibus nominibus tres habẽt, singularẽ videlicet, dualem, & pluralem. Hebræi autẽ in geminatis a natura, vt duę aures, & duo oculi, & in numero centenario & millenario dualẽ habent, non pluralem: & quando habent pluralem, dualem non admittunt. Masculina vero nomina Chaldæorum, Hebræorũ, Syrorum, atque Indorum more vnicam in singulari, & vnicam in plurali terminationem habent Arabes: in duali vero peculiarem, & ab his differentem retinent desinentiam. Homo in singulari, Raiul dicitur: In duali, Raiulaym, idest duo homines. Mulier, vel vxor in singulari, Mara: In duali Maraten, vel Marataym, idest duæ mulieres, vel vxores. Casus nominum non secus atque apud Latinos. Habent item Arabes in verbis more Græcorum numerũ singularem, dualem, & pluralem. Arabica & Turcica linguæ sunt diuersæ, characteribus autem ijsdem vtuntur. Hæc ex Theseo Ambrosio in Appendice. Arabes sua dialecto loquentes Apostolos Hierosolymis in die Sancto Pentecostes admirati sunt.

Thes. Ambros. in Append. Act. 2.

ARA-

ARAMÆA LINGVA.

ARAMAEAM linguam eandem Chaldaicam esse, de qua suo loco sermonem habebimus. Quare hic non est quòd de ea sermonem habeamus.

ARMENICA LINGVA.

ARMENICA lingua ab Armenia, Asiæ Regione, quam Hebræi Arab vocant, dicta est. Hæc vulgaris eadem fere, quæ Turcica, & Tartarica est: sed inter Tartaricam & Armenicam Georgianorum linguam esse scriptores aiunt. De Armenica lingua Plutarchus in libro de fluuijs, & Ioannes Stobæus loquuti sunt. De huius item linguæ Alphabeto, eiusdemq. inuentore multa suo iam loco dicta sunt. Sed quoniam Armenica lingua voces multas habet Hebraicas, vt eam parentē referat, nōnulla hoc loco vocabula apponemus.

Ex Plin. lib. 1. & 9. Ex Ptolem. Tab. 4. & Strabone 2.

Pag. 155. 156. & 157.

Armenice.	*Latine.*	*Hebraice.*
Ael.	Deus.	El.
Aeli.	Deus meus.	Elì.
Rabbì, & Rabbòni.	Magister.	Rab, & Rabbì.
Iezu.	Lingua.	Lasciòn.
Zamanach.	Tempus.	Zemàn.
Chahanaim.	Sacerdotes.	Cohaìm.
Hgatz.	Crux.	Ethz, vel hetz.
Ail.	Sed.	Ellà.
Vsan.	Signum vel vexillū.	Nes.
Cho.	Tu.	Attà.
Chum.	Tuus.	Sciellecha.

Quædam cum alijs linguis habet communia, vt sunt, Episcoputhi, idest Episcopatus, vt apud Græcos, & Latinos. Du, Tu. Von, Ab. Ail, Alij. Ἄλλοι. Em, Εἰμὶ, Sum. Mesch, Μέσον, Medium. Za, præpositiuum articulum cum Aethiopica communem habet. Ab Armenis autem Germani acceperunt nonnulla vocabula: dicūt enim Armeni Car Potuit, Carolus, idest Potens.

Potens; Germani vero Carle, Carol. Hæc ex ijs, qui linguas hasce non parum callent. Armenia a Beroso Saga item vocatur, quam alij Scythicam interpretantur. Hæc autem, vt Xenophon in Aequiuocis ait, *Gallerim*, eo quòd ab vndis saluet, appellat. Hinc eadem forsan a Germanis, Gallis, & Italis *Galea*, vulgari nomine nuncupatur. Plura de Armenica lingua ex Beroso, & Xenophontis Aequiuocis videre licet, qui Noe tanquam virum sapientissimum Olybama, & Arsa, idest Cælum & Solem ab Armenis cognominatum affirmant.

Berosus, et Xenophon.

ASIATICA LINGVA.

Ex Strabone. lib. 2.

ASIA & regiones & linguas multas, diuersasq. habet, vt Athenæus ait, hinc ad ceteras transeundum est. Asiæ Incolæ Apostolos sua lingua loquentes Hierosolymis in festo Pentecostes audierunt, & mirati sunt.

Assyriorum linguam videre est in dictione Chaldaica.

ATTICA LINGVA.

ATTICA, Græciæ Regio inter Achaiam, & Macedoniam sita, suam dialectum habet, qua præ ceteris Homerus vsus est. Hæc lingua duas syllabas in vnam sæpe conuertit, vt τοὔπος, pro το ἔπος. Ex optatiuis quibusdam η, aufert, vt δοκοῖς, pro δοκηοις. Profert *υς*, pro *ες*, & id genus alia. Vocales breues interdum omittit. Epsilon augmentis vocalium præponit. Iota omittit alicubi, & Optatiuis vtitur pro Indicatiuis. Nominibus femininis articulos, vel participia, vel adiectiua generis masculini adiungit. Inter Auctores, qui Attice scripserũt, Aristophanes comicus, ac Demosthenes Rhetor celebrantur. Hæc ex Ioannis Ammonij de dialectis libello.

Ioannes Ammon.

BABYLONICA LINGVA.

Plin. lib. 6. cap. 26.

BABYLONIA, Magna Mesopotamiæ, Assyriæq. pars, vt Plinio placet, suam, quæ est Chaldaica, dialectum habet: nomenq. ei Babylon, vrbs olim Chaldææ totius caput, præbuit. Hanc Vrbem Strabo a Semiramide conditam tradit. Hebræorum vero litteræ originem a Nemroth gigante,

Strabo lib. 16.

gigante, & a linguarum confusione Babel nominatam volunt. Ambitus eius quadringentorum octoginta stadiorum Eufrate fluuio mediam eam interfluente. Quoniam vero hæc lingua Chaldaica est, et suo loco declaranda, ad alias linguas accedemus.

Belgicam linguam vide in Gallica dictione.

Bessi, hodie Bosnenses in Illyrica considerantur.

Bithynica lingua Græca est, vt ex mensium nominibus colligi potest.

Bosini, vel Bosnenses Illyrice loquuntur.

BRITANNICA LINGVA.

HÆC lingua hodie Vallica apud Anglos vocatur, vetus scilicet Britannica, in tota Insula visitata antequam Saxones, ea deuicta, linguam quoque suam intulissent, quæ maxima ex parte nūc obtinet, Britannica veteri in regionem non magnam contracta. Vallos Germani vocant, quasi Gallos, peregrino, & incognito eis sermone loquentes homines, vt Græci ac Latini Barbaros. Veteres Prussi, quorum e numero sunt Sudini, Curi, atque alij, vtuntur sua lingua, quam Cornelius Tacitus Britannicæ linguæ propiorem esse ait. *Corn. Tacit. lib. 12.* Immixtæ sunt ei multæ Græcorum voces, quas tamen ita rustice proferunt, vt eas, nisi quis diligenter animaduertat, intelligere haudquaquam possit. Prussica item eadem fere est, qua Curorum, Liuonum, & Lituanorum, vt nonnulli affirmant. Sunt tamen qui Curos Illyrice loqui velint.

Bulgari. Vide dictionem, Rascij.

CAPPADOCVM LINGVA.

CAPPADOCIA regio suam dialectum habet, quam barbaram esse Scriptores narrant, dum mensium nomina considerant. Huius incolæ mirantur Apostolos Hierosolymis in die sancto Pentecostes sua lingua loquentes. *Ex Plin. lib. 5. cap. 24. & lib. 6. cap. 2. & 3.*

CARICA LINGVA.

Ex Plin. lib. 5. cap. 27. CARIA minoris Asiæ Regio suam dialectum habet, Græcis nominibus admixtam non paucis, vt Philippus Caricarum rerum conscriptor testatur. *Philippus.* Homerus autem in Cathalago, Cares priuatim Βαρβαροφώνους, non quia Cariæ lingua breuissima sit, sed eos barbaros appellatos censeo, quòd difficulter aspere, ac duriter loquerentur, vt blæsos balbosq. dicimus. Cares enim siue Carij per totam Græciam errauerunt stipendia merentes: & in Asiam profecti, ibi sine Græcis viuere non potuerunt. Hinc cum Græcis male Græcissantes idest corrupte, aut vitiose loquentes, barbari dicti sunt: Barbarismus enim est contra sermonis legem dictio vitiose scripta, aut pronunciata. Idq. fit vel vnius litteræ, vel syllabæ adiectione, detractione, mutatione, siue transpositione. Vel si, exempli caussa, in Latino sermone *Guerra* pro bello diceretur. *Gell lib. 5. cap. 20.* Soloecismus autem est inconueniens partium orationis compositura, seu prauitas orationis tortuosa, quæ nunc a Latinis imparilitas, a vetustioribus vero stribligo, tanquam sterobligo quædam dicebatur. *Diogenes Laertius in vita Solonis.* Soloecismi nomen a Solone deductum Laertius testatur, qui cum in Cilicia Vrbem a suo nomine, Soloe condidisset, pauci ex Atheniensibus, quos in ea reliquit, nō multo interiecto tempore, corrupto patrio sermone, inconuenienti partium structura loqui cœperunt: fitq. soloecismus in oratione, vt si vitiose dicatur: Nos lego, Tu curritis, lego libris, & alia id genus innumera. Barbarismus autem fit in dictione tantum ijs modis, quos commemorauimus. Carios igitur corrupte loquentes barbaros appellatos fuisse dicendum est. *Strabo libro 14.* De Carijs, eorumq. lingua corrupta, siue barbarismo multa Strabo conscripsit. Hæc hactenus.

Carni, Galliam togatam inhabitantes, quos Veneti Chersos vocant, Carniolani, & Carinthij Illyrice loquuntur: Carnia, vulgo Carniola, a Ptolemæo supra forum Iulij & Concordiam locatur.

Casubi, al. Cassubitæ Illyrice loquuntur.

Celtica lingua. Vide in Gallica dictione.

CHAL-

CHALDAICA LINGVA.

CHALDAEA, Asiæ maioris Regio, Arabiæ contermina, plana, fontium indiga, in qua Babylon ciuitas magna. Chaldæos Arphasat instituit. Hæc Regio suam habet dialectum, quæ & Aramæa, & Syrorum, & Assyriorum, & Babyloniorum vocatur. Hac lingua in Aegypto, & Aethiopia eruditiores vtuntur, vt a multis accepi. Hebraicæ confinis est, nec multo magis quàm Dorica a Græca communi differt. De litteris Syriacis & Chaldaicis, earumq. inuentore, satis dictum reor, cum de Abrahamo loquuti sumus, & characteres ordine Alphabetico recensuimus, multarum linguarum originem enarrantes. Hinc ad ceteras linguas accedendũ est. *Pag. 84. 85. & 86.*

Circasi circa mare Caspium, & Mamaluchi etiam dicti Illyrice loquuntur.

Circassi circa mare Hyrcanum bellicosissimi ex Sclauorum Gente oriundi Sclauonica vtuntur lingua, & Christi fidem secundum ritum Græcum sequuntur.

Colchis lingua eadem quæ Aegyptijs, vt ait Eustathius. *Eustathius in Dionys.*

Corali Illyrice loquuntur.

Crestoniatæ ab Vrbe Thraciæ, quæ Creston dicitur, cognominati Pelasgice loquuntur.

Cretenses Insulam in medio Ponto, teste Virgilio, Græco sermone vtuntur. Hi etiam Apostolos Hierosolymis in die sancto Pentecostes sua dialecto loquentes audierunt, & admirati sunt. *Ex Herodoto. Et Virg.*

Croati, & Culmij Illyrice loquuntur.

Curorum linguam in Britannica lingua videre est.

Cyprij Insulam in sinu Issico Græce loquuntur etiamnum, sed corrupte.

Cyrnij Insulani in mari ligustico, Cyrnum, idest Corsicam incolentes, & longissimo æuo propter mellis vsum vtentes lingua exules, seu profugi balari dicuntur. Ex Pausania. *Pausanias.*

DACICA LINGVA.

Ptolem. Plin. & alij. DACIA, Scythiæ Europæ Regio, hodie diuisa in Transyluaniam, Zipserlandiam, Rasciam, Seruiam, Septem castra, & Bulgariam. Transyluania vero Hungariæ item nomine censetur, in qua mirabilis diuersarum, nec vnius linguæ gentium mixtura est. Dacicæ aliquot stirpium nomenclaturæ leguntur inter eas, quæ Dioscoridi attribuuntur, ex quibus, qualis hæc lingua sit, conijci non potest, vt ab eruditis accepi. Strabo lib. 7. Dacorum autem & Getarum sermo idem iudicatur, vt Straboni placet.

DALMATICA LINGVA.

DALMATIA, quam Sclauoniam dicunt, Illyrici pars, Liburniæ contermina, suam habet dialectum, quæ Dalmatica, siue Illyrica, vel Sclauona nuncupari solet. Hæc ab Illyrica illa, quæ Seruiana dicitur, non distat: characteres autem sunt omnino diuersi, vt supra videre est, vbi vtriusque linguæ Alphabeta conscripta cernuntur. Dalmaticarum, siue Sclauonicarum litterarum inuentorem sanctum Hieronymum fuisse superiori loco diximus, Pag. 160. 161. & 162. vbi de hac lingua sermonem habuimus, licet eum non Dalmatam, vel Illyricum, sed Istrianum, Stridonensem scilicet fuisse, ibidem a nobis demonstratum sit. Quamuis autem Sclauonicios characteres a sancto Hieronymo inuentos fuisse, passim dicatur, Ioannes tamen VIII. in Epistola ad Sfentopulchrum, eas a Constantino quodam Philosopho inuentas esse narrat dicens:

Ioannes VIII. in Epist. ad Sfentopulchrum Comitem Ex Regist. M.S. Vaticano. Litteras denique Sclauonicas a Constantino quodã Philosopho repertas, quibus Deo laudes debitæ resonent, iure laudamus, & in eadem lingua Christi Domini nostri præconia & opera enarrentur, iubemus. Neque enim tribus tantũ, sed omnibus linguis Dominum laudare auctoritate sacra monemur, Psal. 116. qua præcipit, dicens: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. Et Apostoli repleti Spiritu Act. c. 2. sancto locuti sunt omnibus linguis magnalia Dei. Hinc & Philipp. 2. Paulus cœlestis quoque tuba insonat, monens: Omnis lingua confiteatur: quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est 1. Cor. 14. Dei Patris. De quibus etiam linguis in prima ad Corinthios epistola satis & manifeste nos admonet, quatenus linguis loquentes Ecclesiam Dei ædificemus. Nec sane fidei vel doctri-

næ

næ aliquid obstat, siue Missas in eadem Sclauonica lingua canere siue sacrarum Euangelium vel lectiones diuinas noui & veteris testamenti bene translatas & interpretatas legere, aut alia horarum officia omnia psallere: Quoniam qui fecit tres linguas principales, Hebræam scilicet, Græcam, & Latinam, ipse creauit & alias omnes ad laudem & gloriam suam. Iubemus tamen vt in omnibus Ecclesijs terræ vestræ propter maiorem honorificentiã Euangelium Latine legatur, & postmodũ Sclauonica lingua translatum in auribus populi Latina verba non intelligentis, adnuncietur. Sicut in quibusdam Ecclesijs fieri videtur. Et si tibi, & iudicibus tuis placet Missas Latina lingua magis audire, præcipimus, vt Latine Missarum tibi sollemnia celebrentur. Data M. Iun. Indict. XIII.

Hæc Ioannes Papa huius nominis VIII. Quid autem hac lingua de sacris rebus a S. Hieronymo conscriptum sit, quidve de eadem lingua impetratum sit, eodem loco supra citato cernere licet. De altera vero Illyrica, quæ Seruiana dicitur, supra item satis dictum puto: infra vero alia explicabimus, cum de Illyricis sermonem habebimus. Hæc hactenus.

Pag. 101. 102. & 103.

Pag. 169.

DEORVM LINGVA.

HOMERVS, nomina quædam humana, quædam diuina facit: diuina autem nimirũ illa ab eodem Homero nuncupantur, quæ quàm rectissime, seu verissime facta sunt, vt fluuius, quem Xanthum a dijs vocari ait, ab hominibus vero Scamandrum: Auis, quam dij Chalcidem, homines Cymindin: & Vrbs, quam tum Baticam, tum Myrinem appellari canit. Idem Filium Hectoris Scamandrium a mulieribus, a viris (rectius nimirum) Astyanactem vocari ait. Hæc ex Platone, in Cratylo, vbi hæ voces ab eo examinantur. De hac Deorum lingua plura quære apud Homerum, & Scholiastem Odysseæ, & ex ijs, quæ narrauimus paulo superius, vbi multa de spirituum locutione dicta sunt.

Plato in Cratylo tomo 1.

Pag. 202. & 203.

Dibriorum sermo Illyricus est.

DORICA LINGVA.

HOMERVS, vt alijs Græcæ linguæ dialectis, teste Plutarcho, ita etiã Dorica vsus est lingua, quæ a Doria Achaiæ

parte

parte Athenis propinqua,& Dori pro Achiuis, mutato nomine,appellati sunt,vt ait Plato. Hæc dialectus vtitur frequenter dictionibus in fine mutilatis per figuram apocopen, vel in medio per syncopen, litteris vel syllabis detractis. Solent etiam Dori transponere litteras, & futura circumflectunt, & in secundis personis Iota omittunt, & Alpha pro Ita ἦτα ponere ijs frequentissimum est. Theocritus Poeta, & Timæus locrus de natura Dorice scripserunt. Lacedemonij Crœsi temporibus, Herodoto teste, excelluerunt inter Doros; qui a Græcis incessuntur quòd iusto frequentius in dictionibus Alpha ingerere soleant, vt Rhodiginus ait.

Plato lib. 3.Legum. to. 5.

Herodotus.

Cal. Rhodig.lib.

ELAMITARVM LINGVA.

ELAMITAE, Arabiæ populi, Apostolos Hierosolymis in die sancto Pentecostes lingua sua loquentes admirabunda audiuit.

Epirotarum lingua Illyrica est. Epirus autem regio est Græciæ finitima.

Etruscam linguam vide in dictione, Hetrusca.

GALATARVM LINGVA.

Plin.lib.5. cap.32.

GALATIA minoris Asiæ Regio, Phrygiæ contermina, cuius incolæ Galatæ appellātur, & Gallogræci, quòd ex Gallis & Græcis coaluerint, suam habet dialectum. Sunt autem qui velint Galatarum in Asia eandem esse aut fuisse linguam, quæ in Europa Gallorum est, aut fuit. Plura vide mox in Gallica lingua de Galatis, ad quos sanctus Paulus Epistolam scripsit.

GALLICA LINGVA.

Plin. lib. 4. cap.17.

Cæsar lib. 1. de Bello Gall. in princip.

GALLIA, Europæ pars, a candore populi dicta (Gala enim lac Latine dicitur) triplex est, Togata scilicet, Comata,& Brachata. Togata ab Alpium radicibus & Rubicone fluuio incipiens Cisalpina dicta est. Comata vero cognominatur omnis Transalpina Gallia, vt Plinius ait,& in Belgicā, Celticam,& Aquitanicā diuiditur, vt Cæsar testatur: eidemq.

Comatæ

Comatæ, nomen reliquæ Galliæ, vt Brachata, quæ Francia nuncupatur, a villoso vestis genere, quo ij Populi vtebantur, dicta, videtur conuenire, Prouincia Narbonensi excepta.

DE VETERI LINGVA GALLICA
Ex Henrico Glareano, & alijs.

GALLIAE lingua duplex censetur, vetus scilicet, ac recens, hinc de veteri primum, deinde recentiori verba faciemus. Sunt qui velint veterem fuisse eam, qua Heluetij & Galli Iulij Cæsaris tempore vsi sunt, vt Aegidio Schudo, & Henrico Glareano placet, qui hanc rem multis rationibus & coniecturis probare student. Alij autem Gallicam linguam veterem tunc neque cum Germanica neque cum Francia, qua hodie Galli vtuntur, communicasse, sed propriam extitisse linguam volunt. Nos autem huius generis controuersiam, breuitatis caussa, prætermittendam hoc loco censemus. Dicendum tamen videtur, Belgicam, Galliæ Regionem, a bellis, quibus fatigata est, quæq. nunc Flandriam & Picardiam solum comprehendit, dictam, necnon Aquitaniam, et Celticam, institutis, legibus, ac lingua inter se differre Scriptores affirmant, et præsertim C. Iulius Cæsar suis in Commentarijs. Celtas vero non solum Gallos, sed etiam Germanos a veteribus præsertim Græcis, communi nomine appellatos multis testimonijs approbari potest, quæ hoc in loco, ne multis immorer, prætermittenda dijudicaui, vt de veteri lingua Gallica loquamur dicentes, Gallorum linguam multis de caussis eam esse, vt multi affirmant, qua hodie Rhenus vtitur, maximeq. Heluetij, et Sequani Rhenani. Primum enim constat Caium Cæsarem bello Gallico per interpretem loquutũ fuisse cum Gallis. Deinde eam quidem linguam, qua hodie Francia vtitur, Romanam esse, quamquam corruptam, vt infra dicemus, nemini dubium videri debet, quippe adhuc vsque de prisca lingua Gallica innumeras retinentem dictiones, quas recensere longum esset. Non igitur Francica lingua olim Galli loquuti sunt, sed alia. Verisimillimum autem est, ea loquutos lingua, qua adhuc ij vtuntur Galli, qui Francice non loquuntur, vt omnes populi circa Rhenum, proximi autem Rheno, Heluetij, Rauraci, Sequani, Elsatici, Tribocchi,

Aegidius Scud. Her. Glar.

Cæsar in Comment. lib. 1. de Bello Gal. in principio.

Caius Cæsar de bello Gall. lib. 1. ante medium pag. 14.

bocchi, Vangiones, et tota fere Belgica. Ad hanc rem comprobandam Henricus Glareanus multis vtitur rationibus, et exemplis, quibus satis liquet Heluetiorum linguam ac Rheni vere Gallicam, nisi quòd Germani quædam miscuerunt, maxime infra Argentinam. Spiræ enim, Vormatiæ, Moguntiæ, atque in circumiacentibus ea Rheni parte populis mixtus est sermo ex Germania, atque Celtica linguis: neque enim pure Germanice, neque pure Celtice loquuntur. Heluetij autem, Rauraci, Sequani, Rheno proximi, Brisgoenses, et Elsatici magna ex parte mere Celtice loquuntur. Non mirum igitur est, quòd S. Hieronymus scriptum reliquerit Galatas, ad quos scripsit sanctus Paulus, qui etiã a Celtis descenderunt, vt auctor est Liuius, eadem loquutos suo tempore lingua, qua Treuiri vtebantur. Quis autem nescit Treuirorum linguam esse antiquam, nec multo a Germanorum lingua diuersam? Et si concedi oportet quod Strabo ait Germaniæ vocabulum Romanorũ esse; quam aliam causam fuisse credimus Romanis, quòd eos germanos appellarint, quàm quòd vel lingua et moribus magnam cum Gallis haberent communionem? Vel, quod quidem non absurde argumentantur, ab ipsa inter ipsos appellatione? Fratres enim sese etiamnum hac tempestate in rebus serijs ac bellis vocant. Id Romani siue per se de Germanis resciuerint, siue a Gallis didicerint, parum constat, neque huius est negotij.

Henricus Glareanus

S. Hieron. in Proœm. in Epist. ad Gal. to. 6.

Liuius libro 8. 4. Dec.

Strabo lib. 7.

Quòd autẽ Heluetiorũ lingua vere sit Gallica, vt diximus, id nõ paruũ est argumentũ, quòd Latini auctores multa Gallicæ linguæ vocabula recensent, quæ etiamnũ in Heluetiorũ sunt lingua, quamquã a Romanis scriptoribus partim male scripta, partim male percepta, vt pote quæ quòd barbara non magnopere curarent, obiter duntaxat in operibus conscribuntur. Quæ tamen ipsa nobis argumento sunt, Gallicam linguam in aliqua apud eos fuisse existimatione. Itaque Cæsar Gallorum propria et maxime Heluetiorum nomina mire torsit, omissis sæpe ac mutatis litteris aliquot, vt Latinæ declinationi apta fierent, de quibus paulo post dicturi sumus. Idem Plinius fecit, qui Gallus fuit, ex ipsa Gallia Cisalpina, vt Romani loquuntur, natus: quem istã scisse linguam, atque tam magni fecisse, dubium non est: quippe qui in tam nobile;

Plin. 11. Veronensis lib. 3. cap. 16. & lib. 18. c. 18.

De

De Natura opus inserere voluerit, ea tamen verba temporum iniuria ad hanc vsque diem magis deprauata apud eum leguntur, nemine de ea lingua mille ab hinc annis curante. Id clarum fit ex eo præsertim loco, in quo Plinius aratra rotulis instructa, Gallicum inuentum, *Pflugrat* recte nominauit: vbi tamen codices, *Plummarat*, alij *Planarat*, habent. Quidam vero, vt se prorsus ineptos ostenderent, in *Planetam* mutarunt. *Plin. lib. 18. c. 18. sub finem.* Idem Plinius *Bodincum*, Padum fluuium, hoc est fundo carentem, Gallica lingua, a Liguribus dictum ait. Idem ibidem oppidum eodem tractu esse *Bodincomogum* vetusto nomine nuncupatum dicit. *Plin. lib. 3. c. 16. sub finem.* Ita apud Suetonium in Galba præpinguis Gallice *Galb* intelligitur, seu potius vitulus: nam ita homo præpinguis, atque obesus, per iocum, vitulus vocatur: Et *Becco* rostrum apud eundem in Vitellio Belgæ nostra ætate in sua lingua adhuc habent sicut Itali. *Suetonius in Galba, & in Vitellio.* Multa his similia enumerat Aegidius Tschudus, qui etiam hodiernam Francorum linguam ex duabus linguis constare ait, ex prisca lingua Celtica & Romana: in qua tamen Romana dominatur lingua.

Nomina item Gallice desinentia Cæsar in desinentiam et formam conuertit Latinam, vt *Castich*, Castichus, Sequanus Regis filius: *Arnold*, Arionoldus: *Ernst*, Ernestus Germanorum Rex, quod postea nomen corruptum est in Ariouistum: *Orgentorix* vel Orgetorix Heluetiorum princeps, apud Heluetios per quandam litteram Græcam desinebat hoc modo, χ, nunc vero per X terminatur, vt etiam *Dumnorix*, et alia id genus permulta: quibus constat veterem linguam Gallicam eamdem fuisse Germanis. *Quæ Cæsar in Latinam desinentiam conuertit. Lib. 1. de Bello Gal. non procul a princ.*

Rursus Celtas & Gallos veteribus eosdē esse Germanis & veterem Gallicam Germanicam ex Annalium Scriptoribus colligitur, sicut Ephorus & Strabo graues in primis Auctores tradunt. *Ephorus & Strabo.* Cato præterea, Plinius, Sextus, Ruffus, Festus Pompeius, Diodorus Siculus Gallicam linguam, quæ modo Teutonicorum siue Germanorum est, eam vocari affirmant, docētes apud eos † *Padum* pro picea, *Pondicum* pro fundo, *Bulgam*, pro sacco scorteo, vel coriaceo *Bergomum* pro Montana vrbe, *Cimbrum* pro latrone vel pugnaci, *Emporedum* pro equorum domitore, *Rhedam* pro curru, vel rota, *Pyrenem* pro combusto, *Ceruisiamq.* pro potu ex hordeo valere: quibus vocabu- *† Plin. lib. 3. cap. 16.*

lis Teutones adhuc vtuntur. Adde etiam, vt ijdem tradunt ſcriptores, quòd omnia nomina populorum, Regum, & Ducum, Germanica Teutonicaq. ſunt, & ad hanc vſque diem vſurpantur, quæ breuitatis cauſa prætermitto. Multa item probatiſſimorum ſcriptorum in hunc ſenſum congerere poſſem ſi vellem loca, quibus linguam veterem Gallicam Heluetijs, Teutonicis, aut Germanis eandem fuiſſe, affirmari poteſt: ſed ea dictam ob cauſam ſubticenda ſunt. Hæc igitur de lingua veteri Gallica, vt ad recentiorem perueniamus.

DE GALLICA LINGVA RECENTIORE.

LATINAE linguæ propagines, ſed tempore, & vulgi imperitia valde corruptæ, ſunt tres, hodie vulgares linguæ, Italica, Hiſpanica, & Gallica. Prima minus, vt pote Latinæ linguæ proxima, ſecunda magis, tertia maxime corrupta, hoc eſt terminationibus, & litteris, ſyllabisq. mutata, atque diſtorta: & inſuper vocabulis mixta alienis ab eo nimirum tempore, quo Gothi non modo regna & regiones vaſtare, ſed etiam linguas imperio ſuo peruertere cœperunt. Gallica igitur lingua plurimas habet Latinas voces, quaſdā habet Gothicas, quaſdā vero Germanicas (nam Franci, qui ceteris eiuſdē Regionis populis imperant, a Francis Germanis deſcenderūt) quædam vero habet de ſua & vetere Gallica lingua, vt ratio ipſa poſtulat. Hinc dialectis variat non parum: eſt enim alia terſior in parte, quæ priuatim Francia dicitur: aliæ craſſiores, vt Prouincialis, Lotharingica, Burgundica, & id genus reliquæ: craſſiſſima vero harum omnium Sabaudica, & aliæ linguæ circa Alpes, Italiæ cōfines. Hæc ex Aegidio Tſcudo & Henrico Glareano. Gallica in lingua, vt ceteris pleriſque omnibus barbaris, metra tantum homoeoteleuta (rythmos vulgo vocant) nulla proſodiæ habita ratione olim condebantur. nunc vero huius etiam ratio a quibuſdam habetur, vt ego ipſe vidi. Hæc de Gallica lingua recentiore.

Aegidius Tſcud. & Henr. Glarean.

GAZARICA LINGVA.

GAZARORVM gentes, quæ hodie Abgazari, & Abgazelli a Græcis vocantur, necnon Mengrelli, & Circaſſi, habi-

si, habitant versus mare Hyrcanum. Apud hasce Gentes Tartari Sauolenses tela, & alia comparant necessaria. Hi autem omnes ex Sclauorum gente originem sumpsere: linguaq. vtuntur Sclauonica, & Christi fidem secundum ritum Græcum sequuntur.

GEORGIANA LINGVA.

GEORGIANA, Asiæ Regio a Tartaris subacta, cuius populi ab agricultura nomen sortiti Georgi dicti sunt, vel, vt a Turcis vocantur, Iuriani, Græca lingua vtitur in sacris: vulgaris autem eius lingua Tartaricæ & Armenicæ media est. *Blödus li. 7. Decad. 2. anno sal. 1221.*

Gepidis in vsu est sermo Illyricus. Vide infra, Hungaris.

GERMANICA LINGVA.

DE GERMANICA lingua, quam veteri Gallicæ eandem fuisse aliqui affirmant, iam supra dictum fuit, præsertim quod ad vetera nomina propria: item in Anglica nonnihil. Germanorum autem nomen antiquius esse, quàm Alemanorum, cum aliàs constat, tum ex Flauij Vopisci Proculo. Multa de Germanica & Heluetica lingua, necnon de Germanicæ linguæ vetustate dicenda forent, sed qui hæc scire cupit, ad Aegidium Tscudum confugiat. Dicam tamen Germanorum quattuor esse genera, Teutones scilicet, Venedos, Cimbros, Vuagros, qui non solum lingua, verumetiam institutis ac religione differre dicuntur. Num vero inter Germanos Picti populi Septemtrionales Hannonij, Lotharinghi, Burgundiones, Allobroges, & Sabaudienses annumerandi sint, dubitatur: sunt tamen medij inter Celtarum, Germanorumq. imperia, Germanis obtemperantes Imperatoribus, vt docent Historici. De Venedis, & Vuagris suo loco dicetur: nunc de Teutonibus, ac Cimbris loquendum est. *Flau. Vopisc.* *Aegidius Tschudus c. 36. 37. 38.*

Teutones, siue Teutoni, ita dicti a Teutone siue Tuistone ipsorũ Deo, quem indigenam, ac terra ortum existimabant, a Cornelio Tacito Thuyscones appellati sunt. Hi autem a Celtis Alemani, a Venedis Nomades, ac Nemetes a iaculando nominantur: a Vuagris Scythulæ, siue Scythæ, hoc est casei *Corn. Tacit. lib. de moribus German. in princ. Plin. li. 4.*

ac lactis voraces, quos Græci tyrophagos, & galactophagos nuncupant. Horum partes sunt multæ, quæ breuitatis caussa subticendæ sunt.

Cimbrorum partes sunt Dani, Scandia, Selandria, Scandiauia: vbi Nordouici & Normandini, Suiones qui & Suesij, & Suedi, Fenni, Gothi. Eos Græci Getas, Latini Dacos vocare solent: immo Gothi, qui & Dani, Daci & Getæ dicti sunt, homines erant ingenti corpore, horrendisq. oculis, in acie gaudio exultantes tanquam gloriose, & feliciter vita excessuri: contra vero ex morbo quopiam vitam cum morte commutantes, perinde quasi turpiter perituri. De Teutonibus, siue Thuysconibus, necnon Cimbris, vide Berosum, Cæsarem, Tacitum, Marcellinum, & Cassiodorum.

Valerius Max.

Sermo Germanicus, & præsertim Saxonicus, litterarum natura & potestate, diphthongorum vi & numero, syllabarum pronunciatione, declamatione, articulis, accentu, ratione loquendi, ceterisq. huiusmodi dictionum proprietatibus, maximā habet communitatē, plurimumq. retinet cōmercij cum Græcorum lingua, rectiusq. litteris Græcis, quàm Latinis scribitur, vt Sigismundus Gelenius, & alij Scriptores tradunt affirmantes infinita esse vocabula, quæ idem Germanis, & Græcis valere dicuntur. Gelenius item in Lexico suo symphono, in quo ex quattuor linguis, Latina videlicet, Græca, Germanica, & Illyrica, partim omnium, partim trium, partim duarum vocabula inter se, & erudite quidem comparat, huius generis affinitatem linguarum patefacit. Nec desunt qui Germanicam linguam ab Hebraica originem aliqua ex parte traxisse opinentur. Maximam vero in ea mutationem factam esse ijdem Scriptores obseruarunt, atque adeo eam ipsam mutatam esse dicunt, vt eam, quæ olim fuerit, ægre etiā peritus quis intelligat.

Sigismundus Gelenius.

Id quod factum esse censendum est ob plurimas bellorum iniurias, & populorum migrationes, necnon ob litterarum, & historiarum denique cultum a multis neglectum, sicut Italicæ linguæ euenisse Franciscus Alumnus Ferrariensis in Diuitijs, & in Thesauro vulgaris linguæ demonstrat, vt in Italica lingua videre licet.

Franciscus Alumnus.

GETICA LINGVA.

GETAE, Populi in Scythia Europæa, quos Appianus Dacos appellat. Strabo vero Getas a Dacis ita distinguit, vt Getæ sint qui ad Pontum in Orientem vergunt: Daci, qui in oppositum latus spectant, versus Germaniam,& Istri fontes, quos olim Danos vocatos nonnulli volunt. Ex quo apud Athenienses Dauorum, & Getarum seruilia nomina in vsu maxime fuerunt. Aelius Spartianus scribit Getas dictos fuisse, qui postea Gothi appellati sunt. Alij vero eosdem Getas esse Tartaros, & veterem Gothorum regionem hodie Tartariæ regno subiectam, eiusq. partem esse, Germanicaq. lingua vti affirmant. *Appian. Alexand. Strabo. Aelius Spart.*

GOTHICA LINGVA.

GOTHI immanes Scythiæ populi in Tractu Septemtrionali Europæ, Danis & Noruegis contermini,qui olim armis Italiam subegerunt, Romamq. ipsam solo æquarunt, suamq. in totum orbem inuexerunt barbariem, vt alibi dictum est, cum de Vlphila Gothicarum litterarum inuentore sermonem habuimus,vbi de maxima Latinæ linguæ iactura, quam a Gothis accepit, loquuti sumus, multaq. exempla ad hãc rem pertinentia in mediũ attulimus, necnon Alphabetũ. *Pag. 152, 153. & 154.*

A Gothis Ostrogothæ, tanquam Orientales illorum vocabulis ita dicti, & Vuisigothæ, qui Occidentalium sese Regionibus infudere, nuncupati sunt: Gothalani vero sunt populi ex vtrisque mixti: Alani enim sunt populi Scythiam Europæ ad Mæotidem paludem incolẽtes, quorum meminisse Plinium legi. Hi autem omnes necnon alij ea in Regione populi, vt Gothini, Quadi, Osi, Marcomanni,& ceteri permulti Germanice loquebantur, vt a multis accepi Scriptoribus. *Cal. Rhod. lib. 18. c. 24. 10. 2. Plin. lib. 4. cap. 12.*

Nunc vero ex omnibus nationibus Gothicis nullam amplius in Germania superesse constat, Scyris vel Stirijs, siue Stirensibus,& Turingis exceptis. Noruegicam vero linguam Germanicæ adsimilem esse multi prodiderunt: idq. ita esse inueni in Italico Iosaphat Barbari libro de sua, qua functus est,ex Venetijs ad Tanã legatione. Hæc de Gothica lingua. *Corn. Tacit. lib. de mor. German. Iosaphat Barbarus.*

GRÆ-

GRÆCA LINGVA VETVS.

GRAECIA, Europæ regio olim omni disciplinarum genere excultissima: cuius tamen populi leuitatis, vanitatisq. nomine male audierunt, & fabulosi dicti sunt, quia ab ijs fabulas originem traxisse omnes affirmant. Hinc pluribus in locis, Cicero ait: Homines leuitate Græci, crudelitate barbari, docti quidem, & ingeniosi, sed parum in testimonijs dicendis religiosi. Hæc Cicero: ob idq. Græca fide mercari apud Comicos, est pecunia numerata siue præsente, mercaturam exercere, cum eos mendacijs laborare constet, sicut de Cretensibus præsertim ab Epimenide Græco dictum fuit, & in Scriptura sacra affirmatur.

Cic. in orationibus. to. 2.

S. Paulus ad Tit. c. 1.

Græca lingua non solum in Europa, hoc est in ipsa Græcia proprie dicta, verum etiam in Asia minore, vt in Ionia, necnon in finitimis ei regionibus, atque in extrema Italiæ ora, quam Magnam Græciam vocant, vt in Apulia, & Calabria, in ijs præsertim partibus, quæ mari Adriatico, & Ionico adiacent, olim vigebat, & in communi, vulgariq. erat vsu: cui etiam linguæ non solum Romani, sed remotissimæ item Regiones propter bonas, & vtiles artes atque scientias, necnon propter inutiles & vanas, vt magiam, & id genus reliquas eo Idiomate traditas, operam dederunt. Hæc lingua ex tribus, quæ sunt celebriores, est. Hebraica vero omnium vetustissima, vt suo iam loco demonstratum est, primarium optimo sibi iure comparauit. Hanc sequitur Græca. Post Græcam Latina sibi vendicat locum, si earum tempora necnon earum dignitates, & iura cuncta spectentur, quæ quidem multa sunt.

Pag. 79. 83. & 87.

Græca lingua quinque distinguitur dialectis, vt dictum est, Aeolica scilicet, Attica, Ionica, Dorica, & Communi. Attica vero inter ceteras elegantior & communi propior, Dorica crassissima iudicatur, & in hac Aeclogæ & Pastorum colloquia a Theocrito conscripta fuisse aiunt. Communem autem linguã in nulla Regione priuatim vulgo receptam nonnulli opinãtur, cum vbique vulgus suũ aliquid proprium habeat, quibus a ceteris plerisque differt: Communis enim fortasse illa est, quam viri vel litterati, vel sapientes, et cultiores vsurpabant. Thessala a nonnullis inter Græcas dialectos memoratur,

moratur, et aliæ quædam, quæ ad eas ipsas referri queunt.

Græca lingua in sacris Georgiani vti dicuntur, cùm vulgaris eorum lingua Tartaricæ et Armenicæ media censeatur. Iacobitæ item et Moschouitæ in lingua Græca similibus characteribus vtuntur, qui a Græcis parum recedere videntur, vt in Thesei Ambrosij introductione videre est. Carthaginienses, vt ait Rhodiginus, in bello aduersus Dionysium seniorem, cum se litterarum Græcarum commercio proditos sensissent, ac quidquid fuisset ab ipsis decretum, Dionysio significatum, Senatusconsulto cauerunt, nequis Carthaginiensium aut litteris Græcis, aut sermoni insuesceret, studeret ve. Hæc Rhodiginus.

Ex Thesei Ambros. in Introd. diuers. ling.

Cæl. Rhodiginus to mo 3. lib. 22. c. 17.

GRÆCA LINGVA VVLGARIS, et recentior.

Graeca lingua vulgaris, qua hodie vtuntur Græci, tum vocabulis, tum Græcorum deprauatione, litteris ac terminationibus immutatis, a vetere Græca multis in locis non minus recessit, quàm Italica, Gallica, et Hispanica a vetere Latina, cuius hæ tres propagines censentur. Hac lingua Iliadem Homeri translatam, et impressam fuisse testatur Petrus Burrana Lucarnensis, qui libellum, Corona pretiosa inscriptum, edidit: in quo e regione conferuntur vocabula linguarum quattuor, Italicæ scilicet vulgaris, Latinæ Græcæ vulgaris, et veteris Græcæ. Opinor autem, vt Italis euenire solet, ipsum vulgi sermonem corruptiorem esse, quàm qui a litteratis scribi solet, et in eorum ore versatur. Inter varias autem dialectos, quarum aliæ alijs plus minusve corruptæ sunt, vt Cretæ, Cypri, Corcyræ, et inter alias, Peloponnensem tanquam puriorem, vel minus corruptam præferri a Græcis, accepi. Hæc de Græca lingua recentiore, necnon vetusta, cuius Alphabetum pronunciationibus, figuris, ac nominibus distinctum suo iam loco ob oculos positum est, vbi de Græcarum litterarum Inuentoribus, multisq. alijs rebus scitu quidem dignis verba fecimus. Hic autem numerandi modum iuxta litteras Alphabeti, instar Hebræorum, a quibus hanc formam sicut et complures litteras, earumq. nomina Græci acceperunt, apponere libuit, vt videre est.

Petr. Burrana.

Pag. 110. 111. 112. & 113.

MO-

MODVS NVMERANDI
GRÆCVS ET LATINVS.

Græce.			Latine.
En.	α'	1	Vnum.
Dyo.	β'	2	Duo.
Tria.	γ'	3	Tria.
Tessara.	δ'	4	Quattuor.
Pente.	ε'	5	Quinque.
Ex.	ς'	6	Sex.
Epta.	ζ'	7	Septem.
Octo.	η'	8	Octo.
Ennea.	θ'	9	Nouem.
Deca.	ι'	10	Decem.
Endeca.	ια'	11	Vndecim.
Dodeca.	ιβ'	12	Duodecim.
Decatria.	ιγ'	13	Tredecim.
Decatessara.	ιδ'	14	Quattuordecim.
Decapente.	ιε'	15	Quindecim.
Decaex.	ις'	16	Sexdecim.
Decaepta.	ιζ'	17	Decem septem.
Decaocto.	ιη'	18	Decem octo.
Decaennea.	ιθ'	19	Decem & nouem.
Icosi.	κ'	20	Viginti.
Icosien.	κα'	21	Viginti vnum.
Icosidyo.	κβ'	22	Viginti duo.
Icositria.	κγ'	23	Viginti tria.
Icositessara.	κδ'	24	Viginti quattuor.
Icosipente.	κε'	25	Viginti quinque.
Icosiex.	κς'	26	Viginti sex.
Icosiepta.	κζ'	27	Viginti septem.
Icosiocto.	κη'	28	Viginti octo.
Icosiennea.	κθ'	29	Viginti nouem.
Triaconta.	λ'	30	Triginta.
Triacontaen.	λα'	31	Triginta vnum.
Tessaraconta.	μ'	40	Quadraginta.
Tessaracontaen.	μα'	41	Quadraginta vnum.
Penticonta.	ν'	50	Quinquaginta.
Penticontaen.	να'	51	Quinquaginta vnum.
Exiconta.	ξ'	60	Sexaginta.
Exicontaen.	ξα'	61	Sexaginta vnum.
Ebdomiconta.	ο'	70	Septuaginta.
Ebdomicontaen.	οα'	71	Septuaginta vnum.
Ogdoiconta.	π'	80	Octoginta.
Ogdoicontaen.	πα'	81	Octuaginta vnum.
Enneniconta.	ζ'	90	Nonaginta.
Ennenicontaen.	ζα'	91	Nonaginta vnum.
Ecaton.	ρ'	100	Centum.

Diacosia.

Diacosia.	σʹ	200	Ducenta.
Triacosia.	τʹ	300	Trecenta.
Tessaracosia.	υʹ	400	Quadringenta.
Pentacosia.	φʹ	500	Quingenta.
Exacosia.	χʹ	600	Sexcenta.
Eptacosia.	ψʹ	700	Septingenta.
Octacosia.	ωʹ	800	Octingenta.
Enneacosia.	ϡʹ	900	Nongenta.
Chilij.	͵α	1000	Mille.
Dischilij.	͵β	2000	Bis mille.
Trischilij.	͵γ	3000	Ter mille.
Tetracischilij.	͵δ	4000	Quater mille.
Pentacischilij.	͵ε	5000	Quinquies mille.
Exacischilij.	͵ς	6000	Sexies mille.
Eptacischilij.	͵ζ	7000	Septies mille.
Ogdoacischilij.	͵η	8000	Octies mille.
Enneacischilij.	͵θ	9000	Nonies mille.
Myria.	͵ι	10000	Decem millia.
Dysmyria.	͵κ	20000	Viginti millia.
Trismyria.	͵λ	30000	Triginta millia.
Tetracismyria.	͵μ	40000	Quadraginta millia.
Pentacismyria.	͵ν	50000	Quinquaginta millia.
Exacismyria.	͵ξ	60000	Sexaginta millia.
Eptacismyria.	͵ο	70000	Septuaginta millia.
Ogdoacismyria.	͵π	80000	Octoginta millia.
Enneacismyria.	͵ϟ	90000	Nonaginta millia.
Decamyria.	͵ρ	200000	Centum millia.
Icosimyria.	͵σ	200000	Ducenta millia.
Triacontamyria.	͵τ	300000	Trecenta millia.
Tessaracontamyria.	͵υ	400000	Quadringenta millia.
Penticontamyria.	͵φ	500000	Quingenta millia.
Exiconta myria,	͵χ	600000	Sexcenta millia.
Ebdomicontamyria.	͵ψ	700000	Septingenta millia.
Ogdoicontamyria.	͵ω	800000	Octingenta millia.
Ennenicontamyria.	͵ϡ	900000	Noningenta millia.

De nominibus ordinalibus. Quin etiam ipsi ordinales numeri a superioribus ducunt originem. vt,

Protos.	Primus.
Denteros.	Secundus.
Tritos.	Tertius.
Tetartos.	Quartus.
Pemptos.	Quintus.
Ectos.	Sextus.
Ebdomos.	Septimus.
Ogdoos.	Octauus.
Ennatos.	Nonus.
Decatos.	Decimus.
Endecatos.	Vndecimus.
Dyocædecatos.	Duodecimus.
Triscædecatos.	Decimus tertius.

Teſſareſcædecatos.	Decimus quartus.
Pentecædecatos.	Decimus quintus.
Eccædecatos.	Decimus ſextus.
Eptacædecatos.	Decimus ſeptimus.
Octocædecatos.	Decimus octauus.
Enneacædecatos.	Decimus nonus.
Icoſtos.	Vigeſimus.
Icoſtos protos.	Vigeſimus primus.
Icoſtos deuteros.	Vigeſimus ſecundus.
Triacoſtos.	Trigeſimus.
Triacoſtos protos.	Trigeſimus primus.
Teſſaracoſtos.	Quadrageſimus.
Teſſaracoſtos protos.	Quadrageſimus primus.
Penticoſtos.	Quinquageſimus.
Penticoſtos protos.	Quinquageſimus primus.
Exicoſtos.	Sexageſimus.
Exicoſtos protos.	Sexageſimus primus.
Ebdomicoſtos.	Septuageſimus.
Ebdomicoſtos protos.	Septuageſimus primus.
Ogdoicoſtos.	Octogeſimus.
Ogdoicoſtos protos.	Octogeſimus primus.
Ennenicoſtos.	Nonageſimus.
Ennenicoſtos protos.	Nonageſimus primus.
Ecatoſtos.	Centeſimus.
Dyacoſioſtos.	Ducenteſimus.
Triacoſioſtos.	Trecenteſimus.
Tetracoſioſtos.	Quadringenteſimus.
Pentacoſioſtos.	Quingenteſimus.
Exacoſioſtos.	Sexcenteſimus.
Eptacoſioſtos.	Septingenteſimus.
Octacoſioſtos.	Octingenteſimus.
Enneacoſioſtos.	Nongenteſimus.
Chilioſtos.	Milleſimus.
Diſchilioſtos.	Bis milleſimus.
Triſchilioſtos.	Ter milleſimus.
Tetraciſchilioſtos.	Quater milleſimus.
Pentaciſchilioſtos.	Quinquies milleſimus.
Exaciſchilioſtos.	Sexies milleſimus.
Eptaciſchilioſtos.	Septies milleſimus.
Octaciſchilioſtos.	Octies milleſimus.
Enneaciſchilioſtos.	Nonies milleſimus.
Myrioſtos.	Decies milleſimus.

Græci præter illam ſupputandi formam a ſerie Alphabeti deſumptam, ſex in numeris deſignandis vtuntur litteris, hoc eſt, I Π Δ H X M. I, vnitatẽ ſignificat. Π, πέντε. ideſt quinque, Δ, δέκα. i. decẽ. H, ἑκατὸν. i. centũ. X, χίλια. i. mille. M, μύρια. i. decies mille: quoties autem harum litterarũ ſingula quæque geminatur, toties idem numerus multiplicatur. Decadum vero, centuriarũ, & Chiliadum, ac Myriadũ litteræ, Δ H X M, in hoc charactere Græco Π, incluſæ, quinarium eorum numerorũ ſemper multiplicat, vt |Δ| 50. |H| 500. |X| 5000. |M| 50000. nam hæc littera, Π, quinque ſignificat. Horum numerorũ adiunctione reliqui omnes gignuntur, & in compoſitione maior ſemper minori præponi ſolet: ſed in compoſitione nominum numeralium maior numerus minori ſine coniunctione præfertur, vt δεκατρία: ideſt decem tria. ſi autem minor maiori præponatur, coniunctio intercedit, vt τρια καὶ δεκα, ideſt tria & decem.

HE-

HEBRAICA LINGVA.

HEBRAEI non ab Abraam, qui Hebræus in Genesi appellatur, sed ab Heber, qui fuit abnepos Sem, filij Noe, qui et Iudæi a Iudæa, quæ et Chananæa, et promissionis Terra in Scripturis sacris nuncupatur, dicti sunt, Syriæ Regionem incolentes. Et quia in Heber Familia remansit lingua, quæ prius humano generi creditur fuisse communis, cum Gentes linguarum diuersitate sunt diuisæ, Hebraica deinceps nuncupata est. Hac Hebraica, siue Iudaica lingua, quæ & sacra dicitur, vetus Testamentum, libris Iob, Danielis, & partim Esdræ exceptis, qui Chaldaica lingua editi reperiuntur, conscriptum fuit: qui profecto Liber fere solus pure Hebraicus habetur, vt eruditi affirmant: alij enim ijsdem Characteribus conscripti, vel Chaldaici sunt, vel alias dialectos & glossas habent admixtas. Hinc recentiorum Iudæorum Thalmud vanitatibus, & impietatibus plenum, nunc Romæ expurgationi traditum, obscurum censetur, quia omnium fere gentium vocabulis resperfum est. De Alphabetis Hebraicis, antiquiori scilicet, & recentiori, quæ suo iam loco fuerunt apposita, deq. huius linguæ maiestate, & excellentia, multisq. rebus alijs ad hanc eandem linguam pertinentibus, præsertim vero de litterarum mysterijs, quibus ipsa lingua abundat, satis ibi dictum opinor. Gen. 14. Gen. 10. Gen. 11. Pag. 92.

Addam autem hoc loco quæ ad nominum numeros, ac desinentiam pertinent. Hebræi enim in geminatis a natura, vt duæ aures, duo oculi, & cetera huius generis nomina, necnon in numero centenario, ac millenario dualem habent, non pluralem: quæ enim pluralem habent, duali carent. Masculina nomina vnicam in singulari, & vnicam in plurali desinentiam habent.

De ijs, qui litteras Hebraicas antiquas, ac recentiores inuenerunt, suis iam locis sermonem habuimus, vbi multa, & scitu quidem digna dicta sunt, num scilicet Hebraica lingua, siue libri sacri hac lingua conscripti fuerint corrupti: qua in re demonstranda multas recensuimus causas et rationes. Pag. 82. 83. 88. & 89.

De modo scribendi, qui ab Hebræis obseruatur, suo item iam loco dictum est, vbi modum scribendi apud Latinos, a si- Pag. 93.

niſtra parte in dextram magis naturalem eſſe naturæ, quàm a dextra in ſiniſtram demonſtrauimus.

De litterarum Hebraicarum myſterijs nonnulla etiam diximus: ſed earundem interpretationem, connexionem, et ordinem videre eſt in Oeconomia Georgij Ederi, et apud S. Hieronymum in prooemio lamentationum. *Tomo 4.*

Verum quia ex ordine litterarum numerandi modum obſeruant Hebræi, hinc iuxta litteras Hebraicas ſupputandi formam infra apponere nobis viſum eſt.

NVMERVS SVPPVTANDI
APVD HEBRÆOS.

א	Hechad.	1	Vnum.
ב	Scienaim.	2	Duo.
ג	Scieloſcia.	3	Tria.
ד	Arbagha.	4	Quattuor.
ה	Chamiſcia.	5	Quinque.
ו	Sciſcia.	6	Sex.
ז	Scibgha.	7	Septem.
ח	Sciemona.	8	Octo.
ט	Tiſegha.	9	Nouem.
י	Ghaſara.	10	Decem.
א	Hechadghaſar.	11	Vndecim.
יב	Scienaimghaſar.	12	Duodecim.
יג	Scieloſciaghaſar.	13	Tredecim.
יד	Arbaghaghaſar.	14	Quattuordecim.
טו	Chamiſciaghaſar.	15	Quindecim.
יו	Sciſciaghaſar.	16	Sexdecim.
יז	Scibghaghaſar.	17	Decem ſeptem.
יח	Sciemonaghaſar.	18	Decem octo.
ט	Tiſeghaghaſar.	19	Decē & nouem.

כ	Gheſrim.	20	Viginti.
ל	Scieloſcim.	30	Triginta.
מ	Arbaghim.	40	Quadraginta.
נ	Chamiſcim.	50	Quinquaginta.
ס	Sciſcim.	60	Sexaginta.
ע	Scibghim.	70	Septuaginta.
פ	Sciemonim.	80	Octoginta.
צ	Tiſeghim.	90	Nonaginta.
ק	Mea.	100	Centum.
ר	Mathaim.	200	Ducenta.
ש	Scialoſcmeoth.	300	Trecenta.
ת	Arbaghmeoth.	400	Quadringenta.
ך	Chameſcmeoth.	500	Quingenta.
ם	Seieſcmeoth.	600	Sexcenta.
ן	Scieuaghmeoth.	700	Septingenta.
ף	Sciemonemeoth.	800	Octingenta.
ץ	Teſciaghmeoth.	900	Nongenta.
א	Eleph.	1000	Mille.

Num. Ordinalis.

Riſcion.	Primus.
Sieni.	Secundus.
Scieliſci.	Tertius.
Rerieghi.	Quartus.
Chamiſchi.	Quintus.
Sciſci.	Sextus.
Scieuighi.	Septimus.
Sciemini.	Octauus.
Teſcighi.	Nonus.
Ghaſuri.	Decimus.

Pro numero cuiuſcumque decadis multiplicando eadem nomina ab vnitate ad denarium vſque numerum reſumuntur, maiore minori, & contra, præpoſito. Idquod etiam in numero ordinali obſeruatur.

HETRV-

HETRVSCA LINGVA.

HETRVRIA, Italiæ Regio, Tyrrhæno mari incumbens ad primam vſque Tyberis ripam protenſa, Macra fluuio a Liguria diſcreta: auguriorum olim, & haruſpicinæ peritiſſima, vt Claudianus teſtatur. Hinc dictæ Regionis incolæ Hetruſci ſunt appellati, atque Hetruſca lingua vetus, qua Populi Hetruſci vtebantur. Huius linguæ Alphabetum ſuo iam loco appoſitum eſt, vbi de Demaratho Hetruſcarum litterarum Inuentore loquuti ſumus. Eiuſdem linguæ ſeptem illæ Tabulæ æneæ vetuſtiſſimæ Eugubij, ſiue Igubij repertæ cenſentur eſſe. *Claudianus I Ruffinum.* *Pag. 150. & 151.*

Hanc linguam, quam hodie nullam extare, pro comperto habetur, a Latina longe diuerſam fuiſſe apparet ex vocibus quibuſdam paucis, quas apud probatiſſimos Scriptores me legiſſe memini. Deus enim, vt Suetonius ait, *Aeſar* ab Hetruſcis dicebatur, & Padus a profunditate, *Botigon*, quem Ligures *Botigum* dicunt, appellabatur. Ancona, prius Hetruſco vocabulo *Picena* ſimul & Aboriginum dicta. Piceni, Hetruſca lingua genus ſacrum dicitur, orti a Sabinis. Hetruſci etiam, vt Cato teſtatur, nobilem Principem *Laronem*, vel *Larunem*, & *Arunem* appellabant, quem Itali, Hiſpani, & alij *Baronem* vocitare ſolent. Eidem item linguæ voces illæ, quas Arnobius de victimis earumq. partibus recenſet, adſcribuntur a Rhenano, & Pamelio, quia ibi Arnobius de Hetruria, quam genitricem et matrem ſuperſtitionis appellat, ſermonem habet. Voces huius generis ſunt: *Apexabo*, *Longano*, *Tucetum*, *Tenia*, *Plaſea*, *Fendica*, *Iſitium*, *Mateola*, *Fitilla*, *Augmen*, *Magmentum*, et id genus aliæ, quas ijdem Scriptores pro animalibus, animaliumq. partibus, atque farciminũ generibus, quibus vtebantur Hetruſci in ſacrificijs, ſtudent explicare. Vocabula enim ſunt ab ijs confiſta, vt propter eorum obſcuritatem auguſtiora iudicarentur, ſicut idem Rhenanus teſtatur. *Suetonius Tranquil. in Auguſto.* *M. Portius Cato. & Beroſus.* *Arnobius aduerſus Gentes. li. 7. circa med. Rhen. & Pamelius*

Hæc lingua aliquid commune cum Armenica, et Scythica habuiſſe nonnulli ſuſpicantur: Vtrique enim Pontifices ſuos et ſacros expiatores *Sagos* appellabant, et *Noam* ex Armenia in Italiam profectum dicebant, Veſtamq. colebant, perpetuumq.

petuumq. ignem seruabant: fabulas Hetruscorum quasdam a Liuio, & a Cicerone explicatas Crinitus testatur. Hæc de veteri Hetrusca lingua.

Petr. Crinitus.

Recentior autē est Italica, & emēdatior quidem, quæ adeo floret, vt inter Vulgares linguas nobilior, & cultior habeatur. Hac eadem lingua omnes artes, atque scientiæ passim in Italia conscribi solent. Hinc sicut Romanos olim pueros Hetruscis litteris erudiri solitos tradit Liuius, ita tempus in præsens Hetruscæ linguæ recētiori omnes fere operā nauant, & præsertim ij qui Italica lingua emendate, & perpolite quidem scribere, aut loqui percupiunt: maximo enim pretio habetur apud omnes. Hæc hactenus.

Liuius li. 9. hist. ab vrbe cōdita Dec. 1.

HIBERNICA LINGVA.

HIBERNIA, Insula non procul ab Anglia, vulgo *Hirlanda* in Oceano inter Angliam & Hispaniam sita est, ab Ibero dicta duce, homine Hispano, qui primus magno hominum numero eam occupauit: vel ab Ibero Hispaniæ fluuio, cuius accolæ primi Insulam habitasse feruntur. Hiberni quidem cum habitu corporum, tum viuendi ritu, atque moribus non valde ab Hispanis vicinioribus discrepare dicūtur: linguam vero eorum peculiarem esse, qua Scotos etiam siluestres & Insulanos ab Hibernis oriundos vti aiunt.

Cæs. lib. 5. de Bello Gall.

HISPANICA LINGVA.

HISPANIA, latissima Europæ Regio, a montibus Pyrenæis incipiens & per Columnas Herculeas circumiens ad Borealem vsque Oceanum protenditur, & in Citeriorem, & Vlteriorē secatur, Hesperia olim dicta ab Hespero Atlantis fratre, vel ab Hespero stella lucidissima: vltimò autem ab Hispali, quam hodie *Siuiliam* vocant, Hispalia, vnaq. deinde littera immutata, Hispania dicta est. Hispanorum autem lingua vetus quænam fuerit, inuenire non potui. Sed verisimile est, in oris ad Mediterraneum mare, præsertim occasum versus remotis, Lybicæ vel Mauritanicæ linguæ olim extitisse vsum. Mauri enim ijs in Regionibus imperarunt: atque inibi, & in

Plin. li. 5. cap. 1. 2. & 3.

& in Lusitania præsertim Maurorum vocabula relicta sunt, vt ab Hispaniarum Indigenis accepi. Habent etiam eæ Regiones quædam vocabula Gothica, virorum præsertim: nam multo tempore Hispanias obtinuerunt Gothi, quorum item grassationibus & imperijs Latina lingua maiestatem suam, suumq. imperium in Italia omisit primum, deinde in Gallijs, & Hispanijs: & nouæ illæ, quibus nunc loquuntur, fuerunt introductæ.

Castellana vero lingua ceteris dialectis, quibus hodie vtũtur Hispani, sicut Hetrusca in Italia, præfertur, vt ego re ipsa noui: Affinis est Italicæ, & ad Latinam linguam propius quàm Gallica accedit, minus tamen quàm Italica: has enim tres linguas vulgares Latini idiomatis propagines esse dictum est. Hæc de Hispanica lingua.

HVNGARICA LINGVA.

HVNGARIA Austriæ contermina, & in Orientem vergens, inferiorem Pannoniam a fluuio Leycha ad Sauuna vsque complectitur, & Danubium transgressa ad Polonos vsque protenditur: & vltra, citraq. Istrum late dominatur. Extat adhuc non longe ab ortu Tanais altera Hungaria & lingua & moribus illi pene similis, sed Christi cultrix: illa vero ritu barbarico viuens seruit idolis. Hæc ex Aenea Siluio. *Aeneas Siluius in Europa.*

Huius nationis numeri cardinales, vt aiunt, sunt infra conscripti, vt huius Gentis numerandi modus aliqua ex parte habeatur.

1.	Eig.	Vnum.	6. Hatt.	Sex.
2.	Ketto.	Duo.	7. Het.	Septem.
3.	Harom.	Tria.	8. Niogis.	Octo.
4.	Nieg.	Quatuor.	9. Kilentz.	Nouem.
5.	Ot.	Quinque.	10. Tiz.	Decem.

Sunt qui velint eosdẽ esse Hunnos atque Hungaros paucis litteris immutatis: alij vero Hunnos ab Hungaris distinguũt, atque hos ad Vagum fluuium Illyrice loqui solitos aiunt.

Hunni vel Huni vide, Hungaria.

IACO-

IACOBITARVM LINGVA.

Thes. Ambros. i princip. Appendicis.

IACOBITAE characteribus quibusdam vtuntur, qui a Græcis parum differre videntur: vt ego ipse vidi in Appendice diuersarum litterarum Thesei Ambrosij Papiensis & Canonici Regularis Lateranensis, qui ibi ob oculos ponit Iacobitarum Alphabetum, in quo non solum plurimi characteres Græcis litteris adsimiles sunt, immo omnino ijdem qui & Græci, verum etiam nomina litterarum maiori ex parte cum Græcis habent affinitatem: lingua vero est Arabica, vt Ambrosius ait.

ILLYRICA LINGVA.

Appianus & Eustathius.

ILLYRIVM, siue Illyris, Illyriave, Regio Europæ satis ampla, & Epiro contermina, Italiæ propinqua, ab Illyrio, vt Appianus inquit, Polyphemi filio, siue, vt Eustathio placet, Cadmi filio denominata, hinc Italiam, illinc Germaniam, inde Macedoniam, Thraciam & Epirum habens confines: hinc Adriaticum sinum, quem *Golphum* Venetiæ appellant: inde autem Danubium flumen. Hanc regionem & Dalmatiam, quæ est pars Illyrij, & *Sclauoniam* hodie vocant, quæ & *Slauonia* rectius dicitur. Huius Regionis lingua, quæ Illyrica nuncupatur, late se diffundit, cum plurimi populi ea vti soleant: vtuntur enim Illyrica lingua, Dalmatia, siue Sclauonia, Istria, Stiria, Carinthia, Croatia inter Dalmatiam & Istriam sita, Forum Iulij, Carnia, necnon gentes aliæ his finitimæ: Seruia item Bulgaria, Musia, Vallachia, & Moldauia, & aliæ Daciæ partes, Bosina etiam, Russia, Moschouia, & aliæ Gentes ad Orientalem plagam pertinentes: Boœmia item, Polonia, Morauia, Lithuania, & aliæ Gentes quàmplurimæ, quas infra conscribam, vt a multis Scriptoribus accepi, & a non paucis dictorum locorum incolis audiui. Hæc denique lingua in Græcia necnon Constantinopoli in Ottomanorum aula est familiaris: & nuper in Aegypto apud Memphiticum Sultanum et equites Mamaluchos haud ingratis auribus audiebatur. Per vniuersam autem Turcicam Gentem, præcipue vero apud milites, Sclauonica lingua adeo est in

est in vsu, vt Constantinopolis ipsa iam non amplius prisco nomine, sed Cæsaris domus Sclauonica vocetur lingua Hæc ex Sigismundo Gelenio, Marino Temperizza Epidaurio, siue Ragusæo e societate Iesu, et alijs. *Sigismundus Gelen. Mar. Temper.* *Pag. 163. & 171.*

In hanc linguam sacrarum litterarum codices, industria sancti Hieronymi, et Cyrilli translati sunt, vt suis iam locis dictum est. Hac item lingua non solum patrij Annales, verumetiam de Alexandro Magno, Romanisq. Cæsaribus, necnon de Marco Antonio et Cleopatra commentarij conscripti ijs in locis reperiuntur, vt Iouius narrat. Philosophiam vero, et Astrologiam, ceterasq. disciplinas, rationalemq. medicinam eæ Gentes numquam attigere. Hæc Iouius. *Paulus Iouius.*

Quamuis autem Illyrica lingua tot Gentes, vt fusius enarrabimus, vtantur, characteres tamen sunt omnino inter se diuersi sicut supra videre est, vbi Alphabetum Sclauonicum, ac Seruianum apposuimus figuris, nominibus, ac pronunciationibus siue potestatibus distinctum: illud vero tribus ac triginta, hoc autem tribus et quadraginta litteris constat: illud a sancto Hieronymo, hoc a sancto Cyrillo censetur inuentum, vt suis iam locis dictũ esse memini. Sclauonicum autem Alphabetum licet a S. Hieronymo inuentum fuisse dictum sit, vt rumor docet: hoc tamen loco sententiam Ioannis octaui silentio prætereundam esse non opinor: Ioannes enim in Epistola ad Sfentopulchrum Sclauonicas litteras, siue Croaticas a Croatia dictas inter Dalmatiam et Istriam sita a Constantino quodam Philosopho inuentas esse testatur: cuius Epistolam videre est in dictione, Dalmatica lingua. *Pag. 160. & 169.* *Pag. 162. & 171.* *Ioan. viij. i Registro.* *Idé supra i dict. Dalmatica.*

Quænam vero Gentes Alphabeto Sclauonico, quod Hieronymianum vocant, quænam etiam Seruiano, vel Cyrilliano vtantur, suis iam locis enarratum est: quamuis enim Illyricam linguam tot Nationibus communem esse pateat, characteres tamen diuersi omnino sunt. *Pag. 163. & 171.*

Hæc autem lingua a tot Gentibus adhibetur non secus atque Italica lingua in Italia, in qua tot Prouinciæ eadem lingua, sed aliæ magis, aliæ minus culte loquuntur, ita vero, vt singula quæque Prouincia, quin singuli quique populi nonnullas habeant voces ac pronunciationes aliunde ob commercium desumptas, vt in Italica lingua euenisse ostende- *Infra in Dict. Italica.*

mus. Vt autem quis facilius videre queat, quinam populi sint ij, qui Illyrica, sed vulgari lingua loquantur, omnia eorum Populorum nomina, qui ea vtuntur, tum ex Auctorum verbis iam recitatis, tum etiam ex Sigismundi Gelenij præsertim Epistola, necnon ex ijs, quæ Marinus Temperizza Epidaurius e societate Iesu, vir quidem Illyricam linguam, Illyricosq. characteres optime callens, mihi copiose narrauit, hoc loco recensenda existimaui.

Sigism. & Marinus.

Nomina populorum, qui Illyrica loquuntur lingua, ordine Alphabetico disposita.

ABGAZARI, vel Abgazelli, qui et Gazari circa mare Caspium.
Aestiui.
Arbenses.
Bessi, hodie Bosnenses, vel Bosnasienses.
Bohemi.
Borusij.
Bosnenses. Vide Bessi.
Bulgari, siue Rascij.
Carni.
Carniolani.
Carinthij.
Cassubi, vel Cassubitæ.
Circassi Quinquemontani circa Pontum, vel Ciercassi circa mare Caspium.
Corali.
Croati, vel Chroati.
Culmij.
Curi.
Dalmatæ, vel Delmatæ.
Dibrij.
Epidaurij, siue Ragusæi ex Epidauro ciuitate iuxta Dalmatiam ad Illyricum mare sita.
Epirotæ.
Foroiulienses, vulgo Furlani, a Foroiulio Italiæ Regione, in qua sunt Aquileia, Vtinum, Ciuidale, ac Tergestum.
Gazari. Vide, Abgazari.
Gepidæ.
Hungari ad Vagum fluuiũ.
Iapides, vel Foroiulienses.
Iaziges.
Istri.
Lithuani.
Liui.
Lusarij.
Lygi.
Macedones Mediterranei.
Maxobij, vel Mazolitæ.
Meisi, vel Mysij.
Moldaui.
Moraui.
Mysij, vel Meisi.
Nugardi.
Obodritæ, vel Obrotriti.

Ohulici.

Ohulici.
Pannoniæ pars.
Permi.
Plescouij, vel Plescouienses.
Podolij.
Polabi.
Poloni maiores et minores.
Pomerani.
Ragusæi. vide Epidaurij.
Rascij, vel Rasci, siue Bulgari.
Rugi.
Russani, vel Russi a Russia: vel Rutheni.
Samogitæ.
Sarbi. Vide Sorabi.
Sarmatæ, qui et Poloni dicuntur.
Sclaui, vel rectius Slaui.
Seruij. Vide Sorabi.
Slesij, vel Silesij. al. Slesitæ.
Smolnenses.
Sorabi. al. Sarbi. hodie Seruij.
Transiluani.
Vandali, al. Vuandali.
Veltæ.
Vilaci.
Vuagrij.
Vuinuli.
Zagorani.
Zadrauani.

Hi sunt igitur Populi, qui Illyrica lingua vulgari vtuntur: extat enim altera huic valde adsimilis et fere eadē, quæ scripturalis, vel litteraria nuncupari potest, Buchuizza a Sclauis dicta, quæ non nisi per regulas disci potest, et a rudioribus absque regulis non recte intelligitur, nec recte pronunciatur. In hanc linguam a sancto Hieronymo Scripturam sacram Sclauonicis litteris, et a sancto Cyrillo Seruianis characteribus translatam fuisse credendum est. Id quod etiam de Missali, de Codice horario, deq. alijs Sclauorum libris dicendum puto. Sunt autem qui hanc linguam non Illyricam, sed Sarmaticam potius, idest Polonicam vocandam affirment quòd ceteræ ab hac sint ortæ: Polonica enim non multum a Sclauonica, & Bohemica recedit, vt facile intelligere potui ex Oratione Dominica tribus hisce linguis conscripta, quam apud Bartholomæum Georgenitam & Sigismundum Gelenium Bohemum, qui Symphonum edidit lexicon, in quo vocabula linguarum, Latinæ, Græcæ, Germanicæ, & Illyricæ, quæ inter se conueniunt, vel in duabus ex his, vel tribus, vel quattuor linguis, conferre studet. Quòd autem Polonica & Sclauonica, siue Illyrica linguæ magnam inter se affinitatem habeant, ex eorundem supputandi modo, quem infra apponere libuit, facile comprobari potest.

Barthol. Georg. & Sigism. Gelen.

MODVS NVMERANDI ILLYRICE.

Iedan.	1	Vnum.
Dvà.	2	Duo.
Trì.	3	Tria.
Cetiri.	4	Quattuor.
Pet.	5	Quinque.
Sceſt.	6	Sex.
Sedam.	7	Septem.
Oſſam.	8	Octo.
Deueth.	9	Nouem.
Deſeth.	10	Decem.
Iedanaeſt.	11	Vndecim.
Dvanaeſt.	12	Duodecim.
Trinaeſt.	13	Tredecim.
Ceternaeſt.	14	Quattuordecim.
Petnaeſt.	15	Quindecim.
Sceſtnaeſt.	16	Sexdecim.
Sedanaeſt.	17	Decem ſeptem.
Oſſanaeſt.	18	Decem octo.
Deuethnaeſt.	19	Decem & nouem.
Dvadeſeth.	20	Viginti.
Dvadeſeth i iedan.	21	Viginti vnum.
Dvadeſeth dva.	22	Viginti duo.
Dvadeſeth i tri.	23	Viginti tria.
Dvadeſeth i cetiri.	24	Viginti quattuor.
Dvadeſeth i peth.	25	Viginti quinque.
Dvadeſeth i ſceſt.	26	Viginti ſex.
Dvadeſeth i cedam.	27	Viginti ſeptem.
Dvadeſeth i oſſam.	28	Viginti octo.
Dvadeſeth deuet.	29	Viginti nouem.
Trideſet.	30	Triginta.
Trideſet i iedan.	31	Triginta vnum.
Ceteri deſet.	40	Quadraginta.
Ceterdeſet i iedan.	41	Quadraginta vnum.
Pedeſet.	50	Quinquaginta.
Pedeſet i iedan.	51	Quinquaginta vnum.
Sceſdeſet.	60	Sexaginta.
Sceſdeſet i iedan.	61	Sexaginta vnum.
Sedamdeſet.	70	Septuaginta.
Sedamdeſet i iedan.	71	Septuaginta vnum.
Oſſamdeſet.	80	Octoginta.
Oſſamdeſet i iedan.	81	Octuaginta vnum.
Deuetdeſet.	90	Nonaginta.
Deuetdeſet i iedan.	91	Nonaginta vnum.
Sto.	100	Centum.
Tiſucchià.	1000	Mille.
Dvi e tiſucchiè.	2000	Duo millia.
Trì tiſucchiè.	3000	Tria millia.

Qui plura de Illyrica & Polonica lingua, ſcitu quidem digna, noſcere cupit, Bartholomæi ſcripta & Gelenij, qui de ea copioſe ſcripſerunt perlegere ſtudeat. Hæc hactenus.

INDICA LINGVA.

Ex Pomponio, & Strabone lib. 15.

INDIA, Regio Orientalis, Aſiæ terminus ab Indo dicta fluuio, qui ſolus præter Nilum Crocodilos creat, tam vaſta eſſe perhibetur, vt eam tradant eſſe tertiam omnium terrarum partem. Abundat gemmis, elephantos procreat Africanis multo maiores, arbores ſemper habet frondentes, bis fruges in anno ad maturitatem perducit, aromata ad nos mittit, binasq. habet æſtates. Huius autem Regionis lingua adeo Hebraicæ, Chaldaicæ, & Arabicæ affinis eſt (licet characteribus variet) vt rara admodum in hac ſit dictio, quæ in aliarum aliqua non reperiatur: & hæc ſola Orientalium, quæ ab Hebræa originem habent, noſtro legitur modo, a ſiniſtra ſcilicet in dextram, vt a viris peritis, atque ab huiuſce Regionis incolis accepi, & re ipſa id ita eſſe comperi: vidi enim & contrectaui codicem quēdam ex Indijs tranſuectum e ſubtiliſſimis autem arborū corticibus confectum, ac typis mandatum, quem ſuperioribus annis frater Spiritus Vicetinus, ſummus olim ordinis Eremitarum S. Auguſtini Magiſter Sixto Quinto dono dedit. Quod quidem munus tum ob miram rei nouitatem ad loca hæc aſportatam, tum etiam ob admirabile ingenij artificium ſummo Pontifice dignum exiſtimatum fuit: ex eo enim codice iam impreſſo, typographiam anteaquam in Europam fuiſſet aducta, in Indijs floruiſſe patet. Adde etiam quòd pagina ex arborum corticibus confecta adeo ſubtilis & araneæ telæ adſimilis eſt, vt duæ paginæ pro vna ſumantur, altera tantum paginæ parte typis inſignita: quæ profecto res ingenij perſpicacitati nonniſi admirationi eſſe poteſt. Hæc de Indica lingua. Plura in Aethiopum lingua legenda ſunt.

Typographia Indiana ante Typographias Europa.

IONICA LINGVA.

IONIA, Aſiæ minoris Regio, media inter Cariam, & Aeolidem, tum cæli bonitate, tum ſitus commoditate nulli Regionum

gionum posthabenda: hinc Ionica Dialectus inter quinque Græcarum linguas notissima dicta est, quæ diæreses sine contractione præter vsum communem, & quasdam litterarum mutationes admittit. Hac lingua Hippocrates medicus, & Herodotus historicus scripsisse dicti sunt. Hæc ex Ioanne Grammatico.

Ismaelitica dialectus in Aethiopum lingua videnda est.

Istri Illyrice loquuntur.

ITALICA LINGVA.

ITALIA, Europæ regio nobilissima, eiusdemq. Viridarium perpulchrum vulgo nuncupata, Hesperia prius ab Hespero Rege, siue, vt Macrobio placet, ab Hespero, stella occidentali, cui subiecta est, deinde Oenotria vel a bonitate vini, quod in ea nascitur (Græci enim vinum, οἶνον appellant) vel ab Oenotrio Sabinorum Rege: postremo autem Italia dicta est ab Italo Siculorum Rege, qui Italos agriculturam docuit, & leges condidit: eamq. partem, in qua postea Turnus regnauit, a suo nomine Italiam appellauit. Est autem vniuersa Italia in formam cruris inter Adriaticũ, & Tuscum mare sita, vmbilicum in agro Reatino habens: cuius longitudo ab Augusta Prætoria ad Rhegium vsque Calabriæ terminum, siue Messanæ Pharum, Solino teste, decies centena millia passuum continet: Latitudo vero quadringenta decem, vbi maxima latitudo: vbi autem minima, ad viginti milliaria: hæc autem angustia est inter Scyllaticum sinum & Terineum, vel sanctam Euphemiam. Huius Regiones vel Prouinciæ maxime insignes, sunt Liguria, Insubria siue Gallia Cisalpina, Venetia, Iapidia, Carnia, & Istria, Hetruria, Aemilia vel Flaminia siue Romandiola, Picenum, Vmbria, Latium, Campania, Samnium, siue Aprutium, Apulia, Lucania, & Calabria, quibus Siciliam a Calabria non natura, sed angustiori terræ parte ab Ionio, ac Tirreno mari subtus corrosa, Diodoro Siculo teste, vel secundum alios, sed vi terræmotus olim disiunctam, nonnulli adijciunt: ex cuius terræ auulsione natum est fretum Siculum, inter Messanam & Rhegium,

** Longitudo & latitudo Italiæ ex Solino, *et Gabriele Barrio Francicano li. 1. de antiqu. Calabriæ. Strabo li. 6. Trog. Pōp. apud Iustinũ li. 4. & Virg. lib. 3. Aeneid. de separatione Siciliæ a Calabria. Diod. Sic. lib. 5. Et Thom. Fazelus hist. Sic. li. 1. cap 3.*

Rhegium, quod pharum vulgo appellant: Pharos enim separationem significat. Est autem hoc mare verticosum, & periculosum nautis, quod contrarijs fluctuum cursibus collisionem facit, & rapta quæque absorbet, et reijcit ob diuersa maria contrarijs ventis agitata, quæ in ipsum confluunt et a nonnullis vocitatur Charybdis: sunt enim in hoc freto, quod pharum vocant, duo saxa, quorum vnum in confinio Siciliæ alterum vero in extrema Calabriæ ora extant: illud Charybdis, hoc Scylla fabulose monstra vocitantur: hinc natum prouerbium illud:

Incidit in Scyllam cupiens euitare Charybdim.

Harum igitur Prouinciarum omnium vna est lingua, quæ Italica nuncupatur, vna scilicet ex ijs tribus, quæ Latinæ linguæ propagines vocantur, vt olim dictum est. Quamuis autem his Italiæ Prouincijs vna sit lingua, Hetrusca tamen noua cultior, et emendatior inter alias censetur, et maiori habetur pretio: ad quam profecto linguam qui magis accedit, purior in dicendo, aut in scribendo existimatur. Insubres, et Siculi ab ea non parum, Genuenses autem magis in loquendo recedunt: hi enim voces adeo diuersas et pronunciationem aliarum Prouinciarum locutione ita distinctam habent, vt ab ijs, qui eorum loca diu non incoluerunt, haud facile intelligantur. Idquod factum reor ob maximum locorum interuallũ, quo ab Hetruria, et ab Italiæ præsertim centro disiunguntur: hæc enim loca alijs Regionibus contermina, sunt extremæ Italorum oræ. Hinc ob frequens diuersarum Gentium commercium alienas voces aliqua ex parte detortas, exterorũq. pronunciationes admittunt, atque ita vt diuersam quodam modo linguam efficiant. Quibus de causis idem Siculis, Calabris, et Appulis euenisse credendum est: nam ijs in locis Greciam quandoque fuisse pro comperto habetur, et ad hãc vsque diem alicubi, hoc est in aliquibus Calabriæ et Apuliæ, siue Magnæ Græciæ partibus Græcanicum sermonem, ac ritum in viuendo extare inueni, Regno vtriusque Siciliæ peragrato, dum Augustinianæ Reipublicæ a secretis eram, summumq. Augustinianorum Magistrum, fratrem Spiritum Vicentinum Italiæ prouincias visitandi gratia perlustrantem comitabar. In Sicilia vero non solum voculas Græcas, Gallicas,

Dictione Gallica, et Hispanica pag.

cas, & Hispanicas, verum etiam barbaras, quas Saracenorum appellant, sicut ipsamet multorum locorum nomina aperte docent, in frequenti vsu remansisse eas ob causas nuper enarratas, me reperisse memini. Adde etiam quòd Gothi ea in Insula anno salutis D. XV. tempore Iustiniani Imperatoris: Anno vero M. CC. LXXXII. Galli dominati sunt: sed hi stratagemate quodam tertio die Paschatis eadem fere hora per vniuersam Siciliã trucidati sunt. Anno autẽ M. CCC. XXVI. Africani Siciliam subegere, eamq. regalem sibi sedem fecerunt. Nunc denique Philippus II. Hispaniarum Rex Catholicus vtriusque Siciliæ Regno dominatur. Huc accedit quòd in hac Insula Græci, & aliæ Gentes multa loca ædificarunt, & præsertim Chaldæi, Damasceni, & Fœnices Panormum, & Messenij Achaiæ, seu Græciæ populi Messanam, primarias Insulæ ciuitates, condiderunt. Hinc mirum non est, variarum linguarum voces, ac pronunciationes in hanc Insulam fuisse introductas.

Ex Thoma Fazello Dec. 1. lib. 8. cap. 1. & Dec. 2. lib. 8. c. 4.

Vt autem variarum mixtionem linguarũ breuitatis causa prætermittã, perpauca de pronũciatione referam. Siculi enim Melitæ, atque Africæ proximi accentu quodã a ceteris Italiæ pronunciationibus distincto inter loquendum vtuntur, & V, pro O, necnon E, pro I, frequenter vsurpare solent dicẽtes hoc modo: *Vuliti viniri?* & id genus reliqua pro eo quod Italice dicitur: *Volete venire?* Latine autẽ: *Vultisne venire?* Præterea, sicut barbaras voces retinent, & permultas quidem: ita & barbariẽ, quod ad mores pertinet, multis in rebus conseruãt, præsertim vero mulieres in mortuis deplorandis morem imitantes antiquorum, apud quos mulieres, quæ præficæ dicebantur, adhiberi solebant funeri mercede conductæ ad præstandum lamentabilem cantum in demortui laudibus recensendis, vt ceteris plangendi modum præberent. Huiusmodi autem plangendi consuetudo in Italia non solũ in Sicilia, sed in Apulia, & Calabria ad hãc vsque diẽ conseruatur: Mulieres enim alieno in funere ad huius generis munus exhibendum conductæ, quæ *Repetentes*, vulgari lingua *Repetitrici*, vocitantur, capillos scindunt magis atque magis clamãtes, vt aliæ feminæ & præsertim defuncti, vel defunctę affines, & cõsanguineæ lacrymis ac fletibus necnon funeralibus ad vlulandum laudationibus inuitentur,

Ex Nonio Plauto in Friuolaria, & Truc. & Lucilio li. 22. & Neuio.

inuitentur, quæ tandem non solum capillos discindunt, sed vnguibus etiam scalpunt faciem, & domos horrēdis implent vlulatibus: quæ profectò barbaries stultitiam non minus, quàm sæuitiam repræsentat, vt ego ipse ijs in locis, hoc est, in Sicilia, Calabria, & Apulia non semel vidi. Qua ex re barbariem repræsentante conijciendum est, multas in hasce Prouincias, voces, ac pronunciationes a barbaris fuisse introductas: pronunciāt enim & scribunt huius Regni incolæ, *ch*, pro, p, &, i, pro g, vt *Chiano*, pro *piano*, Latine, *submisse. Chianura*, pro *pianura*, Latine *planities*: & *Chiaia* pro *piaggia*, *& spiaggia de mare*, Latine, *procliuitas*, vel litus maris, & id genus reliqua.

Mulieres autem ad plorandum conductæ *Repetentes* Latina lingua, & vulgari lingua *Repetitrici* dictæ sunt, vel a laudibus demortui repetendis, quasi ad memoriam reuocandis, siue potius, vt sic dixerim, *Reputatrices* dicendæ sunt a verbo Italico *Reputare*, quod Latine *æstimare* sonat: defunctus enim in magnam trahitur existimationem.

Multas ijdem Siculi nō solum barbaras voces, necnon Gallicas, atque Hispanas, verum etiam Latinas, a Latino fonte cadentes, sed parum detortas retinent sicut ceteræ Italiæ partes, quippe quæ Latinæ olim fuerunt: & Latina lingua late dominata est. Insubres vulgo Lombardi in Gallia Cisalpina, cuius ciuitates sunt, Mediolanum, Papia, Lauda, Nouaria, Vercellæ, & Comum, satis corrupte loquuntur, atque ita vt non facile interdum intelligantur, non solum ob variarum vocum mixtionem, sed etiam ob corruptam pronunciationem, truncatasq. voces, figuram apocopen frequenter vsurpantes: corrupte enim dicunt exempli gratia: *Vien scià chi lò*, idest *vien qua a questo luogo*, pro eo quod dicunt Veneti: *Vien Za quà*, & ceteri Italiæ populi: *Vien quà*. Latini vero: *Veni ad hunc locum*, vel *veni huc*. Pronunciant præterea Insubres & quidem perperam, f, pro u, dicentes: *Bref*, pro Breue, & id genus permulta. Veneti de medio dictionum litteras nonnullas abijcere solent, vt *Pare*, & *Mare*, pro eo quod ceteri Italiæ populi dicunt *Patre*, & *Matre*: interdum auferunt p, dicentes *Cao*, pro *Capo*: Latine, caput. *Fiao*, pro *fiato* Italice, Latine vero, *Flatus*. et frequenter d, pro t, vti solent: nam *frater* Italice dicitur *Fratello*, Veneti dicunt, *Fradelo*, t, in d, mutata,

et littera, l, abiecta. Multa sunt alia, quæ varias voces apud Italos sortita fuisse comperio, vt est illud quod Latine dicitur *Modo*, vel *nunc*: Italice enim, & quidem passim dicitur, *Adesso*, vel *hora*, vt *Adesso vengo*, *hora vengo*, idest, *Nunc venio*. Hetrusca autem lingua recentiori a Scriptoribus antiquis dicitur: *Testè*. Sunt item in Italia Populi, vt Perusini, Eugubini, & Camertes qui & alij dicunt: *Assaia*: Alibi vero, *Mo*: Crassissime alicubi, *Iècona*. Omnes hæ tamen voces idem significant.

Sunt præterea Italia, vt Perusini, & alij agro Perusino contermini, qui proferunt *Tochecco*, *Tochello*, *Tochì*, *&* *Tolì*, pro eo quod Latini dicunt: *Hoc loco*, & *eo loco*, vel *hic*, & *illic*. Alij vero, vt Nostrates, & rudiores quidem, *Macchì*, & *Mallì*, & *Macchitta*, & *Mallitta* pro *hic*, & *illic*. Dicunt etiam Nostrates ad pronunciationem Hetruscam multis in rebus quadam ex parte accedentes: *Testo*, & *Testui*, per figuram aphæresim, pro eo quod Hetrusci dicunt: *Cotesto*, & *Cotestui*, Latini vero: *Istuc*, vel *istud*, & *iste*, qui apud te est, vel de quo loqueris. Proferunt etiam Nostrates Hetruscorum more in vocabulis quibusdam i, pro, r, dicentes: *Gennaio*, & *Febraio*, idemq. in alijs vocibus id genus sexcentis pronunciare solent. Perperam autē multi pronunciant, & aliqui scribunt sc, pro simplici s, vt *Descidero* pro *desidero*, & c, pro s, vt *concidero*, pro *considero*. Alij præterea in Italia populi minus recte pronunciant, a: mediū enim quoddā inter a, & e, proferūt, vt *Paeter*, & alia permulta. Vtūtur item interdū alij, u, pro o, dicentes: *Priuri*, pro hac Italica voce *Priori*, & *Lu capo*, pro eo, eo quod alij recte dicunt: *Il capo*. Sunt qui perperam dicant: *Madamè*, *Madatè*, pro *Amè*, *Atè*.

Quamuis igitur in Italia vna sit lingua, quæ Italica dicitur, sunt tamen variæ pronunciationes, quas longum esset recensere, & varij sunt accentus, immo variæ vsurpantur voces, quæ ab exteris Nationibus mutuatæ sunt, & cum alijs linguis magnam habent affinitatem. Gothica enim lingua multas habet voces, quæ non solum cum Germanicis quandam retinent affinitatem, sed Italicæ item linguæ sunt omnino communes, desinentia, & accentu exceptis: nam Gothica lingua Angelus dicitur *Angil*, Germanice *Angl*, Italice *Angelo*. Monachus Gothice *Monch*, Germanice *Mùnich*, Italice *Monaco*. Monialis, Gothice & Germanice *Nun*, vel *Nunna*, Italice *Monaca*.

Monaca. Monasterium Monialium, *Nuneclostr'*, vel *Fraucloštr'*, idest claustrum moniale: Monachorum autem claustrum, *Minicheloštr'*, Italice, *Chiostro de Monachi*. Scamnum, Germanice *Ponch*, Gothice *Banch*, Italice *Banco*. Vexillum, Gothice *Banèr*, Italice *Bandiera*. Pera, Gothice, & Italice *Tascha*. Poculum, vel Ciathus, Gothice, & Italice *Becchier*, ab Africanis *Got*, vt diximus, a Venetis *Goto*, a Germanis *Glos*: *Gott* Germanice stricto ore & duplici tt, Deus appellatur, *Guot* vero bonum. *Charta* Latine, & Italice, Africanice *Cart*, vt supra videre est. Nauis item siue Triremis ab Armenis *Gallèri*, dicitur, a Germanis autem, Gallis, & Italis vulgari nomine *Galèa* nuncupatur, vt suo iam loco dictum est. Feretrum ab Ægyptijs appellatur *Baris*, Italice dicitur *Bara*. *Hercules* item est vox Aegyptiaca, vt suo iam loco diximus, a Græcis tamē, Latinis, & Italis eadē voce vsurpatur. *Petra* item a Græco fonte cadit, & apud Latinos adeo est in frequenti vsu, vt Latina esse dicatur: nā Πέτρος Græce lapis magnus est, qui Syriace teste Hieronymo, dicitur *Cephas*. Hinc dictū est Petro: Tu vocaberis Cephas: quod interpretatur Petrus: deinde alio in loco: Tu es Petrus, et super hāc petrā ædificabo Ecclesiā meā. Saccus dicitur Græce, & Latine, Italice *Sacco*, Hebraice *Sach*: quæ sane res eodē etiā nomine apud Hispanos, Flandros, Germanos, Gallos, multarumq. aliarū Gentiū homines vsurpatur.

Pag. 308. *Pag. 311.* *Pag. 308.* *Pag. 311.* *Pag. 306.* *S. Hieron. in c 2. ep. ad Gal. 10. 6.* *Ioan. 1.* *Luc. 6.*

Mirum item cuiquam videri non debet, Gothos ab Italis, atque Italos a Gothis multas accepisse voces, parum aut nihil immutatas: Gothos enim in Italia olim commoratos fuisse constat. Itali præterea ab alijs Nationibus vocabula non pauca sibi mutuarunt, vel ob commercium in bellis gerendis, vel mercaturis exercendis, vel ob alias causas, quas supra enumeraui. Itali namque sua lingua dicunt: *Monsignor*, quasi solus, vt Alumno placet, siue vnicus dominus: Gallice enim aiunt: *Monsieur*: nam vox Latina, *Solus*, *Monos* dicitur apud Græcos. Dicunt etiam Itali *Messer & Misser* quasi *Mio sir*, hoc est dominus meus: *Sir* enim Gallica vox est, quæ dominum significat: quare *Messer* dicitur, quasi meus herus. Veneti autem hanc vocem *Sier* a Gallis mutuatam, litterula vnica adiecta, frequenter vsurpant: ceteri vero Italiæ populi *Ser* pronunciant, & huiusmodi vocem Notarijs vt *Pag. 124.*

 pluri-

plurimum tribuere solent. Via angusta in Vrbe, siue Oppido, vel Villa *Vicus* dicitur a Latinis: a Romanis vero *Vico*, & *Vicolo*: a Nostratibus, *Androne*: Ἀνδρὼν Græce dicitur locus, vbi viri versantur: A Perusinis *Rembocco*: a Latinis item *Callis*, quasi via callo perdurata, a Venetis *Cale*, littera vnica, l, abiecta. Veneti namque inter pronunciandum plurimas litteras abijciunt, multasq. immutant, vt supra dictum est. Sunt item in Italia populi Aprutio contermini, qui b, pro u, & u pro b, frequenter vti solent: alij vero ab ijs remoti, b, pro u, interdum vsurpant dicentes stricto ore, *Boto*, pro *Voto*, vulgari tantum lingua, & n pro d, vt *Banno* pro *Bando* pronunciant, quod a Latinis *Exilium* dicitur.

Est denique in Italia Regio dicta olim Iapidia, nunc Forum Iulium Latine, Italice autem *Friuli*, vbi non solum Sclauonica lingua, sed tanta multarum linguarum mixtio adhibetur, vix vt credi possit. Hinc ipsi alios facile intelligunt, sed non intelliguntur, & præsertim, dum quadam lingua, quæ instar Zingarorum, vel erronum vocabula quædam fictitia, suoq. ipsorum arbitratu, vel commento quodã habet, iocandi vel obloquendi caussa vtuntur.

Quamuis igitur vna sit Italica lingua, singula quæque tamen Prouincia, immo quilibet Italiæ locus peculiaria quædã habet vocabula, peculiaresq. pronunciationes, quæ inter se non parum distant. Hetrusca item lingua recentior, quæ præstantissima ab omnibus censetur, suam habet pronunciationem ab alijs distinctam: Hetrusci enim in pronunciando spiritum intra palatum retinere solent, ingurgitantium morem imitantes. Romana vero locutio non solum in pronunciando, verumetiam in vocibus vtendis totius Italicæ linguæ perfectionem, & quandam communitatem, neglecta affectatione, habere iudicatur. Hæc de Italica lingua, vt ceteras dialectos tandem aliquando consideremus.

Iudæorum lingua eadem est, quæ Hebraica.

Iuhri. Vide Vngari: ijdem sunt Vgri, Rhuteni quidem pro g, pronunciant h, pro Iugra *Iuhra*.

LACONICA LINGVA.

LACONIA in Peloponneso Prouincia, quæ & Oebalia, & Lacedemonia dicitur a quibusdam, sicut a media Græcia remotior

remotior est, ita a communi lingua longius recedit, & ad Doricam accedit. Lacones in dicendo, aut scribendo breuitate vtuntur. † Vnde breuitas, laconismus nuncupatur: Attici vero prolixitate vti solent, & quemadmodum breuitas dicendi Laconismus appellatur, ita & Atticus dicendi modus Atticismus nuncupatur, vt a Cicerone & Quinctiliano accepi. Est autem Atticorum locutio argutiarum, exemplorum, vrbanitatis, & suauitatis plena, vt idem Cicero testatur: qui etiam dicit Atticorum esse inculte & horride dicere, modo id eleganter, enucleateq. fiat. Croesi tempore inter Dores, vt Herodotus ait, excelluerunt Lacedemonij, quorum Glossæ, idest dictiones huic linguæ peculiares ab Hesychio annotantur: eorumdemq. Apophtegmata copiose descripta sunt a Plutarcho, qui etiam in vita Lycurgi multa Laconum tum vocabula tum dicta enarrat. Hæc de Laconica lingua.

† Cic. ad Attic. lib. 4. & ad Brut. lib. 15. ep. 25. Quinct. li. 0. cap. 1. Cicero. de Orat. et de Clar. orat. multis in locis.

LATINA LINGVA.

DE LATINA lingua suo iam loco multa a me dicta sunt, quòd vna sit ex tribus cultioribus, quarum comparatione ceteræ omnes barbaræ dicuntur: quòd antiquissima, & quòd multa a Græcis fuerit mutuata. De eiusdem linguæ vbertate, qua Græcam superari demonstraui, nihil est quòd dicam: nam non solum supra id satis me explicasse memini, sed etiam in nostro de Latinæ linguæ Obseruationibus libello idipsum copiosius declaraui.

Pag. 294. 326. Pag. 79. 81. & 87. Pag. 132. Libell. de Obseru. lingua Lat.

Addam autem hoc loco, apud Latinos quattuor idiomatum genera esse, Priscum scilicet, Latinum, Romanum, & Mixtum, vel Antiquissimum, Antiquum, Perfectum, & Imperfectum, vel corruptum. Petrus Crinitus de huiusmodi temporibus linguæ Latinæ loquitur hunc in modum: Relatum est, quattuor fuisse apud nostros linguarum proprietates, hoc est, Priscam, Latinam, Romanam, & Mixtam. Id quod ex Varronis item auctoritate Grammatici tradunt.

Prisca est, qua vetustissimi Italiæ Populi sub Iano videlicet, & Saturno Regibus, vel ab Vrbe condita vsi sunt: cuiusmodi carmina quædam incondita, parumq. a nostris intellecta adhuc supersunt. Hæc autem ætas ad Liuium vsque Andronicum

Anno ab Orbe condito 1550. vel 4448. vel teste Solino 3233. ante mundi salutem 752.

dronicum

dronicum primum inter Latinos scriptorem durasse dicitur, vt ab Horatio accepi dicente:

Horat. lib. 2. Epist. 1. Diomed. libro 16. capit. vlt.

——— Habet hos, numeratq. Poetas
Ad nostrum tempus Liui scriptoris ab auo.

Hic primus Comœdias Latina lingua conscripsit, vt Diomedes ait. De scriptis Auctoris, quem multi in quinta mundi ætate fuisse tradunt, Cato mentionem facit.

Cato de origin.

Latina vero est, qua sub Latino, & Regibus Tusciæ ceteri quidem Populi in ipso Latio loquebantur: qua Tabulæ decemuirales scriptæ sunt, multæ leges, & publica quædam edicta. Hæc ætas a Liuio Andronico incæpit, anno mundi 4968. ante Saluatoris nostri aduentum 231. ad Ciceronem vsque. Hac in ætate fuerunt multi scriptores, & præsertim Liuius Andronicus, Ennius, & Cato. De Liuio Andronico Cicero hunc ait in modum: Fabulam docuit non satis dignam, quæ iterum legeretur. De Ennio autem & Catone Horatius ait:

Cicer. in Bruto. Horat. in Arte Poet.

——— Lingua Catonis, & Enni
Sermonem patrium ditauerit, & noua rerum
Nomina protulerit ———

Ouid. de Trist.

De Ennio Ouidius:

Ennius ingenio maximus, arte rudis.

Virg. apud Donat. Cicero in Bruto.

Virgilius de eodem interrogatus ait: Aurum colligo e stercore Ennij. Cicero de Catone: Catonis orationes significant formam quandam ingenij, sed admodum impolitum, & pene rudem sermonē. De Carbone, Gracchis, & Cornelia Gracchorum Matre, & Lucio Cotta, ac de alijs mentionem item facit Cicero in Bruto. Ceteros huius ætatis scriptores videre est in nostro de Latina lingua libello.

Romana est, quæ post exactos Reges Romanos populi gesta complexa fuit: nam & hanc ipsam inter Poetas M. Plautus, Næuius, Accius, Pacuuius, Terentius, Horatius, Virgilius & alij maxime coluerunt. Ex Oratoribus autem & Historicis M. Cato, Sisenna, Quadrigarius, Val. Antias, Cæsar, Sallustius, M. Cicero, & alij permulti.

Mixta vero est, quæ aucto imperio, & libertate amissa, varios Populos, ac Nationes in iura Ciuitatis admisit. Hinc factū est, vt Romana virtus, ac loquendi forma, siue integritas passim

passim cum moribus degenerarit. Neque enim me latet, vt supra iam diximus, Latinam quidem doctrinam ex multiplici, varioq. idiomate constare. Siquidem & Osca & Sabina vocabula a multis recepta sunt, vt Punica, et Græca nunc omittamus: nam Q. Ennius Osce loquutus est, & alij Hetruscas fabulas exposuerunt, sicut Liuius, et M. Cicero testantur. Hactenus de Latina lingua.

Libyes circa Cyrenem Apostolos in die sancto Pentecostes Hierosolymis sua dialecto varijsq. linguis loquentes mirati sunt.

LIGVRICA LINGVA.

LIGVRES Hetruriæ pars sunt, et ipsi Hetrusca lingua, vt ratio docet, olim vsi sunt: nam sic vt Padū a profunditate Hetrusci *Botigon* vocauerūt, sic Ligures *Botigum*, vt Marcus Porcius Cato testatur. De hac lingua in Italica satis dictum puto.

LITHVANICA LINGVA.

LITHVANIA olim suum ducem magnum habuit, nunc Regi Poloniæ subijcitur. Huius regionis lingua quadripartita censetur. Prima est Iaczuingorum, qui circa castrum Drohicin habitarunt, quorum pauci supersunt. Altera Lithuanorum, et Samagitharum. Tertia Prutenica. Quarta in Lothua, seu Lothihola, idest Liuonia, circa fluuiū Dzuina et Rigam Ciuitatem. Horum autem quamuis eadem sit lingua, vnus tamen alium non satis intelligit, nisi ijs in locis non fuerit commoratus. Hæc regio vtitur etiam Polonico sermone, quo sacerdotes in Ecclesijs concionantur, vt Matthias a Michou testatur. Alij Lithuanos Illyrice loqui aiunt. Hæc de Lithuanica lingua. *Matth. Mich.*

LIVONICA LINGVA.

LIVONVM, vel Liuorum, et Lithuanorum, et Curorum lingua, eadem est, quæ vetus Prussia, dialectis tantum variant. Vide in Britannica.

LYDI.

LYDICA LINGVA.

Suidas in B. Herod.lib. 3. Pag. 104. 105. 106. & 107.

LYDI, aut Phryges, panem, *Beccus*, vel *becus*, vel Βέκος, vocabant, vt ait Suidas, et Herodotus in Thalia. De Phrygiarū litterarum in Βαχχιβία inuētore, atque Alphabeto, satis suo iam loco dictum fuit, vbi quænam sit lingua homini naturalis, et quænam inter linguas antiquior, multis rationibus et exemplis declaratum est.

Lygorum sermo Illyricus est.

MACEDONICA LINGVA.

MACEDONIA, latissima Europæ Regio, duobus olim Regibus, ac terræ imperio clarissima, cuius populi, sed mediterranei, Illyrice loquuntur, sunt qui Macedoniæ incolas lingua Græca, dialecto autem glossisq. distincta, vsos olim fuisse velint: quod ex vetustis mensium apud ipsos nomenclaturis colligi potest: Menses enim apud Macedonicos ex duodecim Zodiaci animalium nominibus appellantur, quæ sunt:

Aquarius.	Piscis.	Aries.	Taurus.
Τδροχοος.	Ιχθῦς.	Κριός.	Ταῦρος.
Ianuarius.	Februarius.	Martius.	Aprilis.
Gemini.	Cancer.	Leo.	Virgo.
Δίδυμος.	Καρκίνος.	Λέον.	Παρθένος.
Maius.	Iunius.	Iulius.	Augustus.
Libra.	Scorpio.	Sagittarius.	Capricornus.
Ζυγός.	Σκορπίος.	Τοξότης.	Αἰγόκερως.
September.	October.	Nouember.	December.

Clemens Alexan. Strom. Quinto.

Aqua vel aër, vt ait Clemens Alexandrinus, apud eosdem Populos Βέδυ nuncupatur.

MAR-

MARSIGNICA LINGVA.

MARSIGNI, et Burij terga Marcomannorum, Quadorumq. claudentes, ſermone, cultuq. Sueuos referunt, vt Cornelius Tacitus teſtatur. *Cornel Tacitus.*

Maxobij, alias Maxobitæ Illyrice loquuntur.

MEDORVM ET MESOPOTAM. LINGVA.

MEDI, et Meſopotamiæ Incolæ Apoſtolos Domini Saluatoris noſtri Hieroſolymis varijs linguis atque item ſua, Spiritus ſancti dono loquentes in die ſancto Pentecoſtes mirantur. Medi *canem*, *ſpaca* vocant, vt Herodotus ait: quod ſane nomen ad Illyricum, *pos*, vel *pas* accedit. *Herodotus*

Meiſi, vel Myſij Illyrice loquuntur:

Mengrelli item: ſed vide Gazaris.

Moldaui, Moraui, & Morlaci Illyrice loquuntur.

Monæ Inſulæ duæ, quarum vna eſt inter Britanniam, & Hiberniam ſita, vt Plinius, & Tacitus teſtantur: altera in Rheno fluuio Hollandiæ, Phryſiæ, & Ghueldriæ proxima, vnde Monaſterienſes forte dicti ſunt, vt idem Tacitus narrat. Has autem Inſulas ſub ditione Anglorum linguam ab alijs prorſus diſtinctam habere accepi. *Plin. li.4. cap.16. Tacitus libro 14.*

MOSCOVITARVM LINGVA.

MOSCOVIA Ruſſiæ, vel Rhutenorum caput ſuam per Scythiam longe lateq. extendens ditionem Sclauonica vtitur lingua, externis tamen linguis adeo confuſa, vix vt Sclauus & Moſcouita ſe inuicem intelligant, ſicut Sigiſmundus Liber in rerum Moſcouitarum Commentarijs teſtatur, vbi plurima huius linguæ vocabula tum propria, tum aliena in medium affert: & ab initio operis de Rhutenorum peculiari circa litteras quaſdam pronunciatione nonnullas conſcribit obſeruationes: Moſcouitica enim lingua eadem cum Ruſſica, vel Rhutenica & Sclauonica videtur eſſe, vt ipſe ait: *Sigiſmundus liber.*

Antonius Vuied. nam Russi vel Rhuteni ijdem qui Moscouitæ sunt. Antonius autem Vuied Lithuanus Alphabetum, quo Moscouitæ & Lithuani vtuntur, Græco non dissimile, sed characteribus aliquot auctius, in Tabula Chorographica proponit.

Mysij, vel Meisi Illyrice loquuntur.

Nugaroli Illyrice loquuntur.

Obodritæ Illyrice loquuntur.

OSCICA LINGVA.

OSCI, Volosci, vel Volsci Italiæ populi antiqui in Campania ab oris fœditate vt ceteras huiusce nominis *Festus Pompeius.* etymologias omittam, dicti: vnde impudica verba, vt ait Festus, obscœna dicuntur: frequentissimus enim Oscis fuit libidinum sporcarum vsus. *Petr. Crin.* Q. Ennium Oscè loquutum fuisse Crinitus ait.

Osi Pannonice loquuntur. Vide Gothini.

PAMPHYLICA LINGVA.

Ptol. lib. 5. PAMPHYLIA, Ptolemæo teste, minoris Asiæ Regio est inter Ciliciam, & Syriam, ab occasu Lyciam, & Asiæ minoris partem, a Septemtrione Galatiam & Cappadociam, a meridie Mediterraneum mare, quod illic Pamphylij maris nomen habet. Huius Regionis Populi, Pamphylij scilicet, Apostolos Spiritus sancti dono diuersis linguis, & sua etiam Hierosolymis in die Sancto Pentecostes loquentes summa cum admiratione audierunt.

PANNONICA LINGVA.

PANNONIAE pars Illyrice loquitur. Pannonice item lo- *Corn. Tac.* quuntur Osi, vt Cornelius Tacitus testatur. Sed supra vide dictionem, Hungarica lingua.

PARTHICA LINGVA.

PARTHIA Asiæ Regio, ab Occasu Media, ab Aquilone Hyrcania, ab Ortu Ariana, a Meridie Carmaniæ desertis termi-

terminatur: cuius incolæ Parthi, qui pertinacissimi olim nominis Romani hostes, qui Crassum insidijs circumuentum cum vniuerso exercitu ad internecionem ceciderunt, Apostolos Iesu Christi Saluatoris nostri, virtute Spiritus sancti vario idiomate, & suo item, Hierosolymis loquentes in die Sancto Pentecostes admirati sunt.

PELASGICA LINGVA.

PELASGIA, Græciæ Regio circa extremam Macedoniæ partem, versus Achaiam, olim Thessalia dicta inter duo maria propter angulosos recessus: cuius incolæ errabundi ciconiarum ritu per multas nationes vagati sunt: quanam vero lingua Pelasgi sint vsi, affirmare non possum, sed coniectura, vt ait Herodotus, dici potest, eandem fuisse cum ea, qua nunc Pelasgi vtuntur qui supra Tyrrenos vrbem Crestonem incolunt, quodam tempore finitimi eorum, qui nunc Dores vocantur: Dores autem incolebant regionem illam, quæ nũc Thessaliotis nominatur, eodem Herodoto teste, qui etiam Pelasgicam Gentem barbarã esse, eamq. ob causam magnos profectus haudquaquam fecisse idem Herodotus affirmat.

Plin lib. 4. cap. 4.

Herod. libro 1.

PERSICA LINGVA.

PERSIA Orientalis Regio a Septemtrione Medis terminatur, ab Occasu Susiana, ab ortu solis, duplici Carmania minoris Asiæ Regione inter Persiam & Indiam sita, a Meridie parte sinus Persici. Huius Regionis lingua ab Aegyptiaca, et Iudaica diuersa est, et cum Illyrica, atque Armenica nihil commune habet, vt Bartholomæus Georgeuitus docet, qui multa huius linguæ vocabula, et locutiones in libello de afflictione Christianorum sub Turcis recenset, eandemq. Persicam, ac Turcicam appellat. Vt autem de Persica lingua nonnihil notitiæ habeatur, hoc apponam loco de Turcico imperio a Christi tandem fidelibus euertendo Vaticinium, quod in eiusdem Bartholomæi Georgeuitę libello inueni hac lingua conscriptum hisce verbis Persiacis, ac Latinis:

Ptolemæus lib. 5.

Barthol. Georgeu.

Vaticinium de Turcico Imperio euertendo Perſica lingua conſcriptum.

patiſſah	*omos*	*ghelur*
Imperator	noſter	veniet
Ciaſcrum	*memleketi*	*alur*
Ethnici principis	regnum	capiet,
keuzul almai	*alur*	*kapzeiler,*
rubrum pomum	capiet	ſubiget.
Iedi	*yladegh*	*gyaur*
quòd ſi	ad annum	vſque ſeptimum
Keleci	*cſikmaſſe,*	*on iki*
gladius, ſcilicet Chriſtianorum	non inſurrexerit,	vſque ad
yladegh	*onlarum*	*beghli*
annum	duodecimum	eis
gheder,	*eufi*	*iapar,*
dominabitur,	domos	ædificabit,
baghi diker	*baſcſai*	*baghlar,*
vineas plantabit,	hortos	ſepiet,
oglikei	*olur iki*	*yldenſſora*
liberos	procreabit.	Poſt duodecimũ ſcilicet annum, ex

quo rubrum pomum in eius poteſtatem redactum fuerit,

Hriſtianon	*keleci*	*cſikar,*
Chriſtianorum	gladius	apparebit,
ol	*Turki*	*gheresſine*
qui	Turcam	quaquauerſum
iuskure.		
fugabit.		

Vaticinium ſic ſe habet cum Georgeuiti interpretatione, quam ego ad verbum Perſicis vocabulis accommodandam curaui. Qui plura vocabula huius Perſicæ linguæ ſcire cupit, videat libellum Andreæ Bellunenſis, qui ea in Gloſſis Auicennæ copioſe interpretatur: multæ enim voces Perſicæ a varijs Nationibus vſurpatæ reperiuntur, vt *Paranſaga, Schoenus, & Aſtarus*, menſurarum de terræ ſpatijs nomina. Perſica etiam

Andr. Bellunenſis.

etiam a Græcis nonnullis adhibentur, vt Athenæus ait. *Suson* lilium apud Persas significat, et Susa Vrbs nominata est propter loci pulchritudinem, et amœnitatem, vt idem Athenæus testatur. Magi dicuntur sapientes lingua Persarum, vt ait Porphyrius. Hæc de Persica lingua.

Athen. libro 5. *Ex Herod. lib. 9.* *Porphyrius.*

PHOENICVM LINGVA.

PHOENICIA, Asiæ Regio, Syris, et Iudæis contermina suam habet dialectum, cuius Alphabetum in tertia Columna parastatica videre est, vbi de Phœnicum litterarum inuentore, necnon de alijs rebus, scitu quidem dignis sermonem habuimus. Sunt qui Hebraicam et Phœnicam linguam eandem esse dicant, omnium antiquissimam. De hac lingua vide in dictione, Punica.

Steph. ex Strab. lib. 16. *Pag. 115. 116. 117. & 118.*

PHRYGIACA LINGVA.

PHRYGIA minoris Asiæ Regio, Cariæ, Lydiæ, Misiæ, et Bithyniæ finitima, suam habet dialectum, cuius Alphabetum in tertia Columna parastatica videre licet, vbi de Phrygiacis characteribus, eorundemq. inuentore satis dictum puto. Eo loci de huius linguæ antiquitate sermonem habuimus † deq. infantibus, quos mulieribus lingua præcisis educādi gratia traditos ait Strabo, historiam enarrauimus, et controuersiam explicauimus, num scilicet aliqua homini lingua sit naturalis. Qua in re declaranda philosophiæ rationes, et Aristotelis dicta in medium attulimus: et multa scitu quidem digna interpretari studuimus. Hoc autem loco addo quod Plato ait de hac voce, πῦρ, id est, ignis: quam barbaricam esse, Phrygiacam videlicet in Cratylo affirmat. Idem ait de hac voce ὕδωρ et κύνες, idest, Canes. Erinaceus Phrygum lingua *Exis*, vel *Exin* dicitur: Aqua, *Bedy*: *Noticus*, vtris. Plura vide in Aequiuocis Xenophontis. Phryges Apostolos sanctos varijs linguis atque item sua loquentes in die sancto Pentecostes maxima cum admiratione audierunt.

Strabo lib. 12. *Pag. 104. 105. 106. 107. & 108.* *† Herodotus, Diodorus Sicul. Pausanias, Suidas, & alij.* *Plato in Cratylo.* *Clemens Alexandr. Strom. 5.* *Xenophon.*

Placianorum lingua. Vide Pelasgica. Est autem Placia Vrbs Mysiæ.

Pescouij, Polabi, Poloni, et Pomeriani Illyrice loquuntur.

PRVS-

PRVSSICA LINGVA VETVS.

HANC linguam vide in Britannica dictione, et in Lithuanorum lingua. Prussiæ incolæ Pruteni dicuntur: et lingua olim diuersa vsi sunt: postquam vero Teutonicorum fratrum iugū subiere, lingua Teutonica introducta est, et religio Christiana fuit accepta Federici Imperatoris secundi temporibus.

PVNICA LINGVA.

POENI ijdem qui Carthaginenses, ita dicti quasi Phœni a Phœnicibus originem trahentes. Hinc Punicus quasi Pœnicus, œ in u, conuerso. Punice Deus dicitur *Hal*, vt Seruius ait in Virgilium: Sepis *Gadir*, vt Plinius testatur. *Zegeries* genus murium, Græce Βουνὺς, vt ex Herodoto colligitur. Valla autem hanc vocem, *colles*, transfert.

Seruius. *Plin. lib. 4. cap. 22.* *Herod. libro 4.*

Rascij, aliter Rasci, seu Bulgari Illyrice loquuntur.

RHÆTICA LINGVA.

RHAETIA, Europæ Regio: quæ in duas diuiditur partes, superiorem, & inferiorem. Illa magnam Galliæ Cisalpinæ partem occupat: cuius incolæ Grisones hodie vocitantur. Hæc vero alteram Galliæ partem Comum vsque pertingens. Huius Regionis incolæ sermone Italico, omnium autem corruptissimo vtūtur, vt in Oratione Dominica vernaculo Rhætorum conscripta sermone, quem ipsi vulgo Romanum appellant, vidi. Deus enim ab ipsis *Bab* nuncupatur: nam quod Latine dicunt, *Nos*, & Itali, *Noi*, Rhæti aiunt, *Nus*: quod vero Latini *Nostra*, & Itali *Nostri*, ipsi, *Nos* dicunt. Horum sermo est adeo corruptus, vt nihil fere ab Italis tam in pronunciando, quàm in scribendo intelligatur, quamuis eos a Thuscis non a Romanis originem traxisse eruditi viri affirment. De hisce populis Liuius scribit, & Aegidius Tscudus.

Liu. et Aegid.

Romana lingua. Vide supra in Latina.

Rugi Illyrice loquuntur.

Ruthenorum lingua, vel Russorum lingua. Lege dict. Moscouitæ.

SABI-

SABINORVM LINGVA VETVS.

SABINI Populi in quarta Italiæ Regione non procul ab Vrbe Roma angustum, vt ait Strabo, incolentes agrum in longitudinem protensum a Tyberi vsque Nomentum, oppidũ in Latio situm stadijs mille vsque ad Vestinos Mauricinis & Picentibus conterminos. Romani a Sabinis prænomen acceperunt ex fœdere cum ijs facto, vt Crinitus ait, & Quirites dicti sunt ab hasta, quam Sabini, vt inquit Festus, *Curim*, siue *Quirim* vocabant: vel a Curibus Sabinorum Vrbe, cui T. Tatius imperabat, cuius ciues Quirites dicebantur, teste Liuio. Hinc Quirinalis mons Romæ dictus quòd in eum commigrauerant Sabini a Curibus venientes: & Quirinalis porta, quòd ea in collem itur Quirinalem. Vel Mons Quirinalis a Quirini, hoc est Romuli templo, quod inibi extabat, appellatus est. Hodie Phidiæ & Praxitelis operibus in hoc colle sitis, Mons Caballus, a SIXTO V. perpulchris ædificijs, vijs, & aquis, necnon præclarissimorum Artificum Statuis instauratis mirum in modum illustratus. Sabina vocabula, vt Crinitus testatur, a Latinis fuerunt recepta: sed ij paulatim Latino sermone vsi sunt maternam linguam relinquentes.

Strabo. *Liu. lib. 1.* *Petr. Crinit. 3. 4.* *Fest. Pompeius.* *Liu. lib. 1.* *Petr. Crinit.*

SAMARITANORVM LINGVA.

SAMARIA, Vrbs Syriæ inter Iudæam, & Galilæam media, a qua tota Regio decem Tribuum a duabus alijs separata, Samaria dicta est. Postea Ciuitas hæc regalis ab Augusti nomine Sebaste nuncupata fuit. Postremo autem Sichem, & corrupte Sichar, Metropolis eiusdem Regionis Samariæ, quæ Hebraica vtebatur lingua, sed characteribus proprijs distincta, conuenientibus tamen cum veteri Alphabeto communis Hebraici idiomatis, litterarum scilicet numero, sono, & nominibus, figura differente, vt sanctus Hieronymus ait, qui ad sua ipsius tempora, Samaritanos antiquis Hebræorũ litteris vsos fuisse testatur in Commentarijs super Ezechielem: nam, vt idem alibi ait, Certum est, Esdram scribam, legisq. doctorem, post captam Hierosolymam & instaurationem templi sub Zorobabel alias inuenisse litteras, quibus nunc

Gen. 33. *Ioan. 4.* *S. Hieron. in præf. lib. Reg. to. 3.* *S. Hieron. in cap. 9. Ezech. tomo 4.* *Idem pag. 89.*

nunc vtimur, cum ad illud vſque tempus Samaritanorum & Hebræorum characteres ijdem fuerint. Hæc ſanctus Hieronymus. Quamuis autem eiuſdem linguæ vſus tam apud Hebræos, quàm Samaritanos fuerit, Samaritanis tamen nonnullas voces peculiares fuiſſe credēdum eſt, cum ab Hebræorum cultu idolis ſeruientes non parum diſtarent: hinc ipſi in Vrbe Sichem, omnes veteris Teſtamenti codices, Moſaicis exce ptis, ſpreuiſſe dicuntur. Hæc de Samaritanorum lingua.

Samogitæ Illyrice loquuntur.

Sarbi. Vide Sorabi.

SARDORVM LINGVA.

Salluſt. Strabo. & Solinus. SARDINIA in Liguſtico mari Inſula a Corſicæ extremis nouem tantum millium paſſuum freto dirimitur, cuius latitudo eſt millium paſſuum nonaginta octo, longitudo vero ducentorum viginti, aeris peſtilentiæ maxime obnoxia ob editiſſimos, quos a Septemtrione habet, montes, qui prohibent quo minus a Borea perflari queat. Quo nomine tam *Cicer. ad Quint. fratrem.* male olim audiuit, vt Marcus Cicero Quintum fratrem moneat, etiam tum cum optime valeret, meminiſſe eum debere, in Sardinia ſe eſſe: et alibi Tigellium quendam Sardum hominem eſſe ait patria ſua peſtilentiorem. Eſt autem Sardinia frumenti fertiliſſima a Sardo Herculis filio dicta multas habens ciuitates, quarum omnium præclariſſima Calaris eſt, in qua Sancti Patris Auguſtini oſſa ducentis vigintitribus annis conquieuere: deinde ab Aliprando Longobardorū Rege tranſlata ſunt Papiam, vbi nunc maxima veneratione coluntur. Hac in Inſula coraliorum piſcatio eſt, nec lupi gignuntur, nec ſerpentes inueniuntur.

Sardi olim propriam habuerunt dialectum: ſed poſtquam diuerſi populi in eam migrarunt, et ab exteis principibus imperium eiuſdem Inſulæ vſurpatum fuit, Latinis videlicet, Piſanis, Genuenſibus, Hiſpanis, et Afris, lingua eorum non parū corrupta eſt, relictis tamen vocabulis, quę in quauis alia nō reperiuntur. Multa Latini ſermonis vocabula retinentur ad hanc vſque diem quibuſdā in locis, et præſertim in Barba-

riæ

riæ montibus, vbi Romani Imperatores militum præsidijs potiebantur. Hinc factum est, vt Sardi propter Imperiorum varietatem diuersis in locis tam diuerse loquantur: ita tamen vt sese inter se recte intelligant. Sunt autem duæ præcipuæ in ea Insula linguæ, vna, qua in Ciuitatibus, et altera, qua extra Ciuitates vtuntur: sed oppidani loquuntur fere Hispanica lingua, Tarraconensi, vel Catalana, quam didicerunt ab Hispanis, qui tamdiu Magistratum in eisdem ciuitatibus gerunt: alij vero genuinam retinent Sardorum linguam. Hæc de Sardorum lingua. *Leg. 2 C. de off praef. Pra. Afric.*

SARMATICA LINGVA.

SARMATIA, Regio latissima multos diuersi cultus populos complectitur. Vt autem ceteros silentio prætermittam, ij, qui & Poloni appellantur, Illyrice loquuntur. Huius regionis incolæ Sarmatæ, vel Sauromatæ dicuntur ab oculis lacertarum: σαῦρος enim lacerta est, ὄμμα oculus. Sarmatides item, ac Sarmatici appellantur.

Sciri, vel Scyri, idest Stirij, vel Stirenses a Gothis oriundi. Vide Vandali.

Sclaui, vel potius Slaui Illyrice loquuntur.

SCOTICA LINGVA.

SCOTI Britanniæ populi, quondam Anthropophagi, vt Sanctus ait Hieronymus, qui in Gallia Scotos, Gentem Britannicam humanis vesci carnibus se vidisse testatur, vt etiam Sanctus Ioannes Chrysostomus affirmat, & linguam omnibus † sibila esse ait. Hos Strabo balbutientes vocant, quos Romæ se vidisse inquit. Horum linguam communiorem ab Anglica parum differre, sed pauciora Gallica habere admixta accepi. Hodie Siluestres & Insulani moribus ab Hibernis, a quibus originem duxerunt, nec magnum inter illos est interuallum, haudquaquam distare dicuntur: nam cum cælum est serenum, Hibernia in Scotia videri potest. Est præterea indiscreta lingua eorum, indiscreti mores, & vestitus. Qui me- *S. Hieron. lib 2. contra Iouin. S. Ioanes Chrysosto. in scr. Pet. Strabo.*

Zz liorem

liorem terræ incolunt partem, nempe Meridionalem, hi benè morati dicuntur, ac tanquam humaniores, Anglica vtuntur lingua. De Scotica lingua hactenus.

SCYTHICA LINGVA.

SCYTHIA longe lateq. Septemtrionem versus ad Oceanũ per maximam Asiæ, & aliquam etiam Europæ partem sese extendens, multas diuersasq. linguas habet, vt ratio ipsa persuadet. Germani interdum, Armeni, Hungari, Tartari, & alij item Populi Scythæ dicuntur. Quare nihil est quòd hac de lingua plura dicam.

Seruij. Vide, Sorabi.

Slesij, vel Silesij Illyricam habent linguam.

Sorabi, vel Sarbi, hodie Seruij Illyrice loquuntur.

Sueui bellicosissimi Germaniæ populi.

Syrorum linguam vide in Chaldaica dictione.

TARTARICA LINGVA.

TARTARI, siue potius Tatari, quorum imperium latissime patet, Asiæ, & Scythiæ, necnon Europæ partẽ incolẽtes, multas fortasse habẽt linguas, & omnino diuersas ob quãplurima eorum regna, vt Paulus Venetus, & Matthias a Michou testantur. Sunt qui Turcas a Tartaris ortum traxisse velint, vt ritus, victus, & vestitus, equitandi ac bellandi vsus, fraudes, perfidia, & innata barbaries, ac feritas docent, immo & ipsa indicat lingua, quam Turcis ac Tartaris eandem esse dicunt. Tartarorum nomen trecentis ab hinc annis, antea penitus ignotum, hoc modo vocitari cœpit, cum prius Getæ Gothini, vt alij volunt, dicerentur. Ottomanus deinde se cum suis a Tartaris seiungens Turcarum nomen assumpsit: hinc Tartari hodie Turcas clientes suos esse aiunt, eosq. ob sua ipsorum peccata elatos a Deo conqueruntur, cum antea non solum illorum fuerint subditi, sed rustici etiam: idq. Turcarum nomine significari affirmant, vt ijdem dicunt Scriptores, in quo-

Paul Ven. et Matth. Mich.

In quorum scriptis multa Tartarorum vocabula sparsim leguntur. Sunt denique, qui Georgianorum linguam Tartaricæ & Armenicæ mediam esse velint: Tartaris autem ac Turcis eam esse linguæ similitudinem, quæ Anglicæ, & Saxonicæ existimatur.

THRACICA LINGVA.

THRACIA, latissima Europæ Regio Macedoniæ ad occasum proxima, nec cælo, nec solo tractabilis, frigida prorsus, & infœcunda etsi mari propior, Getarum linguam habere dicitur, vt nonnulli volunt. Huius incolæ Thraces, necnon Mysi vocitantur, vt Straboni placet. *Ptolemæus Plin. & Pompon.* *Strab. libro 7.*

Transiluani, qui & Daces, Scythiæ Europæ populi Illyrice loquuntur.

Thessalici Græciç populi ad Doricã linguam accedunt.

Troglodytæ Aethiopes, instar vespertilionum in loquẽdo strident, vt Herodotus ait,

Troglodytæ in Africa aliter loquuntur.

TVRCICA LINGVA.

TVRCARVM lingua, vt diximus in Tartarica, vel est eadem cum Tartarica, vel parum ab ea distat, vel Tartaris ac Turcis ea est linguæ similitudo, quæ Anglicæ & Saxonicæ esse censetur. Sunt qui Turcicam cum Persica, alij cum Armenica eandem esse, vel parum ab ijs differre velint. Turcica vero & Arabica etsi diuersæ omnino sunt, eas tamen characteribus easdem esse nonnulli tradunt.

VALACHICA LINGVA.

VALACHIA latissima Regio est a Transiluania incipiens, cui sermo ad hanc vsque diem Romanus est, vt Aeneas Siluius testatur, cum a Flacco Romano subacta Romanorũ Colonia fuerit effecta: hinc Flaccia nuncupata, sed longo temporis tractu, vt passim euenire solet, corrupta voce, Vala-

chia dicta est. Sermo autem Romanus adeo mutatus est, vix vt ab homine Italico intelligi queat.

VANDALICA LINGVA.

VANDALI in Thracia Populi Sclauonica lingua vtuntur, e quibus, vt aiunt, multæ maximæq. Gentes diuisæ sunt, Poloni scilicet, Bohemi, Sclauonij, Croatij, Vandali ad Germaniæ Marchiam pertinentes. Horum scilicet Vandalorum lingua Turcarum aulici frequenter vti solent.

VASCONICA LINGVA.

VASCONES, Populi citerioris Hispaniæ, quæ in Gallicum, & Britannicum Oceanum vergit, ad Pyrenæum positi, propria loquuntur lingua: olim autem Cantabri, Tarraconensis Prouinciæ Gentes, nunc vulgari sermone *Biscaini* vel *Biscaglini* dicuntur, quorum lingua adeo est ab Hispanica diuersa, vt non facile quis ab alijs Hispanis intelligatur.

Zadrauani, & Zagouani Illyrice loquuntur.

ZINGARORVM LINGVA.

ZINGARI, vel potius Zigari, errones quidam, & insignes sane nostra ætate fures cum liberis & vxoribus Europam peruagantes, a Zigaro, quod eam ferunt esse Terram, ex qua Zingari exierunt, dicti. Huius generis homines excocti sole, vestibus immundi, & vsu rerum fœdi, furtis omnino intenti, & præsertim feminæ, ex quarum furtis victus est viris, anno post Christi Saluatoris nostri aduentum 1417. primum in Europa apparere cœperunt, vt Aeneas Siluius testatur. Quamuis autem huiusmodi hominũ colluuies omnium fere Europæ linguis vtatur, quandam tamen sibi propriã linguã, vocabulis fictitijs inuentis, excogitauit: eaq. persæpe vtitur, vt ab alijs non intelligatur. Huius confictæ linguæ Dictionarium typis mandatum me non semel vidisse memini. Vidi etiam, & legi nõ raro iam inde a puero Vocabularium aliud impressum, confictæ item linguæ a mendicis quibusdam, & erroni-

Zingarorũ descriptio, & in Europa apparitio.

erronibus inuentum, & vſurpatum, quod Zergum, quaſi Zigarorum, aut Zingarorum Dictionarium vocitabant. Hi autem Onomatotheræ dici poſſunt, eorum inſtar, qui apud Græcos, vt ait Cælius Rhodiginus, noua ſibi conſarcinantes vocabula, rerum intuiti proprietatem, nominum venatores dicti ſunt, cuiuſmodi Dionyſius, Alexarchus, & Atticus Herodes Athenæo teſte, fuiſſe videntur.

Cal. Rhod. lib. 24. capit. 5. 10. 3.

Athen. libro 3. Dipnoſophiſtarum & lib. 14.

Hæc de Dialectis, hoc eſt de diuerſarum linguarum generibus: alias enim linguas, quæ ſunt in remotiſſimis Imperij Tartarici, & Orbis noui terris, videre eſt apud Ioſaphat Barbarum, Paulum Venetum, Americum Veſpucium, Aloyſium Cadamuſtum, Gelenium, Aegidium Tſcudum, Theſeũ Ambroſiũ, & Sigiſmundum liberum, quibus hac in Appendice maiori ex parte vſi ſumus. Nunc reliquum eſt, vt præcipuorum quorundã Idiomatum Orationẽ præſertim Dominicam infra apponamus, curioſis itẽ hominibus ſatis quidẽ facięẽtes.

DE ORATIONE DOMINICA VARIIS LINGVIS, ET CHARACTERIBVS CONSCRIPTA.

VONIAM de varijs linguarum generibus ſermonem habuimus, a ratione alienum fore viſum mihi non eſt, ſi Dominicam Orationem, qua nihil in orando præſtantius, aut efficacius eſſe poteſt, varijs item linguis, & characteribus expreſſam in hac de Dialectis Appendice apponam: hac enim occaſione maiorem quis de linguis aliquot notitiam adipiſcetur, orationemq. ipſam varijs modis celebratam conſpiciet. Ordine autem Alphabetico poſthabito, precationem Dominicam Hebraico idiomate tanquam antiquiori conſcriptam, & ex ſacroſancto Beati Matthæi Euangelio deſumptam primo loco apponendam exiſtimaui: Beatus enim Matthæus Hebraica lingua ſcripſit Euangelium, quod Hebraice exaratũ per omnia non videtur congruere Syriaco, vel Hebraico, quo S. Hieronymus vſus eſt, vt patet ex verbo *Panem noſtrum quotidianum*, pro quo Beatus Hieronymus legit:

Craſtinum,

S. Hieron. in cap. 6. Matth. tome 6. *Crastinum*, sicut eius Commentaria in Matthæum testantur: quamuis enim in Textu verterit, *Supersubstantialem*, prout iacet in Vulgata Editione ex voce Græca, *περιούσιον*, in Commẽtarijs tamen ait se reperisse Hebraicum, מחר *Machar*, hoc est *Crastinum*, sicut etiã Cornelius Iansenius recte docet. Corn. Iansen. in cap. 6. Matth. Variæ sunt item aliæ perpaucæ dictiones in hac Oratione Dominica iuxta varias ex Hebraico, & Græco translationes, vt videre est in Matthæo, & Luca, sicut ex Vulgata Editione constat: sensus autem est vnus, & idem, vt in nostra in hanc Orationem explanatione satis probatum est. Matth. 6. Luc. 11. Apponam igitur hoc loco Orationem Dominicam Hebraica lingua, Hebraicisq. litteris expressam, nec non eiusdem linguæ pronunciationem litteris Latinis descriptam, ijsdemq. Latinis characteribus, Latinaq. lingua ex Hebraico sermone translationem. Orationem vero Dominicam iuxta Vulgatam Editionem, & vsum orandi frequentem ab Ecclesia Sancta receptum, post Orationem Græcè conscriptam ponemus, vt triũ præsertim linguarum, quæ inter omnes primariæ sunt, ordinem dignitatis sequamur.

Oratio Dominica ex Euangelio Beati Matthæi Hebraice conscripta.

אבינו שבשמים יתקדש שמך: יבוא מלכותך : יעשה רצונך כבשמים
גם בארץ : לחמנו תמדי תן לנו היום : וסלח לנו הובותינו כאשר
אנחנו סו חים לבעלי חובותינו: ואל תביאנו בנסיון: אלא תצלנו מרע:
אמן:

Oratio Hebraica characteribus Latinis expressa.

AVINV sciebasciamaim itcadasc scimcha Iauo Malchutach leghase rezonach che basciamaim gam baarez lachmenu temidi ten lanu haiom vslach lanu chouotenu, caascier anachnu solechim lebaghale chouotenu veal teuienu benisaion hella hazilenu meragh. Amen.

Domi-

Dominica Oratio ex Hebraico Textu Latinis characteribus, Latinaq. lingua conſcripta.

PATER noſter, qui in cælis, ſanctificetur nomen tuum: Veniat Regnum tuum: Fiat voluntas tua ſicut in cælis, & in terra. Panem noſtrum continuum, *vel perpetuum* da nobis hodie. Et remitte nobis debita noſtra, quemadmodum nos remittimus debitoribus noſtris. Et ne facias nos venire in tentationem: ſed libera nos a malo. Amen.

Oratio Dominica ſermone & characteribus Græcis.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἀμήν.

Eadem Latinis characteribus.

PA'TER himôn, ho en tîs vranîs, hagiaſthíto tò ónomá ſu. elthéto hi baſilía ſu. genithîto tò thélimá ſu hòs en vranô kæ' epì tîs gîs. tòn árton himôn tòn epiúſion dòs himîn símeron. kæ' áphes himîn tà ophilímata himôn, hòs kæ' himîs aphíemen tîs ophilétæs himôn. kæ' mì iſenénkis himâs is piraſmòn. allà rhyſæ himâs apò tû ponirû. Amín.

Dominica Oratio Latine conſcripta.

PATER noſter, qui es in cælis. Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen.

Quamuis

Quam supra e Græco translatã apposui Orationem, dictione, ἐπιούσιον, excepta, quæ *supersubstantialem* sonat, ex B. Matthæi Euangelio Vulgatæ Editionis desumpsi, eadem voce, *Supersubstantialem*, posthabita, in cuius locũ ex S. Lucæ Euangelio vox illa, *Quotidianum*, suffecta est iuxta formã in orando ab Ecclesia sancta receptã. Quoniam autem Græca ab Hebraica lingua ortũ habet, & ab vtrisque Latina, cuius propagines sunt Italica, Hispanica, & Gallica, quarum prima propius, secunda minus, tertia uero multo minus ad Latinã linguam accedit; hinc eundem dignitatis ordinem, quẽ in ijs tribus primarijs linguis secuti sumus, hisce in tribus sequemur.

Pag. 294. & 295. Pag. 302. & 303.

Dominica Oratio Italice conscripta.

PADRE nostro, che sei ne' Cieli, sia santificato il nome tuo: Venga il regno tuo: Sia fatta la tua volontà così nella terra, come nel Cielo. Dacci hoggi il nostro pane cotidiano. Rimettici i nostri debiti, si come noi li rimettiamo a' nostri debitori. Non ci indurre in tentatione. Ma liberaci dal male. Amen.

Dominica Oratio Hispanice expressa.

PADRE nuestro que estas en los cielos, santificado sea el tu nombre. Venga a nos el tu reyno. Hagase tu voluntad assi en la tierra, como e nel Cielo. El pan nuestro de cada dia da nos lo oy. Y perdona nos nuestras deudas, assi como nosotros perdonamos a nuestros deudores. Y no nos dexes caër en la tentacion: mas libra nos de mal. Amen.

Dominica Oratio Gallica lingua politiori.

NOSTRE Pere qui es es cieulx, ton nom soit sanctifiè. Ton royaume nous aduiene: Ta volontè soit faicte ainsi en la terre comme au ciel. Donne nous auiourdhuy nostre pain quotidien. Et nous pardonne noz offenses, comme nous a ceux qui nous ont offensè. Et nè nous induy point en tentation: Mais deliure nous du mal. Amen, vel *ainsy soit il.*

Oratio Dominica Gallice conſcripta declaratur.

De Gallicæ linguæ pronunciatione nonnihil hoc loco ob occaſionem ſeſe offerentem dicendum eſt. Galli enim frequenter litteram, s, pronunciare non ſolent, etiamſi ea in ſcribendo vtantur præſertim in ijs locis, in quibus admitti debet, vt videre eſt in prima Dominicæ Orationis voce, quæ eſt, *Noſtre* Latinæ dictioni proximá, *Noſter*, littera r, tranſpoſita: nam pronunciant, *Notre*, non *Noſtre*, vt ſcribunt. Eandem hanc litteram ſ, in fine dictionis non pronunciant, cum ſequitur conſonans, quando autem ſequitur vocalis, non item: tunc enim pronunciant, vt in hac gemina voce *es*, *es*, cernere licet: nam in prima tantum, littera, s, pronunciatur propter vocalem ſequentem. Dicitur item *les pechez* pro eo quod Latine dicitur *Peccata*, & Italice, *li peccati*: ſed in hac voce, *Les*, abijcitur s, conſonãte ſequẽti, ſed *le*, pronunciatur: vocali autem ſequẽti, vt *les offenſes*, pronunciatur *les*, non *le*. Hoc item obſeruatur in littera z, quæ plerunque pro s, ponitur, vt *Noz* pro *Noſtre.* Solent etiam ſcribere e pro littera a, vt *Pere*, pro *Pare*, & *Mere*, pro *Mare*, iuxta pronunciationem Venetorum, qui vernacula lingua ſcribunt, & pronunciant *Pare* & *Mare*, pro *Patre*, & *Matre*. Scribunt item e, & pronunciant a, vt *offenſes*, Italice *offeſe*, *encre*, pro eo, quod Latine dicitur atramentum, & Italice *inchioſtro*: pronunciant enim *offanſes*, & *ancre*. Vtuntur non raro diphtongis Græcis, quæ ſunt au, eu, oi, ou, oy, & ei, ſed non pronunciant omnino, vt Græci ſolent, his diphtongis exceptis, eu, & ou pro u, dicunt enim *Nus*, & ſcribũt *Nous*, pro *Nos*: in ceteris vero diphtongis pronunciationem a Græca diuerſam habent. Pronomina in hac lingua nominibus præponuntur, ſicut in multis alijs euenire ſolet, vt infra videre eſt: dicunt enim *Noſtre Pere*, non *Pere noſtre.* Solent in fine Orationis Dominicæ hac voce, *Amen*, prætermiſſa, vti his vocibus: *Ainſy ſoit il*, ideſt, *Ita fiat*, vel *Ita factum ſit*.

Oratio Syr. vel Chald. ex B. Luca Euang. conscripta.

Prout iacet, vt aiunt, in Chald. lingua ex B. Luca desumpta.

ܐܒܘܢ ܕܒܫܡܝܐ· ܢܬܩܕܫ ܫܡܟ ܬܐܬܐ ܡܠܟܘܬܟ. ܢܗܘܐ ܨܒܝܢܟ
ܐܝܟ ܕܒܫܡܝܐ ܐܦ ܒܐܪܥܐ. ܗܒ ܠܢ ܠܚܡܐ ܕܣܘܢܩܢܢ ܟܠܝܘܡ·
ܘܫܒܘܩ ܠܢ ܚܛܗܝܢ. ܐܦ ܓܝܪ ܚܢܢ ܫܒܩܝܢ ܠܟܠ ܕܚܝܒܝܢ ܠܢ:
ܘܠܐ ܬܥܠܢ ܠܢܣܝܘܢܐ. ܐܠܐ ܦܨܢ ܡܢ ܒܝܫܐ. ✠

Eadem Chald. verbis, sed litteris Latinis.

ABVN d baſchmaio nethqadaſch ſchmoch thithe malchuthoch. Nehue tzeuionoch ach d baſchmaio aph baaroo hab lan lahhmo d ſun qonan cul ium va ſchbuq lan hhathan aph hhnan glier ſchbaqn lecul d hha iobin lan v lo thaaelan lenaſiuno elo phruqan men biſchio.

Eadem Lat. verbis & charact. Sed non iuxta editionem Vulgatam B. Lucæ.

PATER noſter qui es in cælis ſanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, ſicut in cælo etiam in terra. Da nobis panem neceſſitatis noſtræ, *vel neceſſarium nobis* quotidie. Et dimitte nobis peccata noſtra. Nam & nos dimittimus omnibus qui debent nobis. Neque introducas nos in tentationem. Sed libera nos a malo.

Oratio Arabicis verbis, & litteris conſcripta.

إبانا الذي في السموات يتقدس اسمك تاتي ملكوتك
تكون مشيتك كما في السماء كذلك على الارض
خبزنا كفافنا اعطنا في اليوم واغفر لنا خطايانا لاننا
نغفر لمن لنا عليه ولا تدخلنا التجارب لكن نجنا من
الشرير ۞

Eadem

Eadem Arabicis verbis, sed Latinis litteris.

ABANA lladi phiſſamauati it cades eſmoca tati mala cutoca tacuno maſcitoca choma phiſſamai chedhaleca ghlallardi chobzana chephaphona agtona phil i aumi aghpliar lena chataiana loennana naghphar leman lena galaihi vua la tadcholnal' tagarabi lachen nagna min ſſciarriri.

Eadem Latinis verbis & characteribus.

PATER noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, ſicut in cælo ita ſuper terram. Panem noſtrum ſufficientiæ noſtræ da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata noſtra, nam & nos dimittimus vnicuique debitori noſtro. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.

Dominica Oratio Armenice conſcripta.

Հայր մեր որ յերկինս ես սուրբ եղիցի անուն քո . եկեսցէ արքայութիւն քո եղիցին կամք քո որպէս յերկինս եւ յերկրի . զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսաւր եւ թող մեզ զպարտիս մեր որպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտապանաց եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն այլ փրկեա զմեզ ի չարէ զի քո է արքայութիւն եւ զաւրութիւն եւ փառք յաւիտեանս . ամէն .

Eadem Armenicis ſed Latinis litteris.

HAIR mer or iercins, des ſurb eglizzi anun cho: eceſzzę archaiutai cho eglizzin cham cho orpęs iercins, eu ierci. Zhazt mer hanapazord tur mez aiſaur eu thogl mez zpaartis mer orpæs eu mech thoglumch merozt partpanazt eu mi tanir zmez i phorxuthai ail pharceai zmez i zaræ. Zi cho æ archaiuthai eu zauruthai eu pharhch iauiteans. Amen.

Oratio Aramæa Latinis litteris conſcripta.

EYN taad rhuun vuyt yn y nefoedd, ſanteiddier yr henuu tau. Deued y dyrnas dau. Guu neler dyuuollys, ar y ddayar megis ag yn y nifi. Eyn bara beunyddauul dyro inni heddiuu. A maddeu ynny eyn deledion: megis ag i maddeuvun in deleduuyr ninau. Ag na thouuys ni i brofedigaeth. namyn guuared ni rhag druug. Amen. Hoc eſt.

Eadem Latinis verbis & litteris.

NOSTER pater qui es in ipsis cælis, sanctificetur illud nomen tuum. Adueniat illud regnum tuum, fiat tua voluntas super illam terram sicut & in illo cælo, nostrum panem quotidianum da nobis hodie, & remitte nobis nostra debita sicut etiam remittimus debitoribus nostris. Et ne inducas nos in tentationem, sed libera nos a malo. Amen.

Oratio in lingua Germanica communi,

VNser Vatter der du bist im himmel. Geheiligt vuerde dein nahme. Zu khomme vns dein reich. Dein vuille geschehe gleich vuie im himmel also auch auff erden. Vnsere taglichs brott gib vns heutte. Vndt vergieb vns vnsere schuldt, als vuir vergieben vnseren schuldern. Vndt liete vns nicht in versuchungh. Sonder errette vns von dem bosen. Amen.

Hæc lingua solet adiectiua, & pronomina præsertim demonstratiua nominibus præponere, si nihil intercedat. Hinc oratio a voce, Vnser, *vt est,* Noster, *non à* Vatter, *id est,* Pater, *initium sumit: & ab Heluetica non multũ discrepare videtur: nonnullasq. voces Latinas parum deprauatas retinere iudicatur, vt* Vatter *pro* Pater, *&* Namo, *vel* Namen *Heluetice pro* Nomen: *& id genus alia voces non pauca.*

Oratio Germanice in Heluetijs conscripta.

FATER ijnser, du in hijnele bist, din namo vuerde geheiligot. din riche chome. din vuillo gesrehe in erdo allo in himela. Vnser tagolicha brott tib vns hinto. vnde vnsere sculde belaz ijns, als auch vuir belasend vnteren sculdigen. Vnd in chorunga nit leitest du vnsich. Nun belose vnsich fone vbele. Amen.

Sunt qui dicant Fater, *alij* Vater *pro* Pater.

Oratio sermone Bohemico, qui præ cæteris huius linguæ dialectis cultior existimatur, & Scoticæ respõdet.

OTOZIE nasс, genz sy na nebesich. Oszuuiet se meno tuue. Przid kralo vustuuij tuue. Bud vule tuua yakona nebi, tak y na zemi. Chleb nasz vuezdeyssi dey nam dnes. Y odpust nam nasse vuiny, yako y my odpausstime nassim vuinikom. Y ne uvuod nasz do pokussenij. Alc zbauu nas od zleho. Amen.

Domi-

Oratio Dominica Heluetice conſcripta.

VAtter unſer der du biſt im himmel. Geheliget vuerde din namen. Zu chom vns din rich,din vuill der uerde vol bracht vſſ erden vie im himmel. Vnſer teglich brott gib vns hiit. Vnd vergib vns vnſre ſchuldt, als vuir vergebẽt vnſren ſchuldneren. Vnd fur vns nit in verſuchnus. Sonder erlos vns vor allem vbel. Amen.

Dominica Oratio Hungarice conſcripta.

MI ATTIIANK ki vagij menniegben, zenteltesſek az the neued, loion the orzagod legien the akaratod, mikepen menijben, azonkepen it az foldon, mi keniereonket minden napit aggiad mi nekeonkma, es boczaſd megh mi nekeonk az mi vetkeijnket, mikepen mi es megh boczatunk az mi elleneonk vetetteknek, es ne vigij minket az keſertetben, de zabadicz minket, minden gono ztul. Amen.

Oratio Dominica Anglice conſcripta.

OVR Fater vuhiche arte in heauen. Halouued be thy name. Thy kyngdome come. Thy vuyll be done in earthe, as it is in heauen. Giue vs thys day our dayby bread. And forgeue vs oure treſpaſſes, as vue forgeue oure treſpasſers. And leade vs not in to temptacion. But delyuer vs from euyll. So be it.

Hæc lingua multas voces tum Germanicas tum Saxonicas habet detortas: & pronomen nominibus ſolet præponere. Anglici item dicunt. So be it, pro Amen, ideſt, ita fiat. Hinc eandem Orationem Latina lingua reddere nobis viſum eſt.

NOSTER Pater qui es in cælis. Sanctificetur tuum nomen. Tuum regnum adueniat. Tua voluntas fiat in terra ſicut in cælo. Da nobis hodie noſtrum quotidianum panem. Et dimitte nobis noſtra debita,ſicut & nos dimittimus noſtris debitoribus. Et ne inducas nos in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen. vel Ita fiat.

Oratio

Oratio Islandice conscripta, quæ Gothicæ respondet.

BADER vor; sun ert ai himmum, helgizt bitt namb ti. Tomi titt rite. Verdi tinn vile, suoms ai himme, so ai podu. Burd vort däglgt geb tu osz i däg. Og bergeb osz stullden vorn, suo sem vi bergebun stulldun vorn. Ant leid osz e ti breist ni. Helldur bressa tu osz ber illu. Tatz sie.

Hæc lingua in pronunciatione est Anglicæ adsimilis, quia Anglica ortum habuit a Saxonica, vel Teutonica: differt autē, quia hæc nominibus pronomina non præponit sicut illa.

Oratio Dominica vernaculo Rhetorum sermone conscripta, quem vulgo Romanum appellant.

BAB nos, quel tii ist in cschil, santifichio saia ilg tes num. Ilg tes ariginam vigna ter nus. La thia voeglia vainra in terra, sco la fo in cschil. Do a nus nos paun houtz & in miinchia di. Parduna a nus nos dbits, sco nus fain a nos dbitaduos. Nun ens mener in mel aprouamaint. Dimpersçmaing spendra nus da tuots mels. Amen.

Oratio Dominica Hibernice conscripta.

AIR nathir ataigh air nin. Nabzfar hanimh. Tigiuh da riatiathe. Deantur da hoil amhuoil air nimh agis air talamh'. Air naran laidhthuil tabhair dhuin a niomh, agis math duin dair fhiacha ammnil agis mathumuid dar feuthunuim, agis na trilaic astoch sin anauseu, ac sar sin o ole. Amen.

Hæc lingua Hibernica est antiquissima, & ita nobilis, vt numquam passa sit alterius exteri idiomatis mixtionem, & valde copiosa in dicendi modis existimatur, Hebraicæ linguæ tum characteribus, tum pronunciatione & punctis aliqua ex parte respondet.

Oratio Dominica Lusitanica conscripta.

PADRE nosso que stas nos ceos. Santificado seia o teu nome venha a nos o teu reino. Seia ferta a tua vontade, Assi nos ceos come na terra. O pao nosso de cadadia, dano lo oie nesto dia. E perdoa nos senor as nossas diuidas, assi como nos perdoamos aos nossos diuidores. E nao nos dexes cahir in tentacaõ. Mas libra nos do mal. Amen.

Oratio Dominica in lingua Flandrica: quæ parum differt ab illa qua Brabanti, Holandi, Zelandi, Frisii, & alij inferioris Germaniæ vtūtur.

ONSE (*oder uuse*) vader die ghy ſyt in den hemel, gheheelicht vuerdet dyn (*oder uuune*) name. toe tomme üüs dyn rycle. dyn vuille geſchie vp erde, ghelycl in den hemel. üüſer daghelicls brood gheff üüs heden. ende vergheft üüs üüſe ſchülden, ghelycl vuy vergheuen üüſe ſcüldenaren. ende leet (*oder brinclt*) üüs niet in becooringhe. maer verloſt üüs van den quaden (*oder booſen.*) Amen.

Eadem Illyrice, vel Sclauonicè

ѾѴЄ нашь, кй ѥ̀сы на́ небесѣхъ. сьвѣтисѐ йме твоѥ́. пьрйды цесарство̑ твоѥ̀. боу́ды волꙗ́ твоꙗ́, како̑ на́ небоу́, й на́ земли́. хьлѣбь нашь всакдани́ дайнамь данасъ. й ѿпоу́сти́ намь доу́гѐ нашѐ, како̑, й мнї ѿдпоу́щамо́ доу́жникомъ нашимъ. й нѐ оу́веди́ нась кьнапастъ. да́ йзбакы нась ѿ непрїꙗзны. аминъ.

Eadem Latinis litteris.

OCCE nas, kij ieſi nà nebeſieh, ſvetiſe ime tvoje. Prighi kraglevſtvo tvoje. Budi voglia tuoja, kako nà nebu, tako i nà ſemgli. Kruh naſc ſv akdani dajnamga danaſ. i od puſti nam dughe naſce, kako i mi od puſctujemo duxnikom naſciem. i nè uvedi naſ ù napaſt, da oſlobodi uaſ od ſla. Amen.

Eadem Polonice.

OCZIECZ naſch ktory ieſtoſz vunyebye. Svuyecz ſie gymye tvua. Przydzy tvua krolieſtvuo. Bandz vuolya tvua, yako vunyebi, y na zemij. Chlieb naſch povu ſchedny day nam dzy ſay. A odpuſcz nam uyny naſcha, yako y my odpuſczamy vuynovua ytzom naſchym. Nyevuodz naſz na pokuſchenye. Alye zbavu naſz od zlego. Amen.

Oratio

Oratio Sardorum oppidanorum lingua.

PADRE nostru qui istas in sos quelos, siat sanctificadu su nomen teu. Vengat a nois su regnu tou, siat fatta sa voluntade tua, gasi in terra, comente in quelu, su pane nostru de dognia die da nos hoc, & perdona nos sos deppitos nostros, comente noisateros perdonamus a sos deppidotores nostros, & no nos lasses ruen in sa tētatione, mas libra nos de male. Amē.

Eadem ex communiori lingua, extra ciuitates.

BABBV nostru qui ses in sos quelos, santifficadu siat su nomine tuo. Aduengiat su rennu tou, siat fatta sa voluntade tua, comente in su quelu gasi in sa terra, Su pane nostru de ogni die da nos lu hoe & perdona nos sos deppidos nostros, gasi comente noij perdonamus sas deppidores nostros & non nos lasses ruer in sa tentassione, mas libera nos de male. Gasi siat

Oratio verbis Siniacis, vel Chiniacis, sed characteribus Latinis conscripta.

SCI gin ta fu ciu zai tien tin. Ngo iuon ta fu min ie hhien iam ngo iuon fu gin ciuon scieu cui chiai ye giu tien gin suō zum ta fu ngo iuon ta fu fo in chu ngo. Ngo iuon ta fu ssi ngo yi ciè ngo iuon ta fu cio ngo ci zui gin gio hai ngo ngo ie ciè ci. Ngo iuon ta fu ieu ngo guei scien pu mi zui hoh. Ngo iuon ta fu chien ngo cu nan. Amin.

Hæc de varijs linguarum generibus, quibus Dominicam Orationem conscribendam curaui non solum multorum Virorum varias linguas callentium ope, quos supra recensui, verū etiam Bartholomæo Georgeuita, Henrico Glareano, Marino Temperizza, Ioanne Baptista Raymundo, Michaele Rugerio e Soc. Iesu, Neapolit. & Miahaele Gualtero Hiberno Sac. Theol. Doct. adiutus, necnon a singulo quoque, quoad potui, illius linguæ, in qua natus ipse est, vt diligentia in qualibet dialecto præstita videatur, eas accepi. Nunc reliquum est vt ad varium scribendi vsum, & ad Bibliothecas, ac Typographias accedamus.

APPEN-

APPENDIX
DE VARIO SCRIBENDI VSV,
NECNON DE BIBLIOTHECARVM INSTITVTIONE,
AC TYPOGRAPHIIS pro ſcientiarum monimentis, hiſtorijsq. tradendis, & conſeruandis.

NTEAQVAM ad perpolitum ſcribendi modum & ingenioſe excogitatum, quem hodie in vſu frequenti eſſe videmus, perueniretur, varium apud homines diuerſis tamen ætatibus ſcribendi vſum extitiſſe inuenio.

Filij Seth, & Adam nepotes, hac in re primũ in quodam ſcribendi genere locum occuparunt: Ipſi enim anno Mundi 235. vt Ioſephus teſtatur, in duabus ſcripſerunt Columnis, quarum vna lateritia erat, altera ænea, ſiue marmorea: illa contra ignis conflagrationes, hæc contra aquæ alluuiones vt monimenta ipſa diutius conſeruarentur. Hinc Ioſephus ad ſuam vſque ætatem columnam illam marmoream in Syria duraſſe affirmat, vt alibi me dixiſſe memini: nam nullum aliud ſcribendi genus ante diluuium extitiſſe conſtat. Poſt autem vniuerſale diluuium, atque ante hodiernum chartarum vſum, palmarum folijs ſcriptitatum eſſe, Plinius affirmat, dicens: Prius tamen quàm digrediamur ab Aegypto de papyri natura dicetur, cum chartæ vſu maxime humanitas vitæ conſtet, & memoria. Et hanc in Alexandri Magni victoria repertã, auctor eſt Marcus Varro, condita in Aegypto Alexandria, ante non fuiſſe chartarum vſum, ſed in palmarum folijs primo ſcriptitatum: deinde quarundam arborũ libris. Poſtea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim vſum etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Et infra: Mox æmulatione circa Bibliothecas Regum, Ptolemæi & Eumenis, ſupprimente chartas Ptolemæo,

Ioſephus lib. 1. Antiq. & Genebr. lib. 1. Chron. 235.

Pag. 82.

Plin. lib. 13. c. 11.

Eumen. Pergami Rex Ptol. Ægypti.

lemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Hæc Plinius, qui hisce verbis mentionem faciens de varijs scribendi generibus, ait primo scriptitatum fuisse in palmarum folijs, vt Virgilius præseferre videtur in sexto libro Aeneidos, dicens:

——— *Folijs tantum ne carmina manda.*

Colum. lib. 5. cap. 10.

Ex huiusmodi scribendi vsu ad hanc vsque diem nomen chartæ remansit: charta enim folium nuncupatur. Deinde quarundam arborum libris, hoc est corticibus ligno adhærentibus scribi cœpit. Hinc volumen, in quo scribimus, liber appellatus est, atque itē codex, qui est arboris truncus, ex quo cortex extrahitur, vt ex Columella colligitur: antiqui enim ad scribendum tabulis item ligneis vtebantur cera obductis, inquibus stylo scribebatur: ob idq. Tabulæ cereæ, vel ligneæ, siue alterius materiæ, in quibus scriptitabatur, pugillares dicebantur, vel quòd pugno comprehendebantur, vel a pungendo, quòd stylo in his pungendo scribebatur. Varijs autem nominibus pugillares apud veteres vocitabantur, alij scilicet lintei cera obducti, citrei, alij eborei, alij membranei dicti sunt, ex linteis, ex citro, ebore, & mēbranis confecti: quorum hi hac etiam tempestate ab aliquibus adhiberi solet, dum quædam, ne memoria excidant, scriptis breuiter mandant. Ab huiusmodi scribendi genere Tabulæ pro libris apud Romanos frequenter dictæ sunt. Tabulas autem non modo ligneas, vel linteas cera obductas, verumetiā plumbeas, æreas, atque lapideas, siue marmoreas fuisse constat.

Colum. li. 4. cap. 8.

Liuius 4. lib. ab Vrbe cond. Plin. lib. 13. c. 13.

Quamuis autem post vetustissimum scribendi genus in palmarum folijs, in aliarum item arborum corticibus, vt pote ab Vlmis, Platanis, Fraxinis, atque Alnis, quæ facile decorticantur, scriptum esse dicendum sit, vt ex Plinio colligi potest: ex eodem tamen Plinio patet scriptitatum fuisse in papyro, arbuscula quadam, præcipue in Aegypti palustribus ad Nilum nascente, radicem, vt ait Matthiolus, obliquam habente, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine, in gracilitatē fastigiata, thyrsi modo cacumen includente. Ex hoc igitur frutice præparabantur chartæ, acu diuisæ in prætenues, & latissimas philyras, quæ eo meliores erant, quo mediæ papyro propinquiores, quæ ab huius fruticis

Papyri de scriptio ex Matthiolo in Dioscor. lib. 1. cap. 96.

fruticis appellatione etiam papyri nomen acceperunt. Hinc ab huius item fruticis nomine chartas nostras, quæ ex contritis linteis fiunt, papyrum hodie appellamus, eo quòd eundem nobis præstent vsum, quem olim Aegyptijs pręstabat papyrus. Huius generis materiam, siue prætenues cortices arborum scriptas, artificio tamen quodam, vt opinor, præparatas ad characteres suscipiendos ac retinēdos, non semel vidi in Bibliotheca Vaticana. Vidi etiam aliā corticem scriptam, sed rudiorem, atque ita, vt arboris cortex esse omnino dignoscatur: quam Aldus Manutius penes se diligēter asseruat. Vidi librum item corticeum, paginas habentem adeo tenues vt duæ pagellæ pro vna suscipiantur, altera tantum facie impressa. De huiusmodi libro, quem superioribus annis Magister Spiritus Vicentinus summus Augustinianorū Magister SIXTO V. dono dedit, nec non de Typographia ab Indis inuenta antequam in Europam fuisset aducta, in Indica lingua loquuti sumus. Vidi Pag. 141. etiā alios huius generis libros asseruatos penes Michaelem Rugeriū Neapolitanum ex Societate Iesu, qui Sinis, hoc est in Regno, quod vulgo dicitur China, xj. annis est commoratus, quiq. mihi dono dedit paginam vnam, in qua oratio Dominica, & salutatio Angelica characteribus Siniacis impressæ leguntur.

Chartæ denique siue membranæ genus, quod velut postremo ante chartam ex linteis cōfectam repertum, in Bibliothecis, & alibi passim inuenitur, est membrana, vt tradit Plinius ex Varrone, inuenta Pergami, quod est Asiæ ciuitas, eaq. deinde charta pergamena vulgo vocitari cœpit. Membrana autem dicitur eo quòd de animalium membris detractæ sint, in quorum tergoribus ab vno primum latere scribi cœptum, deinde ab vtroque derasis pilis. Membranæ vsus Pergami regnante Eumene initium habuisse dicitur: hinc ad hanc vsque diem tradente sibi inuicem per manus posteritate pergamenæ nomen seruatum est. Huius generis charta apud Romanos fuit in frequenti vsu, sicut non solum codices docent vetusti, verumetiam ipsa Latinorum scripta, vt videre est in Cæsaris commentarijs, in Horatio, in Liuio, in Plinio, Quintiliano, Martiale, & alijs; & præsertim in Cicerone, qui, vt ait *Plin. li. 7. cap. 21.* Plinius, in nuce inclusam Iliada, Homeri carmen in membrana scriptum tradit.

Quamuis autem Varro scribat, Ptolemæi, & Eumenis Regum temporibus membranas per æmulationem fuisse inuentas, ex Iosephi tamen scriptis, multo antequam tradit Varro, esse repertas, & apud Hebræos in vsu olim fuisse colligitur: Iosephus enim dum de libris sacris per septuaginta duos interpretes in Græcum transferendis ab Eleazaro sacerdotum principe ad Ptolemæum Philadelphum missis mentionem facit, Regem Ptolemæum de maxima membranæ tenuitate, ac de incomprehensibile compagine maiorem in modum admiratum fuisse testatur. Herodotus item priscum in pellibus caprinis, & ouillis scriptitandi vsum fuisse affirmat. Hinc eundem chartæ vsum ad Romanos manasse constat: atque ex huiusmodi charta Numæ Pompilij libros, de quibus loquitur Plinius, confectos fuisse amplius trecentis annis ante Alexandrum Magnum credendum est. Anno enim ab Vrbe condita CCCCXXVIII. Alexander Magnus regnauit, & Alexandriam in Aegypto condidit. Anno autem 38. ab Vrbe condita, & anno item ætatis suæ 38. Numa Pompilius regnare cœpit, & sacra, & cæremonias, atque Pontifices Mosaicis consimiles instituit, vt ait Tertullianus. Adde etiam quòd, Genebrardo teste, Moyses, qui fuit ante Numam Pompilium annos circiter mille, paulo ante mortē membranis volumina Pentateuchi tresdecim ad vltimum vsque legis elementum anno mundi 2670. exarauit.

Iosephi li. 12. antiq. cap. 2.
Plin. lib. 13. c. 13.
Herodot. lib. 5.
Tertull. de præscr.
Genebr. lib. 1. anno mundi 3408.
Genebr. anno mūdi 2670.

Eiusdem generis, aut materiæ libros Sybillinos Tarquinio Superbo traditos fuisse opinari quis potest, cum quingētos circiter annos Numæ Pompilij libros sub terram illæsos fuisse asseruatos Plinius affirmet: nisi cum eodem Plinio, eos super lapide impositos, & cedratos, etiam si papyracei fuissent (vt idem Plinius videtur innuere, cum ait eos libros fuisse ex charta, quæ vt plurimum pro papyro sumi solet) nec computrescere, nec a tineis corrodi potuisse dicamus: charta autem, quæ est vox Græca, a Latinis, & ab Africanis, vt diximus, vsurpata, tam ex papyro, quàm ex pellibus animalium membrana recte vocitatur: hinc non facile dignosci potest, num Hebræorum & Numæ Pompilij volumina, vel papyracea, vel pellicea fuerint: nam Membranæ nomen & papyraceis, & pelliceis chartis commune esse comperi: vtrumque autem genus, siue papyraceum

Plin. lib. 13. c. 13.
Pag. 308. & 347.

papyraceum, siue pelliceum, vel pergamenum, vel plumbeum, vt in Suetonio videre est, charta dici solet. *Sueton. in Nerone.*

Charta vero, quæ & pagina nuncupatur, quasi a pangendo, quòd in paginis carmina pangantur, id est figantur (versus enim pangi, vel figi in pagellis dicuntur) ab vrbe Tyri ita dicta hoc nomen accepit, ex qua & Dido dicta fertur, & a se conditam Vrbem, Chartaginem appellasse, vt vulgo putatur. Isidorus autem vult dici, chartam, quòd carptim papyri tegmen decerptum glutinatur: sed neutra huius nominis Græci, charta, χάρτη, declaratio Græcę vocis orthographię respondet. Vtcumque autem sit, varia sunt chartarum genera: alia enim charta sortita est sibi nomen ab vsu, alia a loco, alia ab inuentore ipso. Ab vsu, vt hieratica, antiquitus sacris tantum voluminibus dicata: imperialis interdum dicta: deinde adulatorie Augustana, necnon Liuiana, ab Augusti vxore. Alia a loco, vt Amphitheatrica, ab Amphitheatro: Saitica ab oppido, necnon Tæonitica a vicino loco. Alia ab inuentore ipso, vt Fanniana a Fannio, qui chartā insigniorē reddidit: & Claudiana a Claudio, cuius temporibus fuit in meliorem vsum aut formam redacta, ceterisq. præstantior existimata. Fuit etiam Bibula, & & Emporetica papyrus: Bibula a bibendo, quia sorbet atramentum, dicta, de qua Lucanus: *Polid. Virgil. lib. 2. cap. 8. Petrus Mess. par. 3. cap. 2. & alij. Isid. li. 6.*

Conficitur bibula Memphytis charta papyro.

Emporetica vero inutilis in scribendo, & inuolucris chartarum tantum, atque mercium, vsum præbens, ἀπὸ τῶν ἐμπόρων, idest a mercatoribus, nuncupata est. Hæc ex crassioribus linteolis & absque glutine confecta etiam hodie mercatorum vsui deseruit. De his chartarum generibus, ac de eas conficiēdi modo Plinius copiose scribit, a quo Polidorus Virgilius, Petrus Messias, & alij accepere quidquid de chartarum inuentione, atque vsu scripserunt. *Charta emporetica, siue bibula.*

Reliquum est, vt de charta, qua hodie omnes fere vti solent, sermonem habeamus. Hæc ex linteolis contritis multiplex fieri solet iuxta varias telarum species, quarum vna prætenuis, altera minus, tertia rudior, aut crassior, quarta vero crassissima, quam Latini vocant telam cannabaceam, filo admodum raro, & rudi contextam, Italice autem *cannauaccia*: ex ijs tribus fiunt chartæ adscribendum, & ad imprimendum optimæ: ex *De modo conficiendi varias chartarū species.*

quarta

quarta specie iuxta varium telarum colorem fit charta bibula & emporetica, quę mercium inuolucris deseruit. Fit autē charta ex telis in frusta secatis, & in mortario ligneo, interiori tamē atque inferiori parte mortarij ferro cooperta, ferreoq. pistillo contritis: quæ quidem prius quindecim dierum spatio in aqua marcescunt, deinde dum teruntur, perpulchro sane artificio, lauantur, atque ita, vt fluxibilitate, & albedine lacteum repræsentent colorem. Postquam vero huius generis massa quattuor ac viginti horarum interuallo contrita in materiam subtilem ac fluidam redacta est, illa eadem super forma, siue, vt aiunt, modulo filis æneis iuxta latitudinem, longitudinem, & profunditatem folij, quod faciundum curatur, confecto, extenditur, deinde ipsum chartæ folium ad aerem exsiccatur. Vbi vero exsiccatum est, in aquam, in qua excocta sunt pellium bouillarum residua, siue nerui, immittitur, & statim inde, ex aqua scilicet illa, hoc est glutino extrahitur, & ad aerem iterum exsiccatur, exsiccatumq. super tabula lapidea, frusto marmoris fricatur, & expolitur: atque hunc in modum charta suam ipsius recipit perfectionem.

Chartariæ officinæ in Europa multæ sunt; sed Italia omnibus alijs præstantiores habere existimatur. Quæ autem sunt in Fabriano, & chartarum copia, necnon præstantia ceteras excellunt officinas: in ijs enim omnia chartarum genera, & optima quidem conficiūtur, præsertim vero tres chartarum species, Papalis scilicet, Imperialis, & Regalis, quæ non nisi eo in Oppido confici solent. Quamuis autem charta ex omni genere, maxime omnium continens atramentum, ne effluat, Fabriani conficiatur: Fulginea tamen paginula tantæ est præstantiæ, vt nulla alia cum hac conferri queat. Multæ aliæ in Italia chartariæ extant officinæ, quæ breuitatis causa subticentur. Sunt autem in ora Salonina officinæ insignes circiter viginti, quarum charta est ad imprimendum optima, sed non satis alba. Extra Italiam Lugduni in Francia, Francofurti in Germania, & alibi chartæ conficiuntur. Hæc de chartarum inuentione, atque vsu ante typos inuentos, necnon de earumdem officinis: nunc reliquum est, vt de Bibliothecarum inuentione, incremento, & situ atque conseruatione, necnon de librorum ordine sermonem habeamus.

APPEN-

APPENDIX
DE BIBLIOTHECARVM
INVENTIONE, ET INCREMENTO,
ac de ceteris rebus ad eas pertinentibus.

QVI docta hominum ſcripta veram ingeniorum effigiem, veraq. necnon æterna monimenta eſſe dixit, & dixiſſe vere, & præclare ſenſiſſe mihi certe videri ſolet. Hinc Ageſilaus Lacedemoniorum Rex, Plutarcho teſte, animi tantum monimenta poſteris relinquere ſtudens, ſui corporis ſimulacrum effingi haudquaquam paſſus eſt, tametſi id facere multi cupiebant: quippe qui hoc ſculptorum aut pictorum, illud ſuum: hoc diuitum, illud bonorum opus eſſe affirmabat. Hac igitur, vt reor, ratione Reges olim, & Imperatores, & locupletes homines bonarumq. artium cultores Bibliothecas inſtituerunt: & idipſum iam inde ab orbe condito factum eſſe opinandum eſt, cum omnium primum Enoch, ab Adam ſeptimum, libris aliquid mandaſſe, ex epiſtola B. Iudę colligatur. Huius Prophetæ a Tertulliano citantur ſcripta, quibus Enoch ipſe idolorum fabricatores & cultores in comminatione, vt Tertullianus ait, prædamnat. Hiſce in ſcriptis Enoch vaticinia dicuntur eſſe de ijs, quæ Patriarcharum nepotibus euentura erant: de futuris Hebræorum ſceleribus, & pœnis, de Hebræorum euerſione, & captiuitate, de mundi Saluatore ab Hebræis occidendo, deq. eorumdem perpetua inter Gentes diſperſione, & de Chriſto ad iudicium cum Angelis venturo: immo Ioannes Annius Commentario in Beroſum ſcribit, in ijsdem Enoch ſcriptis celebre fuiſſe vaticinium de geminis totius terræ cladibus, altera per inundationem, altera vero per incendium futuris: additq. hoc ipſum vaticinium ab Enoch in duabus columnis, altera lapidea, quæ aquis reſiſteret, altera latericia, quæupereſſet ignibus, fuiſſe inſculptum. Alij autem columnas haſce aſtrologia inſignitas Seth & Enos, necnon illius filijs, & Adæ nepotibus adſcribunt, vt ſupra a nobis dictum eſt. Eadem Enoch ſcripta a Procopio frequenter citantur, & ab Origene non raro, qui ait in ijs comprehenſa

Plutarch. in vita Ages.

B. Iuda Epiſtola.

Tertullianus lib. de Idol. non procul ab initio.

Pag. 81.

Ex Genebrardo chrõ. pag. 7. & 14.

Orig. homil. 28. in Num.

Genebrardus lib. 1. pag. 7. & 25.

prehensa fuisse arcana de plagarum cæli, omniumq. stellarum, atque siderum nominibus, prout extant apud Christianos Aethiopes in regno Reginæ Sabæ, abyssino idiomate conscripta, vt ait Genebrardus. Quamuis autem S. Pater Augustinus dicat, nimiam antiquitatem effecisse, vt huiusmodi scripta apocrypha censeantur, ne per occasionem eorum falsa pro veris insererentur, negari tamen non potest, teste B. Iuda Apostolo, Enoch prophetasse, & prophetice saltem scripsisse, etiamsi scripta ipsa hodie non extent, quæ tamen diuina virtute in diluuio seruari, vel Beato Iudæ, & alijs reuelari potuerunt.

Augu. de Ciuit. lib. 15. c. 23. to. 5. Hieronymus in ca. put 1. Ep. ad Titum scribit librum apocryphum Enoch citatū a Iuda. to. 6. prope finē epist.

Qua de re sicut primam illam mundi ætatem plura aliorum hominum scripta habuisse coniectare licet, quamuis eorum memoria ob vniuersalem inundationem non supersit, ita etiam ad prædecessorum monimenta conseruanda, & ad posteros iuuandos illius sæculi homines coaceruasse libros, atque ex ijs Bibliothecas instituisse conijciendum est. Multas autem post vniuersale diluuium extitisse Bibliothecas nemo est qui inficias eat. Fuerunt enim permultæ, & insignes quidem, vt Hebraica a Moyse vna, deinde altera ab Esdra constructæ, necnon Babylonica a Nabuchodonosor, Græca a Pisistrato institutæ: hæc autem a Xerxe, deinde a Seleuco conseruata, & aucta: Bibliotheca Alexandrina, a Ptolemæo Philadelpho septingentis voluminum millibus constructa: Bibliotheca Apamiensis, in qua libri ad viginti millia, vt Plutarchus ait, extabant. Fuerunt item Bibliothecæ Romanorum publicæ, Publio Victore teste, vnde triginta omni laude dignæ, vt suo iam loco dictum est. Fuerunt præterea Bibliothecæ ab Ecclesiasticis viris post Apostolorum tēpora constructæ, vt Hierosolymitana a Beato Alexandro Episcopo & Martyre, Cæsariensis a Sancto Pamphylo presbytero, & Martyre institutæ. Extat denique Romanorum Pontificum Bibliotheca Vaticana iam inde a Beato Petro Apostolorum Principe, & Christi Saluatoris nostri Vicario instituta, & ab eiusdem Petri successoribus, & Christi Vicarijs conseruata, & aucta, necnon mirabiliter illustrata. De quibus omnibus suo iam loco diffuse loquuti sumus: hinc ijs prætermissis, Bibliotechas, quas hodie extare scio, hoc loco recensere libet, vt hac in re, nostram hanc ætatem a prisca illa omnino superatam non fuisse ostendamus.

Publius Vict.

Pag. 48.

Vt autem ab ijs, quæ extra Italiam ſunt, Bibliothecis initium ſumam, ab Imperatoribus exordiri libet, Maximiliano ſcilicet, & Rodulpho eius filio, quorum ille Viennæ Bibliothecam inſtituit nobilem, hic vero in dies auget, & exornat.

Alphonſus Arragonum Rex, & Siciliæ, vir ſane doctiſſimus, Bibliothecæ exſtruendæ diligentem nauauit operam. A Coſmo Mediceo ſeniore, Liuij Decades dono accepit. Quas cum euolueret, medicis prohibentibus, ne forte paginæ veneno fuiſſent infectæ; O ſtulti (reſpondit) an neſcitis, Regum animas ſub præcipua Dei Optimi Maximi tutela eſſe? A Venetis brachium ex reliquijs Titi Liuij ſummi muneris inſtar obtinuit, vt ait Panormitanus libro de rebus geſtis Alphonſi. Cum arcem Neapolitanam inſtaurare decreuiſſet, Vitruuij de Architectura librum afferri ad ſe iuſſit. Verum cum ſine ornatu, ac ſine aſſeribus allatus eſſet: Non decet (inquit) hunc potiſſimum librum, qui nos quo modo contegamur, tam belle doceat, detectum incedere. Librum igitur egregie ad vſum parari mandauit, & omnibus ſemper ædificijs adhibuit. Hæc ex Panormitano, loco ſupra citato. Idem Alphonſus cum aliquando de iactura rerum pretioſarum ſermo haberetur, perſancte affirmaſſe dicitur, malle ſe gemmas, vniones, margaritas ſuas, quæ quidem eſſent in toto orbe celeberrimæ & pretioſiſſimæ, quàm libros qualeſcumque perditum iri. Hæc idem Panormitanus libro quarto de rebus geſtis Alphonſi, qui non minus ob Bibliothecam clarus euaſit, quàm armis, quibus Neapolim cœpit, & Apuliæ regnum, pulſo Renato, obtinuit.

Panorm. lib. 1.

Panorm. lib. 4.

Matthias Coruinus, Rex Hungariæ, Budæ, (quæ eſt Hungariæ Metropolis, & capta a Turcis diſſipata) magnificam, & locupletem extruxit Bibliothecam. Hic magnam Bohemiæ partem ſubegit: poſtremo Bohemorum Rex electus, bello clarus, ob Bibliothecam inſtitutam clarior euaſit.

Franciſcus I. Galliæ Rex non minus item litteris quàm armis clarus, Pariſijs in Abbatia ſancti Victoris, & in arce Fontanablio Bibliothecas inſtituit, quas conquiſitis vndique ex media Græcia, & Arabia libris illuſtrauit, & viros eruditos eam ob rem ſuis ſumptibus diu aluit in Oriente. Ea vero, quæ ſancti Victoris dicitur, ob ingentem librorum copiam, quæ quidem

mira eſt, adeo celebris eſt vt in vniuerſa Gallia, in qua plurimæ fuerunt, & ad hanc vſque diem extare dicuntur, celebrior exiſtimetur.

Extat item Cracouiæ Bibliotheca inſignis a Poloniæ Regibus inſtituta, quæ ad noſtra vſque tempora conſeruatur, & augetur in dies a Sigiſmundo tertio Rege.

Sunt qui dicāt in Atho Thraciæ monte multas Bibliothecas Græcas reperiri: ſed id affirmare non auſim, cū nihil certi inuenire potuerim. Hoc in monte, qui eſt editiſſimus, & ſpeculationi aptiſſimus, duo & viginti Monaſteria ex inſtituto ſancti Baſilij extare accepi, vbi etiam Monachi ad ſeptem millia commorantur contemplationi incumbentes.

Philippus Hiſpaniarum Rex catholicus regijs ſumptibus, regioq. ornatu Bibliothecam inſtituit, & quotidie augere, atque illuſtrare non mediocriter ſtudet. Bibliotheca hæc dicitur Eſcurialis a monte, vbi ſita eſt, ſic dicto, in quo Rex cœnobium ſancti Laurentij a fratribus ſancti Hieronymi inhabitatum ſuis, & ingentibus quidem ſumptibus a fundamento mirifice conſtruendum curauit: in cuius Eccleſiam Reges Hiſpaniarum defunctos, hinc illinc transferendos, atque inibi regio honore locandos mandauit.

Frater Franciſcus Ximenes de Ciſneros ordinis Minorum de Obſeruantia, Archiepiſcopus Toletanus, & Cardinalis ſanctæ Balbinæ, Bibliothecam inſignem Compluti inſtituit, nobiliſſimamq. Vniuerſitatem illam Complutenſem erexit, Complutenſiaq. Biblia ſumptibus immenſis, laboribus, ac vigilijs elucubrata, varijs item linguis, & Interpretibus illuſtrata edidit Anno Dom. M. D. X. Leoniq. decimo dedicauit. Extant præterea aliæ in Hiſpania Bibliothecæ, vt Bibliotheca Benedicti Ariæ Montani viri quidem doctiſſimi, ac celeberrimi, et præſertim ob inſignes elucubrationes in Biblia olim ab eo editas 1569. quæ ſane Editio Regia Quadrilinguis nuncupatur. Extat etiam Bibliotheca Antonij Auguſtini Archiepiſcopi Tarraconenſis, & Michaelis Thomaſij Epiſcopi Ilerdenſis, atque item aliæ priuatorum hominum permultæ.

Extat ætate noſtra Fuggerorum Auguſtana Bibliotheca locupletiſſima, quam Fuggeri, vulgo Fuccari, mercatores ditiſſimi Auguſtæ Vindelicorum Germaniæ Vrbis celeberrimæ, a

Germanis

Germanis sua lingua Augspurg dictæ, admirandis impensis instituerunt. Quam præsertim ob rem clariores, ac Principes euaserunt, quippe qui vbi vis gentium antiqua scripta per Bartholomæum Amantium, & Petrum Appianum viros eruditissimos diligenter, immensisq. sumptibus conquirenda curarunt. Quæ profecto res non minus admirabilis, quàm laudabilis ab omnibus existimatur.

Multæ item extra Italiam extant Bibliothecæ, tum publicæ, tum priuatæ, quibus breuitatis causa omissis, ad Italiæ deueniemus Bibliothecas, inter quas Vaticana primum occupat locum, immo & loci dignitate & excellentia, necnon ex omni genere librorum manu scriptorum antiquitate, & auctoritate, atque copia, omnium Bibliothecarum, quæ in Europa extant, celeberrima est, & admiratione dignissima iudicatur, nunc præsertim mira Sixti V. Pont. Maximi magnanimitate, in splendidiorem, ditioremq. locum translata, & aucta, maioremq. in modum illustrata, de qua multo plura suo iam loco a me dicta sunt, vbi de Bibliothecis antiquorum, & Romanorum Pontificum habui sermonem. Hanc enim Bibliothecam erexit, missis quoquo versus viris eruditissimis ad comparandos libros, Nicolaus V. Lunensis ex oppido Sarazana Latinæ linguæ, & bonarum artium illustrator, qui doctis viris tam in humanioribus, quàm in diuinis litteris magna stipendia assignauit. Eandem Bibliothecam Sixtus IV. auxit, & illustrauit, sed Sixtus V. multo magis, vt dictum est. Quid de veteri, quam in Lateranensi Patriarchio sitam, & a Petro ortum traxisse diximus, factum sit, nihil certi affirmari potest, sed eam a successoribus, vel in Bibliothecam sancti Petri, vel in Vaticanam fuisse translatam opinandum est: nam de Bibliotheca Romana mentionem facit sanctus Gregorius Magnus, scribens ad Eulogium Episcopum Alexandrinum. De duabus in Baptisterio Lateranensi Bibliothecis ab Hilaro, sancto Pont. Rom. constructis, vt ait Genebrardus, ac de Gelasij Papæ præsertim libris contra Nestorium, & Eutichen inibi asseruatis mentionem facit Liber, qui dicitur Pontificalis.

Pag. 52. 53. 54. 55 & 56.

S. Anton. par. 2. chron. tit. 22. c. 12.

Pag. 53.

S. Greg. li. 7. epist. 29

Geneb. lib. 3. anno Christi. 463.

Extat Venetijs publica Reipublicæ Bibliotheca insignis, tam Græcis, quàm Latinis libris instructissima, quam instituit Bessarion Nicænus, vir apprime eruditus & clarissimus, S. R. E.

Libro 1. epist. 2.

Cardinalis, & Patriarcha Constantinopolitanus.

Hanc nobilem, & copiosam Bibliothecam Bessarion eidem Reipublicæ dono dedit, vt ipsemet testatur in quadam Epistola Italice conscripta, quam videre est inter litteras, quæ dicuntur Principum: sed ego huiusmodi Epistolam ab Auctore latine exaratam, deinde a quopiam alio, vt ea inter litteras Italica lingua conscriptas insereretur, translatam dixerim. Epistola enim Italicæ linguæ puritate, & elegantia est satis plena: & ratio mihi persuadet, Bessarionem, hominem Græcum, altissimarumq. rerum studijs omnino dicatum, Italicæ linguę flosculis industriosam haudquaquā nauasse operam. Adde etiam, quòd ad nobilissimam scribebat Rempublicam, ea potissimum tempestate, qua linguę Latinæ quispiam non ignarus, frequentius Latine, quàm Italice ad familiares, & ad Principes præsertim scribre solebat. Vtcumque autem sit, in huius generis doni testimonium, subtexere libet Epistolā ipsam, qua Bessarion miram suam ipsius iam inde a pueritia industriam de conquirendis, & emendis, describendisq. libris pro Bibliotheca construenda enarrat. Qua in re facienda veram librorum excellentiam, & vtilitatem docte declarat. Postremo autem tres recenset causas, aut rationes, quæ ipsum ad huius generis munus conficiundum recenset. Epistola autem hæc est:

All'Illustrissimo & Inuittissimo Principe, il Signor Christoforo Moro, Duce; & all'inclito Senato di Venetia, Bessarione Cardinale, Patriarcha di Constantinopoli.

Io certamente fin dalla prima mia fanciullezza cominciai à metter ogni fatica, ogn'opera, & ogni studio per poter hauer libri in ciascheduna sorte di scienze: la onde molti ne scriueua di mia mano, & tutti quei pochi denari, ch'io poteua sparagnare alla modesta mia spesa, io gli spendeua in comprar libri. Percioche giudicaua di non poter acquistarmi masseritia più degna & più nobile, nè tesoro più vtile, & più eccellente: essendo i libri pieni delle voci de' sauij, pieni de gli essempi antichi, pieni di buoni costumi, pieni di legge, & pieni di religione. Essi viuono, conuersano, & sono letti con noi, ci insegnano, ci ammoniscono, ci consolano, & ci mettono auanti à gli occhi le cose antiche,

antiche, & lontane dalla nostra memoria, & tanta è la potenza loro, tanta la dignità, & tanta finalmente la diuinità, che se non fossero i libri, noi saremmo tutti huomini rozi, & ignoranti, senza hauer alcuna memoria delle cose passate, ò alcun'essempio, nè finalmente alcuna cognitione delle cose diuine, & humane, & il medesimo sepolcro, che cuopre i corpi de gli huomini, coprirebbe ancor' il loro nome. Et quantunque io in ogni tempo habbia sempre atteso molto diligentemente à raunar libri, l'ho fatto tuttauia con molto maggior caldezza dopo la ruina della Grecia, & la miserabile cattiuità di Constantinopoli, hauendo io posta ogni mia forza, ogni pensiero, ogn'opera, ogn'industria, & finalmente ogni facoltà mia per hauer libri Greci, come quello, che dubitaua, & grandemente temeua, che con tutte l'altre cose non andassero à pericolo, & perditione, & rouina ancor tanti eccellenti libri, tante fatiche di tanti grandi huomini, tanti sudori, tante vigilie, & tanti lumi di tutto il mondo, si come ne' tempi più adietro habbiamo patito tanto gran danno, che di quasi dugento & venti mila libri, li quali Plutarcho scriue, ch'erano nella libraria d'Apamia, appena se ne trouino pur mille ne' nostri. Et mi sono ingegnato, non tanto di raccogliere molti libri in numero, quanto ottimi, & eccellenti, & di ciascuna opera, non volendo hauere, se non vna copia, ò vn volume, che cosi vengo ad hauer raccolte quasi tutte l'opere intiere, & difficili à trouarsi, ch'erano in tutta la Grecia. Ma andando io spesso riuolgendo per la mente questo mio pensiero, & questo mio studio, non mi pareua d'hauer sodisfatto al desiderio mio, se parimente io non prouedeua, che questi libri da me raccolti con tanta fatica, & con tanta spesa, si disponessero in modo, mentre son viuo, che ne potessi stare sicuro, ch'essi dopo la morte mia non sarebbono dissipati, & alienati, ma sarebbono seruati in qualche luogo sicuro, & commodo per la commune vtilità de gli huomini studiosi, & amatori cosi delle lettere Latine, come delle Greche. Et stando io molto spesso in questo pensiero, & riuolgendo con l'animo tutte le Terre d'Italia, niuna ne ho trouata, se non la vostra gloriosa Città, nella quale l'animo mio si riposasse da ogni parte. Percioche primieramente io vedeua, ch'io non poteua eleggere luogo più sicuro, che quello, il quale si gouerna con equità, si ritiene con le leggi, si regge con l'integrità, & con la sapienza, & doue si vede la stanza vera delle virtù della continenza, della grauità, della giustitia, & della fede, doue è l'Imperio tanto equale, & moderato, quanto grandissimo, & amplissimo, d'animi nel consultar liberi, non intrigati in alcuna cupidigia, nè in alcun

mancamento

mancamento, oue i prudenti, & sauij gouernano il timone dell'Imperio, i buoni son anteposti à cattiui, & dimenticati tutti de' proprij commodi loro, attendono con vgual consentimento, & con somma integrità alla cura di tutto il corpo della Republica. Alle quai cose si dee sperare quel che desideriamo, cioè, che la vostra Città habbia ogni dì più à crescere, & distendere le forze, & il nome suo. Io conosceua poi oltre à questo, non poterfi da me eleggere luogo più commodo, & più atto principalmente à nostri huomini Greci, che cotesta vostra Città. Percioche concorrono in essa quasi tutte le nationi di tutto il mondo, & principalmente i Greci, i quali, venendo dal lor paese, fanno primieramente scala in Venetia, & hanno tanta amicitia, & congiuntione d'animi con esso voi, ch'entrando in Venetia, par loro veramente d'entrare in vn'altro Constantinopoli. Et oltre à ciò in qual maniera questo beneficio di far dono di questi libri poteua da me collocarsi più honoratamente, che appresso di voi Signori, à quali io per molti vostri beneficij verso di me mi trouo strettissimamente obligato? Et in qual Città poteua io più conueneuolmente porli, che in cotesta Città, laquale io, dopo l'essere soggiogata la Grecia dal Turco, haueua eletta per mia patria, & nella quale era stato da voi benignamente chiamato, & honoreuolissimamente ricenuto? La onde ricordandomi d'esser mortale, & vedendomi già d'età molto graue, & oppresso, & afflitto da diuerse infermità, & considerando molte altre cose, che possono accadere, ho donato alla sacratissima Chiesa del Beato Marco della vostra inclita Città tutti i miei libri, così Greci, come Latini, giudicando esser'io tenuto dimostrar questa affettione, & questo animo per debito della mia gratitudine alla Serenità vostra, à cotesto Illustriss. Senato, & à tutta cotesta nobilissima patria, la quale vi siete degnati di farmi commune con esso voi, accioche, si come voi con la virtù, & con la sapienza vostra, & con molti vostri beneficij m'hauete obligato, così voi, i vostri figliuoli, & i vostri posteri, ò discendenti, habbiate a trarre continuo, & gran frutto dalle mie fatiche, & insieme ne habbiano à participare ancora, per amor vostro, & per vostra benignità, tutti gli altri studiosi delle buone lettere. Et così vi mando in dono i libri, & l'indice, & insieme il decreto del sommo Pontefice, pregando Iddio, che gli piaccia concedere alla vostra nobilissima Republica ogni felicità, & ogni contentezza vera per ogni parte. Da' Bagni di Viterbo. Il dì vltimo di Maggio. M. C C C C LXVIII.

Hic

Hic fuit ex instituto sancti Basilij, & sub Eugenio IIII. floruit. Huius tanta fuit liberalitas erga doctissimos viros, vt ipsius domus artium liberalium officina diceretur. Platonem in primis obseruabat, in cuius defensionē aduersus Trapezuntium Peripateticum, suumq. coætaneum, vt Volaterranus ait, commentarios edidit, suamq. Bibliothecam suis item scriptis mira eruditione refertissimis locupletauit, & ornauit, ac denique Reipublicæ Venetæ, quæ semper litteratos, ac de Republica benemeritos fouet, dono dedit. Huic Bibliothecæ Præfectus non paruo stipendio Marcus Antonius Sabellicus fuisse narratur. Venetijs item extat non solum Bibliotheca Cardinalis Grimani, sed etiam aliæ tum publicæ, tum priuatæ, quas silentio prætereundas censeo, vt ad insigniores accedatur.

Volaterr.

Tritthemius in uita Bessarionis.

Extat Mediolani in Cœnobio sancti Marci Bibliotheca insignis, quam Zacharias Doctor Theologus ex instituto sancti Augustini, vir quidem bonarum artium cultor optimus, mira librorum copia, ac varietate locupletauit, ac diligēter exornauit.

Mediceorum nomen, etsi pluribus de causis fuit celebre, hac tamen potissimum re celebrius euasit, quòd Musas e Græcia exulantes hospitio exceperint, & libris præsertim Græcis maximo sumptu tota Græcia, & Asia conquisitis non solum Bibliothecam instituerunt, & ornarunt, sed bonarum artium studia in Italia, non sine magnis impensis fouerunt. Cosmus enim senior insignem construxit Bibliothecam, quam Petrus eius filius, necnon Iulianus, & Laurentius Cosmi Nepotes, & Petri filij auxerunt, viri sane clarissimi, & bonarum artium, nominisq. Platonici, eiusq. doctrinæ cultores: in quorum gratiam Platonicos libros ad eam vsque ætatem Latinitate nondum donatos Marsilius Ficinus Florentinus, vir quidem eruditissimus, ac celeberrimus, linguarum peritissimus, Platonicamq. doctrinam optime callens e Græco in Latinum transtulit sermonem, vt ex eodem constat Ficino, qui in Prœmio in Platonis libros ad Laurentium Medicem post multa hunc in modum scribit:

Cum vero ad hæc vsque sæcula sol Platonicus nondum palam Latinis gentibus oriretur, Cosmus Italiæ decus, & insignis pietate vir, Platonicam lucem, religioni admodum salutarem, a Græcis ad Latinos prorogare contendens, me potissimum intra suos lares plurimum educatum, tanto operi destinauit.

Marsil. Fic. proem. in lib. Plat. to. I.

Ego

Ego autem, etsi a tenera ætate nominis Platonici cultor, rem tamen adeo grauem, non meis quidem, sed aui tui Cosmi prosperis auspicijs sum aggressus, sperans, diuinam opem tam necessario, tamq. pio officio non defuturam. Hac ergo in primis spe ductus Academiam sum ingressus, decemq. ex ea Platonis nostri dialogos, Cosmo prius, quàm naturæ cederet, Latinos feci. Post eius obitum Patri tuo Petro præstantissimo viro, dialogos nouem legendos dedi. Postquam vero Petrus è vita decessit, mors præclaris sæpe operibus inuida, inuitum me a traductionis officio distrahebat. Verum tu & Religionis auctor, & philosophiæ patronus me ad incœptum omni fauore, & auxilio reuocasti. Quamobrem ad institutum munus felicibus iterum auspicijs sum regressus, neque traduxi tantum, verum etiam partim argumentis mentem perstrinxi Platonicam: partim, quoad potui, breuibus commentarijs explicaui. Opus itaque totum diuino auxilio iam absolutum tibi libentissime dedico: ad quem illa etiam, quæ maioribus tuis inscripta sunt, iure hæreditario pertinent, virum profecto auitæ, paternæq. in patria colenda virtutis hæredem. Leges autem inter dialogos funebrem Platonis orationem pio fratri tuo Iuliano dicatam. Præterea vbi ad Librum de Regno perueneris, videbis Federicum Vrbinatem Ducem eo die a me honoratum, quo ipse tuas ædes honorifice salutauit. Non solum vero septem, atque triginta libri, qui solo tuo insigniti sunt titulo, sed cuncti denique tui sunt, quandoquidem omnes tui gratia sunt absoluti, atque ego sum tuus.

Marsil. Ficin. in lib. Plat. de Regno. to. 1. in fine.

Hæc Ficinus: cuius ego in ea, quæ a me dicta sunt, testimonium luculentissimum hoc loco apposui, vt huius generis argumento plane quis sciat, quanta extiterit cura non modo in Bibliotheca instituenda, exornanda, & augenda doctissimorum virorum scriptis, verum etiam quanta in litteratis fouendis, & in eos fuerit Mediceorum liberalitas. Cosmus enim, quem Ficinus loco supra citato Italiæ decus, & virum præstantissimum appellat; & Petrus, quem hic virum præstantissimum, & alibi clarissimum, & Patriæ Patrem nominat; & Iulianus, quem virum clarissimum dicit; & Laurentius, quem Magnanimum, & optimum vocitare solet, Musarum fuerunt amici, vt Ficinus testatur, qui ad Laurentium scribens ait:

Ficin. ar. de Pulchro to. 4. ad Petrũ Medicẽ. et ĩ Clitoph. ad eũdem to. 4. Idẽ Fic. ĩ Menex. vel Epitaph. to 4.

Orpheum

Orpheum quidem afflauit Calliope, Musæum Vrania, Homerum Clio, Polyhymnia Pindarum, Erato Sapphon, Melpomene Thamyram, Terpsicore Hesiodum, Thalia Maronem, Nasonem Euterpe, Linum rapuit idem, qui & te iam nunc exagitat Phoebus, optime Laurenti; Phoebus, inquam, qui auo tuo Cosmo vaticinium dedit, parenti autem Petro arcum, atque medelas, Tibi denique lyram, & carmina. *Mars. Fic. in li. Plat. de furore Poet. to. 4.*

Hæc Ficinus. Non est igitur mirum, præclarissimos hosce viros bonarum artium cultores, litteratos adamasse, suisq. opibus fouisse, insigneq. instituisse, atque exornasse Bibliothecam, quam Alexander primus Florentiæ Dux conseruauit, conseruatamq. Cosmus iunior, eiusq. Filij, Franciscus, & Ferdinandus magni Hetruriæ Duces auxerunt: locupletiorem autem & ornatiorem in dies reddere studet Ferdinandus, qui magnanimitate, ac liberalitate in regendis populis, in fouendis litteratis maiorum suorum nemini est secundus, vir profecto ad res præclaras, & Heroicas magno Principe, quin se ipso dignas efficiendas natus. Quod sane futurum fuisse iam inde a iuuentute præseferebat, immo deinde aperte iam præstare cœpit, dum Romæ Cardinalitia dignitate insignitus Typographiam Arabicam, & Chaldaicam suis magnis impensis ad Christianam fidem inter Turcas, atque inter alias barbaras Gentes, a vera fide alienas propagandam erexit, vbi sacrosancta Christi Euangelia Arabice, & Latine imprimuntur, atque inibi sparsim suisq. locis mysteria sacra per imagines quasdam in ligno exculptas, & impressas repræsentantur, & ad exteras denique Nationes diuinam legem ignorantes mittuntur. Arabice item humanæ disciplinæ, vt Galeni medicina, & Euclidis mathematica, necnon quædam alia Chaldaice ad earumdem Nationum commoditatem imprimuntur. Hinc non solum in Bibliotheca his alijsq. scriptis augenda, & exornanda, & in viris eruditis, quos penes se habet, amplectendis, verum etiam in bonis artibus, immo in diuinis litteris excolendis, & in Euangelica fide subministranda, ac propaganda veram meretur laudem, cum de his omnibus optime meritus iure dici debeat. *Typogr. Arab. & Chald.*

Altera Bibliotheca Florentiæ a Medicea familia erecta reperitur in cœnobio sancti Marci, vbi Fratres ex instituto sancti Dominici vitam degunt religiosam.

Marf. Fic. Apologus ad Federicum Vrbini Ducem in librum Platonis de Regno. to. 1. in fi.

Extat Vrbini Bibliotheca omnium iudicio insignis, quam manuscriptis libris refertam magnificentissime construxit Federicus Feltrius Vrbini Dux, vir profecto eruditissimus, & non minus litteris, litterarumq. cultura, quàm armis dominandiq. prudentia clarus, etsi clarissimus, quem Marsilius Ficinus Florentinus a fide regia, Fideregum, & ab orbis imperio Orbinatem Ducem semper inuictum nominandum esse ingeniose, & merito quidem excogitauit.

Celeberrima autem Bibliotheca illa est, quam Franciscus Maria iunior, Guidubaldi Filius, & Francisci Mariæ Nepos, Vrbini Dux, & doctrinarum lux fulgentissima, egregiumq. doctissimorum hominum præsidium instituit, ingentiq. librorum copia ex ijs præsertim omnibus, qui ad hanc vsque diem in lucem prodierunt, incredibili quidem cura ac diligentia, magnisq. impensis in dies magis atq. magis auget, ac mirifice exornat, vt ego ipse vidi, meisq. manibus non sine maxima animi mei iucunditate contrectaui.

Alphonsus Ferrariæ Dux maiorum suorum Bibliothecam insignem ad hanc vsque diem conseruat, adauget, & exornat.

Multas item priuatas, ac publicas Bibliothecas in Italia extare hodie inuenio, quarum præcipuæ sunt non paucæ: celeberrima est illa Vincẽtij Pinelli nobilis Genuensis Bibliotheca Gręcis præsertim libris refertissima, qua Patauium non parum honestatur, quamuis non solum ob Antenorem loci conditorem, & Titum Liuium historicum, & Volusium Poetam Patauinos, quorum ille Romanas res summa facundia, hic vero post Ennium Annales populi Romani carmine descripserunt; necnon ob Stellam, & Valerium Flaccum Poetas, & Paulum iureconsultum, & alios viros doctos ab eadẽ Ciuitate oriundos, verum etiam ob insigne Gymnasium, siue bonarum omnium artium Emporium celeberrimum Ciuitas ipsa præclarissima ab omnibus iure optimo iudicetur.

Extat Cesenæ Malatestarum Bibliotheca in Cœnobio sancti Francisci: Assisij altera in Monasterio eiusdem ordinis.

Bononiæ item aliæ reperiuntur, & præsertim vna satis nobilis in Cœnobio sancti Dominici: vbi duo Esdræ libri in corio implicato siue inuoluto (cuius generis codices proprie volumina dicũtur) sua ipsius manu conscripti iuxta numerum a sacro Concilio

lio Tridētino de canonicis Scripturæ ſanctæ libris præſcriptum mira aſſeruantur cura, ac diligentia in Reliquiario duabus occluſa clauibus, quarum vna penes Senatum Bononienſem, altera vero penes eiuſdem Cœnobij Patres cuſtodiuntur.

Altera vero celeberrima in Aedibus Canonicorum Regularium ſancti Saluatoris: hæc enim Bibliotheca nobiliſſima est, tum manuſcriptorum codicum antiquitate, ac raritate, et bonitate, atque copia, tum etiam ob inſigne ædificium, in quo ſingulares libri aſſeruantur: Aedificium enim ordine conſtans Dorico eſt adeo pulchrum ac ſplendidum, vt, qui ipſum foris circumſpiciunt, maxima perfundantur voluptate. Bibliotheca eſt vas ampliſſimum, & oblongum, tria & amplius hominum millia capiens, cuius porta ordine Corinthio conſtructa cernitur. Nouem ſunt, atque ingentes quidem feneſtræ, ex quibus copioſiſſime lumen excipit Bibliotheca ipſa, laqueare inſigniter depicto, & inaurato. Facies item Bibliothecæ interior ac primaria, quæ ingredientibus primum ſeſe offert, multis ac pulcherrimis picturis manu Bagnacaballi, Pictoris inſignis exornatur: inter quas ſanctum Patrem Auguſtinum contra Manichæos diſputantem videre eſt. Vas denique libros complectens eſt editiſſimo loco ſitum, re ipſa id poſtulante, vt poſtea docere ſtudebimus: inferior enim ædificij pars eſt cella vinaria: media, eſt Refectorium, vbi religioſi viri cibo reficiuntur: ſuprema vero, eſt ipſa Bibliotheca. Qua in re ſilentio prætereundum non videtur quod a Card. Bobba de huiuſmodi ordine ædificij dictum fuit: is enim dum fabricam admiraretur, huius generis ordine ſtatim audito, ex improuiſo et ingenioſe quidem dixit: Sapientia ædificauit ſibi domum, miſcuit vinum, & propoſuit menſam. Quod ad libros pertinet, Bibliotheca eſt omni genere ſcientiarum refertiſſima, codicibus Latinis, Græcis, Hebraicis, Chaldaicis, & Arabicis maiori ex parte manuſcriptis conſtans. Extant inibi aliquot Ariſtotelis libri in linguam Hebraicam tranſlati, & Bibliorum fruſtum, hoc eſt, liber Heſter in corio conſcriptus, & more antiquorum complicatus. Id quod faciebant antiqui in arborum corticibus ſcribentes, quo commodius ſecus ferrent libellum, qui proprie volumen a uoluendo aut complicando dici debet. Hic præterea videre eſt præcipuos Rabinos, vt Dauid Kimki, & alios ma-

Prou. 9.

Ddd 2 nuſcri-

nuſcriptos, multos item alios impreſſos. Græci codices inſigniores manuſcripti, qui hac in Bibliotheca reperiuntur, ſunt Hieronis liber de machinis bellicis tum terreſtribus tum naualibus, exornatus figuris, & Proclus eruditiſſimis inſignitus notationibus, & Aegyptiaca hiſtoria, quæ alibi fortaſſe non reperiuntur, & ſanctus Baſilius in Pſalmos. Omnia opera Græca præcipuorum Auctorum tam ad Theologiam, quàm ad philoſophiam pertinentia in hac ſunt Bibliotheca, quorum multa etiam impreſſa inibi aſſeruantur. Hic quoque Biblia complutenſia quattuor linguarum, Pſalterium lingua Syriaca conſcriptum, & Quinquelinguium, Doctores omnes Theologos tam ſcripturales, quàm ſcholaſticos, opera Alphonſi Toſtati omnia, quæ paucis in locis reperiuntur, ac denique Ephemeridas lingua Longobardica conſcriptas, & aliqua lingua Gottica exarata videre eſt. Hæc, vt finem faciam, Bibliotheca a Peregrino Fabretto ciue Bononienſi ex eadem ſancti Saluatoris Congregatione fuit primo inſtituta, & erecta, deinde ab alijs eiuſdē inſtituti Patribus in dies aucta, & conſeruata.

Peruſiæ in Cœnobio ſancti Dominici extat item Bibliotheca non ignobilis.

Proſper Podianus, ciuis Peruſinus, animi nobilitate ac magnitudine in hac præſertim re præſtanda, hoc eſt in Bibliotheca inſtituenda, Principibus viris ætate noſtra haudquaquam cedere debere iudicatur: extruxit enim Bibliothecam Peruſiæ mira manuſcriptorum codicum, omniumq. librorum, qui ad hanc vſque diem in lucem prodierunt, varietate refertiſſimam.

Th. Fazelus de rebus Siculis.

Extabant in Sicilia Bibliothecæ permultæ, vt ex hiſtorijs accepi, & præſertim illa Archimandritæ nomine nuncupata in Monaſterio ſancti Saluatoris a Ciuitate Meſſana duobus milliaribus diſtante. Nunc vero ex inſignioribus Bibliothecis non extat niſi illa, quæ reperitur in Abbatia ſancti Placidi ex Congregatione Caſſinenſi ſancti Benedicti in duas partes diuiſa, in Græcos ſcilicet codices, & Latinos.

Neapoli item ſunt aliæ Bibliothecæ, vt antiqua illa ſancti Seuerini in puluere quaſi neglecta nō ſecus atque illa, quæ eſt Pauſilypi in Aediculis Auguſtinianorum a Simone Porcio philoſopho doctiſſimo & quidem inſigni ex teſtamento ibi relicta in gratiam Hieronymi Seripandi eiuſdem Auguſtinianę Familiæ olim

olim Magistri Generalis, deinde Archiepiscopi Salernitani, ac tandem S. R. E. Cardinalis, & in Concilio Tridentino Legati. Hic autem Seripandus Neapoli in Cœnobio sancti Ioannis ad Carbonariam, vbi habitum ordinis suscepit, Bibliothecã Græcam, & Latinam insignem, ac locupletissimam tum manuscriptorum codicum antiquitate, tum etiam impressorum copia instituit, & ornatam non solum imaginibus, verum etiam concinnis codicum compagibus publicæ fratrum, & aliorum commoditati, atque vtilitati reliquit.

Romæ denique multæ sunt Bibliothecæ tum publicæ tum priuatæ: quarum omnium, immo & cunctarum, quæ hodie extant, pluribus de causis celeberrima est Vaticana Bibliotheca, de qua non solum in hac Appendice, sed paulo item superius prolixum habuimus sermonem. Quare nihil est quòd de ea hoc loco immoremur. Bibliothecæ publicæ in Vrbe sunt item aliæ, institutæ tamen commoditati præsertim eorum, qui in ipsis Collegijs, aut Cœnobijs vitam degunt, vt in Collegio Capranicensi, extat vna a Dominico Capranica S. R. E. Cardinali erecta: in Congregatione Oratorij altera, quam Achilles Statius Lusitanus eidem Congregationi reliquit.

Pag. 52. & seq. & pag. 384.

Extat etiã Bibliotheca in Cœnobio sancti Dominici, in Aedibus scilicet sanctę Mariæ supra Mineruã a Fratre Ioanne Card. de Turrecremata eiusdem instituti professo erecta, & paulatim aucta: a Fratre autem Vincentio Cardinale Iustiniano eiusdem ordinis olim Generali amplificata: in Aedibus Augustinianis, & in Cœnobio sancti Frãcisci, vel sanctæ Mariæ de Aracæli: in tribus enim hisce Cœnobijs extãt Gymnasia, in quibus plurimi variarum nationum iuuenes aluntur, qui bonarum artium studijs, ac Theologiæ præsertim operam nauant. In Aedibus SS. duodecim Apostolorum, hoc est ord. S. Francisci, vbi Gymnasium florebat, nunc vero sancti Bonauenturæ studiosorum Collegium a Sixto V. erectum, & redditibus dotatum, extabat olim Bibliotheca ab eodem Sixto instituta.

His autem celebrior, & antiquior iudicatur, & iure quidem, Bibliotheca illa, quæ in Aedibus Canonicorum Sancti Petri in Vaticano ad id vsque tempus reperitur: eaq. censetur esse, quæ originẽ a Sancto Petro, & ab eius successoribus, siue a summis primitiuæ Ecclesiæ Pontificibus habuit augmẽtum. antequam altera

Vide Pag. 52. 384. vbi hæc fusius tractantur.

altera summorum Pontificum Bibliotheca scilicet Vaticana ortum haberet: nam in ea inter varia multorum generum scripta Sanctorum etiam Martyrum, summorumq. Pontificum gesta conseruantur.

Extat Romæ in Aedibus Farnesianis Bibliotheca illa celeberrima a Paulo III. dum Cardinalitia erat dignitate insignitus, erecta: is enim litteras latinas & perpolitas quidem Romæ a Pomponio Leto, atque item Græcas Florentiæ a Demetrio Chalchondyle edoctus, optime callebat. Cum itaque huius generis litteræ sibi forent in delicijs, Bibliothecæ construendæ, quæ hodie in Aedibus Farnesianis reperitur, diligentem operam dedit: eamq. Græcis codicibus, Latinisq. manuscriptis non paucis exornauit: quam Alexander Farnesius Pauli III. Nepos, vir insignis, & S. R. E. Cardinalis singularibus libris a Petro Crasso Episcopo Viterbiensi, qui ei olim inseruiebat, relictis locupletauit. Eandem Bibliothecam multis Græcis, & Latinis item codicibus manuscriptis auxit Raynutius eiusdem Pauli Nepos, & S. R. E. Cardinalis sancti Angeli nuncupatus, & Festo Pompeio tam celebri decorauit: hos autem libros Michael Silu. & S. R. E. Cardinalis Viseus ei ex testamento reliquit. Hæc denique Bibliotheca præsens in tempus ab Odoardo Farnesio Alexandri Card. pnepote ex fratre in litteris perpolitis egregie erudito, & magnæ expectationis iuuene, Græcis, Latinis, Hebraicisq. manuscriptis, atque omni genere scientiarum refertissima diligenter custoditur, & asseruatur.

Extant præterea Romæ Bibliothecæ priuatæ non paucæ, quarum vna est non tam multitudine, quàm bonitate librorum insignis, quam Sfortiadem a Familia nobilissima sic dictam vocant. Hæc maxima sane cura, & diligentia custoditur, cum in ea non solũ Græca volumina, & vetusta quidem, verum etiam Autographa ipsa reperiantur, quæ non vulgari curiositate spectari, & legi solent, quippe quæ auctoritate non modica pollere dignoscantur.

Nec silentio prætereunda est Bibliotheca, quam Scipio Lancellotus Romanus, vir quidem doctissimus, & S. R. E. Cardinalis extruxit. Hæc quamuis manuscriptis & antiquis codicibus non sit referta, est tamen celebris tum ob librorum copiam (sunt enim ad septem millia volumina) tum etiam

ob

ob perpulchram codicum compaginem, ordinem mirificum, & magnificum ornatum: quibus rebus nobilissima iudicatur.

F. Michael Bonellus S. R. E. Cardinalis Alexandrinus non nisi ad præclara omnia, & se ipso, hoc est Pij V. Nepote dignissima contendens, Bibliothecam nobilissimam, quam Eremum appellat, summa impensa instituit. Est enim Bibliotheca, & commoditate loci, vnde magna ex parte Roma conspicitur, & forulis ipsis, armarijs scilicet, in quibus reponuntur libri, maximo sumptu factis, necnon ditissimis librorum compagibus adeo insignis, vt nulla alia hisce in rebus ex ijs, quæ nunc extant, cum ea conferri queat. Hæc quotidie codicibus impressis, & manuscriptis augetur, perpulchro digeritur ordine, necnon picturis ad Eremum, & studiosos pertinentibus, atque imaginibus exornatur. Bibliothecam hanc Eremum nominauit, Platonem, & Aristotelem (vt opinor) imitatus: nam in loco nemoroso ab Athenis mille passus distante Academia Platonis erat Gymnasium inferius dictum: superius autem, quod erat Aristotelis, Lycæum dicebatur. Fuit etiam Academiæ nomine villa Ciceronis nuncupata ad Auernũ lacum non procul a Puteolis in littore sita, porticu, & nemore insignis: a qua etiam Academicis quæstionibus, quas in hac Villa conscripsit, nomen imposuit. Id quod factum ab ijs creditur, quia locum ab hominum frequentia, rerumq. familiarium negotijs remotum studijs philosophandi maxime accommodatum esse compertum est. Hinc Cicero in villa sua Tusculana Quæstiones philosophicas ab Agro Tusculano dictas conscripsit. Quod ad imagines pertinet, secutus est Asinium Pollionẽ, qui primus Bibliothecam Romæ instituit aut promulgauit, vt Plinius, & Isidorus testantur, Auctorum imaginibus Bibliothecæ atrium exornauit: inter quas solius Marci Varronis viuentis imago erat, vt idem Plinius ait. Hæc de Eremica, siue Alexandrina Bibliotheca, vt ad ceteras Bibliothecas priuatas accedamus.

Plin. libro 35. cap. 2. Isid. lib. 6. capit. 3. Plin. lib. 7. cap. 30.

Hieronymus de Ruuere in omni scientiarum genere apprime eruditus, & bonis animi dotibus optime præditus, ac S. R. E. Cardinalis, insignem, vt Anastasius Germonius in libro 3. de sacrorum immunitatibus testatur, habet Bibliothecam in oppido Vicinoui suæ ditionis, Græcis, & Latinis codicibus, manuscriptis & impressis refertissimam.

Lib. 3. c. 6. num. 67.

Ascanius

Ascanius Columnius S. R. E. Cardinalis, vir sane doctissimus, & non minus animi magnitudine ac liberalitate, quàm familiæ nobilitate apprime insignis, Bibliothecam non solum ingenti codicum impressorum copia, sed libris etiam manuscriptis, & reconditis quidem refertissimam coaceruauit: is enim nonnisi ad heroica præstanda, ac se ipso digna natus, summis emit impensis Bibliothecam illam Cardinalis Sirleti locupletissimam ac celeberrimam: cui etiam Marci Antonij Marsilij Columnæ, Archiepiscopi olim Salernitani Bibliothecam insignem, & suos ipsius libros quàmplurimos hinc illinc conquisitos adiecit: eamq. in dies auget, & exornat.

Multæ aliæ sunt Illustrissimorum S. R. E. Cardinalium Bibliothecæ, quæ, quia ex omni disciplinarum genere, tum impressis, tum etiam manuscriptis libris refertæ non constant, licet satis copiosæ sint, eas tamen silentio prætereundas existimaui: singula enim quæque eos scientiæ libros complectitur, cui quisque præcipuam olim nauabat operam, aliqua tamen aliarum disciplinarum, ac Theologicæ præsertim facultatis varietate admissa.

Quamuis autem multæ priuatorum item hominum Bibliothecæ sint prætermittendæ, fieri tamen non potest, quin de Latini Latinij, ac Fuluij Vrsini Bibliothecis mentio fiat: ille enim vir sane vndequaque doctus, & magnæ existimationis vir, Bibliothecam habet librorum varietate satis refertam, quam viuens Canonicis Viterbiensibus, suis conciuibus, donauit. Hic autem, Fuluius scilicet Vrsinus, vir quidem eruditissimus, & omnium antiquitatum notitia clarissimus, Bibliothecam habet nobilissimam tum librorum varietate, & bonitate, tum multarum etiam rerum antiquitate: quamuis enim admodum numerosa libris non sit, codices tamen ij selectissimi sunt fere omnes, & vere singulares, tum Græci tum Latini: nam inter Græcos libros sunt quædam scripta maiusculis litteris exarata, & præsertim celebre Dionis historici fragmētum, Biblijs Græcis, quæ in Bibliotheca Vaticana reperiuntur, antiquius. Extant etiam in ea libri aliquot a Theodoro Gaza, Constantino, & Ioāne Lascare, a Scipione Cartaromacho, & ab alijs huius generis doctissimis, & insignibus viris conscripta. Sunt itē inter Latinos libros aliquot codices litteris quoque maiusculis manu-

manuscripti, & præsertim Terentius, quem Petrus Bembus Cardinalis olim possedit, tempore Alexandri Seueri Imperatoris conscriptus, quo Angelus Politianus, & alij huiusce classis viri, libros antiquiores non reperiri affirmant. Sciēdum præterea est, huius codicis margines scholijs charactere Longobardico conscriptis esse refertissimas, necnon aliquot Menandri versibus Græcis ab ipso Terentio in Latinam linguam olim translatis, & suo Poemati insertis, & postremo a Petro Victorio promulgatis. Libri autem emendationes a Card. Bembo, qui dum in iuuenili ætate vna cum Politiano ipsum codicē cum alijs contulit, prius præstitæ fuerunt, deinde a Gabriele Faerno, nunc vero ab Fuluio Vrsino. Extat inibi Virgilius, quem prius Pontanus, deinde Bembus possederunt. De hoc libro manuscripto mentionem facit Pierius confirmans emendationem præstitam in illum Virgilij versum:

Conuulsum remis, rostrisq. tridentibus æquor.

Legebatur enim in 5. libro & mendose quidem, vt nunc legitur in omnibus exemplaribus, quæ videre potui, *stridentibus* pro *tridentibus*: sed in 8. lib. vbi extat idem versus, *tridentibus* legitur, asterisco tamen apposito: in hoc autem vetustissimo codice, nonnisi *tridentibus*, legitur: nam prima huius dictionis syllaba est longa, quæ in hoc versu admitti non potest: illius autem, breuis. Hanc denique lectionem esse veram, illam vero mendosam, perspectum omnino fuit ex carmine illo Valerij Flacci dicentis:

Virg. lib. 5 non procul a prin. idē versus legitur in 8. lib. nō procul a fine.

Infinditq. salum, & spumas vomit ære tridenti.

Hic codex antiquior est Virgilio, qui extat in Bibliotheca Vaticana, necnon Virgilio, qui olim fuit Pomponij Læti, deinde Angeli Colotij Episcopi Nucerini, & in Bibliotheca extat Medicea. Asseruantur præterea in hac Fuluiana Bibliotheca libri Italica, & politiori quidem lingua, quam Hetruscam nouam appellant, conscripti: qui partim ex Bibliotheca Petri Bembi, partim ex alijs desumpti sunt, & præsertim Petrarca, hoc est liber ille insignis non nisi versibus rhythmicis constans, & ipsius Auctoris manu conscriptus, quæ res singularis est. Quædam etiam hic asseruantur lingua illa, quam vulgo Prouenzalem vocant, conscripta, in quibus Petrarcæ manus apparet. Quædam item Ioannis Boccacij, & aliorum virorū insignium manu exarata inibi videre est. Hæc denique Bibliotheca, vt huic tandē

narrationi finem imponam, a Fuluio Vrsino quadraginta abhinc annis, ac plurimo ad id efficiendum ex Patrimonio ære collato, insigniter constructa est, multis alijs rebus antiquis exornata, ob magnam codicum antiquitatem, & raritatem, & (quod caput est) bonitatē insignis, ac ditissima ab omnibus, qui eam viderūt, existimatur: atque hisce tribus in rebus præsertim alias excellit Bibliothecas, atque item Vaticanam, quæ alijs de causis nō solum Fuluianā, sed ceteras omnes superare iudicatur.

Extat denique Romæ Bibliotheca insignis Fratris Alphonsi Ciaconi Hispani, viri eruditissimi ex instituto sancti Dominici. Hæc enim & librorū copia, & codicibus manuscriptis, necnon rerum antiquarum varietate, & quàmplurimis virorum insignium imaginibus ornata est, ac refertissima.

Nec silentio prætereunda videtur Manutiana illa Bibliotheca, mira librorum copia, & varietate, codicibus scilicet non solum impressis, sed manuscriptis etiam vetustissimis, Autographisq. refertissima, quam ipsemet Aldus iunior, vir sane doctus, tum de bonis, ac politioribus litteris, tum etiam de litteratis viris, bonarumq. artium cultoribus optime meritus, suis sumptibus, Principum tamen liberalitate adiutus, instituit, auxit, atque Romam aduexit: cum enim ipse primum Romæ cum Paulo Patre viueret, eam struere cœpit, postmodum Venetias profectus a Senatu Veneto in secretariorum numerum allectus, & præcipua humaniorum litterarum, vt dicitur, lectura insignitus, aliquot ibi vixit annos, donec Bononiam accersitus præcipuum in ea Ciuitate locum tenuit: inde Pisas a Francisco Medice Hetruriæ Duce ad Latinam, & Græcam linguam de superiori loco docendam vocatus, ibiq. iuris ciuilis, & canonici laurea decoratus. Romam tandem Sixti V. auspicijs petens, minore potitur statu, si præsentem spectemus: maiore, si eius merita, si Romanam ciuitatem, si, quod denique caput est, Pontificiam & indeficientem Sixti V. beneficentiam perpendamus: nulla enim alia res, vt opinor, hominem ipsum potuisset adducere, vt vel animo cogitasset, vel vt perficeret quod certe perfecit: octuaginta enim librorum salmas, & supra octuaginta voluminum millia, in quibus multa extant, quæ admodum singularia sunt, Romam deferendas curauit: quibus in itineribus ad duo fere aureorum millia insumpsit, animo sane su-

ne ſupra vires priuatas; hac fortaſſe ſpe ductus, vt tandem aliquando ab ijs, qui de litteratis viris bene mereri ſolent, ac debent, aliqua ſibi ex parte reſarcitum iri putaret, etiam ſi ipſe non niſi bonum, ornamentumq. publicum ſpectet, Aldum Auum, & Paulum Patrem non ſolum imitatus, ſed quodam etiam modo ſuperans: quorum omnium Aedes vbique locorũ, vt optime noui, litteratis & probis hominibus ſemper patuerunt: ex quibus item tamquam ex equo Troiano viri præcipui, Card. Hieronymus Aleander Motenſis, Card. Rodulphus Pius Carpenſis, a cuius Familia Aldus ſenior in eam adoptatus Pij nomen accepit, Epiſcopi permulti, & alij innumeri: A Paulo M. Antonius Muretus multorum inſtar, & alij, quos longum eſſet recenſere, prodiere. De his omnibus, tribus ſcilicet Manutianis, qui nonniſi iuuandæ Reipublicæ Chriſtianæ diligentẽ nauarunt operam, memini me aliquando luſiſſe hunc in modũ:

Viri insignes, qui e domo Manutiana prodiere.

Aldus Manutius ſenior moritura Latina,
Græcaq. reſtituit mortua ferme typis.
Paulus reſtituit calamo monumenta Quiritum,
Vtq. alter Cicero ſcripta diſerta dedit.
Aldus dum iuuenis miratur Auumq. Patremq.
Filius atque Nepos, eſt Auus atque Pater.

Aldus enim ſenior publicæ conſuluit vtilitati, dum impreſſoriã artem miro exercuit ſtudio, vt Latinam linguam, & Græcam, quas optime callebat, in priſtinum ſplendorem, Ioanne Baptiſta Alberto, Nicolao Peroto Epiſcopo Sipontino, Franciſco Philelpho, Io. Iucundo, Theodoro Gaza, Trapezuntio, Laſcare, Chryſolora, Muſuro, Vrbano, & Beſſarione ad eandem rem præſtandam in ſcribendo adlaborantibus, typis perpulchris reſtitueret: nam ea tempeſtate Græca, & Latina lingua maximã patiebantur iacturam. Paulus autem Aldi filius, alter Cicero in Latine ſcribendo, Romanam linguam collabẽtem in priſtinum nitorem ſtuduit reuocare, dum Latinorum monumenta diligẽter ſcrutatus eſt. Aldus denique iunior Aldi Nepos, & Pauli filius, dum Auum, & Patrem, & typis, ac ſcriptis imitatur, vtriuſque linguæ non ignarus, Auum & Patrem imitatione repræſentat. Hæc de Aldina Bibliotheca, tribusq. Manutianis, necnon de inſignioribus Bibliothecis, quæ hac noſtra extant ætate. Nũc reliquum eſt, vt ad alia pertinentia ad Bibliothecas accedamus.

DE BIBLIOTHECARVM SITV, & librorum ordine, atque conseruatione.

NEc ab re futurum spero, si de Bibliothecarũ loco siue aspectu, librorum ordine & conseruatione nonnihil dicatur. Quod ad locum pertinet, vt breuibus agam, eum editiorem, & humiditatis omnino expertem, ad orientemq. vt Vitruuio placet, spectare debere sentio: vsus enim librorum matutinum expostulat lumen, quod non solum studiosis, verumetiam codicum conseruationi plurimum prodesse compertum est: nam in locis sole carentibus, & præsertim in Bibliothecis opacis ob chartarum naturam humiditati, & corruptioni facile expositam, lanugo quædam, siue sordes, aut illuuies illa, qualis nascitur inter opaca domus, quæ diu non repurgatur, & situs etiã dicitur, non modo odorem quendam tetrum & aspernabilem parit, qui aerem intra Bibliothecam inclusum inficit, & olfacientium nares offendit, verumetiam codicibus ipsis non parum obest. Huius generis incommodum euitari poterit, si Bibliotheca hinc inde habeat fenestras, ex quibus lumen excipiat, & aer inclusus a ventis percussus habeat exhalationem, & expurgetur: verbis enim explicari vix vmquam posset, quantum damni & hominibus, & rebus denique omnibus aer corruptus afferre soleat.

Vitruu.

Quoniam vero non solum situ, aut putredine, sed etiam puluere vermiculus ille, qui ligna, vestes, & libros abrodit, & tinea dicitur, nasci solet, ne libri a tinea lædantur, eos frequenter euerrendos, & interdum excutiendos esse iudico: libri enim puluere obducti a tineis non parum vexantur, vt experientia monet: ad quam vexationem fugiendam, cedrino item oleo, cupressinisq. arcis vtebantur antiqui, vt Plinius ait, & Horatius hunc in modum testatur dicens:

Horat. in arte Poet.

——————*Speramus carmina fingi*
Posse linenda cedro, & leui seruanda cupresso?

Hoc loco Horatius appellat carmina cedrino oleo linẽda, quæ immortalitatem promerentur, & eiusmodi iudicantur, vt posteritati consecrari debeãt: quæ enim huius arboris succo illinuntur,

tur, vel in arculis cupressinis custodiuntur, cariem, aut tineam non sentiunt. Plinius idem de cedri natura sentit dicens: Ex cedro resina laudatissima. Materiæ vero ipsi æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in Delubro Apollo Sosianus Seleucia aductus. Idem Plinius alibi de vsu cedrino in chartis perungendis loquens, ab Hemina in Annalibus scriptum fuisse ait, libros Numæ Pompilij repertos a Cn. Terentio sub Ianiculo non computruisse, quamuis annis D X X X V. infossos, eo quòd cedrati essent. Dioscorides autem inquit viuentium corpora a cedrino liquore corrumpi, corpora vero mortuorum conseruari: hinc cedrum mortuorū vitam a nōnullis vocitari affirmat. Seruius in illud Virgilij: *Antiqua ex cedro* oleo cedrino conseruari chartas ait, quia cedrus ex vetustate nec tineas patitur, nec corruptionem: & propterea mortuorum imagines ex cedro testatur fieri solitas, vt asseruari perpetuo possent. Hinc natum est prouerbium: *Cedro digna*, idest æterna laude, vel immortalitate, quale est illud Persij:

Plin. li. 16 cap. 5. *Pl. lib. 13. c. 13. & li. 16. c. 40.* *Diosc. lib. 1. c. 86.* *Seru in li. 7. Virg.* *Persius sati. 1.*

——————*Cedro digna locutus.*

Huc spectat illud Martialis ad suum librum loquentis hunc in modum:

Martial. libro 1. in princ.

——————*Cedro nunc licet ambules perunctus*

Et libro 5. Epigrammate 7. ait:

Et libro 5. epist. 7.

Quæ cedro decorata, purpuraq.
Nigris pagina creuit vmbilicis.

Et Ouidius libro 1. de Tristibus.

Ouid. lib. 1. de Trist. Eleg. 1.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur:

Librorum igitur conseruationi succus cedrinus mirum in modum confert, sicut eruditi viri testantur. Ego autem idem præstari posse credo, si ex folijs cedrinis exsiccatis puluis conficiatur, deinde per libros dispergatur, vel libri forinsecus eo perfricentur. Studendum præterea est, vt glutinum, quo libri compaginandi sunt, ex farina & aceto, atque ex æris rubigine, siue viridi, vt aiunt, ære constet excoctum: si enim non sit excoctum, vel ex farina, & aqua tantum conficiatur, non solum glutinum, verumetiam paginæ ipsæ, vt ego non semel expertus vidi, fiunt proculdubio tinearum esca. Hæc de librorum conseruatione, vt ad ordinem, seu dispositionem accedamus.

De

De librorum dispositione, & ordine.

NVnc reliquum est vt ad eorundem librorũ dispositionem, & ordinem deueniamus: ordo enim, qui est in suo loco rei vniuscuiusque collocatio, adeo omnibus in rebus est necessarius, vt sine eo cuncta confundãtur, & inter se permisceãtur. Id quod in ijs præsertim, quæ ad rem litterariam spectant, euenire solet, cum ordo, vt ait Orator, memoriæ maxime lumen afferat: immo, eodem teste, quidquid peccatur, perturbatione rationis & ordinis peccatur: nam si exempli caussa, Grammatica cum Mathematica, Poesis cum Theologia, Theologia item cum Grammatica, & Poesis cum Mathematica commisceantur, sicut nihil eo est perturbatius, ita nihil studiosis incommodius euenire potest. Ordo igitur, vt rerum confusio, & studiosorum perturbatio de medio auferantur, seruandus est. Quamuis autem in doctrinarum ordine, siue in librorum dispositione seruanda diuersi diuersa sentire videantur, omnes tamen aliquẽ obseruant ordinem non incommodum studiosis.

Cic. off. libro 2. *Cic. lib. 2. de Orat.* *Cic. in Paradox.*

Dicam igitur ego quod sentio: quodq. a multorum opinione non abhorret. Quælibet Bibliotheca in plures diuidenda est classes, quarum singula quæque multos complectatur libros: sed vt a nobilioribus sumam exordium, Biblia (quo nomine libri sacri per excellentiam appellantur, cum sit Liber doctrinam diuinitus inspiratam complectens, omnesq. libros excellens) primo loco statuenda credendum est. Sed inter varias Bibliorum conuersiones manuscriptas atque impressas, Biblia sacra Vulgatæ editionis ad formam præscriptam a Concilio Tridentino, & in Decreto sacrorum Bibliorum contentam, primum locum tenere iure quidem debent: deinde Biblia Hebraica impressa, & manuscripta, atque item Græca iuxta antiquitatis ordinem: postremo denique Commentarij omnes in Scripturam Sacram eodẽ antiquitatis ordine seruato sequãtur.

Prima classis.

Hoc autem loco haudquaquam subticendum videtur quod de Biblijs manuscriptis mihi sese offert: vidi enim multa Bibliorũ exẽplaria manuscripta, alia alijs antiquiora, quæ suis in Aedibus Romæ Antonius Cardinalis Carafa non sine magno labore, atque impensis coaceruauit, vndique ijs conquisitis: nam de Biblijs Vulgatæ editionis ex Decreto sacrosancti Concilij Tridentini

dentini emendãdis Congregationem iam inde a Piô IV. inceptam, in eiusdem Cardinalis Aedibus haberi Sixtus V. mandauit. Vidi igitur multa Bibliorum exemplaria ex mẽbranis: sed duo inter omnia tum temporis antiquitate, & characterum excellentia, tum etiam alijs nominibus nobilissima iudicantur. Horum vnum exemplar fuit Caroli Magni, magnificentissime scriptum, quod in Aedibus sancti Pauli extra Vrbem asseruatur: alterũ vero in vetustissimo Cisterciensium Monasterio Montis Amiatæ Agri Senensis custoditur totum litteris maiusculis exaratum sicut antiquitus apud Romanos scribi passim solebat. Id quod antiquitatem illam redolens circiter iam mille a Christo nato Redemptore nostro annos existimatur scriptum: nam tempore Beati Gregorij Magni conscriptum fuisse omnino existimatur, de quo in Commẽtarijs Pij II. fit mentio, dum de dicto Monachorum Cœnobio sermo habetur, hisce verbis: Sacram supellectilem habuit pretiosam, & Bibliothecã nobilem, cuius pauca extant volumina, inter quæ vnum maximum, & admirabile veteris & noui Testamenti litteris maiusculis exaratum, quod Pius Pontifex cupide vidit. Nec silentio prætermittendũ censeo quod penes Hieronymum Cardinalem Rusticucium seruatur: est enim exemplar vetustum, & in membranis scriptum, sed ita magnifico & regio sumptu, hoc est omnibus Bibliorum historijs per pictoriam artem ad amussim, & ad viuum per varios colores, & pulcherrimos quidem repræsentatis ornatum, vt nihil hac in re pulchrius, aut præstantius desiderari queat. Quæ quidem res Cardinale Rusticucio, hoc est sua ipsius magnificentia, atque splendore digna est. Huius generis Bibliorum exemplaria nobiles Bibliothecas reddunt insigniores, in quibus post Scripturam sacram Cõcilia, Diplomata, seu Bullæ summorum Pontificum, & ius Canonicum: deinde omnes in sacram Paginam Commentarij tum scholastici, tum scripturales, sed hi primo loco inter Commentarios statuendi sunt, deinde, vt sic dixerim, Sermonarij, postremo autem opuscula ad Theologicam facultatem, & Christianam fidem spectantia, necnon Summæ ad conscientiæ casus pertinentes, Ecclesiasticiq. denique libri sunt apponendi. Hæc de prima, & digniori classe.

Lib. 9. non procul a princ.

Secunda Classis Philosophiã complectens secundo apponatur

Secunda classis.

Aul. Gell. lib. 20. c. 4. Cic. lib. 5. de fin. tur loco. Philosophia vero iuxta ordinem Aristotelicum erit distribuenda: Aristoteles enim, vt Gellius tradit, & Cicero testatur, duas philosophiæ species tradidisse dicitur: nam quædam exoterica: alia vero acroamatica dicebantur.

Exoterica scripta. Exoterica, vt Gellius ait, dicebantur quæ ad Rhetoricas meditationes, facultatem argutiarum, ciuiliumq. rerum notitiam conducebant: hæc a Cicerone populariter scripta vocitabantur. *Acroamatica scripta.* Acroamatica vero a verbo Ἀκροάω, quod est audio, dicebantur ea, in quibus Philosophia remotior, subtiliorq. agitabatur: quæq. ad naturæ contemplationes, disceptationesve dialecticas pertinebant: quæ a Cicerone limatius, & perpolitius scripta nuncupabantur. Huius generis videntur esse omnia, quæ de natura subtilius scripta sunt, & præsertim pars illa, quæ Physica, siue de physico auditu inscribi solet, ac debet: hæc enim Philosophiæ pars nonnisi maxima percipi potest difficultate, sicut ex Epistola Aristotelis ad Alexandrum Magnum discipulum suum constat dicentis: Acroamaticos libros, quos editos quereris, & non perinde vt arcana absconditos, neque editos scito esse, neque non editos: quoniam ijs solis, qui nos audiunt, cognobiles erunt. *Gellius li. 20. cap. 4.* Hæc ex Gellio, qui vtrarumq. Epistolarum recitat exempla. Primum igitur locum, vt ordinem primæ Classis sequamur, occupabunt Physicorum libri, & aliæ philosophiæ naturalis partes, quæ multæ sunt: deinde Politica, Ethica, Oeconomica, postremo autem Logica: Commentarij etiam, eodem primæ Classis ordine seruato, necnon Metalla, Alchimica, & Opuscula quæcumque, ceteraq. omnia ad philosophiam naturalem pertinentia statui debent: postremum vero locum Indices, & alia id genus sibi vendicabunt.

Tertia classis. Tertia Classis omnia, quæ ad Mathematicam spectant, complectitur. Huius scientiæ partes hoc ordine statui possunt: Astrologia, Astronomia, Cosmographia, Geometria, Geographia, Musica, & Arithmetica, necnon ea, quæ ad hasce disciplinas reduci queunt: vt Statica de ponderibus: & Metrica de mensuris, & alia id genus permulta. Idem denique de Commentarijs, & opusculis, & alijs rebus intelligendum erit quod superius dictum est.

Quarta classis. Quarta classis, quæ est de Medicina, ordinem superiorem seruabit, quem in Philosophicis libris secuti sumus.

Quinta

Quinta erit de iuris ciuilis prudẽtia, ordine superiori seruato. *Quinta classis.*

Sexta erit de Grammaticis Hebraicis, & Græcis, ac de linguis, ac Dictionarijs, de Historia, Poesi, Rhetorica, Dialectica Græce conscriptis. *Sexta classis.*

Septima, ordine item superiori seruato, complectatur Grammaticos Latinos, Historiam, Poesim, Rhetoricam, Dialecticam, & in hasce artes Commentarios, necnon Dictionaria. *Septima classis.*

Octaua erit de rebus mechanicis, quarum partes sunt Ars Militaris, Agricultura, Architectura, Pictura, & Sculptura, Venatio, Aucupium, & Piscatus. *Octaua classis.*

Nona erit de Opusculis quibusdam, quæ sunt, Res vxoria, Aulica, Nautica, Ars natandi, & Culinaria. *Nona classis.*

Decima complectatur Stromata, Encyclia, & Catholica: illa varias res, hæc disciplinarum orbem continent. *Decima classis.*

De Bibliothecis hactenus, vt quæ de Typographijs dicere statuimus, tandem aggrediamur. Qui plura de librorum ordine in Bibliothecis seruando scire cupit, Robertum Constantinum in insignium Scriptorum Nomenclatore, necnon Ioãnem Baptistam Cardonam Episcopum olim Dertosanum de Regia sancti Laurentij Bibliotheca legat. Hic etiam videre est quæ Fuluius Vrsinus de Bibliothecis in genere scripsit, necnon de Vaticana ex Onuphrij Panuinij non editis collegit: hæc enim Cardona typis mandanda curauit. Ego vero nonnulla de Bibliothecæ Vaticanæ Bibliothecarijs, & Custodibus ex eo codice desumpsi, vt suo loco ante Appendicem cernere licet.

DE TYPOGRAPHICAE ARTIS INVENTIONE, ET PRÆSTANTIA.

TYPOGRAPHICAE artis inuentum vsui chartarum apud nos frequenti, & valde vtili, ita præstat, vix vt verbis vmquam explicari queat. Hoc enim nouo scribendi genere, tantum vno die ab vno homine litterarum imprimitur, quantum vix toto anno, vt Polydorus testatur, a pluribus scribi posset. Hinc non solum mira li- *Poly Virg. lib. 2. c. 7.*

brorum copia ad nos manauit, atque ita, vt quisque, quamuis egenus, litterarum studijs facilius incumbere queat, verum etiam Scriptorum monumēta ab omni prorsum interitus periculo vindicata sunt, & quotidie non modo ab huiusmodi interitu, sed ab alijs etiam incommodis, quæ multa sunt, vindicantur. Quamuis autem impressoria huius generis ars in Europa, anno a partu Virginis 1442. fuerit inuenta, vt multi scribunt, eā tamen in magno Sinarū Regno, ante annos plus minus bis mille in vsu fuisse, atque nunc esse accepi a multis, qui inibi diu vixerunt, & præsertim a Michaele Rogerio Neapolitano e Societate Iesu, qui, cum vndecim annos ad Christianam fidem propagandam eo in Regno vitam duxerit, nunc Romam ab eius Regni incolis missus, ait se legisse libros verbis, & characteribus Siniacis impressos ante Saluatoris nostri aduentum annos circiter quadringētos. Typographica vero ars, quæ dicto in Regno exercetur, distat a nostra: ea enim non habet characteres ex plumbo, ac stanno conflatos, quibus vtuntur nostrates, sed in tabulis insculptos, quales nos interdum effingimus, cum figuras in tabulis ligneis, vel laminis æreis incidendas curamus; & alia id genus permulta. Vtuntur præterea Sinarum incolæ in imprimendo paginis tenuissimis ex cuiusdam arboris

Pag. 341. & 379. cortice confectis, vt supra a nobis non semel dictum est, cum de quodam libro apud Siniacos impresso, quem Frater Spiritus Vicentinus, summus olim Augustinianorum Magister Sixto V. dono dedit, mentionem fecimus. Huius item generis libros aliquot vidi asseruatos penes Michaelem Rogerium, nuper a me nominatum, qui mihi paginam Oratione Dominica, & Salutatione Angelica insignitam, & verbis, & characteribus Siniacis impressam donauit. Vtuntur denique variorum colorum atramento, & vice glutinis alumen adhibent in paginis conglutinandis, aut tenuissime illinendis, vt quandam eis soliditatem, aut tenacitatem ad characteres recipiendos tribuant: nam ob miram chartarum tenuitatem, nonnisi altera cuiusque paginæ facies imprimi solet, vt ego ipse vidi. Hoc autem admiratione dignum est, omnes dictiones Siniacæ linguæ esse monosyllabas, vt in Oratione Dominica, quam suo iam loco apposuimus, videre est. Multos igitur post annos ars Typographica in

Poly. Virg. lib. 2. c. 2. Europa anno salutis nostræ 1442. inuenta fuit, vt Polydoro placet,

cet, a Ioanne Guthembergio natione Theuthonico, equestri dignitate viro, sicut ab eius ciuibus se audisse ait, in Oppido Germaniæ, quam *Moguntiam* Latine dicunt, vulgari vero sermone *Maintz*. Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458. quidam nomine Conradus, eodem Polydoro teste, homo itidem Germanus, Romam primo in Italiam attulit, quam deinde Nicolaus Ienson Gallus mirum in modum illustrauit. Hæc Polydorus. Volaterranus autem, duos fratres Alemannos in Italiam aduexisse artem impressoriam, & anno ab Orbe redempto 1465. Romæ instituisse, & Libros sancti Patris Augustini de Ciuitate Dei, & Lactantij Firmiani institutiones primum impressisse affirmat. Alij eiusdem Augustini Confessiones primum impressas fuisse aiunt. Sunt qui velint huius artis inuentores fuisse Ioannem Faustum, & Iuonem Schœfferum anno Dominicæ incarnationis 1440. deinde a Ioanne Guthembergio eam illustratam fuisse in Germania: anno vero 1460. a Conrado item Germano Romam, a Sixto autem Russinger Argẽtinate Neapolim aductam, & in Italia ab Aldo seniore illustriorem fuisse redditam, & a Nicolao Iensone Gallo in Galliam asportatam. Sed in tot Scriptorũ controuersia, apponere libet quod manu Mariangeli Accursij exaratum in prima Donati Grammatici pagina inueni. Aldus enim iunior, vir quidem eruditus, & in Antiquorum monumentis indagandis accuratissimus, ostendit mihi librum Donati ex membranis confectum, & impressum, in cuius priori pagina hæc scripta leguntur:

Pol. Virg.

Libri primum omnium impressi.

Ioannes Faust, Ciuis Moguntinus, auus maternus Ioannis Schæffer, primus excogitauit imprimendi artem typis æreis: quos deinde plumbeos inuenit: multaq. ad artem poliendam addidit eius Filius Petrus Schæffer. Impressus autem est hic Donatus, & Confessionalia primum omnium anno 1450. Admonitus certe fuit ex Donato Hollandiæ prius impresso in Tabula incisa. Hæc ibi, vbi etiam a latere eadem manuscripta leguntur: *Hæc scripsit Mariangelus Accursius*. Hic liber est Grammatica Donatis non parum autem, quantum ad ordinem pertinet, ab ea distans, qua in Italia vti solemus: immo principium est adsimile Grammaticæ institutioni Guarini, qui ab eo multa accepisse iudicatur. Huius codicis typi, & imminutus imprimendi modus rudem illam inuentionem præseferunt: characteres enim a primis illis Inuentoribus non ita eleganter,

Antiquorum typi.

& expedite vt a nostris fieri solet, sed filo in litterarum foramen immisso, connectebantur, sicut Venetijs id genus typos me vidisse memini. Vt cumq. autem sit, Typographia non solum a nobilibus, & eruditis viris, ac ditissimis quidem fuit inuenta, sed etiam ab huius generis hominibus diu exculta. Hac autem tempestate, in qua per totum fere terrarum orbem exercetur, vilissimus quisque, perpaucis exceptis, egenus præterea, nulliusq. eruditionis homunculus eam illotis tractat manibus, spe tantum lucri aut mercaturæ exercendæ gratia ductus. Hinc factum est, vt soli fere Mercatores, quorum multi nullum norunt litterarum elementum, pauperrimis hanc artem hominibus exercendam cōmittant, quæstum inde omnem desumētes, & non nisi labores litterarum concinnatoribus, qui & Compositores dicuntur, necnon ijs, qui prælo præsunt, & Torculares vocitantur, relinquentes. Correctores insuper vel satis mediocriter eruditi ob tenuissimam mercedem ad corrigendi artem eligūtur, vel si eruditi sint, accurati esse non possunt, ob ingentem sarcinam humeris imparem, quam tamen sponte susceperunt, vt die nocteq. adlaborantes victum quotidianum sibi comparare queant. Id quod etiam Compositoribus, Torcularibus, ac Proto, ceterisq. huiusce artis operarijs euenire solet. Dira igitur lucri cupido, pace bonorū dixerim, hanc nobilissimam artem, & omni laude dignam deturpauit, vilissimamq. reddidit. Quamuis autem hæc ars a pristino illo splendore degenerarit, characteribus exceptis, qui nūc pulchriores sunt, & in maiori extant varietate, addito item multarum rerum ornatu, non defuerunt tamen nostra ætate viri eruditissimi, publicam vtilitatem adamantes, & honorem magis, quàm quæstum sectantes, qui ipsam diligenter excoluerunt, & in maxima conseruarunt existimatione. Quos inter, Aldus Pius Manutius senior primum hac in re locum occupauit, atque ita, vt omnibus in rebus quidquid exacti, quidquid pulchri, quidquid denique boni appareat, idipsum Typographiæ Aldinæ nomine ex prouerbio nuncupari soleat: fuit enim doctissimus, ac non minus re, quàm cognomine, Pius, omniq. laude dignus, vt in Bibliotheca Aldina fusius dictum est. Audiui enim ab ijs, qui cum eo diu versati sunt, vt alias postabeam diligentias in Typographia præstitas, duo ad summum folia, singula quaque hebdomada imprimi solere,

Pag. 402. & seq.

solere, cum hodie totidem fere in singulo quoque prælo quotidie cudantur, nulla præstita multis in locis accuratione, quin etiam (proh scelestum, & nefarium facinus) posthabito Correctore. Hinc fieri non potest, quin libri multis consperſi mendis, atque hæresibus imprimantur, vt frequentissime vidi. Huic sane rei Principes Ciuitatum non solum priuatæ, sed publicæ etiam vtilitati consulentes, toto conatu inuigilare deberent: vix enim verbis explicari posset, quantum boni ex huiusmodi arte nascatur, si diligenter; contra vero, si negligenter, & spe sordidissimi solum quæstus exerceatur: cuius enim bonus vsus, illam rem bonam dicas oportet: contra vero, cuius vsus malus, sicut de pecunijs, de armis, & de alijs dicendum est, & præsertim de sclopo, quem vulgo vocitant arcumbusium ab arcu & foramine, quod Itali *busium* dicunt. Idem sentiendum est de tormento illo æneo, quod *Bombarda* a *bombo*, *ardeo*, & *do*, passim nuncupatur: nam facit bombum terribilem scilicet sonitum, ardet, & dat. Quamuis enim huiusmodi tormentum bellicum, vt ait Polydorus, casu repertum a quodã Germano homine admodum ignobile, sed vt ait Genebrardus, a Bertholdo Schuartz, siue Nigro, quem deinde huius machinæ vsum Venetijs in illo bello, quod ad Fossam Clodiam cũ Genuensibus anno salutis humanæ 1330. gestum est, primum ostendisse affirmat, non propterea diabolica res appellari debet, si vsus bonus sit, hoc est in defensionem Ecclesiæ, iustisq. alijs de causis adhibeatur. Artis etiam Typographicæ vsus si sit bonus, quantum inde boni nascatur, vix vmquam dici posset: si autem sit malus, alterum tantum mali ex eo oriri necesse est, vt experientia ipsa docet. Studendum igitur est, vt Ars typographica recte, & cum splendore tractetur non secus atque Aldus fecit, quem magna ex parte imitati sunt Badius Ascensius, Frobenius, Iunctæ, Sebastianus Gryphius, Christophorus Plantinus, & alij perpauci: sed, vt verum dicam, nunc a splendore illo desciuerunt. Quare Sixtus V. ad præclara omnia, & sane pia contendens, Typographiam Apostolicam Vaticanam magnificentissime instituit, viris doctis vndique conquisitis ad Concilia Generalia imprimenda, Sanctorumq. Patrum monumenta restituenda, Ecclesiasticosq. libros promulgandos, necnon ad catholicam disciplinam toto terrarum

Vsus bonus rē bonam reddit.

Lib. 2. c. 1.

Genebr. li. 4 anno Domin. 1380 Ex Platina, Herburto & alijs.

Typographia Vaticana inst.tum.

terrarum orbe propagandam: quantum enim iacturæ passa sit vniuersa Theologorum, catholicorumq. Schola, quantove discrimini exposita sit, optime ipse nouit. Hinc nobilissimã Typographiam, rem quidem Pontifice, quin se ipso dignam in Vaticano instituit, Dominico Basa Veneto, Typographo, homine quidem nauo & industrio ac sagaci ad Typographiam erigendam atque regendam electo, qui pro huiusmodi re præstanda circiter quadraginta aureorũ millia insumpsit nulli parcens incommodo, nulliq. impensæ. Hæc præterea Typographia Apostolica Vaticana & elegantia, ac varietate, ingentiq. characterum copia, Latinis scilicet litteris, Græcis, Hebraicis, Arabicis, & Seruianis, necnon chartarũ pulchritudine ac bonitate, alijsq. rebus imprimendi arti necessarijs, ceteras Typographias longe antecellit, viris eruditissimis ad exemplaria (quod caput est) recognoscenda & illustranda selectis. Id quod Typographiam ipsam reddit nobiliorem, in qua Scripturæ sacræ, Concilia, Sanctorum Patrum scripta, aliorumq. Doctorum libri tum scholastici, tum scripturales, omnesq. denique codices ad Theologiam, catholicamq. disciplinam, historiasq. Ecclesiasticas pertinentes accurate in dies imprimuntur. Hæc sunt arma, quæ contra aduersariorum machinas veritati tantopere oppugnatæ opem ferunt: hæc denique sunt arma illa, ad quæ
Ephes. 6. cohortatur nos Beatus Paulus dicens: Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Et infra: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium Spiritus, quod est verbum Dei. Hæc profecto arma a Francisco Lamata Doctore Theologo, ex Prouincia Aragoniæ, viro quidem erudito, sua in Epistola ad Sixtum V. satis belle explicantur. Quare ego, cum hæc mecum considero, in hanc deuenio sententiam, nihil Typographiæ Vaticanæ erectione præclarius & opportunius ad catholicam fidem defendendam excogitari potuisse. Faxit autem Deus, qui bonum incipit opus & perficit, vt diuina hæc erectio illud habeat incrementum, quod a bonis speratur ac desideratur. Hæc de Typographijs.

DE

DE SIXTI V. Aedificijs.

QVoniam in Bibliotheca Vaticana ad pictoris arbitrium repræsentatur rerũ gestarum Sixti V. Theatrum nobilissimum, a ratione alienum fore non puto, si in eiusdem Bibliothecæ Appendice, omnia Aedificiorum genera a Sixto V. magnificentissime ad hanc vsque diem perpetrata hoc loco summatim apponantur, quamuis de nonnullis sermonem iam habuerim, vt suis in locis videre est.

Anteaquam Sixtus V. omni immortalitate dignissimus ad Pontificatum fuisset assumptus, Cardinalitia tamen dignitate decoratus, Palatium struxit suo in horto, vel Viridario amplissimo picturis vndequaque ornatum, vbi nunc æstiuo tempore frequenter habitare solet. Cum primum summus Pontifex diuina prouidentia creatus fuit, statim Sacellum, in Aedibus sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe, quod nunc Sixtianum dicitur, aggressus est, atque Sacellum vetustissimum, quod Præsepe nuncupatur, eò integrum transferendum curauit. Hisce in Aedibus cernuntur Statuæ Pij V. & Sixti V. egregiæ, necnon eorumdem sepulchra magnificentissime ab eodem Sixto constructa. Miram huius Sacelli structuram supra videre est. Scalam sanctam in splendidiorem locum transtulit, eamq. necnon Sancta Sanctorum mirifice exornauit: ambulacrum, siue porticum superiorem, & inferiorem Ecclesiæ sancti Ioannis in Laterano, vbi summus Pontifex benedictionem in die sancto Paschatis elargiri solet, a fundamentis instaurauit, & illustriorem reddidit: atque inibi Palatium Pontificium a fundamentis restituit, amplissimum reddidit, admirabili structura exornauit, & Pontificia dignitate dignum, in quo publica etiam Consistoria celebrantur. Ecclesiam sancti Hieronymi, & Illyricorum Nationi Hospitium a fundamentis, suisq. impensis construendum mandauit, vt fusius suo iam loco dictum est. Scalam item longissimam & amplissimam, & pulcherrimis picturis ornatam Pontificum commoditati in Vaticano aperuit, qua ire possunt a Palatio Põtificio ad sanctum Petrum absque eo quòd in

Pag. 50. 50.280.et 281.
Pag.17.et 22. de Scala S. & de pal.Later. De scala item pag. 247.
Pag.24.et 265.
Pag. 239.

in publicum exeant. Ecclesiam sanctæ Sabinæ, vbi Cappella Pag. 30. 37 31. 37. & 273. & sequen. Pontificia in die Cinerum celebratur, instaurauit. Obeliscos quattuor maximis quidem impensis transferendos, & erigendos curauit, vt suis iam locis fusissime dictum est. Hospitium, vel Xenodochium, siue Ptochodochium, & Ptochotrophium, Pag. 34. vt supra videre est, quam domum mendicantium vocant, ad Pontem Sixtum extruxit. Statuam sancti Petri aeneã, Pag. 83. 85 281. & 283. & inauratam supra Columnam Traianam: & Statuam sancti Pauli ex ære, & auratam supra Columnam Antonianam erexit, quam etiam multis in locis instaurauit. Pag. 263. Lauacrũ mulierum pauperum commoditati, & locum publicum Sericæ arti commodum ad Thermas, Lanæ autem ad viam Felicem ad Amphitheatrum, vel, vt dicunt, Coliseum vsque instituit. Aquã Felicem per longos aquæductus ex Agro Prænestino ad XXII. Pag. 24. 25. & 26. duo mille pass. Romam vsque ad Quirinalem mirificis impensis adduxit, eaq. Romam vndique irrigandam concessit. Mirificam Fontis in Quirinali structuram, & alia scitu digna suo loco videre est. Amplissimum Pontificum commoditati Palatium in Quirinali struit, & exornat. Hoc in monte Phidiæ, & Praxitelis equos & Aurigas instaurauit, necnon in splendidiorem transtulit locum & viam, quæ ab equis ad Portam Piam ducit, excauauit, complanauit, & commodiorem reddidit, vt coPag. 214. & seq.piosius alibi dictum est, vbi multa de equis, digna quidem scitu, videre est. Fontes publicos Romæ multos struxit: Plateas complanauit, multasq. vias strauit, quarum vnam Felicem vocant ad quingentos, ac duo mille passus longam. Duas item longas, latasq. ad populi commoditatem, ac deuotionem strauit vias, quarum vna a Porta sancti Laurentij extra muros ducit ad Aedes sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe: altera vero ex eodem Pag. 27. loco ad Thermas, sicut vberius alibi narratum fuit. Nouam item strauit viam ab Aedibus sanctæ Mariæ ad Præsepe ad sanctum Marcum, alteram ab Aedibus sancti Ioannis in Laterano ad Amphitheatrum, aliam a Porta Salaria ad viam Piam. Montem sanctæ Mariæ Maioris, & Plateam sancti Ioannis in Laterano complanauit, & viam, quæ ducit ad Ecclesiam sanctæ Mariæ ad Præsepe, repleuit, & altiorem, commodioremq. reddidit. Plateam sanctæ Mariæ Angelorum exornat, ruderibus, parietumq. ruinis, aut veterum Aedificiorum

excidijs

excidijs vndique amotis. Turrim Nicolai Papæ in editissimo loco sitam ad nemus, vulgo Beluedere dictum, siue Pulchrum viridarium prope Vaticanum Palatium, maiorem, siue altiorem reddidit, & aliqua ex parte restaurauit. Aedes in Palatio Vaticano, loco aperto, ac salubri, gratoq. Vrbis aspectu insignes Pontificum commoditati facit, vt inscriptio ipsa docet.

DE THOLO BASILICAE sancti Petri.

THOLVS Ecclesiæ sancti Petri sphæricus est, sicut infra videre licet, opus sane adeo admirandum. vt in toto terrarum orbe nihil ex antiquis aut nouis ædificijs cum eo conferri queat. Quamuis autem de ipso satius sit silere, vt ille dixit de Carthagine, quàm pauca dicere, nonnulla tamen tenui saltem penicillo describenda esse censeo, vt qui Romæ non adsunt, aliquam notitiam habeant. Huius generis opus tam immensum, tantaq. admiratione dignum, Bramante Architecto egregio, vt alibi dictum est, Iulio II. iubente cœptum fuit: deinde ab alijs Pontificibus intermissum, sed Paulo III. mandante, a Michaele Angelo Bonarota Architecto, & Pictore eximio, & numquam satis laudato, reformatum est, & auctum. Sacra hæc sancti Petri Aedes, immensa quidem, & admirationis plena a ceteris deinde Pontificibus fuit continuata Sacello Gregoriano, Iacobi a Porta opere, & aliquot testudinibus aucta: Tholus vero, quem Cupulam vocant, tamquam moles operosior, immo operosissima ceterarum totius machinæ partium, tum ob impensas sane ingentes, summosq. labores, tum ob temporis diuturnitatem ab alijs Pontificibus desperatus, iubente Sixto V. ad res sane arduas, ac præclaras producendas nato, duorum ac viginti mensium spatio centum millibus aureorum singulo quoque anno consumptis per operarios homines ad octingentos perficitur, summa industria Fabij Blondi Patriarchæ Hierosolymitani, & opera ac labore incredibili Iacobi a Porta Architecti egregij, tota Vrbe exultante, & admirante. Nam etsi ceteri summi Pontifices huius generis opus tam pium, tamq. arduum

Sallust. de bello Iugurt. in princ.

Pag. 4. & 252.

Sixti V. magnanimitas.

Impensa pro Tholo construendo.

Tholi Præfectus.

maiorem in modum affectarunt, quod tamen vehementer cupiebant, executi non sunt: eos enim impensæ magnitudo deterruit, ac temporis longinquitas ab opere faciundo reuocauit: Architecti namque non nisi quinque decies centenis nummum aureorum millibus, decemq. annorum spatio mirificam, & operosissimam illam molem erigi posse omnino affirmabant. Sixto autem V. illud idem assequi cupiente, aliquot magnæ existimationis Architectos accersiuit: sed ij manifestam operis difficultatem, & breue temporis interuallum intuiti durissimam renuerunt prouinciam, quam Iacobus a Porta ingenij excellentia præditus, & egregie cordatus homo, Architectusq. nobilissimus, omnium admiratione suscepit, remq. ipsam ijsdem impensis eodemq. temporis spatio supra enarratis vniuersæ Vrbis, & Orbis exultatione absoluit: moles enim ipsa operosissima extrui cœpit anno salutis nostræ M. D. LXXXVIII. Mense Iulio ineunte, anno vero M. D. XC. die 14. Maij suam recepit perfectionem, exceptis laminis plumbeis, quibus Tholus contegitur, & bracteis aureis, quibus costæ mirifice ornantur; necnon Laterna columnis extructa, pila & Cruce inauratis super Tholum collocatis: quæ omnia septem deinde mensibus confecta sunt: Mensibus autem vndetriginta, cuncta suis omnibus numeris fuerunt absoluta.

Architecti laudes.

Vt autem aliquid de Tholo intimius a nobis describatur, eius altitudinem, & latitudinem, necnon alia ad tantam molem construendam, & ad Tholi ornatum pertinentia explicabimus. Tholus ipse, sphæricæ figuræ moles, a suo ipsius pauimento ad fastigium vsque, hoc est ad initiū vsque machinæ, quam vulgo Laternam vocant, quingentis palmis Romanis constat, latitudine vero diametrali, ducentis: sustentatur autem, huiusmodi moles quattuor parastatis, siue, antis immensis marmorū varietate incrustādis, quæ columnæ quadræ, siue pilastri a nostris vocitātur: singula autē quæque parastata est latitudinis octuaginta palmorū ex qualibet parte aut facie. Super parastatis fornices quattuor ingētes ducti sunt, quorū quilibet centum inanitatis, aut vacuitatis palmos habet. Supra Tholi fastigium, quod oculus dicitur, duæ ac triginta columnæ Tiburtinæ super bases sphærice locatæ sunt, quarum vnaquæque palmis viginti

viginti constat. Hæc res insignem refert ornatum ad alterius Tholi, siue templi sphærici formam constructa, quam vulgo Laternam vocant: & hac, puto, ratione hunc Tholi ornatum Laternam dictam, eo quòd laternam quandam repræsentet, quæ in Turribus, & in aliјs id genus locis editissimis prope mare apponi solet, vt nauigantibus iter tutius præbeatur, quo cautius ad portum peruenire queant. Id quod etiam in triremibus præcipuorum virorum fieri solet, quarum puppis laterna inaurata ornatur, quã nonnulli Italiæ populi *Fanale* vocitare solent, alij autem, *Lanterna*, Veneti vero, *Phano* vocant, vocẽ mutuati a Græcis, a quibus dicitur Phanos, φανὸς, Latine autem laterna. Supra Tholi laternam locatur pila ænea inaurata, quæ ex diametro est latitudinis duodecim palmorum. A pauimento autem Laternæ ad cacumen vsque pilæ est altitudo palmorum centum. Supra pilam cernitur Crux item ænea et aurata, altitudinis palmorum quinque ac viginti. Quæ quidem omnia, haud facile dici potest, quantum ipsi Tholo splendoris afferant, & ornamenti. Hæc de Tholi altitudine, & latitudine. Reliquum est, vt exteriorem eiusdem molis ornatum aliqua ex parte explicemus.

Laterna.

Phanos.

Pila aurata.

A quattuor fenestrarũ ordinibus, & a culmine ipso aperto ad latitudinẽ palmorum 200. ex diametro, Tholus excipit lumen, quarum quisque sexdecim fenestris constans lucem item non solum amplis præbet ambulacris, quæ totum Tholum intra duos, & profundos quidem fornices circumeunt, sed concauitatibus, & conuexionibus vndequaque lumen subministrant: vndequaque enim a pauimento ad fastigium vsque Tholi per Scalas fornicatas parietem intersecantes, partim planas, partim vero gradibus constructas commode iri potest: mira est enim parietum crassitudo, atque ita, vix vt credi queat: sexdecim autem sunt scalæ inter vnam atque alterã Tholi costam ductæ, quibus ad Tholi culmen ascenditur. Quæ profecto res est adeo narratu difficilis, vt non nisi ab ijs, qui eas viderunt, recte intelligi possit. Primus autem fenestrarum ordo machinæ fornicatæ, Tholo subiacens (vt eo, vnde digressi sumus, reuertamur) lapidibus Tiburtinis concinnatis & sculptis, necnon duabus ac triginta columnis ornatus a basibus ad epistylia, siue capitula, est altitudinis palmorum viginti.

Supra hunc primum fenestrarum & columnarum ordinem opus egregium & admirandum Sixto V. sedente ac iubente fieri cœpit, & absolutū fuit, saxis Tiburtinis constructum ad altitudinem palmorum 200. latitudinem vero ex diametro totidem palmorum. Huic ordini succedit moles illa arcuata aut fornicata, in qua tota versatur difficultas, mirumq. omnium ædificiorum artificium. Huius generis machina, ac structuræ perfectio quamuis omnium peritorum iudicio septem ad minimum annorum spatium postulasset, maxima tamen pecuniarum & operarum copia, vt supra diximus, industria item eorum, quibus hæc cura commissa fuit, suis omnibus numeris dictoq. temporis spatio ad finē deducta est: nam non solum moles arcuata aut fornicata laminis plumbeis vndequaque contegitur siue incrustatur, sed costæ item sexdecim ab imo ad summū subductæ vitro tessellato, ac bracteis inaurato incrustatæ cernuntur: quarum splendor tantus est, vt oculos intuentium reddant cæcutientes.

Pag. 417.

Instrumēta ad Tholum construēdum adhibita.

De ijs, quæ ad tantam molem erigendam fuerunt necessaria, subticendum censeo, quia longum esset ea recensere. Dicam tamen ex rudentibus quingenta librarum millia fuisse consumpta, innumerosq. funes ad lapides Tiburtinos, columnas, lateres, cæmenta, aquam, ligna, ferrum, & alia id genus permulta ab Ecclesiæ pauimento sursum trahenda: cui sane rei, die noctuq. incumbebatur: nam quotidie pro duobus Tholi fornicibus connectendis, ingenti Tholi oculo in eius summitate relicto, a quo lumen excipitur, ex ferramentis triginta librarum millia sursum extracta sunt, tribus officinis Ferrarijs adhibitis. Armaturæ, vt aiunt, forinsecæ, siue fercula, super quibus operæ suam exercebant operam, fuerunt innumera: sed interior fuit tantum vna, quæ in vltima ex tribus Tholi partibus fuit adhibita: Hæc erat lignorum connexio præter ceteras trabes minores circiter mille, centum & amplius trabibus constans, quarum multæ erant ad longitudinem palmorum centum, atque ita crassæ vt duo homines amplecti eas non possent: compactio vero lignorum omnis stuporis plena: erat enim ita ingeniose facta, vt super se fundata, nullo prorsus adminiculo adiuuante, in aere pendens videretur, iuxta Ciceronis dictum de terra, quam vndique in sese nutibus suis conglobatam ait:

Cicero de Nat. Deo.

atque

atque iuxta Psalmographi sententiam dicentis, terram firmatam esse super stabilitatem suam, idest super mundi centrum: ad quod terræ partes ita vndequaque ex sui tendunt natura, vt ab ipso centro declinare nullo penitus modo queant. Et Iob: Appendit terrã super nihilum, nullum scilicet infra se habẽtem elementũ, super quo fulciatur, hoc est suis libratam ponderibus, Ouidio teste. Huius generis videbatur connexio lignorum illa.

Psal. 103. *Iob 26.* *Ouid. lib. 1. Metam. in prin.*

Quoniam vero nobilissimum beati Petri Templum ab ipsius Tholi magnitudine, & excellentia haudquaquam discrepat, immo ei, vt Anastasius Germonius in suo de Sacrorum Immunitatibus libro erudite docet, omnino respondet omnem habens Symmetriam, hinc nonnulla de augustissimo Templo explicanda censeo. Templum igitur ordine Corinthio intus & foris extructum, lapidibusq. Tiburtinis diligentissime concinnatis, miroq. ordine dispositis vndequaque incrustatum, atque item hemicyclis, balaustijs, acroterijs, semicorollis & floribus, & frondibus, atque fructibus contextis, Ecclesiæ sanctæ insignibus, epistylijs, triglyphis, acanthis, & id genus alijs rebus distinctum. Quæ omnia tantam afferunt elegantiam, tantamq. artis præstantiam, quanta vix vnquam verbis exprimi posset.

Lib. 3. c. 1. num. 8. *Templi descriptio.* *De his Vitruuius li. 4. cap. 3. et alibi.*

Ad Templum autem per plurimos ascẽditur gradus, ad quorum ascensum sese primum offerunt sacræ beatorum Apostolorum Petri & Pauli Statuæ in edito loco sitæ. Post graduũ ascensum sequitur Porticus perpulchris sustentata columnis, deinde Templi frontem excelsam, & ob marmorum varietatem, multos hemicyclos, multasq. fenestras, necnon ob alia ornamenta nobilissimum. Per quinque autem ianuas, quarum primaria nobilissima est, aditus patet ad Templum, instar Crucis formatum, Sacellis quattuor, Altaribus, hemicyclis, in quibus Statuæ collocandæ sunt, columnis, picturis, atque alijs insignitum rebus, quibus hodie abundare cernitur Gregorianum Sacellum, in quo non deest marmorum varietas ac nobilitas, nec item discolores desiderantur columnæ, non musiui, vermiculati ac tessellati operis præstantia, non picturæ ab excellenti effictæ artifice, nec denique auri copia. Hisce omnibus de rebus copiosissime, ac doctissime quidem scripsit, præsertim vero in nominibus rerum explicandis, Ascanius Valẽtinus Romanus Cardinalis Nouocomensis a secretis, qui eruditum

Ecclesiæ gradus. *Gregorianum sacellum.*

edidit

S. Gregorij Nazianzeni translatio. edidit libellum de Gregoriano Sacello, in quo sancti Gregorij Nazianzeni corpus, nobilissima & admiranda, sed sacra quidem pompa 1580. die vndecima Iunij, festo die sancti Barnabæ ab Ecclesia sanctæ Mariæ de Campo Martio Romæ a Monialibus Ordinis sancti Benedicti religiose exculta iussu Gregorij XIII. translatum requiescit, brachio tamen eiusdem Sancti dicta in Ecclesia relicto.

De hac Translatione, Italica lingua nonnulli scripserunt, & præsertim Fortunius Lælius Cornetanus, & Io. Bernardinus Rastellus Perusinus. De Sacello Gregoriano scripsit item Laurentius Frizolius Poeta clarissimus, & Lilij Gregorij Gyraldi Ferrariensis celeberrimi viri alumnus.

Ad Gregoriani Sacelli formam tria erunt altera, atque hunc fere in modum Altaria, quæ permulta sunt, ornabuntur, & præsertim Altare illud celeberrimum sancti Petri, in quo Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli ossa maximo asseruantur honore ac pietate iam inde a Siluestro Papa, qui eorumdem Apostolorum corpora diuisit, medietatemq. hoc in Templo, alteram vero in Basilica sancti Pauli: sed capita eorumdem Apostolorum maxima custodiuntur veneratione in Basilica sancti Ioannis Lateranensis. Asseruatur denique hac in Basilica sancti Petri caput sancti Andreæ, Sudarium sanctæ Veronicæ, Saluatoris nostri effigiem habens expressam: Lapis satis grandis, in quo multi Christi fideles martyrij coronam meruerunt: Lapis item porphyreticus, super quem sanctorum Apostolorum corpora a Siluestro diuisa sunt, & Sedes sancti Petri ex Antiochia translata. Extat etiam inibi columna perbelle insculpta ex Hierusalem aduecta, cui Saluator noster, dum prædicaret, innixus fuit: eaq. maligni spiritus humana corpora vexantes abiguntur. Eodem in Templo sanctorum Pontificum, aliorumq. Martyrum corpora requiescunt, reliquiæ vero, quæ inibi magnæ custodiuntur veneratione, innumeræ fere sunt, & pretiosæ quidem, quas longum esset recensere.

Reliquiæ sacræ in Basilica S. Petri asseruatæ.

Hæc de vniuersa, atque immensa Templi machina, totoq. fere terrarum orbe celeberrima breuiter dicenda visa sunt: cetera enim, quæ a me explicari non potuerunt, silentio inuolui, Timantem imitatus: qui quæ pingere non valebat, velamine picto tegebat. Vt autem de hoc augustissimo ac ce-

Timantis exemplū.

ac celeberrimo Templo aliquam notitiam visu perceptibilem iis, qui ab Vrbe absunt, præbeam, eius Ichnographiam iuxta Bramantis delineationem a Michaele Angelo Bonarota reformatam hoc loco apponere libuit, vt infra videre licet.

AEDIFICIA EXTRA VRBEM extructa.

SIxtus V. Bononiæ Picentũ commoditati Collegium Scholarium erexit, & redditibus opulentis dotauit. Ciuitatem ad Aedes Lauretanas instituit, magnisq. impẽsis construendã curat in honorem Deiparæ Virginis. Montaltum item patriam suam Ciuitatis iure donauit, multisq. ædificijs auget, & exornat, vbi mons complanatur, atque officina Monetaria instituta est. Ad Centumcellas aquarum potabilium penuria laborantes, Aquæductus construendos curauit, & ciuitatem salubribus aquis ditauit. Pontem inter Burghettum & Ocriculum supra Tibrim omnium commoditati struendum curat: quæ res tanti momenti est, vt haud facile dici possit.

Auctor operis ad Lectorem.

ERrare possum, corrigi volo: homo enim sum, & humani a me nihil alienum puto. Siquid igitur hisce in meis commentarijs ob temporis angustiam mihi a grauioribus negotijs concessam minus recte dixerim, aut explicarim, in ijs præsertim, quæ ad Fidei doctrinam pertinent, S. R. E. censuræ me subiectum & emendationi paratissimum esse declaro: immo pro fide catholica meum profunderẽ sanguinem, & libentissime quidem: quin si mihi id eueniret, summæ felicitati ascriberem. *Peroratio operis.*

Quod autem ad impressionẽ libri attinet, scio nonnulla irrepsisse menda: sed mirandum non est, cum fieri haudquaquam possit, vt liber vllus absque ijs in lucem prodeat, sicut experientia docet: verbis enim vix vmquam exprimi posset, quanta in mendis admittendis, omni etiam diligentia adhibita, sit facilitas. Qui autem artem Typographicam norit, hac in re fidus mihi poterit esse testis: nemo enim est tam Lynceus, qui nusquã cespitet, *De erroribus Typographicæ artis.*

Typographica artis errorũ causa.

cespitet, nusquam incurrat. tot namque litterarum concinnatorum errata sunt, & plerumque ob exemplaria nimis confuse conscripta, quale fuit nostrum, quod erat, vt sic dixerim, illa prima Graphis, aut informatio, vt menda omnia auferri non possint: vel si auferantur, ab ijs deinde concinnatoribus ob eandem interdum causam suum in locum recognita non reponuntur. Adde etiam, quòd nonnumquam emendata inter imprimendum ab ijs, qui prælum tractant, corrumpuntur. Typographica igitur ars, vt multa vno verbo cõplectar, nimis est erroribus subiecta, sexcẽtæ enim aliæ sunt causæ, quibus facile admittuntur errores, & euitari vix vnquam possunt: quis autem tam accuratus esse potest, vt laqueos omnes vndique sibi paratos euadere queat? nemo prorsus hominum. Sed vtcumque sit, menda in fine Indicis videre est. Nec silentio pertranseundum censeo, me hoc totum fere opus duos iam annos elucubrasse, & pene absoluisse, magnaq. ex parte iam inde ab eo tempore fuisse impressum, sed Sixtus V. e medio cursu me reuocauit, grauioriq. negotio destinauit. Hinc factum est, vt in huius generis onere mihi imposito, Biblijs scilicet Vulgatæ editionis ex sacri Concilij Tridentini Decreto, ac præscripto quàm emendatissime in lucem edendis, non solum ob multos studiorum labores (Francisco etiam Toleto e Societate Iesu, viro sane doctissimo, multisq. ab hinc annis summorum Pontificum Concionatore, adlaborante, & consulente, ipsumq. Pontificem adiuuante, præuia tamen eorumdẽ Bibliorum vtilitate in Aedibus Antonij Card. Carafæ præstita) verum etiã ob plurimas corporis defatigationes, quibus diẽ totum, maioremq. noctis partẽ consumebam: quotidie, enim negotio postulãte, Sanctiss. Dom. non semel alloqui opus mihi erat, non solũ dum in Vaticano degebat, sed eo etiam æstiuo tempore, in Quirinali monte commorante, illuc vsque, solis ardore sæuiente, e Vaticano adibam. Hisce igitur de causis in diuturnam incidi febrem, atque adeo grauem, vt quater ab omnibus mortuus fuerim existimatus. Sed qui me creauit, me denique recreauit, vt vita superstite ei melius inseruire studeam. Quare opus iterum sum aggressus, ac tandem aliquando ad finem perduxi Deo fauente, cui sit honor perpetuus, & gloria sempiterna.

Auctor ab opere reuocatus.

Summorũ Põtificum concionator.

F I N I S.

S·PETRI BASILICA

INDEX RERVM PRAECIPVARVM QVAE IN HOC LIBRO CONTINENTVR.

B.

B, pro

Bi-

C.

Circus

Concor-

Circus

D.

E.

F.

Fugge-

G.

H.

He-

Hiero-

Late-

Leo

Marsi-

Mille-

N.

O.

Mmm 2 fuit.

Picus

Pytha-

Theba

X.

Y.

Y, lit-

Emendationes

Primus numerus paginam, secundus lineam.

Pag. 32. l.33. nec similem, deest, primam, p. 36. l.2. a M.Antonino, p. 51. l.9. coniectare, p.53. l.19.coniectare, p.72. l.5. Pogonato, p.83. l.31. Alphabeti, p.101. l.vlt. ea, p.102. l.1.repræsentare, p. 111. l. 17. deleatur, o. in Alphabeto. p. 142. linea 33, Furij, p.143. l. 22. deleatur, vt Ph.p.151. lin.6. apponatur, non a sinistro p.165. l. 26. vt patet, p. 311. l. vlt. idest, Carolus potens, p.361. l.26.vocat.

